

శ్రీః

తీర్థము

తీర్థముగోవామనమః

తీర్థరీతికులతిలకైః దైదిక సార్వభౌమాఖ్యావిఖ్యాతైః

తీర్థమద్వైజులనాథారైః

వైదికర్తానుష్ఠానసౌకర్యాయ విరచితం

స్వకృతపితృమేధసారాఖ్య ప్రశ్నవాఖ్యానరూపం

జ్ఞానోపదీపిలోచనం నామధర్మశాస్త్రమ్

తీర్థమన్త హిమారపురీమధ్యవిద్యోతమాన దివ్యరత్నసింహాసనారూఢ

తీర్థ కృష్ణరాజేంద్రాశ్రితేన

జ్ఞానోపదీపిలోచనం నామధర్మశాస్త్రమ్

నానాదేశానీతప్రాచీనానేకవిద్యత్పస్తకసాహాయకేన

సాహితీవిద్వాన్విత్తాఖ్యాత హాసననరసింహశాస్త్రిసాహాయ్యేనచ

యథామతి పరిశోధ్య పరిష్కృత్య

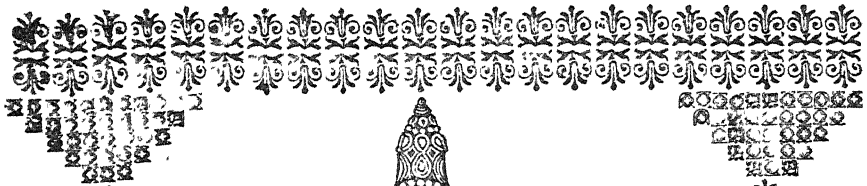
శ్రీమన్త హిమారపురీమధ్యవిరాజమానాయాం

విద్యాతిరంగిణ్యాఖ్యానీప్రయముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రాపితంసద్విజయతేతమామ్

ఇదానీమేతన్తూల్యం రూప్యత్రయమ్

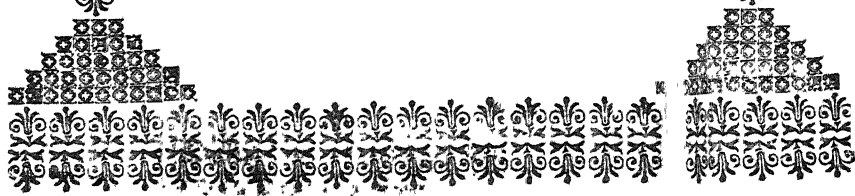
సకలార్థం.

శ్రీ లక్ష్మీ వెంకటేశాయనమః.

ఓం నమో వేదాంగ సాక్షాత్ సామంతముః

సుధీవిలోచనస్థ విషయానుక్రమణికా.

పు	విషయాః	పు	విషయాః
౧	అనన్యభేషినివృత్తనమ్	౩౩	ప్రాణాయామినిసమ హిరణ్యశకలని
౪	సామయ్యుక్త రంక స్వామాణికత్వం	౩౪	దాహనియమః (ధానమ్
౫	బ్రహ్మచిత్త్యశుసా	౩౬	పైతౌషధానం
౬	పరిభాషా	౩౭	శంసనం
౭	ప్రాణాయామప్రకారః	౩౮	సంగాహనం
౮	సంకల్పప్రకారః	౪౦	అదిత్యోపస్థానమ్
౯	సంకల్పచానియమః	౪౧	అనగాహనం
౧౦	చిత్తమేధప్రకారః	౪౨	పైతౌషధానాదానిష్కల్మషః
౧౧	బ్రహ్మమేధః (ధానం)	౪౩	యత్త్యనాథుహారైస్సద్వత్సద్ధిః
౧౨	అప్రపన్నానాంబ్రహ్మమేధనిష్కమ్	౪౪	హిసవతోపస్పృశనే బిజ్జాత్మ్య
౧౩	బ్రహ్మమేధాహారః	౪౫	కాశోచమ్
౧౪	ముసుయోజాసాపనాదికమ్	౪౬	నిహారైశ్చతిగ్రహణ ఆశాదని
౧౫	ఖట్యాదిమరణేప్రాయశ్చిత్తమ్	౪౭	యమః
౧౬	కణామంత్రః	౪౮	హిసజాత్యైస్సద్వదైహికే ప్రత్య
౧౭	మృత్యునంతరకియా	౪౯	వాయుః
౧౮	బ్రహ్మదేహికోపక్రమః	౫౦	కన్యాదాలయోస్సంస్కారః
౧౯	సంకల్పప్రకారః	౫౧	దాహాననత్యాగానాంవిషయభే
౨౦	బ్రహ్మసనాగ్నాహారోపక్రమః	౫౨	దెనవ్యవస్థా
౨౧	అనాహితాగ్నిప్రేతస్య వపనని	౫౩	ఊర్ధ్వపనీతానాం పిశ్యమేధః
౨౨	అనందీవరుశ్రవణే (పేదః)	౫౪	విధవావిధురానాం పిశ్యమేధః
౨౩	సంభారనయనక్రమః	౫౫	సంకల్పదాలింగభేదః
౨౪	ప్రేతనిహారణకామః	౫౬	అగ్నిభేదః
౨౫	పర్యుపిత్తప్రాయశ్చిత్తమ్	౫౭	పూర్వంపత్నీమరణే బ్రహ్మసనా
౨౬	నిహారనియమః	౫౮	గ్నీగ్నిహారోయోర్వికల్పః
౨౭	గ్రామభ్రాంతానమధ్యేనవాగ్ని	౫౯	రాత్రావపిదాహారదకవిధిః
౨౮	తనేపునఃక్రియా	౬౦	అహిదాహారాత్ప్రేతకా
౨౯	అభ్యుద్యాదిక్రమః	౬౧	(గ్నీవిషేధః
౩౦	చతుర్థాధ్వగమనేమానమ్	౬౨	నిందితశిష్యాదిమరణశాంతివిధిః
౩౧	దాహనదేశసమూజానాది	౬౩	అస్మాత్పాతనుగంతుర్గ్రామప్ర
౩౨	హస్తసంమూజానమ్	౬౪	వేశిప్రాయశ్చిత్తమ్
౩౩	అనువంగప్రకారః	౬౫	యోషితాంగ్రామప్రవేశానంతర

పు విషయా:

సు విషయా:

	మేవాసుగల్గిగాశాంస్సానమ్		హైకాహంవిధి:
౫౨	పెరితన్నానెతిర్పణనిచెధః	౭.	అద్వైతకృమేపి పితృదీనాంసం
౫౩	స్నానానంతరవపనమ్		స్కారకాలః
౫౪	ఓనిష్ఠానాంసపిండానాంవపనం	౫౫	సంపత్సరాతికృమే పితృస్మృషా
౫౬	పౌష్కల్యై అవస్థౌ కర్ణవ్యా		మేవాహతఃక్రియా
	నాంపరిభాషా	౭౨	దుర్దరణకాలంత రెహాయశ్చి
౫౭	శాస్త్రదిరోధేష్ఠాచారస్యపా		త్రపూర్వక్రియా
	మాణ్యమ్	౭౩	దుష్కృతౌవిప్రస్యసద్యఃక్రియా
౬౦	స్వరూప్రవిదధావే	౭౪	వైధిపాయాదిమంజూపాయశ్చి
౬౧	క్రియాత్త్రైవిద్యమ్		త్రాధావః
౫౫	అధికారిభేదేనగోత్రభేదః	౭౬	పునర్దాహానిమిత్రాని
౬౫	నిశాకృష్టపక్ష దక్షిణాయనాదౌ	౫౫	కృత్తేస్థిసంచయేనపునర్దాహః
	మరణప్రాయశ్చిత్తం	౭౭	అంగదాహవైకల్యే అమంత్రవ
౫౫	విద్ధిన్నేగ్నోఅగ్నిసిద్ధిప్రకారః		ద్రాహే అస్యగ్నిదాహేవాపు
౬౬	బొధాయనీయానాం విధురా		నర్దాహః
	గ్నిప్రకారః	౭౮	విదేశస్థపుత్రవిషయే
౫౫	పత్నీసన్నిధానేవృత్తినిధిః	౮౦	పునస్సాపిండ్యేపెరితబ్ధనిచెధః
౫౫	అగ్నిసంధానవిశేషః	౮౧	దశాహమధ్యేముఖ్య కర్తాగమే
౬౭	రజస్వలానూతికాగ్నిసంధానం		దాహంవిసాసర్వక్రియానుష్ఠానం
౬౮	శాఖాంతరవిధిగ్రహణప్రమాణం	౫౫	అగ్నిస్థౌరవ్యతరస్యవాలభా
౫౫	ప్రాయశ్చిత్తపూర్వక క్రియాను		వేప్రతికృతిదాహః
	ష్ఠానమ్	౮౨	దాహాభావేఉదకదానాదాహః
౫౫	అత్తారూఢాగ్నిమరణే	౮౪	మాతాపితృదిసంసారే బ్రహ్మ
౬౯	ప్రోషితపిత్రస్సంసారకాలః		చారిణఃపునరుపనయనాభావః
౫౫	కృతప్రోతకృత్యప్రోషితస్యాగమ	౮౫	గర్భవతస్సంస్కృత్యైవవిదేశః
	నైకతవ్యమ్	౫౫	పత్నీసన్నిధినుపసృత్యచమంత్రా
౭౦	ప్రోషితస్య పునర్వివాహే దా		చ్ఛారణాధికారః
	నాదినిషేధః	౮౬	ఏకవర్షస్యనుతస్య సంస్కారా
౫౫	బౌద్ధవైషేక కాలాతికృమే		నధికారః
	ప్రాయశ్చిత్తమ్	౫౫	దీక్షామధ్యే పితృశౌచసంభవే
౭౦	శిశూనాంవర్ణవ్యవస్థయా త్యక్తి	౮౭	కర్తృకృమః

శుద్ధివిలొచనస్థవిషయానుక్రమణికా

పు	విషయాః	పు	విషయాః
౧౩౧	ఉడుకి దానివిధిః	౧౩౯	శాఖాంతరవిధిః గృహశాంతానజ్ఞా
౧౩౩	సంస్కర్తు స్సమానోదకస్యచ స్వాశోచకాలాతిక్రమేకర్తవ్యవి	౧౪౦	ప్రతీతశరీరాత్పత్తిక్రమః దశమపిండదానాత్వాగ్రగణపగ్
౧౩౪	పిండదానప్రకారః (ప్రీ)		భూతలంః
౧౩౬	ఏకోత్తరస్య చ్చిశ్శాశ్చిత్తమ్	౧౪౧	వవనానంతరమేవశాంతికమక
౧౩౭	అసంస్కర్తాః క్షాంతాం సపిందా నాంసమానోదకానాంచ ఉద	౧౪౩	జ్ఞాతినాంపితృశ్చ పునః నిషిద్ధ మౌనాద్యనవేక్షాతిత్కాలే
౧౩౮	కదానవివాధికారః	౧౪౬	జ్ఞాతినాంపితృశ్చదశమాహవివ వపనమ్
౧౩౯	నవశాశ్చకాలః		
౧౪౦	ప్రేతాప్యాయనాథాంశిక్వేఉద కపాత్యస్తాపనమ్	౧౪౧	పత్యోగ్యరస్యతదిస్యాః పగసచ వపనవ్యవస్థా
౧౪౧	పిండదానేహ్యవ్యనియమః	౧౪౨	శాంతిక రప్రయోగః
౧౪౨	వాసఆదివివధ్యయేకతావ్యమ్	౧౪౩	మృతాకార్యవిశేషశ్రీవచన
౧౪౩	దశాహమధ్యసంక్రాంతి దగ్ధ యోన్యంభవే	౧౪౪	సప్తపామూర్త్యమ్
౧౪౪	దశాహమధ్య సంవయనామా ధ్వంపిత్యోమృతశోవణే	౧౪౫	మాసికకాలః
౧౪౫	కృతే దశాహకృత్య ఏకాదశా హేళ్యవణే	౧౪౬	సాక్షిర్నాసికకాలవిశేషః తైఃపక్షిక కాలః
౧౪౬	అకృతేదశాహకృత్య ఏకాదశా హేళ్యవణే	౧౪౭	హాసేపిన్దాని
౧౪౭	దశాహంతరనెకేమాం దాహే పూర్వైవోదకాదినమాపనం	౧౪౮	పాప్యైవోద్ధిప్తవ్యవస్థా
౧౪౮	పిత్తివిషయేసమాపననిషేధః	౧౪౯	అశౌచాద్యంతరికమాసికే
౧౪౯	దశాహంతర్నాతా పిత్యోర్దాహే మాతుస్సమాపనంనపితః (త్రిం	౧౫౦	అశౌచాంతరితాబ్ధికే
౧౫౦	బాలమరణేపిత్యోస్సంస్కర్త్యా కృతచౌళైతివర్ణనా మృతేజ్ఞా	౧౫౧	అంత్యశ్చాంద్రాశౌచాభావః
౧౫౧	తినామదకదానమ్	౧౫౨	సంభవిష్యత్కాచే శాశ్చద్రవ్య కారః
౧౫౨	పంచమాధ్యాపిసంచయనాది	౧౫౩	అతికార్యంతాశౌచేసమ్మర్కా శౌచేచక్రియాద్యవ్యస్తీపుత్యా
౧౫౩	అస్యాపవాదః	౧౫౪	దీనామాశౌచాభావః
౧౫౪		౧౫౫	దాహకెనస్వదేయమంతరితం శాశ్చద్రాదానదశాహవివకార్యమ్
౧౫౫		౧౫౬	దానదశాహసాపిండ్యే యోదశా నాంద్యిరావృత్తిః

పుట పక్షి అశుద్ధు

శుద్ధు పుట పక్షి అశుద్ధు

శుద్ధు

౬	౪ క్షయ	క్షయ	౨౮ ధమే	ధమే
౭	౧౩ అభో	అభో	౨౯ ౪ క్షే	శంక
	౨౨ యువాంస	యువాంస	౩౦ ౧౯ అద్భా	అద్భా
౮	౨౫ యువాంస	యువాంస	౩౧ ౧౯ బయమా	యమా
౧౦	విలాసనే	విలాసనే	౩౨ ౨ హమా	హమా
	౩౪ సంస్కృత్య	సంస్కృత్య	౩౩ ౨ అద్భా	అద్భా
౧౧	౪ ఆత్మ	ఆత్మ	౩౪ ౧ నితన	పతన
౧౨	౧ పవా	తపవా	౩౫ ౨ పకోద్ధి	పకోద్ధి
	౭ ఇత	ఇతిః	౩౬ వా హేత త్తదగ్నినిర్ణయః	
	౧౩ భగవ	భగవ	పునర్దూహనిమిత్తానిచ	
౧౪	౨౮ దత్వా	దత్వా	౩౭ క్షణాణాం	క్షణాణాం
	౪౪ సంస్కృత్య	సంస్కృత్య	౩౮ ౩ హారిక	హారిక
౧౬	౪ ద్యమ	ఉద్యమ	౪౦ ౪ కామంత్య	మంత్య
౨౦	౨౭ హారే	హారే	౪౧ ౧౦ తాపిండ్యం	తాపిండ్యం
౨౨	౨౩ లెషి	లెషి	౪౨ ౬ జ్వేష	జ్వేష
౩౩	౧౦ క్రమసు	క్రమసు	౪౩ ౧౯ దక	దృ
౩౪	౧౯ స్యాతి	స్యాతి	౪౪ ౨౦	క
౩౭	౨౮ శ్రుతా	శ్రుతా	౪౫ ౨౬ ధుహి	ధుహి
౩౯	౧౨ కేవల	కేవల	౪౬ ౨౮ గత్య	ద్యుత్య
	౧౩ శబ్ద	శబ్ద	౪౭ ౧౨ ప్యక్య	ప్యక్య
౪౧	౨౮ వౌభా	వౌభా	౪౮ ౨౩ రాన్మ	రాన్మ
౪౪	౧౦ ద్విగు	ద్విగు	౪౯ ౧౪ ద్విజ	ద్విజ
౪౫	౧౦ విధః	విధః	౫౦ ౨౭ అమాసి	మాసి
౪౭	౧౪ సాః	సా	౫౧ ౨౮ న్యేను	అన్యేను
	౧౫ త్యథా	త్యథాః	౫౨ ౧౦ తృతియఖండే	చతుర్థఖండే
౪౮	౨౭ సుపనీ	సుపనీ	౫౩ సహ	పితౌస్సహ
౫౦	౫ ద్దోషం	ద్దోషం	౫౪ ౧౯ ధాయ	ధావ్య
౫౧	౧౪ వాయః	వాయః	౫౫ ౧ క్షణ	క్షణం
౫౩	౨౮ కనిషా	కనిషా	౫౬ ౧౬ త్యథాః	త్యథాః
౫౫	౧౦ ప్రప్య	ప్రప్య	౫౭ ౨౮ శాన	శాన ఇతి
౫౭	౧౫ తంతో	తంతో	మిషతిపప	పంచమిప

పుట

విషయాః

పుట

విషయాః

పుత్రికాపుత్రికత్వక మాతా	౧౬౫	సూతకేమృతకేచఉపరాగశ్శాస్త్ర	
మహాశ్శాస్త్రైవశేషః (చనం		మూద్యస్య అన్నశ్శాస్త్రనిషేధః	
౧౭౦ ఔధ్వజైహికపరియోజనప్రపం		౧౧ రజోదగ్ధనే ఆమశ్శాస్త్రం	
౧౭౧ ఆకృత్యైతశ్శాస్త్రస్య కర్తానధి	౧౬౭	ఆపద్యాద్వికస్య అమాయాం	
౧౭౨ సాపిండ్యైఃగ్నినిర్ణయః (కారణ		హరివాసరెహవిధిః	
౧౧ భార్యాయారజోబోషెసిసాపిండ్యం	౧౬౮	రజోదగ్ధనే పంచమేహనిశ్చా	
౧౭౩ అగ్నివిచ్ఛేదేసాపిండ్యకాలః		౧౧ ఆమశ్శాస్త్రవిధిః (ద్రవ	
౧౧ పశ్చాత్సంహతినిధాయాగ్ని సం	౧౭౦	నంకల్పశ్శాస్త్రప్రకారః (మేధః	
౧౭౪ సాపిండ్యప్రయోగః (ధావమ్		౧౧ జీవపితృకస్య దర్శాదశ్శాస్త్రని	
౧౭౫ గానాదిపరిమాణమ్		౧౧ జీవపితృకస్య శ్శాస్త్రదేవతాః	
౧౭౬ పార్శ్వజైకోద్విప్తభేదః	౧౭౧	వివాహాద్యనంతరిం పిండవా	
౧౭౭ పార్వణవిధినాశ్శాస్త్రరూరః		సమంతరాశ్శాస్త్రవిధిః	
౧౧ ఏకోద్విప్తోద్విప్తాః		౧౧ జీవస్తాత్మకస్యదర్శాద్యధికారః	
౧౭౮ దర్శాదశ్శాస్త్రద్వైతస్యనియమః	౧౭౨	మహాలయః	
౧౧ మాతుశ్శాస్త్రద్వైతపితృభోజనాభావః	౧౭౩	మహాలయవజ్ఞాన	
౧౭౯ వృద్ధిశ్శాస్త్రవిధిః	౧౭౪	గజచ్ఛాయాలక్షణం (వాయః	
౧౮౦ వృద్ధిశ్శాస్త్రక్రమః	౧౭౫	మహాలయశ్శాస్త్రాకరణప్రత్య	
౧౮౧ అష్టకా శ్శాస్త్రవిధిః		౧౧ పార్శ్వకాదితిథినిర్ణయః	
౧౧ శ్శాస్త్రకాలనియమః	౧౭౬	కాత్యాయనబోధాయనామా	
౧౮౨ ఏకాదినే శ్శాస్త్రద్వయనిషేధః		వాస్యానిర్ణయః	
౧౧ దేవతాభేద శ్శాస్త్రద్వయాను	౧౮౭	సారమాపేతిధిద్వయసంభవేతి	
ప్రసమ్		ధ్వభావేచవ్యవస్థా	
౧౮౩ నిమిత్తభేద శ్శాస్త్రద్వయాను	౧౮౩	కర్మభేదే మాసనియమః	
ప్రసమ్		౧౧ తిథిమాసయోరన్యతరజ్ఞానా	
౧౧ పార్శ్వజైకోద్విప్తయోః పార్శ్వ		జ్ఞానయోరన్యవస్థా	
ణంపూర్వమ్	౧౮౪	దర్శోపరాగాదాతర్పణవిధిః	
౧౮౫ పితృక్షయోహోక్త్యే పితృః	౧౮౫	తర్పణకాలన్యవస్థా	
పూర్వమ్	౧౮౬	నారాయణవిధిః	
౧౧ కామ్యన్నిత్యసిద్ధిః నిత్యా	౧౮౭	శ్శాస్త్రఫలన్యవస్థాపనం	
క్రామ్యసిద్ధిరితి పక్షద్వయం	౧౮౮	హోమాదేరావశ్యకత్వం	
౧౧ శ్శాస్త్రత్రైవిధ్యమ్	౧౮౯	మాసిశ్శాస్త్రాదా మాతాదీ	

శుద్ధం

[illegible]

పుట పజ్జి అశుద్ధం

శుద్ధం పుట పజ్జి అశుద్ధం

శుద్ధం

౬	౪ క్షయ	క్షయ	౨౮ ధమే	ధమే
౭	౧౩ అభో	అభో	౧౪ శక్తై	శక్తై
	౨౨ యివాంస	యివాంస	౧౯ అద్భు	అద్భు
౯	౨౫ యివాంస	యివాంస	౧౯ దయనూ	యివా
౧౦	నలాదనే	విలాదనే	౨ దోషా	శదోషా
		వీవంసర్వశ్చ	౨ అద్భా	అద్భా
౧౧	౪ ఆవ్ర	ఆవ్ర	౧ సతన	పతన
౧౨	౧ వహ	తవహ	౨౨ వీకోద్ధి	వీకోద్ధి
	౬ ఇత	ఇతిః	౩౩ వాహతత్తదగ్నినిర్ణయః	
	౧౩ భగవ	భగవ	పునర్దాహనిమిత్తానిచ	
౧౪	౨౮ దత్వా	దత్వా	౨౬ క్షణాణాం	క్షణాథాం
		వీవంసర్వశ్చ	౩ హాఃభ్యః	హాఃకాభ్యః
౧౬	౪ ద్యమ	డ్యమ	౪ కామంత్ర	మంత్ర
౨౦	౨౨ హారే	హారే	౧౦ శాపింద్యం	శాపింద్యం
౨౪	౨౩ క్షేపి	క్షేపి	౬ జ్యేష్ఠ	జ్యేష్ఠ
౩౩	౧౦ క్రమసు	క్రమసు	౧౯ దక	దృ
౩౪	౧౯ స్యాతి	స్యాతి	౨౦ ఏ	క
౩౭	౨౮ శుకా	శుకా	౨౬ ధృహి	ధృహి
౩౯	౧౨ కేవల	కేవల	౨౮ వత్స	ద్యుత్స
	౧౩ శబ్ద	శబ్ద	౧౨ పృవ్య	పృవ్య
౪౧	౨౮ పౌషా	దౌషా	౨౩ శాన్ష	శాన్ష
౪౪	౧౦ ద్విగు	ద్విగు	౧౪ ద్విజ	ద్విజ
౪౫	౧ విధః	విధః	౨౭ అమాసి	మాసి
౪౭	౧౪ సాః	సా	౨౮ న్యేమ	అన్యేమ
	౧౫ త్యేథక	త్యేథకః	౧౦౭ తృతీయఖండే	చతుర్థఖండే
౪౮	౨౭ సుపవీ	సుపవీ	సహ	పితౌస్సహ
౫౦	౫ ద్దోషం	ద్దోషం	౧౯ ధాయ	ధావ్య
౫౨	౧౪ వాయుః	వాయుః	౧ క్షణ	క్షణం
౫౩	౨౮ కనిషా	కనిషా	౧౬ స్యథకః	త్యేథకః
౫౪	౧౦ ప్రవృ	ప్రవృ	౨౮ శాన	శానః ఇతి
౫౭	౧౫ తంత్ర	తంత్ర	మిఇతిపప	పంచమప

పుట-పజ్జీ అశుద్ధం

శుద్ధం. పుట-పజ్జీ అశుద్ధం

శుద్ధం.

౧౩౨	౪ మర్జన్	మర్జన్	౨౧౧	౨ పితా	పృపితా
౧౪౨	౨౬ రన్దే	రన్దే	౨౧౬	౧౯ కన్యా	కకన్యా
౧౪౫	౨౨ రాత్ర	శరాత్ర	౨౧౯	౨౦ అత్ర	తత్ర
౧౪౯	౨౨ త్ర్యంపే	త్ర్యంపే	౨౨౩	౧ ద్యత్య	ద్యత్య
౧౫౩	౨౬ వాక్ష	వారక్ష	౨౨౬	౧౬ శాద్ద	శాద్ద
౧౫౫	౫ భారా	భావా	౨౩౨	౧౫ ఆమగ	ఆమఆగ
౧౫౭	౧ తప్య	తప్య	౨౩౩	౪ ఆమ	ఆమ
౧౬౦	౧౨ నల్కః	నల్కః		౨౪ ద్విష్టే	ద్విష్టే
౧౬౪	౧౧ శాద్ద	శాద్ద	౨౩౪	౨౨ తతమ	తతమ
౧౬౬	౧ ఏవ	ఏవ	౨౩౫	౫ నుక్తే	నుక్తే
౧౬౭	౧౧ గబ్దా	గబ్దా		౬ తనంస	తనం
౧౭౪	౨౨ ద్వాక్తి	ద్వాక్తి		౭ తన	తస్య
౧౭౫	౨౦ తంసర్ప	త్సంసర్ప	౨౩౭	౧౪ ఆన్య	అన్య
౧౭౭	౨ మాన	మాన	౨౪౦	౧౫ తంమా	తమా
౧౭౯	౧౨ నుభవా	నుదయా	౨౪౨	౧ దన్య	దన్న
౧౮౨	౭ తాబ్ధి	తాబ్ధి		౧౧ రక్షస్య	రక్ష
	౧౧ తాబ్ధి	తాబ్ధి		౧౬ రక్షస్య	రక్ష
	౨౬ రాబ్ధి	రాబ్ధి	౨౪౩	౪ శ్వర	శ్వరియే
౧౮౩	౧౨ శబ్ధ	శబ్ధ		౯ ర	రియే
౧౮౫	౨౫ పృథయం	పృథయం	౨౪౬	౧ శ్వరే	శ్వరియే
౧౯౨	౨౭ ద్విష్ట	ద్విష్ట		౧౯ జప్తా	జప్తా
౧౯౪	౨౬ శ్వర	శ్వరియే	౨౪౭	౨౫ శ్చేషే	శ్చేషే
౨౦౦	౧౪ కాయాస	యాస	౨౪౮	౭ శ్వర	శ్వరియే
	౧౫ రాదీ	కారాదీ	౨౫౦	౨౨ తృప్త్యంతు	తృప్త్యంతు
౨౦౧	౯ మేక	మేత		ఇతి	ఇతి పితృపిం
	౨౧ దినన	దినస్య			డాన్ తృప్త్యంతు
౨౦౩	౬ గగ్గోద	గగ్గోద			భవత్యఇతి
	౭ క్	ద	౨౫౧	౨౦ వనధ్వం	వనధ్వం
౨౦౪	౧౫ మువ	మువ	౨౫౫	౨౭ ర్ననతు	ర్ననతు
౨౦౭	౧౮ వైపథ్య	యథ్య	౨౫౭	౧౦ దీ	దీ
౨౧౦	౧౬ పిండడా	పిండతా	౨౫౮	౨౨ శ్వరే	శ్వరియే

అ-౧	౧౧	కతాత్మ్యం	కతాత్మ్యం	అ-౨	౧౩	చంద్ర	చంద్ర
అ-౨	౧౨	దేవ	దేవ	అ-౩	౧౪	శ్యాంధ	శ్యాంధ
	౧౩	దేవ	దేవ	అ-౪	౧౫	చత్వ	చత్వ
	౧౪	నూర్వం	నూర్వం	౩	౧౬	లప	లప
అ-౫	౧౫	రాస	రాస	౩౧	౧౭	సర	సర
అ-౬	౧౬	స్థితి	స్థితి	౩౨	౧౮	పితృ	పితృ
అ-౭	౧౭	శ్చేద్య	శ్చేద్య	౩౩	౧౯	తత్వ	తత్వ
అ-౮	౧౮	సవాద	సవాద		౨౦	పక్షత	పక్ష
అ-౯	౧౯	కుతుబ్	కుతుబ్			తద్ర	తద్ర
అ-౧౦	౨౦	వ్యక్త	వ్యక్తి	౩౩	౨౧	మమతా	మమతా
అ-౧౧	౨౧	స్థితి	స్థితి				

శ్రీః

శ్రీరస్తు.

పితృమేధసారస్తదావ్యభిక్షానం సుధీలలోచనంచ

హరిః ఓమ్.

శిష్టానుశిష్టః పితృమేధసారం ప్రశ్నం సమాఖ్యం ప్రధయన్ సమాఖ్యామ్ ।

వాగ్భానసమాఖ్యాతు మహం యతి ప్యేబుధాపదధ్వంస్థలితంక్షమధ్యమ్ ॥౧॥

ప్రశ్నః ప్రసిద్ధః పితృమేధసారః కర్తా తథా వైదిక సార్వభౌమః ।

సంతోజ్యోతుర్వన్నలమాగ్రహం దైరన్యైర్భజధ్వంభవితావివేకః ॥౨॥

బాహుజ్ఞంకవిదత్తినాస్తుతపరిచ్ఛేదః కుతాభావ్యహాయద్ధగ్నిస్తర దులన్

భం తదిహతైః కింకింశృధామత్సరైః । సంతో వైదిక సార్వభౌమ సుధియానూత్తం

సుధీలలోచనం శఙ్కోద్ధూననమాద్రియధ్వమనఘం స్తృత్యైః ఘటిలీగృహం ॥౩॥

గృహ్యోణిభాష్యాణి బహూని బహీష్వాః స్మృతీస్సమీక్ష్యవ్యధిషిస్సుటార్థమ్ । ప్ర

శ్నం సతదావ్యకరణైతి యత్నో వ్యాఖ్యామి మాతాన్త్రీవచాంసివత్సై ॥ ౪ ॥ క్వచి

దత్రహి సూత్రార్థోపదనైః ప్రతిపాద్యతే । వచనార్థః క్వచిత్సూత్రైరుభయా

ర్థః క్వచిన్తయా ॥ ౫॥ పితృమేధేమసారోఽయం ప్రశ్నస్సార్థాధానిణయః

యస్సుధీలలోచనాఖ్యాతం తదావ్యభిక్షానం విరచ్యతే ॥ ౬ ॥

మూ—అథాత్ ౨వభృథేష్టిం వత్సామః.

వా—అత్ర, మజ్జలాద్యసేకార్థకత్వేఽప్యథశబ్దస్థానతశ్చబ్దశిరస్కర్తాన్

దానస్తద్యమేవాధాః । బౌద్ధ్వదేహికస్య దేహానస్తరభావితాద్విదదంశబ్దస్యన

న్నిహితవస్తువాచిత్యాదతశ్చబ్దేన దేహావరామ్యశ్యతే । యదాప్య, శరీరావస్థితి

కాలకర్తవ్యకర్మపరః స్మృతిరత్నాకరరస్థాకీనః పూర్వవృత్తస్సవీవ వరామ్య

శ్యతే, స్మృతిరత్నాకరప్రణయనానంతరమిత్త్యధాః । ఇష్టి-యాగః, దేవతా

ద్వైతేన ద్రవ్యత్వాగః ॥ శ్లో ॥ “బ్రహ్మణైతావహానః సమీక్ష్యాత్తానం యంజితా”

క్లౌ ॥ సర్వోపాధివినిముక్తం తైత్తిర్యం బ్రహ్మణి న్యసేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి శ్లోతి స్మృ

తిభ్యాం న్యాసస్య యాగశబ్దవాచ్యత్వం ప్రసిద్ధమ్, అతాన్యాసినా దేహా వి

యోగోఽవభృథవ, “యస్తరణంతదవభృథః” ఇతి శ్లోతే ! అత్ర న్యాస

స్వ దాహాదిమంత్రేషు ద్రవ్యదేవతయోః స్ఫుటత్వేన యాగతావన్నచాద్యావ కాళః । అతాదేహవియోగానంతరభావ్యాధ్వం దైహికంవత్సామిత్యధః । వచేపరిధావణవృత్తిత్వేఽపిద్భృత్రిన్యాయేన లృటఃప్రవృత్తైర్జానుశాసనవిరోధః । వత్సామః- స్మృతిరత్నాకరఃపూర్వవృత్తఃపరేరథః, తదనంతరం దేహవియోగేనతి కర్తాక్రియమాణం కర్మభావణాథః.

దేహస్వహవిష్టవ్యంకథమిత్యత్రాహ—

మూ — తత్ర దేహఃపరమంహవిఃపురుషాహుతిహ్యసస్యపీయతమేతివిజ్ఞాయతే.

వా—శ్చుత్వైవదేహస్వ హవిష్టవ్యపరిపాదనాన్నచాద్యావకాళః । ఆజ్ఞాదిభ్యఃపురుషాహుతేఃపీయతమత్వప్రసిద్ధివ్యాతకోహిః.

ఉక్తార్థోపపత్తయే న్యాసస్వయాగసమాధింపరిపాదయతి-

మూ — న్యాసోయజ్ఞస్తస్యాత్మాయజమానశ్శ్రీధావత్పిశరీరాదీన్యవకరణాని దేహావస్థానం దీక్షా దేహంతోఽవభృథఇతిహిహూయతే.

వా—॥శ్చ॥ “ తస్మైవంవిదుషోయజ్ఞన్యాత్మాయజమానః ” ఇత్యాదిశ్చ తావన్యాధ్వస్య ప్రసిద్ధిస్సప్తా । దేహావస్థానందీక్షేతి “ యావద్ధ్రియతేసా దీక్షా ” ఇత్యన్యాధ్వఉక్తః ॥ దేహంతోఽవభృథఇతి “ యన్తరణంలదవభృథః ” ఇత్యన్యాధ్వస్సంగృహీతః । తత్రజాతేష్టివదవభృథేష్టిశబ్దఃకర్మనా మధ్యేతయారూఢః । అథాతశ్చబ్రాధ్వస్య నపానదుక్త్యమ్ । న్యాసోయజ్ఞస్తస్యాత్మైత్యనేన తస్మైవం విదుషోయజ్ఞస్యేత్యవక్రప్రదేహాన్తఇత్యనేన యన్తరణమిత్యన్యార్థోపసంహారాత్తన్ద్రేయదశ్చాతి యత్పిబతీత్వాదినోక్తాథాఅపి సందుశన్యాయేనాత్రాదృష్టవాః.

“ ప్రాజాపత్యోహరుణిః ” ఇత్యనువాకే నత్యాది యజ్ఞాంతంకర్మయోగముక్త్యా “ మానసంవైప్రాజాపత్యమ్ ” ఇతి తన్వైశ్చాన్యత్రావాభక్తియోగం జ్ఞానయోగంచాభిధాయ కర్మయోగాద్యితశయితన్యాసయోగమ్ “ ఓమిత్యాత్మానం యుంజీత ” ఇతివిధాయతన్నిష్ఠస్య బ్రహ్మప్రాప్తిరామ్నాయతే, “ బ్రహ్మణోమహిమానమాప్నోతి ” ఇతి । అతాఽస్వన్యాసాధ్వర విధాయినోఽవభృథేనార్చిరాదినా పరమానందంప్రాప్తస్య బ్రహ్మసలూకతామాప్నోతి త్యయంమహాత్మవైత్యాహ—

మూ — తత్త్వల్యాసాధన్వరవిధాయినాం పుణ్యోఽవభ్యుదయస్య మహాత్మ్యనత్సపరిపాదనమ్.

వ్యా—పావనశాస్త్రధర్మయవేతుత్వాచ్చపుణ్యః । అతః “ప్రతాప
స్పృశనైదశరాత్రమ్” ఇత్యాదినాశవస్పృశనాదౌ గౌతమాదిభిర్దోష
స్తరణేఽపి పురుషవిశేష దేహత్యాగస్యావభ్యుదయస్యైః, “అవభ్యుదయే త్య
ముచ్యతే” ఇత్యావస్తంబస్తరణమవిరుద్ధం ॥ శ్లో ॥ జాతస్యహి ధృవో మృత్యు
ధ్మ్యవంజస్తమృతస్యచ । తస్మాదపరిహారేన్ధ్రైః సత్వంకోచితుమహాసి ॥ అవ్య
క్తాదీనిభూతానివ్యక్తమధ్యానిభారతా అవ్యక్తనిధనాన్యేవ శత్రుకాపరిదేవనా ॥
శ్లో ॥ క్షేప్తాశ్చ బాంధవై ముక్తం ప్రేతాభుక్తైః కైవల్యోఽవశః । అతానరౌదిత
స్యంహిక్రియాః కార్యాస్సప్రకృతేః ॥ తమత్యజంనకోచేత్సుజనంవైష్ణవోజ
నః । కిన్యోచతిప్రియంపుత్రం కారాగారాద్వినిగతమ్ ॥ ఇతి గీతాచార్య
యాజ్ఞవల్క్యదిభిరుక్తత్వాత్, “సఖలుభాగవతాయమవిషయంగచ్ఛంతి” ఇ
తిశ్రుతౌ, ॥ శ్లో ॥ పరిహరమభ్యుదయపరిపాదనాన్వభ్యుదయమవ్యవస్థానం నవై
ష్ణవోవానామ్ ॥ శ్లో ॥ నయమయమలోకంచ సమాత్మాఘోరదశానాన్
వశ్యంతివైష్ణవాః క్యాపిసత్సంసత్సంపదామ్యహం ॥ శ్లో ॥ ఇతి, త్రివిష్టుపురా
ణమాఘమాహత్వాదౌచ, త్రివిష్టువస్యయమవిషయంగన్తత్వాభావప్రతిపాద
నాత్ ॥ శ్లో ॥ మద్భక్తానదినశ్యంతి మద్భక్తాపితకల్తపాః । మద్భక్తానాంతుమా
నుష్యేనఫలంజస్తపాండవ ॥ జీవితంవిష్టుభక్తస్యవరంపంచదినాన్యపి । నతుకల్ప
సహస్రాణిభక్తిహిసస్యకేశవే ॥ తైశవాఃపరికీర్త్యనైయోషాంహృదినకేశవఃకేశవా
ర్పితదిత్రాయేనశవానపునర్భూతాః । ఇత్యాశ్వమేధికాదాభగవద్భక్తస్యకృతకృత్యత్వ
స్తరణాచ్చాస్యావభ్యుదయోఽపిపదమ్- అపితు మహాత్మ్యవపవ ॥ శ్లో ॥ ఏతే
వైనిరయాస్తాత స్థానస్యపరమాత్మనః । స్వగౌఽపిపాతభీతస్యక్షయిష్టోర్నా
ప్తినిర్వృతిః । ఆబ్రహ్మభువనాదేలై దోషాస్సన్ధిమహామునే । అతివహివై
చ్ఛంతి స్వగౌప్రాప్తిం మవీషిణః ॥ శ్లో ॥ ఇతి, ॥ శ్లో ॥ ఆబ్రహ్మభువనాదూ
ర్థ్వం తద్విష్టోఃపరమంపదమ్ । శుద్ధసనాతనంజ్యోతిః పరంబ్రహ్మైతి తద్విదుః
॥ శ్లో ॥ ఇతి మహాభారత త్రివిష్టుపురాణముద్గలాపాఖ్యానాదిభిరుక్తమ్ । మ
హాత్మ్యర్యాదిదోషాకరం నిరయసర్యాయం కోకాస్పదంపదంప్రాప్తం ప్ర
తిహికోకోయక్తః, నతు శాశ్వతంత్రిమత్పదం ప్రాప్తంప్రతి । ఏవమత్యా

మూ—ఉభయంప్రాణాయామేవజ్యోమ్

వ్యా—ప్రాచీనావీతిత్వ దక్షిణాముఖత్వేప్రాణాయామేవజయేదిత్యర్థః

అత్రోత్తరత్రిదాహరిష్య్కవచనమిదాసీం హేతూనాహ—

మూ—శుద్ధ్యర్థతాత్పర్యకమసాధారణత్వాచిచ్చమనాదావివసర్యత్య

ప్రాణాయామేమయజ్ఞోపవీతీస్యాత్,

వ్యా—సర్యత్య- దేవకార్యపితృకార్యప్రేతకార్యమ “ || శ్లో || దేవార్చన
నేజపహోమే సావిధ్యాయేశార్ధకమణి । స్నానేహనెతథాధ్యానేప్రాణా
యామాస్త్రయస్త్రయః ” ఇతి కర్తృసువచనాత్పర్యకమసాధారణత్వమ్ || శ్లో ||
“తతోఽభ్యంతరశుద్ధ్యర్థం ప్రాణాయామాకసమాచరేత్ ” ఇతి యోగయా
జ్జివల్క్యవచనాచ్ఛుద్ధ్యర్థత్యవంచనుస్పష్టమ్ । అతఃపితృప్రేతకమాంగత్య
భ్యాంతికార్యానహి, “ || శ్లో || కర్మావసానైకమాదావేవమాచమనం ఘ
నః । కుర్యాత్పర్యకమసిద్ధ్యర్థం సర్యదాసర్యకమను || ” ఇతి భరద్వాజేన
కర్మాద్యంతయోఃకతస్య త్వేన విహితస్యాచమనస్య పితృప్రేతకృత్యేషాదా
క్రియమాణస్య తదంగత్వావసంగాత్.

—శ్లోప్రాణాయామప్రకారఃశ్లో—

తత్ప్రకారమాహ—

మూ— “ || శ్లో || ప్రణవేనతుసంయుక్తా వ్యాహృతీస్సప్తనిత్యశః । గా
యత్రోశిరసాసాధం మనసాత్రిజపేద్ద్విజః ” ఇతి సంవత్ క్రప్రకారః
ప్రాణాయామః

వ్యా—ప్రాణాయామః-ప్రాణవివరచారిణోవాయోర్నిరోధః, తత్రైవజ
శంకుర్యాన్నతురెచకపూరకయోః, “ || శ్లో || కుంభకేనజవంకుర్యాత్ప్రా
యామస్యలక్షణమ్ ” ఇతి స్త్యతే.

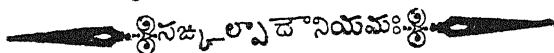
—శ్లోసజ్జల్పప్రకారఃశ్లో—

మూ— “ || శ్లో || సదభవహస్తాజానూర్ధ్వాదక్షిణేదక్షిణోత్తరా కృత్వా

జానునికతవ్యమెతత్కమకరోతియత్ || స్వమానసేనస్తదణా

యత్తత్సజ్జల్పఃకురితః । ” ఇతి భరద్వాజోక్తకృమస్సంకల్పః.

వ్యా—దక్షిణోత్తరాకరావితి శేషః । దక్షిణజానునిదక్షిణోత్తరాకారాకృ
త్యైతి నియమాన్నాస్యథాకార్యః.

సంకల్పాదానియమమాహ—

మూ— “ ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనైః ఘోసంకల్పే పిండదానైతిలాదకే । ఆ
క్షయాసనయోః పాద్యోగోత్తమామవక్రీతః యేత్ ॥ ”

వ్యా— ఇదం స్మృత్యర్థం సారవచనమ్.

మూ— ఏకం వాసాదక్షిణాగ్రాదధాన్యం వ్యసంతాష్ట్యం సమంతం పరిషేచ
నమ్, పితృతీర్థేనాచకపిండబలిప్రదానమ్.

వ్యా— “ పృథివ్యబాంధవాయథా వృద్ధముదకమవతీర్ష్య నొత్కర్షయే
యరుదకాంతే ప్రసింఘయరసవ్యం యజ్ఞోపవీతవాససోదక్షిణాముఖాబ్రాహ్మ
ణస్య ” ఇతి ప్రచేత స్మరణాపివికల్పితోఽర్థోఽస్తత్ప్రశ్నేన సంఘహితః, కి
న్వాపి స్తమోబ్రువీష స్వగృహ్యప్రాబల్యేత్ । అవిబుద్ధానుక్తార్థస్తు సంఘ
హీతవీష, సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేన సాకాంతాణామాకాంతాఘోరణస్యా
న్యతఃకర్తుముచితత్వాత్ । అత్ర సూత్రమ్, “ ఏకవాససోదక్షిణాముఖాస్సకృ
దుపమజ్జ్యోత్తిర్యదక్షిణాన్వేగిపితేర్ష్యమ్ ” ఇతిచ, “ పిత్యానిప్రాచీనావీతినా
ప్రసవ్యందక్షిణతోపవగణః ” ఇతి, “ ప్రైత్యకమసమంతమేవతాష్టిమ్ ” ఇతి
చ । అత్ర హారీతః ॥ శ్లో ॥ తవణంపిండదానంచ బలిదానం పితృనంప్రతి । దీ
యమావచ తత్సర్వం కుర్యాదైవపితృతీర్థతః ॥ * ॥ ఇతి..

మూ — బహువచనైః సర్వేజ్ఞాతయఃప్రత్యేకం సమస్తగ్రంతత్క
మకరుద్యః.

వ్యా— తద్యథా “ సిగ్భరవధూనన్వీనస్తేమజ్ఞాతయః, జ్ఞాతయోనిగోచ్ఛే
యః, ఆదిత్యముపతిఘైర్క, సాన్సంకుర్యః ” ఇత్యాదిమధూననాదీని సర్వే
జ్ఞాతయస్సమంత్రకం కుర్వరిత్యర్థః । నన్నిదంసవక్తవ్యమ్, సూత్రవివస్పష్టా
ర్థత్వాత్ । మైనమ్, ధూననాదిమ సహపరితస్యారోహణస్య జ్ఞాతీనాంసమం
త్రక కర్తవ్యతాచోద్యనిరాసార్థత్వాత్, “ దశేచ్ఛంసేత్ ” ఇత్యాదిమక
త్రైకాధికారాచ్చ స్పష్టార్థంవాసూత్రమిత్యవిరోధః.

జ్ఞాతిబాహుళ్యేధూననాద్యనుష్ఠానక్రమమాహ—

మూ— ధూనవాదిమసర్వత్రకనిష్ఠః ప్రథమమితరేమధ్యేయథావృద్ధంకర్తావ
శ్చాత్ ప్రయోగైస్సర్వేషామ్.

వ్యా — కనిష్ఠోఽత్యసర్వత్యజ్ఞాతిష ఏవరవయస్కృణతి నచాద్యానకాశః ।
 ఇతరే- కనిష్ఠవ్యతిరిక్తాః యథావృద్ధమ్, వృద్ధమనతిక్రమ్య, వృద్ధానుక్రమేణ
 త్యభః । ఉక్తాపవాదఃకర్తావశ్యాదితి । ఏవమేవభాష్యే “ ధూననేఽనావీర
 మ్మృణేసంగాహనేసంసర్వణఉదకోవస్పశన ఆరోహణఇతి సర్వత్యకనిష్ఠవృ
 థమాఅనుపూర్వాఇతరేస్త్రియో ౭౩౪ ” ఇతి సూత్రార్థస్సమర్థితః । అతా
 ధూననాదిమ సర్వత్యకనిష్ఠఃప్రథమః జ్యేష్ఠోవాక రాసర్వేషాంపశ్యాత్తయోమ
 ధ్యే జ్యేష్ఠానుక్రమేణ జ్ఞాతయఃకల్పన్యః, ఏవమానుపూర్వావ్యత తత్కర్మకుర్య
 రితినియమ్యతే । తదేవంమధ్యేకేషాంచిత్కనిష్ఠానుక్రమకల్పనమజ్ఞానవిజృంభ
 తమేవ । సర్వేషామగ్రేస్త్రియస్తాశ్చకనిష్ఠవృథమాఏవ । తథాబోధాయనః ॥
 వా॥ అథాస్యభార్యాకనిష్ఠప్రథమాః ప్రకీర్ణ కన్యావ్రజేయఃపాంసూనావపమా
 నాః ॥ * ॥ అతాఽత్ర స్త్రియోమృతస్యభార్యాఏవ నజ్ఞాతిస్త్రియః, మృత
 స్త్రియాఏవోపనిపాత స్త్యుతే । తదభావాద్ధూననాదిమ తాసామనాదరః । ఆ
 రోహణఇత్యేతిశబ్దఃప్రకారవాచీ, అవగాహనతర్జణాదిమేవం ప్రకార
 త్యభః । అత్యాశ్వలాయనోవిశేషమాహ ॥ వా ॥ అన్యథోఽమాత్యాఅథో
 నివీతాః ప్రవృత్తశిఖాజ్యేష్ఠప్రథమాఃకనిష్ఠజఘన్యాః ॥ * ॥ ఇతి । సర్వేతురీ
 యాధ్వగమనైతథా ప్రవిశేయః । కనిష్ఠప్రథమాజ్యేష్ఠజఘన్యాఇతిగ్రామవ్యవేశే

అత్యబ్రహ్మమేధ పితృమేధయోస్సహా క్తయోరపి పృథక్పితృమేధకరణ
 వివేకమాహ—

మూ—అత్రప్రాగిత్యుతైః పూర్వపూర్వోక్తమంత్రైర్యత్కర్మ క్రియ
 తే సపితృమేధః.

వ్యా—అత్య-పితృమేధబ్రహ్మమేధా త్తకే కర్షణి, ప్రథమంపితృమేధ మ
 స్త్రీఇత్యంతం ప్రయజ్యపశ్చార్ధబ్రహ్మమేధమస్త్రీఇత్యంతంప్రయజ్యతే
 యథా- పరేయివాంసమితి, చిత్తిః, పృథివీతి, పూషాశ్వేతఇతి, భర్తాసన్ని
 త్యాదిమ । అతఃఉత్తరోత్తరమంత్రాన్విహాయ పూర్వపూర్వమంత్రైఃపితృ
 మేధకరణభ్యః.

ఏవమేషాంపితృమేధమంత్రాణామ ఉత్తరోత్తరమంత్రైస్సహాయస్థిన్క
 మణిసముచ్చయఃక్రియశే సబ్రహ్మమేధఇత్యాహ—

మూ—సముచ్చయోబ్రహ్మమేధః.

గాఁదిభీరాహురనిత్యశబ్దాత్స్వగ్ఁంచనిత్యేమవదంతిమోక్షమ్ | మోక్షశ్చవిస్త్యన్
 జ్ఞే సమీపభాక్త్యంతాదాత్మ్యమేకే సయథారుచిస్యాత్ || * || తాదాత్మ్యం
 తత్సర్వభావత్వం, తత్సాధర్మమిత్యథః “ నిరంజనః పరమంసామ్యముపైతి
 ఇతి శ్లోకః “ మమసాధర్మ్యమాగతాః ఇతి గీతత్వాచ్చ | అతానైక్యంమో
 క్షః | మోక్షపీవపరమాగతిః | సాచనరుద్రప్రాప్తిః | తథాయాజ్ఞవల్క్యః ||
 శ్లో || గతిజ్ఞోయాతియోగేన నాబ్ధోతిపరమాంగతిమ్ | రుద్రస్యానుచరోఘా
 త్వాతేనైవసహమోదతే || * || ఇతి || కించ || శ్లో || కర్తృణాంపరిపాకత్వాదా
 విరించాదమంగలమ్ | ఇతిమత్సావిరక్తస్యవాసు దెవపరాగతిః || తదేతదతి
 దుఃఖానా మాస్పదేతుభవాణవే | భవతాంకథ్యతేవధ్యం విష్ణురెకః పరాయ
 ణమ్ || సంసారాణావమగ్నానాం విషయాకాంతచేతసామ్ | విష్ణువోతం వి
 నానాన్యత్క్రించిదస్తిపరాయణమ్ || బంధకోభవపాశేన భవపాశాచ్చమోచకః ||
 కైవల్యదఃపరంబ్రహ్మ విష్ణురెవననంశయః || * || ఇత్యాదీని మహాభారత శ్రీవిష్ణు
 పురాణ స్కాందపురాణాది వచనానిద్రష్టవానిని | ఏవంచరుద్ర ప్రాప్తికాం
 క్షిణామయంవిరోధాన్నకార్యః, పురుషో తమప్రాప్త్యథాత్వాత్తస్య || కృతే
 ఒపినతత్ప్రాప్తిః, అన్యభక్తత్వాత్ || తథాగీయతే || శ్లో || దేవాదేవయ
 జ్ఞోయాతిమద్భక్తాయాంతిమామపి || * || ఇతి | అతస్సాధారణపురుషేబ్రహ్మ
 మేధం నప్రయంజిత తత్తద్భక్తానా మన్యప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానస్య విరుద్ధత్వా
 త్ | కింతు పురుషోత్తమ ప్రాప్తికాంక్షిణామెవాసాకార్యఇతిసిద్ధమ్.

మూ—ముమూహంమంత్రైస్సంస్నాప్య ధౌతంపరిధావ్యోధ్వంపుండ్రం
 ధారయిత్వాతిథ్యంతులసిదళంచదహ్యాత్.

వ్యా—ఏతచ్ఛత్రుప్తయమవశ్యం కతవ్యం, శ్రేయస్కరత్వాద్ధురిత నివా
 రణార్థత్వాచ్ఛ.

ఉక్తార్థేసంవాదవచనాన్యదాహరతి—

మూ—అత్రశ్లోకానుదాహరంతి || శ్లో || ఊర్ధ్వంపుండ్రధరోమత్యోమి
 యతేయత్రకుత్రచిత్ | శ్వపాకోఒపివిమానస్థా మమలోకేమహీ
 యతే || సర్పందృష్ట్యావ్యధాలోక దదురాభయవిహ్వలాః | ఊ
 ధ్వంపుండ్రాకితంతదన్తక్రంపంతేయమకింకరాః || * || ఇతిస్త్రోతి
 తంద్రికాయామ్ || శ్లో || అంత్యకాలపియస్యాస్యే దీయతేపాద

యోజనలమ్ । సోఽపినదతిమాహ్నితి యశ్చాచారబహిష్కృతః ॥
విష్టుపాదొదకంయస్తా న్తయిత్వం సి క్తవాన్తు నే । ప్రాపితోఽస్తి
త్వయాతస్తాత్త్వద్విష్టోఃపరమంపదమ్ ॥ * ॥ ఇతినారదీయే.

వ్యా—ఆ త్రనచనే, హితకరణ ప్రచళనం ప్రమాణదృఢీకరణార్థమ్,
॥ శ్లో ॥ తుదింరక్షంతిదేవాశ్చ రక్షంతిజితరశ్మయమ్ । తుచదీశభ్యతిరక్షాంసి యే
చాన్యైరుష్టచారిణః ॥ స్ఫోటయంత్యశుచిందృచ్ఛాన్ పిశాచాయక్షరాక్షసాః ॥ * ॥
ఇత్యాదివచనమత్రభావ్యమ్ ॥ కేచ ॥ శ్లో ॥ అసామభ్యాం చ్ఛరీరసన్తప్తమ్యా
ద్దైకాలయోః । స్నానాన్యైశాని తుల్యాని ॥ * ॥ ఇతి మంత్రస్నానస్య వా
రుణస్నానతుల్యశ్వస్థరణౌద్వారుణస్నానాయోగాచ్చ మస్త్రస్నానమెవకతా
వ్యమ్ ॥ అథాయాగరే నారదీయే ॥ శ్లో ॥ హరిపాదోదకంయస్తా న్తయిత్వం
సి క్తవాన్తు నే । ప్రాపితోఽస్తిత్వయాతస్తా త్త్వద్విష్టోఃపరమంపదమ్ । తులసీదళ
సంమిశ్ర మపిసప్తపమాత్యక్తమ్ ॥ గంగాజలపునాత్మేన కులనామేకవింత
తిమ్ । అకాలమృత్యుశమనం సర్వవ్యాధివినాశనమ్ ॥ సర్వదుఃఖౌపశమనం
హరిపాదొదకంశుభమ్ ॥ * ॥ సి క్తవానితి సేక స్థరణౌచ్ఛరీరేపి తీర్థసేవనం
రమపావనమిత్యనగమ్యతే । ఏనం హరిసంకీర్తనం మహదనలూకనాదికంచ
కారయతవ్యమ్, తథానారదీయే ॥ శ్లో ॥ యథాకథంచిన్తోవిందే కీర్తితేవాశ్చ
తేఽపివా । పాపినోఽపివిశుద్ధాస్సృశ్శుద్ధామోక్షమవాప్నుయః । హరే
ర్నామేనచామేర నామైవభవభౌషణమ్ । కరోహ స్తేననాస్తేన నాస్తేనగతి
రస్యథా ॥ * ॥ తలై ౧వ ॥ శ్లో ॥ మహాపాతకయక్తోవా యక్తోవాసర్వపాతకైః
వరంపదం ప్రయాత్యైవ మహద్భిరవలూకితః । మహాపాతకయక్తోవాయక్తోవా
పుష్పపాతకైః ॥ ఈక్షితాభగవద్భక్తైర్లభతేపరమాంగతిమ్ ॥ కలబరంవాతస్తా
త్తత్తద్ధూతమపిన త్రమ । యదవశ్యతిపుణ్యాత్తా సయాతిపరమాంగతిమ్ ॥ * ॥

ఇదంచసూచయతి—

సూ—గోభూతిలహిరణ్యాదిశక్తితోదాపయిత్వా.

వ్యా—అత్రా శ్వమేధికే ॥ శ్లో ॥ అష్టాశీతినహస్రాశి యోజనానాంయ
ధిష్ఠిర । మాసుషస్యచలోకస్య యమలూకస్యచాన్తరమ్ । సతత్రవృక్షచ్ఛా
యావాసవాహ్నినచదీర్ఘికాః । సగ్రామోనాశ్రమోవాపి నోద్యానంకాన
నానిచ ॥ నకించిద్విశ్రమస్థానం పశితస్త్రిన్యధిష్ఠిర । కంటకాకీర్ణమౌగేశా

ప్రవాలుక పాంసునా || దహ్యమానాసుగచ్ఛంతి నరాదానవివజ్జితాః | త
స్తాద్దానంతుకతవ్యం మృతికాలేకథంచన || * శాతాతపశ్చ || క్లో || అన్న
పానాశ్వగోవస్త్రభూశయ్యాశ్చాసనానిద | పీతలొకప్రశస్తాని దానాన్య
ష్టావిశేషతః || తిలూపాపహరానిత్యం తద్దానంతుప్రశస్యతే | యోహిరణ్యం
దదాత్యనేత్వమృతత్వంభజెతనః || * || మహాభారతేచ || క్లో || విద్యాప్రవస
తోమిత్యం భార్యమిత్యంగృహేసతః | ఆతురస్యభిషజ్జిత్యం దానంమిత్యంమరి
ష్యతః ||*|| అతోముమూఘాణౌపరలోకాధాన్యం యథాశక్తిదేయమ్ “ ఇత
ప్రదానంహ్యముష్టిక లోకప్రజాఉపజీన తి ,, ఇతిశ్రుతే || సంజ్ఞాహానాతు
హితైషిభిదాణపయితవ్యమ్ || కించ || క్లో || దానక్రియాశ్చవివిధాఃకిరీయంతే
మోక్షకాంక్షిభిః || * || ఇతి గీతశ్వాన్తముత్సుకాంపి భగవత్ప్రీత్యర్థం
దేయమేవ | ప్రపన్నస్యతు, || క్లో || సఖిల్వపిదశాదేశ కాలపేషువివర్ణయైః |
ప్రపత్తుస్యక్రదహస్య పరయాత్రా విహస్యతే || * || ఇతిస్త్రుతేర్నసాధనబుద్ధ్యా
కింతు కైంకర్యబుద్ధ్యా భగవద్భాగవతార్థమథాప్రదానమవిరుద్ధమ్, తస్మై
వావిగీతశిష్టాచారదర్శనాత్.

మూ||దర్భాస్తృతేశుద్దేహాతలేనఖట్యాం సహమ్యూదాశాయయిత్యా
వ్యా — అగ్నిమిద్ధేవితచ్ఛాయయిత్యేతివిధిః, ఏవంసంస్నాప్య దాపయి
త్యేత్యాదౌచ దృష్టవ్యమ్ || అత్రసూత్రమ్ || వా|| దక్షిణాశిరసందర్భేఘసం
పెతయంతి ||*|| ఇతి| గౌతమీయేవిధౌచ || వా|| మరణసమీపకాలే దక్షిణాగ్రే
మ దర్భేఘదక్షిణాశిరసంసంపెత్య ||*|| ఇతి| బోధాయనకారికాచ || క్లో||దుర్బ
లంస్నాపయిత్యాచ శుద్ధచేలాభినంప్రతమ్ | ధూమాదభాన్తృతాయామతు శా
యయై స్మృతినంశయే | జపేత్రదక్షిణకణ్ఠోహ్యయపఃప్రాణమిత్యపి ||*|| దక్షి
ణాశిరసమిత్యనంతరసూత్రవనవిధానాదత్రాపి తత్ప్రీధైర్నచోద్యావకా శః
అతోముమూఘాంఖట్యదిభ్యోనవరోహ్యధూమాదేన శాయయేత్, ప్రమా
దాత్ఫట్యాదిమ మరణప్రాయశ్చిత్తస్థరణాత్ | తథావావిష్టుః || క్లో|| మంట
పేగోపురేఖట్యాప్రాసాదహర్షభిత్తిమ్ | అకామతోమృతానాంతు దావ
యేదైందవద్వయమ్ || ప్రాజాపత్యంచరేత్యాచ్యుంపరాకెణవిశుద్ధ్యతి||*||ఇతి

ఇదమాహ—

మూ—భూస్వాదానకామసురజ్ఞే చాత్రాయుషద్వయం కామతస్తుప్రాజ్ఞా

పత్నం పరాకంచకుర్యాత్.

వాగ్— “తపఃపరంకృతయగే” ఇతి కృచ్ఛాన్తస్థానస్య కృతయగధ
మత్స్య స్తరణాత్సప్తరూపతోఽనుష్ఠానాయోగాచ్చ ప్రతినిఘ్నస్థానమేవ క
తవ్యమ్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ శ్లో॥ ప్రాజాపత్యక్రియాఽశక్తాధేనుండద్యాద్వి
చక్షుః । ధేనోరభావేచాతవ్యం తన్మూల్యంచానసశయః॥ ధేనోరభావేనిష్కం
స్యాన్యత్రదధంపాదమేవవా । పాదహీనంసకతవ్యమితి వేదవిదోవిరుః ॥ * ॥
చతుర్వింశతిమతే ॥ శ్లో॥ ప్రాజాపత్యేతుగామేశాం దద్యాత్సాన్తపనేద్యయం
పరాకతప్తకృచ్ఛాన్తి కృచ్ఛై గ్రతీసగ్రస్తుగాః స్తుతాః ॥ (అష్టాచాంద్రాయణదె
యాస్తీసోవాశక్త్యపేక్షయా) అష్టాచాంద్రాయణదెయాః ప్రత్యామ్నాయ
విధానదా ॥ * ॥ ఇతి ఏతద్దనికవిషయమితి చతుర్వింశతిమతే వ్యాఖ్యాతమ్॥
యస్యధాన్యసమ్మద్ధిఃసక్తృచ్ఛాన్తవివ్రతానివిప్రభోజనేనసంపాదయేత్ । తథావి
జ్ఞానేశ్వరీయే ॥ శ్లో ॥ కృచ్ఛే గ్రపంచాతికృచ్ఛైత్రిగుణమహరహస్త్రింశదే
వంతృతీయేచత్వారింశచ్చతప్తేత్రిగుణనగుణతా వింశతిస్సాన్తపరాక । కృ
చ్ఛైగ్రసాంతాపనాఘ్న భవతి షడధికా వింశతిస్తేనహీనా దావభ్యాంచాం
ద్రాయణేస్యాత్తపసికృతబలా భోజయేద్విప్రముఖ్యాత్ ॥ * ॥ అహరహ
రితి సర్వత్రసంబంధనీయమ్ । తృతీయః, కృచ్ఛాన్తిగ్రతీకృచ్ఛగ్రి । అత్రప్రా
జాపత్యేదివసకలనయా షష్టినిప్రభోజనంభవతి ఏవమతికృచ్ఛైగ్రసాశీతి శత
బ్రాహ్మణభోజనాని భవన్తి, కృచ్ఛాన్తిగ్రతీకృచ్ఛైగ్రష్ట్యధికశతత్రయమ్, తప్త
కృచ్ఛైగ్రఅశీత్యధికం చతుశ్శతమ్, పరాకేవింశత్యధికం సప్తశతమ్, సాన్తపనే
ద్యశీత్యధికంశతమ్, చాన్ద్రాయణేషట్కతంద్రాహ్మణభోజనానిభవంతితిశ్లోకార్థః

మూ—ప్రాణసంశయేపు శ్రాద్ధిచ్చహసాచమ్య “ ఆయుషఃప్రాణమ్”

ఇత్యనువాకందక్షిణైకజపేద్బ్రహ్మవిదః “ బ్రహ్మవిత్-భృగుః”

ఇత్యనువాకౌచ.

వాగ్— అత్రప్రజాపతిః ॥ శ్లో॥ ఉపక్రమేజపాదేస్తు కిమణిపగ్గయ
తాపినక్ । ఆచమ్యైవతుకుర్వీత హ్యన్యథాతన్నిరథక్ ॥ * ॥ బ్రహ్మవిదోదక్షి
ణైకజే “ బ్రహ్మవిదాప్రశ్నిపరమ్ ” “ భృగురైవవారుణిః ” ఇత్యేతావ
నువాకౌజపేత్ । తస్మాత్ “ ఆయుషఃప్రాణంసంతను ” ఇత్యనువాకజపే
గౌరవపదాన్యాయేనాబ్రహ్మవిద్విషయః । అత్రనూత్రమ్ ॥ వా ॥ యదమరణం

సంశయాత “ బ్రహ్మవిదాద్వోతిపరమ్ ” “ భృగురైవారణః ” ఇత్యేతావ
నువాకౌ బ్రహ్మవిదోదక్షిణః జ్ఞాజపతి, ఇతరస్య “ ఆయుషఃప్రాణంసంత
ను ||*|| ఇతి అత్రైకవచనం కలైకవచపై త్తదసన్నిధౌసన్నిహితోఽన్యో
వాజపేదితి ప్రదక్షనాథమ్, విశేషానుపాదానాత్.

“ యదిప్రేతిప్రేతామాత్యాః స్రాచీనావీతినఃకేశాన్ప్రకీర్యపాంసూనా
వపంతే ” ఇతి సూత్రార్థమాహ.

మూ—మృతైజ్ఞాతయఃకేశాన్ ప్రసార్యపాంసూనావపయిస్స ఏమూర్థం
స్వంసేషువా.

వ్యా—జ్ఞాతయఇత్యమాత్య శబ్దార్థఉక్తః । స్వమూర్థంస్వంసేషువేతి
పాంసూనవపనస్థానం భాష్యోక్తముక్తమ్ । అత్రబొధాయనః ॥ వా ॥ ఏతస్మి
న్మాలేఽన్యమాత్మాస్తిస్మభిరుంగులిభిరపహత్యపాంసూనంసేషావపంతే||*||అ
మాత్వాబాంధవాజ్ఞాతయస్సపిండాశ్వనసప్తశస్సనాభయస్సపక్షాఇత్యనర్ధాస్తరం
అత్రస్నాపయిత్వాగ్రాద్యేణాలజ్ఞాంరేణాలజ్ఞౌశ్యేతిసూత్రార్థమాహ-

మూ—పుత్రాదయఃప్రేతంసంస్నాప్యవస్త్రగంధమాల్యాద్యైగలంకుర్యః

వ్యా—అత్రప్రచేతాః ॥ క్లో॥ స్నానంప్రేతస్యపుత్రాద్యైర్వస్త్రాద్యైః
పూజనంతరిః । ప్రేతందశేచ్ఛుభైగంధైర్వస్త్రాద్యైస్సువిధూషితమ్ ॥*॥
ఆద్యశబ్దేనమానుషాభరణాన్యద్యంతే, దేవతాభరణాద్యైఃప్రేతాలజ్ఞాంరస్య
యైక్రతావత్, ప్రేతాలజ్ఞాంరస్యభరణాదేపునదేవతానహంత్యాచ్చ । అ
తఏవహిగ్రామ్యేణేత్యాహ । దేవతాపితయోగంధమాల్యమోః స్మృత్యుక్త
తావత్తాభ్యాం ప్రేతాలంకరణం ముఖ్యమేవ ॥ క్లో॥ “ పుత్రైస్సుగంధమాల్యా
ద్యైర్మాధవాంఘ్రిసమపిత్వైః । యదిప్రేతమలంకుర్యాత్స్వయాతిపరమాంగతిం
ఇతి స్మృతేః । నిత్యంచవాసుదేవార్పితం గన్ధమాల్యాదికంధార్యమ్ । తథాఽ
సదుక్తైస్తృతిరత్నాకరైః ప్రపశ్చితమ్.

మూ—అథాధ్యర్యస్సాన్వితావసభాయాం బ్రహ్మదండద్రవ్యంశక్తితోని
ధాయప్రణమ్యనుజ్ఞాతఃప్రాణానాయమ్య.

వ్యా—బ్రహ్మదండద్రవ్యమ్, వృక్షవైకల్యే మృతపాపానుగుణప్రాయశ్చి
త్తవిధాయకబ్రాహ్మణానుజ్ఞానాథదగ్ధిణమ్ । స్మృత్యంతరే ॥ క్లో ॥ స్నా
త్వాన్వశక్త్యాదగ్ధిణంధత్వాన్సభ్యాన్ ప్రదక్షిణమ్ । పరిత్యజైరనుజ్ఞాతఃకమః

సజ్జల్పయేత్తతః ॥*॥ “ యజ్ఞోపవీతీపరిషత్సృజక్షణంకృత్వా ” ఇతి బోధా
యసియే । ఏవమేవహిషాచరంతి । ఉక్తసూత్రపర్యాలోచనయా సజ్జల్ప
యతః ప్రాగుపవిత్రం సిద్ధమితి నచోద్ధావనకాశః,

మూ—అథ ప్రాచీనావీతముర్యాత్.

వ్యా—ప్రాణాయామానస్తరమేవ స్మృతిమహిషాచీనావీత విధానమితి
జ్ఞాపనార్థమిదముచ్యతే, నత్యాదితవీవ హిషాచీనావీతమితి । “ ఆచమనేచా
గ్నిముఖేచాభిశేషణేచోపసంగ్రహణేచు పశ్చాద్ధోమేచుచ యజ్ఞోపవీత మ
థేతరత్రప్రాచీనావీతమ్ ” ఇతిచ బోధాయనస్తరణం ప్రాణాయామాదీనా
మపి పదవనాథమ్, అన్యథా అఘారసమిదాధాన తద్ధోమస్విప్తకృతాది
ష్వపి హిషాచీనావీతత్వ పునఃకైః । ఆదితఃప్రాచీనావీతమితి సజ్జల్పప్రభృతి
హిషాచీనావీతం కార్యమిత్యాఖ్యాతం తద్వాన్విఖ్యానే । అతవీవబోధాయనప్ర
యోగవృత్తిమహిషాచీనావీతమేవ నేకోద్దిష్ట సమీచీకరణ ప్రత్యాఖ్యైక శ్రా
ద్ధోపక్రమే ప్రాణాయామ్య ప్రాచీనావీతీతి హిషాచీనావీతమహిషాచీనావీత
ర్వత్రప్రాచీనావీతమక్రమే । తాత్పర్యదశనేతు ప్రాణాయామ్య హిషా
చీనావీత్యనుక్రిఃపరమతాభిప్రాయతదానంతరం । అతవీవహితత్వానుష్ఠానత్వత్క
మోక్తిశ్చ ద్భవ్యతే । కేహంచితాత్మకత్వంచోక్తమ్, తద్వదేనతదుక్తిత్వవి
రోధః, ప్రమాదాదలిఖితం వాలేఖికదోషావేతి దృష్టవ్యమ్ । నహివాచనికే
థేయక్రయః క్రమంతే.

అత్ర వచనమాహ—

మూ—అత్ర స్తరంతి ॥ ఖ్లా ॥ ప్రాణాయామేనమహిషాచీనావీతమహిషాచీనావీత
దక్షిణే । పైతృకేప్రేతకృత్యేపిహిషాచీనావీతం విధియతే ॥*॥ ఇతి ।

వ్యా—అత్ర-ప్రాచీనావీతవిషయే, అవవాదస్తర నిమనయిత్యర్థః । ఇ
దం స్మృతీసంగ్రహ గ్రన్థే ద్భవ్యతే । శుద్ధ్యర్థేనాచమనాదివత్ప్రాణాయా
మస్యాపి తథాత్వాదుపవీతత్వమేవ । ఏవంహిషాచీనావీతాచరన్తి,

అథ సజ్జల్పప్రకారమాహ—

మూ—అముకగోత్రమముకశర్మాణం పేతమముకగోత్రమముకనా
మీనం పేతామితివా అముకాగ్నినా పైతృమేధికేనవిధినా సం
స్కరిష్యామితి, బ్రహ్మమేధేతు బ్రహ్మమేధవిధినైత్యాగూర్భ్యః

వ్యా—అత్యగ్రాత్యశమశబ్దౌ సామాన్యపరా, అముకశబ్దోవిశేషవాచి
వత్సగ్రాత్యం విష్ణుశమాణమిత్యర్థః । ఏవంసర్వత్య అముకశబ్దప్రయోగ త
త్తద్గ్రాత్యశమానిదేశశకార్యః । ఏవంగృహ్యగ్నినోత్తపనాగ్నిసారోకాగ్ని
నెతి ప్రయోక్తవ్యమ్ । ఆగూర్య-గురీద్యమనె నజ్జుల్పేవ్యర్థః । భూషణ
వత్సంస్కారస్యాపి ప్రేతాతిశయాధాయకత్వాత్సుడాగమ స్సంపూర్వాత్కృ
జః । అతాభూషణతుల్యత్వేన సంస్కారస్య మృతాతిశయాధాయకతయా ఫల
స్యకర్తృగామిత్యాభావేనాత్య పర స్తేపదమేవ యుక్తమ్- ఆత్తనేపదప్రయో
గశ్చింత్యవీవ । అత్యమనుః ॥ శ్లో॥ వైదికైకమభిభుతైర్నిషేకాద్వైదిక
జన్తవామ్ । కార్యశ్శరీరసంస్కారశపావనఃప్రేత్యచేపాచ ॥*॥ హరితశ్చ ॥వా॥
ద్వీవిధవనసంస్కారో భవతిద్యాద్భూదైవశ్చ, గర్భాధానాదిస్తాన్త్రోబ్రా
హ్మః,పాకయజ్ఞహవిర్యజ్ఞసోమయజ్ఞాశ్చైతి దైవఃద్యాహుసంస్కారసంస్కృతయు
షీణాం సమాసతాం సాయుజ్యంచగచ్ఛతి - దైవేనోత్తరేణసంస్కృతాదేవా
నాం సమాసతాం నలూకతాం సాయుజ్యంచగచ్ఛతి ॥ * ॥ ఇతి । అతఃక్రియా
ఫలం నకర్తృగామితి కుత ఆత్తనేపదప్రసంగః.

మూ—ఔపాసనాగ్నింప్రజ్జ్వల్య అపరేణాగ్నిం దర్శయ “సర్వస్యప్రతిశ్ఠి
వరి ” ఇతిప్రేతం దక్షిణాశిరసంశాయయిత్యా,

వ్యా—ఔపాసనాగ్నిమితుస్తరత్య విధవావిధురాసుపనీతాదివిషయై వ
క్ష్యమాణోత్తపనాద్యగ్న్యవలక్షణమ్ । దర్భగృహణాద్దర్భహీనస్థలసంవేశన
నిషేధః ॥ అత్యసూత్రమ్ ॥ వా॥ జఘనేనగాహావత్యం దక్షిణాశిరసందర్శయ
సంవేశయంతి “ సర్వస్యప్రతిశ్ఠివరి ” ఇతి ॥*॥ ఇతి । అనాహితాగ్నేరాపా
సనాగ్నిగాహావత్యస్థానీయః, ఏవమాహవనీయాది స్థానీయశ్చ.అతస్సకృదే
వహోమః, అగ్నేరకత్వాత్.

మూ—ప్రేతాన్వరద్భజకర్తా “పరేయవాంసమ్ ” ఇతి హుత్వాచిత్తిః
పృథివీత్వాదిభిష్టశ్చీరనువాకైర్వాచాప్రయక్తైఃప్రత్యనువాకంజహుయాత్

వ్యా—షడ్భిః, చిత్తిః, పృథివీహోతా, అగ్నిహోతా, సూర్యంతేచ
త్యుః మహాహవిర్హోతా, వాగ్దోతా ” ఇత్యేతైఃప్రత్యనువాకాంతం సతుసర్వా
నువాకాంతై, మంత్రాణాంబహుత్వాత్, అన్నసోమ్యత్తరాభిజఘోతీతివత్ ।
“ ఏకమంత్రాణికమాణి, వదనాదేకంకమబహుమంత్రనియమాత్ ” ఆ

“అథాన్యదక్షిణానవిహారంపరిశ్రితైః ప్రేతస్య కేశత్తశ్శునఖలామాని
వాపయిత్వా” ఇతి విహితంవపనం “ఆహితాగ్నైర్మరణసంశయే” ఇత్యు
పక్రమ్యతిస్యేతి తస్యైవ పరామశాఽదాహితాగ్నివిషయమేవెత్సన్యస్య త
స్మాస్తీత్యాహ—

మూ—నానాహితాగ్నైఃప్రేతస్యవపనంవిద్యతే,

వ్యా—అత్రనూత్యై బొధాయననూత్యైచ ప్రేతాహుత్సనంతరం వపనం
విధాయ స్నానముక్తమ్, తద్వపన నిమిత్తమేవ, వపనాభావే ప్రాణవియోగా
నంతరమేవ స్నానంకారయితవ్యమ్ । ఏవంహిశిష్టాఅదరంతి ॥ తథాగౌతమీయే
విధాపుభయత్రస్నానముక్తమ్ ॥ వా ॥ ఉత్క్రాంతికాలే ప్రజాపతేర్మృద
యం మనసాధ్యాయేత్సాన్నిపయిత్వాపిలంకృత్యైతి, దక్షిణాగ్రాదభాంత్యం
స్తీర్య తేషు యజ్ఞియైః కాచ్యైర్దక్షిణాగ్రైదాదుదింతిత్వా ప్రేతస్య కేశ
త్తశ్శునఖలామనఖాని వాపయిత్వా స్నాపయిత్వైతిచ ॥*॥ యథాగృహ్యమాచార
వ్యవస్థితైర్నాత్యవికల్పకల్పవ్యతే । విహితమప్యహితాగ్నైర్వపనం శిష్టాచా
రానుసారేణ గ్రాహ్యం, ॥శ్లో॥ “ఆన్యగృహ్యహృహితస్సాస్మాచ్ఛాద్యసంస్మ
శ్శాదూషితా” । ఇతి శూద్రస్పృష్టస్య కరీరహవిషోదుష్టత్వ స్మృతేః.

మూ— శుక్లనూత్యైహ సయోరంగుష్ఠేబద్ధావస్తేనపాదయోశ్చ శిరసి
నలదమాలామాబధ్య.

వ్యా—అన్యేన- హస్తాంగుష్ఠబద్ధనూత్యై వ్యతిరిక్తేన, సాధ్యభేదాత్సాధన
భేదసిద్ధేః । యద్వా శిష్టాచారాను సారేణై కేన దీక్షానూత్యైబంధః । నల
దఖండేః కృతామాలానలదమాలా । అత్రనూత్యమ్ ॥వా॥ శుక్లనూత్యైఃసంగు
ష్ఠేబద్ధావస్తేనలదమాలామాబధ్య॥*॥ ఇతి ఆంగుష్ఠపాణ్యోపాదయోశ్చైతి
శేషః అవిశేషణోపాదానాత్, “బద్ధావస్తేనాంగుష్ఠేపాణ్యోపాదయోశ్చ
ఇతి విధాదశనాచ్చ । ఆబధ్యశిరసీతిశేషః, “శిరస్తేనలదమాలాంప్రతిముద్య”
ఇతిబొధాయనోక్తేః

మూ—ప్రేతమాదుంబర్యామాసంద్యాముత్త్థానం నిపాత్య.

వ్యా—ఇదంసర్వగృహ్యవిశిష్టమ్ । కథంచిదుదుంబరాలాభే “జఘనెన
గాహవత్స మాసంద్యాం కృష్టాజినే దక్షిణాశిరసం సంవేశ్య” ఇతి కెవల

మాసంద్యామితుక్తం । అత్రాయస్యాం కస్యాంచిదాసంద్యాంశవారోపాసవి
రుద్ధః । కథంచిదాసంద్యభాభోధాయనః ॥ వా ॥ ఆసంద్యాతల్పేనకపేనమా
సం వేష్ట్య వాసాఃప్రవయసోవావహాయః ॥ * ॥ అత్రకృష్ణాజిన మాహితా
గ్నవిషయమ్, ఆస్యస్యాసందీమాత్రమేవ, ఔదుమ్బర్యామాసంద్యాందక్షితౌశి
రిసముత్రానంసంవేశ్యేద్దగ్ధశేనవాససా ప్రచ్ఛాద్యేతివిధౌదశానాదాచారాచ్చ

మూ— “ఇదంతావస్త్రంప్రథమన్నావగత” ఇతిపత్రోదశేన సవేన
వాససాప్రోణాయ “అపైతమాహ” ఇతిపూర్వధృతం వ.
స్త్రమాదాయ పుత్రాదిర్వసీతాథాచామేత్,

వ్యా—ప్రోణాయ- ప్రచ్ఛాద్య పత్రోదశేన పాదయోదశావస్త్రానం
యన్యతేన, ఆదిశద్దాద్భాగ్రాగ్రవయః । అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ పత్రోదశేనాహ
తేన వాససా ప్రోణోతి “ఇదంతావస్త్రమ్” ఇతి, అథాస్యేతరదుపాద
త్రై “అపైతమాహ” ఇతి తత్పుత్రోధ్రాతాన్యోవాప్రత్యాసన్నబం
ధః । ప్రతీతఃపరిధాయాజరసోవసీతాథాపడపస్పృశ్య ॥*॥ ఇతి అహతేన, అ
సవసీతేన, ప్రోణోతి, ఊణుచ్ఛ్ ఆచ్ఛాదనై, ఇశరత్ ప్రోణుత్తాదన్య
తస్మాక్తనం వస్త్రమ్, ఆజరనః- ఆజరోత్పత్తైః ఆదినశేషాదావ । తథాబోధా
యనః ॥ వా ॥ తస్యపుత్రాన్తైవాసీవాపత్నీవాపరిదధీత తదుహజరనమేవ వ
సీతాహ శ్లేషంవా ॥*॥

ఇదమేవాహ—

మూ—తచ్ఛాజరసమాహ శ్లేషంవాపరిదధీత;

వ్యా—తత్ “అపైతమాహ” ఇత్యుపాత్రం వస్త్రమ్, తదుపాదానా
రాత్రాచేత్రచ్ఛేషమితి వ్యవస్థితవిషయోవాశబ్దః.

మూ—అగ్నౌచదుశ్రవయిత్యా,

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ అన్వాహార్యపచనేతూష్ణీముపచరితం చ
దుశ్రవయతి ॥*॥ ఇతి ॥ “యన్యపురోడాశోదుశ్శృతస్తద్ధవిర్యమదైవత్యం”
ఇతిస్తృతేస్సుశృతశ్చరుర్నకార్యః “యస్సుశృతస్సదైవః” ఇతిశ్శృతైః

ఇదమాహ—

మూ—తద్దుశ్శృతంకుర్యాన్నసుశృతమ్,

వ్యా—అస్యాపియమప్రీత్యుత్తాన్విదితిశేషః “యమంరాజానం హవిషే

చువస్యత ” ఇతి శ్లోకః.

మూ—“ ఇమాయన జ్ఞి ” ఇతివౌఢ్యాననుమంత్య-

వ్యా—బ్రహ్మమేధేఽప్యయమేనమంత్రః “ ఇదంతావప్త్రమ్ ” ఇతిమంత్రవమభయత్ర మంత్రాంతరానుక్తేః ! యద్యపిసూత్రే “ ఇమాయన జ్ఞితే వహ్ని ” ఇత్యేషయోజన అమృత ఇతి శకటయోజనవహఽధీతాయమంత్రఇత్యుక్తమ్, “ అనశ్చేద్యుంజ్యాదిమాయన జ్ఞి ” ఇతిబోధాయనాక్తంచ- తథా ప్యాచారాదభ్యర్చనదౌష్ఠ్యతాపిశేషాచ్చ తేనవోఢ్యనియోగీయజ్యతే । మంత్రార్థపర్యాలోచనయాఽఽచారాచ్చవౌఢ్యాన్నియజ్య వోఢ్యాననైనానుమంత్రయతేఇతి.

మూ—తైరాదీయమానంపృతమ్ “ సూషా త్వేతః ” ఇతి । “ భర్తాసక ఇత్యనువాకేనచానుమంత్రయేత.

వ్యా—అత్రసూక్తమ్ ॥ వా॥ ఆదీయమానమనుమంత్రయతే “ పూషా త్వేతశ్చాన్యనయతు ” ఇతి భర్తృసూక్తేన భరణమితిచ ॥*॥ భర్తృసూక్తమ్ “ భర్తాసకభియమాణోవిభుతిః ” ఇత్యనువాకః । పృతే ఆదీయమానభరణస్య సత్త్వాద్భర్తృసూక్తేన భరణమిత్యవిరోధః-

మూ—తేచనివీతినోవశేయః.

వ్యా—అత్ర బోధాయనః ॥వా॥ అథ నివీతికార్యాణి వ్యవాయస్త్రీప్రజాసంస్కారఃప్రతౌద్వహనమన్యాని మనుష్యకార్యాణీతి । కణేఽవసక్తం నివీతం ॥*॥ ఆశ్వలాయనశ్చ ॥వా॥ అన్వారోహంతాఽమాశ్యాఅధోనివీతాః ॥*॥ తథా “ ॥శ్లో॥ నివీతినోవశేయస్తే జ్ఞాతయోనేచవాహకాః ”

అథ సంధారనయనేభాష్యోక్తకృమమాహ—

మూ—అగ్నేఽగ్నిమథసంధారాం స్తిలాంస్తండులాంశ్చదుంపలాశశాఖాం

హిరణ్యశకలాన్యాజ్యం పాత్రాణిదధాత్వసకతాశ్చప్రస్థాప్య,

వ్యా—ప్రథమమగ్నింప్రస్థాప్యప్రేష్య, అనంతరంతిలతండులాదిక సంధారాక్రమాత్ప్రస్థాపయేత్ । అత్రసూత్రమ్॥వా॥అగ్నేఽగ్నిభాండమగ్నిహోత్రాచ్చేషణంయేనచాన్యేనాథీభవతి నహీనమన్వాహరేయరథవాతమాదీతః॥ ఇతి । హీనమ్, కర్తవ్యనుపయక్తమ్- నకించిదప్యన్వాహరేయః; కింతుయేనసామనైకమణ్యధీభవతి తదేవాన్వాహరేయః । తత్క్రిమిత్వాకాంక్షాయాం

తదనుక్రమపరంభాప్యమగ్రేఽగ్నిమిత్యాదిహక్రమ్ । క్వచిద్భాష్యం క్వచిద్భాష్యాధికః ప్రశ్నేసంగృహీతఇతి నచాద్యావకాశః । ఏనమేవబోధాయ నీయేఽపి ॥వా॥ అథాగ్నయోఽధపాత్రాణిదధ్యావ్యందభాఽరాజగవీయచ్ఛాన్యదప్యేవం యుక్తమతైనమేతయా సంద్యాతత్పసక తేన వాసంవేష్ట్యదాసాః ప్రవయసోవావశాయః ॥౧॥ ఇతి । అనేన సంభారనయనానంతరమేవ ప్రేతభరణముక్రమ్ । దాసాః, గర్భదాసాదయః, శిష్యధూతావిప్రావా । విధౌచ ॥వా॥ క్షీరందధీతుప్తక్రమ్యపురస్తాదగ్నిస్సంస్కృతాఽముక్తశిభోమధ్యతస్య వంశశ్చాదిత్యాది । తస్మాత్సంభారనయనే ఉక్తక్రమవక్రమః, క్రమాంతరంతుచిన్త్యమ్.

మూ—అథప్రేతంహ రేయర్నగ్రామాభిముఖంప్రేతంనిర్హరయః-

వ్యా—అథ, అగ్నాన్యచిసంభారనయనానంతరం, ప్రేతంహ రయః-తదా నగ్రామాభిముఖంప్రేతం నిహారయఃకింతు గ్రామపరాద్భుఖమేన । అత్ర హారితః ॥ క్లో॥ నగ్రామాభిముఖంప్రేతం నిహారయఃక దాచన । నిర్హారేవ దృష్ట్యాతు గ్రామోనశ్యతిషిక్షితః ॥౧॥ అత్ర నియమమాహమనుః ॥ క్లో॥ దక్షిణైసమృతంశూద్రం పురద్వా రేణనిహారేత్ । పశ్చిమోత్తరపూర్వైస్తు యథాసంఖ్యంద్విజాతయః ॥౨॥ పురగ్రహగాన్నగ్రామేనియమః.

మూ—నద్యకప్రేతంనిహారేన్నవిలమ్మేత నిశ్యహ్నవాఽతీతైకృచ్ఛత్రేయంచరిత్వా పంచగవ్యనప్రక్షాల్పపావమానీభి రభిషిచ్య పద్మపితం శవదశాల్,

వ్యా—అత్ర గాగ్యః ॥ క్లో॥ దివావాయదివారాత్రౌ శవస్తివృత్తికహిణిత్ । తత్పర్యుషితమిత్యాహుదహ నేతన్యకాగతిః ॥ బ్రాహ్మణాభ్యోవిధింలభ్యా కృచ్ఛత్రేయమథాచరేత్ । పంచగవ్యంతుసంస్పృజ్య పావమాన్యాభిషిచ్యచ జలేనస్నాపయిత్యాద తచ్ఛవం మంత్రవద్దశాల్ ॥౩॥ అత్రీనూత్రానభిజ్ఞాః కైచఫప్రథమం చరుంత్రపయిత్యాఽశసంవేశనాదికం కుర్వంతి తత్తథానకార్యం ప్రమాణవిరోధాత్ । సూత్రేహి “ దక్షిణాశిరసంసంవేశయంతి “ సర్వస్యప్రతిశివరి ” ఇత్యాదినాసంవేశన హోమాంగుష్ఠబంధన సలదమాటాబంధ నౌదుమ్బరానందీనిపాతన నవవాసణఘోణావనాన్యమక్రమ్య “ చరుంత్రపయిత్యా ” ఇతిచదుశ్శంఖముక్రమ్ । తదైవబోధాయనసూత్రేచాయమేవ కర్మ

“ పరిత్యజ్య పరిత్యజ్య ప్రయాతీత్యైక ” ఇతి పక్షాంతరేభాష్యేక్తమథం
వదన్ భాష్యంచాదాహతి—

మూ—పరిత్యజ్య పరిత్యజ్య ఘట్టసపక్షే ప తిసర్యావతన్ ఘమస్త్రావృత్తివ్యతిషం
గాంతరత్వాదత్రా(పీ)పినైత్యైక.

వ్యా—ఇదం నూతి ము తరనూత్యవ్యాఖ్యానై స్ఫుటికరిష్యతే. మేక్షణేన
లోపేషు చరొక్తిః ప్రయాతీతి సుత్రాథః మాహ—

మూ—లోపేషు చరొక్తిః ప్రయాతీతి సుత్రాథః మాహ—

వ్యా—ఇదమయత్తం తిక్తుః ఘట్టయేదితి, తిక్తుశ్చ స్య చరుత్యతీయాంశవర
త్వాత్, పునక్తిశ్చబ్దాభావాత్ “ చరుః మేక్షణేన ప్రయాతీయదివావకవినభవ
తి చరొక్తిః ప్రయాతీయాంశం మేక్షణేన ప్రయాతీయాంశం ప్రయాతీయాంశం ప్రయాతీయాంశం
ఇతి బోధాయనీయేచ తిక్తుశ్చబ్దాభావాచ్చ ఉచ్యతే, పరిత్యజ్య పరిత్యజ్య ప్రయాతీతి పక్షాంత
రేలోపేషు త్యతీయాంశం ప్రక్షిప్త మేక్షణేన సకృత్ప్రయాతీయాంశం పరిత్యజ్య పున
శ్చేచ్ఛం ప్రయాతీయాంశం వేత్త్య పున శ్చేచ్ఛం యదాకరోతి తదా తిక్తుః ఘట్టస
దైః పక్షాంతరైః పితృభ్యోఽపిః ॥ ఘట్టసవ్యతిషం ౧౭౭ పరిత్యజ్య వతన్ సమ
స్త్రాచారణవత్పర్యావతన్ సవ్యవధానేన పరిత్యజ్య వతన్ స ఘట్టసమితి త్రి
క్తుః ఘట్టసం తత్త్రయత్తమితిచేత్, తహి తురీయాధ్వని స్థానత్రితయే చరుప్ర
దానవిధినా మధ్యాదేవచరొక్తిః ప్రయాతీయాంశవత్ప్రయాతీయాంశం, చరొక్తిః ప్రయాతీ
తిక్తుః ప్రయాతీయాంశం నాచ్చ, త్రిక్తుః ప్రయాతీయాంశం ప్రయాతీయాంశం నాచ్చ, త్రిక్తుః ప్రయాతీ
వకాశః ॥ త్రిక్తుః ప్రయాతీయాంశం మూఢకృత్త్యమ్, భాష్యే గృహ్యంత రేమవాక్వచిద
ప్రతీత్యాదృష్టైః శిష్టాచారాభావాచ్చ ప్రయాతీ- ఘట్టయతీతిభాష్యమ్ ॥ ఆచా
రాత్తు మేక్షణేన మిశ్రణంతుర్వంతి “ యమిశ్రణే మిశ్రణేచ ” ఇతి హి ధాతు పాఠః

మూ— “ పూషేమా ఆశాః ” ఇతి “ భతాన్ సన్ ” ఇతి చ పెరితమాదీ

యమాన మనుమంత్ర్య పునస్తరీయమధ్వనో గత్యాదక్షిణాశిరోని

ధానాది పూర్వవత్కృత్వా “ ఆయర్విశావ్యయః ” ఇతి “ భర్తా

న్ ” ఇతి చాదీయమానం పెరితమనుమంత్ర్య తురీయాధ్వగమనా

దిపూర్వవత్కృత్వా తృతీయేన ఘట్టనేన సహచరుః ప్రాంతీంచూర్ణయిత్యా

వ్యా—తురీయమితి, గ్రామ శ్చ శానాంతరం చతుర్థావిభజ్య తత్రా

శ్చోభాగః ప్రథమస్తరీయాంశః, తతోఽంతరీయచతుర్థాంశో ద్వితీయః

తతోభాగద్యయచతుర్థాంశస్త్రుతియః, శైషస్తురీయస్తురీయాంశః ॥ పూర్వపది
తి, దక్షిణతొలాప్తానపరుజ్యేత్యాది ప్రసవ్యాప్రసవ్యపర్యయణచరుమిశ్ర
ణాంతం కృత్యేత్యధః ॥ పూర్వపదితి, తృతీయతురీయాభ్యగమనానంతరంపే
తం దక్షిణాశిసంనిధాయేత్యాది తిక్తుఃప్రయోదిత్యంతంకృత్యేత్యధః ॥ అత్య
సూత్రమ్ ॥వా॥ ఆదీయమానమనుమంత్రయతే “పూషేమాఅశాః” ఇతి తురీ
య మధ్యనాగత్యానిధాయ పూర్వవత్కృత్యాఆదీయమాన మనుమంత్రయ
తే “ఆయుర్విశ్వాయః” ఇతి తురీయమధ్యనాగత్యానిధాయ పూర్వవత్కృ
త్యా తృతీయేనసహచరుం ప్రక్షిణయాత్ ॥*॥ఇతిప్రక్షిణయాత్-ఉదకావ
ధానానహామల్పశఃకపాలంయథాధవతి తథాచరుస్తాలింభింద్యాదిత్యధః ॥త
థాసూత్రమ్ ॥వా॥ అథాస్యకపాలానిసుసంభిన్నానిసంభిన్నత్యయతైషాదకం
నతిమైత్ ॥*॥ ఇతి

“తూష్టించతుర్థమాదాయ” ఇతి సూత్రభాష్యముదాహరతి—

మూ— గమనస్యాత్రవిద్యమానత్వాదనుక్తేవ్యనంతరస్య విధేఃప్రాప్తి
న్యామ్యైతిభాష్యేభాషణాతురీయతురీయాభ్యగమనేచ “ఆయుర్వి
శ్వాయః” ఇతి “భర్తాసక్” ఇతిచానుమంత్రయతే.

వ్యా— అయమభిసంధిః— త్రిష్వపి తురీయాభ్యస్థానేష్యాదీయమానే
ప్రేతేనమంత్రకమేవగమనాదృశ్యతే, అతస్తురీయాభ్యగమనస్యాత్రాపివిద్యమా
నత్వాత్తద్రమనంద సమంత్రకమెవకతావ్యమితిన్యాయతఃప్రాప్తమ్, తత్త్రయం
త్రైఽనుక్తేషి “ఆయుర్విశ్వాయః” ఇతియోఽనంతరఃపఞ్చాననోమంత్ర
విధిన్యాయాత్, విధేర్వా ఇతి నియమాచ్చసవన ప్రాప్తితీతి । అతోభాష్య
కారవదనాత్సామాన్యసూత్రన్యాయతశ్చ చతుర్థాభ్యగమనెద “ఆయుర్వి
శ్వాయః-భర్తాసక్” ఇత్యనుమంత్రణం కతావ్యమ్.

భాష్యేకంతూష్టింశద్ధార్ధమాహ—

మూ—అథమానినఇతి,

వ్యా—త్రిమభరణేషు భాషమాణైషవపి చతుర్థేవాగ్యతావశాయః! త
తశ్చ సమంత్రకం ప్రేతమాదాయచతుర్థమధ్యభాగం మానినాగత్యైతినూ
త్రాధః । తదేవంచతుష్టాపి తురీయాభ్యభాగేషు భరణస్య విద్యమానత్వా
దభ్యత్యేనూక్తేనభరణంకతావ్యమ్.

అనంతరకృత్యమాహ—

మూ— శ్రశానంసీతావదహనదేశపశ్చాద్భాగై శవనిధాయ ఉదీచిం దిశమ
ధ్వర్యణాసహవాధారోఽనూత్క్రామంతి తేనశాంతింగచ్ఛంతి॥ ౧
త్రీసూత్రమ్॥వా॥ జఘనెనదహనదేశ నిధామోదంచస్సముత్క్రా
మంత్యేషావైదేవమనుష్యాణాం శాంతాదిక్తామేవైనామయాశాంగి
మంతీతి విజ్ఞాయతే ॥౩॥ఇతి

వ్యా—అత్రనంవాద్యసంవాదకసూత్రద్వయం స్ఫుటార్థమ్,

—ఇతి ప్రథమఃఖండః—

—అథ ద్వితీయఃఖండః—

మూ—తతఃప్రత్యేత్యాధ్వర్యరనుపహత మనన్యదాహపూర్వందహనదేశ
మాద్ర్యయా పలాశశాఖయాశమీ శాఖయావా“అపేతపీత, ఇతిసం
హితాపారతన్యంమృజ్య దక్షిణతశ్శాఖాముదస్యాపడపన్నశ్య తూ
స్థీముద్ధృత్వావౌక్ష్య హిరణ్యశకలం నిధాయదర్భాన్ సంస్త్రీయ ద
క్షిణాగ్రైర్యాజ్ఞైకైఃకావై రెవం “శకేయైస్తృణయైర్వా” ఇతి
జ్ఞాపనాచ్ఛకయైర్వా బ్రాహ్మణానీతైస్తలసీకావ్యయక్తే దక్షిణా
ప్రాచీం చితింకుర్యాత్.

వ్యా—అనుపహతమ్ అనిరిం సుషిరామేధ్యాదిరహితం, పూర్వంకథం
చిదన్యదాహరహితంచ । సంహితాపారతఇతి “అహోభిరద్భిః” ఇత్యారణ
పారత్యదాసః భాష్యకారవచనాదాచారాచ్ఛ ॥ యుక్తంచైతత్, అనారభ్యా
ధీతత్వాత్ కించ “యావతీవైపుథివీ” ఇత్యారభ్య కృత్వాన్యాయః పృథి
వ్యాఃయమాధిపత్యంప్రతిపాద్య ప్రార్థనయాకర్మాధ్యాయమదత్తభూభా
గస్థపురాణ పెరితపిశాచాద్యుత్సారణే “తేదెవావీతద్యజరవశ్యన్నపెత” ఇ
తిబ్రాహ్మణేన తస్యవినియక్తత్వాత్ । తత్రచానువాకే “అదాదిదమ్” ఇ
త్యేవామ్నా తత్వాత్సాంహితవీవ “అపేతపీత” ఇతిమంత్రః । దధాణామె
వ పరిభాషయా దక్షిణాగ్రత్వ సిద్ధెరత్రకావ్యవిషయం దక్షిణాగ్రత్వ విధానమి
తి దక్షిణాగ్రైరత్యస్యానగతార్థత్వం॥వీవమితి (యదినతాదృశానివావక్షాణాని
స్సుభక్తస్తనారణిం సంస్పృశ్యమధితవ్యం స్వాదేవైసం యోనెజనయతీతి
విజ్ఞాయతే) ఏవంశకేయైస్తృణయైర్వా ఇతి సూత్రం తృణశకేయైశ్చ దాహం

జ్ఞాపయతీత్యధః ॥ తులసీతిపూజార్థమ్-తులసీకాష్టయోగస్యాతివ్రతస్తత్వాత్
 తథా ప్రస్థాదసంహితాయామ్ ॥ శ్లో॥ శరీరందహ్యతేయస్య తులసీకాష్టవహ్నినా
 సరోయత్కురుతేపాపం తస్మాత్పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ తీర్థంయదినసంప్రాప్తం
 స్తరణంకీర్తనంహరేః । తులసీకాష్టదగ్ధస్య నగస్యనవునజఃనిః ॥ యద్యేకంతు
 లసీకాష్టం మధ్యేవాపిచితౌకృతమ్ । దాహకాలేభవేన్దుక్తిః పాపకోటికృతస్త
 దా ॥ తులసీకాష్టమిశ్రాతు యావత్ప్రజ్వలితాచితిః । దహ్యంతేతస్యపాపానిక
 ల్పకోటికృతాన్యపి ॥ ఇత్యాది । అత్ర సూత్రమ్ ॥వా॥ ప్రత్యేత్యహరిణ్యాప
 లాశశాఖయాశమీశాఖయావాశశానాయతనం సమ్రాష్టే “ అపెతపిత,, ఇ
 తి దక్షిణతశ్చాఖాముదసితావడపస్పృశోద్ధృత్యా వాక్షుహిరణ్యశకలమవధా
 యతి స్తేదక్షిణాగ్రాదర్భా సంస్థితేమదక్షిణాగ్రే రాజ్ఞకైః కాష్టే
 దాదరితిం చిత్వా ॥ ఇతి ॥ హరిణ్యా ఆద్ర్యయా । తథావిధౌ ॥వా॥ ఆర్ద్ర
 యాః వారుణశాఖయాశమీశాఖయాపలాశశాఖయావా ॥ * ॥ ఇతి । యత్తు
 బోధాయనీయే ॥ వా॥ అపివాధస్సమాంభూమిం పణశాఖయా ॥ * ॥ ఇతి ।
 తచ్చాగవశున్యాయేన పలాశశాఖాదిమవర్చవస్యతి, పలాశాద్యభావ విష
 యంవా । తతశ్చపలాశాద్యభావే హరిణ్యా బహుపణయా యయాకయా
 చిచ్చాబయాసంమార్గః కార్యః । ఆశ్వలాయనీయే వోక్షణముక్తం ॥వా॥ ప్రా
 ప్యైతింభూమిభాగంకర్తౌదశేన శమీశాఖయాత్రిప్రసవ్యమాయతనంపరివ్ర
 జ్జవోక్షతి “ అపెతపిత,, ఇతి ॥ ప్రాగెవ శ్తశానలక్షణముక్తమ్ ॥నూ
 త్తే॥వా॥ అహితాగ్నే ర్గరణసంశయే ప్రాచీనావీతి దహనదేశం జ్ఞాపయతే దక్షి
 ãప్రత్యక్ప్రవణమనిరిణమసుషీర మనూషరమభంగురమనువహత మవిదరణ
 మనువచ్చిన్నప్రవణం యస్తాదక్షిణా ప్రతీచ్య ఆపోనిస్సృత్యాదీచ్యవత్ప్రమ
 హాదీముపేత్య ప్రాచ్యస్సంపద్యంతే సమంవాసుభూమిం బహులౌషధిమ్ ॥
 “ వనస్యావనం తైత్రస్యాతైత్రమిరిణస్యానిరిణమ్,, ఇత్యేకే యస్తాదారా
 త్తిరిణోవృక్షాంకంటకినశ్చ తథౌషధ్యః ॥*॥ ఇతి ॥ కించిదధికమేవ బోధాయ
 నీయేవ్యుక్తమ్ । ఈవృశఃస్థలం నలభ్యతఇత్యస్తాభిర్నువిస్తృతమ్ । అత్యధాలా
 భమనువహతౌదేశాగ్రాహ్యః । తథావిధౌ ॥వా॥ దక్షిణా ప్రత్యక్ప్రవణమభా
 గురమనిరిణ మసుషీరంసమంవా ॥*॥ ఇత్యేతావన్నాత్రీముక్తమ్ ॥ అన్యత్రా

పుష్కం సమంవాసుధూమిమితి.

బ్రాహ్మణానీతైరిత్వక్రమ్, తేనశూద్రోనిరన్యతఇత్యాహ—

మూ—అలైప్రవృత్త్యాకౌభవతి || శ్లో|| యస్యానయతిశూద్రోఽగ్నిం తృణంకా
ష్ఠం హవీంషిచ| పితృతవ్వంహిసదాతస్యసచాధమేణవిప్యలః|| ఇతి
వ్యా—ఇదంవచనం విజ్ఞానైశ్వరేణవిఖితమ్ | చకారాత్సంభారానయనంచ
శూద్రేణ సకార్యం || శ్లో|| “సమిత్పుష్పకుశాదీనిహౌత్రియస్సప్యమాహ
రత్ | శూద్రాహృతైఃకర్యియకీలైః కర్మకుర్వన్నతత్యధః , ఇతి నిత్యకృత్యే
సంవతోక్తస్యాత్రాపితుల్యత్వాత్.

మూ—చిలైఃపురస్తాదగ్నింనిదాయదర్భైరగ్నించితించపరిస్తీచ్య దక్షిణతఃప
శ్చాదావదర్భాక్సంస్తీచ్య.

వ్యా—పురస్తాదితి గృహ్యంతరోక్తదిగ్వికల్పనిరాసః | అత్రసూత్రమ్ ||
వా|| దారుచితి(చిత్వాఽ)చప్రోక్ష్యాగ్నిసుపవవతిపురస్తాచాహసనం దక్షిణా
గ్నేర్దక్షిణైర్భైరగ్నిదారుచితిచ పరిస్తీచ్యదక్షిణతఃపశ్చాదావదర్భాక్ సంతీ
చ్య|| ఇతి| చిత్వాసమైవాగ్నిపరిస్తరణం, పృథక్పృథగితికెచిత్ | పాత్రసం
సాదనార్థంస్తరణవికల్పస్తరణైవ్యగ్నేర్దక్షిణతపివాచారః || అత్రబౌధా
యసః ||వా||దారుచితింకుర్వంతిదక్షిణాప్రాచీమేషాహితిత్యేణాం ప్రాచీదిగితి
విజ్ఞాయతే బౌహ్యమాపాసనంపురస్తాచ్చ || ఇతి ||విధౌద||వా||చిలైఃపశ్చాత్ |
|| ఇతి| ఏవంవిధేమసప్సమాత్రిక్తమేనగ్రాహ్యమ్, తత్రానుక్తా గృహ్యంతర
గ్రహణేనదోషః | తథావక్ష్యతే.

మూ — తేమదక్షిణాప్రాశ్చోన్మైకైకశస్సునినమాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీపా
త్రంచ సాదయిత్వా.

వ్యా—తేషు- దధేఃమ,దక్షిణాప్రాంచ్యైకైకశఃపాత్రాణిప్రయన క్షీతి
దక్షిణాప్రాంచీతపదతాపరిస్తరణమపి దక్షిణాప్రాకరత్వవ్యమిత్పుక్తంభవతి
తెష్వీతి సంతీణదర్భేవ్యవ పాత్రప్రయోగవిధేః.

“ రజ్జూరవకృత్యానందీమపవిధ్యంతిరజ్జుమచైవోత్తానశ్చేతే , ఇతి సూత్రా
ధకమాహ—

మూ—రజ్జూశ్చిత్వాఽఽసందిం వినాశ్చేన్మైకైకమపనీయథారజ్జుమ (పె
తశ్చయిత తథాకృత్యా

వ్యా— ఏకైకమానందీబద్ధహరువశాదిపెరిమనద్వ్యత్వానందీ రజ్జూర్వి
కృత్యవీక్షకం వంశాద్యసనీయానందీబద్ధరజ్జుమైన యథాశవశ్యాయితతిథాకు
ర్యాత్ । అనంతరమ్,

మూ—ఏకైకపవిత్రేణ ప్రోక్షణీరుతూయాంగుష్ఠపాశౌచిత్యావశంపాత్రా
ణిదితి-చ ప్రోక్ష్యాజ్యం దర్శించనంసురార్యాత్.

వ్యా—అంగుష్ఠేతి- పాణిపాదాభయాంగుష్ఠపాశావిత్సర్థః । సూత్రే ॥
“ రజ్జూరవకృత్య , ఇతి సామాన్యక్రొంత్యంగుష్ఠరజ్జుచ్ఛేదనమపి సిద్ధమ్ । విస్స
స్యేధమితి ద్భుబద్ధవిస్సంసనానంతరమేవ ప్రోక్షణవిధానాద్రాప్యవశేనకా
ర్యమ్ । విధాచ ॥వా॥ కృష్ణతిలైర్మృతంప్రోక్ష్యాంగుష్ఠపాశౌచిత్యా ॥*॥ ఇతి
తంత్రేణానంభవాత్ప్రోక్షణవృత్తిః కార్యా ॥ అత్ర సూత్రమ్ ॥వా॥ ఏకపవి
త్రేణప్రోక్షణీస్తున్మృత్యమృతంపాత్రాణిచారుదితించప్రోక్ష్యాభాజ్యని గృ
హ్లాదిదశః పూణమాసవత్సూక్ష్మే ఇతి ॥*॥ అత్ర బోధాయనః ॥వా॥ ఆజ్యం
రుప్యాధి శృత్యపర్యగ్ని కృత్వాదావస్యోర్హుయతూక్ష్మే దర్భైః పాత్రాణి
సంమృజ్య ॥ * ॥ ఇతి-

అత్ర సూత్రకారేణ “ అక్షైసముదరేవిదార్య , ఇతిశాట్యాయనమతస్య
“ అపివాసనిష్పురిషం కుర్యాద్యదికుర్యాత్ప్రజాహస్య ధ్నోధుకాభవతీతి వి
జ్ఞాయతే , ఇతిదూషితత్వాత్ “ తత్తుతథాసకుర్యాత్ప్రజాహస్యప్రజాభవం
తీతి విజ్ఞాయతే-పివాసపురిషమేవాస్థావ్యాచ్ఛాద్యాలంకృత్య , ఇతిబోధా
యనవదనాదాచారాచ్ఛాపితాగ్నేరనాహితాగ్నేశ్చనిష్పురిషకరణం నాస్యేవ,
దోషశ్రవణోత్తదాహ—

మూ—నాస్త్విదరనిష్పురిషీకరణం తత్ప్రజానాంక్షుభాతిశోషణాత్.

వ్యా—ఆతిః-మృతిః.

అత్ర పత్నీముపనిపాతయతి “ ఇయంనారి , ఇతి, తాంపతిత్థపీకథనేనా
త్థాపయత్యనోవాబ్రాహ్మణ “ఉదీప్యనారి , ఇతి సూత్రార్థఃకలౌ నా
నుష్టయ ఇత్యాహ—

మూ॥నాత్రపత్నీపనిపాతనపతిత్థాత్థాపనేదేవరన్యాయాదెర్నిషిద్ధత్వాత్.

వ్యా—పతిత్థః- దేవరః, తేన భార్యత్వపత్నీఉత్థాపనం పతిత్థాత్థాపనం
“ఉదీప్యనారి, ఇతి మంల్రేణ పత్యజ్ఞనిత్వం మత్తవలభన - మృతంకి

మఖమనుశేషే, అతడత్తిప్త, మత్తవవపజాద్యవిణైప్రావృహి ఇత్యభిషే
 త్య హితాముత్థావయతి పతిత్తః । ఏవమేవహివ్యాఖ్యాతంచ । తచ్చనిషిద్ధంకలౌ
 తథా స్మృతించంద్రికాయాం స్మృత్యథాసారేచ ॥ క్లౌ ॥ ఊహయాఃపునరుద్వా
 హం జ్యేష్ఠాశంగోవచుతథా ॥ కలౌపచనకురీవతభ్యాతృజాయాంకమండలుం॥
 *॥ క్రతుశ్చ ॥ క్లౌ ॥ దేవరాన్నసుతొత్పత్తివత్తాకన్యానదీయతే । నయజ్ఞే
 గోవధఃకాద్యః కలౌచన కమండలుః ॥ విధవాయాం ప్రజౌత్పత్తిదేవర
 స్య నియోజనాత్ । బాలికాక్షతయోన్యాశ్చ వరణాన్యేననన్కుతిః ॥ ధత్తౌ
 రసేతరేషాంచ పుత్ర త్వేనపరిగ్రహః । అప్తినంచయనాదూర్ధ్వ మంగన్న
 శానమేవచ ॥ శిష్యస్యగురుదారేషు గురువద్వృత్తిరీరితా । నవణానాంత
 థామప్తైస్సంసగ్నోద్ధితైఃపి ॥ బలాత్కూరోతిదుష్టస్త్రీ సంగ్రహేవిధివా
 దిశః । నవోదకేదశాహంచ దక్షిణాగురుచాదితా ॥ ఏతానిలూకగుప్త్యథం క
 లేరాచౌమహాత్మభిః । నివర్తితానిసర్వాణి వ్యవస్థాపూర్వకంబుధైః ॥*॥ ఇ
 త్యాది । యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ క్లౌ ॥ అస్వగ్నం లూకవిద్విష్టంధమ్యమప్యాచరే
 న్నతు ॥*॥ మనుశ్చ ॥ క్లౌ ॥ పరిత్యజేదథాకామా యాస్యాతాంధమవజితౌ
 ధమంచాప్యసుఖౌదరం లూకసంఘుప్తమేవచ ॥*॥ ఇతి.

అత్ర భాష్యథం మనసినిధాయతదు క్తక్రమేణానుష్ఠానకృమపరం సూ
 త్రం ప్రణీతమ్, తదుదాహరతి—

మూ—“ సువణంహస్తాత్ ,, ఇతి “ దేవస్యత్వా ,, ఇత్యనువాకేన
 చ సప్రదశభిరనుషంగైః ప్రతిదక్షిణా ప్రతిగ్రహం సువణేన
 పేతస్యహస్తాసంఘృజ్యత్ ।

వ్యా—అనుషంగః “ అగ్నయేహిరణ్యం, సోమాయవాసః ,, ఇత్యాదిషు
 సప్రదశస్వస్వయాత్సప్రదశవిధః । అత్ర సూత్రమ్ ॥వా॥ హస్తాసమ్మాప్తీసువ
 ణేన ద్వాహణస్య “ సువణంహస్తాత్ ,, ఇతి ॥*॥వా॥ దక్షిణాప్రతిగ్రహే
 హస్తసమ్మాగ్నః ॥*॥ ఇతిచ, దక్షిణాప్రతిగ్రహః “ దేవస్యత్వానవితుఃప్రస
 వే,, ఇత్యాద్యాఃపూర్వోక్తాస్సప్రదశానుషంగాః । ప్రతిహాతృహోమవత్ప్ర
 తిదక్షిణా ప్రతిగ్రహం హస్తసమ్మాగ్నఃకార్యః । కించ, వచనాదనైకమంత్రక
 మేకంకమే-వచనాభావేత్వేకమంత్రకమేకకమేతిసామాన్యసిద్ధమ్ । తతశ్చ
 “ సువణంహస్తాత్ ,, ఇతిప్రథమంసంఘృజ్య “ దేవస్యత్వా,, ఇత్యాదిభిః

ప్రతిదక్షిణా ప్రతిగృహం సమ్మగః || యథా “ పరేయవాంసం ,, ఇతిహు
త్యాదిత్యాదిభిః ప్రతిహాతృహామః ఏవమువాపహాపస్థానసువాహుతిశ్చ
నావగాహనాదిత్యాపస్థానావగాహనాదీని పితృమేధమంత్రేణప్రాక్రూణాన్
పశ్చాద్భగ్నమేధమంత్రేణకార్యాణి, భరణంతూభయత్రయంత్రాన్తపిష్ఠం
త్రయ నిధానవిధానేన మధ్యేనిధానాయోగాదితి వివేకః । కించ, ఇహ ప్రతి
గృహభావేవ్యనాదౌసంసారే పునరసంభావితాథాభావాద్భవంతరప్రతిగృ
హదురితక్షయాయనమ్మగఃకార్యః । అథ లోపాత్తదకరణే “ పద్భాన్ము
దరణశిశ్నా ,, ఇత్యాద్యధాభావాత్సంధ్యాకర్త్యాదిత్యాగప్రసంగః- విహిత
త్వాత్తదనుష్ఠేయమితి చెత్సమానమత్రాపి, అన్యత్రాప్యగృహస్తంత్ర
లోపే కమా-సిద్ధిశ్చ. ...

అనుషంగ ప్రకారమాహ—

మూ—“ దేవస్యత్వా ,, ఇత్యారభ్య “ దేవిదక్షిణే ,, ఇత్యంతేదేవతా
ద్రవ్యవాదివాక్యముక్తాన్ “ తేనామృతత్వం ,, ఇత్యుపకరమ్యను
వాక శేషబ్రూయాత్ -

వ్యా—“ దేవస్యత్వానవితుఃప్రసవే, అశ్వినోర్బాహుభ్యామ్, పూర్వో
హస్తాభ్యాం ప్రతిగృహ్మి, రాజాత్వావరుణోనయతు దేవిదక్షిణే ,, ఇత్యం
తే దేవతాద్రవ్యవాదివాక్యమ్—“ అగ్నయేహిరణ్యమ్,, సోమాయవాసః రు
ద్రాయగామ్,, ఇత్యాది దేవతాద్రవ్యపరవాక్యముక్తాన్ అనంతరం “ తేనామృ
తత్వమశ్వామ్, వయోదాత్రే ,, ఇత్యాది “ఉత్తానస్తాన్గిరనఃప్రతిగృహ్మి,,
ఇత్యనువాకాంతం బ్రూయాత్ । దేవతాద్రవ్యవాచకం వాక్యమేకం విహయ
దేవస్యేత్యాది దేవిదక్షిణఇత్యంతమ్, తేనామృతత్వమశ్వామిత్యాద్యనువాకాం
తంచ పూర్వోత్తరంసర్వానుషంగ సమానమ్. ...

“ గాస్తాన్వికృంతన్నపనస్తాన్వికృంతపరూత్రయః ,, ఇత్యేతద్వాసస్యాను
షజతీతి సూత్రా క్రమాహ— ...

మూ—ద్వితీయానుషంగే “ దేవిదక్షిణేగాస్తాన్వికృంతన్నపనస్తాన్వికృంత
పరూత్రయస్తాన్వికృంతసోమాయవాసస్తేనామృతత్వమ్,,ఇత్యనుషజతే

వ్యా—అత్ర సూత్రానభిజ్ఞత్వాద్వామంత్రానాఘాణాద్వాకేషాంచ
త్తదనుక్తిరిత్యవిరోధః “ వైశ్వానర్యర్భారథం ప్రతిగృహ్మి ,, ఇతిఘృతే

“వైశావనర్షర్షాచరణం ప్రతిగృహ్ణీయత్” ఇతిసూత్రం । వైశావనరీయుక్ ।
 “వైశావనరగిష్ణుతథా నాకమారుహత్” ఇత్యాదివాక్యవతుష్టయమ్ । తద
 నంతరిమనువాకాంతౌక్తిస్సమానా... ..

తదాహ—

మూ—అంత్యానుషంగే “దేవిదక్షిణైవైశావనరాయరథం” “వైశావన
 రగిష్ణుతథానాకమారుహత్” ఇత్యారభ్యాతమనువాక కేషం
 బూగ్గయాత్,

అత్ర కేచిన్మదధియో “గంధర్వాప్సరాభ్యస్సగిలంకరణై” ఇతిదావవను
 షంగౌమన్యంతేతాన్ప్రత్యాహ—

మూ—ఉభయోరుభయాధిదేవత్వాద్గంధర్వాప్సరాభ్యోవ్యాత్యమితి దశా-

నాచ్చ “గంధర్వాప్సరాభ్యస్సగిలంకరణై” ఇత్యేకోఽనుషంగః

వ్యా—అయమథః—“గంధర్వాప్సరసోవావీతం” “గంధర్వాప్సర
 సోయద్రాప్రభృతిః” “గంధర్వాప్సరసాంగృహః” ఇత్యాదిమాభయోరవి
 భాగదర్శనాత్ “తస్మేస్సాప్సర తాభ్యస్సావహేతిజహాతి” ఇతి చోదనా
 నశాదేవ హోమేవిభాగాత్ “గంధర్వాప్సరాభ్యస్సగిలంకరణై” ఇత్యన
 యైవ శృత్యాగంధర్వాణామప్సరసాంచావిభాగేన సగిలంకరణోద్దేశ్యత్వ ప
 తిపాదనాత్, పూర్వాపరవాక్యేష్వేకైకానుషంగస్తేకైకవాక్యత్వదర్శనాత్,
 పృథగనుషంగే భాష్యైకన ప్రదశసంఖ్యావిరూఢాచ్చ గంధర్వాప్సరాభ్యోవ్రా
 త్యమిత్యాదివదేశవిన నపృథగనుషంగఇతి.

నను తచ్ఛబ్దఃప్రకృతపరామర్శే, దక్షిణా ప్రతిగ్రహేమహిరణ్యవాసాగ
 వాదిహిప్రకృతమ్, తతశ్చ హిరణ్యప్రతిగ్రహే తేనామృతత్వమితి గోప్రతి
 గ్రహేతయేతి, అశ్వతరగదభావిత మంత్రేతాభ్యామిత్యాది వక్రవ్యమితి మూ
 ఢచోద్యం నిరస్యతి—

మూ—సర్వానుషంగేమ తచ్ఛబ్దస్య స లింగవచనభేదః, కారణవరత్వా

త్ప్రతిగ్రాహ్యద్రవ్యపరామర్శాభావాచ్చ,

వ్యా—లింగమ్—స్త్రీత్వాది వచనం- ఏకత్వాది, తచ్ఛబ్దస్యలింగభేదో వ
 చనభేదస్య నాస్తి కుతః కారణవరత్వాత్ రుద్రాయగాంరుద్రశేషత్వేనైవగాం
 ప్రతిగ్రహేమితియతః తేనతస్మాత్కరణాదితి కారణవరత్వాదిత్యథః “తేన

తావ్యయషాఽఽయప్తన్తకరోమి,, ఇతిపెల్! ఆతోనాత్రప్రతిగ్రాహ్యగవాది
పరామర్శస్సర్వానుషంఁగమ | ఆతపిషహి శ్రోతస్తాతీవచక్షణాః “తేనా
మృతత్వమ్,, ఇత్యేవయథాపాఠఃపఠంతి.

“అధైనంచితాపువర్త్యధ్యహతి, ఆథాన్యప్రాణాయతనేషు హిరణ్యశక
లాన్ ప్రత్యస్సత్యాజ్యబిందూనాన్” ఇతి సూత్రాధికామాహ—

మూ—పైతలంచితమధ్యారోప్య సువర్ణశకలాన్యాజ్యబిందూనాన్ ప్రసు
ప్రాణాయతనేషు తూష్టిం ప్రక్షిపెత్ | ప్రథమమాస్యేఽథాక్ష
ణిదక్షిణై తతస్సవ్యేఽథదక్షిణైఃపూర్ణైఃతతస్సవ్యైఃఇతిక్రమః-

వ్యా—అత్ర ప్రాణాయతనాచాం సప్తసంభాషితృ ముత్తరసూత్రశ్చ
తౌ స్పష్టమ్, స్థానక్రమసుభాష్యతః | తూష్టిమితిమంత్రాధానశ్చ | త
ధైవబోధాయనీయమ్ || గౌతమీయేతు ||వా|| ఆస్యేవక్షుయోర్వాసికయోశ్శ్చ
త్రయోశ్చ సప్రహిరణ్యశకలాన్యాజ్యబిందూనాన్ ప్రవ్యాహృతీర్మణససాధ్య
యన్నిరస్యతి |*| ఇతి ఆస్తాకంతుధావ్యకారవచనాత్సత్రేమంత్రానుక్తేరా
చారాచ్చ తూష్టిమేవహిరణ్యశకలనిధానమ్ | అత్రబోధాయనీయేతు ||వా||అ
ధైవమేతయాసంధ్యాసహచితావాదధత్వపక్వవ్యరజ్జూరానందీమపవిధ్యంతి||*||
ఇత్యాసంద్యాసదేవచితౌ పైతాధ్యారోపణముక్తమ్.

“హృదయేహిరణ్యశకలాన్” ఇతిసూత్రాధికాంధావ్యవిస్మతమాహ—

మూ—బ్రహ్మచేధేతు “సువర్ణాంఘ్రిమమ్” ఇత్యాస్యే “బ్రహ్మేం
ద్రు” ఇతిదక్షిణేఽక్షణి “శతనియుతః” ఇతి సవ్యే “సువర్ణం
కోశమ్” ఇతి దక్షిణేకణై “ఇంద్రోరాజా” ఇత్యనువాకశేషేణ
వ్యేతతనేనైవసప్రహోతృహృదయేనదక్షిణైఃపూర్ణైఃవ్యేచక్షిపెత్

వ్యా—“సువర్ణాంఘ్రిమ్, బ్రహ్మాంద్రీమగ్నిమ్, శతనియుతఃపరివేద
సువర్ణంకోశంరజసా, ఇంద్రోరాజాజగతోయశశే” ఇతిక్రమేణ దశహో
త్పచతుర్వౌత్తపంచహోత్తషష్ఠౌత్వసప్రహోశ్శ్చాణాం హృదయానీతి. వైహిర
ణ్యశకలనిధానం కతావస్యమ్.

నను తేనైవసప్రహోతృహృదయేనదక్షిణైఃపూర్ణైఃవ్యేచతుక్రమ్, తదయు
క్తంతస్యచ వినియుక్తత్వాత్ “తేనైవఘ్రిణయోః” ఇత్యనుక్తేశ్చ, తతశ్చ
ప్రాణానుగుణం మంత్రాణాం సమశఃప్రవిభాగఃకార్యః | యదాన్తిహి

రణ్యశల్కమాస్యేశుసువణమితిమంత్రతః । బ్రహ్మాండమితిచాస్మాన్మోక్ష తునియుతఇతికణయోః ” ఇతి కారికాకృమవలంబ్యవాహిరణ్యశకలనిధా నంకార్యంప్రకారాంతరాభావాదిచేత్రత్రాహ—

మూ—మంత్రాణాంపంచత్వాత్ “ సప్తవైశిషణ్యోఽప్రాణాః ” ఇ తి శ్రవణాచ్చ ససమశశపృవిభాగః, ప్రతిప్రాణమైకైకనహృ దయేన హిరణ్యశకలాని నిక్షిపేత్ ” ఇతి భాష్యేభాషణాన్నాత్రా రుణ కేతుకన్యాయః.

—పంచమంత్రాస్సప్తస్థానానిశ్రుతిసిద్ధానిఅతావిషమత్వాన్నసమవిభా గపరిభాషాఽపతిష్ఠతేయిత్రహిమంత్రస్థానసామ్యంత్రీఖలుసాప్రవర్తతే య త్రతుమంత్రకమవైషమ్యంతత్ర“యద్యత్ప్రయాంసోమంత్రాఘాయాంసికర్తా ణిఅల్పియాంసికర్తాణిఘాయాంసోమంత్రాః”ఇతిపరిభాషాద్వయమేవవ్యవస్థా యాంసన్నిపతేత్, సాచవ్యవస్థాఽత్తరత్రనక్షత్రేనచాత్రకారికాకృమః, శ్రుతివి రోధాద్భిష్యవిరోధాచ్చపంచస్థానవిషయత్వాత్తస్య తస్మాదారుణకేతుక విష యస్తత్కారికాక్రమఇతినాత్రతస్మాన్మయోయక్తః క్రమాంతరసంభవాల్ తథాహి—యత్రఘాయాంసోమంత్రాఅల్పియాంసికర్తాణి తత్రయావంతిస్థా నాని తావతామేవ మంత్రాణాం వినియోగః, అవశిష్టానాం లోపః అప్రయో గవీవ । యత్ర అల్పియాంసోమంత్రాఘాయాంసి స్థానానితత్రాంతిమస్యమ స్త్రస్యవృద్ధిః- యావదవశిష్టస్థానమావృత్తిః, ఇతి సామాన్యసూత్రసిద్ధమ్.

అతాత్రస్థానఘాయస్తాస్సప్తహోతృహృదయస్యా తిమత్వాచ్చ తస్యైవా వృత్తిర్నాన్యయ్యేత్యాహ—

మూ— “ అంతాల్లాపోవృద్ధిర్వా ” ఇతి స్మరణాత్ యథాఽప్రాయమే “ వస్యష్టిరసి ” ఇతివర్ధతే తథాఽత్రాపి సప్తహోతృహృదయ మేవ త్రిమస్థానైషావతతే.

వ్యా—యథేతి “ రక్షిరసిక్షయాయత్వాక్షయంజనస్య ” ఇత్యాదయవీకర్తిం శత్ స్త్రామభాగాః, యత్ర తావంశ్శేవస్థానాని సతత్రనివాదః । అప్రాయమే త్రయస్త్రింశత్కర్మాణి, తత్ర “ వస్యష్టిరసి, ఇత్యంతామంత్రవీవ స్తోభకా ర్యమ త్రిషావతతే, ఏవమత్రాపీత్యథః । యథావాదాద్విదశాంగన్యాసే ఽస్త్యవీజమేవాష్టస్థానచతుష్టయైఽస్యావతతే । ఏవమస్యత్రాపిదృష్టవ్యమ్.

భాష్యాక్రమతః తరమాహ—

మూ—అపివాక్యత్సమనువాకముక్త్యానైస్తాణామతనేమతానినిషిపెత్

వ్యా—పూర్వోపస్తానక్యమేతేతశేషః || అత్రకారికా || శ్లో || ప్రత్యేకం
సప్రసూనై ప్యేకైకంహృదయేనతు | క్షిపేద్ధిరణ్యశకలం సంస్కర్తాసంస్థి
తిస్యతు || సువిణ్ణంఘర్తమిత్యాస్యే బ్రహ్మాండదక్షిణైక్షణి | శతనియత
ఇత్యాద్యైస్తత్త్విపత్సవ్యలాచచే || సువిణ్ణంకోశమిత్యాద్యైర్దక్షిణైశ్శవశాక్షి
పెత్ | ఇంద్రోరాజేతి శేషేణ నవ్యేకణ్ణాతునిషిపెత్ || తేనైవదక్షిణైర్భూ
ణై నవ్యేచేత్యాహభాష్యకృత్ | వృద్ధిరైవతిస్తృతేస్తానేష్వంత్యమంత్ర
(స్త్రీ)నుస్తృతః || * || ఇతి.

మూ—అథావిగీతశిష్టాచారాత్ “ దధిమధుఘృతతిలతండులా ” ఇతివి

ధాదగ్ధనాచ్చ పెరిసాన్యేత్యేతిలమిశ్రాంతండులాదత్వా,

వ్యా—స్తప్తోఽథః | ఆయమత్రవిధిః || వా || ఆజ్యంముఖేననీయపాద
ప్రభృత్యాముఖాత్సంతం శేషనినీయ దక్షిణతఃపాత్రంనిరస్యత్యేవ మాస్యే
దధిమధుతిలతండులాంశ్చ ||*|| బోధాయనీయేచ || శ్లో || దధ్యాజ్యతండులతిలా
న్పెరిసాన్యేత్యేతానిషిపెత్ ||*|| ఆశ్వలాయనీయేచ || శ్లో || సతిలాంతండులాం
శ్చాస్యేవక్షస్యగ్నినిధాయచ ||*|| ఇతి.

దాహనియమాహ—

మూ—అదిత్యాభిముఖఃస్థిత్యా ‘ మైసమగ్నై ’ ఇతివాస్వభ్యామ్, ‘ వ్యాతి
క్షసీంత్యా ’ ఇత్యనువాకేనచ జ్వలదుల్లుకెనోరసిదహేత్.

వ్యా—నను ‘ ఆధేసమువాపతి మైసమగ్నైవిదహాఇతిపురస్తాదాహవనీయో
న శృతయదేతి పశ్చాదాహాపత్యేన తూష్టిందక్షిణతోఽన్యాహార్యపదనేన
పురస్తాత్సభ్యావసభ్యాభ్యామాపాసనేనచ || ఇతి సూత్రేఅహవనీయగాహాప
త్యాభ్యాం దాహాకర్తవేణ “ మైసమగ్నై, శృతయదా ,, ఇతి మంత్రదష్ట
యంవినియక్తం, బోధాయనీయేతు “ ఆదీప్యమానమనుమంత్రయతే మైసమ
గ్నైఇతి, పృజ్యతిత మనుమంత్రయతే శృతయదేతి ,, ఇతి దీప్యమానజ్వలితా
గ్నౌనుమంత్రణే వినియజ్యతే, తత్కథం దాస్వభ్యాం దహేదితిఉచ్యతే, శ్లో
తప్రధానత్వాదాహవనీయ గాహాపత్యాభ్యామాహితాగ్నేర్దాహోఽస్తుమ్,
కాగ్నై*కేనాగ్నిదాహాఇతిచేదాపానాగ్నినైతి తహిసద్ధంత్యాభ్యాం దా

హాఇతి దాహమాత్రవినియోగాత్తయోరగ్నిభేదస్తవకించత్కరః తతః నిర్తం
 ఖ్యోత్తపనాగ్ని దాహేమంత్రభేదప్రసక్తేదాహానిబద్ధనత్వేవ్యన్వాహ్యో ప
 చనాదిదాహేతూష్టిమితి నియమాల్కన్యానుషసితదాహే మంత్రాంతరవిధా
 నాఛ్చభయత్సతస్తత్రప్రసంగః । కించ అనాహితాగ్నే రౌపాననెశ్యపణ
 ధర్తాహామశ్చేతి పిండపితృయజ్ఞాదాహాపాసనాగ్నే రాహునీయాద్యగ్నిస్తా
 నీయత్వ స్మరణాచ్చ తాభ్యామేవదాహసిద్ధిః । కించ సూత్రకారేణ సోయమే
 వం విహితపవానాహితాగ్నేరిత్యతిదేశాచ్చ నకించిచ్చద్వావకాశః । ఏవంచ
 సిద్ధమేవసూత్రమస్తాభిరభ్యధాయ । అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ అథేనముపోషతి
 త్యాది, జ్యోతిష్తీభిరుపోషణమితి ॥ * జ్యోతిష్తత్యః “ జ్యోతిష్తతీంతాన్
 సాదయామి , ఇత్యాద్యాద్యాద్యదశమంత్రాః ॥ జ్వలదితి “ తత్త్రైల్బుకమాదీ
 వ్యతేనేనదహేయః , ఇతిబోధాయనీయే । ఉంసీతిమతః, ఆచారాత్ “ వ
 ష్యగ్నింనిధాయ , ఇత్యాశ్వలామినీయే దగ్ధనాచ్చ । ఆదిత్యాభిముఖత్వం
 తు “ యస్యహాతాప్రాతరనువాకమనుబ్రివన్నగ్నిమపఆదిత్యమభివివశ్యతుః ।
 సైనముత్తరాయజ్ఞానమత్యభినువగంలొకంజయతి , ఇత్యాదిత్యాభిముఖస్య
 యజ్ఞసిద్ధిస్వగంజయత్వశ్చైతః ॥ ఘో ॥ “నావిత్వాదిక్రియాన్నరాన్ ఆదిత్యా
 భిముఖశ్చరేత్ । , ఇతి సర్వకమసాధారణ్యేనాదిత్యాభిముఖత్వ స్మరణే
 సిద్ధమ్ । అతఃపూర్వాష్టోసాఽష్టభిః ఆపరాష్టోప్ర త్యైష్టభిః పేతృదహేత్
 ితి స్వధాసిద్ధాఆచారసిద్ధాచ

మూ—కృత్సమగ్నింత్రప్రక్షిప్య.

వ్యా—ఏవంమంత్రవద్దగ్ధానిరవశేషమగ్నింజ్వలితం, తత్రచితౌ, ప్రా
 గాదిక్రమేణప్రక్షిపెత్ । యుక్తంచైతత్, ఆహవనీయాదిస్తానీయత్వాదౌపాస
 నస్య ప్రాగారభ్యాహవనీయాదిభిర్దాహాః క్రియతే । ఏవంసర్వతః ప్రతిక్షి
 ప్య యగపత్ప్రజ్వలయేత్ । తథాబోధాయనః ॥ వా ॥ సర్వతవీవసహసాప్ర
 జ్వలయేద్బ్రహ్మలోకంజయతి త్యేనం జానీయాత్ ॥ * ॥ ఏవంచ “ శరీరమగ్నా
 సంయోజ్య , “ శరీరణాగ్నింసంయోజయేత్ , ఇతిశాతాతపాదిభి రగ్నేర
 ధికరణత్వం కృత్సమగ్నిశరీరాగ్నిసంయోగ స్మరణంచ సిద్ధ్యేత్, ఉరస్థమగ్నిమితివి
 శేషణంచ సాధంస్యేత్.

మూ—పౌత్యాభిముఖఃస్థిత్యా “ సూర్యంతేవక్షుః , ఇతి “ సహస్రశ్చ

మా, అధ్యస్యః, ఇన్యనువాకాభ్యాంచ పెరితముపస్థాయ.

వ్యా—మంత్రలింగాదేవాభిముఖ్యంసిద్ధమ్ । స్థితిస్తు “ అభ్యేతిప్రేతు
పస్థానె, ఇతి స్తృతిసిద్ధా । అత్యనూత్రమ్ ॥ వా ॥ అగ్రైసముపతిష్ఠతే సూ
ర్యంతేదక్షుః ” ఇతి ॥*॥ ‘ సరనారాయణాభ్యాముపస్థానమ్ ’ ఇతిచ । సరనా
రాయణా ‘ సహస్రశీమా, అధ్యస్యస్సంధూతః ’ ఇన్యనువాకావితిభావ్యం ।
సరిః-పురుషః, నారాయణః-లక్ష్మీవతిః, తత్ప్రతిపాద్యత్వానై సరనారాయణా
ఇతి వ్యవచిశ్యేతే.

మూ—ఉరస్థమగ్నిం ప్రజ్వాల్యాపరేణచితిం ప్రాజ్ఞుభిఃస్థిత్యా ‘ యవిత
స్యపథః ’ ఇతి నవభిస్సాప్సహకారైః ‘ ప్రయాసాయస్వాహా ’ ఇ
త్యనువాకేనచ ప్రతిసాప్సహకారం హుత్యాపైజ్యస్థాలీం సు
వంచాగ్నౌ ప్రహరేత్.

వ్యా—ప్రజ్వాల్య- హోమాధః తులసికాపైర్వాజ్ఞకైర్వాపైగ్నిమిం
ధీత । అత్రనూత్రమ్ ‘ జహోతిసవసురవాహుతీర్వవితస్య పథోగోప్తార ఇ
త్యుభయం ప్రహతియేనజహోతి ’ ఇతి ‘ ప్రయాసాయస్వాహేతిసువాహా
తీ ’ ఇతిచ । అత్ర బహువచనాత్ప్రతిసాప్సహకారం హోమసిద్ధిః । అత్రా
జానయనాభావాత్తస్య సామయాజిషయత్వాత్తదనుమంతిణమతా తద్ధర్మ
రాహుతిమంత్రశ్చ నాస్తేవ ॥ ‘ పెరిత్యాపరస్థిత్యా ’ ఇతి బొధాయనవృ
త్త్యాచా దత్తనాదపరేణ చితిమితి నిర్వవాదమ్.

మూ—సగ్నందేహం దహేత్కించిద్యస్తాన్మతందహేత్.

వ్యా—కించిద్యస్తమ్- పుంసఃకౌపీసమ్, స్త్రియాఃకర్పటమ్, తేనగుహ్య
స్థానమాచ్ఛాద్యదహేత్ । అత్ర ప్రచేతాః ॥క్షో॥ సగ్నందేహందహేన్నైవకి
చ్ఛిద్దైయంపరిత్యజేత్ ॥*॥ అత్యగ్నిజ్ఞానేశ్వరః ॥వా॥ కించిద్దైయమితి శవవస్త్రే
కదేశం శ్శశానవాస్యధమ్, దైయం - పరిత్యజేదిత్యధః*॥ ఇతి.

ఇదమాహ—

మూ—శ్శశానవాస్యధఃశవవస్త్రేకదేశం పరిత్యజేత్.

అథశంసనమాహ—

మూ—అథాపరేణాగ్నిం ప్రాజ్ఞుభిఃపవిత్ర్య ‘ ప్రకేతునా ’ ఇతిసవభిః
ఋగ్విష్ణవత్సప్తచం కృతటిలాపాభిఃప్రణవాంతాభి రైకశ్శ్రుతా

‘ హరించూరింతం ’ ఇత్యనువాకేన షడ్భిఃఋగ్భిశ్చశంసేత్

వ్యా—అత్ర సూత్రమ్ ‘ అథాపరేణాగ్నిప్రాజుఖండపవిశ్యాధైనయా మ్యేన సూక్తేన నవర్చేన పరాచానుశంసతి ప్రకృతునేతి, మృత్యుసూక్తే నానుశంసనమ్ ’ ఇతి || యామ్యసూక్తమ్- ‘ ప్రకృతునా ’ ఇత్యాది ‘ తపో యేచక్రిరమహత్తాంశ్చ దేవాపిగచ్ఛతాల్ ’ ఇత్యంతం ‘ యమస్యయోనా, యమస్యమాతౌ ’ ఇత్యాదిమంత్రలింగాల్ । మృత్యుసూక్తమ్ “ హరించూరింతం ” ఇత్యనువాకః ‘ మౌఛివోమృత్యా ’ ఇతి మంత్రలింగాల్ । కృతటిలాపాభిః- అత్ర టేరదశనాటిలాపఇత్యుపచర్యతే ‘ అదశనంతాపః ’ ఇతి స్తుతేః । టేఃస్థానెప్రణవగపియోక్తవ్య ఇత్యథః । తథాపాణినిః ||వా|| ప్రణవప్రేః ||*|| ఇతి । యజ్ఞకర్మణిఋగ్సత్యః ప్రణవోభవతీత్యథః । ఆశ్వలాయనశ్చ ||వా|| స్వరాదిమృగంతమోజ్ఞాగ్రామ త్రిమాత్రకృత్వా ||*|| ఇతి|| అయమథః— ‘ ప్రకృతునా ’ ఇత్యత్ర ‘ వవధా, ఇత్యత్ర అకారః ‘ సదధస్తే, ఇత్యత్ర వీకారః ‘ ఘరణ్యమ్, ఇత్యత్ర ఊకారమకారౌ ‘ అచాంత్యావిటి, ఇతి స్తుతేః । తత్ర టేఃస్థానెప్రణవాదేశకృతస్వరాదిఋగంతమోజ్ఞాగ్రౌ ‘ వీకృతి తమోజ్ఞాగ్రాంతంకుర్యాత్ । స్వరఇత్యంత్య స్వరపవోద్యతే. అదోద్దేనస్వరాత్పరంవ్యంజనముచ్యతే, ఋగంతస్వరమాత్రరూపశ్చైత్రంస్వరమోజ్ఞాంతంకుర్యాత్, వ్యంజనాంతశ్చైత్స్వరవ్యంజనయోరుభయోఃస్థానెప్రణవంకుర్యాదితి । తతశ్చ, వవధాంతం సదధస్తామ్, ఘరణ్యామ్, మదన్త్యామ్, ధేహ్యామ్, భద్రామ్, గచ్ఛతామ్- ఇతిఋగంతమ్ । బ్రహ్మమేధేవిక్రమసోప్తం విధేమోమ్- అజనయన్మనోమ్, మామభోమ్, మోతమీరోమ్, ప్రథమజామృతసోమ్; ఇతి శంసనంకార్యం । ‘ కామేనాజనయన్మనః, ఇత్యత్ర అకార రేఫయోష్టిత్వా తస్యచ ప్రణవాదేశకృతే సరేఫగంధః । యద్వా అకారవిసంజనీయమోష్టిత్వాప్రేఃప్రణవాదేశవిధానాన్న రేఫప్రసంగః । తతశ్చ మనోమిత్యేవ శంసనమ్ । ఏకశ్చుత్యేతి ‘ సర్వమేకమయంపూర్వేషాం, ఇతివ్యాసః । ‘ యజ్ఞకర్మణ్యజపన్యాంఘసామసు, ఇతి పాణినిః || ‘ తామీకశ్చుతినంతత మనుబ్రూయాదుదాత్రానుదాత్ర స్వరితానాం పరస్సన్నికర్షణ వికశ్చుత్యమ్, ఇత్యాశ్వలాయనః.

మూ—ప్రణవేన సంధాయోత్తరాదిమథా ర్చంతే చ సాయశంసేత్.

వ్యా—తేనవగణేన ఉత్తరమంత్రాదిసంధాయనః బధ్య అధర్వాచ-
నై, అవసాయ- విరమ్య, శంసేత్ || అత్రశ్రుతిః ||వా|| సంతతిముత్తరమధర్వా-
మాలభేత, అధర్వాచసంధాతి ||*|| ఇతిచ | పూర్వేణముగలైన వగణవాం
తేనోత్తరమధర్వాది సంతతిమ్- అవిచ్ఛిన్నం ఆలభేత- ఆరభేత, రలయోర
భేదః | ఏవంపూర్వాపరాధర్వాచ, సంధాతి- నవిచ్ఛిన్నశ్రీశ్రుతః | అర్ధా
దుత్తరాధర్వాచంతం విచ్ఛింధ్యాదిసిద్ధమ్ | తథాఽఽప్యలాయనః ||వా||ఉత్త
రసాధర్వస్యైతత్సంతతమవశ్యేత్ ||*|| అవసానంకుర్యాత్

తిగవగణమామన్వాహత్రిరుత్తమామితి ప్రాప్తంప్రతిషేధతి—

మూ—నాత్రాభ్యాసేనశంసేత్.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ||వా|| పరాచానుశంసతి ||*|| ఇతి| పరాచా - పరా
వృత్త- ఏకవారమేవశంసేదిత్యుతః | అతస్త్రిగవగణమామన్వాహత్రిరుత్త
మామితివిధిఃపరాక్ష్యవిశేషణ విరహేణ కేవలంసామిధేన్యాది శంసనవిధౌచరి
తాథాఇతిసమ్యక్వివిరోధఇత్యవిరోధం సూచయత్యత్రశబ్దః... ..

మూ—అపరేణదితిముదగాయతాం (స్త్రీ)క్షాదీహూననటాక్షాత్వాఽత్త
నస్సికతాశ్చప్రకీర్యాన్యగ్భిరుదకుమైర్భరపఃపరిష్లాప్యతేషు జ్ఞాతియః
, అత్తనవ్వితిరేవతిః, ఇతి , ఆప్యాయస్వమదితమ , ఇత్యనువా
కేనచోక్తక్రమేణ సంగాహ్య.

వ్యా—ఉదగాయతాక్ష- దక్షిణత ఆరభ్యోత్తరత్రాద్ధిర్వాక్ష- అనటాక్ష- గ
రాక్ష- అన్యగ్భిరితియగ్నపిదః. తేనవగణాప్యపాంపరిష్లావనంభవతి , అది
తిగవాశాక్ష, ఇతివద్భూహువచనస్యావివక్షితత్వాత్ | అతఏవహిష్టాపనమాచ
రంతి | ఉక్తక్రమః- కనిష్ఠఃప్రథమమితరేయథావృద్ధం కతాపశ్వాదిత్యభిహిత
ప్రకారః || అత్రసూత్రమ్ ||వా|| జఘనెనదహనదేశముదీచీస్త్రిసంకమాఃఖా
త్వాఽత్తభిస్సికతాభిక్పాపప్రకీర్యాన్యగ్భిరుదకుమైర్భరపఃపరిష్లాప్యతాసు జ్ఞా
తయస్సంగాహంతే , అత్తనవ్వితిరేవతిః, ఇతి సామ్యానంగాహనం ||*|| ఇతిచ||
సౌమీ- , ఆప్యాయస్వమదితమ , ఇత్యనువాకః , ఆప్యాయస్వమదితమసో
మ , ఇతి మంత్రలింగాత్ | అత్తభిస్సికతాభిరితి ద్వితీయాధా తృతీయాకి
రతేస్సకమక్షాత్వాత్ |కర్హూ- అవటః.....

మూ—జఘనెనకర్హూపలాశశాఖే శమీశాఖేవాప్రతిష్ఠాప్య దళమయేనశు

లేప్పనతయోరగ్రాతారణవద్బద్ధావతయోర్తధ్యేన ' యద్యేదేవస్య

ఇత్యుక్తకృమేణ జ్ఞాతయోనిగఁచ్చయః. ...

వ్యా—అబలేన శులేప్పనేతి గ్రంథాంతరే । తచ్చబలత్వం సుఖచ్ఛేదా
ధర్మమ్ । శుల్పమ్- రజ్జః ఉక్తకృమః- కనిష్ఠకపగ్రమమిత్యాదిః । అత్రసూత్రమ్ ॥
వా॥ జఘనైకమాణః పలాశశాఖేశమీశాఖేవా నిఘ్నంత్యత్రైలే దధర్మమయేనశు
లేప్పనసంబధ్యతే అంతరేణ ప్రసర్పంతి ' యద్యేదేవస్యసవితుఃపవిత్రమ్, ఇ
తి ॥ * ॥ ' జఘనేనకర్మాః కమాణాం పశ్చాద్భాగే నిఘ్నంతి పృతిష్ఠాపయ
న్తి - ఏతే; శాఖ- సమ్మధ్య - శాఖయోరగ్రశులేప్పన తారణవద్బద్ధావ, ఇతి
భాష్యమ్ । తేఅంతరేణ తయోర్మధ్యేన అంతరాంతరేణ యక్తైశ్చితి ద్వితీయా

మూ—జఘన్యసికతాతయోరంతరగచ్ఛత్ ' యారాష్ట్రాత్పన్నాత్,

ఇతిశాఖే పున్తద్భిద్యవిక్షిపేత్. ...

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ॥వా॥ జఘన్యశ్శాఖేపున్తదన్యతి 'యారాష్ట్రాత్పన్నా
త్, ॥*॥ ఇతి ॥ పున్తదన్యతి- పున్తద్భిద్యవిక్షిపేదితిభాష్యమ్ । అత్రకర్తుశ్చశా
ఖయోర్తధ్యేగమనస్య విద్యమానత్వాత్ ' యద్యేదేవస్య ; ఇతిమంత్రంజపి
త్వామధ్యేసర్పత్ ' యారాష్ట్రాత్పన్నాత్, ఇతిమంత్రాంత్రేభూమానిభాతే
శాఖేఉత్థాయశుల్పంఛితావదక్షిణస్యాంనైఋత్యాంవాదిశిపృథక్ పృథక్ ప్రాస్యేత్

మూ—అథస ర్వేజ్ఞాతయోపి ' ఉద్వయంతమసస్పరి, ఇతి ' తరణిః, ఇ

త్యనువాకేనచ ఆదిత్యముపతిమైరః.

వ్యా—నను ' ఉద్వయంతమసస్పరి, ఇత్యాదిత్యముపస్తాయ ' సౌర్యేణా
దిత్యావస్తానం, ఇతిహి సూత్రం; కిమత్ర ' ఉద్వయం- తరణిః, ఇతి దావ
భ్యాం జ్ఞాతయ ఉపతిమైరః? ఆహోస్విత్కతా? నాద్యః, సూత్రేవ్యవస్తా
యాఅభావాత్ నద్వితీయః అవగాహనేన సమానకర్తృత్వావగతేః ' ఆదిత్య
ముపస్తాయాన వెక్షమాణాఅపోఽవగాహంతే, ఇత్యత్రబహువచనశ్రవణాత్ ।
' ఆదిత్యముపతిష్ఠంతే, ఇతిబోధాయన స్తరణాచ్చ । తహిస ర్వేపున్తపతిమైర
న్నితిచేన్న ' తాసుజ్ఞాతయస్సంగాహంతే, ఇత్యత్రాపిమంత్రాద్వయప్రసక్తే ॥
' అత్తవ్వతీరెవతి, ఇతి స్తరణాన్నసౌమ్యమంత్రప్రసంగఇతిచేత్తహి ' ఉపతి
ష్ఠంతఉద్వయంతమసస్పరి, ఇతి ' ఉద్వయంతమసస్పరిత్యాదిత్యముపస్తాయ,
ఇతిచ ' స్తరణాన్నసౌర్యమంత్రప్రసంగఇతిహాపి సమానమ్ । వత్తవోవావిశేషః

నిషేధాధావాత్ । జ్ఞాతీనామ్ తరణిః ' ఇత్యుపస్థానమవిరుద్ధమితిచేన్న, సంగాహనేపి సామ్యమంత్రప్రసక్తైః । బాధమితిచేన్న, హోమసమూహకప్రత్యాపస్థానాదిమంత్రాణాంకర్తృకవక్తృత్వద్వయే । ప్రేతకర్మాణాంకర్తృకధీనత్వాత్తన్నిబంధనమంత్రేషు దాహమంత్రప్రసక్తజ్ఞాతీనామనధికారిత్వేన తన్నివృత్తావపి శంసనా(హ)దేవ(విరోధ)ప్రసంగోదుర్వాసస్సాన్యత్, యథాధూన్యనాదౌ । మైత్రమ్ ' అధైనముపతిష్ఠతే - పరాచానుశంసతి ' ఇత్యేకవచనప్రయోగాజ్ఞాతీనాంతయోరవసక్తైః । నను తహి ' దక్షిణాశిరసందర్భేషుసంవేశయంతి సర్వస్య ప్రతిశిసరీతి ' ఇతి బహువచనప్రయోగాత్సర్వేషాం సంవేశనమంత్రప్రసంగఇతిచేన్న, సంవేశనబహుత్వాభిప్రాప్తయో తత్ప్రయోగాత్ సర్వేషుసంవేశనే ప్రియత్వక్త్యా తదభిప్రాయావగతేః । యద్వా, ప్రేతసంవేశనస్య కర్తురేకస్య దుశ్యకత్వాభిప్రాయేణ తత్ప్రయోగఇతి సకశ్చిద్విరోధః । నన్వేషమపి సర్వేషామంత్రాణాంకర్తృకవక్తృత్వం ప్రసజ్యత, వ్యవస్థావిరహాత్ । మైత్రమ్, సూత్రేవ్యవస్థాయావిద్యమానత్వాత్ । తథాహ— ' ఏకవాససోదక్షిణాన్వేశపక్షాజ్ఞాతయోఽన్వారంభంతే- తాసుజ్ఞాతయస్సంగాహంతే ' ఇత్యాదిభిర్భూష్యనాదీనాం జ్ఞాతీనధికృత్య విహితత్వాత్తానిజ్ఞాతీనామపిభవంతి । ఆదిత్యోపస్థానస్య అవగాహనేన సమానకర్తృత్వావగమాత్సూత్రాంతరే బహువచనదశనాచ్చ తదపిలేషాం సమంత్రకంభవతి । కించ ' దక్షిణేకణైజపతి- సుగ్రవాహూతిజ్ఞాతీ- అధైనముబాపతి- అధైనముపతిష్ఠతే ' ఇత్యాదిషు కర్తృకాధికారిత్వాభిప్రాయేణఏకవచనప్రయోగాత్కర్తృకఏకవచనమంత్రకం కుర్వాదితినిరవద్యమ్. ...

మూ—అత్రోపవీతంకెచిదాచరంతి.

వ్యా—కింయక్తమ్? బోధాయనవృత్తైతథాదర్శనాదుపవీతమితి చేన్న, ప్రేతకర్మాంతఃపాతిత్వేన ప్రాచీనావీతస్తేన యక్తత్వాత్, సూత్రకారభాష్యకారాభ్యామనుక్తేశ్చ । నను, ఉపస్థానమంత్రస్య ప్రార్థనావరత్వాదుపవీతమేవ యక్తమితిచేన్న ' అశ్చన్వీతీరేవతిః- యదైవదేవస్య- యారాష్ట్రోత్పన్నాత్ ' ఇత్యాదిమంత్రాణామపితథాత్వేనోపవీతప్రసక్తేః । బోధాయనీయేతు, స్నానోదకదానాంతప్రేతకృత్యానంతరమేవాదిత్యోపస్థానవిధానానోబోధాయనీయానాంతదుక్తమ్ । నామగ్రాహంతిరుదక ముత్పి

చ్యోత్తిర్యాచమ్యాదిత్యముపతిష్ఠత ఉద్వయంతమనస్పరితి ' ఇతిహితహ్యుత్త్రం
 యుద్వపువపిత ప్రసంగోనాస్తి తథాపి తద్వృత్తివశాత్తథాఽఽచరంతి । 'య
 జ్ఞోపవీతీపరిషత్ప్రక్షిణంకృత్వాఽఽదిత్యముపతిష్ఠత ఉద్వయంతమనస్పరితి ' ఇతిహిత తద్వృత్తిః. ...

మూ— శ్తశానమనవెక్షమాణా అపోగత్వాకేశాన్ ప్రకీర్యపాంసూనా
 ప్యాతురవ్యంజనాని కృత్వా ' ధాతాపునాతునవితాపునాతు ' ఇతి
 ' ఈయష్టయే ' ఇత్యనువాకేన చాక్షక్రమేణస్నానంకుర్యః-

వ్యా—ఉక్షక్రమః- కనిష్ఠ్యప్రథమమిత్యాదిః । ఇదమయక్షమ్ ' యవీ
 మోన్యవీయానుర్వం సంగాహతే , ఇతి బోధాయనీయే దర్శనాత్, తతశ్చ
 భూన్వనాదిష్వపి అయమేవక్రమః । తన్న ' అనుపూర్వాఇతరే ' ఇత్యస్తా
 కం విశేషశ్రవణాద్భాష్యకారప్రామాణ్యాచ్చ సవీవక్రమః । కించ అత్యకృత
 ప్రసారణపాంసూప్వపనయోలోకేకవచిత్రమాచారాభావేఽపినశాన్త్రహతిః
 అత్రనూత్రమ్ ' అనవేక్షమాణాఅపోఽవగాహంతే ' ధాతాపునాతునవితాపు
 నాతు ఇతి కేశాన్ ప్రకీర్య పాంసూనాప్య ' ఇతి ఈయష్టయే ' ఇత్యవగాహ.
 నమితిచ । ఇతఃపరం బ్రహ్మమేధాధోనవిశేషః । ' సమానమతఃసంధ్యంపైత్య
 మేధికమాయవోదనప్రాశనాన్తాల్ పరంబ్రహ్మేత్వాదక్షతే ' ఇతిసూత్రమ్ ॥
 అపామవగాహనాదూర్ధ్వం పైత్యమేధికముదకవానాస్థిసంచయనాది శాంతి
 హోమాంతం సమమేవేత్యథాః. ...

మూ—యద్వజ్ఞాతయోవాహకాస్సభాం పరీత్యప్రణమ్యానుజ్ఞప్తాః కాలశే
 షం బహిర్వాసం పంచగవ్యప్రాశనం కృచ్ఛ్చిపాదంచాచరెయః

వ్యా—అత్యవృద్ధహారీతః ॥ శ్లో॥ ప్రాయశ్చిత్తాదికంకార్యం బ్రాహ్మణానా
 మనుజ్జయా । తేనశుద్ధిమవాప్నోతి నాన్యధాశుభ్య లెతతః॥*॥ భరద్వాజః॥శ్లో॥
 అగోత్రిణామబంధునాం నశ్యాతిరశుచిభవేత్ ॥*॥ హారీతః ॥వా॥ శవస్పృ
 షోగ్రామంసప్రవిశేయరానక్షత్రదశానాద్రాత్రాచాదిత్యస్య దశానాత్తత
 శ్శుద్ధాః ॥*॥ విజ్ఞానెత్వరీయేచ॥శ్లో॥కృచ్ఛ్చిపాదోసపిండస్యపేతనిహారణేకృ
 తే । అజ్ఞానాదుపవాసస్సాన్యదశక్తాస్సాశమిష్యతే ॥*॥ అత్యశవస్పృశానిహా
 రశబ్దయోః పేతవహనదహనాలంకరణాన్యథాః । స్తృణ్యంతరేచ॥శ్లో॥ సజ్ఞా
 తిసుబహిర్వాసో రాత్రాన్యక్షత్రదర్శనాత్ । ప్రాశయేత్పంచగవ్యంచ బ్రాహ్మ

కైస్సప్తివాచయేత్ ||*|| దేవతః || శ్లో || విహితంతుసపిండానాం ప్రేతనిర్వ-
రూదికమ్ | లెహంకరోతి యఃకశ్చిత్తస్యాశిక్యం నవిద్యతే ||*|| ఆధిక్యమ్-
కృచ్ఛాగ్రచరణాది...

బహిరాస్వస్తభవత్సేవ,తదాహ—

మూ—బహిరాస్వస్తభవత్సేవ,తదాహ—

వా—అచ రెయ్యరితి స్థూర్వణసంబంధః | మాత్రచాపంచగవ్యప్రాశన
స్వస్తివాచన కృచ్ఛగ్రపాదవిరాసః | అత్రాశ్వలాయనః ||వా|| అద్రాణిషా
సాంసిపరిధాయనకృదేతాన్యాపీహ్యోదగ్గశాని విషహ్యసతతనక్షత్రదశానాదా
దిత్యసగ్ధవాద్యశ్యమానే ప్రవిశేయః కిన్విష్టప్రథమాక్ష్యస్తజ్ఞున్యాః ||*|| ఇతి.

మూ—నిందితప్రేతనిహారకృచ్ఛాగ్రాధికః

వా—బహిరాస్వస్తపంచగవ్యప్రాశనాదికంచస్వముచ్చినోతి | అత్రేవరా
శరః || శ్లో || గౌభిహారతంజలొద్భంధైర్బాహ్యైశ్చైవపాతితమ్ | తంస్వప్తం
తితివిప్రాయే వాఢారశ్చాగ్నిదాయకాః || తప్తకృచ్ఛైర్ణశుభ్యంతి పరాశర
వచాయథా ||*|| హరితః || శ్లో || బాహ్యైశ్చైవపథేప్రాప్తే చండాలస్యకరణ
వా | అత్తనాశస్త్రపాలైర్వా శూద్రవద్దాహయేద్ద్విజమ్ || ప్రాజాపత్యౌభ
వైత్త్యశ్చాత్మసిండానాందిభిః స్తృతః ||*|| బృహస్పతిశ్చ || శ్లో || విషాద్బంధక
శస్త్రాద్యైర్భస్తాత్మానంప్రమానయేత్ | మృతోఽమేధ్యేనలప్రన్యో నాగ్ని
సంస్కారమహతి || పాశశ్చైతాతుయస్తస్య వాఢారశ్చాగ్నిదస్తథా | అతి
కృచ్ఛైర్ణశుద్ధ్యంతిదాహకశ్చనరాధమః ||*|| నమంత్రకామంత్రకదాహభే
దేనాగ్నిదహాహకభేదోదస్తవ్యః | బుద్ధిపూర్వాబుద్ధిపూర్వవిషయభేదేన స్త్రా
యశ్చిత్తవిశేషోఽస్మాభిరాశౌచశతకవ్యాఖ్యానే ప్రపంచితఇత్యపరమ్యత.

మూ—యత్యనాథనిర్హారెనద్యశ్శుద్ధిర్కహఫలంచ.

వా—అత్యసరాశరః || శ్లో || మిత్రబంధుసుహృత్పుత్రధనదారగృహా
జ్ఞితమ్ | అనాథంబాహ్యైశ్చాపైతం యేవహంతిద్విజాతయః || ఏదేవదేయజ్ఞా
ఫలమానుపూర్వావ్యుల్లభంతి తే||*|| స్తృత్యంతరేచ || శ్లో || సన్యాసి నాంతుసంస్క
తుర్నాశౌచం నొదకక్రియా | అశ్వమేధఫలంతస్యభవేన్నాస్త్యత్రనంశయః

మూ—హిసవహారపసపర్క సేతజ్ఞాత్యక్తమాశౌచంచ.

వా—హిసవహార- బాహ్యైశ్చాపైత్రయాదిః క్షత్రియస్యవైశ్యాదిః, వై

శ్వస్యశూద్రః । ఉపస్పృశానమత్ర దహనవహనాలఙ్కరణాదితత్తజ్ఞాత్యుక్తం ॥
 యద్యజ్ఞాతీయం శవంనిర్హరతి తత్తదృవజాత్యుక్తం నిర్హతురాశౌచం । అ
 త్రగౌతమః ॥వా॥ అవరశ్చేద్యదణఃపూర్వంవణఃముపస్పృశేత్పూర్వోవాఽ
 వరం తత్రశవాక్తమాశౌచమ్ ॥*॥ చశబ్దాద్బహిరావస పంచగవ్యప్రాశనకృ
 చ్ఛాచరణంచ ॥ అత్రగోబలీవదఃస్నానోన యద్యజ్ఞాతయోవాహకాః 'ఇ
 త్యాదిసూత్రత్రయంసజాతీయవిషయం దృష్టవ్యమ్ । తచ్చ బహిరావసగ్రామవా
 సపౌత్రాన్నభోజనాదిభిదేనాశౌచాది వైషమ్యమాశౌచశతక తదావ్యఖ్యా
 నేచ స్పృష్టమ్.

మూ—భృతిగ్రహణైతు సవణస్య స్వజాత్యుక్తమస్యస్య తత్తజ్ఞాత్యుక్తా
 ద్విగుణమాశౌచంచ.

వ్యా—భృతింగృహీతావ్యాహతాశవనిహారే బ్యాహ్మణస్య దశరాత్రమ్
 ఏవంక్షత్రియాదిపవసి । క్షత్రియాదిశవనిహారే బ్యాహ్మణస్యక్షత్రియాది జా
 త్యుక్తాశౌచాద్విగుణం । ' యోడశరాత్రంక్షత్రియస్య వింశతిరాత్రంవైశస్య
 మాసంశూద్రస్య ' ఇతిప్రేరీనస్యాదిభిస్తత్తజ్ఞాత్యుక్తాస్త్రవిగుణం దావత్రింశదా
 దిదినాస్యాశౌచం భవతీత్యధః । క్షత్రియాదా దావదశాహాదిస్తరణమభిషి
 క్తక్షత్రియాదివిషయత్యేన వ్యవస్థాపితం । అత్రగౌతమః ॥వా॥ 'పౌత్రోపస్ప
 శానెదశరాత్రమాశౌచ మభిసంధాయచెదుక్తం వైశ్యశూద్రయోః ॥*॥ అభి
 సంధాయ-దృష్టమణ్ణీకృత్య, బ్యాహ్మణస్య బ్యాహ్మణశవ నిహారవిషయమిదమ్ ॥
 ఉక్తంచ ॥ స్తో ॥ 'వైశ్యేవింశతిరాత్రంస్యాన్తానంశూద్రేతుశుద్ధయే ' ఇతిహా
 రితాదిభిరుక్తంస్యాదిత్యధః । హారితశ్చ ॥స్తో॥ అవరశ్చేద్యరంవణం వరోవా
 ప్యవరంయది ॥ వశోచ్చవవదాశౌచం దృష్టాథేద్యవిగుణంభవత్ ॥*॥ ఇతి శ
 వసత్- శవజాత్యుక్తవత్ । తథావృద్ధపరాశరః॥స్తో॥ యోఽసవణమమూత్యస
 నీత్యాపీతందహేన్నరః । అశౌచంతుభవేత్తస్య 'పౌత్రజాతినమంతదా ॥*॥

మూ—యోహీనజాత్యేధ్వేదైహికంతుర్యాత్పచస్వయంహీనజాతిస్యాత్

వ్యా—మరీచిః ॥ స్తో॥ విప్రాదిహీనవణస్య యశుర్యాదాధ్వేదే
 హికమ్ । తత్తద్యదణమసాయాయాదిహాలాకపరత్రచ॥*॥ఇతి... ..

మూ—పాగ్రుపనయనాత్కన్యాబాలయోః ' అస్తాత్త్వమధిజాతాన్యయం

త్వత్ ' ఇతి పునదహనమంత్రేణైవదాహోనాస్యత్పశ్చాత్పుర

స్తాచ్చ కర్తవ్యయోగవ్యవచ్చాదాత్.

వ్యా—వివాహపీఠకన్యాయా ఉపసయనమ్ || శ్లో|| ‘వైవాహికావిధిః (స్త్రీ) గామాపనాయనికః స్తృతః ‘ ఇతి మను స్మృతేః | అత్ర సూత్రమ్ || వా|| అను పేతాకన్యాశ్చ పునరదహన మం ప్రజ్ఞైవదశాయః ||*|| ఇతి ‘ అత్రావధారణేన దాహత్యాక్రమంచోపరితనంజ్ఞాపస్తానాంతం కర్మానాస్తీత్యధో దశితః ‘ ఇతిభాష్యభాషితమ్. ...

అత్రాపిభూసంస్కారాదికమవిరుద్ధం చెత్యభాష్యత తదాహ—

మూ—అత్రాపిభూసంస్కారోహిరణ్యశకలనిధానంచావిరుద్ధమ్.

వ్యా—అత్రాపి- కన్యానుపనీతవిషయేపి || ఇదముక్తమ్, అన్యయోగవ్యవచ్చాదాదీత్యుక్తేః | మేవమ్, దాహమంత్రవ్యతిరిక్త మంత్రయోగనిషేధాత్ తహింసర్యంతూష్టిం ప్రసజ్యత ఇతి చెన్న, భాష్యవిరోధాదాచారాభావాచ్చ విధౌచ || వా|| అనుపనీతానాం కుమారీణాంసమ్మాజనదహనే సమంత్రకరుర్యాత్ ||*|| అస్తాకంతుతూష్టిమేవసమ్మాజనమ్. ...

మూ—దాహనిబంధనత్వాత్పిండికదానంకార్యమ్.

వ్యా—దాహనిబంధనత్వం దాహన్వయవ్యతిరేకానువిధాయిత్యమ్, ‘ఉదకగ్రహణం తత్సాహచర్యాదగ్నిసంస్కారస్య ‘ ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణ సాహచర్యశబ్దప్రయోగాత్ | స్మృతినంగ్రహేచ || శ్లో|| దాహదేవదకంపిండంవంచ మాద్భాదినంచయః ||*|| అఖండాదర్శేచ || శ్లో|| అగ్నినానంసగ్రతన్యాకాపిండదానోదకక్రియా||*|| ఇతి| అతాదాహేనత్యేవోదకంనాన్యథేతిసిద్ధమ్.

అత్రదాహభననత్యాగానాం విషయభేదేన వ్యవస్థామాహ—

మూ—ప్రాగ్దశాహన్యతంబాలం సంస్నాప్యాలంకృత్య ఘృతేనాభ్యజ్య నిఖనే తతారావృద్ధస్తజననాన్నిఖనెద్దశేదావ్స | తతశ్చైలాత్త్రివర్షావస్థాపూర్వంనిఖనెద్దశేదరణ్యకాస్తవజ్ఞిపేదావనాత్ర భనన త్యాగయోరుదకమ్.

వ్యా—తతః-దశాహదూర్షమ్, తతః-దంతజననాత్పరమ్ | అత్రయాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో|| డోనద్వివాహికంప్రేతం నిఖనెన్నోదకంతతః | ఆశ్శశానాదనువ్రజ్య ఇతరోజ్ఞాతిభిర్మృతః || యమసూక్తం తథాగాధాం జవద్భిర్లోకికాగ్నినా | సదగ్రవ్యఉపేతశ్చైదాహితాగ్నౌవృతాఽర్థవత్ ||*|| తతః-

ఉంపద్వివాహికాత్ ఇతరః అన్యః పూణాద్వివహః । అయంజ్ఞాతిభిన్నపిండే
 ఘృమానాదకైశ్చ జ్యేష్ఠపురస్కరైః శ్మశానపర్యంత మనుగంతవ్యః । అనుగమ్య
 చపరెయవాంసమిత్యాదియమనూక్తం యమదైవత్వాగాధాశ్చజవద్భిః రోకి
 కేనాసంస్కృతేనాగ్నినాదగ్ధవ్యః । ఉపనీతస్తు ఆహితాగ్నేః ఆవృతా-దాహః ।
 ప్రక్రియయా, స్వగృహాశ్చక్రవిధినాలోకికేనైవాగ్నినాదగ్ధవ్యః । అథవత్,
 ఘృయోజనవత్ । అయమక్షణః—యద్యన్యక్త ప్రదావరంకార్యరూపం ప్రయోజ
 నం సంభవతి భూమిజోషణవోక్షణాది తదుపాదేయమ్, యత్పునరుప్రప్ర
 యోజనం పాత్రప్రయోగాది తిన్నివతత్వే, అనాహితాగ్నిరేకనేతుప్రసవీతస్య
 లోకికాగ్ని విధానాదనాహితాగ్నేశ్చ స్వగృహాగ్ని విధానాచాచపహృత ప్ర
 యోజనత్వేనాహవనీయాడేరపి నివృత్తిరితి । మనుశ్చ ॥క్షౌ॥ నాత్రివహస్య
 కతవ్యా బాంధవైధుదకక్రియా । జాతదుతస్యవాకుర్యాన్నామివాపికృతేన
 తి ॥*॥ లోకాక్షిశ్చ ॥క్షౌ॥ తూష్టిమేవోదకంకుర్యాత్తూష్టిసంస్కారమేవచ ।
 సర్వేషాంకృతచాలానా ఘన్యత్రాపీచ్ఛయాద్యయమ్ ॥*॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః ॥
 వా॥ ఉదకగ్రిహణంసాహచర్యాదగ్నిసంస్కారసాధ్యపునలక్షణం నాత్రివర్ష
 స్వేతి నచనాత్కులధర్మాపేక్షయా చూషోత్కషేఽపి వహత్రయాదూ
 ధర్వమగ్న్యధకదానాదినియమోఽవగమ్యతే, లోకాక్షివచనాదవహత్రయా
 త్పాగ్నిగపి కృతచాలస్య తయోర్నియమితి నివేదనీయమ్, చౌలకమోత్త
 రకాలంనియమేనాగ్న్యధకధానం శూద్యమ్, అన్యత్రాపి - నామకరణాదూ
 ధర్వంకృతచాలేఽపి, ఇచ్ఛయా-ప్రేతాభ్యుదయకామనయా, ద్వయమ్; అ
 గ్న్యధకదానాత్తక్య తూష్టింకార్యం, సనియమేనేతివికల్పః ॥*॥ ఇతి ఉంప
 ద్వివాహికామితి సంస్కారస్య కాలనిబంధనత్వం సర్వేషాంకృతచాలానామి
 తి చౌలనిబంధనత్వంచ స్పద్యతే, తదవలంబనేన చౌలాత్త్రివహాద్యేతుక్తం
 తతశ్చ ఏకాదశాహాయాఃసంఘాతచాలాదర్వాక్షణసం దాహస్యాగశ్చ త్రయంవి
 హితమ్, తత్రాననత్యాగయోరుదకదానం నాస్యేవ । యథామనుః ॥క్షౌ॥ ఉంప
 ద్వివాహికంప్రేతనిదధ్యర్పాంధవాబహిః । అలంకృత్యశుచౌఘామావస్థిసం
 చయనాద్యతే ॥ నాస్యకార్యోఽగ్నిసంస్కారోనచకార్యధకక్రియా । అర
 జ్యకాష్టవత్త్రయ నిక్షిపేత్త్రయమేవచ॥*॥ తం గంధమాల్యాదిభిరలంకృత్య
 శ్మశానాదన్యత్రాస్థిసంచయన రహితాయాం శుచౌఘామా గ్రామాద్యహర్షే

భవేదీత్యర్థః | అత్రత్యాగస్య పృథక్సంస్కారత్వం విజ్ఞానేశ్వరోసమ్మన్యతి |
 ఏవంహి సతస్యాథామాహ | అరణ్యేకాష్టవత్త్వైవత్వస్యాయమథః—య
 థాఽరణ్యేకాష్టవత్త్వైవదాసీనాస్తద్విషయేభవంతి తథానద్విషవఃమపిభా
 యాం భూమాపరిత్యజ్య తద్విషయశాఙ్గధాచ్యౌధ్వైదైహికేమాదాసీనేర్భవిత
 వ్యమిత్యాచారాది పాప్తశాఙ్గధాద్యభావానైవద్యప్తాంలెనసూచ్యతఇతి||య
 మః ||శ్లో|| ఊనద్వివాషికంపేతం ఘృతాక్తంసఖినెహ్యవి | యమగాథాంగా
 యమానోయమచూక్తమనుస్తరణ||*|| ‘పరయవాంసమ్’ ఇత్యాదియమసూ
 క్తమ్, యమదైవతాశ్చగాథాః, తజ్జపనూపనీతవిషయః, ‘యమసూక్తతథాగా
 థాం జవద్భిలౌకికాగ్నినా | సదగ్ధవ్యఉపేతశ్చేత్’ ఇతియాజ్ఞవల్క్యస్తృత్యై
 ఇదమాహ—

మూ—ఊహోపనీతానాం విధివత్పితృమేధః.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ‘సోఽయమేవంవిహితవిహానాహితాగ్నేఃపాత్రచ
 యనెష్టకావజః’ ఇతి, ‘అథైకేమం కుంభనిధానాంతం’ ఇతి ‘అనాహి
 తాగ్నేస్త్రీయాశ్చ’ ఇతి ‘స్త్రీయాశ్చదహనకల్పన కల్పరణ’ ఇతిచ సాః
 యమితి, ‘అథాతఃపైతృమేధికం దహనం’ ఇత్యాదినాక్రపిత్వమేధఇత్యర్థ
 సతుపాత్రచయనేష్టకావజఃమహితాగ్నే దాహప్రకారేణానాహితాగ్నే
 ర్విహితఇత్యర్థః... ..

నను, ‘స్త్రీయాశ్చేవం ఇతిపిత్వమేధోతిదిష్టః’ ఊనద్వివాషికం
 * నాత్రివషణ్య’ ఇతిచ దాహోనిషిధ్యతే, త్రివషణత్పూర్వముధాయాః
 కథంసంస్కారఇత్యత్రాహ—

మూ—నాత్రవయఃకారణమ్.

వ్యా—ఊహావిషయేవయఃకారణంనభవతి | అత్రస్తృత్యంతరమ్ ||శ్లో|| త్రి
 వషణత్పూర్వీవాహేఽపిమరణంయాతికన్యకా | నిఖనెద్వాక్షిపెద్వాపి భృశ
 స్సంస్కారమర్హతి ||*|| తతోవిధివద్దహనంకార్యమిత్యర్థః... ..

అనాశ్రమిత్వేనాశ్రమ కర్మానధికారాద్విధివావిధురయోర్విధివద్దా
 హచోద్యం నిరన్యతి—

మూ—విధివానాంవిధురాణాంచ,

వ్యా—విధివత్పితృమేధఇతిచకారేణానుకృష్యతే | అత్రసూత్రమ్||వా||య

ద్యాహితాగ్నిరుశ్చష్టాగ్నిర్విచ్ఛిన్నాగ్నిర్విధురాగ్నిర్వాప్తమీయేత - పె
 తేమాత్యాగ్నే తదాదికమప్రతిపద్యతే ||*|| ఇతి || శ్లో || ' సదగ్ధవ్యఉపేత
 శ్చేదాహితాగ్నిర్వృతార్థః ' । ఇతియాజ్ఞవల్క్యుః । ఆహితాగ్నిర్విధుర
 శ్చేదగ్నిత్రయముతాపద్య విధివద్దాహఃకాద్యః, అనాహితాగ్నేస్తుఉత్తపనేనే
 తిభేదః, పెతేమాత్యాగ్నేత్యాది సమానముభయోః । సన్వాహితాగ్నేరగ్నిత్ర
 యోతాపదన వదనాహితాగ్నే రప్యేపాసనాగ్నిముతాపద్య తేనైవదాహఃకా
 ర్యఇతిచేన్న ' సతమన్యేనప్రేతాగ్నిభ్యోదహంతీతివిజ్ఞాయతే చాధానప్రభృతి
 యజమానవివాగ్నయోభవంతీతి విజ్ఞాయతే ' ఇతి సూత్రకారేణ తత్రహేతూ
 చన్యాసాత్ప్రేతాగ్నివ్యతీక్రాగ్నినాదాహనిషేధాచ్చ తస్య, తద్యుక్తమ్, వి
 ధురస్యానాహితాగ్నేస్తుతధావిధ్యభావాల్లోకి కాగ్నివిధానాచ్చ । తథావక్ష్యతే
 మూ—నంకల్పపిండోదకదానాదాలింగభేదః స్త్రీణాంసమంత్రేమలిం
 గభేదఃశవపరశ్వాత్త్రైమాం.

వ్యా— అన్యోఃప్రేతకర్త, ఇమాంపితృమేధకర్తణా అస్తేప్రేతాయై, ఇ
 త్యాదిమలింగభేదః ' పరయవాంసంమైసయగ్నే ' ఇత్యాదాలింగభేదోనా
 స్తీత్యర్థః । ' శవపరశ్వాత్త్రైమాంమంత్రాణామ్ ' ఇతిభాష్యమ్ || అత్రసూత్రం||
 వా||స్త్రీయాశ్చేవంపులింగవపనవజమ్||*|| ఇతి । ...

విషయవ్యవస్థయాఽగ్ని భేదమాహ—

మూ— ఆహితాగ్నిం త్రిభిరగ్నిభిర్దహేద్ధహ్యగ్నినాఽనాహితాగ్నిం క
 న్యామనువసీతంవిధవాంవిధురంలొకికేనేతిమనువృద్ధయాజ్ఞవల్క్యుః
 నిర్ధన్యేనసత్తీమత్తపనేనేతరానిత్యావస్తమ్భః, దగ్ధముష్టిత్రయే
 ణ క్రమాత్ప్రవర్తితాగ్నిరుత్తపనాగ్నిః; విధవావిధురానువసీ
 తానుత్తపనాగ్నినేత్యేకే.

వ్యా— అత్రబోధాయనః ||వా|| ఆహితాగ్నిమగ్నిభిర్దహతియజ్ఞపాత్రైశ్చ
 గృహస్థమాపాసనాగ్నినాబ్రహ్మచారిణం కపాలాగ్నినాఽన్యానుత్తపనేనేతి||*||
 అత్రగృహస్థగ్రహణాద్విధురస్యాపాసనాగ్నిప్రసంగోగర్భస్రావగతః । మ
 నువృద్ధయాజ్ఞవల్క్యుఃచ ||శ్లో|| ఆహితాగ్నిత్యథాన్యాయం దగ్ధవ్యఃస్త్రీభిరగ్ని
 భిః । అనాహితాగ్నిరకేన లొకికేనేతరజనాః ||*|| ఇతరే— అనువసీతానూధా
 విధురవిధవాదయః । లొకికాగ్నిగ్రహణైవజ్యోగ్నినాహదేవలః ||శ్లో|| చం

విషయం, ఆధానానధికృత స్త్రీవిషయం వెతివ్యాఖ్యాతం విజ్ఞానేశ్వరణ । య
త్తుభరదవాజ్ఞోక్తమ్ ॥వా॥ యజమానస్త్రేవగ్నిత్రయం॥*॥ ఇతి, యచ్చవిష్ణూ
క్తమ్ ॥శ్లో॥ మృతాయామపిభార్యాం వైశానాగ్నింతునత్యజేత్ ॥ ఉపాధి
నాపితత్కర్త్రయావజ్జీవనమాచరేత్ ॥ అన్యేకుశమయాంభార్యాం కృత్వాతు
గృహమేధినః । అగ్నిహోత్రముపాసంతే యావజ్జీవమతంద్రితాః ॥*॥ ఇతిత
ద్వీయముక్తవిషయమేవ, అన్యథా “ యఃపూర్వంమిదేత ,, “ స్త్రీయం
వృత్తపతీమ్ ” ఇత్యాదివచనవిరోధస్సాన్వితః । అత్రవృద్ధమనుః ॥శ్లో॥ బహువ
త్పీఠపక్షేతు జ్యేష్ఠాచేత్పూర్వమారణీ । తాందవేదగ్నిహోత్రేణ నిర్తంశ్యేన
తథేతరాః ॥*॥ అత్ర “ స్త్రీయాశ్చైవమ్ ” ఇతిమంత్రవత్పితృమేధాతిదె
శాత్ ॥ శ్లో॥ గర్భాధానాదినంస్కారాఃకార్యామంత్రవిధానతః ॥ స్త్రీణా
మమంత్రతఃకార్యా యథాకాలంయథావిధి ॥ శ్లో ॥ తూష్ఠ్యమెతాఃక్రి
యాస్త్రీణాం వివాహస్తుసమంత్రకః ” । ఇతి నారదీయయాజ్ఞవల్క్యవివచ
నం వివాహవృత్తిర్క్త విషయవచాధ్వదైహికవృత్తిర్క్తసంస్కారవిషయమ్ । న
ను “ పుంలింగవపనవజఃమిత్యేకే ” ఇత్యేకేషాంపక్షే పుంలింగవపనవజఃసవ
న్నారదాదిమతే పునరమంత్రకమాధ్వదైహికం స్త్రీణామితిచేన్న, జాత
కర్తాదినంస్కారవిషయత్వావృత్తస్య “ స్త్రీయాశ్చైవమ్ ” ఇత్యత్రసూత్రేతా
ష్టిమిత్యనుక్తేరాచారాభావాచ్చ । తస్మాత్సర్వేషామపిపక్షే “ అనాహితాగ్నే
స్త్రీయాశ్చైవమ్ ” ఇతి స్థరణాద్విధివచేపాధ్వదైహికం స్త్రీయాశ్చసిద్ధమ్.

మూ—రాత్రావపిదాహోదకేవిదధ్యాత్,

వ్యా—తతాగలవిషయమిదమ్ । శ్రీధరీయే ॥శ్లో॥ రాత్రౌదధ్వాతుపి
ండంతం కుర్యాద్వపనవజేతమ్ । శ్వస్తదావపనంకార్యమేషధర్తస్సనాతనః॥*
స్తృత్యంతరచ ॥శ్లో॥ రాత్రావపిదాహంతం కృత్వాన్తేవోదకక్రియామ్ । వ
పనంనేష్యతేరాత్రౌశ్వకార్యావపనక్రియా ॥*॥

అతీతేనిషేధమాహ—

మూ—అతీతేపౌత్రకార్యంనారభేత్.

వ్యా—కాలదీపే ॥శ్లో॥ దివాసుర్నవదేశాస్తి బీజావాపనసంస్కరియాః
॥ * ॥ స్తృత్యంతరచ ॥శ్లో॥ దివైవపౌత్రకార్యంస్యాన్నాపరాశ్చైర్ధీసంచ
యాః । రాత్రిదాహాతుపిండంతం కుర్యాత్పిండోదకక్రియామ్ ॥*॥ శ్రీధరీయే

ద్వితీయఖండే-స్నాతానామెవగ్రామప్రవేశః ౫౦

చ ॥ శ్లో॥ శుభేక్షణంతథావజ్యంసం ర్వేవ్యయవినాశదాః । రాత్రౌనకుర్యాత్ప్రేతస్య సంధ్యయోరుభయోఃక్రియాః ॥*॥ అనేనతర్పణే ప్రారభేఽపి దైవాద్ధినైఽతీతే సంధ్యయో రాత్రౌచ నప్రేతకార్యంకార్యం, అపితుశ్వస్సహేవ.

మూ—నింద్యక్షాతిధివారాదిషుమరణేదాహేచ ద్వాష్టాణభృశ్శక్తితోదత్వాఽనుజ్ఞాప్యతద్ధోషంనాశయేయః.

వ్యా—అథిధియే ॥ శ్లో॥ భద్రేధూమిప్రదానంస్యాత్త్రిపదక్షేపేరణ్యకమ్ । వారేవారాధిదైవత్వం నదోషఃపరికితః తః ॥*॥ ప్రత్యక్షమరణేనాస్తి దోషఇతివక్ష్యతే । తథాపిశంకాలేశాపగమాయమనఃప్రీతయేచపహదనుగ్రహః కారయితవ్యఇత్యుచ్యతే, యత్యిష్టావవమాదరంతి । అత్రపరాశరః ॥ శ్లో॥ ద్రాక్షాణాజంఘ్రమంతీర్థం త్రిమలోకేమవిశ్రుతమ్ । తేషాంవాక్యోదకైశ్చైవ శుద్ధ్యనిమలినాజనాః ॥*॥

అస్నాతాన్సంగంతుగ్రామప్రవేశే సాయశ్చిత్తపరం స్మృత్యంతరవచన ముదాహరతి—

మూ—॥ శ్లో॥ “ అస్నాతావచేద్విశేధ్రామం శ్రశానాద్బుద్ధిపూర్వకమ్ । త్రిరాత్రేణవిశుద్ధిస్సాన్యదమత్యాఽహ్నవిశుద్ధ్యతి ॥ ” ఇతి స్మరణాదస్నాతాగ్రామంనప్రవిశేయః.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ ॥ వా॥ స్త్రియోఽగ్ర ॥*॥ ఇతి । కవషశ్చ ॥ శ్లో॥ ప్రవేశనాదికంకార్యం దాహకేనేవసర్వదిత్ । అనుగంత్రాచవోధ్యైచ పురాస్నానాచ్చయోషితామ్ ॥*॥

ఇదమాహ—

మూ—యోషీతుస్సానాత్వాగ్రామం ప్రవిష్టా సుజ్ఞాతయోఽన్యేచత్రయోదశవారం. నిమజ్జ్యైగ్నింసప్తప్రావృపుతం ప్రాశ్యపునస్సామి తావత్త్రిప్రాణాయామాకరున్యః.

వ్యా—అత్రగరదావజః ॥ శ్లో॥ అసప్తశ్వస్పర్శనేచైవం త్రయోదశనిమజ్జ్యచ । ఆచమ్యప్రయతఃపశ్చాత్సాన్నినంవిధివదాచరేత్ ॥*॥ యత్త్యఖండాదర్శితమ్ ॥ శ్లో॥ అస్రాయత్యంనిహంత్వైవ స్నానెనేకేనమాసవః ॥ ద్వితీయోననిమజ్జేన నిర్మూల్యం భవద్ధృగ్నిమ్ ॥ తృతీయోనాతితృప్తిస్సాన్యనిమజ్జనఫలంత్యదమ్ ॥*॥ తన్నితృస్నానవిషయమ్ । యాజ్ఞవల్క్యుః ॥ శ్లో॥ అనుగమ్యంతే

మేఁహనివాపయెయ్య శ్చ తేన రేవకః త్రాణచసహసర్వదా ఇతి వసిష్ఠః
వ్యా—నసిష్ఠః హణంపూహాథమ్... ..

—*ఇతి ద్వితీయఃఖండః*—

—*అథ తృతీయఃఖండః*—

అత్ర ప్రేతకృత్యేనవశ్యం కర్తవ్యత్వేన యానికమాణిమహాషణయడవడి
శంతి అవశ్యంజ్ఞాతవ్యత్వానిపరిభాషిష్యామహ ఇత్యాహ—

మూ—యాన్యతోపచిశంతి తాన్యవశ్యం బౌద్ధవ్యాని వక్ష్యామః;

వ్యా—శ్లో॥ “ విస్తీర్ణహిమహః గ్రంథమృషిస్సౌ క్షేపమబ్రవీత్ । ఇష్టం
హివిదుషాలూకై సమానవ్యాసఛారణమ్ ॥ ” ఇతి మహాభారతవచనరీత్యామ
హాషిభిస్తత్యత్య స్మృతిమనంక్షేపవిస్తరాభ్యాముక్తానథానత్రసంగృహ్య
ప్రదర్శయిష్యామి ఇత్యర్థః । నను శాస్త్రాణామన్యోన్యవిరోధాద్ధృవ్య
ణాం మిథోవిరుద్ధత్వాత్కథం తత్సంగ్రహః, యదిశాస్త్రమంతరేణతపోనం
గ్రహసేవప్రామాణ్యం ప్రసజ్యేత ॥ శ్లో॥ “ వేదాఃప్రమాణంస్తృతయః
ప్రమాణంధర్మధర్మయుక్తం వచనంప్రమాణం । యస్య ప్రమాణం సభవేత్ప్ర
మాణంకస్తస్యపర్యాద్యచనంప్రమాణం,, ఇతి దేవలస్తృతైః ’ యదితపో
న్యామేనవివా “ సధర్మవేదనేతరః,, ఇతి ధర్మానభిజ్ఞత్వప్రసక్తేః । యదిశి
ష్టాచారమంతరేణ “ ఆచారశ్చేవసాధూనామ్ ” ఇతిమన్వాదిస్తృతివిరోధప్ర
సక్తేః । అతః కీదృశోధర్మసంగ్రహఇతిచేత్, అతోబ్రూమః—శ్మృతిస్తృతివి
రోధాన్యాసిద్ధశిష్టాచారితోధర్మః ప్రమాణమితి సర్వావిగీతమ్, తథా
యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ పురాణన్యామిమాంసా ధర్మశాస్త్రంగమిశ్రితాః ।
వేదాస్తానానివిద్యానాం ధర్మస్యచచతుర్దశ ॥*పురాణమ్బ్రాహ్మదిన్యా
యః, పూర్వమిమాంసా పూజితస్తర్కః, మిమాంసా-వేదాంతవాక్యాధావిచా
రః, ధర్మశాస్త్రమ్-మన్వాదిస్తృతిః, అంగాని- వ్యాకరణాదీని, పురాణాది
యకావేదాః, విద్యానామ్- పురుషార్థజ్ఞానానామ్, ధర్మస్యచ, స్థానాని
పేతవః । మనుశ్చ ॥ శ్లో॥ ధర్మంజిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణంప్రధమంశ్మ
తిః । శ్మృతిస్తువేదోవిఖ్యాతౌ ధర్మశాస్త్రంతువైస్తృతిః ॥ తేన రావణేష్య
మిమాంసేతాభ్యాంధర్మమోహినిర్బభౌ । యోఽవమనేతతేచోభేహేతుశాస్త్రా
శ్చయోద్విజః॥నసాధుభిర్బహుష్కార్యోనాస్తికోవేదనిందకః॥*హేతుశాస్త్రం,

తర్కశాస్త్రం అతశ్చాస్త్రసిద్ధేః ఛేదకేనాతుశాస్త్రబలాన్న విచిత్రాకర్తవ్యాః ॥
 “అస్వగ్యం లోకవిద్విష్టం ధర్మమప్యచరేన్నతు,, “లోకవిద్విష్టంపండి
 తావజాయతి,, ఇత్యాదిమలోకశబ్దశ్చుతి స్మృత్యర్థదర్శిశిష్టజనవరః । అ
 తావచనసిద్ధమైవైకమధర్మమేవ శిష్టాచారః ప్రమాణమ్ ॥ తథామనుః॥
 శ్లో ॥ విద్వద్భిః సేవితసద్భిర్నిత్యమద్యపరాగిభిః । హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతో
 యోధర్మస్తవ్యవస్యత ॥*॥ అతశ్చుతి స్మృత్యనభిజ్ఞాకొర్థానానుక్రేయః, త
 స్యానాచారత్వాత్ । తథావ్యాసః ॥శ్లో॥ ధర్మప్రాచీనసాధూనా మాచా
 రః పరమోమతః ॥ నాస్తికానాంచసర్వేషాం నాచారః పరమోమతః ॥*॥ య
 స్తుశాస్త్రసిద్ధమథంకదథాయతి సతు నాస్తికః । అతవమనుః॥శ్లో॥ పృథ్వీక్ష
 మనుమానంచ శాస్త్రంచవివిధాగమః । త్రయంసువిదితంకార్యం ధర్మశుద్ధిమ
 భీష్నుభిః ॥ అమాగ్నేప్రపృతానాం వ్యాకులైర్దియచేతసాం । నివర్తకం
 ధర్మశాస్త్రం వ్యాధీనామివభేషజమ్ ॥*॥ ఇత్యాదిచాత్రదృష్టవ్యమ్ । అతా
 బాహుశ్చుతిమేవధర్మనిణాయే ప్రమాణమ్ । కించాత్రబహువక్తవ్యమస్తి
 తత్సర్వమస్తాభిఃకృతైస్తృతిరత్నాకరవిస్తరేణదృష్టవ్యమ్ । తస్మాదస్తాభిరీష్య
 తోధర్మోఽత్యసంగృహ్యత ఇతినకశ్చిద్విరోధః.

అతఇమమథం ప్రతిపాదయన్నస్యప్రశ్నస్యప్రామాణికానాంప
 రిగ్రాహ్యత్యమాహ—

మూ— ॥శ్లో॥ “ధర్మశాస్త్రరథారూఢావేదఖడ్గధరాద్విజాః । క్షిప్రాధా
 మపియప్రాయస్సధర్మః పరమోమతః ॥” ఇతి స్మరణాత్, యః
 ఖలుధర్మశాస్త్రతనుత్రాణోయైకపరికరయైకశ్శిష్టాచారసుస
 హాయోవేదఖడ్గఽధతై సఖలు సంశయాటవీం ఛినత్తి, సూక్ష్మంధర్మ
 తత్వంచ విద్వతి, నత్వనీదృశోఽన్యః తత్థలు ॥శ్లో॥ “అషాంధర్మో
 పదేశంచ వేదశాస్త్రావిరోధినా । మస్తర్కణానుసంధతై సధర్మం
 వేదవేతరః ॥” ఇతిమనుఃప్రామా.

వ్యా—ధర్మశాస్త్రేతీదం బోధాయనీయమ్, యథారథారూఢస్య ఖడ్గధర
 స్యశూరస్య “హతస్సగ్గంప్రాప్స్విమి, జితావవామహీంభోక్ష్యామి”
 ఇతి రణలీలావచనం పరమధర్మస్తథాశ్చుతి స్మృతిజ్ఞస్య లీలోక్తిః, ఏవం శా
 స్త్రసిద్ధాం శాస్త్రనిత్యగిద్ధిం ద్యోతయతి ఖలుశబ్దః, తనుత్రాణమ్, కవచం

మూ—కొహినామవిनाశాస్త్రదీపం న్యాయమాత్రఖద్యోతనసంశయాద్
 తమసేగంతుముద్వంజిత తదిదంకుణైరుల్లుకెనశిరఃకంఠాయనమ్ ।
 తత్ఫలు ॥శ్లో॥ వినాశాస్త్రేణయోబ్రూయాత్తమాహర్షహ్మామాతు
 కం ॥ శ్లో॥ “ మూలంతులంవృహతిదుర్వివక్తుః ప్రజాం పశూ
 నాయతనగ్హినస్తి । ॥ శ్లో॥ సావభిప్రాయకృతంకమయత్కిం
 చిద్విధివజితమ్ । కీర్డాకమేవబాలానాం తత్సర్వంస్యాన్నిరర్థ
 కమ్ ॥ ఇతిమహర్షయస్తస్మరంతి,

వ్యా—శ్లో॥ “ యద్విసాధర్మశాస్త్రేణ ప్రాయశ్చిత్తంవినిదిశతే । సతే
 నశుద్ధిమాప్నోతి ప్రాయశ్చిత్తకృతేపిచ । ॥ ఇతి మహర్షయః స్మరంతి శా
 స్త్రమతిక్రమ్య న్యాయమాత్రేణార్థం నిశ్చిన్వతోవిపశ్చితోవైకల్యం సూచ
 యతి కోహినామశబ్దః అథాప్రకాశకత్వాచ్చాస్త్రస్య దీపతేనరూపణం, సస్
 ల్పస్ఫురణేపి కార్యకరత్వాభావాన్నాయస్య ఖద్యోతత్యరూపణమ్, తదిదమి
 తి శాస్త్రమనాదృత్య న్యాయమాత్మాంగీకరణం, కుణైఃకంఠాయనాసంభవ
 ప్యాత్తనాశపర్యంతంభవతీతి ద్యోతయత్యుల్లుకేనేతి ॥శ్లో॥ శజ్కావిహితచారి
 త్రాయస్సావభిప్రాయమాశ్రితః । శాస్త్రాతిగఃస్తృతోమూఖోధర్మతస్మా
 పరోధనాత్ ॥,, ఇతిబోధాయనోక్తమధాంజ్ఞాపయతి ఖలుశబ్దః ॥ వినేతి
 వ్యాసః । కలమిత్యావస్తవ్యః । సావభిప్రాయేత్వాదిపరాశరః । మూలం-పి
 త్యాదయః, తులమాగామినీసంపత్, ప్రజాః-పుత్రాదయః, వృహతి-భివృత్తి
 ఏవం శ్రుతిస్తృతి సిద్ధోవచనాంతరావిరుద్ధో న్యాయావిరుద్ధో ధర్మోఽనుష్ఠ
 యఇత్యుక్తమ్.

ఏవమేకవిపయేపరస్పరవిరుద్ధమ శిష్టాచారఏవ ప్రమాణంనాన్యఇత్యాహ-
 మూ—కొహినామవ్యవస్థాపక శిష్టాచారకర్తృధారసుసహాయం విహాయశా
 స్త్రప్రవమాత్రేణ విపరీతిషేధాభివవతరేత్ । తత్ఫలు ॥శ్లో॥ శిష్టా
 చారః స్మృతిరేషదస్త్రివిధంధర్మక్షణం ।,, “ ధర్మజ్ఞసమయఃప్ర
 మాణంవేదాశ్చ ॥ “ వేదోధర్మమూలంతద్విదాంచ స్మృతిశీలే ॥ ఇ
 తిమన్వాపస్తంబగౌతమాదయోమహర్షయః ప్రాచుః.

వ్యా—శిష్టాచారానతిక్రమదాక్షిణ్యందర్శయతి కోహినామేతి । శిష్టలక్ష
 ణంబోధాయనతహ ॥శ్లో॥ ధర్మేణాశ్రిగత్యైసువేదస్సపరిబృంహణః । తైశ్చ

ప్రాబాగ్నిహోత్రాభ్యామాశ్శుక్తిప్రత్యక్షమేతవః ||*|| ఆచారమహా పరాశరః ||
క్లో|| సాధవఃక్షీణపాపాస్తు సచ్చబ్రహ్మసాధువాచకః | అపామాదరణంయత్తు స
దాచారస్సఉద్యతే ||*|| ఈదృశాచారోవ్యవస్థాపకః క్లో|| “ తాత్రైస్తృతీయ
భాగాశ్చవిజ్ఞలంసాన్నిశిచేత్ స్త్రీయః | పూర్వేణాహ్నుతసాశుద్ధ్యేదూ
భ్యంంచేదుత్తరేణతు ||; ||క్లో|| “ రాత్రోదేవసముత్పన్నై మృతైరజనినూతకే
పూర్వమెవదినంగాహ్వాంయావన్నోదయతైరవిః ||*|| ఇత్యాదిస్తృతిర్వైధేత
తద్దేశశిష్టాచారోనియామకఇత్యర్థః, తస్యశుశ్రావ్యదివత్ప్రమాణత్వత్ |య
థా-బ్రహ్మత్రితీయోః, కర్తృధారః- సావికః, సహాయఃతథాతుల్యబలవదనవిరో
ధముత్రితీయోశ్చిష్టాచారవవేత్యర్థః | ఉత్తారకత్వాచ్చాస్త్రసృష్టవవాదః క్లో||
“సర్వంజ్ఞానవైవ వృజినంతరిషన్యసి , ఇతిగీతాశాస్త్రానుసాతీచాయం
ప్రయోగః “ ఆచారశ్చేచ్ఛవసాధూనామ్ , ఇతిస్తృతేః “ యథాతేతత్త్రవ
త్తైర్క | తథాతత్ప్రవర్తథాః , ఇతిశుక్తిః | ఏవంశుక్తిస్తృతివగ్నిర్ధత్వంశిష్టాచా
రసాన్నివబోధయతిఖలుశబ్దః | ఆదిశబ్దేన ||క్లో|| “ యేనాస్యపితరోయాతాయే
నయాతాఃపితామహః తేనయామాత్సతాంమాగ్నం తేనగచ్ఛన్నరిషన్యతి ,||
క్లో|| “ యత్రేశాస్త్రగతిర్భిన్నా సర్వకోర్తసుభారత | ఉదితౌనుదితేచైవహో
మభేదోయథాభివేత్ || తస్మాత్కులకర్మయాత మాచారూచారైర్బుధఃసగ
రియాగ్నహోబాహుశసర్వశాస్త్రాదితాదపి | , ఇత్యాదినంపర్వధారతవచనాదయో
గ్యహ్యంతైః | మహర్షయఃప్రాచుః “ బ్రహ్మవాదినోవదంతి , ఇత్యాదివత్.

ఉపసంహరతి—

మూ—తస్మాద్విజ్ఞాయశిష్టాచారంగ్రన్థాన్సమీక్ష్యతత్త్వం విమృశ్య కర్త
వ్యంపరిచ్ఛిద్యస్తృతిమయదేవదృష్టంతదేవాత్రప్రశ్నైబహుస్తృ
తివద్యం విషయవ్యవస్థాసంధీచినం యుక్తియుక్తం ప్రతిపాద్యతే.
వ్యా—అతశ్శుక్తిస్తృతీనాన్యిష్టాచారాణాం సముదితత్వాత్ ||క్లో|| “య
శ్చాస్త్రబిధిముత్సృజ్యవ రతేకామకారతః | నససిద్ధిమహావృత్తినసుఖంనవరాం
గతిషా ,|| ఇత్యభిహితాదాషఃపరిశ్రుతః | శిష్టాచారస్తు ||క్లో|| ఏకోద్దిష్టంతుక
ర్తవ్య మారసేనమృతైఃహని | సఖిండికరణాదూర్భ్యంమాతాపిత్రోర్నపార్య
ణమ్ ,|| క్లో|| సఖిండికరణంకృత్వా కుర్యాత్పార్షణవత్సదా | హృతిసోఽవత్స
రంవివాన్సం శ్చాగ్లేయోదితాపిధిః ||, ఇతిప్రతిపది శాతాతపాడుక్తు నేయమ

విషయే స్వగృహ్యవిశేషాభావవిస్తాచారో వేదితవ్యఇత్యర్థః | గ్రంథాన్-బోధా
యనాపస్తమ్భశ్వలాయన శాశమగృహ్యతద్దర్శితదావ్యభాసితత్వ యోగవృ
త్త్యాదీన్ | సమీక్ష్య || శ్లో || “శ్రుతి స్మృతితువిప్రాణాం చక్షుషీద్వేవినిమి
తే | కాణ సత్రైరియాహీనా దావ్యభ్యామంధఃప్రకిరీతః ||” ఇత్యుక్తకాణ
త్వాంధ్యనిరస్య | తత్త్వంవిష్యశ్య-ప్రమాణోపపన్నంస్వరూపనిశ్చిత్య | ఏతేన
|| శ్లో || “యావేదదహ్యః స్మృతయోయాశ్చ కాశ్యకద్యష్టయః | సర్వాస్తానిష్ఫ
లాః ప్రేత్యతమోనిష్ఠాహితా స్మృతాః ||” ఇత్యాదికంనిరస్తమ్ || కర్తవ్యమ్ || శ్లో
“తస్మాచ్ఛాస్త్రంసమాణంతే కార్యాకార్యవ్యవస్థితా | జ్ఞాత్వాశాస్త్రవిభా
నాక్రం కర్మకశుకమిహహాసి ||” ఇతి || శ్లో || “అకుర్వన్విహితకర్తృశ
క్తఃపతతితద్దినే | ప్రాయశ్చిత్తేనమహతా శుద్ధిమాప్నోత్యనావది ||” ఇత్యాది
శాస్త్రాక్రమభంగినిశ్చిత్య | స్మృతిమ || శ్లో || అర్హచ్చార్యాకవాక్యానచాద్ధాది
పతితానిచ | విప్రలంభకవాక్యాని సర్వాణిపరిశజయెత్ ||” ఇత్యాదివజ్యన్
త్యేనాక్రాన్యాసు | యదేవ || శ్లో || “విహితస్యానసప్తానాన్నిదితస్యనిషేవణా
త్ | అనిగ్రహఃచ్ఛేంద్రియాణాం సరగపతనమృచ్ఛతి ||” ఇతి అకశేషశ్రవ్య
వాయపరతయా స్మృతిమప్రసిద్ధమ్ || తదేవ || శ్లో || “శ్రుతి స్మృత్యుదితంసమ్య
జ్ఞేత్యమాచారమాచరెత్ || నిత్యనైమిత్రికేమర్యా త్పిత్యవాయజహసయా ||,
ఇతి యాజ్ఞవల్క్యగ్వాసాది స్మృతిష్వపశ్యతేవ్యతయాప్రసిద్ధమ్ | అతిప్రశ్న
|| శ్లో || యదిహ సీతదనృత్రి యన్నేహ సినతత్క్వచిత్ || ఇతివదత్రైవోత్తర
కృత్యవిషయం సర్వమస్తీతిభావః | బహు స్మృతితి || శ్లో || ఇతిహసపురాణాభ్యాం
వేదంసముపబృంహయెత్ | విభేత్యల్పశుతా ద్వేదోమామయంప్రతరిష్యతి,
ఇత్యుక్తవాచోనాస్తీత్యర్థః | విషయవ్యవస్థేతి-దేశకాలయుగవర్తాన్త్రమస్వ
గృహ్యదినియతం యుక్తియుక్తమ్, “నాయ్యంవానెచ్చతేకతుమనాయం
వాకరోతియః,, ఇతిక్రంతాస్తి “యస్తర్గో,, ఇత్యుక్తమ్స్తీత్యర్థః
అతాయస్తాశాస్త్రవిఘాతీత్యాజ్యమివ || శ్లో || “పాషండినావికర్తస్థాజ్ఞేడా
లవ్రతికాశ్చరాన్ | వ్రాతుకాబకవృత్తింశ్చ వాజ్ఞాత్రైతాపినార్పయెత్,,
ఇతి మనుపరాశరా || శ్లో || “డమ్బివ్రాతుకహాషండి బకవృత్తింశ్చవజయెత్
ఇతియాజ్ఞవల్క్యః “యుక్తిచ్చలేనసర్వత్రసంశయకారీవ్రాతుకః,, ఇతివిజ్ఞా
నైవ్యరః | అతఃస్మృతిద్వైధేధర్మావిరోధాయవిచారాయుక్తిః || శ్లో || “తస్మా

ద్ధర్మవిరోధేతు నిశ్చిత్తగురులూఘవమ్ ।,, ఇతి స్మర్యతే ॥ పరిపాద్యతే- శా
 త్రుతాన్యాయతావ్యవస్థయాచ ప్రదర్శ్యతే ఇత్యర్థః । అత్ర, గ్రంథసమీక్ష
 ణ తత్వవిమర్శనకర్తవ్యతాపరిచ్ఛేదబహు స్మృతిదర్శన విషయవ్యవస్థాయోగా
 నాం సంగ్రహోపయుక్తత్వాదత్రాపన్యాసః । పరిచ్ఛిద్యేతి ॥ శ్లో॥ “అజ్ఞాభ్యో
 గ్రంధినశ్శ్రేష్ఠాగ్రంధిభ్యోధారిణౌవరాధారిభ్యోజ్ఞానినశ్శ్రేష్ఠాజానిభ్యోవ్యవ
 సాయినః,, ఇతి మనువచనాథాఉక్తః । విజ్ఞాయేతిలోకవిద్విష్టత్వంపరిహృతం
 దృష్టమితియథార్థదర్శితముక్తమ్, బహు స్మృతీనంకలయ్యసుగ్రహత్వమ్,
 విషయవ్యవస్థేతి ప్రాతిభాసిక వచనార్థవైముఖ్యం పరిపాదితమ్

యతేషవమతాఽత్యవశ్యైసంగృహీతం సర్వంశృతి స్మృతీన్యాయశిష్టాచార
 నిబంధనతావన్నిర్భయైర్గాఢ్యామిత్యాహ—

మూ—తదత్రాక్రంసర్వం నిర్విశంకైర్గాఢ్యామి.

వ్యా—తత్-తస్మాత్—విజ్ఞానేశ్వరస్మృతిచంద్రికాస్మృత్యర్థసార స్మృతి
 వరదరాజేయ త్రిధరీయకాలనిణయకాలాదర్శాఖండాదర్శాదిసంగ్రహ గృ
 హ్యమనావది స్మృతీన్యాయశిష్టాచారనిబంధనతావదిత్యర్థః । నిర్విశంకైర్గాఢ్యామి
 దంకర్తవ్యమితి విశయం విహాయకర్తవ్యమేవేతి నిశ్చితబుద్ధిభిరిత్యర్థః...

కించ ॥ శ్లో॥ “నియుక్తోవాఽనియుక్తోవాధర్మజ్ఞావత్తువృద్ధతి । దైవీం
 వాచంసవదతియశ్శాస్త్రముపజీనతి,, ఇతి కాత్యాయినః ॥ శ్లో॥ “అనాచారర
 తాదృష్ట్యా యశ్చక్రొసనివారయేత్ । తత్పాపదర్శమావౌతి యత్రాపేక్షా
 పరాయణః । అజ్ఞానాయతుయోజ్ఞానౌదద్యాదావధర్మదర్శనమ్ । కృతాన్నిం
 వాపృథీవీందద్యాతైనతుల్యంసతత్ఫలం,, ॥ ఇత్యాదివచనేర్యద్యపి పరోపదేశ
 శ్శాస్త్రసిద్ధోధర్మ్యోసాధుశ్చ, తథాపి తదర్థమయం ప్రశస్తదావ్యభిఖ్యా
 నం వామయానక్రియతే, అపితుసాప్తసుష్టానాథాంసాప్తవగతాథావిస్తృతైస్
 వాయత్సాయమిత్యాహ—

మూ—సాధుభావనప్రయత్నః.

వ్యా—స్పష్టోధః.

మూ—యదిన్యసూత్రవిదభావసాన్వితృచ్యవశురసూత్రేణ పూర్వక్రియాః
 కుర్యాత్.

వ్యా—యదికథంచిత్ర సూత్రానుష్ఠానమనుష్ఠాపకాద్యభావాన్నౌపపద్య

తే తదాక్రియాల్లాపప్రసంగాత్ “ ధర్మిణాపాద్యరంధ్రమణాపః ” ఇతి
 న్యాయాద్యవనాచ్చ శ్వశురసూత్రేణ దాహాదిశ్రాద్ధాంతకర్మాణిగుర్యాత్
 అత్రభరద్వాజః ॥౩౦॥ యస్మిన్ సూత్రేవివాహస్సన్వితైసప్రేతస్యచక్రియా ।
 పిండసంసర్జనాదర్వాక్పిండితుస్వసూత్రతః ॥౩॥ ...

తదలాభేనియమమాహ—

మూ—తచ్ఛేన్నవిందేతబోధాయసీయేన సూత్రేణస్వసూత్రకార్యకరత్వా
 దాశ్రాద్ధాత్, నపిండికరణంతు స్వసూత్రేణైవకార్యమ్.

వాన్—తచ్ఛేన్నవిందేత- శ్వశురసూత్రం చేన్నలభేత, బోధాయనసూత్ర
 స్యషట్ సూత్రసాధారణత్వాత్స్వగృహ్యనుక్తాంకురార్పణప్రతిసరబంధాన్ని
 ద్వయసంసర్జపుత్రపరిగ్రహనారాయణ బల్యాదీనాం తదుక్తానాం శిష్టాను
 ప్రానదర్శనాత్స్వశ్వశురసూత్రయోరభావే బోధాయనోక్తమనుష్టయమిత్య
 థః- తెనేనస్వసూత్ర ఫలభాక్త్వప్రకారాత్ । తథాఽగిరాః ॥౩౧॥ స్వసూ
 త్రేఽవిద్యమానెతు పరసూత్రేణవర్తతే । బోధాయనమతంకృత్వా స్వసూత్ర
 ఫలభాగ్యవేత్ ॥ అవిద్యమానెతిచ్ఛేదః ॥ * ॥ ఏవమపిలక్షణ ప్రతిపదోక్త
 న్యాయేన శ్వశురసూత్రస్య ప్రాబల్యతదభావవేదం ద్రష్టవ్యమ్ ॥అత్రా
 క్లిరాః ॥౩౧॥ సూత్రాంతరాయద్ధృష్టప్రేతంతస్యోత్తరాఃక్రియాః । స్వసూ
 త్రేణైవకర్తవ్యాస్సపిండితువిశేషతః ॥౩॥ దాహద్యేకోద్దిష్టాంతాః పూర్వాఃక్రి
 యాః । తత్పరాసాపిండ్యాంతామధ్యమాః తథాధ్వభావిన్యఉత్తరాఃక్రియాః ॥
 భరద్వాజః ॥ ౩౧ ॥ అలభ్యాత్తీయసూత్రస్య శ్రాద్ధాంతం పరసూత్రతః
 గుర్యాత్పిండికరణంస్వసూత్రేణైవనాన్వతః ॥౩॥ ౩౧ ॥ “ ఉపాత్తైతుప్రతినిధా
 ముఖ్యార్థోయదిలభ్యతే । తత్రముఖ్యమనాదృశ్యగౌణైవసమాపయేత్ ॥ ”
 ఇతి స్మృత్యథాసారోక్తవచనార్థస్యాత్రాపితుల్యత్వాత్సూత్రాంతరేణ దా
 హేకృతేనమధ్యేస్వసూత్రక్రియావకాశలేశః. ...

దాహద్యేకోద్దిష్టాంతకర్తవ్యవికారిత్వాదేకకర్తత్వాచ్చక్రియావిషయే
 అధికారిభేదేన గౌత్రభేదమాహ— ...

మూ—పరాశ్రితాయాశ్శుల్కాపనతాయాఃపుత్రాబీజనవీవక్రియాఃగుర్యా
 త్ తస్యతుబీజగోత్రేణైవ, అశుల్కాపనతాయాఃపుత్రాఃకైత్రిణ
 ఏవ, పుత్రాభావబీజనశ్చ, తస్యహికైత్రిగౌత్రేణైవ, నియోగజ

సుక్షేత్తిపూర్వం డై త్రి బీజనారుభయోఃకుర్యాత్, సహిదావ్యము
 మ్యాయణః, తస్మాన్యకరగోత్రేణ, మాతామహసంబంధే మా
 తుస్తగ్గోత్రేణ, ఉభయసంబంధేవికల్పన, పుత్రికాపుత్రస్తేవం
 దత్తస్య ప్రతిగృహీత్యుగోత్రేణ అనేకభర్తృకాయాఃప్రథమభర్తృ
 గోత్రేణ తేనవ్యవాయేసతి, అక్షతయోన్యాభర్తృంతరగతాయాస్త
 గ్గోత్రేణ, దత్తానూథాయాఃపితృగోత్రేణ, ఉపాధాయాభర్తృగోత్రే
 జైవ, రాజవిశ్వాంపురోహితగోత్రేణ, శూద్రాణామూష్మిందాసా
 మైనతతన్నామ్నసన్వాసికియాఃకుర్యాత్.

వ్యా— ప్రథమమేకంభరారమాశ్రిత్యభర్తృంతరమాశ్రితాపరాశ్రితా, సా
 యదిశలక్ష్మీవనతాతస్యాఃపుత్రఃబీజన ఏవత్రివిధాఃకిరియాఃకుర్యాత్ తస్య
 తు-బీజపుత్రస్య, బీజగోత్రేణైవకిరియాః, అశుల్కావనతాయాఃపరాశ్రితాయాః
 పుత్రః డైత్రిణవివకిరియాఃకుర్యాత్. బీజనఃపితృపుత్రాభావతస్యచ డైత్రిపు
 త్రివివకిరియాఃకుర్యాత్. తస్య డైత్రిపుత్రస్య, డైత్రిపితృగోత్రేణైవకిరియాః
 నియోగజన్య, పుత్రార్థేనభర్తృరనుజ్ఞయాజాతస్తు, డైత్రి బీజనారుభయోః
 పిత్రాకుర్యాత్ - దర్శాదాతు డైత్రిపూర్వకముభయోశ్చాన్యద్దంకుర్యాత్, స
 హినియోగజపుత్రః, దావ్యముస్యాయణకస్సన్యత్, తత్తస్యస్యకిరియాన్యత
 తగోత్రేణకార్యాః. అత్రినారదః ||శ్లో|| జాతాయేత్సనియక్తాయామేకేనబహు
 భిస్తథా. అతిర్థభాజస్తేనర్చేబీజనామేవతేనుతాః. దమ్యస్తేబీజనేపిండంమాతా
 చ్చమ్బులూతోభృతా. అశుల్కావనతాయాంతుపిండదావోభురేవతే ||శ్లో|| వా
 భురేవ, డైత్రిణవ. తతస్త్వ ||శ్లో|| ఓఘవాతాహృతుబీజం యస్య డైత్రిప్ర
 రోహతి. డైత్రితులభకేబీజం నబీజభాగమర్హతి || తదవత్పరస్త్రియాఃపుంసో
 దావ్యసుతాకుండగోళకా || ౨ || ఇతి పరాశరవచనమశుల్కావనతాపుత్రవిష
 యమ్, శుల్కగ్రహేతు “బీజనామేవతేనుతాః” ఇతిహిస్తర్యతే. అతః౨శు
 ల్కావనతాపుత్రస్య డైత్రిగోత్రేణైవకిరియాః, అన్యస్యబీజపితృగోత్రేణైవి
 వేకః. అత్రమరీదిః ||శ్లో|| బీజనియదిపుత్రాన్యోనభవత్తేత్రజన్మతః. డై
 త్రిణోబీజనశ్చాపి సర్వంశ్రాద్ధంసమాచరత్ ||శ్లో|| సవీవ ||శ్లో|| సగోత్రావా
 నన్యగోత్రావాయోభవేద్విధవాసుతః. పిండంశ్రాద్ధవిధానంచ డైత్రిణైపా
 న్వినిర్వపత్. బీజవైకులతఃవశ్చాన్యవైకాన్యద్యభౌమృతౌ. బీజకర్తృతు

‘పృథ్వీక్షేత్రజీవతిచేత్క్వచిత్’ । వీజనేదమ్యరాశాతు మృతైపశ్చాత్ప్రదీయతే
 ||*|| అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ||శ్లో|| అపుత్రేణవరక్షేత్రేనియోగోత్పాదితస్సుతః ||
 ఉభయోరవ్యసారికీ పిండవాతాచధర్మతః ||*|| ‘గోత్రగ్రాహకానుగఃపిండః’ ఇ
 తిమనుస్తృతైర్దత్తవదస్యాభయగోత్రత్వం సిద్ధమ్, అతాన్యాన్యతరగోత్రేణ
 తి సుష్మాక్రమ్ । దేవలయమాచ || శ్లో || దావ్యముమ్యాయణకాదమ్యదావో
 భ్యాంపిండోదకేవృథక్ । దావ్యభ్యాం దేయాస్తుషట్పిండా ఏవంతుర్వన్నముహ్య
 తి ||*|| ఆత్రవిశేషమాహవస్తమ్యః || వా || యదిద్విపితాస్యాదైకకస్తిన్విండే
 దావోహ్యవృషలక్షయేన్తాతామహేన ||*|| ఇతి ||శ్లో || అభ్యాత్మకాంప్రవాసాన్
 మేతుభ్యంకన్యామలంకృతామ్ । అస్యాంయోజాయతేపుత్రగ్నమేపుత్రాభవేదితి
 ఇతి వసిష్ఠోక్తక్రమేణః మాతామహేనసంబంధః ||శ్లో|| ‘అపుత్రాహంప్రదా
 స్యామేతుభ్యంకన్యాంభవానపి । పుత్రాభ్యంఛేదహోత్పన్నస్సపుత్రానాభవేది
 తి ||’ ఇతి కాత్యాయనోక్తప్రకార ఉభయసంబంధః । తత్రమాతామహే
 నైవ సంబంధేమాతుః మాతామహగోత్రేణైవ క్రియాగతుర్యత్ । తథాశ్లో||
 మాతామహస్యగోత్రేణమాతుఃపిండోదకక్రియాక । కుర్వీతపుత్రికాపుత్రా ఏవ
 మాహప్రజావతిః ||*|| కాలాదర్థేచ ||శ్లో|| కుర్యాన్తాతామహాశ్రాద్ధానియ
 మాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపిసంబంధే కుర్యాత్కథయోరపి ||*|| అత్రవి
 జ్ఞానేశ్వరః ||వా|| అసురాదివివోహేషు పుత్రికాకరణైవపితృగోత్రమేవ, త
 త్రవిశేషవదనాద్దానస్యానివృత్తైశ్చ । బ్రాహ్మదీపువివాహేషు వీరీహీయవవద్ర
 ధగతతవద్వికల్పవిన ||*|| ఇతి । పుత్రికాకరణైతి మాతామహేనైవ సంబంధే-ఉభ
 యసమ్ప్రశ్నేతు తేనైవన్యాయేన గోత్రవికల్పస్సిద్ధః । ఏవంపుత్రికాపుత్రస్యా
 పి మాతామహసంబంధే తథోత్తత్వ ముభయసంబంధే గోత్రవికల్పశ్చసిద్ధః ।
 అత్రమరీచిః ||శ్లో|| గోత్రాంతరప్రవిష్టానాం దాయమాశౌచమేవచ । జ్ఞా
 తిత్వంతునివర్తంతే తత్కులైసర్వముచ్యతే ||*|| వృద్ధహరీతశ్చ ||శ్లో|| మాతామ
 హాపితృభ్యంచ పదద్యాత్పుత్రికాసుతః । ఉభయోరపిసంబంధే యస్తాదుభ
 యగోత్రతా ||*|| అతాదత్తస్యచ పృతిగృహీత్యగోత్రమేవ ‘గోత్రాంతర
 ప్రవిష్టానాం’ ఇతి స్మృతే । తదాహదత్తస్య ప్రతిగృహీత్యగోత్రేణైతి ।
 యద్యపి పుత్రికాపుత్రదత్తయోగోత్రాంతర ప్రవేశస్సమానః, స్వీకార
 బేదాద్భేదఇతి సహద్యావకాశః ! దత్తానూర్ధేతి ధారాపూర్వం దత్తాయావిశ్వా

హస్తాశ్చిత్తాయా భక్త్యగోత్రేణ పితృగోత్రేణవా క్రియాఃకుర్యాత్ ||
 “ దత్తానూథాచకన్యాయా సంస్కారాభిర్భగోత్రతః | ” || శ్లో || “ స్వ
 గోత్రాద్భిశ్చతేనారీ వివాహాత్సప్తమేపదే ” || ఇత్యుభయధావచనదర్శనా
 త్ | ఏవంవిధేమ యత్ర పునశ్శాస్త్రతోనన్యవస్థా తత్ర సమయాచారతావ్య
 వస్థితీర్దృష్టవా | అచారాభావేపునః, “ అత్తనస్తుష్టిరెవద , ఇతివచనాదా
 త్తనస్తుష్టిరెవ వ్యవస్థాపికా | నైవహినేభిర్భగోత్రాః, తత్రన్యవస్థాపకవచ
 నన్య విద్యమానత్వాత్ | తథాముశ్యశృంగః || శ్లో || స్త్రీణామాద్యస్యవైభర్తు
 ర్యద్యోత్రంతేననిర్వపేత్ | యదిత్వక్షతయోనిస్సాన్యత్పతిమన్యం సమాశ్రితా
 తస్మాత్ప్రేణతథాదేయంపిండశ్రాద్ధంతథోదకమ్ ||*|| ఇదమాహ అనేక భర్తృకా
 యాఇతి | ఏవమూథాయాభిర్భగోత్రమేవత్యాహ ఊథాయాఇతి | ఏవకారే
 ణ వికల్పనిరాసః | అత్రమనుః || శ్లో || పితృగోత్రంకుమారిణా మూథానాం
 భర్తృగోత్రకమ్ ||*|| విజ్ఞానేశ్వరేవ || శ్లో || స్వగోత్రాద్భిశ్చతేనారీవివాహా
 త్సప్తమేపదే | సాన్యమిగోత్రేణకర్తవ్యం సన్యాసింఢోదకక్రియాః ||*|| రాజే
 తి- అత్రాపస్తమ్భః || వా || పురోహితన్యవ్రవరేణరాజాప్రవృణోతే ||*|| విజ్ఞా
 నేశ్వరీయేద|| వా || యద్యపి రాజవిశాంతాత్రివిక్ గోత్రాభావాత్ప్రవరాభావః
 తథాపి పురోహితగోత్రప్రవరావేదితప్య | తథాచ “ యజమానస్యాషే
 యాప్రవృణోతే ” ఇత్యుక్తా “ పురోహితాన్యాద్రాజవిశామ్ ” ఇత్యాహాన్య
 లాయనః ||*|| ఇతి | అతఃపింఢోదకాదికమపి పురోహితగోత్రేణైవ కర్తవ్యం,
 తయోః పురోహితగోత్రత్వనియమాత్ | శూద్రాణామితి, గోత్రప్రవరాభావా
 ద్దాసాంతేన తత్తన్నామ్నాక్రియాఃకుర్యాత్ | తథాచ కాత్యాయనః || శ్లో || పు
 రోహితన్యగోత్రేణ కార్యారాజవిశాక్రియాః | ఉద్యాత్పింఢోదకశ్రాద్ధం
 తూష్టీంశూద్రన్యనామతః ||*|| తచ్చనామదాసాంతమిత్యాహమనుః || శ్లో || శర్త
 వద్భాగ్విహణస్యసాన్యాద్రాజ్ఞోరక్షాసమన్వితమ్ | వైశ్యస్యపుష్టిసంయుక్తం శూ
 ద్రస్యప్రేష్యసంయుతమ్ ||*|| ఇదంవ్యాఖ్యాతం || వా || ఏవంచైవంనామధేయా
 భవంతి భద్రశర్తాశక్తిపాలాధన పుష్టోహినదాసః ||*|| ఇతిబౌధాయనశ్చ ||
 శ్లో || శర్తాంతంబ్రాహ్మణస్యాక్తం వమాంతంక్షత్రియస్యతు | పోషాంతంచైవ
 వైశ్యస్య దాసాంతంశూద్రజన్తనః ||*|| అత్రైవంప్రయోగః- విష్ణుశర్తాదశరథ
 వమాతులాధరపోషస్సుతదాసఇతి | సర్వాః పూర్వామధ్యమాఉత్తరాశ్చ.

మూ — నిశిక్ష్ణపక్షేదక్షిణాయనెవా ప్రమీయేతకథం ప్రాచ్యశ్చిత్తిః

“తానూర్యా” ఇతి షడ్భిజఃహుయాత్.

వ్యా—బోధాయనీయే || శ్లో|| నిశిక్ష్ణమైచపక్షేద మరణాదక్షిణాయనే | తానూర్యాఇతివైషడ్భిర్హుత్వాస్యాత్సంస్క్రియాతతః ||*||... ..

మూ—అప్పుమృతే “ఇమంమేవరుణ-రత్వాయామి” ఇతిదావభ్యాం, విషహతే “నమోఅస్తుసర్వభ్యః” ఇతితిభిః, పశుభిర్హుతితే “ఆ

గౌవోఅగ్తా-ఇంద్రాయజ్వనే,, ఇతిదావభ్యాం, అశనిహతే “మూధానందివః” ఇతి మంత్రేణ దంష్ట్రీభిఃప్రమీతే “దంష్ట్రాభ్యాం మలిన్లుకా-యేజనెమమలిన్లువః” ఇతి దావభ్యాం, సర్వత్రచతుగృహీతేనాజ్యేన జహుయాత్.

వ్యా—యద్యాహితాగ్నిరపుమియేతతస్యప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ “ఇమంమేవరుణ-రత్వాయామి” ఇతిద్వేచతుగృహీతేనాజ్యేన జహుయాత్, అత్రసూత్రమ్ || వా || యద్యాహితాగ్నిర్విషహతోమియేత తస్య ప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ || “నమోఅస్తుసర్వభ్యః” ఇతితిసృభిశ్చతుగృహీతేనాజ్యేన జహుయాత్ || యద్యాహితాగ్నిఃపశుభ్యోమియేతతస్య ప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ “ఆగౌవోఅగ్తా, ఇంద్రాయజ్వనే” ఇతిద్వేచతుగృహీతేనాజ్యేన జహుయాత్, యద్యాహితాగ్నిరశనిహతోమియేతతస్యప్రాచ్యశ్చిత్తమ్ “మూధానందివోఅరతిం, పృథివ్యాః” ఇతిచతుగృహీతేనాజ్యేన జహుయాత్, యద్యాహితాగ్నిర్దంష్ట్రీభ్యోమియేత తస్యప్రాచ్యశ్చిత్తం “దంష్ట్రాభ్యాం మలిన్లుకా యేజనెమమలిన్లువః,, ఇతిద్వేచతుగృహీతేన జహుయాత్, ఏతదేవాస్యప్రాచ్యశ్చిత్తం భవతీతి విజ్ఞాయతే ||*|| అత్రనిమిత్తస్య తుల్యత్వాదేకాగ్నౌరపి తత్తదుక్తప్రాచ్యశ్చిత్తం భవత్యేవ | బోధాయనీయేచ|| శ్లో|| జలేమృతస్యజహుయాదిమంమేవరుణేత్యచా | సర్వేణచేన్నమోఅస్తుతిభిర్హుత్వాఽకసంస్క్రియా

మూ—విష్ణునేఽగ్నౌత్రియాఃపత్యరాసంస్థితౌ దావదశగృహీతేనాజ్యేనవ్యాహృతిభిః “అయాశ్చ,, ఇతిమంత్రేణానాజ్ఞా తత్రయేణచాగ్నిసిద్ధిః.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ “దావదశగృహీతేనసుదంఘోరయిత్వా,, ఇతి|| ౬౬ భూభువస్సువరితి సర్వప్రాచ్యశ్చిత్తాని తదిదంసర్వప్రాచ్యశ్చిత్తం సర్వ

తక్కియతె ,, ఇత్యాన్తరధ్యః “ యత్రానామ్నాతం తత్కీయతె ,, (ఇత్యాన్త
శ్వలాయనః) ఇత్యుల్లెఖనః “ అనుగతేపిచోత్తరయాజుహుయాత్ ,, ఇతి
చ । “ అనాజ్ఞాతమితీతిస్సోనాజ్ఞాతేజుహుయాత్ ,, ఇతిచ । ఆహత్యాస్తాక
మేతావదేవగృహ్యగ్నివిచ్చిత్రౌ ప్రియశ్చిత్రమ్, అధికానుకైః ॥ శ్లో ॥ “ అ
గ్నౌనష్టేత్రయఃకృచ్ఛాగ్నికర్తవ్యావత్సరంప్రతి ॥ “ ఇత్యుక్తకృచ్ఛాగ్నిచర
ణంచ తత్తదతీత కాలానుగుణంకార్యమ్ । యద్యాహితాగ్నిరుత్సప్తాగ్నిరిన్
చ్చిన్నాగ్నిరిత్యుపక్రమ్య ప్రియశ్చిత్రమ్, ప్రియతనానీత్యాదినాఽగ్నిమధ
నాంతముక్తావ దావదశగృహీతేన సుగ్రహం పూరయిత్వా తూష్ణీహుత్వా ప్రే
తేమాత్యాగిత్యేతదాదికమేవప్రతిపద్యతే ఇత్యాహితాగ్నేరగ్నిసంధానెప్యేతా
వదేవాక్తమ్ । విధురవిషయేబోధాయనీయానాం విశేషః ॥ శ్లో ॥ విధురన్యవి
ధాయాగ్నిం స్వరకపురుషసూక్తకమ్ । జహుయాద్వాదశాజ్యేన విధవాయా
స్తవ్యంక్రమః ॥*॥

ఉక్తార్థేవత్సన్నిధానేప్రతినిధిమాహ—

మూ—శ్లో॥ “ యస్యభార్యావిదురస్థాపతితావ్యాధితాపివా । అనిచ్చుః
ప్రతికూలావాతస్యప్రతినిధాకియా ॥ ,, ఇతి త్రికాండీ.

వ్యా—ఏతేషుపంచస్వపినిమిత్రేషు దర్భాదినా భార్యాప్రతినిధింకృత్వా
పూర్వోక్తక్రమేణాగ్నిం సంధాయ ప్రేతేమాత్యాగిత్యాదికుర్యాత్, ఏవంరా
త్యాదిమరణ సర్వాదిమృతౌచ ప్రాయశ్చిత్రాహుతీర్హత్యా ప్రేతేమాత్యా
గిత్యాదికర్తవ్యమ్, “ నిహ్నోతే దోషేపునఃకృత్సంకర్మ ,, ఇతి స్తుతేః

స్త్రీసన్నిధానెవిచ్చిన్నాగ్నిసంధానముక్తమ్, అసన్నిధానె ప్రతినిధి
క్తః, తత్రాగ్నిసంధానే విశేషమాహ—

మూ—దురభార్యప్రేతే ప్రోషితభర్తృకాయాంవాఽతీతాయాంచతు
గృహీతేనాజ్యేనసప్రతే అగ్నేన ప్రవ్యాహృతయః పూర్వందేవా
అవరేణ ప్రాణాపానా మాత్వావృతౌవభ్యావర్తిన్తి త్యేతే షోడ
శాజ్యాహుతీర్జహుయాత్.

వ్యా—“ మాత్వావృతౌసమ్బాధిప్తామ్- మాత్వావృతౌసమ్బాధేభామ్ ,,
ఇతి ద్వామంత్రోతంత్రతస్సంగృహీతౌ మాత్వావృతౌవితి । అభ్యావర్తిన్తితి

అగ్నేఅంగిరః- పునరూర్జానినతకస్య - సహరయ్యానిష

త=స్వ,, ఇతి చతన్మణాంసంజ్ఞా । అత్రబోధాయనః ॥వా॥ అథయదిగృహస్థ
స్యాపాసనంవిద్ధిద్యేత పాణేనమాత్కాంతేషు శౌత్రియ వచనా దుద్ధర
చ్ఛౌత్రియాగారాద్వాఽఽహృత్యాగ్నిముపనమాధాయ సంపరిస్తీర్యాజ్యం
విలాహ్యేత్పూయసుక్ష్మవంసిప్తవ్యసమ్మజ్య సుచితతుగృహీతం గృహీత్వా
“ సప్తతేజగ్నే ” ఇతి సప్తవ్యాహృతిభిశ్చమృత్యా “ పూర్వందేవాః-అపర
ణప్రాణాపానా ” ఇతి ద్వాభ్యాం “ మాతాన్వృతౌసమ్బధిష్టా- మాత్యా
వృతౌసమ్బధేథామ్ ” ఇతిచ ద్వాభ్యాం “ అగ్నేభ్యావర్తిక-అగ్నేఅంగి
రః-పునరూజాఃసహరయ్య,, ఇతిచతిసోఽభ్యావతి=నీశ్చమృత్యా, తతః
ధ్వం=పేతృమేధికంకర్తృప్రతిపద్యతే ॥*॥

కేవలంశుద్ధాయః స్త్రియాస్సన్నిధానాసన్నిధానభేదేనాగ్ని సంధా
నముక్తమ్, సంప్రతిరజస్వలాగ్ని సంధానంపరిచోద్య తత్ప్రకారమాహ—

మూ — యదిభార్యద్రుమతీసూతికావాసావాపతిర్వాప్రామెష్టకథమగ్ని
స్సంధీయేత జాతవేదసేమనోజ్యోతిర్భూరగ్నయేచేతి చతస్తస్తస్తం
తన్వన్నద్భుధ్యసాన్వగ్నోత్రయస్త్రింశత్తంతవావ్యాహృతయోవ్య
స్తాస్తమస్తాతినాజ్ఞాతత్రయం సమస్తావ్యాహృతయశ్చేతి సప్తదశ
భిరగ్నిసిద్ధిః.

వ్యా—అత్రబోధాయనీయే ॥శ్లో॥మిరియమాణస్యచెద్భార్యానూతికర్తు
మతీతువా । దుగాఃమనస్వతీంహుత్యా తతస్తస్తమతీమృచమ్ । ఉద్భుధ్య
స్వత్రయస్త్రింశద్వాన్యహృత్యాచసమస్తయా । వ్యాహృత్యా త్రిరనాజ్ఞాతంమ
హావ్యాహృతిభిస్తథా ॥ మృత్యావతుగృహీతేన సర్విమాధాన్యసంస్క్రియా॥
*।ఇతి। దుగాః “జాతవేదసేసునవామసోమమ్,, ఇతిఋక్, మనస్వతీ “మ
నోజ్యోతిజాషతామ్,, ఇతిఋక్, తస్తమతీ-“తస్తంతస్వీ,, ఇతిఋక్,మ
హావ్యాహృతయః “ భూరగ్నయేచపృథివ్యైచ,, ఇత్యాద్యాశ్చతస్రఋచః,
బోధాయనేన తాసామేవమహావ్యాహృతిత్వస్త్వతేః । అతస్తత్రైవతథావగ్ని
ద్ధిః । బోధాయనీయవ్యతిరక్తస్తృతిమ ॥శ్లో॥ ఉపనీయగురుశ్చిష్యం మహావ్యా
హృతిపూర్వకమ్ । ఓజ్కూరపూర్వికాస్తిసోమహావ్యాహృతయోవ్యయాః॥,ఇ
త్యాదిమ కేవలవ్యాహృతిష్యేవ నభూరగ్నయేచెత్యాదిమ । అత్ర॥శ్లో॥ “ జ
హ్వయాత్తద్యమోద్వాభ్యాం వరందత్వాఽథసంస్క్రియా ॥ ” ఇతిశ్చవిత్తంతి

పితృమేధసారసహితసుధీవలూచనె

తత్పక్షే “ తద్యమోరాజాభగవాన్ - యస్మిన్నైనమ్ ” ఇతిదాన్విధ్యాంచ హుతావ్, వరం-భేనుండత్వాః; అథసంస్క్రియాకార్యాః. ...

నను || శ్లో || “ నజాతుపరశాఖోక్తం బుధఃకర్తవ్యమాచరేత్ | ఆచరన్ పరశాఖాక్తంశాఖారండః ప్రకీర్తితః ” ఇతిదాష్టస్తరణాత్కథంపరగృహ్యోక్తానుష్ఠానమితిచెన్న సవ్యగృహ్యోక్తంవిహయాన్యగృహ్యోక్తానుష్ఠాతృవిషయతావత్తస్య, అతస్సన్యగృహ్యనుక్తాగృహ్యంతరొక్తానుష్ఠానమవిరుద్ధమేవ, తదాహ--

మూ—తత్తైరిషణ్ణోకోభవతి || శ్లో || యన్నామ్నాతంస్వశాఖాయాం యథాక్తమవిరోధిచ | విదవద్భిస్తదనుష్ఠేయమగ్నిహోత్రాదికర్తవ్యత్ ||

వ్యా—అతస్సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేనసాకాంతాణామకాంతాఘారణస్యాన్యతఃకర్తుముచితత్వాత్సవ్యగృహ్యనుక్తం గృహ్యంతరోక్తమవిరుద్ధమనుష్ఠేయమేవ | యథోపనీతావుపవీతధారణమ్, యథాచాపాకర్తవ్యబ్రహ్మచారిణాం, త్షేరమ్, యథాచసంధ్యావందనగాయత్రాది, నవ్యోతానావస్తమోబ్రతాని తథాప్యేతానిశిష్టా ఆచరంత్యవిరోధాత్ ...

ప్రాగ్వాకర్మమధ్యేవాసర్వత్రశౌతస్తార్తగార్హస్థికర్మసుప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తసంభవేనతిపూర్వమేవప్రాయశ్చిత్తంకృత్వాపైనంతరంకర్తవ్యర్యాదిత్యాహ.

మూ—ప్రాయశ్చిత్తసంభవే తత్కృత్వాపిసర్వత్రాథకర్మప్రతిపద్యతే, “ నిహ్మతేదోషేషునశకృత్స్వంకర్మ ” ఇతి శ్లోకః.

వ్యా—శృతిలక్షణంప్రాయశ్చిత్తంవిధ్యపరాధేవిధీయతే, ఏకస్మిన్దోషేహృదయమాణాని ప్రాయశ్చిత్తానిసముచ్చయైరన్ అథాంతరత్వాజ్జహోహోమ ఇజ్యోదోషనిఘాతాథానిభవంతి, అనంతరందోషాత్కర్తవ్యాని, నిహ్మతేదోషేషునశకృత్స్వంకర్మేత్యాపస్తమ్బస్తరణాదిత్యర్థః | అతోఽత్రశస్త్రవిపాదిమరణైరజస్వలాసూతికానిందితమరణైచ కాలాతిక్రమేచ తత్తన్నిమిత్తసంభవేచ ప్రథమంప్రాయశ్చిత్తాన్యథానేన తద్దోషం నిహ్మత్యతతఃకర్మప్రారభేత. ...

మూ—ఆత్మరూథానలపేతేతద్దక్షిణహస్తం కర్తాలౌకికేక్షానభితప్య “ ఉపావరోహ, ఇత్యుపావరోహ్యగ్నిం. “ పునస్తాదిత్యాః ” ఇతి ప్రజావల్క్యవ్యాహృతిభిజ్ఞాహుయాత్.

వ్యా—అత్రనూత్రిమ్ || “ ఆత్మరూథాగ్నిర్వజమాన్సా మియైత లౌకికాగ్నిః ”

మువసమాధాయ పెరితస్యదక్షిణంపాణి మభినిధాయతత్పుత్రాభ్యాశాన్యో
 వాప్రత్యాసన్నబంధురపావరోహేత్యపావరోహయేత్ ॥ “పునస్తావిదిత్యా
 ఇత్యగ్నిమువసమింధ్యాదేవంసర్వేష్యగ్న్యైపమాతేషు ॥ ఇతిచ । భూర్భువ
 స్సువతిసర్వప్రాయశ్చిత్తాని ॥ ఇతిచ । విధౌచ ॥వా॥ యద్యాత్తాయాథాగ్ని
 ర్నియేత తస్య దక్షిణం పాణిం తౌకికేఽగ్నావభితవ్య “ ఉపావరోహ ॥ ఇ
 త్యపావరోహయేత్ ॥ * ॥

ప్రోషితవిషయే—

మూ—యస్యప్రోషితస్యవృత్తాంతానశ్శ్రూయతే దావదశాద్వాచూర్ధ్వం
 న్యప్రతికృతిదాహపూర్వకం విధివచౌర్ధ్వదైహికంకుర్యాత్.

వ్యా—ప్రతికృతిర్వక్ష్యతే । ప్రోషితస్య-దేశాంతరగతస్య । కాలాదర్శ్య
 స్త్వే ॥ యస్యనశ్శ్రూయతేవాతాన్యావద్దావదశవత్సరమ్ । కుశపుత్రకదాపాన
 తస్యస్యాదవధారణమ్ ॥ * ॥

అత్ర విశేషమాహ—

మూ—పితృస్త్వ పంచదశాద్వాచూర్ధ్వం దశాహంత్యిధివదౌర్ధ్వదైహీ
 కంకుర్యాత్.

వ్యా—అతాద్వాదశాద్వాచూర్ధ్వంవిధిఃపితృవ్యతిరిక్తవిషయః । అతః పి
 త్రాఃపంచదశవర్షాదూర్ధ్వం ప్రతికృతిదాహంకృత్వాదశరాత్రతపవ క్రి
 యాఃకుర్యాత్ । అత్రదశాహవిధానాత్పూర్వత్రప్రసహవిధిస్సిద్ధః, అవస్తానదే
 శాద్యజ్ఞానముఖయత్సనమానం, తచ్ఛ్రవణేతు సతత్యైతకర్తా అత్రజాతుకర్షి
 ॥ శ్లో॥ పితరప్రోషి తేయస్యనవారాస్తేవచాగతిః । డౌర్ధ్వంపంచదశాద్యషో
 త్కృత్యావతత్ప్రతిరూపకమ్ । కుర్యాత్తస్యచసంస్కారం యథోక్తవిధినాతతః
 తదానీమేవసర్వాణి పెరితకార్యాణిసుచరేత్ ॥ * ॥ ప్రతిరూపకమ్; ప్రతికృ
 తిః, యథోక్తవిధి- దశరాత్రం పిండోదకదానాదివిధిపరిశాస్త్రక్రమేణ

వృత్తాంతశ్చవణాభావే పెరితకృత్యేకృతప్రోషితాగమనేకతఃస్వమాహ—

మూ—యదిపెరితకృత్యసంస్కృతః కశ్చిదాగచ్ఛేత్తంభుతపూణేకంకుంభే,

తిగిరాత్రమేక రాత్రీంవానిధాయశుభేలగ్నై సముత్థాప్య జాతకర్తా
 ద్వైర్విధివత్సంస్కృత్యవసనమేఖలాజినదండద్వైచరత్యావ్రతవర్జం
 యథావదుపనీతక స్థింశ్చిద్గిరౌద్వాదశాహంత్యహంవానియత ఉ

పోష్యాగత్యపూర్వభార్యాం తదభావేనాన్యంకన్యా ముద్యపేతో
అథాయుష్తచ్చరుణానాహితాగ్నిమ్, ఇష్ట్యానైహితాగ్నిం సం
స్కర్యాత్.

వ్యా—అత్ర సూత్రమ్ ||వా|| యద్యేత స్థితకృతేపునరాగచ్ఛేత్తంఘృతకుం
భాదు న్నజ్యజాతకమన్వప్యతిభిదన్వేదశరాత్రంవృతంచరిత్యాతయైవ జాయ
యాగ్నిమాధాయ పూర్వఘక్తామాం భార్యాయాంపాణిగృహణంవిధీయతే
అగ్నిధేయంకుర్వంతి వ్యాజ్యేనపశునావాయజేతగిరింవాగత్యానైగ్నయే కా
మాయేష్టినిర్వపేదిప్సితైఃకృతుభిర్యజేత ||*|| ఇతివృద్ధమనుః ||శ్లో|| జీవన్యదిన
మాగచ్ఛేద్ధృతకు మ్మేనియోజ్యతమ్ |ఉద్ధృత్యస్నావయిత్యానైజాతకర్తాదికా
రయేత్ || దాన్వదశాహంవృతంచాస్యత్త్రిరాత్రమథవాస్యతు | స్నాతోవ్యద్వపే
తతాంభార్యామన్యాంవాతదభావతః || అగ్నినాధాయ విధివద్వాగ్త్యస్తామే
నవాయజేత్ | తథైంద్రాగ్నేనపశునాగిరింగత్యాచతత్రతు || ఇష్టిమాయుష్త
తీంకుర్యాదీప్సిత్వాంశ్చకృతూంస్తతః ||*|| ఇతి | వృతమ్- బ్రహ్మచర్యమ్, స్నా
త్వా-సమావతానంకృత్వా, ఆయుష్తీప్తిః “ అగ్నయఆయుష్త్యతే పురోడాశ
మహాకపాలం ,, ఇత్యామ్నాయతే | స్మృత్యంతరేచ ||శ్లో|| ఘృతకుమ్మేనిషా
ద్యైనంత్ర్యహమేకాహమేవవా | సముత్థావ్యశుభేలగ్నో జాతకమాదికారయే
త్ ||*|| ఆదిశబ్దేననామకరణాన్నప్రాశనచాలాంపనయనచతుర్వేదవృతసమా
వతాన వివాహంతాస్సంగృహ్యంతే | అత్రబోధాయనః ||శ్లో|| వపనంమేఖలా
దండం దైక్షచర్యావృతానిచ | నివతాంతేద్విజాతీనాం పునస్సంస్కారకమన్
ః ||*|| పునస్సంస్కారః-పునరుపనయనమ్ | ఏవంపునస్సంస్కారానంతరంద్వా
దశాహంత్ర్యహంవా బ్రహ్మచర్యాదివృతనియతఉపోష్యన్వృతానిచరిత్యా పరిస
మాప్య సమావృత్తిః పూర్వభార్యామన్యాంవా పాణౌకృత్య చరుమాయుష్తీ
మిష్టింవాకుర్యాత్ | అత్రపునర్వివాహే ||శ్లో|| “ నదానునైవవరణం నవృతి
గృహణంతథా | త్రిరాత్రంచవృతంసన్యా త్పునరుద్వాహకమన్ః || ,, ఇతి
స్మృత్యంతరొక్తందృష్టవ్యమ్ || ఏక స్థితేవదినే శేషహోమాంతం కర్మకర్తా
వ్యమిత్యథః | గృహ్యపరిశిష్టే ||వా|| యఏవాహితాగ్నేఃపురోడాశాస్తవీవా
నాహితాగ్నేశ్చరవః ||*||ఇతి | ఆహితాగ్నేరిష్టిః, తత్ స్థానెఅనాహితాగ్నేశ్చరుః
మూ—కాలాతిక్రమేప్రాజాపత్యంచరిత్యాధ్వన్దేహికఃకుర్యాత్,

వ్యా—దశాహతిక్రమవిషయమిదమ్ । అతామాసాద్యతివత్తాప్రాజాపత్య
దైవగుణ్యాదికం కల్పయేత్ । అత్ర స్మృతిసంగ్రహే ॥వా॥ నిమిత్తశ్రాద్ధహీ
నా సంస్కారకాలాతిక్రమేద ప్రాజాపత్యంకుర్యాత్ । తథా॥శ్లో॥ సంస్కా
రాణాంతునర్వహం కాలాయద్యతిపద్యతే । ప్రాజాపత్యంచరేన్నాసే తతా
ప్రేవంప్రకల్పయేత్ ॥*॥

మూ—విరకాలెపి పెరితకృత్యంపి త్రోదశాహతపవకుర్యాత్.

వ్యా—అతిక్రాంతప్రోషితత్వయోరవిశేషజ్ఞాపనాథేందశాహగ్రహణమ్
అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః ॥శ్లో॥ మహాగురునిపాలేతుహ్యద్యైవస్త్రావహసినా । అతి
తేజోజ్ఞేషికతః ప్యం పెరితకార్యంయథావిధి ॥*॥ దశాహతఇతిపారాంతరమ్॥
“ మాతాపిత్రోదశాహంస్యాత్ ” ఇతిహి స్మర్యతే । సంగ్రహేచ ॥శ్లో॥ ము
ఖ్యకర్తావిదేశస్థామాతాపిత్రామృతౌయది । సంవత్సరేవ్యతితేపి కుర్యాత్ప్రిత
క్రియాంసుతః॥*॥

ఏవం పితృర్దశాహవిధానాదన్యేషాంత్యహత్యమాపనమథాసిద్ధం తదాహ ।
మూ—అన్యేషాంతుత్యహత్.

వ్యా—పెరితకృత్యంకుర్యాదితి పూర్వేణానుషజ్యతే । సంగ్రహే ॥ శ్లో॥
మృతానాంశుసపిండానాం కాలేబహుతిథగతే । తానర్వాసహసంస్కూ
ర్యాత్త్రిరాత్రేణయథావిధి । ఏకొద్దిష్టంచతుర్థేఽహ్నాలేషాంపిండంపృథక్పృ
థక్ । సపిండికరణంలేషాం సహవాపృథగేవవా ॥ * ॥ కర్తౌక్రేయేనహ, అన్య
థాపృథగేవేతివ్యవస్థా.

మూ—తత్కాలేదశాహతస్సపిండానామ్.

వ్యా—అత్ర సూత్రమ్ ॥వా॥ వాసవిషేషయిత్యాపవిత్రంత్వేనంత్రిస్తర్పయ
న్తితిలమిత్రంసగోత్రనామధేయముదకముత్పృజ్యా హరహారంజలివైకోత్తర
వృద్ధ్యాదశాహత్ ॥*॥ ఇతివిద్యుః ॥వా॥ యావదాశౌచం ప్రేతస్యోదకంపిండం
చదద్యుః ॥*॥ సపిండస్యదశాహశౌచసద్భావాద్దశాహాదకదానసిద్ధమ్ ॥శ్లో॥
“ ప్రథమేహనియత్పిండంలేనమూర్ధాభిజాయతే । ” ఇత్యుపక్రమ్య॥శ్లో
“ నవమేషిద్యసంవత్తిదశమేక్షుత్పరిక్షయః । ఆశౌచాలేతతస్సమ్యక్పిండదా
నంసమాప్యతే ” ఇతి ఋశ్యశృంగస్తరణాత్. “ దద్యుదశాహం తిలవారి
పిండమ్ ” ఇతి స్మృతేశ్చ.

మూ—శిశూనాం త్ర్యహ దెకాహతావా.

వ్యా—బోధాయసీయోగ్లో॥ ఉదకంపిండదానంచ త్ర్యహంస్యాత్తు త్రివర్గ తః । దశాహంపిండదానంస్యాదష్టమాష్టాత్పరం స్తుతమ్ ॥*॥ సం గ్రహేచ ॥ షోకన్యాబాలకుమారేభ్యస్త్ర్యహంపిండోదకక్రియాః । కుర్యాద్దశాహమాశౌచం వతః తేచనసంశయః ॥తెఱా॥ శిశోస్త్రివత్సరాదూర్ధ్వముదకంపంచసప్త తః । త్రిరాత్రాత్పిండదకంసర్వేషాంతర్పణంభవేత్ ॥*॥ ఏవంసమానోదక విషయేపి త్ర్యహమేవక్రియా । తథావిజ్ఞానైశ్వరీయాహా॥శ్లేసా॥అసపిండోయది దశాత్త్ర్యహత్ప్రైతక్రియాభవేత్ । ప్రథమేఽహ్నిత్రయఃపిండాద్వితీయేచతు రస్తథా ॥ త్రింస్తుదద్యాత్ప్రతీయేఽహ్నివస్త్రాదితాలనంతతః । ఏకోద్దిష్టంచక రవ్యం శ్రాద్ధకర్తతతిశవరమ్ ॥*॥ శ్రాద్ధకర్త- సపిండికరణమ్, ॥శ్లేసా॥ పృథమేదివసేదయాస్త్రయఃపిండాస్సమాహితైః । ద్వితీయేచతురౌదద్యాదస్థిసంచ యనంతతః ॥ త్రింస్తుదద్యాత్ప్రతీయేఽహ్నివస్త్రాదితాలనంతతః ॥*॥ అత్ర శిశూనామన్యేషాంచ మహాతీర్థఃపుణ్యదేశే ష్టావత్సుచమికదినేన సమాపనం స్థ ర్యతే । వృద్ధగాగ్వః ॥శ్లేసా॥ మృతానామేకవంశ్యానామేకోయదిచ దాహకః ఏక స్తీర్ణదివసేకుర్యాదెకతంత్రేణకారయేత్ ॥*॥కర్తృభేదేనతంత్ర భేదఇత్యర్థః కణ్వశ్చ ॥శ్లేసా॥ ఆపన్నఃస్త్రిచశూద్రశ్చ యంత్రైర్దగ్ధాన్వకాంతనుమ్ । తద హ్నేవక్రియాస్సర్వాఃకుర్యాదితిహివైశ్రుతిః । నవభిక్షపస్తేదద్యాన్నవపిం డాసమాహితః । దశమంపిండముత్పజ్య రాత్రిశేషేషుచిర్భవేత్ ॥*॥ ఇతి వచనంతత్కాలవిషయమ్.

మూ—అతిక్రాంతేసంవత్సరేపిత్రానైవమేకాహతఃకుర్యాన్నాత్పాస్థి సంచయోనశాంతికరైత్యేకే.

వ్యా—సంగ్రహే॥శ్లేసా॥ ఆతీతేఽభేతుసంస్కారేష కాహత్పిండమర్పయే త్ । శ్రాద్ధందద్యాద్ద్వితీయేఽహ్నిత్రతీయేఽహ్నిసపిండసమ్ ॥నాస్థిసంచయ సకుర్యాన్నచచర్తాధిరోహణమ్ । పుత్రాదినాతుకతవ్యం పునస్సంస్కార కమణి ॥*॥ ఏకేఇత్యక్రివికల్పథా “కుంభనిధానాంతమ్” “అనాహితాగ్నైఃస్త్రియాశ్చ” ఇతిదాహాస్థిసంచయాస్తత్వ స్తరణాత్.....

మూ—దుర్గరణేకాలాంతరేప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం నారాయణబలింకృతావత్ర్యహత్ప్రైతక్రియాంకుర్యాత్.

వ్యా—దేవలః ॥ శ్లో॥ యేమృతాః పాపమాగేశాః తేహంసంవత్సరాత్పరం । నారాయణబలికృత్వా కుర్యాత్తత్రాధ్వదైహికమ్ ॥ అట్టాంతేవాఽథ షణ్తాసే పునఃకృత్వాతుసంస్కృతిమ్ । త్రిరాత్రీమశుదియ్యత్వా శ్రాద్ధం కుర్యాత్కిరీయాదికమ్ ॥*॥ అత్ర కృత్వేతినియమాదాధ్వదైహికాత్పరే వనారాయణబలికార్యః “కృత్వాతుసంస్కృతిమ్” ఇతివచనాన్న కేవలముదకంకార్యమ్, త్రిరాత్రీవిధానాత్పితౄరశ్యత్ర నదశాహతఃక్రియాః

అత్రాపరార్కవచనేఃపూర్వసూత్రంవివృణోతి—

మూ—అత్ర శ్లోకానుదాహరంతి ॥ శ్లో॥ “ప్రాజాపత్యాదికృచ్ఛగ్రించ తప్తకృచ్ఛగ్రియంతథా । చాంద్రాయణంతతఃకృత్వానారాయణ బలింతథా ॥ ఓత్తై నితద్వత్సరస్యాంతేవిదధీతాధ్వదైహికమ్ । షణ్తాసాద్విగుణంకార్యం త్రిమాసాత్త్రిగుణంభవేత్ ॥ చతుగుణం త్రిపక్షేన్యాత్సద్యఃపంచగుణంభవేత్ ॥*॥

వ్యా—అత్ర “తపఃపరంకృతయగే” ఇతికృచ్ఛగ్రిదీనాం కృతయగవిషయత్వేనకలౌ స్వరూపానుష్ఠానాయోగేపి “దానమేవకలాయగ” ఇతిస్తరణాత్ ॥ శ్లో॥ “ప్రాజాపత్యేతుగామేకాం దద్యాత్సంతపనెద్వయమ్ । పరాకతప్తకృచ్ఛగ్రికృచ్ఛే గ్రిసగ్నిస్తూగాస్తస్సృతాః । అష్టాచాంద్రాయణాదేయాః ప్రత్యామ్నాయవిధానదా ॥ గవామఘావేనిష్కంస్యాత్తదధంపాదమేవవాపాదహీనంనకతావ్యమితి నెదవిదోవిదుః ॥ ఇత్యాద్యక్రీత్యాకృచ్ఛగ్రిప్రతినిధిద్రవ్యందత్వాకర్మకతావ్యమ్ । పక్షాంతరమాహపరాశరః ॥వా॥ తత్కాలే సతి ప్రాయశ్చిత్తంచతుగుణం షణ్తాసాంతేత్రిగుణం సంవత్సరాంతే ద్విగుణం త్రిహేయనాంతేపోక్తమేవాచరంతి ॥*॥ సంవత్సర్య ॥ శ్లో॥ యదిశస్త్రవిషాంబాద్వైః కామతోబ్రాహ్మణాహతః । త్రిహేయనేష్యతీతేతు ప్రాయశ్చిత్తంవిదుర్బుధాః ॥*॥ ప్రాయశ్చిత్తం - ప్రాజాపత్యకృచ్ఛగ్రిది.....

ఏవం విద్యుచ్ఛస్త్రవిషాగ్నుదకగర్భవ్యాఘ్రాదిభిఃకామతోమరణే॥ శ్లో॥ “అగ్నివిద్యుత్ప్రయఃపాశచండాతై బ్రాహ్మణాహతాః । ఏకద్విత్రిచతుఃపంచ షడ్బైశ్శుద్ధిమాపుయః” ॥ ఇతి కాలభేదేన ప్రాయశ్చిత్తతారతమ్యముక్తం తత్రవ్యవస్థామాహ—

మూ—కామతోపిదుమృతౌతత్ప్రాయశ్చిత్తం పంచగుణంకృత్వావిషగ్రి

స్వసద్యఃకిర్యాఃకుర్యాత్.

వ్యా—తచ్ఛబ్దేన పూర్వసూత్రాకప్రాజాపత్యాదయఃపరామృత్యంతై, అత్రాతికృచ్ఛగ్రీతవక్రచ్ఛగ్చాంద్వా)యణాని ప్రాజాపత్యత్రయాత్మకాని । ఏవంప్రాయశ్చిత్తకరణే విప్రస్వసద్యవీవ కిర్యాఃకార్యాః । విప్రగ్రహణాదన్యేషాంకాలవిలంబః । తథావసిష్ఠః ॥శ్లో॥మనుష్యవజః=విస్త్రాణాం గహీతేమరణేసతి । సద్యవీవకిర్యాఃకార్యాఃప్రాణామనుశాసనాత్ ॥*॥ అపరాశ్చైతచ ॥శ్లో॥ దుర్మృతౌనద్యవీవస్యాత్సంస్కారోహిద్విజన్తనామ్ । లభ్యావకృచ్ఛాగ్రహణేవిప్రభ్య ఇతిధర్మవిదాంమతమ్ ।*॥ ...

ఏవంబుద్ధిపూర్వమృతౌ ప్రాయశ్చిత్తాకైః ప్రమాదమరణేసతితదభావశంకాయాం ప్రమాదాద్యవిశేషేణ కామతోకామతోవాదేశవిశేషే మృతౌచ ప్రాయశ్చిత్తంకార్యమిత్యాహ— ...

మూ—చండాలాదుదకాదితి పాపిష్ఠమృతిస్తృతైస్తేః ప్రమాదదుమ్మృతౌవ నాధ్వనగరకుటికాదిషు మృతౌచకృచ్ఛాగ్రీతికృచ్ఛగ్చాంద్వా)సామ్యసాంతవనగౌదానాని కృత్వాకిర్యాఃకుర్యాత్.

వ్యా—విజ్ఞానైశ్వరీయే॥శ్లో॥చండాలాదుదకాత్సర్వాద్భూతాదైవద్యుతానలాత్ । దంష్టిభ్యశ్చపశుభ్యశ్చ మరణంపాపకర్తృణామ్ ॥ ఉదకంపిండదానంచ ప్రేతేభ్యోయత్ప్రదీయతే । నొపతిష్ఠతితత్సర్వ మంతరిక్షేవినశ్యతి ॥*॥ ఇతి ॥ చండాలాద్యైవమరణస్యపాపకర్మణిబంధనత్వ స్తరణాత్ప్రమాదాచ్చుండాలాదిమరణేపి తత్పాపనిహారణాయ ప్రాయశ్చిత్తంకార్యమిత్యర్థః “ లభ్యావకృచ్ఛాగ్రీతి , ఇత్యవిశేషేణదుమ్మృతౌకృచ్ఛగ్చాంద్వా)స్తరణాత్ । నను “ ప్రమాదాదపినిశ్చంకమ్ , ఇతి చండాలాదిహతస్యాపి సద్యఃకిర్యావిధానాత్కథంప్రాయశ్చిత్తమితిచైనైవమ్, సద్యఃకిర్యావిధానస్య ప్రాయశ్చిత్తవిధ్యవిరోధాత్, ప్రత్యుతప్రాయశ్చిత్తకరణస్య పాపక్షయద్వారాకిర్యాహితాపాపేతుత్వాద్దృష్టమ్ । అతఃపాపనిహారణాయ ప్రాయశ్చిత్తంతత్వమేవ, అన్యథా “ నొపతిష్ఠతితత్సర్వమ్ ” ఇతికృతస్యాపివినాశస్తరణాత్ । ఏవమేవ హి “ మరణంపాపకర్మణామ్ ” ఇతివదతోభిప్రాయః । సర్పహతేవిజ్ఞానైశ్వరీయేవిశేషః ॥శ్లో॥ సువర్ణతారనిష్పన్నం నాగంకృత్వాతథైవగామ్ । వ్యాసాయదత్వావిధివత్ప్రతురాన్యథామౌప్రవా ॥*॥అతస్సర్వాదిసాహచర్యాద్భృం

చాలాదైవఃప్రమాదమర్జనార్థః ప్రాయశ్చిత్తసిద్ధమ్ । ప్రమాదమర్జనార్థః
శ్చిత్తపూర్వకం దశాహస్యైతక్రియాఃకార్యాః, కామతస్తుత్రహాదివివే
కః । వసిష్ఠః ॥శ్లో॥ అకామతోమృతానాంతు ద్విజాతీనాంవనేపథి । గ్రామే
వానగరేవాపి కుటికేష్వగృహేషువా ॥ సంవత్సరాంతేసద్యోవాబ్రాహ్మణైర
భ్యనుజ్ఞయా । కృచ్ఛాగ్రితచ్ఛ్రింసామ్యంచతథాసాంతపనంచరత్ ॥ గోదా
సంతద్వ్యతస్యాంతే బ్రాహ్మణానాంచభౌజనమ్ ॥*॥ సద్యఃప్రాయశ్చిత్తకర
ణై నకాలవిలంబిత్యథః । విష్ణుశ్చ ॥శ్లో॥ మండపేగోపురేవాపి ప్రాసా
దేహమ్యభిత్రిమ । అకామతోమృతానాంతు దాపయేదైందవద్వయమ్ ॥ప్రా
జాపశ్రించరత్కృచ్ఛ్రింపరాకణవిశుద్ధ్యతి । పూర్ణేభ్యేతువృతంకుర్యాత్స
మాప్తీమాదకక్రియా ॥ నారాయణలలింకుర్యాత్సుద్ధిరేషాప్రకీర్తితా ॥*॥
ఏనమకామతోనవాదిమమృతస్యాపిప్రాయశ్చిత్తవిధానాచ్చండాలాదైవః ప్ర
మాదమృతస్య ప్రాయశ్చిత్తకైముత్యసిద్ధమిత్థేయమ్ । అగృహేష్వితి-కుండత
టాకనదీతీరాంగణనిష్కుటాద్యనావృతప్రదేశేష్విత్త్యథః

ప్రమాదమమృతౌ ప్రాయశ్చిత్త పూర్వకం సద్యఃక్రియాకా
ర్యత్సాహ—

మూ—ప్రమాదాద్దుమృతౌసద్యఃక్రియాశ్చోచేనమాచరత్.

వ్యా—బ్రాహ్మణాశ్లో॥ ప్రమాదాదపినిశ్చలం (తత్కుర్యాద్విధిచోదితం)
అకన్తాద్వినిచోదితః) । శృంగిదంష్ట్రీనఖవాన్తే విద్యుచ్ఛక్త్రవిమాగ్నిభిః ॥ చం
దాలేర్వాననరైర్వా నిహతాయత్ర కుత్రచిత్ । తస్యదాహాదికంకార్యం
యస్తాన్నపతితస్తుసః ॥*॥ అగ్నిరాశ్చ ॥శ్లో॥ యదికశ్చిత్ప్రమాదేన మ్రియేతా
గ్నృదకాదిభిః । తస్యాశ్చోదంవిధాతస్యం కథంవాచాదకక్రియా ॥ * ॥
దశాహతఇతి శేషః.

వైధేతువిశేషమాహ—

మూ—వైధేప్రాయాదిమరణే దేవకార్యాథందేహత్యాగచనదుమేత
థం ఏకాలవిలంబస్సద్యఃక్రియాఃకుర్యాత్.

వ్యా—అత్ర గాగ్యః ॥ శ్లో ॥ వృద్ధశ్చౌచక్రియాలుప్తఃప్రత్యాఖ్యాతభిష
క్రియః । ఆత్మాసంఘాతయద్యస్తుభృగ్నృనశశాంబుభిః ॥ తస్యత్త్రిరాతం
మాశ్చోచంద్యతీయేత్వస్థిసంచయః । తృతీయోచోదకందత్వా చతుర్థశ్చాద్ధమా

చ రెల్ ||*|| కింద ||క్లొ|| “ సాధ్వీనామెవనారీణామగ్నిప్రపతనాదృతే । నా
 న్సాధ్వీహివిజ్ఞేయోమృతేభిరకహిచిత్ ||” ఇత్యగ్నిప్రవేశసాపిశాస్త్ర
 విహితత్వాత్తస్యహతిగ్రియా । తథాబ్రాహ్మే ||క్లొ|| దేశాంతరమృతేఽత్యోసా
 ధ్వీతత్వాదుకాదవయం । నిధాయోఽసిసశృద్ధా ప్రవిశేజ్జాతపేదనమ్ || ఋగ్వే
 దవాక్యాల్ స్త్రీసాధ్వీ నభవేదాత్తపూతిసి । తస్యహశోచేతునిన్మృతైశ్చాధ్ధం
 ప్రాప్నోతిశాశ్వతమ్ ||*|| అగ్నేయేచ || క్లొ || విష్ణోఃకార్యంసముద్దిశ్య దేహ
 త్యాగోయదాకృతః । తదావైకుఠమసాద్య ముక్తౌభవతిమానవః ||*|| పాద్మేచ
 క్లొ|| దేవస్యధనధాన్యథం ధూషణౌమ్బరయోరపి । క్షేత్రా రామగృహాద్య
 థంవివాదంకురుతేయదా || వైష్ణవోఽన్యోవిశేషేణ ప్రాణత్యాగాంత మా
 త్తనః । శస్త్రాదిసాధనేరన్యైరణ్యత్వాదికాన్మృతః । తస్యహశేమృతాస్సర్వే
 గచ్ఛంత్యాత్మంతికలయం ||*|| ఆశ్వమేధికే || క్లొ || పాశాన్స్త్రజతియోమ
 త్యోమాంప్రపన్నోపిమత్కృతే । బాలచూర్యప్రకాశేన ప్రజేద్యానేనమ
 ద్గృహమ్ ||*|| ఏవంశాస్త్రవిహితత్వాన్సద్యస్తస్యహతిగ్రియాకార్యా । కించ||
 క్లొ|| “ యఃకామతోమహాపాపం నరఃకుర్యాత్కథంచన । నతస్యనిష్క్రూతి
 ద్భూప్తా భృగ్వగ్నిప్రపతనాదృతే || రెతస్సిక్వాకుమారీహు సవయోనిషన్వీంత్సజా
 నుచ । సపిండపత్యదారేహ దేహత్యాగోవిధీయతే ||” ఇతిమన్వాదివిహి
 తాత్మహననేపి తస్యహతిగ్రియేత్సలమ్... ..

మూ—విధివత్సంస్కారపి అనన్ధిసంచయే యద్యదకక్రియావిచ్ఛిద్యేతై
 కొద్దిష్టంవా పునర్దాహః.

వ్యా—అపరార్కే ||క్లొ|| మంత్రవహ్నిస్సూతస్యాపి హ్యసమాప్తౌదకస్య
 తు । అర్వాగ్గతదినాదూర్ఘణం పునర్దాహోవిధీయతే ||*|| దశదినాదర్వాగ
 సమాప్తౌదకస్యేత్యన్వయః । శాతాతపః ||క్లొ|| ఏకోద్దిష్టంసుతేకుర్యాన్మృతప్రే
 కాదశేఽహని । తత్ర శ్చాధ్ధంనకుర్యాచ్ఛేతుప్రసన్నంస్కారమహాంతి ||*|| వసి
 ష్టశ్చ ||క్లొ|| యత్యతంపృతముద్దిశ్య నవశ్రాద్ధాదికంకన్వచిత్ । అకృతంతద్వి
 జ్ఞానీయాదెకొద్దిష్టంవినాకృతమ్ ||*||

అత్రవ్యవస్థామాహ—

మూ—యద్యస్థిసంచయశ్కృతస్సాన్వన్నపునర్దాహోఽన్యత్సర్వంకుర్యాత్,

వ్యా—అత్రానాహిజ్ఞాగ్నేదాహస్యకుంభనిధానాంతత్యాత్ “ ఉత్తి

స్తపేహిప్రపాకఃకృణుష్వపరమేన్యోమః ॥ ఇతిమంత్రాధానిధ్యోధి
వత్సంస్కృతస్య పునర్దాహయోగాచ్చ, అతోఽనస్థిసంచయవీవ పునర్దా
హః । అతవీవహిక్యతేఽస్థిసంచయోత్యహతిక్రియా సభ్యతే॥క్షో॥ అస్థిసంచయ
నాదూర్ధ్వం విచ్చిన్నైతర్పణాదికై । ఆఽభ్యేయదిపితోశ్చ పునస్సంక్షిప్యతే
త్యహత్ ॥ ११ అతోగౌఽతీవదన్యాయేన ॥క్షో॥ ॥ మాశాపిత్రాదశాహం
స్యాదస్థిదాపేతధైవచ । १२ ఇతి దశాహోదశక్రియావిధిరస్థిసంచయనాభావవి
షయవ । యత్తుదేవలవచనమ్ ॥క్షో॥ పునర్దాహసమారభ్య వ్రాధాంతంప్రేత్య
మేధికమ్ । కృత్యాంఽతేప్రేతరూపస్య సపిండికరణంచరేత్ ॥३॥ ఇతి తత్, వ
త్సాద్యదివ్యతిరక్తసంఘాతమరణవిషయమ్, సమాంఽతేసాపింష్యవిధానాత్తథా
భస్తాత్సంఘాతమరణవకరణై ప్రత్యపాది । అయంతిరాత్ర విధిదశాహంత
ర్విచ్చిన్న పింషోదక దానవిషయః, వత్స రాతిక్రమేపి పిత్రాదశాహవిధానా
త్ । అతఃకెవలూదక దానపరంవచనఃకృత్యాస్థిసంచయదశాహమధ్యవిచ్చిన్న
తర్పణవిషయంమంతవ్యమ్

మూ—తథాంగదాహవైకలేపిపునర్దాహః.

వ్యా—స్తృత్యంతరేక్షో॥ అమంత్యపూర్వదగ్ధానామంగవైకల్యశేషిణాం
చండాలాదిహతానాంచ పునర్దాహసమాచరేత్ ॥३॥ ...

మూ—యదిగృహ్యగ్నినావ్యమంత్రేనద్వపేదస్యగ్నినావాదిధి వద్దపేత్ర
దాపునర్దాహోష్ఠీన్యాహృత్యకార్యః.

వ్యా—అమంత్యేద్రాపేపూర్వోదాహృతవచనేన అయథావృతమకృత
మితిన్యాయేన పునర్దాహస్సిద్ధః । ॥ ఔపాసనెనానాహితాగ్నిండమేత్ १२
ఇతినియమాలౌకికాగ్నినాదాపేపునర్దాహఃకతావ్యః, ఔపాసనేనవిసావిధి
వత్క్రృతస్యాపి దాహస్యాకిచిత్కరత్వాత్ । స్థితేతస్థింస్తేనైవపునర్దాహః
కార్యః, అన్యస్థిం విధివదగ్నింసంధాయతేనైవపునర్దాహః కార్యః । ॥అ
థయద్యాహితాగ్నిరస్య త్రప్రేయాద్దీప్యమానే హూయమానై రగ్నిభిరాసీ
రణ యానదేవాస్యాగ్నిభిస్సమాగమయేరణ ఆసంస్కారాదగ్నిఃజుహుయా
దగ్నిరక్షణాణం १३ ఇతిబొధాయనాపస్త్రబాదిభిర్దాహంతమగ్నిరక్షణస్తర
ణేన పునర్దాహస్సిద్ధః, అగ్నేదాహవైకప్రయోజనత్వాత్ ॥ శరీరదాయా
భాహవాఅగ్నయోభవతి १४ ఇతిశ్చులేఃపినియోగాంతరాభావాచ్చ,స్వాధ్యా

చ్ఛాదనంతథా । నవశ్యాధప్రవానాది సర్వంకర్మసమాచరెత్ ॥ * ॥ శ్రీధ
 రీయే ॥ శ్లో॥ దశాహాకర్మణ్యోరభ్యేసంస్కారాచాకసీయసా । జ్యేష్ఠోయస్త్యం
 తరాగచ్ఛేత్సంస్కరణేషాంసమాపయెత్ ॥ * ॥ “ అనుజ్ఞేసస్పిండినం ” ఇతి
 జ్యేష్ఠాసన్నిధానె సన్నిధిస్థఃకనిష్ఠోయదిపిత్రాస్సాపిండియపికరొతి తదనుజా
 దిభిః కృతమపిసాపిండియం జ్యేష్ఠఃపునఃకుర్యాదిత్యధః । ఏతత్సర్వం స్మృతిచం
 ద్రికాయాం సుస్పష్టమ్ ॥ శ్లో॥ జ్యేష్ఠేనవాకనిష్ఠైససపిండికరణైకృతే । దేశాం
 తరగతానాంతు పుత్రాణాంచకథంభవెత్ ॥ శృత్యానువసంకృత్యా దశా
 హాంతంతిలోదకమ్ । తతస్సపిండికరణం కుర్యాదేకాదశేహని ॥ దావాదశా
 హేనతత్కార్య మితిశాతాతపోబ్రవీత్ । కనిష్ఠేనాపికరణవ్యం సపిండికరణం
 పునః ॥ ” అనేన వచనేనాపితిలోదకమాత్ర విధానాన్నపిండికమితిసిద్ధమ్,
 శ్రాద్ధాంతస్యకృతస్యచనపునఃకరణమితిచసిద్ధమ్ । కింశ్చ ॥ శ్లో॥ ఏకోద్దిష్టాంతప
 వస్యాత్సంస్కర్తుంశ్శుద్ధతాత్పర్యాత్ । పిండికకప్రదానైశ్చ పుణ్యాహా
 క్త్యావిశుద్ధ్యతి ॥ ” ఇతి బోధాయనేనసంస్కర్తురైవకోద్దిష్టాంతకరణేన శు
 ద్ధిస్తరణాదేకోద్దిష్టస్య సంస్కరణేకకర్తృకత్వం సిద్ధమ్ । తథాకర్తృనియమ
 శ్చ గృహ్యపరిశిష్టాద్విజ్ఞయః ॥ శ్లో॥ “ అసగోత్రస్సగోత్రావాయదిస్త్రీయ
 దివాపుమాన్ । ప్రథమేహనియఃకుర్యాత్సదశాహంసమాపయెత్ ॥ ” ఇతిస్రా
 యశ్చిత్తకాండాదా విజ్ఞానేవరేణోక్తమ్ । తథా సదాచారకాండేన శ్రాద్ధ
 ప్రకరణే “ పుత్రాసన్నిధానె సగోత్రాదినాయేన ప్రథమదినే దాహసం
 స్కారఃకృతస్తేనైవా దశాహాప్రేతకర్మకర్తవ్యమ్, “ అసగోత్రస్సగో
 త్రావా ” ఇతి స్మరణాత్ ” ఇతిచోక్తమ్ । తదేవసంస్కర్తురేవదశాహాకృ
 త్య కర్తృత్వనియమోఽన్యకృతైకోద్దిష్టాంతకృత్యస్యజ్యేష్ఠేనపునఃకరణవ్యసంగ
 మమాధువత్ । అతఃకృతే శ్రాద్ధాంతేతిలోదకమాత్రముఖ్యకర్తృకార్యం
 తతశ్చ “ దాహంవినాతానిపునశ్చసర్వం ” ఇతి వచనం దశాహమధ్యాగత
 ముఖ్యకర్తృవిషయమేవేతిసిద్ధమ్ । పశ్చాదాగతైసత్వేకోద్దిష్టాంతస్య కృతజ్వేన
 తస్యపునఃకరణసంభవాద్వచనాభావాద్దాదశాహంతిలోదకమాత్రందత్వైకో
 ద్దిష్టాభావాదేకాదశాహవీవసపిండికరణమాత్రంపునఃకార్యమితినిశ్చయః । అ
 తాజ్ఞాతివజ్జ్యేష్ఠపుత్రేణాపి తిలోదకమాత్రంకృత్వా కనిష్ఠేనానైనవా కృతమ
 పి సాపిండియపునఃకార్యమితి ధర్మశాస్త్రార్థనిష్పక్షః । నను, “ సంస్క

తావస్యజైత్రతః,, “నదశాహంసమాపయేత్,, ఇతి వచనయోర్విరోధఇతి
 చేస్తు, పరిహృతత్వాత్సారస్కరేణ॥శ్లో॥ పుత్రాభ్యాతాఽథవియోవాహ్య
 వ్యోవాద్యాహ్నానసదా। ప్రథమేఽహనియఃకుర్యాత్కుర్యాదేవాప్రదానతః
 ఏలైరారబ్ధపిండస్య యద్యాగచ్ఛంజివైసుతాః। తేఽపికురుస్తుపూర్వోక్తం పిం
 డదానంజలంశధా॥*॥ ఇతి। అతఃపూర్వప్రవృత్తశ్చోదక మాత్రం దశాహం
 దద్యాత్, అంతరాగతాముఖ్యకతాశ్రాద్ధాంతం కుర్యాదితి వ్యవస్థాపితమ్।
 ఆవ్రదానతః - ఆసమాప్తేః, సమాప్తే శ్రాద్ధాంతకృత్యేనాపిండస్యమాత్రం
 ముఖ్యకర్తాకార్యం। కించ; ముఖ్యాభిభావితేన ప్రవృత్తైకమణి మధ్యేము
 ఖ్యలాభేపి యథాగౌణేనైవ సమాప్యతే తథాశ్రాప్యన్యేనారబ్ధస్య సమాప్త
 స్య నపునఃకరణమ్, అన్యథాబుత్త్విగాదినా కృతస్యాపిపునఃకరణ ప్రసక్తేః।
 తిలోదకస్యతుసపిండసాధారణత్వాత్తన్తాత్రంకార్యమ్, వచనాతా పిండ్యంచ।
 దశాహమధ్యేముఖ్యకర్తాగమేవచన బలాద్దాహవ్యతిరిక్తం పూర్వకృతంసర్వమ్
 నేన పునఃకార్యమితివచనన్యాయసిద్ధోయమథః। ఇమమథఃసంపృష్టమాచప్తే
 షట్ ధర్తకారః॥శ్లో॥ యఃకుర్యాత్ప్రథమేఽహ్నిసంస్కృతివిధింజ్ఞాతిస్తద
 న్యోపివా శ్రాద్ధాంతంసకలంసవితతుచరేత్(కర్తా)జ్ఞాత్యాదికేప్యాగతాశ్చ
 ప్తానన్నిధినాకనీయసి పితుఃకుర్వాణవినక్రియాం శ్రుత్యోపస్థితవచేదధవరే
 జ్ఞాయాం సమాధ్యక్షియామ్॥ యత్ప్రిత్యార్థణాదికం దశవినంతక్తిగ
 తేజ్ఞాయానస్తత్ప్రశ్చచ్ఛ్రవణప్రభృత్యవరతాశౌచ పశ్యతావపి। జ్ఞాయా
 నేవతదూధ్యక్షమాచరతి తచ్ఛ్రాద్ధాదిమిశ్రాంతకంతత్తత్కమణిశుద్ధిమస్త
 రదసౌతాత్కలికించేవలః॥*॥ ఇతి। మిశ్రం - సపిండికరణం। అశ్రాంతశ
 బ్దోమర్యాదాయామ్। “ఆద్యంశ్రాద్ధమశుద్ధోపి” ఇతివత్సాపిండ్య మశు
 ధ్ధోపి కుర్యాదితి వచనాధావాదాద్యగ్రహణవైయ్యధ్యాత్వాననకాశత్వాచ్చ
 ద్వాదశాపే ఆశౌచసద్భావే నాపిండ్యం నకార్యమేవ, నిరవకాశస్యాప్యాబ్ధి
 కస్యాశౌచానంతరదినే విధానాత్సాపిష్ఠాస్య కాలాంతర విధానాచ్చ....

మూ—నాత్రప్రేతశబ్దంబూయాత్.

—వ్యా—అత్య-పునస్సాపిండ్యే। అత్ర విజ్ఞానేశ్వరీయే॥శ్లో॥ పునఃప్రేతం
 సనిధిశేత్॥*॥ ఇతి। స్మృత్యధ్వసారేచ॥శ్లో॥ యవీయసాకృతంకమణిప్రేత
 శబ్దంవిహాయతు। తదగ్రజేనతత్వ్యం సపిండికరణంపునః॥*.....]

మూ—శ్రీరథే కనచిత్తైకకృత్యై ! ముఖ్యకర్తాఽన్తరాగతాదాహంవి
నాఽన్యత్సర్వం పుర్యాత్కృతం! నాస్థిసంచయనం పూర్వపశ్యత్త
శ్చౌదశాహముదకమౌత్తమన్యోఽపిదద్యాత్, “ సదశాహంస
మాపయేత్ ” ఇతినియమాత్ .

వ్యా—కేనచిత్ - పుత్రేణాన్యేనవా ! అత్యసంవాదివచనాని పూర్వమేవో
దాహ్యతానిచర్చితానిచ । కృతేనాస్థిసంచయనెన “ ఉత్తిష్ఠప్రేహి ” ఇత్యాది
మంత్రాఘోషిధౌః, పునఃకరణస్య నిరర్థకత్వాత్, పిండోదకదానవత్తస్య
పునఃకరణవచనాభావాచ్చ సమనరస్థిసంచయః ॥ క్లౌ ॥ “ అతీతేఽభేతుసం
స్కారపికాహాత్పిండమర్పయేత్ । శ్రాద్ధంధద్యాద్విధియేఽహ్నితృతీయేహ్ని
సపిండనం । నాస్థిసంచయనంకుర్యాన్నచచర్తాధిరోహణమ్ । పుశ్రాదినాతు
కర్తవ్యం పునస్సంస్కారకమణి ॥ ” ఇతి పునదాహేఽస్థిసంచయః స్తర్య
తే । సహ్యత్రపునదాహాహ్ని, మంత్రనత్సంస్కారస్య కృతతావత్పిండోద
కదానవిచ్ఛేదేన చశాహంతి క్రమాచ్చ... ..

నను, యద్యగ్నివిద్యతే తహ్యేగ్నిరపేక్షణీయః, యద్యగ్నిరస్తితదాతేనా
స్థిదాహాకార్యః, అప్యభావేష్యగ్నిసద్భావేదభాదినా శరీరాకృతికార్యా,
యద్యుభయంనా స్థికం తవ్యంత్రాహ—

మూ—యద్యగ్నిరభివాద్యయంవా నస్యాత్పలాశవల్క్రేమశ్చేర్వాసంధిమ
సంవెష్ట్యచతావరింశతాపలాశవృంతైశ్శిరఃపకల్పయతేదశభిర్గ్రివాం
వింశత్యోరస్త్ర్యింశతోదరంపఞ్చాశతైకైకంబాహుంతయోరేవ పం
చభిరంగులీస్సప్త్యైకైకంపాదంతయోరేవ పంచభిరంగులీరష్టాభిశ్చ
శ్చందావదభిర్వృషణమేవంపురుషాకృతిం కృత్వా ప్రేతమావా
హ్య సంసౌపాప్యలంకృత్యాగ్నిముత్యాద్య సంకల్ప్యవరణాగ్నిం
“ సర్వస్య ప్రతిశివరి ” ఇత్యేతదాది ప్రతిపద్యతే తాంఘృతే
నాభ్యజ్యదహేత్ .

వ్యా—అత్యగ్నీవాబాహుపదాది సందిమ యథాసంధ్యాకారోభవతి తథా
పలాశవల్క్రేమశ్చేర్వాసంవెష్ట్యకర్తవ్యమ్ । పకల్పయతఇతి సర్వత్యానుషస్య
తే । పలాశవృన్తైరితి గ్రివాదిష్వపి సమ్పద్యతే । ఏకైకమితి వీపుయా ప్రతిబా
హుప్రతిపాదంసంఖ్యాన్వేతి । తయోరేవైత్యేవకారణవృత్తాన్తరనివృత్తిః । బా

మొత్తైన కల్పితయోఃపంచాశత్పంచాశత్పలాశవృంతసమూహయోరేవ మణిబంధన శిష్టైఃపుష్కలైర్దేశదశవృన్తాత్తకైః పంచభిరంతైః పంచాంగులీః కల్పయేత్ । ఏవం ప్రతివృంతాత్తకయోఃపాదయోరేవావశిష్టైశ్చతుర్దశవృన్తాత్తకైఃపంచభిరంతైఃపంచాంగులీః ప్ర కల్పయేత్ । అస్య త్వర్వంసుబౌధమ్ । ఏవం చాహత్యష్టష్టధిక త్రిశతపలాశవృన్తానిభవంతి । వైఖానసే సంఖ్యావైషమ్యముక్తమ్ ॥ అత్రసూత్రమ్ ॥ వా ॥ యద్యాహితాస్త్విహోషితఃప్రమితానప్రజ్ఞాయోతత్రీణిషష్టిశతానిపలాశవృన్తానాంలైఃకృష్ణాజినే పురుషాకృతింకుర్వంతి ॥ *॥పలాశవల్లైరిత్యాదిసమానమ్, తత్ర “ తాభ్యామేవపంచభిః ” ఇతిభేదః పంచాశత్సప్తతి పంచసంఖ్యాః ‡ వీహస్సప్తాథా, ఏకైకమితివీషయైవ ప్రత్యేకంతత్తత్సంఖ్యాసిద్ధేః । ఏవముక్తక్రమేణ ప్రతికృతికృత్వా ప్రితమావాహ్యస్నానాదికంతర్తవ్యమ్ । అత్రసూత్రమ్ ॥ స్నాపయిత్యాంకృత్య పత్రాదశేనవాససాప్రచ్ఛాద్య ॥*॥ ఇతి బౌధాయనశ్చ ॥ వా ॥ తాంమధునాసర్పిషావాఽభ్యర్చ్యదమోత్ ॥*॥ ఇతి తామ్ - ప్రతికృతిమ్... ..

మూ—తావద్భిస్సమూరైఃపలాశపక్షైశ్శరీరాకృతిరిత్యేకే కుశైరిత్యనేయవణశరైరేత్యపరే.

వా—అత్రసంవాదివచనాన్యక్తసూత్రవాఖ్యానేదృష్టవాని.....

మూ—ఏవందాహమకృత్వాన కేవలముదక దానంకార్యమ్

వా—ఏవమ్- ఉక్తక్రమేణ, ప్రతికృతిదాహమవిధాయ కేవలముదక దానం నైవకార్యమ్... ..

అత్రమేతుమాహ—

మూ—తచ్ఛాస్త్రేర్విప్రతిషిద్ధమ్.

వా—తథాహి—ప్రథమంతావత్ “పురుషాహుతిహ్యన్యప్రియతమా ॥ ఇతి శృతివిరోధః । “ శరీరదాయాదాహవాఅగ్నయోభవంతి , ఇతిశృతివిరోధః । “ సత్యైవతేభ్యఃపరిదదాత్ - అథైమేనంపరిదత్తాత్ - ద్యాంచగచ్ఛ- ఉత్తిష్ఠప్రేహిషద్ద్రవాకః కృణుష్వపరమేవ్యోమత్ , ఇతిదాహాద్ధినంచయనాభ్యామేవసద్గతిపాప్తిపరానైకశృతివిరోధః ॥శ్లో॥ నాత్రివక్ష్యన్యకతవ్యాబాష్టవైరుదకక్రియా । , ఇత్యత్రవిజ్ఞానేశ్వరైశోదకగృహణం తత్సాహచర్యాద

‡ వీహస్సప్తభరద్వాజసూత్రస్థాదృష్టవాన్.

గ్నిసంస్కారస్యాప్యవలక్షణమితి వివృతం తద్విరోధః, సాహచర్యాదితి వద
తా అగ్న్యదకయోరవిసాధావఉక్తః । అతాదాహాభావేభనసత్యాగయోరివో
దకాభావవిన, తద్వ పక్ష్యతే తదభావతదభావశ్చ పగజ్యేతేతి । కించప్యేషి
తవిషయే దూరస్థత్వాదస్థ్యలాభవన, చిరకాలాత్యయాదగ్న్యభావశ్చ, సహిం
చదశహ్యాదశవమాతి క్రమాత్తదవస్థితస్థానాది వృత్తాంతాశ్చివణాచ్ఛ్లేషాస
నాగ్నిరాస్సమృతతి, ఏవముభయాలాభేపి “ కృత్వావతత్ప్రతిరూపకమ్ ” ఇతి
తత్ప్రతికృతిదాహపరవచనవిరోధః ॥ క్లౌ ॥ “ కుశపుత్రకహపాన తస్యస్యా
దనధారణమ్ ॥ ,, ఇతి వచనవిరోధః ॥ క్లౌ ॥ “ దేశాంతరమృతానాంతురాజభి
ర్వావిషాదిభిః । తేషామంగంపలాశాద్యైః కృత్వాదేహందహేత్పునః ॥ శవవ
త్ప్రతివత్తిశ్చ హ్యజ్ఞాగ్నిసంస్కారవిదుః ॥ ” ఇతి నారదవచనవిరోధః ॥ క్లౌ ॥
“ సుపిష్టే జ్వలన్మిశ్రైర్దృగ్ధవ్యశ్చ తథాఽగ్నినా । అసౌస్వగాయలా
కాయస్వాపేత్యక్తానీతుబాన్ధవైః ॥ ఏవంపణశవందద్ధావ్త్రిరాత్రీమశుద్ధి
వేత్ ॥ ,, ఇతి విజ్ఞానేశ్వరీదాహృతవచనవిరోధః । “ యంత్రైర్దృగ్ధావ్త్రిన్వ
కాంతమ- ఆత్మనాపిజలందహ్యాత్ ,, ఇతిదాహాభావే నొదకమిత్యభిప్ర
యేణ దాహపూర్వోదక దానవిధిపరకణ్వవచనవిరోధః । “ యదాతుప్రోషిత
మరణేఽపిశరీరంసలభ్యతే తదాఽస్యాస్థిభిః ప్రతికృతింకృత్వా తేషామప్యలా
భేపణశైరైశ్శ్వేనకాదిగృహ్యైక్రమాగౌణ ప్రికృతింకృత్వాసంస్కారః కా
ర్యః ,, ఇత్యక్రవిజ్ఞానేశ్వరవచనవిరోధః ॥ క్లౌ ॥ “ అస్థీనియద్యలద్ధానివజ్జై
స్తుపుషాకృతిమ్ । కృత్వాతిథ్యతసిగ్భాగేదహేయఃపితృమేధతః ॥ ,, ఇతిబొ
ధాయనీయవిరోధః । కించ “ జాతస్యహిమసుష్యస్యదా వసంస్కారావృణభూ
తాజాతసంస్కారోమృతసంస్కారశ్చ జాతసంస్కారేణేమంలాకంజయతమృ
తసంస్కారేణామంలాకమభిజయతి తస్మాన్జాతరంపితరమాచార్యం పుత్రంప
త్నీమంత్రేవాసిను పితృన్యంమాతులంసగోత్రంచ దహనసంస్కారేణ సం
స్కరాత్ ,, ఇతి బొధాయనెన దహనసంస్కారస్య పరలోకప్రాప్త్యర్థత్వ
స్మరణాత్తదభావే పరలోకహనిరేవేతి సిద్ధమ్ । అతఃప్రోషితస్యావగ్నైరసస్థిక
స్య కేవలాదక దానజల్పనంమూఖప్రలపితమిత్యలమ్. ...

ఏవంశాస్త్రవిరోధముక్త్యా బాధకతర్కమాహ—

మూ—ఉదకదానస్య దాహనిబంధనత్వాత్తదభావే తదభావశ్చ పగజ్యేత.

వాన్—తదభావే-వాహాభావే, తదభావః, ఉదకదానాభావః । అత్ర
 'హేతుర్దాహేతి । హేత్వసిద్ధిః పూర్వోదాహృతవనైరేవనిరస్తా । అత్ర,
 పి “ అగ్నిసాసంస్కృతస్యోక్తాపిండదానోదకక్రియా ,” ఇత్యాద్యఖండాద.
 శాన్దినచనంచోదాహరణీయమ్

బ్రహ్మచారివిషయే—

మూ—యదిబ్రహ్మచారిప్రేతకృత్యంకుర్యాత్పునరుపనయస్సాన్యద్యదిపిత
 రౌమాతామహావనపత్యేమాతులమాచార్య ముపాధ్యాయంచ సం
 స్కర్యాన్నాత్రవృతలోపానాప్యశౌచం నయద్యాశౌచేభుం
 క్తప్రేతగృహేవాసంవసేత్పునరుపనయస్సాన్యదాశౌచంచాస్యవి
 ద్యతే తతోఽన్యత్రభుంజీతాన్యత్రాసనశయనాదికం కుర్యా
 త్ప్రేతకృత్యోత్తరమాప్లుతశ్శుచిస్సాన్యత్.

వాన్—పుత్రస్సవత్సీపుత్రఇత్యుక్తకర్మమేణపుత్రాదీనాం పితృడిదా
 హాదికర్మత్వప్రాప్తౌబ్రహ్మచారిత్వేపి తేషాంనబ్రహ్మచర్యవృతలోపః, పి
 త్రాదివ్యతిరక్తప్రేతకృత్యేబ్రహ్మచర్యహానిఃపునరుపనయభంచ ఖవతి । అత్ర
 బోధాయనవస్థిషా ॥వా॥ బ్రహ్మచారిణశ్శవకర్తిణోవృతాన్నివృత్తిరన్యత్రమా
 తాపిత్రారాచార్యాచ్చ ॥*॥ బోధాయనశ్చ ॥వా॥ అధోపనీతన్యవృతానిభవం
 తి నాన్యస్యోచ్చిష్టభుంజీతాన్యత్ర పితృజ్యేష్ఠాభ్యాం నస్త్రియాసహభుంజీత
 మధుమాంసశ్రాద్ధసూతకాన్న మనిదేశాహగోషీరంఘత్రాక నిర్వాపౌవిల
 యనం గణికాన్నమిద్యేతేషు పునస్సంస్కారః ॥*॥ ఇతి । స్మృత్యంతరేచ॥శ్లో
 దహనాదిసపిండ్యంతం బ్రహ్మచారికరోతిచేత్ । అన్యత్రమాతాపితౌస్సాన్యదు
 పనేయఃపునవ్యతీ ॥*॥ అనేనప్రేతకృత్యైకదేశకరణేన బ్రహ్మచర్యహానిః,
 కృచ్ఛాగ్రిచరణమెవ, అతస్సపిండికరణమాత్రకరణైవ పునరుపనయనమ్ । యా
 జ్ఞవల్క్యశ్చ ॥శ్లో॥ ఆచార్యపితృపాధ్యాయాన్నిహృత్యాపివృతీవృతీ । సంక
 టాన్నంనచాన్నీయాన్నచత్రైస్సహసంవసేత్ ॥*॥ సంకటాన్నమ్, ఆశౌచా
 న్నమ్-తైః-ఆశౌచిభిః । మనుశ్చ ॥శ్లో॥ ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయం పితరం
 మాతరంగురుమ్ । నిహృత్యతువృతీప్రతాన్నవృతేనవియజ్యతే ॥*॥ వృతీబ్ర
 హ్మచారికృచ్ఛాగ్రిదు పృవృతశ్చ । గురురత్రమాతులమాతామహా ॥ తథాభ్య
 గుః ॥శ్లో॥ మాతామహాంకురుంచ తత్ప్రత్యాచార్యపత్యే ॥ వృతీసంస్క

తృతీయబండే-అనుపనీతపుత్రస్యవత్సాన్యశ్చమంత్రోచ్చారణమ్ ౨౫
 దుతేయస్తు వృతలూపోనతస్యహి ||శ్లో|| కించ ||వా|| జ్యేష్ఠభ్రాతృపితృవ్యాదీనామూ
 దాహృతీనచ సేషా కంత్రాక్షత్వాభివేషి విద్యామంత్రోపదెష్టుత్వసమ్భవే ఆ
 చార్యోపాధ్యాయాది ష్వంతభావాత్పితృవ్యాదినంస్కారేచ నవ్యతీనావృత
 హానిః ||శ్లో|| “ పితృవత్పాలయేద్భ్రాతృణాం జ్యేష్ఠోభ్రాతాయపీయసః | పు
 త్రచచ్ఛానువతేఽకం జ్యేష్ఠేభ్రాతరిధర్మతః || ”, ఇతిమనునాజ్యేష్ఠకనిష్ఠభ్రా
 త్రాఃపితృపుత్రాధర్మాదిదేశాన్తస్త్వాయుషదేశాభివేషి పితృవజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరంచ
 వృతీసంస్కర్యాదిత్యన్యేమన్యంలే

మూ — గర్భవానపిపిత్రాదీన్ సంస్కర్యాన్నతత్రదోషోఽన్యత్ర,
 నకుర్యాత్.

వ్యా—ఆదిశబ్దేనమాతామహమాతులచార్యోపాధ్యాయాడుచ్యంతే, ప్రకృ
 తత్వాత్ | అత్రవృద్ధమనుః ||శ్లో|| నవనందహనంవాపి. పేరితస్యాన్యస్యగర్భ
 వాన్ | నకుర్యాదుభయంతత్రీకుర్యాదేనపితుస్సదా | జ్యేష్ఠస్యచానవత్యస్య
 మాతులస్యాసుతస్యచ ||శ్లో|| వృద్ధచస్తిశ్చ ||వా|| గర్భవతాజ్యేష్ఠేన దాహృతీహి
 తామాతాచానవత్యోమాతులశ్చ ||శ్లో|| అత్రమాతులగృహణం మాతామహదేర
 ప్యుపలక్షణమ్, “ ఆచార్యంస్వమే ” ఇతి మనునచనేన బ్రహ్మచారికృత్యోహిన
 మానయోగత్సేవత్వ పరిగణనాత్, ||శ్లో|| “ బహూనామేకధర్మాణా మేక
 స్యాపీయదుచ్యతే | సర్వేషాంతద్భవేతాగర్యమేకరూపాహితే స్మృతాః || ” ఇ
 తి విజ్ఞానేశ్వరోదాహృతవదనస్యాత్రాపితుల్యత్వాన్న, ...

మూ—అనుపనీతోపి పుత్రఃపిత్రోస్సంస్కారాధికారిభవత్తి వత్సాన్యశ్చ
 నుపనీతస్యచ మంత్రోచ్చారణాధికారః స్మృతిసిద్ధః.

వ్యా—అత్రమనుః ||శ్లో|| సహ్య స్థిన్విద్యతేకమకంచిదాహూంజిబంధనా
 త్ | నాభివ్యాహరయేద్భ్రూహ్తా సప్తధానినయనాద్యతే ||శ్లో|| “ సప్తధానినయనశ్చ
 జ్వేన దాహూదినపింఢికరణాంతం పేరితకర్తలక్ష్యతే, పూర్వక్రియావిగహేన్యధా
 నినయనానుపపత్తైః ” ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ | బ్రహ్మ-వెదః, అన్యత్రనేవవాచ
 యేత్పితృకృత్యేతూచ్చారయేన్న తత్రదోషఇత్వర్థః | స్మృత్యంతరేచ ||శ్లో||
 పుత్రీస్తనవసీతోపి పిత్రోస్సంస్కారమర్హతి | అన్యోప్యచ్చారయేన్తస్మాన్
 తేనకర్మాణికారయేత్ ||శ్లో|| అన్యః-ఉపాధ్యాయాదిః, మన్తాగ్రనుపనీతంవాచ
 నుత్ తేనేవ కర్మాణికారయేన్న స్వయంకుర్యాత్ || శ్లో|| నా

భివ్యాసోరయెద్భిష్టా యావంతాంజీనబధ్యతే । మంత్రాననువనీతాపి పశేదే
వైకషిమహా ॥*॥ పిత్రాః పెతకృత్యై ఇతి శేషః । ఏవంపత్నాన్యఅపి మంత్రోచ్చా
రణైఅధికారోద్యప్తవ్యః ॥ శ్లో ॥ “ అత్ర పత్న్యపికురీవీత పిండదానంయథా
విధి । ” ఇతి స్మృతేః । తతశ్చ ॥ శ్లో ॥ “ కర్మశూద్రస్తన్మిత్రావిద్రోయావంతాం
జీనబధ్యతే । తమాధ్వంమంత్రపూతేసు కర్మశస్వవ్యధికార్యసా ॥ ” ఇతిసు
మన్తువచనం స్వధానినయవ్యతిరిక్తవిషయమ్ । సంక్షృపేచ ॥ శ్లో ॥ అసం
స్కృతేనపత్నాన్యచహ్యగ్నిదానంసమంత్రకమ్ । కర్తవ్యమితరత్సర్వం కారమే
దవ్యమేవతు ॥*॥ ఏతస్మంత్రాచ్చారణాశక్తివిషయమ్ । పత్నివాఽనువనీతావా
మంత్రాచ్చారణాశకావపి సమంత్రకమేవాగ్నిదానంఛుర్యాత్, అన్యత్సర్వం
దధాప్రదానెనానుజ్ఞాయాన్యేనకారయేత్. ...

అత్యవ్యవస్థామహా—

మూ—యదిత్యివమోయదివాకృతచాలసాన్యవ్యవస్థావిధికుర్యాన్వేక
నవణాఃకృతచాలాపిపితరావపిసంస్కర్యాత్.

వ్యా— స్మృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్తవ్యకృతచాలాపి పిత్రోస్సంస్కారమ
హాతి । చాలంహ్యవిధివాకుర్యాత్పుత్రాచ్చాలంయథావిధి ॥*॥ పశ్చాత్-
సపిండికరణానుతరమ్ । సుమన్తుశ్చ ॥ శ్లో ॥ అనుపెతోపికురీవీత మంత్రపత్యై
త్యమేధికమ్ । యద్యసౌకృతచాలసాన్యద్యదిసాన్యచత్రివత్సరః ॥*॥ అనేనత్రి
వమాతౌప్రకృతచాలసాన్యపిక్రియాకర్తవ్యం ప్రాప్తమ్, తత్ప్రతిషేధతి
నైకీవషణ్ ఇతి ॥ అత్యసుమన్తః ॥ శ్లో ॥ పుత్రస్తూత్పత్రిమాత్రేణ సంస్కర్యాదక
ణమోచనాత్ ॥ పితరంనాద్వికాచ్చాలాత్పైత్యమేధికకర్మణా ॥*॥ శ్లో ॥ “
మశూద్రస్తన్మిత్రావిద్రోయావంతాంజీనబధ్యతే । తమాధ్వంమంత్రపూతేసు
కర్మశస్వవ్యధికార్యసా । ” ఇతి సుమంతువచనంపితామహ మాతామహమా
తులజ్యేష్ఠభ్రాత్రాది పెతకృత్యై విషయమితిసవరోధః ...

కర్మమధ్యేపిత్రాశౌచసంభవే కర్తవ్యమహా—

మూ—అత్యకాండిన్యః ॥ శ్లో ॥ దీక్షితాపేక్వపుత్రశ్చైస్తాతాపిత్రోమృతి
ర్యది । సంస్కృత్యశాలామాగత్య యజ్ఞశేషం సమాపయేత్ ॥*॥య

ద్యన్యఃపుత్రసాన్యత్సవపితరౌసంస్కర్యాదేవంవివాహాదావపి

వ్యా—వృద్ధాగ్నిః ॥ శ్లో ॥ జ్యేష్ఠస్యతుక్రతామధ్యే మాతాపిత్రోర్వ

తిర్వది । దీక్షారూపనిధాయాత్ర సమస్కర్యాత్పితరౌహిసః ॥ * ॥

పుత్రాభావేతుసపిండామాత్మసపిండాశ్చిష్యాశ్చదమ్యరిత్యవిశేషేణసపిం
డానాం కర్తృత్వవ్యసక్తౌ కర్తృణామనుక్రమం నియమయతి—

మూ— పుత్రస్సపత్నిపుత్రఃపుత్రికాపుత్రౌదత్తఃపౌత్రఃపౌత్రౌదత్తః
హరిదౌహితౌదౌహితృః పత్నివతిదుఃహితాభ్యాతా తత్పుత్రౌ
సాదరభ్యాతాతత్పుత్రఃపితౄ మౌశాస్నుషా స్వసాభాగి నేయస్సపిం
డోమాత్మసపిండాసోదకస్సగౌత్రశ్చిష్యఋత్విగాచార్యౌజామాతా
సఖారాజాచేతిపూర్వపూర్వస్యాసన్నిధానెనాశేవాపరఃపరఃకర్తా.

వ్యా—“ ఆత్తాహిజజ్జాత త్తనః ” “ ఆత్తావైపుత్రినామాసి ” ॥శ్లో॥ “త
త్త్రాయంజాయతేస్వయమ్ ॥ ” ॥శ్లో॥ “ యథైవాత్తాతథాపుత్రః । ” ఇత్యాది
శ్లోతిస్తృతిభిః పుత్రస్యాత్తత్వాన్తైః ప్రత్యాసన్నః పుత్ర ఏవ ప్రథమఃకర్తా
“ పుత్రఃకుర్యాత్పితృః ” ఇతివచనాచ్చ । తదభావేసపత్నిపుత్రః, పుత్రత్యా
త్ । సంస్కారవశేన పుత్రికాపుత్రస్య పుత్రత్వేపి తతోఽభ్యహితత్వాన్
స్వశరీరాధాభూతఫర్త్రాత్తత్వేన ప్రత్యాసన్నత్వాత్ “తదభావేసపత్నిజః”
ఇతి వచనాచ్చ । నను ॥శ్లో॥ “ ఏకభర్తృకపత్నీనామపుత్రానిధనంకతా । అ
న్యస్యాఃపుత్రవత్తైపికతాభ్యతైవతత్రతు ॥ తదభావేతుసాపత్నీపుత్ర ఏ
వనియుజ్యతే । తదభావేతుతత్పుత్ర ఆసన్నోఽన్యస్తతఃపరమ్ ॥ సపిండీకరణా
ంతచ కుర్యాదౌరసవత్సతు । ” ఇతి మరిచిస్తరణాదపుత్రాయాఃపతిరేవ క
తానసపత్నిపుత్ర ఇతిచేన్న, పుత్రపౌత్రాద్యసంతరాధికారిణోభతుఃపు
త్రానస్తరం కర్తృత్వానుపపత్తైః । అతస్తద్వచనమసవణాసపత్నివిషయమ్, అ
న్యథామన్వాదివచనవిరోధోదుర్నిరౌఢోవేధోముఖైరపిస్యాత్ । అత్రమనుః
॥శ్లో॥ బహ్వీనామేకపత్నీనా మేకాచేక్షుత్రిణీభవత్ । సర్వాస్తాస్తేనపుత్రే
ణ ప్రాహపుత్రవతిమనుః ॥*॥ ఇతి పుత్రికార్యమ సపత్నిపుత్రేణైవ సవ
త్సాన్యమాతుః పుత్రవత్త్వనియమాత్, “ పితృపత్న్యస్సర్వామాతరః ” ఇతి
స్తృతేశ్చసపత్నిపుత్ర ఏవకర్తా । తథాకాత్యాయనః ॥శ్లో॥ విదభ్యాదౌరసః
పుత్రౌజనన్యాదౌభ్యదైహికమ్ । తదభావేసపత్నిజఃత్రేత్రజాద్యాస్తథాఽఽ
వృతా ॥*॥ ఆవృత్-ప్రకారః । బృహన్పతిశ్చ ॥ శ్లో ॥ బహ్వీనామేకపత్నీ
నామేషవవదిధిః స్తృతిః । ఏకాచేక్షుత్రిణీతానాం సర్వాసాంపిండదస్తునః ॥*

ఇత్యలమ్ 1 అతస్సపత్నీపుత్రాభావేపుత్రికాపుత్రః, మాతాపిత్రవయవాన్వ
యేన పృత్యాన త్యతిశయాత్, “కస్తింశ్చిత్ప్రతిగృహీతేయద్యోగనఉత్పద్యేత
సచతుర్థాంశభాక్”, ఇతి వసీష్టేనతు ర్యాంశభాక్తేన స్మృతదత్తపుత్రా పెక్ష
యా ॥శ్లో॥ “పుత్రికామూంకృతాయాంతుయదిపుత్రోఽనుజాయతే । సమస్త
త్రవిభాగస్సాన్విత్యైవస్థ్యంతత్రనవిద్యతే ॥” ఇతిమనునచనేన పుత్రసమాం
శభాక్తేన పుత్రికాపుత్రస్యాభ్యహితత్వాచ్చ । పుత్రికాపుత్రాభావేదత్తః
తస్యచపుత్రేష్వంతర్భావాత్, పౌత్రస్య పుత్రానంతరభావిత్వేన తతోభ్య
హితత్వాత్, “ఔరసోధర్మపత్నీజః” ఇత్యాదినా యజ్ఞవల్క్యేనపుత్రి
కాపుత్రానంతరమెవదత్తం పరిగణయ్య, ॥ శ్లో ॥ “పిండవోఽంశహరశ్చే
షాంపూర్వాభావేపరఃపరః ।” ఇతి నియమవిధానాచ్చ । షత్తాభావపౌత్రః
క్రమభావిత్వాత్ ॥ శ్లో॥ పుత్రస్తుతు ర్యాద్దహనాదికమపౌత్రోఽధనప్రాతద
భావని ॥ ఇతి స్మృతేషు నన్వత్ర పౌత్రానంతరమెవపుత్రికాపుత్రఉక్తః
అతఃకథంసపత్నీపుత్రాద్యానంతర్యమితిచేన్న । తస్యపుత్రేంతర్భావాభిప్ర
యికత్వాత్ పౌత్రాభావేవపౌత్రః ॥శ్లో॥ “పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చపు
త్రికాపుత్రౌవద ॥” ఇతి స్మృతేః । ప్రపౌత్రానంతరభావిత్వమేవ పుత్రికా
పుత్రస్యేతి సశక్కునీయమ్ ॥ శ్లో॥ “తత్సమఃపుత్రికాసుతః” ॥శ్లో॥ “రిక్తే
చపిండవానేచ సమానాపరికీర్తితౌ ।, ఇతి ఔరసపుత్రసామ్యపరమనుయా
జ్ఞవల్క్యదివచనవిరోధాత్ । ప్రపౌత్రాభావేధనహరీదాహిత్యః ॥శ్లో॥ “శ్రా
ద్ధమాతామహానాంచ హ్యవశ్యంధనహరిణౌ । దాహిత్యేణవిధిజ్ఞేన కర్తవ్యం
విధివత్సదా ।” ఇతి స్మృతేః ॥ ధనభాక్త్యాభావేవ్యస్య పౌత్రానంతర్యమే
వ ॥శ్లో॥ “అపుత్రపౌత్రసంతానే దాహిత్రాధనమాపున్యః । పూర్వే
షాంతుస్వధాకారే పౌత్రాదాహిత్రకామతాః ॥” ఇతి విష్ణుస్మరణాత్ । తద
భావేదాహిత్యః । అత్రపుత్రీకరణ ధనగ్రహణవ్యతిరిక్తోదాహిత్రః । పుత్ర
పౌత్రప్రపౌత్రాభావేధనగ్రహణాభావేఽపివిభక్తస్యావిభక్తస్యవామాతామ
హస్య దాహిత్రకర్తేతి కథయితుం పునస్తద్గ్రహణమ్ । యుక్తంచైతత్ ॥
శ్లో॥ “యథావ్రతస్థాపిసుతఃకుర్యాత్ప్రేతక్రియాంపితుః । మాతామహస్యదా
హదా దాహిత్రోఽపి తథాహతి ॥” ఇతి భవిష్యత్పురాణవచనాత్ ॥శ్లో॥
“ఏవంమాతామహచార్య పెరితానాముదకక్రియా ।, ఇత్యత్ర యథాసగౌత్ర

సపిండానాముదకందీయతే తథామాతామహాచార్యాణాంచ పెితానాముదకక్రి
యానిత్యం కాశ్యేతి విజ్ఞానేశ్వరేణ వ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ । అతవహి మాతామ
హం మాతులంచతి దాహిత్యస్య మాతామహసంస్కారాధికారః స్తర్యతే । దా
హిత్యాభావపత్ని । అత్ర శంఖః ॥ క్లో ॥ పితృపుత్రేణకర్తవ్యాఃపిండదానాద
కక్రియాః । పుత్రాభావేతుపత్ని స్యాత్పత్న్యభావేతుసౌదరః ॥*॥ అత్ర పు
త్రశబ్దోదాహిత్రాంతవాచీ, ప్రపౌత్యానంతరందాహిత్రస్వేన కర్తవ
త్వాకైః ॥ క్లో ॥ “పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చ పుత్రికాపుత్రవీవచ ।” ఇ
తిపుత్రాదిదాహిత్రాంతస్య బద్ధకమిన్ద్రేన మధ్యేనవకాశాచ్చ । తదేవమ్ ॥
క్లో ॥ “పుత్రఃకుర్యాత్పితృశ్శాభ్యం పత్నిచతదనన్నిధౌ । ధనహర్యధదాహి
త్యస్తతాభ్యాతాధతత్సతః ॥” ఇతిసంగ్రహకారవచనమ్ । “పత్నిదుహితర
జ్జేచన,, ఇతి వచనాభిప్రాయమ్ । మాతామహనియమనన దాహిత్యస్యధ
నభాక్త్యేనతి తస్యతద్దాహాది కర్తవ్యోపపత్తైఃపత్న్యాఃపూర్వనివేశాయజ్య
తే । ఏవంచదాహిత్యస్య మాతామహయోగసంస్కారవచనజాతం సంగచ్ఛతే ।
అతఃపుత్రాదిదాహిత్రాంతాభావవ పత్నిపత్న్యఃకుర్యాత్, సచతస్యాత్ర
భాకాశ్వాసః ॥ క్లో ॥ తేషామభావేతుపతి స్తదభావేనపిండకాః । అపుత్రా
యాఃపతిర్దాహ్యత్సపుత్రాయానతుక్వచిత్ ॥ భార్యాపిండంపతిర్దాహ్యధ్యర్థ
భార్యేసరస్వరమ్ ॥*॥ ఇతిమనుశ్చ ॥ క్లో ॥ అపుత్రశయనంభతుఃపాలయం
తీవ్రతేష్టితా । పత్న్యేనదద్యాత్తత్పిండం కృత్సమంశంహరేదపి ॥*॥ పితామ
హానానియమితస్య దాహిత్యస్య “పత్నిదుహితరజ్జేచన,, ఇతిదుహిత్రభా
వవ ధనభాక్త్యస్తరణాత్పత్న్యాశ్చాసంస్మృతాపుత్రభర్తృధనభాక్త్యం యు
క్తమ్, క్రియాకర్తవ్యమితిదాహిత్యస్వేన, దాహిత్రాభావవపత్న్యాభర్తృ
దాహాదికర్తవ్యమితినివేశః “పౌత్రాదాహిత్రకామతాః,, ఇతిదాహి
త్యస్య పౌత్రత్వ స్తరణాత్ । తదభావేదుహితా । యుక్తంచైతత్, పితోరవ
యవాన్వయేన సాపిండ్యప్రత్యాసక్తైః, భార్యాదేర్భాత్యంతరావయవానన్వ
యాత్, “పుత్రేణదుహితానమా,, “అంగాదంగాత్సంభవసి,, “పుత్రవ
ద్దుహితాన్మతామ్,, ఇత్యాదివచనాచ్చ । అత్రశంఖః ॥ క్లో ॥ పుత్రాభావేతు
కుర్యాతాం భర్తృభార్యేవరస్వరమ్ । అపుత్రస్యతుయాపుత్రి స్వేనపిండప్రదా
భవేత్ ॥*॥ అత్రాపిపుత్రశబ్దోదాహిత్రాంతపరః । భర్తృభావేదుహితా

మాతుఃపర్యాత్పత్న్యభావేపితృశ్చేత్యధః ! ఏవమపిదుహితృహస్తాద్ధభా-
దానేన భృతాభ్రాతుఃకరోతి, ఏవశిష్టాచారః । కాలాదశేతు సంస్క-
త్వాణాంపుత్యమేణ ప్రతిపాదనాదికం విస్తృతికృతమశోధననిబంధనం
వెత్తాస్తాంతావత్ । తదభావేభ్యాత్రాదిః । తథాస్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥
భృతుస్సహోదరోభృతా కుర్యాద్దాహాదితత్సతః । తతస్తస్వసాదరోభృతాతద
భావేతుతత్సతః ॥*॥ తథా॥శ్లో॥పుత్రఃపౌత్రశ్చతత్పుత్రః పుత్రికాపుత్రవీచ
పత్నిభృతాచతజ్జశ్చ పితామాతాస్సుమాతథా ॥ భగినీభాగినేయశ్చసపిండస్స
దకస్తథా । అసన్నిభానేహ రైషాముత్తరేపిండదాఃస్తృతాః ॥*॥ ఇతి అత్ర
పిపుత్రశబ్దోదత్తపుత్రాంతవరః, పుత్రికాపుత్రశబ్దోదాహితృవాచీ, భృతృ
తత్పుత్రగ్రహణమసాదరభృతృతత్పుత్రయోరుపలక్షణమ్, భగినీభాగినేయ
శబ్దౌ సవస్యతత్పుత్రవరా, సపింహోదత్రపితృసపిండః తదభావేమాతృపిండ
ఇతి గ్రాహ్యమ్, సోదకశబ్దస్సగోత్రాపలక్షకః, అసన్నిభానగ్రహణాన్యతా
కైముత్యంసిద్ధమ్ । విష్ణుపురాణేచ ॥ శ్లో ॥ పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చ తమా
ధ్వంభృతృసంతతిః । సపిండసంతతిర్వాపి కియాహాన్యసజాయతే ॥ తె
మామభావెన రైషాంసమానోదకసంతతిః । మాతృపక్షస్యపిండేనసమ్బద్ధాయ
జలెనవా ॥ కులద్వయేపిచాత్పత్తైఃస్త్రీభిఃకార్యాకియాన్యప ॥*॥ ఇహోదకర్తు
పరిగణనామాత్రపరంసకర్తృకృమపరమ్ । తథాత్వేనచనాంతరవిరోధోదుర్వా
రస్సాన్యత్ । అతఃపుత్రవీచప్రథమంకర్తాతదభావేపుత్రికాపుత్రీఇతి నిశ్చయః ।
అనేన సపత్నిపుత్రస్య “ పితృపత్నస్సర్వానూతరః ,, ఇతిమాతృత్వావిశే
షస్తృతైః ॥ శ్లో ॥ తదభావెనపత్నిజస్సర్వాసాంపిండదస్తునః ,, ఇత్యాదివచ
నైశ్చ సపత్నిమాతృకియాకర్తృత్వంతావత్సస్పష్టమ్, తస్యాభర్తాత్తకత్వాల్
తదభావవీచపుత్రికాపుత్రఃకర్తృవాకర్తా । ఏకపత్నినాం సర్వాసాంపుత్రవత్సై
స్వసావయవాన్వయాత్సప్తపుత్రవీచమాతుఃకర్తా, పితృస్తుజన్మజ్యేష్ఠఇతివివేకః
తథావక్ష్యతే ॥ నను ॥శ్లో॥ “ పుత్రేషుసత్సుపౌత్రేషు నాన్యవైకారయేత్సు
తమ్ । ,, ఇతినిషేధాత్కథంపుత్రపుత్రికాపుత్రదత్తసమవాయః, యదవలంబ
నెనాయంవివేకః । మైవమ్, “ క్లిబాద్యానోదకందయ్యః ,, ఇతినిషేధాల్, క్లి
బత్వాదిసంభవే, సత్యపిపుత్రాచా పుత్రస్వీకారోపపత్తైః- పశ్చాత్తుత్త్రా
శ్చవత్తాచ వ్యవస్థాపపత్తైశ్చ సకథంతావకాశః ॥ ఏవంవచనవ్యవస్థాన్వాయసి

ద్వోవచనాంతరావిరుద్ధోఽప్రకంబోఽయం క్రమః । అతస్సుష్టూక్తమ్, పుత్ర
స్సపత్నీపుత్రః, ఇత్యాదినూత్రిమ్ ॥ ననుచద్వాదశవిధపుత్రాః పరిగణ
య్య ॥ శ్లో॥ “పిండవోఽంతహరశ్చైషాంపూర్వాభావేపరఃపరః” ఇతియా
జ్ఞవల్క్యేనతేషాంకర్తృత్వముక్తమ్, తథాతదవలంబనసకాలాదకాఽదిగ్రంథే
మచ, తత్కృగంత్యయానాక్రమితీచెచ్చృణుతావనితవహి ॥ శ్లో ॥ యథానియో
గధర్మోపి నాన్యబుద్ధ్యాదయోపివా । తథోద్ధారవిభాగోపి నైవసంప్రతివ
తేతే ॥ ” ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణ సపింఙ్గోవాసగోత్రోవేత్సుక్తనియోగస్య క
లౌనిపిద్ధతయా తైత్తిజాద్యభావాత్ । తేహిదత్రపుత్రకర్తృత్వాత్వక్తిః కథమి
తిచేన్నైవం, స్మృతిచంద్రికాస్మృత్యర్థసారాదా ॥ శ్లో ॥ దత్తారసేతరేషాంచ
పుత్రత్వైవపరిగ్రహః ॥*॥ ఇతి కలియుగవజ్యధర్మమధ్యేదత్తస్యశ్రిక్త పుత్ర
పరిగ్రహపరిగణనాత్, “అథాతఃపుత్రఃపరిగ్రహీష్యత్” ఇతి బోధాయనా
దిభిదత్రపుత్రపరిగ్రహాద్యభ్యుజ్ఞానాచ్చ । స్మృతినంగిహేచ ॥ శ్లో॥ దత్త
స్యజనకాపత్యేమృతేఽథజనకేపివా । సంస్కారాద్యఖిలకృత్వా దత్తారిక్ష్వమ
వాప్నుయాత్ ॥*॥ అతఏవ “పుత్రీసుతౌదత్తకబౌరసశ్చ” ఇతి దత్తస్యపు
త్రసమానయోగక్షేమత్వం స్త్యభి । అతఃతైత్రిజాదికర్తృత్వంయుగాంతరవి
పయిమ్, ॥ శ్లో॥ “పుత్రాస్త్రయోదశవృక్తామనునాయేఽనుపూర్వశః । సం
తానకారణంతేషామూరసఃపుత్రికాతథా ॥ ” ఇతి బృహస్పతివచనంతత్సంతతి
హేతుత్వేన పుత్రికాయాఃప్రాధాన్యపరమ్ । అతఏవహిదత్తాత్పాక్తిస్యాః క
ర్తృత్వేన పరిగణనమ్, దత్తస్యతూభయవంశసంబంధాత్ ॥ తథామనుః ॥ శ్లో॥
గౌత్రరిక్తేజనయితుర్నహరేద్దత్తిమస్సుతః । గౌత్రరిక్తానుగఃపిండోవ్యపేతి
దదతస్సవిధా ॥*॥ అతఃపుత్రాభావజనకస్యచదత్తః కలైతితత్రోభయసంబ
ద్ధస్సపత్నః ॥ సచ ॥ శ్లో॥ మాతాపితౌచదద్యాతాం యమద్భిఃపుత్రమావది । స
దృశంప్రీతిసంయుక్తం విజ్ఞేయస్సతుదత్తిమః ॥ దద్యాన్తాతాపితావాయంసపు
త్రౌదత్తకోభవత్ । ” ఇతి మనుయాజ్ఞవల్క్యైర్ద్యుక్తలక్షణః ॥ కించ ॥ శ్లో॥
విధవాయాంప్రజౌత్పత్తౌదేవరస్యనియోజనమ్ । బాలికాక్షతయోనోశ్చవ
రణాన్యేనసంస్కృతిః ॥ కన్యానామసవణానాం వివాహశ్చద్విజాతిభిః । డా
థాయఃపునరుద్వాహో జ్యేష్ఠాంకోగోవధస్తథా ॥ బలాత్కారోఽతిదుష్టస్త్రీ
సంగ్రహోవిధిచాదితః । దత్తారసేతరేష్టాంచ పుత్రత్వైవపరిగ్రహః ॥ ” ఇ

త్యాగీపరిగణయ్య || శ్లో|| “ ఏతానిలోకగుప్తస్థానం కలెరాదామహత్త
 భిః | నివతీతానిసర్వాణి వ్యవస్థాపూర్వకంబుధేః || ” ఇతి స్మృతిచంద్రికా
 దావక్షతయోనిపునర్భూనియ కౌవిధవాదిస్త్రీణాం కలౌవజ్యతావ్యక్తేః || శ్లో||
 “ సర్వాభావేస్త్రీయఃకుర్యస్సవిభత్యాణామమంత్రకమ్ | ఔర్ధ్వదైహి
 కమన్యాని దశాదీనియథావిధి || ” ఇతి స్మృతిసంగ్రహవచనాంతం తాసాం
 కర్తృత్వంచ మయానాభ్యధాయ | స్త్రీయోఽత్ర పరాశ్రితాక్షతయోన్యాద
 యః, సర్వాభావఇత్యుక్తేః, భాగ్యత్రాదినపిండేషు సత్సవిపితృభావే ప
 త్నాఽపి కర్తృత్వస్థరణాచ్చ | అతఃక్రియద్రవ్యాదుపాధియోగేన పరిగృహీ
 తాః పరాశ్రితాదయఏవస్త్రీయః, తాసాం యజ్ఞాదికమానధికారణపత్నీత్వా
 భావాత్ | తదధికారిణీహిపత్నీ “ పత్యుర్నోయజ్ఞనంయోగే ” ఇతిపాణినిః |
 తథాశాతాతపశ్చ || శ్లో|| ధమైర్వివాజేరూఢాయా సాపత్నీపరికీర్తితా | స
 హాధికారిణీహ్యేషా యజ్ఞాదౌధర్మకర్మసు || క్రయకీర్తాశుయానారినసాప
 త్న్యభిధీయతే | ససాదైవచపితృప్రచ దాసీంతాంకశ్యవోఽబ్యపిత్ ||*|| ఇతి||
 తస్మాదత్రపత్నీశబ్దేన పరాశ్రితాదివ్యతిరిక్తాఅత్రగౌతమః||వా||పుత్రాభావేనపిం
 డామాతృసపిండాశ్శిష్యాదయస్తదభావేముత్పిగాచార్యాఇతి | విజ్ఞానేశ్వరీ
 యచ ||వా||పుత్రేణైవదాహాదికంకార్యంతదభావేప్రత్యాసన్నేనసపిండానామ
 న్యతమేనకార్యం తదభావేమాతృసపిండాదినాకార్యమ్ ||*||ఇతి | విష్ణుపురాణే
 చ క్రియాత్రైవిధ్యముక్తమ్ || శ్లో || పితృమాతృసపిండైస్తుసమానసలిలైస్తథా||
 *||ఇతి| అతశ్చగ్రంథాంతరేసోదకస్యమాతృసపిండాత్పూర్వనివేశోపరామర్శ
 కృతః | అత్రపితృసపిండానాం మాతృసపిండానాంచ కర్తృత్వావకావపి ప్ర
 త్యాసత్తివశేన క్రమోద్రష్టవ్యః | కాశ్యానినశ్చ || శ్లో||అనుజౌవాఽగ్రజౌ
 వావిభాగ్తుఃకుర్వీతసంస్కృతిమ్|తతస్తవసోదరస్తదవక్త్రమేణతనయస్తయోః
 ||*|| తదేవంభ్రాతృసమవాయేక్రమేణ తేషాంజ్యేష్ఠస్యక్రియాకర్తృత్వం పుత్ర
 సమవాయేజ్యేష్ఠక్రమాత్పితృక్రియాకర్తృత్వంచ ద్రష్టవ్యం | మార్కండేయశ్చ
 || శ్లో|| సఖురుత్సన్నబంధోశ్చసఖాపిశ్వశురస్యచ | జామాతాస్నేహతఃకుర్యా
 దఖిలంపైతృమేధికమ్ || సర్వాభావతున్యపతిఃకారయేత్తస్యరిక్తతః | తజ్ఞాతీయో
 ర్నరైసన్యద్దాహాద్యాన్యకలాఃక్రియాః ||*|| శిష్యాఽత్రోపాధ్యాయప్రతియో
 గీ | యస్తాచార్యప్రతియోగ్యంతే వాసీసతు హేత్రానంతరంకర్తా || “ ఏ

పంచమాతామహాచార్యః ఇతి మాతామహానంతరమాచార్యస్యోపాదానాత్ ఆచార్యపితృపాధ్యాయాః ఆచార్యంస్వముపాధ్యాయమ్ అన్యత్రమాతాపితౌరాచార్యాచ్చ ఇత్యాదిపాద్యచార్యస్య పితృసమానయోగక్షేమత్వదశానాచ్చ ఆచార్యశ్శ్రేష్ఠోగురుణాం సహివిద్యాతస్తంజనయతితచ్చైవ స్తంజన్తః శ్లో ॥ ఉత్పాదకబ్రహ్మదాత్రోగ్ రియాబ్రహ్మదఃపితా ॥ గరియానథదోగురుః ఇతి గౌతమాపస్తంబమనావదిభిరుక్తస్య బ్రహ్మవిద్యాప్రదస్యాచార్యస్య పితృతాభ్యధికత్వావగతే శ్లో ॥ గురౌః పృతన్యశిష్యస్తుపితృమేధంసమాచరత్ పేతాహరైస్సమంతత్ర దశరాత్రైణశుభ్యతి ॥ ఇతివిజ్ఞానైశ్చ రణోదాహృతవచనాచ్చ పుత్రాదిదాహిత్రాంతాభావేపుత్రస్థానీయశ్శిష్యవీవాచార్యస్యాధ్యక్షదైహికమర్యాత్ అతవీవాస్య సంసారాంకొనిషిధ్యతే శ్లో ॥ అన్యోయదిదహేత్ప్రేతం పుత్రాచ్ఛిష్యాచ్చతద్ధనాత్ సహస్రపంచమూల్యంతుతస్మైదద్యాత్సరిక్తభాక్ ॥ యథాపుత్రస్యసంసారాంశాభావసథాశిష్యస్యాపీత్యధః అతవీవహీయతేరాచార్యస్యధనం యజ్జవత్కేన శిష్యగామిస్తర్యతే శ్లో ॥ కృమణాచార్యసచ్చిష్యధర్మభ్యాత్రైకతిథిణః వానప్రస్థయతిబ్రహ్మచారిణాంరిక్తభాగినః ॥ తదేవంయస్తురిక్తభాగీభవతితేనావశ్యం పూర్వమధ్యమోత్రరాకియాఃకారాః తమక్తమ్ అవశ్యంధనహరిణా ఇతి సాందపురాణేచ శ్లో ॥ మలమేతస్తనమ్యైతాం దృవిణంయత్ప్రీతితమ్ తద్భ్రష్టామలమాదత్రైదుజ్జ్వలంజ్ఞానినామపి ॥ ఋషిభిస్తస్యనిషిష్ఠానిష్క్రూతిఃపావనీవరా ఆదేహపతనాత్తస్య కుర్యాత్పింశోదకక్రియాః ॥ ఇదమత్రవివేచనీయమ్ ॥ పుత్రసద్భావే పుత్రికరణాయోగాత్తన్నాశే పుత్రికాపుత్రస్తేవకర్తృత్వాచ్చావివాదః పుత్రికాపుత్రస్వీకారేనతి వశ్చాత్మతోత్పత్తాకకలేతితయోఃపితృధనభాక్త్యపిండవ్రదత్వావిశేషస్తరణాత్ తథామనుః శ్లో ॥ పుత్రికాయాంకృతాయాస్తు ॥ ఇతి బృహస్పతిశ్చ శ్లో ॥ పుత్రశ్చపుత్రికాపుత్రస్స ఏగ్వాప్రికరాపుభౌ ॥ ఇతి, స్తుతివరదరాజీయేచ శ్లో ॥ ఏకవహరసఃపిత్రైస్సదనెస్వామిపృకితిఃతఃతత్తుల్యపుత్రికాప్రోక్తా భతవ్యాస్త్వితరెసుతాః ॥ యద్యప్యేవమథాపి ॥ యదైవాత్తాతథాపుత్రః పుత్రేణదుహితానమా పుత్రదాహిత్రయోల్లాశే విశేషోనాస్తిధర్మతః ॥ ఇతి మనునా ఆత్మాహిజ్జ

అత్తనః,, ఇతి శుత్రస్ససారణ పుత్రస్యాత్మత్వ స్తృతేః, దుహితుస్తుషు
 నుయాజ్ఞవల్క్యవిభిన్నమశబ్దప్రయోగాచ్చ పుత్రాతిచిన్నునత్వమవ
 గమ్యతే । స్త్రీప్రతియోగినాయోషిద్గ్రహీత్రాదయఏవవోచ్యంతే, బహువ
 చనప్రయోగాత్ । యదిస్వనూత్యవిదిత్యాదా నూత్యాంతరప్రసంగాత్పరాశ్చ
 తాదిగ్రాత్యభేదకథనంనతుతాసాం పరిగ్రాహ్యత్వాయ । యత్తుమరీచినా ॥శ్లో॥
 నబ్యాహ్మణేనకతావ్యం శూద్రస్సహ్యధ్వదేహికం । శూద్రైణబ్రాహ్మణస్యా
 పివినాపారశవాత్క్వచిత్ ॥*॥ ఇతి పారశవకర్తృకదాహేన శూద్రకర్తృత్వ
 మభ్యనుజ్ఞాయతే, తత్తుమంత్యవద్దాహేకృతే, కేవలదాహే “ అంతర్ధానైవా
 శూద్రాయ ” ఇత్యుక్తాంతర్ధానూద్రాభ్యనుజ్ఞాపరమ్, అన్యత్రతు ॥శ్లో॥ “అ
 స్వగ్యాహ్యహుతిస్సాస్సస్యాచ్ఛూద్ర సంస్పృశదూషితా,, ఇతి వచనాన్ని
 పెథ ఇత్యేలం ప్రసక్తాను ప్రసక్త్యా.

సపిండత్వేనప్రసక్తపితృజ్యేష్ఠకర్తృత్వవ్యవస్థామాహ—

మూ—పితృగృభశ్చశ్రాద్ధానంకుర్యాన్నసపిండీకరణమ్.

వ్యా—అత్యస్తృతిసంగ్రహే ॥శ్లో॥ పుత్రఃపౌత్రశ్చతత్పుత్రః పుత్రికా
 పుత్రీవచ । పత్నిభ్యౌతాచతత్పుత్రః పితామాతాస్సుపారథా॥*॥ ఇతి నన్వి
 దమనుపపన్నమ్, “ ప్రజాయస్వప్రజయాపుత్రికామ్,, “ తత్రాయంజాయ
 తేస్వయమ్,, ఇతిశుతి స్మృతిభ్యాంపుత్రస్సపితృత్వత్వమవగమ్యతే,తతఃప్ర
 త్యానత్వతిశయాత్పితృత్వకర్తృత్వాభ్యాదరితియక్తమ్ । “ భ్యాతాచ త
 త్పుత్రఃపితామాతా,, ఇతి వచనైసతి కింకర్తుంశక్యతే, సహివచనమాన్వంది
 తు న్యాయఃప్రభవతి । అవిభక్తవిషయే, “ పత్నిదుహితరశ్చైవ పితరౌభ్యా
 తరస్తథా,, ఇతివచనానవతారాత్పితృభ్యాంసహవాతమాధ్వంవా భ్యాతృ
 ణాంమిథోవిభాగసంభవాత్పితృధనధాత్వమ్, మస్తి తదభిప్రాయేణ భ్యాతృత
 త్పుత్రానంతరం పిత్రాదికర్తృత్వాక్రితి నవిరోధః ॥ నను ॥శ్లో॥ “ సం
 స్కార్యశ్చపితాపుత్రైభ్యారతరశ్చకనీయసా । మాతులస్యాప్యపుత్రస్య సవి
 స్త్రియాఅపివామతాః ॥,, ఇతి దేవలేనకనీయసఏవ శ్లోవక్రియాకర్తృత్వంస్త
 ర్యతే, అతః కథమగ్రజః కతేతిచెన్న, పూర్వక్రియాభ్యనుజ్ఞానాత్ । తథాబో
 ధాయనః ॥శ్లో॥ నపుత్రస్సపితాకుర్యాన్ననుజస్యాగ్రజస్తథా । యదిస్నే
 హేనకుర్యాతాం సపిండీకరణంవిన్నా ॥*॥ ఏవంచ ॥శ్లో॥ పితృశ్రాద్ధంన క

తృతీయఖండే-పితృభాగ్యోజ్జ్వల జ్యేష్ఠస్వచక్రత్కల్పమ్

తక్షణం పుత్రాణాంచకథంచన । భాగ్యత్రాగ్రజేనకర్తవ్యం సభాగ్రత్యంశాం
యవీయసామ్ ,, ఇతిబోధాయనీయంచ ॥ శ్లో ॥ సచమాతానచపితాకుర్యాత్పు
త్రస్వపైతృకమ్ । నాగ్రజశ్చతథాభాగ్యతా సభాగ్రత్యంశాంకనీయసామ్ ॥ ,, ఇతి
కాత్యాయనీయంచ కర్తృంతరసన్నిధానవిషయమ్, స్నేహవిహితవిషయంవా.

పూర్వోక్తాపవాదమాహ—

మూ—సర్వాభావేతచ్ఛకుర్యాత్.

వ్యా—తల్- సపిండికరణం, చకారస్సముచ్చయే, ఏతల్ కర్తృంతరా
భావే దాహాదినపిండికరణాంతము త్రరకృత్యంచ అగ్రజః పితావాకుర్యాదిత్య
ధః । పిత్రగ్రజయోస్సమవాయే ప్రశాన్యసన్నతాప్తిత్వలైవ కుర్యాత్తదభావ
జ్యేష్ఠః । తథాస్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ సర్వాభావపితావాపి కుర్యాద్భాగ్య
తాఽథవాగ్రజః । గ్రహాయాంచవిశేషేణ జ్యాయాసపిసమాచరేత్ ॥*॥ అ
కరణే ప్రవ్యవాయశ్చ స్తృతిసముచ్చయేదగ్గతః ॥ శ్లో ॥ ఉశ్యన్నబాంధవం ప్రే
తం పితాభాగ్యతాఽథవాగ్రజః । జననీవాపిసంస్కూర్యాన్తహదేనాస్యథా భవే
త్ ॥*॥ అత్రపితృంతరసంతరమగ్రజభాగ్యగ్రహణాద్ధోఽతీవదాన్యాయేన పు
త్రస్సపత్నీపుత్రఇత్యాదిమాత్రే తత్సంవాదనచనేమచ భాగ్యతృణ్డఃకనిష్ఠభాగ
తృపరోద్భవ్యః । అత్రపితృజ్యేష్ఠభాగ్యకర్తృకే ప్రత్యాదికప్రాధానపా
ర్యణంకింత్యేకోద్దిష్టమేవేతివక్ష్యతే

పుత్రాణాంసమవాయేకనిష్ఠభాగ్యసంమేళనేచ కర్తృకృమమాహ—

మూ—జన్మజ్యేష్ఠఃపుత్రఃపితృకుర్యాన్నమాతృజ్యేష్ఠః.

వ్యా—పుత్రాణాంసమవాయే జ్యేష్ఠపుత్రపితృతోక్రియాఃకుర్యాత్
॥ శ్లో ॥ “ సర్వైరనుమతింకృత్వా జ్యేష్ఠేనైవతుయత్కృతమ్ । దృవ్యేణచావిభ
క్తైసర్వైరేవకృతంభవత్ ॥ ” ఇతివచనాత్ । యదావభిన్నమాతృకాణాం
పుత్రాణాంసమవాయేయోజన్మతాజ్యేష్ఠస్సపితృకుర్యాన్నమాతృతాజ్యేష్ఠః
సర్వత్రజన్మజ్యేష్ఠస్తేనగ్రహణాత్ । తథామనుః ॥ శ్లో ॥ సదృశస్త్రీమజా
తానాం పుత్రాణాంచవిశేషతః । నమాతృతోజ్యేష్ఠ్యేవస్తిజన్మతాజ్యేష్ఠ్యకు
చ్యతే । జన్మజ్యేష్ఠేనచాహావనం సుబ్రహ్మణ్యాసప్తిస్తృతమ్ । యమయాశ్చై
కగర్భేతు జన్మతాజ్యేష్ఠతాస్తృతా ॥*॥ ఇతి । అనేసర్వజ్యేష్ఠాసన్నిధానచా
ప్తితేమ పుత్రేమ జన్మజ్యేష్ఠపితృకుర్యాదితిస్థమ్

మూ—మాతృశాంతోత్తమత్త్రాకుర్యాదౌరసత్వాత్.

వా—పత్నీంతరపుత్రాఃపితరేహౌరసోనసపత్నీమాతుః, భిన్నోదరోత్పన్నత్వాత్ । అత్యాయతఉత్పన్నతే తదవయవాన్వీయేన ప్రత్యానన్నత్వాదౌరసత్వాచ్చ సవజనన్యాః కుర్యాన్నసపత్నీపుత్రాజ్ఞేష్టోపి । తథాసుమస్తుః ॥శ్లో॥ మాతుఃపితృశ్చకుర్వీతిమృతియోరౌరసస్సుతిః ॥*॥వాగ్మీపాదశ్చ ॥శ్లో॥ విదధ్యాదౌరసఃపుత్రజనన్యాభౌధ్వదైహికమ్ । తదభావేనపత్నీజః ॥*॥ ఇతి । ఔరసః- ఉరసోజాతః, “ హృదయాదధిజాయసే ” “ యోమేత్వంహృదయాజ్ఞాతః ” ఇత్యాదిశ్చుతిస్తృతిభ్యః.

మూ—అనంతరోఽనుజౌజ్ఞేష్టస్య.

వా—భ్రాతృశాంతసమవాయేజ్ఞేష్టనిషేధాన్తతస్య జ్ఞేష్టస్యయోఽనుజస్సనవాస్య కుర్యాదనుజానాం సమవాయేయోఽనంతరోఽనుజస్సనవకుర్యాన్నవ్యవహితోఽనుజః ॥శ్లో॥ “అనంతరస్సపిండోయఃకృమేణతనయస్తయోః” ఇతి మహావదిస్తృతిభ్యః ...

కమచితామోదకమాహ—

మూ— శ్వశూశ్వశురస్వస్రీయమహితృష్టస్రాదీనాం సఖ్యత్విజౌహ్నోదకమిచ్చయాకుర్యాత్.

వా—అత్యయాజ్ఞవల్క్యః ॥శ్లో॥ కామోదకంసఖప్రత్రాస్వస్రీయశ్వశురత్విజౌహ్నమ్ ॥*॥ “ ప్రత్రాః-పరిణీతాదుహితృభగిన్యాదయః, ఋత్విక్ ॥ శ్లో ॥ “ అగ్న్యధేయం పాకయాజ్ఞానగ్నిష్టోమాదికాన్మఖాన్ । యఃకరోతిన్యత్రాయజ్ఞేనతస్యత్విగిహాచ్యతే । ” ఇతి మనూక్రలక్షణః, కామః-ఇచ్ఛా, పెతాభ్యుదయకామనాయాం సత్యాంశ్వశ్వాదీనాముదకం దేయమసత్యాం నదేయమిత్యకరణే ప్రత్యవాయోనాస్తీత్యర్థః ” ఇతివిజ్ఞానైశ్వరః.....

సపిండానామధ్యేకమంచదుదకదానప్రతిషేధమాహ—

మూ—అత్యోదాహరంతి ॥శ్లో॥ క్షీబాద్యానోదకందద్యస్తేనావ్రాత్యావిధమిణిః । ఋభౌభర్తృమృహశ్చైవసూరాప్యశ్చైవయోషితః । నబ్రహ్మచారిణఃకుద్యరుదకంపతితానచ ॥*॥

వా—క్షీబః- మోఘవీర్యః, అదిశబ్దాత్ కుండగౌళకాదయః, స్తేనాః, ప

రస్వాపహారిణః, వ్రాత్యాః ||శ్లో|| “ వ్యాత్యస్సంస్కారహీనస్సాన్యదవశీణేక్షతవృతః ।,, ఇతి భరద్వాజోక్తలక్షణాః,విధుమిణః, ప్రచ్యుతద్విజాతిధర్మాః గర్భదుగ్ధహః- గర్భఘాతిన్యః, భర్తృదుగ్ధహః- భర్తృఘాతిన్యః, అత్రలింగమవివక్షితమనుపాదేయత్వాత్ । ఇదంవృద్ధమనువచనమ్ । జ్ఞాతిత్యేనత్యపిక్షీదాదయోనోదకందమ్యః । ఉదకగ్రహణమన్యేనదాపేకృతేపునదకదాననిషేధార్థమ్, అతాదాహనిషేధఃకైముత్యసిద్ధః । అతఃక్షీబాద్యాదాహాదికంసకుర్యః ఏవం సపిండమరణే బ్రహ్మచారిణఉదకాదిదానం సకుర్యః । ఏవంబ్రహ్మచారిణఉదకదాన నిషేధఃపౌతతర్పణవిషయోనదశాదివిషయః, మృతపితృకన్య బ్రహ్మచారిణోఽపిదశాదిశ్రాద్ధతర్పణవిధానాత్ । అత్రమనుః ||శ్లో|| ఆదిష్టినోదకందద్యాదావృతస్యసమావనాత్ । సమాప్తేతూదకందత్వా త్తిరాత్రమశుచిభవేత్ * ఇతి ||బ్రహ్మచర్యవృతమస్యాదిష్టమిత్యాదిష్టిబ్రహ్మచారి । సపునర్యహ్మచర్యోత్తరకాలం తస్మిన్సంవత్సరే మృతానాంసపిండానాం త్యహముదకదానమాశౌచంచకుర్యాత్ । ఏతచ్ఛపిత్రాదివ్యతిరేకేణ, తథాప్రతిపాదితమథస్తాద్యదిపితరావిత్యాదినా । అత్రాన్యోప్యథః—ఆదిష్టి - ప్రాంతప్రాయశ్చిత్తః, ఆసమాప్తేర్నిదకంకుర్యాత్ । “ ప్రాయశ్చిత్తరూపవృతసమాప్త్యనంతరముదకందత్వా త్తిరాత్రమాశౌచంచకుర్యాత్ ” ఇతి విశ్వరూపాచార్యః । పతితాః “ అథపతనీయానిస్తేనాభిశస్త్రబ్రహ్మహసురాపగురుతల్పగాః ” ఇత్యావస్తమ్యగౌతమామ్యక్రాకారాః, తేసపిండానాముదకంసకుర్యః । ఇదం శ్లోకార్థంయోజ్యవల్క్యయమ్. ఉపరితనవచనంచ. ...

ఏవముదకదానైకత్యవిశేషవృతిషేధముక్త్యాసంప్రదానవిశేషప్రతిషేధమాహ— ...

మూ—||శ్లో|| పాషండ్యనాశ్రమస్తేనాభర్తృఘ్నైఃకామగాదిః । సురాప్యత్రత్యాగిన్యానాశౌచోదకభాజనాః ||*||ఇతి.

వ్యా—ఇతిశబ్దోత్త్రాదాహరంత్యుపక్రాంతసమాప్తిద్వ్యవృత్తః, దర్పాత్పర్వాదిగ్రహణాయాభిముఖ్యేన గచ్ఛతోమరణేపునదకదాననిషేధఇతి ప్రకారవాచీవా । అతాదర్వాదినా చండాలాదీహంతుంగతాయస్తేర్నారితస్తస్య “ సర్వతపీవాత్తానంగోపాయేత్ ” ఇతివిధ్యుతిక్రమనిమిత్తఃపిండోదకదానాదినిషేధోద్యుష్టవ్యః । తథావిజ్ఞానేశ్వరీయేచ ||శ్లో|| చండాలాదుదకాత్పర్వా

ద్వాగ్రహణాద్వైద్యతానలాత్ । దంష్టి గ్రభ్యశ్చపశుభ్యశ్చ మరణంపాపకర్తృ
కాం ॥ ఉదకంపిండదానంచ ప్రేతేభ్యోయత్ప్రదీయతే । నాపతిష్ఠతితత్సర్వ
మంతరితైవినశ్యతి ॥*॥ ఇదంబుద్ధిపూర్వకవిషయమ్, “ ప్రాయాసశనశస్త్రవి
మోదకోద్భుంధనప్రపతవైశ్చెచ్చతామ్” ఇతి శాతమవచననేచ్ఛాపూర్వకము
దకేన హతస్యాశౌచాదినిషేధోక్తైః । అత్రాపి “ చండాలాడుదకాల్ ” ఇ
తి తత్సహచర్యదశానాదన్య బుద్ధిపూర్వవిషయత్వ మవగమ్యతే । అత్రవి
జ్ఞానేశ్వరః ॥వా॥ ఫలశిరఃకపాలాదిశ్రుతిబాహ్యలింగధారణం పాపంఉంతద్యేమా
నైపాపండినః, అధికారేనత్యక్తతాత్రమవిశేషవరిగ్రహణనాశమిణి, కా
మగాః- కులటాః, ఆదిగ్రహణాద్గర్భబాహ్యాణ్యూహితిన్యః, ఆత్మత్యాగిన్యః- వి
షాగ్నుగ్రంథనాద్వైరాత్మానాయాస్త్యజ్యతి, ఏతేపాపండాన్యదయతశౌచస్యో
దకదానాద్యాధ్యక్షదైహికస్యచ భాజనానభవంతి । భాజయంతీతిభాజనాః, స
పిండాదీనామాశౌచాదినిమిత్తభూతానభవంతీత్యధః । అతస్తన్తరణే సపిండే
రుదకదానాదిసకార్యమ్ । సురాప్యగత్యాదిమలింగమవివక్షితమనుపాదేయత్వా
త్ । అతఃపురుషోష్ఠేవం విధదౌధ్యక్షదైహికాహారానభవంతీతి సిద్ధమ్.....

మూ— గురుమమృతేమత్ర్యహంద్వహమైకాహం వాపవసేయరథశ్శ
య్యాసనినాబ్రహ్మచారిణోదశాహంతం భవేయర్భగ్రహచర్యమధ
శ్శ మనమేకభుక్తనియమాంశ్చ యావజ్జీవంప్రేతపత్నికుర్యాత్.

వా—అత్రసూత్రమ్ ॥వా॥ అనశనానధ్యయశాధశ్శయ్యోదకోపస్పర్శ
నాన్యాకాలికాన్యనూచానెమచ ద్వహంత్ర్యహం పడహంద్వాదశాహం
వాగురుష్వనశనవజాంసంవత్సరం మాతరిపితర్యాచార్యఇత్యేక, అనశనానధ్య
యనవజాం యావజ్జీవంప్రేతపత్నిదకోపస్పర్శానమేకభుక్తమధశ్శయ్యాంబ్ర
హ్మచర్యం త్షారలవణమధుమాంసవజానంచ ॥*॥ ఇతి । బోధాయనశ్చ ॥వా॥
సంవత్సరంమాతరిపితర్యాచార్యఇతి త్రిరాత్రీమక్షారలవణాన్నభోజనమధశ్శ
యనం బ్రహ్మచర్యంద్వహంత్ర్యహం పడహంద్వాదశాహవవా (సంస్కరిం
యావద్దగహణం ద్వాదశాహవరాధ్యక్షం) పరమగురుప్వేనమఘాదకమితరేషు
త్రిరాత్రంయావజ్జీవం ప్రేతపత్ని ॥*॥ ఇతి మనుశ్చ ॥శ్లో॥ అక్షారలవణా
న్నాస్సుగ్నిర్నిమజ్జేయశ్చతేత్ర్యహమ్ । మాంసాశనంచనాశ్చీయస్సవపేయ
స్తేపృథక్క్షితౌ ॥*॥ వసిష్ఠశ్చ ॥వా॥ గృహాత్ప్రవ్రజితావస్థుప్రస్తరేత్ర్యహ

తృతీయః డే-మాతాపితృమృతా భేషుత్రాణానియమాః ౯౯

మనశ్చంతరిసీరన్నుత్పన్నేనవానతేరక ॥*॥ ఇతి ఉత్పన్నమ్- అయాచితల
భుమ్, అభుప్రస్తరిః ఆశౌచినాశయనాననాథం కృతస్తృణమయః.....

అయనియమః పుత్రత్యావిశేషాత్సంకోచకాధావాద్భు పితృమృతౌ
సంవత్సరంసర్వపుత్రసాధారణశ్చాహ—

మూ—॥శ్లో॥షణ్మాసాన్వజయేత్తురం బైలశాంబూలయోషితః । జ్యేష్ఠా
దీనాంమృతిప్రాప్తౌమాతాపితౌస్తువత్సరమ్ ॥*॥ ఇత్యవిశేషస్త
రణాత్సర్వమామపి పుత్రాణాంపితౌహరణైః సంవత్సరంకేశధా
రణాది ప్రతంభవతి..

వ్యా—ఇదంవ్యాసవచనంపూర్వోక్తగురుశబ్దార్థేనవిన్యతం । ఆదిశబ్దేన శ్వ
శురపితృవ్యమాతామహ మాతులాఉచ్యంతే గురుత్వాత్ । దెవలశ్చ ॥శ్లో॥స్నా
నంచైవమహాదానం సావిధ్యాన్యశ్చాగ్నితర్పణమ్ । ప్రథమేభ్యేనకర్తవ్యం
మహాగురునిపాతనే ॥*॥ ఏవంపితృమృతౌపుత్రాణాం స్నానాదినిషేధస్య కం
టోక్తత్వాదగ్నాభిధానాదివిధానం మహాసాహసమ్ । సాపిండ్యోత్తరకాలంసని
షేధఇతి కేదిత్ । తద్విస్త్యమ్- సంవత్సరగ్రహణపైయ్యభ్యాత్, యావత్స్వ
పిండికరణమిత్త్యనుక్తేశ్చ । అత్యయావత్సంవత్సరమశుచిత్వాత్కర్మానహానహాన
వపుశ్చ “ కుర్యాదభ్యుదయంతత ” ఇతి వచనంతు పుంసవనాది ప్రాశ
నాంతవిషయమ్, “ గర్భాదిప్రాశనాంతాని ” ఇతితస్యేవవిధానాత్ । నత్య
గ్నితర్పణాదికం తన్ని షేధస్యకంటోక్తే ॥ అతస్సాపిండ్యాత్పరంస్నానాదిసవి
రుద్ధమితి మండూచయః, పితృమృతౌభేషుత్రాణాం సపిండ్యానాంవాదశా
హానసాపిండ్యప్రసక్తేః । తతశ్చ “ మహాగురునిపాతేతు ” “ అన్యేషాంప్ర
తకార్యాణి ” ఇత్యాదివత్సరాంత సాపిండ్యపరవచన శతవైయ్యభ్యాంస్యాత్ ।
అతస్సాపిండ్యోత్తరకాలమత్సవపరవచనం నిరవకాశావశ్యకార్యపుంసవనాది
విషయమిత్యలమ్ । ఊధరీయే ॥శ్లో॥ షష్ఠేభ్యేషాడశాభ్యేన వివాహభేతధైవచ
మాతాపితౌమృతౌభ్యేచ వసనంనైవకారయేత్ ॥*॥ ఆశ్రేయేచ ॥శ్లో॥ షోడ
శోద్వాహగర్భాభ్యే పిత్రంతాభ్యేక్షురంత్యజేత్ ॥*॥ వ్యాసః॥శ్లో॥ప్రథమేభ్య
ద్దేవివాహభ్యే షోడశాభ్యేతధైవచ । పితృమృతౌభ్యేగర్భాభ్యేవాపయేత్తు కుల
క్షయః ॥*॥ ఇత్యేనంవ్యాసఃఊధరీయాత్రేయాదివచనెషు జ్యేష్ఠపుత్ర విషయ
త్వం సప్రతీయతే । అతఃకేశధారణాది వ్రతేపితృమృతౌమాతృమేననిమిత్తమ్, త

చ్యుసర్వపుత్ర సాధారణమ్ । అతస్సర్వేషాంపుత్రాణాం సంవత్సరంకేతధారణాది నియమోభవత్యేవేతి సర్వమనవద్యమ్,

అస్యాపవాదమాహ—

మూ—పత్న్యాశ్చ వ్రతవేషపసంకృత్యానత్సరశేషం కేశాణాధారయేత్.

వ్యా—విధాన గ్రంథే ॥ శ్లో ॥ మృతౌపితౌద్విజఃకుర్యాద్గర్భవనపివాపనమ్ । పశ్చాత్ప్రసూతౌపత్న్యాశ్చ తచ్ఛేషంకేతధారణమ్ ॥*॥

మూ—పితౌమృతౌబ్రాహ్మణాదిమరణేపుత్రౌపినవపెత్క్రియాఃకుర్యాత్

వ్యా—స్మృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ మాతుర్దేహంతరేచైవపితౌమరణమాప్పుయాత్ । దహనాదిక్రియాఃకుర్యాద్వపనంనైవకారయేత్ ॥ పితుర్దేహంతరే సూనామాతౌయదివిపద్యతే । వపనంనైవకుర్వీత మాతుఃకుర్యాత్క్రియాదికమ్ ॥ మాతౌపితౌమృతౌబ్రాహ్మణాదిమరణేయద్యన్యోహివిపద్యతే । వపనంనైవకుర్వీత తస్యదాహాదికంచరేత్ ॥*॥ “ అనుభావినాంచపరివాపనమ్ , ఇతి సపిండానాం వపనవిధానాదపి నిషేధవిధిబలీయాత్ ॥ శ్లో ॥ “ మాతౌపితౌమృతౌబ్రాహ్మణాదిమరణేవపనంనైవకారయేత్ ” “ పితృంతౌబ్రాహ్మణాంత్యజేత్ ” “ మాతౌపితౌస్తువత్సరమ్ ” ఇత్యాది స్మృతిభ్యః... ..

భార్యాదిసంస్కార్యుర్వపననిషేధమాహ—

మూ—భార్యాపుత్ర యోశకనిష్ఠానాంచసంస్కర్తౌవపనంనకుర్యాత్.

వ్యా—యదాభార్యాదీకభర్తృదిస్సంస్కరోతి తదావపనంనకుర్యాత్ ॥ అత్యన్యధమనుః ॥ శ్లో ॥ భార్యాపుత్ర కనిష్ఠానాం శిష్యాణాంచయవీయసామ్ । సంస్కర్తౌర్వపనంనైవ యదికుర్యాత్కులక్షయః ॥*॥ అత్రకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ మృతౌవనువసీతానాం వపనంనకదాచన । మృతౌవపి కనిష్ఠానాం వపనంనదిధీయతే ॥*॥

అత్రప్రతివ్యసనమాహ—

మూ—కనిష్ఠానామపివయోధిక పితృవ్యాదిపత్నీనాం మరణే “ పతివయసఃస్త్రియః ” ఇతి నమస్కారాదౌ స్మరణాద్విహితత్వాదవిగీత శిష్టాచారాచ్చ. వపనంకుర్యజ్ఞాతయః.

వ్యా— “ పతివయసఃస్త్రియః ” ఇత్యాపస్తవ్యవచనం । “ ఏషాంపత్నీణాంచపితృష్యసుః ” ఇతివిధిః । అతఃపితృవ్యజ్ఞేష్టభ్రాతృమాతులశ్యశురాచార్య

నపిండానాం జ్యేష్ఠానాం పత్నినాం మరణావసనం కుర్యుస్సపిండాఇత్యర్థః...

మూ — అన్యత్ర మృతాపేక్షయాల్పవయస్సన్నిహితాః కేశశ్శకుమాత్రం స్నానం తేవాపయయః.

వ్యా—అన్యత్ర- పురుషేషు, మాతృచాకంఠాదధోపపననిషేధః । తథాశ్చిధరీయే ॥ క్లో ॥ మృతాపేక్షేవపనం దశాపేక్షేషవాపనమ్ । అశోభనమనాయష్యం మృతాపేక్షేషవాపనమ్ ॥*॥ అశేషవాపనమితిపదచ్ఛేదః । తత్రైవ ॥ క్లో ॥ రాత్రౌద్ధావృత్తుపిండాంతం కుర్యాద్వపనవజ్జితం । శ్విఘ్నాలేవపనం తత్ర కేశమాత్రేవిధీయతే ॥*॥ వపనవజ్జితమితిపుత్రవ్యతిరిక్తవిషయమ్ । “తనయఃకుర్యాత్” ఇతి స్మృతేః । వపనంచస్నానైవకర్తవ్యమ్ అన్యథా ప్రాయశ్చిత్తం పున జ్యేతేతి “ప్రాగవానుభావినోవపన్తి, ఇతి సూత్రవ్యాఖ్యానెవృత్తిపాదితమ్.

మూ—అత్ర (వా)వపనం కుర్యుస్సంసారోపక్రమేవా.

వ్యా—అశ్వలాయనీయాస్తు స్వకారికావలమ్బనేన సంస్కారాదా వపనంకుర్వంతి, అస్తాకంతు స్నానానంతరమేవ శిష్టాచారాత్.....

మూ—మృతాహశ్శక్యకృచ్చేన్నిశివాపుత్రఏవపపేద్రాత్రౌ యామద్వయా దూర్ధ్వంపుత్రాపి నవపేతత్కాలేశౌకేనిశాయాంచ.

వ్యా—ఏవకారేణాన్యన్య వపననిషేధః । నిశివేత్యన్యవవాచాయామద్వయా ఖితి । శుక్రవారేనిశివాప్రోషితపిత్తమృతి శ్రవణే అతిక్రాంతకాలత్వాత్ ॥ క్లో ॥ ప్రత్యక్షమరణేపిత్రౌర్నవశ్యేత్తిధివారభమ్ ।, ఇతి తత్కాలఏవదాషానిరీక్షణ స్మరణాచ్చ రాత్రౌశుక్రవారచ నవపేదిత్యర్థః । త్రిధరీయే ॥ క్లో రాత్రావపిచవాహంతం కృత్వాచైవోదకక్రియాం । శ్విఘ్నాలేవపనంకార్యమేషధర్మస్సనాతనః ॥*॥ క్లో ॥ వపనంనెష్యతేరాత్రౌ శ్వఃకార్యావపనక్రియా ॥*॥ ఇతిచ । ఏవంరాత్రౌవపననిషేధ వచనంపిత్రోఽవరోక్షమృతివిషయం దృష్టవ్యమ్ । తథాసంగ్రహే ॥ క్లో ॥ శౌకేఽథవారేయదివానిశాస్యాత్క్షారం న కుర్యాత్తనయస్తుకుర్యాత్ । కుర్యుస్సపిండాశ్చతథావరేద్యుర్యదావృత్తీయేదివసేఽథనప్తమే ॥ త్రిధరీయేచ ॥ క్లో ॥ రాత్రౌయామద్వయాదర్వాక్కతు ర్వపనమిష్యతే । అన్యేషాంతునపిండానాం శ్విఘ్నాలేవపనక్రియా ॥*॥ పుత్రవ్యతిరిక్తస్యాపి దాహకన్యవపన ప్రాప్త్యర్థంకర్తుం గ్రహణం, నపుత్ర

వ్యా—|| శ్లో॥ “ అంతర్వతాపికర్తవ్యం పిత్రా మరణవతు । నా న్యేషాం
చపనంశుర్యా ద్భూరిణహత్యాసమంభవేత్ ॥ ” ఇతివదనం గంగామృతపక్షిణ
మితిమనుష్యమాభ్యాం వ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః

మూ—మాతామహాదిసంస్కారగర్భవశాసనపి వచనంకుర్యాత్, “ మాతా
మహాపితృవ్యాణామ్ , ఇతి స్తదణాత్.

వ్యా—అత్రాత్మేయే || శ్లో || మాతామహాపితృవ్యాణాం మాతృలాగ్రిజ
యోర్మృతౌ । శ్వశురాచార్యయోరేషాం పత్నీనాంచపితృషవ్విసుః || మాతృషవ్వి
సుర్భుగీన్యాశ్చ గర్భవాసపివాపయేత్ * ఇతిదం మాతామహాదినంస్కర్తుంవి
షయమేవేతి సమర్థనీయం మన్వాదివచనావిరోధాదేత్యర్థః.

మూ—శ్లో || పిత్రామృతాద్దేగర్భాబ్జే సదాపర్వణివర్వణి!
అహితాగ్నిర్వపేత్కేశాన్నవపదితరస్తయోః||

వ్యా—అత్రాపస్తవ్యః || వా || “పర్వణి కేశశ్శశురీవాపయతేవ్యల్పశా
లామానివాపయతే” ఇతి వాజసనేయకమ్ * ఇతి || త్రిధరియే || శ్లో || కే
శాన్తానత్రయామాధ్వణం గర్భవాణాధారయేద్ధివిజః । యజ్వాతుపర్వణిత్రౌరం
కారయేదాహితాదృశే * అహితాగ్నిఃపౌణమాస్యాం వపేదాహితాగ్నివ్య
తిరిక్తోగర్భవాన్పిత్రార్మృతౌబ్రయాన్నవపేదిత్యర్థః । “ పిత్రంతాబ్జే తు
రత్యజేత్ ” ఇతి నిషేధఅహితాగ్నివ్యతిరిక్తవిషయః.

మూ—తథా మృతభర్తృకాశాంబూలం నిత్యందూరతావజయేత్. శ్లో॥
తాంబూలాభర్తృకస్త్రీణాంయతీనాంబ్రహ్మచారిణాంవీశైకంమాం
సతుల్యంస్యాత్సంభూయతుసురాసమమ్ ॥ ” ఇతిహిస్తతాః.

వ్యా—నిత్యం-ఆదేహపాతమిత్యర్థః. తాంబూలాభర్తృకేతివచనంవృద్ధవ
సిష్టాద్యుక్తమ్ || వసిష్ఠః—శ్లో॥ తాంబూలాభ్యంజనేచైవ కాంస్యపాత్యేత
జనమ్ । యతిశ్చబ్రహ్మచారిచవిధవాచవివజయేత్ ॥ * || ఇతి.

—*ఇతితృతీయఖండః*—

ఇతి త్రిమద్వేంశ్చటనాథస్య సరస్వతీవల్లభావరనామధేయస్య

వైదికసార్వభౌమస్యకృతిమ పితృమేధసార

ప్రశ్నవ్యాఖ్యానే - సుధీవిలాచన

—ప్రథమశ్లోకం—

ప్రథమేపటలే పితృ మేధశ్చోక్తస్సపునరేక్షకవిషయః, ద్వయోర్భూతా
నాంవా ఏకదినే సంఘాతమరణై కథం కథావ్యమిత్యపేక్షాయామాహ—

మూ—యద్యనేకేషామేకదినే మృతినాస్యత్.

వ్యా—ఇదంసంఘాతమృతిలక్షణమ్|అతోదినాస్తరేమృతిస్సంఘాతమరణంనభవతి

సంఘాతమృతౌ క్రియావ్యవస్థామాహ—

మూ—పత్నీపుత్రపౌత్రభాతృతత్పుత్రస్సుషాన్వసృణాం సంఘాత

క్రమాద్రూపాదిక్రియాఃపుథక్పుథక్కుర్యాత్.

వ్యా—సంఘాతక్రమః- పత్నీపుత్రపౌత్రేత్యుక్తక్రమః|| అయమర్థః
పత్నీద్వీనాం సప్తానాం మృతిక్రమంవిహాయ పరిగణితక్రమేణ క్రియాః
కుర్యాత్, ప్రథమంపత్నీకృత్యాన్తరం పుత్రస్యేతిక్రమేణ దా
హాదికాఃపుథక్ పుథక్కుర్యాదితి | అయంక్రమస్సుబంధానత్తనిబంధనః | త
థాహి—పత్నీపతిలక్షణస్యాసన్నతావదాత్తార్థత్వేనైవతాన్వయః ప్రథమం
కుర్యాత్ | అనంతరముభయప్రతియోగికపుత్రేత్యలక్షణభాజిపుత్రస్య | అ
నంతరంపితృత్వవ్యవహితసంబంధభాజిపౌత్రస్య, తదనంతరంపితృత్వవ్యవహితస
ంబంధభాజిభాతృః | అత్రపౌత్రభాత్ర్యుక్త్యద్యపి పితృత్వవధానం సమా
నమ్, తథాపిపౌత్రస్య స్వశరీరావయవాన్వయలక్షణస్య విద్యమానతావద్భా
తృతోపి ప్రత్యాసత్తిః | తతఃభయసంబంధవ్యవహితభాజిభాతృపుత్రస్య |
తతోనుభాతృతత్పుత్రయోస్సంపితృ ప్రత్యాసన్నతావత్స్సుషాన్వస్తద
భావాత్పతిదావరేణ స్వసంబంధభాజస్తస్యాః | తదనుగోత్రాంతరప్రవేశేన
వ్యవహితాయాస్సంసూకుర్యాత్ | ఏవం ప్రత్యాసత్తిక్రమేణ తత్త్రోవా
హరిష్యమాణవచనసిద్ధానామేవెతినాతిప్రసంగః | అత్రభృగుః ||శ్లో|| మా
తాభాతృతాచతత్పుత్రః పత్నీపుత్రస్సుషాన్వసా | ఏషాంమృతాచరేచ్ఛాద్ధ
మన్యేషునపునఃపితుః ||*|| శ్రాద్ధగ్రహణందాహమ్యపలక్షణమ్ - తత్పూర్వక
తావచ్ఛ్రాద్ధస్య | అత్యమాతృగ్రహణం పితూరప్యపలక్షణం. తతశ్చపితుఃప్రథ
మంతతోమాతుఃఅనంతరం పత్నీద్వీనాం “పితృపూర్వంసుతఃకుర్యాత్” ఇ
తిస్త్యతే | పితూరన్యేషు- పిత్రాదివ్యతిరిక్తేషు-నపునరేవంక్రమః | ప్రత్యా
సత్తిక్రమమాహ ఋశ్యశృంగః ||శ్లో|| భవేద్యదినపిండానాం యుగవస్తరణంత
రా! సమ్బంధానత్తిమాలాద్య తత్క్రిమాచ్ఛ్రాద్ధమాచరేత్ ||*||అత్రసం

డశదైవ భృగువచనాక్రాపితృమాతృపత్నాన్యదయఏవాచ్యంతే అన్యేషామ్మ
 తి క్రమస్యాక్రత్వాత్ । తదపి ఋశ్యశృంగవీవాహ ॥క్షౌ॥ కృత్వాపూర్వమ్మ
 తస్యాదౌ ద్వితీయస్యతతఃపరమ్ । తృతీయస్యతతఃకుర్యాత్సన్నిపాతే త్వయంకృ
 మః ॥*॥ పృత్యాన త్రిమృతికృమపరయోగ్యశ్యశృంగవననయోగ్భిన్నవిషయత్వేన
 వ్యవస్థితత్వాన్నవిరోధః.

మూ—అన్యేషామ్మతికృమాత్.

వ్యా—అన్యేషామ్- పత్నాన్యదివ్యతిరిక్తానాం “ కృత్వాపూర్వమ్మతస్యా
 దౌ ” ఇతివచనం పత్నాన్యదివ్యతిరిక్తవిషయమిత్యర్థః । ఏవమేవకాలాదర్శా
 దౌ ప్రతిపాదితమ్.

పత్నాన్యదీనాం తద్వ్యతిరిక్తానాంచ మృతౌకథమిత్యపేక్షాయామాహ—
 మూ—పత్నాన్యదీనామన్యేషాంచసంఘాతమరణేపత్నాన్యదిపూర్వమన్యేషామ్

వ్యా—ప్రత్యాన త్తృతీయయాత్పత్నాన్యదీనాము క్రమేణ పూర్వంకృ
 త్వా తద్వ్యతిరిక్తానాం పశ్చాన్నతిక్రమేణ కుర్యాదిత్యర్థః । పూర్వోదా
 హృతవచనసిద్ధాంతపరమిదంనూత్రమ్.

పితృఃపత్నాన్యదీనాం తద్వ్యతిరిక్తానాంచ సంఘాతమరణేపితృపూర్వమేవ
 పత్నాన్యదీనాం కుర్యాదిత్యాహ—

మూ—ఉభయేషాంపితృపూర్వమ్.

వ్యా—అత్ర కాష్టాజనిః ॥క్షౌ॥ పిత్రశ్శృద్ధేసమంప్రాప్తేనవేపయ్య
 షి లెపివా । పితృపూర్వంసుతఃకుర్యాదన్యత్రాన త్రియోగతః ॥*॥ పశ్చాన్న
 తయోరపిపిత్రః పత్నాన్యదిభ్యఃపూర్వమేవకీయాంకుర్యాత్పత్నాన్యదీనాంపూ
 ర్వోక్తప్రత్యాన త్రివశాత్కుర్యాదన్యేషాంమరణాన త్రియోగతః.

మూ—తథాపితృపూర్వంసర్వంమాతుఃకుర్యాత్.

వ్యా—ఏవంపితుఃపూర్వం కృత్వాతతోమాతుఃకుర్యాత్ । ఏవంసంఘాత
 మరణేపి దృష్టవ్యమ్ “ నవేపయ్యషి లెపివా ” ఇతిస్తగణాత్ । అయంక్రమః
 పితృఃపుత్రగౌపౌ । సమ్రావపితృమేధేనమ్రావశ్రాద్ధమివక్ష్యతే.

సాపిండ్యనియమమాహ—

మూ—అత్ర పిత్రోద్వాహదశాహవీవ సాపిండ్యంపత్నాన్యదిసాపిండ్యంతి
 పక్షఇతిలోకాక్షిః,

వ్యా—అత్ర సంఘాతమరణే । లోకాక్షిః ॥ శ్లో॥ పత్నిపుత్రస్సుమాపౌత్ర
భ్రాతృతత్పుత్రకాపి । పితరాచయదైకక్షిణమియోరన్వాసరతదా । ఆద్య
మేకాదశేకుర్యాత్ప్రపక్షేతుసపిండవమ్ ॥ * ॥ వృద్ధహరీతశ్చ ॥ శ్లో॥ సంఘాతమ
రణేపిత్రాద్వాదశాపాసపిండవమ్ । కుర్యాత్పుత్రస్తదన్యేమాంత్రీపక్షేకార
యేద్బుధః ॥ * ॥ అన్యేషాం- పత్నీదీనామిత్యధః । తదేవం ॥ శ్లో॥ పితరౌ
ప్రమృతౌయస్య దేహస్తస్యాశుద్ధివేత్ । నద్దేవం నాపి పితృన్యంచ యావ
త్పూర్ణోఽవతస్సరః ॥ ౨ ॥ ఇతి నిషేధఃపత్నీదీనామిత్యధి కవిషయః ।

మూ—“ పిత్రోమృతాభ్యేత్వన్యేషామెకోద్దిష్టాంతంకృత్వా తత్తదవత్స
రాంతే మాసికైస్సహ సాపిండ్యంకుర్యాత్ ” ఇతిభృగుః—

వ్యా—అన్యేషాం పత్నీదీనామిత్యధికానాం తత్తదవత్సరాంతే తస్య తస్య
మృతినంబంధిని వత్సరాంతిమదినే పిత్రోర్మృతాభ్యే మృతానాం పితృభ్యోన
మౌకదినే మృతానాంచ పత్నీదీనామిత్యధికానాం దాహాద్వేకోద్దిష్టాంతం త
త్తత్కాలే మృతీకృమాత్కృత్వా సంవత్సరాంతిమదినేమాసికైస్సహసాపిండ్యం
కుర్యాదిత్యధః ॥ అత్రభృగుః—శ్లో॥ పిత్రోర్మృతాభ్యేశ్చాద్ధాంతంకృత్వా
౨న్యేషాంయథావిధి । మాసికైస్సహసాపిండ్యం ఎత్సరాంతేనమాచరేత్ ॥ * ॥
వత్సరాంతేఇతి నియమాత్తత్కార్యాజ్ఞమాసికానుష్ఠానమ్ ॥ దేవలః — శ్లో॥
మహాగురునిపాతేతు పెతకార్యంయథావిధి । కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వాక్షైర్మేకో
ద్దిష్టంనపార్వణమ్ ॥ * పెతకార్యం పూర్వక్రియాః నైకోద్దిష్టమితిమాసికానాం
నిషేధః, నపార్వణమితి సాపిండ్యస్స, ఏవం సంవత్సరాదర్వాగితినియమాత్ ॥
పిత్రోర్మృతాభ్యే౨క్షిణైః పితృమృతాబ్దమృతస్య నతస్సంవత్సరాంతప్రతీక్షణం
కార్యమ్ । సంఘాతమరణవిషయత్వాత్తస్య ॥ లోకాక్షిరపి—శ్లో॥ అన్యేషాం
పెతకార్యాణి మహాగురునిపాతనె । కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వాచ్ఛ్రాద్ధమేకం
తువజయేత్ ॥ * శ్చాద్ధం-సపిండికరణం । నను సాపిండ్యస్త్రేకస్య నిషేధా
త్కథం మాసికవజనమితిచెన్న “ పెతకార్యాణి ” ఇతి ప్రాగద్వాత్పూ
ర్వక్రియామాత్రాభ్యనుజ్ఞానాత్, “ నహంగంప్రధానమ్ ” ఇతిప్రధానా
నుష్ఠానె అంగానుష్ఠానం తన్నిషేధే౨ంగనిషేధఇత్యాద్యేనమాసికనిషేధసిద్ధాః॥
“అమాసికైస్సహసాపిండ్యం ” ఇతివచనాచ్చ ॥ తహ్యేకశబ్దవైయధ్యమి
చెన్న, అన్యేషాంసంఘాతవిషయసాపిండ్యనిషేధేన ఏకశబ్దస్య ఏకోద్దిష్టని

సేధవ్యావృత్తిపరత్వాత్ । ఆతామాసికైస్సహసాపింధ్యం వత్సరాంతే కుర్యా
దిత్సిద్ధమ్ ॥ నను “ క్లో ॥ పత్నీచైవసుతోభ్రాతా సుషాచైవవిపద్యతే । త
త్ర శ్రాద్ధానికురీవీత సపితృర్వృతయోరపి ॥ ” ఇతి జాబాలిస్తరణాత్పత్నాన్
దీనామపి సాపింధ్యనిషేధఇతిచేన్నతస్య ॥ ద్వాదశాహే తన్నిషేధపరత్వాత్ । న
హి సంవత్సరాదర్వాణ్యిషేధపరమిదమితి నకుంశక్యతే. “ త్రివక్షేతుసపిండ
సమ్ ” ఇతి లోకాక్షిస్తరణవిరోధాత్ । ఏవం పత్నీన్దివ్యతిరిక్తానాం ద్వా
దశాహాదా సాపింధ్యనిషేధాద్వత్సరాంతివప తద్విధానాత్పత్నాన్దివాంత్రీప
క్షే సాపింధ్యవిధానాచ్చ పత్నీన్దివాం ప్రత్యాసత్తిస్సుస్పష్టా । అతః ప
త్నీన్దివమ ప్రత్యాసత్తిరన్యేషు మృతిక్రమః క్రియాప్రవృత్తాప్రమాణమ్,
ఏవంహి వచనసిద్ధమ్.

మూ—సంఘాతానుమృత్యోరస్యత్ర సపితృస్తస్తృతః

కుర్యాన్నాన్వైస్సహవా.

వ్యా—సంఘాతానుమృతిన్యతిరేకేణ సదాపితృః పృథగేవ క్రియాకతణ
వ్యాః ॥ పితృః పూర్వమేకోద్దిష్టాంతంకృత్వా పశ్చాత్తాతుఃకుర్యాత్ । ఏవమ
న్వైస్సహ పిత్రోఃకియాంసకుర్యాత్ ॥ అత్ర లోకాక్షిః—క్లో ॥ పితృరువ
రమేపుత్రీః క్రియాఃకుర్యాద్ద్యయోరపి । అనువృత్తాచనాన్యేషాం సంఘాతమ
రణేపిచ ॥ * అనువృత్తిః-అనుమరణమ్.

ఏవం సంఘాతమరణే పత్నీన్దివాం సంఖ్యాతక్రమేణ తద్వివతిరిక్తా
నాం ప్రత్యాసత్తివశేన క్రియాఃకుర్యాదిత్యుక్తమ్, పితృర్వృతాజ్ఞేతు లెమా
ముభయేషాం సాపింధ్యకాలనియమశ్చోక్తః । సర్వత్ర పితృపూర్వమేవ క్రియా
కరణమిచోక్తమ్, పితృర్నిధిగతధమిత్యాకాంతాయామాహ—

మూ—పిత్రాశౌచే మాతామాత్రాశౌచే పితావామ్రియేతయ

స్తృతిఃపూర్వంస్యాత్తత్సాపింధ్యం త్రివక్షఏవకుర్యాదితిచేవలః

వ్యా—యస్తృతిః-యస్యయస్యావామృతిః, తత్సాపింధ్యం, పూర్వమృతే
సాపింధ్యమిత్యర్థః ॥ అత్ర దేవలః—క్లో ॥ ఏకగ్రామరణేపిత్రోరన్యస్యా
న్యదినేమృతా । సపిండసంత్రీపక్షేస్యాదనుయానమృతింవినా ॥ * ఏకస్త్రీక
స్యావా, అగ్రామరణే-పూర్వమరణే. అన్యస్య అన్యస్యావా, అన్యదినే-దశాహ
మధ్యే అన్యతరదినే మృతౌ పూర్వమృతస్య పూర్వమృతాయావా

త్రివక్షపవభవతి, ఏకదినమరణే అనుమరణేచ ద్వాదశాపౌ సప్తావసాపిండ్య మిత్యశః || పూర్వమృతస్య ద్వాదశాపౌ సాపిండ్యనిషేధతి లాకాక్షిః || క్షౌ || పితృన్యవరతేపుత్రామాతుశ్శాన్ధినివతయేత్ | మాతృన్యపిచవృత్తాయాం పితుశ్శాన్ధినివతయేత్ || * || మాత్రాశౌచమధ్యే పితరిమృతేమాతుశ్శాన్ధిన్-సపిండికరణం నకుర్యాత్ || తథా పితృదశాహమధ్యే మాతృమృతౌ పి తుస్సాపిండ్యనివర్తయేత్, ద్వాదశాపౌనకుర్యాత్క్రితుత్రివక్షపవేత్కేషః

మూ—యదిదంపత్యోస్సహమృతిసాన్యత్సప్తావసాహాదిక్రియాఃకుర్యాత్

వ్యా—సంఘాతమరణత్వేన ప్రత్యాస త్రివశాత్పితృదాహాదిక్రియాణాం పూర్వకతవ్యత్వే ప్రాప్తే తదపవాదకమిదంసూత్రమ్ || అత్యసూత్రమ్||వా|| సహప్రమితయోస్సప్తావపితృమేధః || * ఇతి || ఏవకారాత్పృథక్కరణనిషే థః | అత్యసహశబ్దః ప్రాగ్రహనాదన్యతరాత్యయేచైవకక్షాక్షణవియో గపరః || స్మృతినంగిహే—క్షౌ || ఏకకాలమృతౌపితౌః పితృమేధక్రియాస హ | ఉదకంపిండదానంచ శ్రాద్ధ కుర్యాత్పృథక్పృథక్ || సపిండికరణంచై వ సహవాప్యథగెవమా | ఏకగతేజలబంధాన్యచ్చాన్ధిన్చైకదినేద్వయోః || సహచర్తాధిరోహంచశాంతిహోమంసమాచరేత్, తంత్రేణశోపణంకుర్యాచ్ఛాన్ధి కుర్యాత్పృథక్పృథక్ | తత్రద్వయోర్నిమిత్రౌదౌవ బాహ్మణావితరైస్సహ ||*|| అంగిరాశ్చ ||క్షౌ|| దంపత్యోస్సహమృతౌస్సతు సహస్యాద్దహనక్రియా పృథక్పిండోదకాదీని యథావిధిసమాచరేత్ ||*|| స్మృత్యంతరేచ ||క్షౌ|| దమ్వ త్యోస్సహమృతౌస్సతు పితృమేధక్రియాసహ | కుండమేకలపృథక్పిండజలాంజలి శిలామతాః ||*||

మూ—ప్రాగ్రహనాదన్యతరాత్యయేచైవమ.

వ్యా—ఇదంసప్తవ్యమ్, పూర్వోదాహృతవచనే రేవసహాఃక్రియాసిద్ధేః మైవం “ సంఘాతమరణైఃపితృ ” ఇతి దేవలవచనేన సహక్రియాప్రాప్తేర్దాహనానంతర మన్యతరాత్యయే పృథక్క్రియావిధిపరత్వాత్, అతాదాహా త్పృక్కితుర్దాతుర్వాపశ్చాన్యతాతయోస్సప్తావ సాహాదిక్రియాఃకుర్యాత్ మూర్ధ్వంతపృథగెవక్రియా, తథాహారీతః||క్షౌ||దంపత్యోస్సహమృతౌస్సతుసహ ద్దాహాదికాఃక్రియాః||ప్రాగ్రహాదన్యతాశేచతమాధ్వంతుపృథక్క్రియాఇతి అత్యవిశేషమాహ—

మూ—అత్ర విశేషాహిరణ్యకలం నగ్నప్రచాచనంవాసశ్శిలాదకంపిం
డమేకోత్తరంనవశ్రాద్ధంసోదకుంభవృషోత్సర్గా యాదశశ్రాద్ధానీతి
పృథక్పృథక్పృథక్, చదుకార్యంబితిఃకుండవర్జితచయనం శా తి
హామశ్చతంత్రమ్.

వ్యా—అత్ర - సహమరణై, విశేషః - సామాన్యవిలక్షణోధమః, తమే
వాహాహిరణ్యకలమిత్యాదినా । అత్ర స్తుత్యంతరే ॥ శ్లో॥ దంపత్యోస్సహ
సంస్కారోమృతావనుమృతావపి । ఉదకావిసపిండ్యంతం ప్రేతకార్యాణి యా
న్యపి ॥ కుర్యాత్సమానతంత్రాణి సాంవత్సరిక మేవచ । వృద్ధక్షిణముపస్తానంచ
రుకార్యంచితీస్తథా । సంధయస్తవణంగతా న్సపిండీకరణంసహ ॥*॥ అశ్శి
సాంవత్సరికస్య సమావతంత్ర త్వ స్తరణంతిభైర్యేఅన్యథాయథాతిగ్యేవ ॥ శ్లో॥
“ ఉత్పత్రాచవివత్రాచ మైఖు సేదంతథావనె । అభ్యంగేపునదధిస్తానే తిథిస్తా
త్కాలికిస్తృతాపారణమరణేచైవతిథిస్తాత్కాలికిమతా ॥ ” ఇత్యాదినచనైః కా
లనిణాయాత్ । స్మృతినంగ్రహేచ ॥ శ్లో॥ ఓతుస్సప్తావమాత్రాచ సపిండీ
చనులైవతు । జ్యేష్ఠసహకర్తవ్యా నిమిత్తార్థంపృథక్పృథక్ ॥*॥ నిమిత్తా
ర్థం-నిమిత్తాద్దేశేన క్రియమాణంప్రేతైకప్రయోజనం, తచ్ఛ-కుత్సత్సత్సాచామ
కంజలాంజలిపిండ ప్రదానసోదకుంభ శ్రాద్ధేకోత్తరవృద్ధిశ్రాద్ధప్రేతత్వవి
మోచకయాదశశ్రాద్ధవృషోత్సర్గాదికం, ప్రేతత్వప్రకరం ప్రేతహామభ్యుత్
భోజనపిండదానదక్షిణాదికంచ పృథక్కర్తవ్యమ్ । తంత్రమ్ - ఉపకారకమ్,
చితికుండశాంతిహామపాకవైశ్వదేన నరణాదికం పృథక్కుర్తవ్యమిత్యర్థః ।

పూర్వోదాహృతవచనసిద్ధమథమాహ—

మూ—సర్వత్రైకోద్దిష్టసపిండీకరణాదిమనిమి త్రవరణహోమా పృథక్పృథక్
పాకహామవైశ్వదేవాదితంత్రమ్.

వ్యా—ఏకోద్దిష్టశబ్దేన మాసికాన్యచ్యంతే, ఆదిత్యేన ప్రత్యాభిరక్తమ్, వై
శ్వదేవాదీత్యాదీశబ్దేన పితృవిష్ణువరణమ్.

ఉక్తంధర్మమన్యత్రాతిదిశతి—

మూ—అనుమరణాచైవమ్.

వ్యా—యత్తంత్ర తపాధాన్యేనచసహమరణైకర్తవ్యము క్తం తదనుమర
ణాది సమానమిత్యర్థః । ఏవమిత్యతి దేశాత్తతాన్మానసత్వాశక్త్యాంనిరభ్యతి.

మూ.—అత్యవిశేషః, స్నాత్వాశక్తిః దత్వాబ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞాతా పీతా
పథస్తురీయమానాద్యసిగ్వాత్తైరుపవీజ్య చితిగతంభతాఽరంప్రదక్షిణే
కృత్య ప్రణమ్య చితిమారుహ్యభతుఽదక్షిణపార్శ్వే శయితాత్రి
కీతాఽపత్నిముపనిపాతయతి “ ఇయంనారి ” ఇతిసమానమతడో
ధ్వంసద్యఃపావానినిర్ఘాయదంపతీవిమానవంతౌవిహరతః.

వాన్—అత్రవిశేషఇతి సహమరణోక్తావతిదిష్టాదపిధర్మాదనుమరణైవిల
క్షణోధర్మోఽస్త్రీత్యధః, తమేవాహస్మాత్సైత్యాదినా । అతడోధ్వం-
పత్న్యవనిపాతనాత్పరమ్, హిరణ్యశకలనిధానాదిస్నాచాంతంసర్వంకమః సా
ధారణమిత్యధః । అత్ర పౌమాద్యాది గ్రంథేషు ॥ క్షౌ ॥ తథాఽనుమరణైప
త్నిస్నాత్వాభర్తాసమైవతు । పథస్తురీయమానాద్య సిగ్వాత్తైరుపవీజ్యచ ॥ న
మస్కృత్యచితారూఢం భర్తారంచ ప్రసన్నధీః । ప్రదక్షిణంపరీత్యాభ భతుఽ
దక్షిణమావిశేత్ ॥ ఇయంనారితిమంత్రేణ శామయేన్నాతరంసుతః । డోషేన
వాదపౌమాన్యమాస్మానాత్పతినాసమమ్ ॥ అథవాసకలాన్తంత్రాఽపరేద
ధ్వర్యణాసహ । పావకంప్రవిశేత్తత్ర భతుఽశ్చోధ్వంపృథగ్విధిః ॥ ఉభ
యోర్భూహనఃకల్పః కుండమేకంవృశక్యిలా । వాసస్త్రీలాదకంపిండు నగ్నప్ర
చ్ఛాదనంసవమ్ ॥ యాదశంచవృషోత్సర్గోదకుంభంఘృథకృష్ణధక్ । సహచ
మంధిరోహశ్చ సపిండికరణంసహ ॥ నిమిత్తహోమసరణై శాన్తమేకోత్తరం
పృథక్ । వ్రేశ్యదెవశ్చ సాకశ్చ హోమోఽన్నాద్యైస్సపాష్యతే ॥ స్మృత్యం
తరెచ ॥ క్షౌ ॥ ఆరుహ్యపత్నినిధనం గతాచెదేకాఽచితినిమలధీస్సవభ
ర్తా । దశాహహోమస్కృణంబ తంత్రాత్పిండోదకాదీః పృథగేవకుర్యాత్ ।
* । ప్రసన్నధీర్నిమలధీరిత్యేతాభ్యాం దేహవియోగెకతంక లేశరహితాయా
వీవానుమరణాధికారఇతిద్యోత్యతే । పత్నితినే ఏరిణ్యాదేరనధికారస్సచ్యతే ॥
పత్ని-పతివ్రీతా । తల్లక్షణముక్తా విజ్ఞానేశ్వరేణ ॥ క్షౌ ॥ ఆతాఽరైముదితేహృ
ష్టాబ్రాహ్మణైఃతేమలిసాకృశా । మృతేమియేతయాపత్యాసాస్త్రీజ్ఞేయాపతివ్రీతా ॥
నను ॥ క్షౌ ॥ “ యాస్త్రీబ్రాహ్మణజాతీయా మృతంపతిమనునృజేత్ । సాన్వగఽ
మాత్మహుతేన నాత్మానంసవతింసయేత్ ॥ ” ఇతినిషేధాత్మకమనుమరణవిధా
నమితిచేన్న, పరిహృతశ్వాత్ । తథావిజ్ఞానేశ్వరః ॥ క్షౌ ॥ “ మృతానుగమనం
నాస్త్రీబ్రాహ్మణ్యాఅనుశాసనాత్ ” ॥ ఇత్యాదీనిపృథక్పీత్యారోహణ విషయాణి,

శ్లో॥ “ పృథక్పీఠింసమారుహ్య నవిప్ర్యాగంతు మహాతి । ” ఇతి విశేష స్తరణాత్ । అనేన క్షత్రియాదిస్త్రీణాం పృథక్పీఠిరనుజ్ఞాయతే ॥*॥ ఇతి । కించ “ భతకరిప్రేతేబ్రహ్మచర్యంతదన్వరోహణంవా ” ఇతి విష్ణుస్తరణాదన్వరోహణ మహాసభ్యుదయః । తథాశంఖాంగిరసా శ్లో॥ తిస్రఃకోట్యోఽర్థకోటిశ్చయా నిరొమాణిమానుషే తావత్కాలంవసేత్స్వగౌభతారంయానుగచ్ఛతి । వ్యాళగ్రాహీయథావ్యాళం బిలాదుద్ధరతేబలాత్ । ఏవముద్ధృశ్య భతారంతేనైవసహమోదతే । తత్రసాభర్తృపరమాస్తూయమానాపురోగణైః । కీడతేపతినా సాధం యానదింద్రాశ్చతుర్దశ ॥*॥ విజ్ఞానేఽపరీయేచ శ్లో॥ బ్రహ్మఘ్నావాశ్చతఘ్నావా (మిత్ర)పితృఘ్నోవాభవేత్పతిః । పురాణ్యదిధవానారీ తమాదాయమృతాతుయా ॥*॥ హరితాపి శ్లో॥ మాతృకంపైతృకంవాపి యత్రైవైషా ప్రదీయతే । కులత్రయంపురాత్యేషా భర్తారంయానుగచ్ఛతి ॥ భర్తానహానుమరణమాచంజాలంవిధీయతే । పృథక్పీఠిర్వా రాజ్ఞానదేర్నవిప్రాయాః పృథక్పీఠిః ॥*॥ ఔర్వః శ్లో॥ బాలాపత్యాశ్చగర్భిణ్యోహ్యదృష్టరజసస్తథా । రజస్వలారాజసుతేనారోహంతిచితాంశుభే ॥*॥ స్తృత్యంతరే శ్లో॥ సాతకవా సూతికావాపి భర్తానుమరణోత్సుకా । సద్యశ్శుద్ధిమవాప్నోతి భతుఃపాపాపహారిణీ । బాలాపత్యాతుయానారీ భర్తాసహససావ్యజేత్ । రజస్వలాసగచ్ఛేత్తు గర్భంరక్షేత్తుగర్భిణీ ॥*॥ అత్యయోడశీగ్రహణాగ్రహణవద్విధినిషేధదర్శనాద్యద్యపితుల్యవికల్పః ప్రాప్నోతి, తథాపి, “ భర్తానుమరణోత్సుకా ” ఇతిపుత్రైత్రధనధాన్యాది మనసాగ్రయాశ్చవాపాతవ్యత్య ధర్మహీనాయావాసంసారదుఃఖబంధవియోగాదుప్రాధితౌవిషణ్ణాయావాపతిషేధో దగ్ధస్త్వః । అత్రదేశాంతరేభర్తృమరణేష్యగ్నిప్రవేశశ్శూయతే శ్లో॥ దేశాంతరమృతే ఘత్యాసాధ్యేతత్వాదుకాద్యయమ్ । నిభాయోరసిసశ్రద్ధాప్రవిశేజ్ఞాతవేదసమ్ ॥*॥ అత్రసన్నిధౌ చిత్వారోహణంపరోక్షేఽగ్నిప్రవేశ ఇతివివేకః । అయం చాగ్నిప్రవేశః క్షత్రియాదివిషయః, విప్రాయాః పృథక్పీఠినిషేధాత్ ॥ స్తృత్యంతరచ శ్లో॥ సాధ్యేనామేవనారీణా మగ్నిప్రవతనాదృతే । నాన్యోధర్మోఽస్తివిజ్ఞేయోమృతేభతకరికహేచిత్ ॥ బాలాపత్యాతుయానారీ సూతికావారజస్వలా । సర్వాసామపిచస్త్రీణామేషసాధారణోవిధిః ॥*॥ బహ్వీనామేకభర్తృకానామనుమరణంభర్తృభక్తానామేవైజ్ఞాపనాయ సాధ్యేనామేవైవిశే

షణ్ము । ఇదంచముముక్తువిషయేత్వాజ్యమేవ । తథావశ్యుతిః “ తస్మాద్విహన
పునరాయషస్సప్తిః కామిప్రేయాత్ ” ఇతి విజ్ఞానైశ్చ రణాస్యాభాసమర్థి
తః ॥వా॥న్యః కామితియషః ప్రాజ్ఞుః ప్రేయాదితిస్వగః ఫలాద్దైశే నాయుషః
ప్రాగ్రాయుర్వ్యయోనకర్తవ్యమోక్షాధి నా, యస్మాదాయుషశ్చేవ సతినిత్య
నైమిత్తికకర్మానుష్ఠానైరక్షుతాంతఃకరణకలంకస్య శృణవమనననిధిభ్యాసనా
దిసంపత్తౌ సత్వామాత్తజ్ఞానేన నిత్యనిరతిశయానందబ్రహ్మప్రాప్తిరక్షణమోక్ష
సంభవస్తస్మాదనిత్యాల్పస్థిరస్వగః కామనయాఽఽయుర్వ్యయోనకతత్వవ్యవర్త
ధః । అతశ్చ మోక్షమనిచ్ఛంత్యానిత్యాల్పసుఖరూపస్వగః ధి నాన్యి అనుగ
మనం యుక్తమ్, ఇతరకామ్యానుష్ఠానవదితి సర్వమననద్యమ్*॥ఇతి.....

మూ— మదిగభిః త్రీమియైతసంకల్పదిసమానమత్యవిశేషోఽపరేణ దహ
నదేశం నిహితాయాజతరమ్ “ హిరణ్యగర్భగమవతతత్ ” ఇతి
సన్దిగితినా సవ్యతఉల్లిప్య గర్భముద్భృత్య యదిజీవతిశిశుః “ జీవతు
మమపుక్రొదిఘాఽయత్నాయవర్చసే ” ఇత్యనుమత్యహిరణ్యశ
కలమంతథాఽయ శిశు సంస్నాప్య గామమాసీయ “ యస్తేస్తనశ్చ
శయః ” ఇతిస్తనంప్రదాపయెత్సయదిమృతసాన్వితం సంస్నాప్య
ఘృతేషాభ్యజ్ఞాల్పంకృత్యనిఖనే త్తదిదం విధానంపఞ్ఞాసామాధ్వణం
కుర్యాదథాస్యాడదరే “ శతాయుధాయ ” ఇతివంచభిః “ప్రయా
సాయస్వాహా- ప్రాణాయస్వాహా- పూజ్యైస్వాహా” ఇతి త్రిభిరను
వక్తైశ్చ పృతిస్వాహాకారంహుత్వానూచ్యాజతరంసూత్రేణ సంధా
యచిత్యారోపణాదికమప్రతిపద్యతే.

వ్యా—సంకల్పదిసమానమితి- సంకల్పప్రభృతిదహనదేశ పశ్చాద్భాగ
శవనిధాయేత్యంతిం నిర్విశేషమిత్యర్థః । అంతథాఽయశిశౌహిరణ్యశకలం ని
ధాయ, పఞ్ఞాసాదూర్ధ్వమితి కాలగ్రహణందైవాత్ పఞ్ఞాసేనస్కారాకరణే
ప్రేతత్వాప్రప్రథమ, జతరశబ్దేనాల్లిఖితోదరసవ్యపాశ్వముచ్యతే । అత్య
స్తృతిసంగ్రహః ॥శ్లో॥ పఞ్ఞాసాదూర్ధ్వమానూతేమియైతయదిగభిః త్రీ ।
తైపశ్చాన్నిధాయైనానన్యోదరమధోల్లిఖేత్ । హిరణ్యగర్భమంత్రేణ సము
ల్లిఖ్యతముద్ధరేత్ । మృతశ్చేదుద్భృతోగర్భోఘృతాక్తంనిఖనేద్భువి ॥ జీవేచ్ఛేజ్జీవ
తుమమపుత్రీత్యనుమంత్రయేత్ । అంతథాఽయహిరణ్యశకలమభిషేచ్యజల్లేన్

శుమ్ || గ్రామం గత్వా శిశోదేద్యాద్యస్తేస్తన ఇతి స్తనమ్ | సురక్షితమహారంతంకృత్వా గత్వా శవాంతికమ్ || శతాయుధాయేత్యాజ్యసీ రుదరజహుయాత్తతః | ప్రయాసాయేతి హుత్వా చ ప్రాణాయేత్యువాకతః || పూష్టేస్వాపేతి హుత్వా చ సంభాయోదరమవ్రణమ్ | చితిమారోప్యతాంప్రేతాం కేషంపూర్వవదాచరత్ ||*|| ఆజ్యసీః- శతాయుధాయేత్యాద్యాః పంచర్చః “ శతాయుధాయశతపీర్యామ ” ఇత్యుపక్రమ్య “ శంతాకాయతనువేసోనః ” ఇత్యంతం “ పంచర్పధీత్యాజ్యసీరెతాః ” ఇతి శ్మృతేః | అత్ర బౌధాయనః ||వా|| అథగభిః క్షయంతర్యుత్తీమ్రీయేతాతడౌర్ధ్వం క్రియతే శ్శానం సీత్వాదహనదే శంకౌషయేత్తస్య చితామపరేణసవ్యేనప్రేతసోదరం విభేత “ హిరణ్యగర్భస్సమవతేతాగ్ర ” ఇత్యనులేఖనదృష్టం కుమారమనుమంత్రయతే “ జీవతు మమపుత్రోదీర్ఘాయుత్యావ్యవర్చసే ” ఇతి అథదాలం సంస్థాపయేయహిరణ్యమంతర్ధాయజీవంతం గ్రామహునయంతి “ యస్తేస్తనశ్శశయః ” ఇతి స్తనంప్రదాయ తస్మిన్నుదరే ఆజ్యసీజః హోతి “ శతాయుధాయశతపీర్యాయ ” ఇతి పంచ “ ప్రయాసాయస్వాహ- యాసాయస్వాహ ” ఇత్యనువాకేన “ ప్రాణాయస్వాహ- వ్యానాయస్వాహ ” ఇత్యనువాకేన “ పూష్టేస్వాహ పూష్టేశిరసేస్వాహ ” ఇత్యనువాకేన చ సూచ్యాజతరమవ్రణంకుర్యాత్ప్రేతం చితిమారోప్య విధినాదాహయేదప్తకాధేనుం నీలధేనుంఘామిధేనుమితిచదద్యాత్ ||*|| ఇతి| ధేనుపరదానమత్రాధికమ్

పత్నీనాంసంఘాతమరణే సంసృష్టాగ్నివిభాగక్రమమాహ—

మూ—పత్నీనాంబహుత్వేయద్యేకాసంస్థితాయద్యగ్నిస్సంసృష్టస్వాస్వితాం సంసృష్టాగ్నినాదహేద్యద్యనేకాః “ నప్రతేఅగ్నే ” ఇతి పూర్ణాహుతింహుత్వా “ అచ్చాగిరః ” ఇతిసంసృష్టాగ్నిం విభజ్య తత్తద్భాగం నిడిశ్యాస్యాఅయమస్యా అయమితి, “ అగ్నయేవిచయెస్వాహ ” అనాజ్ఞాతత్రీయం వ్యాహృతీశ్చ ప్రతిభాగం హుత్వాదక్షిణాంశేనజ్యేష్ఠామన్యాంశైరన్యాః క్రమా ద్వపేద త్రచితిశ్చక్రియాచవృథక్వాన్యత్.

వ్యా—తత్తద్భాగమితి- ఇదంబ్రహ్మణ ఇదం హోతురిదమధ్వర్యోరిత్యాది ము స్వస్వభాగవృథక్రమేణాథతయా ఏవనిదేశదశనాదితిభాషః | దక్షి

ణాంశేనెతి- జ్యేష్ఠాయాదక్షిణోభాగఇతి విభాగదశనాదితిభావః । న్యాయ
 స్తూభయతృతుల్యః । చిత్రశ్చేతిస్వప్తాధమ్ । దంపత్యైరెవచిత్యాదైకైక్యవిధా
 నాత్రాత్మబేదతాసాంపుథక్ పృథక్క్రియాప్రసృతైరవివాదః । కల్పైకై
 త్వభ్యహితత్వాత్ప్రమాణః పూర్వకృతాన్వృత్తిక్రమాజ్ఞైష్ఠక్రమాదావకి
 యాఃకుర్యాత్, యదిపుత్రవృత్తిరిక్రమేనైవరాతదామృతికృమాదేవేన్యలమ్ । అత్ర
 స్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో॥ ఔపాసనాగ్నోసంస్మృత్యేనమిధాద్వేషితాపయేత్ । అ
 యంతే యో నిర్వృత్యియఇత్యేనం యగవత్తతః ॥ నవతే అగ్నిఇతిచ హుత్వా
 పూణాహుతింతతః । అచ్ఛాగిరౌమతయఇతివిభజ్యాగ్నింతతఃపునః ॥ నవతి
 త్తాసమిత్తస్థిప్రహరేదేకమేవహి । ఆజహన్తేతిమంత్రేణ ప్రాయశ్చిత్తం
 తతోహునేత్ । అయాశ్చవ్యాహృతీశ్చైవ ఘృతంహుత్వావత్తతఃపునః । ఏవచ
 భిక్షుచైకేన స్తూతకర్మణమాచరేత్ ॥ సంస్మృత్యాగ్నోహస్తస్యవిధిరుక్తోమ
 నీషిభిః ॥*॥ ఇతి । తథా ॥ శ్లో॥ ఔపాసనాగ్నిద్యయసుగతిశ్చేదగ్నిం సమారౌ
 పణతౌవిభజ్య । పూర్వస్యహోతుర్వివిచిచహుత్వావశ్యాచ్ఛహోతుఃపథిక్యచ్ఛ
 నోఽపి ॥*॥ ఇతి । సోఽపి - వివిచిరపి

మూ—యదిసూతికోదక్యావాప్రామేష్టకథంసంస్కర్యాచ్ఛద్రాభిరద్భి
 రభిషిచ్యవంచగవైన్యేకుశవారిభిశ్చ తతోయదంతియచ్ఛేతిసప్తభిః
 పావమానీభిఃకయాశ్చిత్రలపోఽస్తానితి దావభ్యాం యజన్సామ
 పవిత్రాభ్యాం హిరణ్యవణాఇతి చతస్పభిఃపవమాసస్సువజన
 ఇత్యనువాకేనచాభిషిచ్యధౌతం పరిధాయకృచ్ఛప్రతినిధిందీప్యం
 దత్వా సఙ్కల్పాదికర్మ పఠిపద్యతే.

వ్యా—ప్రామెష్ట-మృతా “యదంతియచ్ఛదూరకే” ఇతిసప్తర్భః । పా
 వమాన్యః ఋగ్వేదపత్యంతే । యదంతియచ్ఛదూరకే భయంవిదంతి మామిహ
 ఇత్యాద్యాః ॥అత్ర విజ్ఞానోష్ఠరీయేచ ॥ శ్లో॥ సూతికాంస్నాపయిత్వావతగవైన్యః
 పెగ్రతాంరజస్వలాం । వస్త్రాంతరావృతాం కృత్వాదాహయేద్విధిపూర్వకం ॥
 *॥ స్తృతిసంగ్రహేచ ॥ శ్లో॥ ఉదక్యామరణప్రాప్తేసూతికామరణతథాఅ
 సృజ్యవచనాత్పూర్వంరౌకికైరభిషేచయేత్ ॥ ఉద్భృతైరమ్బుభిశ్శుద్ధైస్సాన్ని
 పయిత్వావత్తతఃపునః । నప్తభిఃపావమానీభిర్యదంతియచ్ఛదూరకే ॥ యజన్సా
 మపవిత్రాభ్యాంగోమూర్త్యేనోదకనవా । స్నాప్యపవిత్రైరబ్లింకేహిరణ్యవ

ణౌఁదిమంత్రైః ॥ స్నాపయత్వాఽభగవైశ్చశవధమేణదాహయేత్ ॥*
 పవిత్రైః- “ పవమానసుచక్షణః ” ఇత్యేతేనానువాకేన “ హిరణ్యవణాఁ
 శ్శుచయిషావకాః ” ఇత్యధయశ్చతస్రముచో హిరణ్యవణాఁదిమంత్రాః ।
 స్మృతిరత్నానిధ్యాంచ ॥శ్లో॥ ఉదక్యాంవాపగీసాతాంవాయద్యాశౌచేమృతాం
 దహేత్ । కృచ్చమేకంప్రకుర్వీత తతశ్శుద్ధిర్విధీయతే ॥*॥ స్మృతిసారసము
 చ్చయేచ ॥శ్లో॥ మృతామాసూతికానారియామృతాచరజస్వలా । పంచగవ్యైః
 పావమానేశ్శవశుద్ధిఃపృథగ్విధైః ॥ ప్రాయశ్చిత్తంతతిఃకృత్వా శవధమేణ
 దాహయేత్ ॥*॥ ప్రాయశ్చిత్తం- ప్రాజాపత్యకృచ్చగ్నిం । తదాతదనష్టా
 నాసంభవాత్రత్ప్రతినిధిరేకాగౌఁషప్తిహస్తాణభోజనానివా శక్త్యవేక్షయాన
 స్క్రంతిదధణం పాద-పాదగ్రన్యంబయమ్-

మూ—అథాస్థినంచయనం చతుర్థైఃహనివిప్రైఃతాం విహితంపంచమసప్త
 మనసమా హేష్వన్యేషా క్రమాత్కుర్యాత్.

వ్యా—త్రిభరియే ॥శ్లో॥ చతుర్థైఃపంచమేచైవ సప్తమేనవమేతథా । అస్థి-
 సంచయనం కుర్యా ద్వణౌఁనామనుపూర్వశః ॥*॥ పారస్కరః ॥శ్లో॥ చతుర్థ
 ఽహనివిప్రస్య షట్టైవైక్షత్రియస్యతు । అష్టమేదశమేచైవ విధిసాన్యైదైవశ్శుశూ-
 దగ్దయోః ॥*॥ విద్భుశ్చ ॥ శ్లో॥ చతుర్థేఽపంచమేచైవ సప్తమేనవమేతథా । అ-
 స్థిసంచయనంకార్య మితివిష్ణుస్తౌత్తతమ్ ॥*॥ స్మృతినంగ్రహేచ ॥శ్లో॥ చ-
 తుర్థైఃసంచయఃకార్యో ద్వాహ్వాణస్యాభవంచమే । రాజ్ఞోవైశ్యస్యసప్తాహే శూ-
 ద్రస్యసవమేదశనే ॥*॥ అపస్తమ్బశ్చ ॥ వా ॥ అపరేద్యుస్తృతియస్యాం వంచ
 మ్యాంసప్తమ్యాంవాఽస్థీనిసంచిష్వంతి ॥*॥ అపరేద్యుస్తృతియస్యాం - చతు-
 ర్థ్యాఁమిత్యథేఽంబహుస్తృత్యానుగుణ్యాత్ । వరాశరశ్చ ॥శ్లో॥చతుర్థేఽ-
 హనితతః వ్య మస్థినంచయనంసృవ ॥*॥ ఇతి । సంచయస్తృతివిహితత్వాద్వి-
 ప్రస్యదతుర్థేఽహన్యేవాస్థినంచయఃకార్యః । తత్రకథంచితసంభవేకాత్యాయ-
 నః ॥శ్లో॥ అపరేద్యుస్తృతియేవా చతుర్థేఽపంచమేపివా । సప్తమేనవమేవాపి
 హస్థిసంచయనంభవేత్ ॥*॥ అపరేద్యురితిచతుర్థాహేదశశవశ్శుచవిషయమ్
 “ అస్థినంచయనంచైవ దశాత్పూర్వంసమాచరేత్ ” ఇతిస్తరగాల్ । సం-
 తఃశ్చ ॥శ్లో॥ ప్రథమేఽహ్నితృతియేవా పంచమేసప్తమేపివా । అస్థిసంచయ-
 నాకుర్యాద్ధినేతర్థోత్పజ్జేసమా ॥*॥ సంభవేతుచ తథాహుసన్తమస్తృతిహి

ద్వైః । తథాఽఽశ్వలాయనః ॥వా॥ చతు థేవంచమేవాఽస్థినంచయస్సప్తమే
 నవమేవా ॥*॥ విష్ణుశ్చ ॥వా॥ చతు థేదివసేఽస్థినంచయనంకుర్యాత్తైమంచ
 గంగాంభసిప్రక్షేపః అన్యైహంత్రత్రియాదీనాం పంచమాహాదిమకార్యమ్ ॥* ॥
 బోధాయనీయై ॥వా॥ ఏకస్యాంశ్చష్టాయాం త్రిమ పంచసువానప్తసువానవ
 సువైకాదశసువా అథమాసాన్ మాసాన్ ఋతూన్ సంవత్సరంవా సంపా
 ద్యాస్థినంచినయః॥*॥ ఏకాదశాహాదివిధానంద్వాదశాహవ్యతిరిక్తకాలగపిండి
 కరణాభిప్రాయమ్, అన్యథాపితృత్వం ప్రాప్తస్య “ఉత్తిష్టపేహి” ఇతి
 మంత్రార్థవిరోధాత్ ॥శ్లో॥ “సపిండికరణాత్పూర్వ మస్థినంచయనంభవేత్
 ఇత్యాది స్మృతివిరోధాచ్చ... ..

మూ—అత్ర దాహాదిదినసంఖ్యానమ్మతాహాదివాఽనాహితాగ్నేః

వ్యా—అస్థినంచయనైస ర్వైహ, దహనాద్యేవచతుర్థాదిదినగణనం కా
 ర్యమనాహితాగ్నేర్మరణాదివేతి వికల్పః । అత్యవిజ్ఞానైశ్చరీయై ॥ శ్లో ॥ అన
 గ్నిమతఉత్క్రాంతై స్సాగ్నేస్సంస్కారకమణః । శుద్ధిస్సంచయనందాహా
 న్నృతాహస్తుయథాతిథి ॥*॥ బ్రాహ్మేపురాణై ॥శ్లో॥ అనాహితాగ్నేర్మరణా
 దాహితాగ్నేస్తుదాహతః । అస్థినంచయనంకుర్యాత్స శాఖోక్తవిధానతః ॥దా
 హాదినాచతు థేఽహస్యనగ్నే రస్థినంచయః ॥*॥ ఇతి... ..

మూ—నాతికామేద్దశమదినంద్వాదశాహాదన్యత్ర సాపిండ్యై తతఃప్రా
 గేవతతులర్యాత్.

వ్యా—గృహ్యపరిశిష్టే ॥వా॥ అస్థినంచయనంసంవత్సరాంలెచేత్సాపిండ్య
 మూఢ్వందశమ్యాయుగ్తానుతిథిమ ద్వాదశాహాసాపిండ్యం చెదంతదశా
 హేషష్టాష్టమ దశమాహ వజ్రమేకసక్షలై ॥* ॥ ఇతి.....

మూ—సద్యస్సండయోఽస్థిదాహే ప్రతికృతిదాహేచ.

వ్యా—స్మృతినంగృహే ॥శ్లో॥ చతు థేఽహనివిప్రాణామస్థినంచయనం
 భవేత్ । అస్థాంప్రతికృతేదాహేసద్యస్సంచయఇష్యతే ॥ యదాపలాశ వ
 ల్కాద్యైఃకృత్వాప్రతికృతిందహేత్ । భస్మాభివత్సంచినయా త్వద్యోమంత్రం
 జపేత్తువా ॥ * ॥ ఇతి... ..

శ్వాదిభిశ్శవాదిదూషణై స్మృతివచనాన్యదాహరతి—

మూ—అత్ర స్మరంతి ॥శ్లో॥శ్వనూకరస్యగాలాద్యే గ్రామసూకరకుక్కు

తేః । శవాస్థిభస్మదహనాం స్పర్శసంచేత్ప్రమాదతః ॥ గవ్యైః
ప్రత్యక్షకృచ్ఛాణాంత్రితయంచసమాచరేత్ । శ్వభిర్గదభ
చుడాలైశ్శవాస్థిస్పృశ్యతేయది ॥ పంచపంచతుఃపంచకృచ్ఛా
ణాంత్రితయంచరేత్ ॥*

వ్యా—నృగాలః- శివా గవ్యైః, పంచగవ్యైః, కృచ్ఛాః, ప్రాజాపత్యైః
ఆదిశబ్దాత్థగాదయఉచ్యంతే, ఇదంకృచ్ఛ గ్రత్యయాచరణంశాష్టదిభిశ్శవదహనస్మ
ర్యే, అస్థిస్పర్శేతు పంచవింశతివింశతీర్త్రా ప్రాజాపత్యకృచ్ఛాః శ్వగర్భ
భచండాలస్పర్శే క్రమాదాచరేత్సుకరాదిస్పర్శకృచ్ఛ గ్రత్యయమితివివేకః
సంచయాపయికసంభారానాహ—

మూ—క్షీరముదకమాజ్యముదుంబరశాఖాః బృహతిఫలః నీలలోహితసూతే
శిలామయు గ్ధముదకుంభంచాదాయజ్వేష్టానుక్రమేణ శ్తశాసం గ
తావ సంతప్నోతీరమిశ్రోదకేనాదుంబర శాఖయా ప్రకాశయత్
‘‘ యంతెఅగ్నిమమథామ ’’ ఇతిపంచభిఃప్రతిమంత్రమస్థీస్యవా
క్ష్యదహనదేశాదుంగారాదక్షిణతోఽపనీయపరిస్తీర్యాజ్యందర్శించ
సంస్కృత్యపరిషిచ్య వారుణేనాన్యేనవా సురవేణ ‘‘ అవన్యజవు
సరగ్న ’’ ఇతితిస్యభిఃప్రతిమంత్రం హుత్యా పరిషిచ్యాస్థీస్యశే
షాణ్యయిగ్భరుదకు మ్భేరవాక్షేత్.

వ్యా—అత్రసూత్రిమ్ ॥ హ ॥ క్షీరోత్సిక్తేనోదకేనాదుంబరశాఖయా
ప్రకాశయంతృరీరాణ్యవోక్షతి ‘‘ యంతెఅగ్నిమమథామ ’’ ఇతి పంచభి
రతవంగారాదక్షిణాన్నిర్వత్య తిన్ద్రస్సురివాహుతీజాహోతి ‘‘ అవన్య
జ ’’ ఇతి ప్రతిమంత్రమయిగ్భరుదకుంభైస్సన్వోక్షితమవోక్షతి ॥ * ॥ ఇ
తి । క్షీరోత్సిక్తేన-క్షీరసంస్పృష్టేన, అప్రకాశయత్-అవోక్షణశాఖామగ్నా
వదహత్, అతవ దహనదేశాదేవ నిర్వత్య అహోహ్య, వారుణేనాన్యేనవేతి
భాష్యమ్ ॥ అన్యేనపాలాశేనాదుంబరేణవా ॥ బ్రాహ్మే—శ్లో ॥ గచ్ఛేద్వృ
ద్ధపురస్కృత్య శ్తశాసందక్షిణాముఖః । క్షీరమిశ్రోదకైఃప్రాక్ష్యశమిమయ్యా
ధశాఖయా ॥ అంగుష్ఠోపకనిష్ఠాభ్యామవప్తభ్యయథాచిది । అస్థీన్యాదాయకుంభే
వాన్యస్యగతేవినిక్షిపేత్ ॥ * అత్ర న్వసూత్రానుక్తాభక్తశాఖాలాభేవాహ
మీశాఖాగ్రాహ్య । అత్ర సూత్రే అయగ్గగ్రహణం యగ్గవ్యావృత్త్యభ్యం

అతపి కేనావ్యుదకుంభేనావాక్షణంభవతి || తథోక్తంచోధాయనీయేచ || వా ||
 ద్వ్యహేచతురహేనప్తాహేనాదపంభమాదాయ శ్చశానంగత్వా || * || ఇతి |
 అత్ర ద్వ్యహేఽస్థిసంచయనాక్తిఃపితౄరన్యేషాంత్యహేదర్శనంభవవిషయా

అత్ర నియమమాహ—

మూ—అథాయజఃస్త్రియస్సంచినయ రేకావా యస్యాఃపునఃప్రసూతి
 ర్మస్యాత్సాసవ్యే హస్తేనీలలాహితసూత్రాభ్యాం బృహతీఫలమా
 బధ్య సవ్యేనపదాఽశ్చాసమాస్తాయ నెత్యేనిమిల్య సవ్యేన పాణినా
 “ ఉత్తిష్టాతః ” ఇతి ముక్తేణ దంతాస్థిశిరస్థిచాదాయ కుంభే
 వాససివానిధాయ “ ఇదంతపికమ్ ” ఇత్యంసాస్థిదాహవస్థిచాదా
 య నిధాయ “ పరఉతపికమ్ ” ఇతి పార్శ్వాస్థిశిరస్థిచాదా
 య నిధాయ “ తృతీయేఽజ్యోతిషా ” ఇత్యూర్వస్థిజంఘాస్థిచాదా
 యనిధాయ “ సంవేశనః ” ఇతిపారాస్థిసంగృహ్యకుంభేనిదధ్యాత్.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ || వా || అయజఃస్త్రియస్సంచినంతి యస్యాఃపున
 ర్విజననంసన్యాత్ || * || ఇతి | అత్ర పునః ప్రసవయోగ్యతావిరహస్తరణౌ
 త్కన్యకాక్షతయోన్యరావ్యవృత్తిః | విధవావాచంధ్యావా వృద్ధావాఽత్రా
 హేత్యర్థః | స్త్రీగృహగతుర్వరుషనివృత్తిః | అత్ర యద్యపిబోధాయనీయే
 “ యాస్యస్త్రీశాఽముఖ్యాసాసవ్యేహస్తే ” ఇతి పత్నీవీచ కర్తృత్వం పృ
 తీయతై, తథాపి సూత్రకారమతేనాస్యసన్యాసపి కర్తృత్వమస్త్యేన “ యస్యాః
 పునర్విజననంసన్యాత్ ” ఇతిలి గాల్ | నహి మృతభర్తృకాయాఅపి విజనన
 ప్రసంగః, అతోమృతస్య స్త్రీవాఽన్యావాగ్రాహ్య, అత్రా వ్యయజఃస్త్రి
 యఇతి స్త్రీయగ్నివృత్తిః, అతిపికాపిభవతి “ యాస్యముఖ్యాస్త్రీణామ్ ”
 ఇతిస్మరణార్థమ్ || అత్రసూత్రమ్ || వా || సవ్యేహస్తే నీలలాహితసూత్రా
 భ్యాం బృహతీఫలమాబధ్య సవ్యేనపదాఽశ్చాసమాస్తాయసవ్యేనపాణినా ప్ర
 థమాఽనస్త్రిక్షమాణాఽస్త్రీన్యాదతై “ ఉత్తిష్టాతః ” ఇతి దక్ష్యశ్శిరసావా త
 ద్వాససి కుంభేవానిదధాతి “ ఇదంతపికమ్ ” ఇతి ద్వితీయాఅంసాభ్యాం బా
 హుభ్యాంవా “ పరఉతపికమ్ ” ఇతి తృతీయాపార్శ్వాభ్యాం శ్రోణిభ్యాంవా
 “ తృతీయేఽజ్యోతిషా ” ఇతి చతుర్థేఽఊరుభ్యాం జంఘాభ్యాంవా “ సంవె
 శనః ” చమి ఇతి షపద్భ్యామేనవాఽయజాకారం సుసంచితంసంచినంతి ||

ఇతి || సర్వత్ర వాశబ్దశ్చశబ్దార్థే | ప్రథమేత్యాదికథనం బహుస్త్రిసంపద్యసంపద్యమ్ | అనన్వీక్షమాణేత్యస్యాథో నెక్రైనిమిలేతి, నిధానెతు కిల ల్పః “ నిఖననె కుంభవ సవ్యేనపాణినా ” ఇత్యాపస్తంబః || “ నవకుంభ మాదాయ శ్చ శానంగత్వా పలాశశంకూన్వానిహత్యాంగుష్ఠేనోపమధ్యమయాచ సర్వాంగులిభిర్వాఽస్త్రిసముచ్చిత్య ” ఇతిబొధాయనః “ అంగుష్ఠోపకన్ఠి కా భ్యామైకైకమస్త్రిసంగ్రహయంతౌపదభ్యః ” ఇత్యాశ్వలాయనః. అంగుష్ఠోప కన్ఠి కాభ్యామస్త్రిసంచినయః ఇతికాత్యాయనః.

‘సంచయే స్త్రీబహుల్యే నియమమాహ

మూ—యద్యనే కాస్త్రీయస్సంచినయః ఫలబంధనాది ప్రత్యేకం సర్వా సాం సమానమేకే కేన మంత్రేణైకైకమస్త్రిద్వయం సంచినయాదే వం పంచస్త్రీయస్సంపద్యంతే నిరవశేషంసర్వాణ్యస్త్రీనిచాదాయ భస్తాభిసమూహ్య సంహత్య శరీరాకృతింకృత్వా అత్రచాచారా త్ప్రేతిభిక్ష్యాణిప్రదాయ.

వ్యా—యదీత్యాద్యథాజాతం భాష్యోక్తమ్ | నిరవశేషమితి దంతాద్యస్త్రి భ్యోఽవశిష్టం శేషమస్త్రిచాదాయ కుంభేనిదధ్యాదిత్యథః | భస్తాభిసమూహ్య త్యభిధానాద్భస్తాభిసమూహ్య సంహత్య శరీరాకృతింకృత్వేతి ప్రతిపత్తిర్నా క్తమ్ || సంహత్య హస్తాభ్యాంన్యధీకృత్వ, భస్త శరీరాకృతేఃప్రేతస్య క్షున్ని వృత్త్యథామాచారాదపూపాదిపంచభిక్ష్యాణిదద్యాత్, పేతాథాతేన “ అ పూపవాంచ్యుతవాః క్షీరవాన్దధివాన్దధుమాశ్చరురేహసీదతు ” ఇతి ప్రక రణోక్తస్యాత్రాప్యవిరోధాత్ “ పంచాపూపాన్న్యసేలైషాంఘృతేనో భిఘారితః క్షీరైకైకోదధైకౌమధునైకఉడకేనేకః ” ఇతిబోధాయనీయేదర్శ నాచ్చ.

అనంతరకృత్యమాహ—

మూ—అథసంస్కరా “ ఉత్తిష్టపిహి ” ఇత్యస్త్రికుంభమాదాయోత్థాయ శమీమూలెపలాశమూలె దర్భాదిమూలెవాసురక్షణార్థం ఖాత్వా తూష్ణీమస్త్రికుంభం తత్రగర్తైనిధాయ మృద్ధిఃప్రచ్ఛాదయేత్.

వ్యా—అత్రసూత్రమ్ | వా || శరీరాణ్యదాయోత్తిష్టపిహితి శమ్యాం పలాశమూలెవా కుంభానిధాయ జఘనెన కుంభంకష్యాదిసమానమాస్నానాది త్తి || * || శరీరాణి-అస్థీని || బోధాయనశ్చ—వా || పురుషసమితం గజసమి

తంవా గర్తం భూతాన్ తస్మిన్నస్థికుంభమనధాయ పునరభ్యర్చ్య మృత్తికాభిః
ప్రచ్ఛాదయేదేతద్వాచద్యసతి తావత్స్వగేమహీయతే || * || ఇతి । స్మృతి
సంగ్రహే—క్లౌ || పెంతస్యాస్తీని సంచిత్వ కుంభేతానినిధాయవై । ఘృతేన
గంధతోయైశ్చసిక్త్యాకుంభంనిధాపయేత్ || * బ్రాహ్మేచ—క్లౌ || అస్థీన్యాదా
యకుంభేవా స్థాప్యగర్తవినిక్షిపేత్ । ఆనికాజినవస్త్రైర్వాత్యైమకౌశేయవణా
క్తైః || కుశరజ్జ్వలదృఢంబద్ధాన్ గంగాంభసివినిక్షిపేత్ । అఘమషణసూక్తంతు
యావన్నజ్జతితజ్జపేత్ || యావదస్థిమనుష్యాణాంగంగాతోయేమతిస్తతి । తావ
ద్వషణసహస్యాశి స్వగేలౌకేమహీయతే || * ||

ఏతవాహ—

మూ—మహాతీర్థేవావస్తాదినాబద్ధాన్ అస్థీనినిక్షిపేత్.

వ్యా—మాతేన్య—క్లౌ || గృహీత్వాస్తీనిగంగాయాంనిక్షిపేద్భువివాక్షిపే
త్ । తీర్థాంతరేకురుత్తేత్రైదేశేవానకుశేషుచా || * నారదీయేచ—క్లౌ || కే
శావాస్థినభౌదంతాభస్తవాపినరైశ్వర । గంగాయాస్సప్తమత్రైణ తం నయ
త్వయ్యతంపదమ్ || * ||

జఘనేన కర్మాణఃపలాశశాఖాశమీశాఖావెత్వాద్యపోవగాహంతే ధాతా
పునాత్విత్వంతమత్రాపినమానమిత్యాహ—

మూ—జఘనేన కుంభంకర్మాదినమానమాస్మానాత్.

వ్యా—సూత్రమప్యేవమేవ || కుంభమిత్యవలక్షణమ్ । తీర్థేన్ అస్థిపక్షే
పేద కర్మాదీకార్యం, ఏవం “ క్లౌ || అస్థిదాహేతదైవాస్థానం సద్యస్సంచ
యనంభవేత్ ! సద్యః ప్రతికృతేర్వాహేమంత్రజాపోవిధీయతే || ” ఇత్యుక్త
మంత్రజాపోపి “ శివాన్వయమభివాజానుత్రరేమ, ప్రజయాస్తాన్రయావర్చసా
నంసృజాభి ” ఇత్యాదిలింగైశ్చైయః ప్రాప్తిహేతుత్వావగమాత్సంచయాంగత్వాచ్చ

దాహజనితతాపోవశాంతైస్య పీతస్యశీతోపచారమాహ—

మూ—ఘృతేనాభ్యజ్యస్తీనిగంధవారిణాభిషిచ్య నిఖనోత్

వ్యా—అత్ర కాత్యాయనః—క్లౌ || శమీపలాశశాఖాభ్యాముద్భృత్యాస్తీని
భస్తతః । ఆజ్ఞేనాభ్యజ్యగవ్యనసేచయేద్గంధవారిణా || మృతావత్రసంపుటైశ్చ
త్వా వస్త్రైః పరివేష్ట్యవా । దేశేవాకుశదర్భాఢ్యైనిఖనేద్దక్షిణాముఖః || ఇతి || * ||

కాలమాహ—

మూ—పూర్వాష్టావీవాస్థినంచినయాన్నాపరాశ్చానాశస్తరణాత్.

వ్యా—త్రుధరీయే—క్లౌ ॥ అస్థినంచయసంకార్యం పూర్వాష్టాతు శుభా
వహమ్ । మధ్యాష్టామధ్యమంప్రాక్తమపరాశ్చావినాశసమ్ ॥ * ॥

మూ—యదిత్తశానాగ్నిరనుగతస్సాన్యత్రతస్సంకల్ప్య “ అపహతాఅసు
రాః ” ఇతి తద్భస్మప్రాక్ష్య, “ అయంతేయోనిర్భత్వియః ” ఇతి
సమిధ్యగ్నిం సమారోప్యలోకమగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య “ ఆజహ్వనః-
ఉద్బుధ్యసా ” ఇతి దావభ్యాంసమిధమాధాయపరిస్తీర్యాజ్యంధర్వీం
చ సంస్కృత్య పరిషిచ్య “ అయాశ్చ-అగ్నిహోతా ” ఇతిదావి
భ్యం “ బ్రాహ్మణవికహోతా ” ఇత్యనువాకేనచ ప్రతివాక్యచ
తుష్టయమ్ “ మనోజ్యోతిజః షతామ్-యన్త ఆత్మనః ” ఇతి దావి
భ్యామ్ “ భూరగ్నయే ” ఇతిచతుర్భిరావ్యహృతిభిశ్చ హుత్యా
ఽగ్నించరిషిచ్య తతఃకర్తృప్రతిపద్యతే.

వ్యా—సంకల్ప-అమవ్య పేతస్య త్తశానాగ్నిసంధానంకరిష్యేఇత్యా
గూర్య “ అగ్నిహోతా ” ఇత్యాది వాక్యచతుష్టయమేకోమంత్రః “ భూ
రగ్నయేచ-భువోవాయవేచ, సువరాదిత్యాంచ- భూర్భువస్సువశ్చంద్రమసే
చ ” ఇతి చతుర్భిర్తంత్రైః ॥ అత్రబోధాయనః—వా॥అథ యద్యపసయ
నాగ్నిర్వివాహాగ్నిజాతకాగ్నిత్తశానాగ్నిరాచతుర్థాదాదశాహాదా స్థిన
జ్ఞాయనాదావఽనుగతస్సాన్యత్ “ అపహతా అసురాః ” ఇతి ప్రాక్ష్య ఙ్క్షి
ప్రం భస్మ (సమారోపణమ్) “ అయంతే యోనిర్భత్వియః ” ఇతి సమిధిస
మారోప్య లోకాగ్నిమాహృత్య సమిధమాదధాతి “ ఆజహ్వనః-ఉద్బుధ్యసా
గ్నై ” ఇతి దావభ్యాం సంపరిస్తీర్య ప్రాయశ్చిత్తంజహోతి. అయాశ్చాగ్నే
వంచహోతా బ్రాహ్మణవికహోతా మనస్వతీమిందాహుతి మహావ్యాహృతిభి
శ్చ హుత్యా ప్రాయశ్చిత్తంజహుయాత్ ॥ * ॥ ఇతి । అత్రసంవాద్యనూ
త్రేణైవ సంవాదకసూత్రాధోవివృతః । నవసూత్రానుక్తస్యావిరుద్ధస్యా
ఽన్యతాగ్రాహ్యత్వవచనాదవిరోధః.

యద్యస్థిప్రవాహాహృతం ప్రతికృతిదాహోవాతత్రాస్థ్యభావాత్క
థం సంచయఇత్యత్రాహ—

మూ—యద్యస్థిజలౌఘాదిహృతంస్యాత్తద్భస్మవాతద్దేశమృల్లోష్టానివాస్థివ

పితృమేధసారసహితసుధీవలోచనె

త్సంచినయాద్యది నదేశాసదీభూతాహబోవాన్యాత్తత్రగత్వామ
స్త్రమాత్సంవా జపెన్నలోపయేదస్యథాత్త శానవాసినశ్వపతి.

వ్యా—అత్ర స్మృతినంగ్రహకారః— శ్లో || అస్థినంచయనాత్పూర్వం
ప్రమాదేనహృతంయది | అస్థిప్రతికృతీకృత్యతద్దేశాన్స్మదమాహరేత్ || అ
స్థివత్స్సంచయేద్విదవాక్లోప్తంవాభస్త్వవతతః | ప్రమాణమస్థినత్కృత్వా త
న్మంత్రంతుజపెద్బుధః || దేశాంతరమృతానాంచ రాజభిర్యావిషాదిభిః | తె
షామంగంపలాశాద్యైఃకృత్వాదెహండపేతుపనః || శవవత్ప్రతిపత్తిశ్చహ్యజ్ఞా
గ్నిసప్తర్శనంవిదుః | జలప్రవాహేకూపేవాతీరేవాఽథసరిద్వితే | జలౌఘ
వాప్సినాశేతుతన్మంత్రంతుజపెద్బుధః || * విజ్ఞానేశ్వరీయేచ—శ్లో || అస్థినంచ
యనంయాగో దేవానాంపరికీర్తితః | ప్రేతీభూతంతముద్దిశ్యయశ్శుచిర్నకరోతి
చేత్ | దేవతానాంతుయజనంతంశవంత్యథదేవతాః || వా || దేవతాశ్చాత్ర శ్చ
శానవాసినస్త్రతత్ర పూర్వదధాః “ శ్లో || శ్చ శానవాసినో దేవాశ్శవానాం
పరికీర్తితాః ‘ ఇత్యంగిరస్త్యుతైః || అతస్తాన్ దేవానచిరమృతంప్రేతముద్దిశ్యా
పూపాదిభిః పిండరూపేణాన్నైనద తత్రపూజాకార్యేత్యుక్తంభవతి || * ||ఇ
తి | అతోఽస్థినంచయనం సలోపయేన్నంత్రమాత్సంవాజపేదితిసిద్ధమ్ | అనెన
“ యేదేవానాం శృతభాగాః ,, ఇతి శ్మృతౌ దేవశబ్దౌ వ్యాఖ్యాతః | ప్రేతీ
భూతమిత్యుక్తే ససపిండికరణాత్ప్రగవ కదాచిత్సంచయఃకార్యఇతిసిద్ధమ్ | అ
తోద్వాదశాహసాపిండ్యే దశమదిను నాతిక్యామేత్ప్రగవ దశాహంతరేసం
చయనంకుర్యాత్ || “ అథాతస్సంచయనమేకస్యాం పుష్పప్రాయాంతిసృషుపంచ
సువానప్రసువానవసువైకాదశసువాఽయగ్గరాత్రీరథమాసాన్తాసాన్సృతూం
త్సంవత్సరంవాసంపాద్య సంచినయః ,, ఇతిబోధాయనైనైకాదశాహేసంచ
యనముక్తమ్.

మూ—పితృఃప్రేతకృత్యై తత్కాలేవారాదినకించితృశ్యేదదోషాదగ్ని
తశిష్టాచారాచ్చ.

వ్యా—అత్ర బృహస్పతిః—శ్లో || మాతాపితౌర్మృతిప్రాప్తౌ పుత్రై
దాహాదికర్తృచ | ప్రాప్తశ్శాలేతుకర్తవ్యంతిథ్యాదిర్నతుదోషకృత్ || * ||
గాగ్యశ్చ—శ్లో || శుక్యాదిశుభవారాశ్చనందాచైవచతుర్దశి | ఉత్తరాత్ర
యరోహిత్యాపూర్ణాచంద్రశ్చజన్మచ || ఏతైష్షపిచకర్తవ్యంమాతాపితౌర్వి

శేషతః ॥ * వసిష్ఠశ్చ—క్లో ॥ వైధేకర్తృణితుప్రాప్తకాలదోషనదంతయేత్ ।
 సద్యశ్చౌచంప్రకుర్వీతదాహంశ్రాద్ధాదికర్తవ ॥ * అఖండార్యేచ—క్లో ॥
 సతిధిర్నచనక్షత్రంనగ్రహానచచంద్రమాః । కుర్యాదేవనవశ్రాద్ధం ప్రాప్త
 మేకాదశైహని ॥ ఏకాదశైహనిశ్రాద్ధం కుర్యాదేవవిచక్షణః । కృత్యమే
 వాత్యవారాఃతిధిభాస్యనిరీక్ష్యవై ॥ * లోకాక్షిశ్చ—వా ॥ వ్రత్యతేనకిం
 చత్సూర్యేత్పరోక్షేచూత్తతస్సూర్యేత్ ॥ * ఇతి । సూర్యేత్ - పశ్యేదిత్య
 థః ॥ స్మృత్యంతరేచ—క్లో ॥ జన్మత్యయస్సంచయనై శ్రాద్ధేచదమానేగు
 రోః । నైవోషాపహంప్రాక్రమన్యేషామపిసర్వదా ॥ ప్రత్యక్షమరణేపి
 త్కొర్నవశ్యేతిధివారభమ్ । పరోక్షేచూత్తతఃపశ్యేస్సంజన్మతిధివారభమ్ । అ
 న్యేషాంనాతిదోషంస్యాత్ప్రత్యక్షమరణేన్మృణామ్ ॥ * ॥

తదాహ—

సూ—అన్యేషామపేషవమ్.

వ్యా—తస్మాల్లేనదోషఇత్యధః.

స్మృతిమాక్తోవారాదినిషేధఃకాలాతిక్రమవిషయఇత్యాహ—

సూ—యదికాలాతిక్రమే ప్రేతకృత్యంచీకషేత్తత్రసూక్తతఃపశ్యేత్.

వ్యా—చీకషేత్-కర్తుమిచ్ఛేత్, కర్తుంసూక్తతస్తిధివారాదికం స
 గ్వంపశ్యేత్ ॥ అత్రీగాగ్యః—క్లో ॥ ప్రాప్తకాలమతిక్రమ్యకుర్యాద్యది
 లిక్రియామ్ । తేదైవవారనక్షత్రేతిధిరాశ్యంశకాదయః ॥ * అవధారణా తస్మా
 లేతిభ్యాదయోసనిరీక్ష్యఇతిసిద్ధమ్.

అత్ర వహ్యవజ్ఞేవినిన కే.

సూ—చిత్రాశ్రవీష్టాహసాశ్వీసావతీశ్రవణమేత్రమఘాతిష్యవారుణ

సౌమ్యని ప్రేతికార్యమప్రశస్యంతే, భరణీజ్యేష్ఠాచసంకటమ

శేషాణిరజఃయేత్, శుభగ్రహాధిష్ఠితానిధానిశుభయోగంచ త్రిజన్తా

ని గురుశుక్రివారౌ సందాచతుర్దశ్యేచవిశేషేనర్వత్యవర్జయేత్.

వ్యా—సర్వత్ర-సర్వప్రేతకార్యమ, శ్రవీష్టా-ధనిష్ఠా, మైత్రీ-అనూరా
 ధా, తిష్యః-పుష్యః, వారుణః-పూర్వాషాఢా, సౌమ్యం-మృగశిరాః ॥ అత్ర
 గాగ్యః—క్లో ॥ చిత్రాశ్రవీష్టాహస్తశ్చసావతీశ్రవణమశ్వయుక్ । మఘామే
 త్రించతిష్యశ్చవారుణసౌమదైవతమ్ ॥ ఏకాదశైతేకతిధితాః పృథస్థాఃప్రేతకర్త

ఫల్గునీదవ్యయమాపాధవ్యయః పోష్టపదీదవ్యయమ్ । ఏష వ్యస్థిసంచయం నైవకుర్యాత్కులవినాశనమ్ ॥ * ॥

మూ—శుక్రేందుసూర్యజలగ్నైశుదాహోదకదానంవివజ్జయేత్.

వ్యా—త్రిఫరీయే—క్లౌ ॥ చంద్రసూర్యజదైత్యానామదయేషు విచక్షణాః । వజ్రయంతిచితారోహంప్రేతాగ్నుదకతర్పణమ్ ॥ అర్కః (జ్వార్క్కిడు (జ్జబుధ) వారేమమరణంశుభదంభవేత్ ॥ అపినందాజయాపూర్ణా రిక్తాసుమరణంయది । దహనంతుతథాచైవ తస్యవగ్గేత్యశోభనమ్ ॥ * ॥

మూ—సోమజ్జశ(శిని)వారేమపాపాణస్తాపనం ప్రశస్తమస్యవారేమ వజ్జయేత్.

వ్యా—గాగ్యః—క్లౌ ॥ శ్రియంయకొవిపత్సోమ్యే రోగంనాశంచ సంపదమ్ । అర్కవారాదివారాణాంపాపాణస్తాపనేఫలమ్ ॥ గురుశుక్రేందుసౌమ్యనాం వారవగ్గోదయంవినా । మందార్కకుజవారాణాం వారవగ్గోదయాశ్శుభాః ॥ పాపాణస్తాపనశ్చైస్తామందభౌమార్కవాసరాః । ఉత్థాపనతు శౌక్యాస్తేమాతాపిత్రోగురోశ్శుభాః ॥ * ॥

ఇదమాహ—

మూ—మందేష్టభౌమార్కవారేష్వక్తౌత్థాపనంశుభమస్యవారేమవర్జ్యం

వ్యా—కాలదీపవ్యాఖ్యానై—క్లౌ ॥ ఆరవారచసౌరచగురువారచభాగవే । పాపాణస్తాపనాత్థానంసంచయశ్చకులక్షయః ॥ * ॥ ...

ప్రసంగాచ్చాద్ధై వజ్జయేత్—

మూ—శ్చాద్ధైషుపౌష్టమాదిత్యమైంద్రాగ్నోరోహిణీమిత్రరాత్రీయం చకుర్వింశం సప్తవింశమృక్షం సప్తసప్తస్త్రీపుత్రయోశ్చత్రిజన్తానిచవర్జయేత్

వ్యా—బహువచనైః సవశ్చాద్ధై కోద్విష్ట సపిండికరణాన్యచ్యంతే ॥ గా

గ్యః—క్లౌ ॥ సందాయాభాగవదినే చతుర్దశ్యాంతిజన్తసు । యదికుర్యాన్నవశ్చాద్ధంకులక్షయకరంభవేత్ ॥ మందభౌమార్కవారేమవగ్గేషుశుభదంభవేత్ ॥ * కాలదీపవ్యాఖ్యానై—క్లౌ ॥ వగ్గోదయారోభ్యగుజశ్చవిష్టిర్వజ్జయంచలగ్నంతిహవృద్ధికామైః । శ్చాద్ధైషు(వగ్గోదయం) దయమత్యశస్తంసూర్యారవారాచవదంతికేచిత్ ॥ * సుబోధే—క్లౌ ॥ సప్తత్రిజన్తసు సందాయంచతుర్దశ్యాంభృగోదినే । యదికుర్యాన్నవశ్చాద్ధం కర్తా యమపు

రంవ్రజేత్ || * గాగ్యః— క్లో || శుక్రేచబుధవారేచగురోస్సామన్య వార
యోః || ఏతేమకుర్వతశ్చాగ్రిధంకతుర్మరణమాదిశేత్ || తేషాంవగేక్షణాదా
చశ్చాగ్రిధమంశవినాశకృత్ || * విధిరత్నైచ— క్లో || సప్తవింశతిభంచేవ చతు
ర్వింశతిభంతథా | కర్తుం సుపుత్రదారాణాంత్రిజన్మక్షాదవజయేత్ || * గా
గ్యః— క్లో || సప్తవింశంచతుర్వింశమృక్షందారవినాశనమ్ | శ్చాద్ధేమ పౌ
ష్టమైంద్రాగ్నిం రోహిణీ తిన్రడత్రరాః || ఆవహేయగమారేణ కర్తుర్మర
ణమత్త్రైచ | జన్మక్షాంత్రిపదక్షేపం నందాయాంభ్యగువాసరే || ధాతృపౌష్టభ
యోశ్చాగ్రిధంసకతవ్యంకులక్షయాత్ || * అత్యభ్యుగువాసరఇతి గురువార
స్యాప్యవలక్షణమ్. ' క్లో || సర్వదాశుక్రవాఽశ్చగురువారశ్చగర్హిణః || ' ఇ
త్యుక్తేః, అన్యేగ్రాహ్యేః.

ఇదమాహ—

మూ—చంద్రచంద్రజివారౌవామందభౌమార్కవారాః ప్రశస్తా అన్యే
వజ్ఞాః.

వ్యా—అత్ర ' క్లో || మందభౌమార్కవారేమశ్చాగ్రిధంతుశుభదంభవేత్
చంద్రచంద్రజివారౌచశ్చాద్ధేమధ్యమమీరితౌ || ' ఇతి మధ్యమత్వస్మరణాత్తా
సంకటే సంగ్రాహ్యపితిసూచయితుంసూత్రేవాశబ్దః || విధిరత్నై— క్లో || శ్చా
ద్ధశుర్యాద్వినేకతురనుకూల౯పరాహ్మకే | ప్రతిరంవధనక్షత్రంకతుర్మస్తువి
పదంతథా || చంద్రాప్తమంచ శంసంతి శ్రాద్ధేపంచదశింబుధాః | సంపది క్షే
మభేచైవ సాధకచత్రైవచ || మైత్రేవరమమై లైచ శ్రాద్ధవజ్ఞ్యంవిశేషతః
* || ఏతత్సర్వం ప్రత్యక్షే సర్వేషాం నదోషావహం శౌక్యంతువజ్ఞ్యమేవ,
' క్లో || శౌక్రంపితౌర్నదోషాయమాతాపితౌర్గురోశ్శుభమ్ || ' ఇతిపా
షాణ్ణాపనాత్తాపనయోః || ' క్లో || ద్వాదశే౯హనిసంప్రాప్తి యదిభాగవ
వాసనరః | మాతాపితౌర్నినా౯న్యేషాంనైవకుర్యాత్సపిండనమ్ || ' ఇతి సా
పిండ్యే ' శుక్రాదిశుభవారాశ్చ ' ఇతి పిండోదకశ్రాద్ధాదినర్వవిషయే, త
స్మాత్తాతాపితౌర్శుక్రవారసంభవేపి దశాహత్యాగేవ పిండోదకసమావసంప్ర
భూతబలిప్రదానంచ || ' ద్వాదశాహేసపిండీకరణాకరణంచ ' ఇత్యేతదాది
కం మహాదోషాయ, విధ్యతి క్రమాత్, పితృవిషయే నిషేధవచనాభావాచ్చ |
అతస్సర్వేషామతిక్రాంతౌర్వైద్యైకవిషయవీవ తిథివారాదికం సూక్ష్మైశ్చ

యా వీక్షణీయమ్.

... ..

తత్ర పక్ష్యేష్యారంభోపాయమాహ—

మూ—అతీవ సంకటేషు భద్రాసుభూమి తిహిదక్షేషు హిరణ్యం శు
కృ రజతం గురౌవాసాః గురేనవద్వహమేవంవారేషు వారా
ధిదైవత్యాని ద్రవ్యాణిదత్వా క్రియాశుర్యాత్.

వ్యా—సంకటేషు-విహితతిథ్యాద్యలాభే || అత్ర గాగ్యః— శ్లో || భ
ద్రేభూమి ప్రదానంస్యాత్రిపదేక్షేహిరణ్యకమ్ | అంగారకత్వవద్వహం
గురౌవస్త్రుంతుదక్షిణ || శుకృరజతిదానంస్యాత్తద్ద్రవ్యప్రదసుభి | వారే
వారాధిదైవత్యంద్రవ్యందత్వానదోషభాక్ || * ||

తత్ర హేతుమాహ—

మూ—నిర్దోషః కాలాదేవానామపిదులభః.

వ్యా—అత్ర త్రిధరీయే— శ్లో || దివసాగుణబోషాధ్యాం రదితాహిపరస్ప
రమ్ | కేవలంగుణయోగోహిదైవతైరపిదులభః || * అతఏవాత్యేయే దోషర
హితః కాలాదులభభిత్త్యభిప్రాప్యేణోక్తమ్ || శ్లో || కాలైర్బహిషకార్యం
స్యాత్తస్య క్తహిషాధికభవమ్ || * || ఇతి.

మూ—తస్మాత్సర్వత్ర మహతామనుగ్రహవీవ ప్రధానమ్.

వ్యా—నిగమయతి తస్మాదితి, యస్మాద్విచార్యమాణైశాస్త్రేనిర్దోషకాలా
నఘటతే తస్మాదిత్యథః, అతః కింకార్యం తత్రాహ.

సర్వత్ర శుభాశుభేషుకృత్యేషు నిర్దోషకాలస్య దులభత్వేపిమ
హతామనుగ్రహవీవ ప్రధానం-దోషనాశేహేతుః, సాధకఇత్యథః || తథా
హారీతః— శ్లో || వర్వీతసర్వకర్తాణిద్యాప్తాణామనుజ్ఞయా | ద్యాప్తానైరభ్య
నుజ్ఞానాద్దోషానశ్యత్యసంశయమ్ || * మనుః— శ్లో || యాయాంవేదవిదో
బూరియస్త్రయోపేనస్సనిష్క్రమిమ్ | సాలేషాంపావనాయస్యాత్పవిత్రం వి
దుషాంహివాక్ || * సంవతశ్చ— శ్లో || జపచ్ఛిద్రం తపశ్శిద్రంయచ్ఛిద్రం
యజ్ఞకర్తృణి | వచనాద్భూమిదేవానాంసర్వంసంపూర్ణముచ్యతే || * రుక్మాం
గదః— శ్లో || బ్యాప్తానాంవినావాక్త్యేక్రియాస్సుర్నిష్ఫలాస్తతః | కర్త
వ్యాద్యాప్తాననుజ్ఞకర్తృణాంపరిపూర్ణయే || *

వీవం మహదనుగ్రహశ్చ తత్ప్రితికరత్వాద్ద్రవ్యదానేనైవ కారయిత

వ్యతిత్యాహ—

మూ—శక్తినిషయోద్రవ్యత్యాగః.

వ్యా—అత్ర శుభిః—‘దానేనారాతీరహనుదంతదానేనద్విషంతా మి
త్రాభవంతి దానేనర్షంప్రతిష్ఠితమ్’ ఇతి । ‘దానేననిర్దోషోభవతి’ ఇ
త్యాపస్తంబః—‘దానమేవకరోయగే’ ఇతిపరాశరః ‘క్లో’ ॥ బ్రాహ్మణాం
త్సమ్యగభ్యర్చ్యపృచ్ఛేత్సకకథూషణైః । వస్త్రగోధూధనేహ్యుద్యైర్యథా
శక్తిసంచయేత్ ॥’ ఇతి భరద్వాజః ‘క్లో’ ॥ జప్తేహ్యైమైస్తథాదానైర్దేవతా
నాంచపూజయేత్ । సశ్యంతినకలాదోషాఃకర్తృచాస్యసమ్మధ్యతే’ ॥ ఇతిజ్యోతి
షారిష్ఠమాలా ॥ తస్మాద్ద్రవ్యత్యాగస్యైవ కలౌకాభ్యకరత్వాత్తైవ ప్రీతానామ
హత్తనామనుగ్రహవీన సర్వాథకసాధకఇత్యథః. ...

అత్ర ప్రసిద్ధపురాణవచనముదాహరతి.

మూ—‘క్లో’ ॥ కదాచిత్కవచంభేద్యంతామరేణశరేణవా । అపివజ్రశ
తాఘాతైరభేద్యాబ్రాహ్మణాశిషః ॥’ ఇతిపారశర్యః.

❖ ఇతి చతుర్థఃఖండః ❖

సంస్కారప్రకరణే గర్భిణ్యాదిసంస్కారస్యాప్యవశ్యవక్తవ్యత్వాత్తన్నిబం
ధనాఽస్థిసంచయనప్రసక్తైస్తత్ర వజ్రాన్వజ్జ్యవివేకాపేక్షణాచ్చ తాన్యభి
ధాయ సంస్కారానంతరకృత్యమాహ—

మూ—అథ జ్ఞాతయో యథాకనిష్ఠంసోదకవాససాగ్రామంప్రవిశ్య గృహ
దావరే సంకల్ప్య సహిరణ్యంసకాంస్యపాత్రం సతండులం సదీప
పాత్రం సఘృతపాత్రముదకుంభయుక్తం యథాసంభవంవా నదక్షి
ణం నవవస్త్రం నగ్నప్రచ్ఛాదనందత్వా. ...

వ్యా—అత్రయాజ్ఞవల్క్యః—‘క్లో’ ॥ శ్లేష్టాశుబాంధవైర్ముక్తం పీతాఘ
క్షేయతాఽవశః । అతానరొదితవ్యంహిక్రియాకార్యాన్వశక్తితః॥ ఇతినంశు
త్యగచ్ఛేయగృహంబాలపురస్సరాః ॥ * స్మృత్యంతరే—‘క్లో’ ॥ జ్ఞాతిభిశ్చ
ద్రోవాసోభిస్సహబాలపురస్సరైః । నగ్నప్రచ్ఛాదనందత్వా సప్రదీపంవిశే
ద్గృహమ్ ॥ నగ్నప్రచ్ఛాదనంకర్తృకృత్యైవమథవేత్తనః । ప్రవేశనాదికం
ర్యాత్తతోగతంగృహద్భుషిః ॥ * అఖండాదర్శేచ—వా ॥ సోదకవాససో
గ్రామంప్రవిశ్య నగ్నప్రచ్ఛాదనాథం కాంస్యపాత్రం వస్త్రంఘృతం తం

దులపూణాంపాత్రంబ్యాహ్లాదాయదేయమ్ || * ఇతి || త్రిధరీయేచ—శ్లో॥ న
 గ్నప్రచ్ఛాదనందద్యాబ్ధిజనైశసహద్విజః|నసువణాంసోదకుమ్భంసవస్త్రం
 వేదపారగ || తదైవదేయంతద్విప్రేనద్వితీయైఽహ్నిదాపయేత్ || * స్మృత్యర్థ
 సారేచ—శ్లో॥ వాసస్తండులమప్పాత్రం కాన్యముద్దీపనంఘృతమ్ | దహనా
 సంతరందద్యాత్సతుసగ్నపరిచ్ఛదః || * || ఉద్దీపనం-దీపపాత్రం || ఇదమయ్య క్తం
 సూత్రే స్మృతిమచ సంస్కారాసంతరమేవ పెతతర్పణముక్త్యా గ్రామప్రజే
 శవిధానాత్ | మైవం, దహనాసంతరమేవ సగ్నప్రచ్ఛాదనవిధానాన్నగ్నం
 ప్రతి తర్పణాద్యయోగాన్నగ్నప్రచ్ఛాదనస్య గృహద్వారవీవ కర్తవ్యత్వ
 విధానాన్నవస్త్రకుంభాది సంభారసంభరణస్య గ్రామగామిభిరేవ కర్తుంశ
 కృత్యాదాచారాచ్చ.

... ..

గృహద్వారికృత్యమాహ—

మూ—నింబపత్రాణివిదశ్యాచమ్య.

వ్యా—యాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో॥ విదశ్యనింబపత్రాణినియతాద్వారివత్సనః|
 ఆచమ్యగ్నాదీసలిలంగోమయంగౌరసషణ్పాక || ప్రవిశేయస్సమాలభ్య
 కృత్యాత్మనిపదంశనైః || * విశద్య-దంతైః ఖండయిత్వా, నతుభక్షయిత్వా || ఆ
 శ్వలాయనః—వా || ఆత్తానమగ్నింగోమయమక్షతేఽతైలమాలభ్య || * ఇతి ||
 శంఖః—వా || దూర్వాం ప్రవాళమగ్నివృషాచసప్తప్తాన్ || * ఇతి || ప్ర
 వాళః-విదురమః, వృషః-వృషభః,

ఇదమాహ—

మూ—దూర్వాకౌరసషణ్పగోమయాగ్నాదీసప్తప్తాన్వత్సని పదం కృ
 త్యాగోమయోపలిప్తం సుసంమృష్టం సప్రదీపంగృహంప్రవిశ్య
 వ్యా—ఆదిశబ్దాత్ప్రవాళాక్షతాది.

ప్రవిష్టస్యకర్తవ్యమాహ—

మూ—మృతదేశే సప్తస్త్రిమాన్స్తు గృహణాంశేషే శివంచాస్త్రితిదూర్వా
 తండులానుదకమిశ్రానవకీర్య ఫలం సమభివృత్త్య బహిర్గృహ
 ద్వారపార్శ్వే కుండంఖాత్వా గోమయేనోపలిప్య ప్రావృత్యమా
 ల్యాద్యైరలంకృత్య.

వ్యా—త్రిధరీయే—శ్లో॥ వామపార్శ్వే గృహద్వారేలిలాస్థిస్త్రివిధా

యచ ! తాసువస్తాఽనిసంపీడ్యసాయంప్రాతర్భువహరేత్ || * ఇదఃబోధా
యనవిషయమ్ || వస్తాఽనితనిషీడ్వదసబహుత్వాభిప్రాయమ్ || శ్లో || దావీర
స్యదక్షిణేపార్శ్వే బహిఃకుర్వాదధానటమ్ | ఏకమత్తానమాదధ్యాదిష్టకాంవా
గ్విజన్మనామ్ || * ఇదఃబోధాయనవ్యతిరక్తవిషయమ్ || 'దక్షిణేవామపార్శ్వే
చ' ఇత్యుక్తత్వాద్యథాసాకర్యంకార్యమ్ || అంగిరాః—శ్లో || బహిఃపిండప్ర
దానంస్యాత్క్రమాణాభూత్వావిధానతః | గంధమాల్యాదికేనాగ్న్య దద్యాద్ద
ర్భేష్వవాఙ్ముఖః || * బహిఃగృహద్వారాదితీతేషః || కమాణః-కుండమ్ || ఏ
షం గృహద్వార పార్శ్వే వాసాదకపిండప్రదానార్థం కుండంభూత్వా వి
దళాదిభిఃప్రావృత్య వస్త్రేణాచ్ఛాద్య మాల్యాద్యైరలంకృత్యసంభారానాదా
య తీర్థంగచ్ఛేత్.

... ..

సమ్యగ్రానాహ—

మూ—ననంవానస్త్రీలౌకదర్భాకృతుంభమితి సంభృత్య తీర్థంగత్వా స్నా
త్వా తీరకృతైకుండైకర్తాసంకల్ప్యశిలాంనిధాయాత్రాయాహిషే
తేతి పెత్రమూవాహయేత్.

... ..

వ్యా—సంకల్ప్య-వత్సగోత్రస్యవిష్టుశ్రమణాః పెత్రస్సోదకదానార్థంశి
లాస్థాపనంకరిష్యన్త్యాగూర్వ కుండేశిలాంనిధాయ వత్సగోత్రవిష్టుశర్తకపె
త్రాత్రాయాహిషేతదక్షిణాముఖఃస్థితాంకుండపాషాణైపెత్రమూవాహయేదిత్యర్థః.
మూ—అథజ్ఞాతయోదక్షిణాముఖాస్నాన్నోష్ఠక్రమేణ సంకల్ప్య సవ్యంజూ
నావచ్యామకగోత్రాయామకశర్తణే పెత్రాయైతద్వాసోదకందదా
మితి త్రిగుణభుగ్నం సదశంసనంవాస (స్త్రీఃపీ)స్సకృత్పిండయేయః.

వ్యా—ఉక్తక్రమేణ క్షత్రియః ప్రథమమితరేయథావృద్ధః కర్తా పశ్చాది
త్యుక్తక్రమేణ సంకల్ప్య అముష్మాదన్యప్రథమేఽహనిత్యుత్త్రష్టాశాంత్యర్థం
వాసాదకతిలోదకదానం కరిష్యన్త్యాగూర్వ, త్రిగుణభుగ్నం త్రివెష్టితం ద
శా వస్త్రాంతః 'త్రిగుణీకృతసదశవస్త్రాంతకంస్యావయేత్' ఇతివిధిః || అత్ర
సూత్రమ్—పా || కేశాః ప్రకీర్య పాంసూనాప్యైకవాససోదక్షిణాముఖాస్స
కృదుపమజ్ఞ్యాత్తీర్య సవ్యంజూనావచ్యవాసాపీడయిత్తోవవిశంతి, ఏవంతిస్త
త్ప్రత్యయం తిలమిశ్రం సగోత్రనామధేయముదకముత్సృజ్య || * || ఏకవాసో
గృహణాదు తరీయనిషేధః, దక్షిణాముఖస్త్రాణ్ధిగ్ధిగ్ధితరనిరాసః ! సకృదుపమ

జ్జన్య, నద్వి(స్త్రి)రాన్య, ఉపవిశంతి, ఉపవిశ్యపీడయేయః, న ప్ర హీవీభూయ స్థి
తాన్వావా, తత్ప్రతిష్ఠయమిత్యాద్యన్యైవత్సగోత్రైత్యాదినావివృతః । ఏవం కనిష్ఠః
పృథమమిత్యాదికృమేణ జ్ఞాతీనామేన ప్రథమంవాసఃపీడనాదేహస్సత్తై సప్త
తాన్వత్కర్తుఃస్సర్వపాశ్చాత్యత్వాద్భుసపిండానంతరమేవవాసోదకాదిపద్యాత్ ।
అత్ర విజ్ఞానేశ్వరః—శ్లో ॥ నదీకూలంతతాగత్యా శౌచంకృత్వా యథాథావ
త్ । వస్త్రంసంశోభయేదాదౌతతస్సన్ననంసమాచరేత్ ॥ సచేలంతుతతస్సన్న
త్యా శుభః ప్రయతమానసః । పాషాణంగతా ఆధాయవిహోదద్యాజ్జలాంజలీక
తతస్సన్ననంపునఃకాన్యం గృహశౌచంచకారయేత్ ॥ జదశాంజలీనితివత్సాస్తరం

మూ—ఏవం సన్నత్యాసన్నత్యా త్రిశీడయేయరశక్తౌ త్తిర్నిమజ్జన్ త్తి

రాస్సోదకందత్వా తిలదర్శయేస్సానం త్రిం(స్త్రి)జలాంజలీంశ్చద

ద్యుః, 'సకృన్నిమజ్జన్ త్తిరుదకాంజలింపద్యాత్' ఇత్యాశ్వలాయనః

వ్యా—ఏవం సకృదుపమజ్జన్త్యాదికృమేణ పునరైవచకుర్యుః ఏవం కర్తు
మశక్తౌ త్తిర్నిమజ్జన్ త్రిశీకృత్వావాసఃపీడయేయః । సకృదేవనిమజ్జనమిత్యా
శ్వలాయనమతమ్ । తత్ర(స్త్రి)స్త్రిం పిలొదకాంజలీనముచ్చై పేతాయేతిదద్యుః
అత్ర బహుభావహుః 'త్రిప్ర సేకంకుర్యుః పేతస్తప్తవ్యథు' ఇతి ప్రచె
తాః ॥ 'పేతంవాసోదకంప్రా వ్నోతు' ఇతివిధిః 'అముచ్చై పేతాయ
వాసోదకతిలోదకదానమ్' ఇతిభాష్యైకమ్ ॥ యుక్తంచైతత్ 'కమణా
యమభిప్రేతిససంప్రదానమ్, చతుర్థీసంప్రదానై, తాదర్శ్యా చతుర్థీ
వక్తవ్యా' ఇత్యనుశాసనానుశాసనాత్ । తదేవంసతి 'సతిలదర్శయేస్సావేత
త్రఇతి జలాంజలీ దద్యుర్బాలపురస్సరాస్సపిండాః' ఇత్యంగిరొముఖముఖ
రితు ప్రకారాంతరం స్వస్వగృహ్యనుక్తౌగాఢ్యామ్ ॥ ఏతచ్చ త్రైంకృతైవ
వాదకందేయమ్ 'ప్రదమ్యజ్ఞాతేయస్స రైత్రైంకృత్యా తిలోదకమ్' ఇతి
స్ఫుటే, వపనంకృత్యా సన్నతైవకవస్తాః ప్రాచీనావీతినస్సవ్యానామికయా
దక్షిణాముఖావపై సదర్శే జలాంజలీకదద్యుః' ఇతి ప్రచేతఃస్తరణాచ్చ ॥
తథాబోధాయనః—శ్లో ॥ కేశానోష్యతతస్సన్నత్యాత్తిర్దద్యురుదకాంజలీక
దర్శయేత్సమిలసమిశ్రే రేత తడదకంత్యితి ॥ * వస్తిహోవిశేషమాహ—వా ॥ స
వ్యోత్తరాభ్యాంపాణిభ్యాముదకక్రియాంకురీరక ॥ * ప్రచేతాశ్చ—వా ॥
పేతస్య బాధవా యథావృద్ధముదకమవతీర్య నొత్కృష్టయేయధదకాంజలీ

ప్రసించేయురపసప్యయజ్ఞాపవీతవాససోదక్షిణాముఖా బ్రాహ్మణసోదక్షిణాః
పాంజ్ఞుఖాశ్చ రాజస్యవైశ్యయోః ॥ * యథావృద్ధం కనిష్ఠకర్తృమధ్యే వృద్ధకృ
మేణ దద్యురిత్యథః । వాసోఽత్రనిషీడనవస్త్రమ్. ...

మూ—అథ కర్తా తిర్నిమర్జ్య సంకల్ప్య తిర్వాసోదకం తిలోదకాంజ
లీంశ్చదద్యాత్.

వ్యా॥సంకల్ప్య-కనిష్ఠః ప్రథమమిత్యాదికృమేణజ్ఞాతిభిఃపేతతర్పణకృతేఅము
ష్యాద్యప్రథమేఽహనివాసోదకతిలోదకదానంకనిష్ఠిత్యాగూర్యదద్యాత్
మూ—ఏవమూదశాహందవ్వహం జలాంజలీంచ్చాగ్రద్ధంఛైకోత్తరవృద్ధ్యా క
ర్తా దద్యాత్.

వ్యా—ఇదమాహ ప్ర చెతాః ॥ శ్లో ॥ దినేదినేంజలీః పూర్ణానన్వృదద్యా
త్పైతకారణాత్ । తావద్వృద్ధిశ్చకర్తావ్యాయావత్పిండస్సమాప్యతే ॥ * యా
వద్దశమపిండస్సమాప్యతే తావత్ప్రథమాహుదిప్రత్యహముదకదానస్య శ్రాద్ధ
స్యఛైకోత్తరవృద్ధికర్తావ్యేత్యథః॥ త్రిధరియేద— శ్లో ॥ శ్రాద్ధమేకోత్తరం
వృద్ధ్యాకర్తావ్యంతుదినేదినే । ఆఽవసానాద్భలీనాంతుద్విగుణంప్రత్యహంచ
రేత్ ॥ ఏకోత్తరంయథాశక్తిభుక్తిదద్యాద్దినేదినే । దశకంవాతంవాపిసహస్రం
వాసమౌమకమ్ । దేయంవిప్రస్యతత్పుత్రైర్యథాలాభంయథావిధి ॥ * అత్ర
వక్షాంతరంశక్త్యపేక్షయాద్యవ్యవహరమ్.

అత్ర సర్వేషాంజ్ఞాతీనాంఛైకోత్తరవృద్ధ్యా ఉదకదానంకార్యమిత్యాహ—
మూ—‘ ఏవమహరహరంజలీనేకోత్తరవృద్ధ్యా ’ ఇత్యేవిశేషేణ స్వరణాద్భ
హుస్తృతిసిద్ధత్వాచ్చ తద్దినససంఖ్యయా దన్వయాధికయా జలాంజ
లీః సర్వేజ్ఞాతీయశ్చ ప్రత్యహమాదశాహద్దమ్యః.

వ్యా—ఏవం-కర్తృవజ్ఞాతీనామపేకోత్తరవృద్ధిభవతీత్యర్థః ‘ ఏవమహర
హరంజలీనేకోత్తరవృద్ధ్యైకాదశాహత్ ’ ఇత్యావస్తంబస్వరణాత్-తావద్వృ
ద్ధిశ్చకర్తావ్యాఇతి ప్రచేతోవచనాత్ ‘ శ్లో ॥ శిశ్నాఃప్రివత్సరామాధ్వము
దకంపంచసప్తతిః । తిర్వాత్రాత్పిండదశకం సర్వేషాంతర్పణంభవేత్ ॥ ’ ఇ
త్యాద్యనేకస్తృతిసిద్ధత్వాచ్చ సర్వేజ్ఞాతిభిర్దన్వయాధికయా తత్తద్దినససంఖ్య
యా తర్పణంకార్యమితినిశ్చయతే ॥ ప్రథమదినసంఖ్యాస్థితేన తతోఽధికం
ప్రత్యహమంజలిదన్వయంకార్యమిత్యథః.

యత్తు ప్రథమతృతీయపంచమసప్తమనవమేషాదశక్రియేతి గౌతమస్త
రణం తదాపద్విషయమిత్యాహ—

మూ—సంకటేష్యయుగ్తాహేమదశాహేవా.

వ్యా—దద్యురిత్యనుషంగః, యస్మిన్నయగ్తాహేకరోతి తహ్నర్వదినకర్తవ్య
దకాంజర్తీకదత్వాఽవశిష్టదినాంజర్తీస్తత్తద్దినేవాపునరయగ్తాహేవాదద్యాత్.

మూ—అత్యివాసఃపీడనై తర్పణైచ నవేనఘటేనజలం దేయమ్.

వ్యా—అత్ర-పెరితర్పణై, కుతాయమాచారాత్, ఘటాంతరపరిగ్రహే
పూర్వదత్తాదకంపునఃకార్యమితిజ్ఞాపనాచ్చ । తచ్చవచనమసంతరమేవవత్సతే
తర్పణప్రసంగాదిదమాహ—

మూ—ద్వాదశాద్యదివసేద్వితీయే త్రింశత్తృతీయేఽహ్నిత్యయస్త్రింశదు
దకాంజర్తీకదద్యాదాద్యేఽహ్ని త్రికాపిండాద్వితీయే చతుర
స్తృతీయేతీర్క ద్వయోద్వేద్వే తృతీయేస్నానకమేకోద్దిష్టాహే
చైకం నవశ్రాద్ధంచదద్యాత్.

వ్యా—ఇత్యుక్తంత్యహాతర్పణమతిక్రాంతే దశాహేజ్ఞాతివిషయం, సదా
పుత్రేణదశాహంక్రియాయాః కార్యత్వస్తరణాత్, దశాహంతస్త్త్యహాతర్పణేవిశే
షస్యవత్సమాణత్వాచ్చ । ద్వయోఃప్రథమద్వితీయాహయోఃద్వేద్వేప్రథమే
ఽహని ద్వేనవశ్రాద్ధే ద్వితీయేఽహనిచ ద్వేనవశ్రాద్ధే. ...

ఏవంప్రకారేణ త్యహాతర్పణకర్మమక్షత్తస్సచ కేషామిత్యాకాంక్షా
యాం తానాహ—

మూ—ఏవం త్యహాశౌచినస్త్యహమేవ తర్పణంచర్యః.

వ్యా—అత్ర త్యహాశౌచినాం పారస్కరేణవిశేషఉక్తః ॥ శ్లో ॥ ప్ర
థమేదివసేదయాస్త్రయఃపిండాస్సమాహితైః । ద్వితీయేచతురోదధ్యాదగ్ధిసం
చయనంతతః ॥ త్రింస్తుదధ్యాత్తృతీయేఽహ్నినస్త్రివిక్షాళనంతతః । ఏకోద్దిష్టం
చతుర్థేఽహ్ని శ్రాద్ధకర్తృతతఃపరమ్ ॥ * అఖండాదర్శన—శ్లో ॥ అనపిం
డోయదిదహేద్ద్వితీయేత్వస్థిసంచయః । ఏకోద్దిష్టంచతుర్థేఽహ్నిమరణాత్తువిధీ
యతే ॥ * స్మృత్యంతరేచ—శ్లో ॥ సపిండీకరణం యత్తు ద్వాదశేఽహ్నివిధీ
యతే । తత్పంచమదినేషు ర్యాదసపిండశ్శిష్టితిః ॥ * ॥ అనపిండస్సమానోదక
స్సవసీయాదిశ్చ, తస్యాపి త్యహాశౌచిత్వాత్ । అతవన త్రిధరియే—శ్లో ॥

ద్వాదశ ప్రథమేఽహ్నోవ ద్విశేయేతింశదువ్యతే । త్రయస్త్రింశత్తృతీయో
ఽహ్నివస్తాదిహృదసంతథా ॥ * నిహంరతువిశేషఙ్క్తో భృగుణాః ॥ శ్లో ॥ స
మానాద కాశమర్షిన్ సంతాపింశరాత్రతః । దశాహం తైన శుద్ధిస్సాన్వదిత్యా
హభగవాన్ భృగుః । శాచేచసూతకేశుద్భిస్త్ర్యహంతూదకదాయినామ్ । శవదా
హంతుకుర్య శ్చైద్దశాహంతాభవెత్క్రియా ॥ * విజ్ఞానైష్వరీయేచ—శ్లో ॥ గు
రోఃపైతిస్యశిష్యస్తుపితృమేధుసమాచరేత్ । పెతాహరైస్సమంతత్రదశరా
త్రైణశుభ్యతి ॥ * అతస్త్రిరాత్రా శౌచినామపి పెతగృహవాసపేతాన్న
భోజనాదిసంవర్కే ‘యద్యన్నమత్రిశేషాయస్సదశాహేనశుభ్యతి’ ఇతి మ
నుస్త రణాద్దశాహమేవాశౌచందశాహమేవక్రియా, పేతాన్నాశనాద్యభావే
స్యిహమేవాశౌచం త్ర్యహమేవక్రియేతిదవిరోధీ, ‘యావదాశౌచం తావ
త్ప్రేతస్యోదకం పిండంచదమ్యః’ ఇతి విష్ణుస్మరణాత్ । ‘పుత్రదాహిత్రీయో
లాన్కై విశేయోనాస్తిధర్మతః’ ఇతి పుత్రీతల్యత్వస్మరణాద్దాహిత్రీమాతా
మహస్య దశాహమేవకుర్యాత్ । ఏవమేవ మాతృష్వస్య మాతులశ్వశురాదీ
నాం వ్యవస్థాదృష్టవాన్.

మూ—దశాహంతస్త్రిహతద్వణై అప్తమే ద్విపంచాశన్నవమేఽహ్నో
కాదశదశమేద్వాదశాంజలీస్థమెఽష్టాపిండాన్ననమదశమయోరె
తైకందద్యాత్.

వ్యా—సిగదవ్యాఖ్యానమిదంసూత్రమ్ । ఇదంసపిండవిషయమ్, తస్మేన్య
దశాహశౌచిత్యాత్ । త్రిరాత్రాశౌచినాంతు స్వాశౌచకాలాతిక్రమాత్ ॥
‘శ్లో ॥ అకాలేచత్కృతంకర్తృకాలంప్రాప్యపునఃక్రియా । కాలాతీతంతుయ
త్కుర్యాదకృతంతద్వినిధిశేత్ ॥’ ఇత్యేకృతత్వస్మరణాత్, తథావ్యప్తమాహ
దిక్రియాకరణై ‘తస్తిన్నదకదాశ్శాణామాశౌచంమనురబ్యపిత్’ ఇతిన్యాయే
న పునరప్యశౌచంత్ర్యహమితిదృష్టవ్యమ్.

ఉదకదానప్రకారమౌహ—

మూ—అథోదకుంభమాహృత్య కర్తా గృహద్వారే కుండేఽశ్చానం నిధా
య పేతమావాహ్య సంకల్ప్య సవ్యంజానాన్వచ్యదక్షిణాముఖస్త్రి
రావసాదకందత్వా దీపంప్రజ్వాల్య సంకల్ప్య కుండసన్నిధౌ మా
జయతాం మమపేతఇతి పేతేతివా సక్వదపోమాజయితాన్

కుక్కుటాఁడప్రమాణం ముష్టిపర్మాణంవా ఫలమూలశౌకయక్తం
తిలమిశ్రం పిండమముకగోత్రాముకశర్తృకా ప్రితప్రితేఇతివాప
తం పిండముపతిష్ఠేతి పెరితాయపిండం బలించదత్వా పూర్వసన్తాన్త
యితావ పాత్యసంక్షాత్యనంతయేన పిండం తిక్తిప్రసవ్యం పరిషేచ్య
తమపువ్విసజయేత్.

వ్యా—అథ-తీర్థపిండతర్పణానంతరం, పూర్వమెవకృతేదావరపార్శ్వే వక్తు
డై శిలానిధానపెరితావాహనాదిన కార్యం త్విరావసాదకంచ, సతిహాదకం, వి
భ్యభావాదవిగీతశిష్టాచారాభావాచ్చ । అముష్యపెరితస్యాద్య పిండబలిప్రదా
నంకరిష్యఇతి సంకల్ప్య పిండమేకందత్వానదానసర్వేణ బలిశ్చదేయః ‘సం
స్కరైవబలిదేయః’ ఇతిర్హ్యతే ॥ ఉదకపిండబలిప్రదానచతుర్థీతలస్స
ముద్ధిరిత్యుపదేశః । మంత్రకరణవతిష్ఠతైరాత్మనేషదవిధానాదుపతిష్ఠేత్యేవ
ప్రయోగస్సాఘః । అతఏవహ్యభియక్తేరుక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ఆముకాసావిమంపిం
డముపతిష్ఠేతిమంత్రతః ॥ * ఇతి ॥ అఖండాదర్శే-శ్లో ॥ తతాగృహంసమా
గమ్య చతుంకుర్యాత్సవ్యంతతః ! ద్వితిప్రక్షాత్యసంధ్యంతకర్తవ్యం శ్రవ
ణంతతః ॥ ఆదాయదక్షిణాగ్రాంస్తుదర్భాకాసం స్తీర్యవిస్యసేత్ ॥ * స్మృత్యర్థ
సారే—శ్లో ॥ కుక్కుటాఁడప్రమాణంపిండమిత్యభిధీయతే । అంగుష్ఠపర్వ
మాత్రంస్యాదనదానమితిస్థితిః ॥ * పరాశరః—శ్లో ॥ పిండంప్రదీయసే సా
గ్రిధర్భేమచగుడేనవా । పయసాఫలమూరైశ్చమిశ్రితందక్షిణాముఖః ॥ ప్రితా
యగోత్రనామభ్యాంప్రదద్యాన్నపిసమ్మితమ్ । త్వాష్టిం ప్రసేకం పుషపంచ
ధూపందీపంతథైవచ ॥ * ప్రచేతాః—వా॥ ఆనంస్కృత్యానాంఘోమాపిండం
దద్యాత్సంస్కృతానాంచ శేమ ॥ * ఆనంస్కృతాః-ఆనుషనీతాః । అతః ‘శ్లో॥
‘ప్రితపిండంబహిదాద్యాద్ధృమంత్రవివర్జితమ్’ ఇతివచనమనుషనీతవిషయం
ఊహరియే—శ్లో ॥ ద్వాఙ్మాణేదశపిండాన్నయోక్షత్రియేద్వాదశస్త్యతాః । వై
శ్యేవంచదశపోక్తాఘ్నాద్యేత్రింశత్ప్రకీర్తితాః ॥ * యత్తువిజ్ఞానేశ్వరొక్తమ్ ॥
శ్లో ॥ నవభుజివనేదద్యాన్నవపిండాకాసమాహితః । దశమంపిండముత్ప
జ్య రాత్రిశేషేశుచిచ్ఛవత్ ॥ * ఇతి తచ్ఛాపలక్షణమ్ ॥ అతస్త్రిరాత్రాశౌ
చిధిరపి పిండదశకందేయమ్ ॥ తథా శాశాతపః—శ్లో ॥ ఆశౌచకస్యహ్యసేపి
పిండాదద్యాద్దశైవతు ॥ * తతశ్చాశౌచే యావదాశౌచంతావత్ప్రేతస్య

దకం పిండంచదమ్యరిత్యాదికమప్యేవమేవదృష్టవ్యమ్॥ బొధాయనీయే—వా॥
ముష్టిప్రమాణం కుక్కుడాండప్రమాణంవా తిలమిశ్రం పిండంప్రదాయ గం
ధపుష్పధూమదీపాదౌ దత్వా సంక్షాళనేనాపనవ్యంపరిషీచ్య ప్రేతపిండమ
పునిసజజ్ఞేత్ ॥ * ఇతి । యస్మిన్నాత్మైశ్చముత్పాద్య పిండక్రియతే త
త్ప్రక్షాళనతోయంసంక్షాళనమ్ । అపునిసజజ్ఞేదైదితీనియమవిధానాన్నాస్య
త్రవినియోగస్తదథేన తండులదానమేవకతవ్యం కర్తృకారేభ్యః.

పూర్వాక్షేకా తరవృద్ధిశ్రాద్ధస్య ప్రదానానసరమాహ—
మూ—అథ సంకల్పేనో తరవృద్ధిశ్రాద్ధందద్యాత్.

వ్యా—అథ-పిండప్రదానానంతరం, అముష్యాద్యేనో తరవృద్ధిశ్రాద్ధంక
రిష్యతిసంకల్పేనో తరవృద్ధిశ్రాద్ధాన్యమూని నానాగోత్రేభ్యో బ్రాహ్మ
ణేభ్యస్సంప్రదదేనమమేతి సదక్షిణందద్యాత్ । యస్మిన్ దానే యావంత్యుదకా
జ్జలిదానాని తావంతిశ్రాద్ధాని ప్రత్యహం దేయాని.

పక్షాంతరమాహ—

మూ—అపివాసంకటేమ తీరకుండే తర్పణాంతేపిండందద్యాత్.

వ్యా—దేశాంతరే ప్రేతకృత్యే తత్ర గృహభావాత్తద్విషయమిదం, జలాం
జలివచ్ఛాద్ధనదైచ్చో తరవృద్ధిప్రసంగమస్య నిరాకరోతి.

మూ—ఏవమన్వహంపిండమేకందద్యావాశ్రాద్ధాత్.

వ్యా—ఏవమాశ్రాద్ధాత్ - ఉక్తక్రమేణాదశాహమిత్యర్థః.

మూ—కుండపాషాణే పిండందద్యాదితి కేచిత్.

వ్యా—అత్రశంఖః—వా ॥ భూమామాల్యం పిండంపానీయముపలేదమ్యః

* భూమా-కుండే.

అత్ర బహువచనాదుదకదానవత్సరైర్విరపి జ్ఞాతిభిఃపిండదానం కా
ర్యమ్, నేత్యాహ—

మూ—అత్రసంవతః—శ్లో ॥ పూర్వాష్టైవాపరాష్టైవాతాయమాశౌ

చగామిభిః । సంస్కరైర్వివలిదేయస్సహిప్రేతస్యబ్రాహ్మణః॥ఇతి

వ్యా—బలిరితి పిండస్యాప్యపలక్షణమ్ । అతస్సంస్కర్తవ్యతిరిక్తైరాశౌ

చిభిస్సపిండేనానందక్షేప్య తాయం-జలాంజలిమాత్రం దేయమిత్యర్థః.

శ్లో ॥ ప్రథమైశ్చైత్యతీయేషు పంచమైశ్చ షష్ఠైతథా । నవమైశ్చ

చశేచైవ షణ్మవశ్రాద్ధముచ్యతే || ' ఇత్యంగిరసోక్తమాహ—

మూ—అథ సజ్కుల్పవ్యమరూపేణ సదక్షిణం నవశ్రాద్ధమేకందద్యాత్

వ్యా—అముష్యాద్య సవశ్రాద్ధం కరిష్యఇతిసజ్కుల్ప బ్రాహ్మణాయద
ద్యాత్ || అత్యవసిష్ఠః—శ్లో || సప్రమేఽహ్నితృతీయేచ ప్రథమేనవమేతథా |
ఏకాదశేపంచమేచ నవశ్రాద్ధానిషడ్విశేత్ || * ||

ఇదమాహ—

మూ—ఏవమైకాదశాహాద్విషమేమది నెను షణ్మవశ్రాద్ధానిదద్యాత్.

వ్యా—అత్రాజభివిధౌ, విషమేమ-ప్రథమతృతీయపంచమ సప్తమ సవ
మైకాదశాహేమ, ఏవమేకైకంపిండందద్యాత్ || యత్తు దెవలవచనమ్ || శ్లో ||
తృతీయేపంచమేవాపి సప్రమేనవమేతథా | అహన్యేకాదశేచైవనవశ్రాద్ధా
నిపంచవై || * తదాశ్వలాయనవిషయమ్ || తథాశివస్వామీ—శ్లో || సవశ్రా
ద్ధానిపంచస్యరాశ్వలాయనశాఖనామ్ | ఆపస్తమ్బేషడిత్యాహుర్విభాషాచైత
రేయితామ్ || * ఇతి కంతోక్తత్వాదాపస్తమ్బినామేవ షణ్మవశ్రాద్ధానివి
తరేయితాం చశబ్దాదన్యేషాంచ విభాషా షడ్వాపంచవా యథాచారంకార్యం
యచ్ఛ్రుతిధరియే—శ్లో || తృతీయేపంచమేచైవనవమైకాదశేతథా | యదత్ర దీ
యతేజంతోస్తన్నవశ్రాద్ధముచ్యతే || * ఇతి తదైతరేయివిషయమ్, తేషామే
వవిభాషితత్వాత్ || భవిష్యశ్శురాణే—శ్లో || సవసప్రవిశాంరాజ్ఞాం నవశ్రా
ద్ధాన్యనుక్రమాత్ | ఆద్యంతియోర్వణయోస్తుషడిత్యాహుర్తహషణ్యః || *
ఆపస్తమ్బిప్రాణాంషట్, అన్యేషాంచత్వారి పంచషడ్వా, రాజ్ఞాంసప్త,వి
శాంసవ, శూద్రస్యషట్, ఆశ్వలాయనస్య షడ్వేతివ్యవస్థా. తెపునరేకాదశా
హే నవశ్రాద్ధంనానుతిష్ఠంతి.

తదాహ—

మూ—ఆశ్వలాయనానాం నైకాదశాహే నవశ్రాద్ధం తేషాం పంచహిన
వశ్రాద్ధానిస్యః.

వ్యా—యత్కంచైతత్, ప్రథమాతిక్రమేకారణాభావాత్, ' అంతాల్లా
పోన్మద్ధిర్వా ' ఇతి నియమాన్తరణాద్విషమేమది నెను ఏకైకం నవశ్రాద్ధం య
ర్యాత్ ' ఆనవమాత్ ' ఇతి బొధాయనవచనాచ్చ || అతఃపారిశేష్యాదాశ్వ
లాయనేకవిషయందేవలవచనమ్ || ఆత్రాయంవివేకః—దాహంతే స్వాత్వా

కేశానుప్రాప్తౌఽప్లుత్య నగ్నప్రచ్ఛాదనందత్వా నిమజ్జ్యోదకం ప్రదాయై
 శోత్రవృద్ధిశ్చార్థం కృత్వాదహమృతమాహృత్య గృహదావరకుండే వాసోద
 కపిండబలీకప్రదాయో నసశ్చార్ధుదత్వా నిమ్బపత్రంవిదశ్యేగృహప్రవేశా
 దికంతుర్యాదితి శాస్త్రీయఃపంథాః ॥ సంస్కృత్య స్నాత్వా కేశానుప్రాప్త్య గృ
 హంసమేత్య నగ్నప్రచ్ఛాదనంకృత్వా నిమ్బపత్రంవిదశ్యాశ్లానమాస్థాయా
 గ్నోదీసప్రప్త్యా గృహం ప్రవిశ్య సమ్భరాక సమ్భృత్య తీర్థం గత్వా
 స్నాత్వా తీరకుండే సంతర్ప్వీదకుంభమాహృత్య గృహదావరకుండే వాసోద
 కపిండబలీకప్రదాయోశోత్రవృద్ధిశ్చార్థం నవశ్చార్ధంచ దద్యాదితి లోకాచా
 రః ॥ ఉభయోశ్చాస్త్రసిద్ధతావదిగీతశిష్టాచారాచ్చ నకశ్చిద్విరోధః.

మూ—అథవృథకృత్యజ్ఞున్తయే పాత్యే ప్రేతాత్రస్నాహీతి జలం పిబేద
 మితి క్షీరం కుండోపరి శిక్వేస్థాపయేత్.

వ్యా—అత్రయాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో ॥ జలమేకాహమాకాశేస్థాప్యంక్షీరంచ
 మృన్తయే ॥ * అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః—వా ॥ జలంక్షీరంచ పాత్రద్వయే పృథక్పృ
 థగాకాశే శిశ్యాదావేకాహం స్థాపనీయంవిశేషానుపాదానాత్ప్రథమేఽహని
 కార్యమ్ ॥ * ఇతి ॥ వయంతుభూమిః—విశేషానుపాదానాదేవదశాహంస్థా
 పనీయమ్ ॥ ప్రథమదిసస్థాపితస్య జలాదేదశాహంతావస్థాపననివృత్త్యర్థః
 మేకాహాగ్రహణం! అతః ప్రథమదిసమారభ్య క్షీరంజలంచైకే కాహమేవావస్థి
 తంయథాధవతితథా ప్రత్యహం నవంనవం జలంక్షీరంచస్థాపనీయమితి ॥ తత్రై
 వశిష్టాఆచరంతి ॥ అత్రపాఠస్కరః—వా ॥ ప్రేతాత్రస్నాహీత్వదకం పిబేద
 మితిక్షీరమ్ ॥ * ॥ ఇతి. ...

ద్రవ్యనియమమాహ—

మూ—ప్రథమేఽహనియద్ద్రవ్యంతేనైవాదశాహం పిండంనిర్వృతయేత్.

వ్యా—శునఃపుచ్ఛః—శ్లో ॥ శాలినాసకుభిర్వాపి శాకేనావ్యధనిర్వపే
 త్ ॥ ప్రథమేఽహనియద్ద్రవ్యంతదేవస్యాద్దశాహ్నికమ్ ॥ * ॥

కర్తాదివిపర్యయేకృత్యమాహ—

మూ—వాసావిపర్యాసే వాసాదకం పాత్రవిపర్యయే జలాంజలీక ద్రవ్యవ్యత్య
 యే పిండాక దేశాత్త వినిమయే పిండోదకాంజలీక పూర్వకృతాక
 పునరదాద్యాద్రాజకార్యనియక్తోదశాహమధ్యేబలికమేనమావయేత్

పంచమబుడే-వాసశ్శిలాపాత్రాదివిపర్యయేకార్థమ్ ౧౩౯

వాచా—స్మృత్యర్థసారే—శ్లో ॥ ఉత్తరీయశిలాపాత్రద్రవ్యకర్తృవివర్యయే । పూర్వదత్తాంజలికపర్యాత్మసరిత్యాహగౌతమః ॥ అద్యదేశాదన్యదేశే ప్రేతపిండంక్షిపెద్యది । పూర్వదత్తాపునఃపిండాదద్యాదిత్యాహశాకలః ॥ ఆశౌచమధ్యపాపాణియనినశ్చేచ్ఛిలాంతరే । పూర్వదత్తాంజలికపర్యాత్మసరిత్యాహగౌతమః ॥ * దశాహంతమేకద్రవ్యేణ పిండనిర్వాపణనియమాద్ద్రవ్యవివర్యయితి నచనాచ్చ ద్రవ్యవిపర్యయే పునఃపిండదానంసిద్ధమ్ ॥ అత్రానుగ్రహమాహగస్త్యః—శ్లో ॥ రాజకార్యనియుక్తానాంవైశ్యానాంచాతిపాతిషు పాపాణముద్ధరేన్తద్భేదబలికమకాసమాపయెత్ ॥ *

మూ—శ్వశూద్రాదిమాషితే పిండేకృచ్ఛృత్రయం చరిత్వా పునః పిండం దద్యాత్.

వాచా—స్మృత్యర్థసారే—శ్లో ॥ వాయునైస్సేవితేపిండే శునా శూద్రేణ మూషితే । పునఃకమకప్రకుర్వీతహ్యవృత్తించవివర్యయే ॥ * శ్వాదిన్నర్హది శేషమాహుంగి రాః—శ్లో ॥ పిండంకాకాదిపక్షిభ్యో జతురన్యస్పృశేద్యది కృచ్ఛృత్రయంచరిత్వాథపునఃపిండంచనిర్వపెత్ ॥ * యత్తుశంఖలిఖితవచనం ॥ శ్లో ॥ బలింబలిఘణాయత్ర ప్రదత్తంనైవఘంజతే । నైవశృప్తాఃప్రయాన్యంతిపితరస్తస్యసానుగాః ॥ * ఇతి తద్గమ్యాదౌ దత్తపిండవిషయమ్ ...

మూ—శిలాదినాశేతుశిలామన్యామాదాయ ‘ ఆయాతుదేవస్సుమనాభి రూతిభిః ’ ఇతిస్థాపయిత్వా ‘ యమాయసౌమమ్ ’ ఇతిలోకేగ్నౌ జహుయాత్.

వాచా—‘ ఆయాతు దేవః ’ ఇతి వాక్యద్వయాత్తక్రొమంత్రః, పరేయ వాంసమిత్యాదౌ తథాదర్శనాత్ ॥ యథాఽఽహుః ॥ శ్లో ॥ శిలావినాశేసతి వాతతోన్యామాయాతుమంత్రేణ నిధాయకుండే । యమాయసౌమం సునుతేతి మంత్రాదాజ్యహుతిలోకేకవివరహ్నా ॥ *

మూ—యద్యన్యశిలాస్థాపనేపూర్వశిలానష్టాదృష్టాస్యాత్ ‘ యమేఇవ ’ ఇతి శిలాద్యయం కుండేనిధాయతర్పయెత్ ॥ * : ...

వాచా—సంగ్రహే—శ్లో ॥ శిలాంతరెస్థాపితేతుద్భష్టానష్టశిలాయది । యమేఇవేతిమన్తేణ తాంచన్యస్యాథతర్పయెత్ ॥ *

దశాహమధ్య సజ్జాంతిదర్శయోస్సహృదేన్యస్థామహ —

మూ—దశాహమధ్యే సజ్జాగ్రంతిదర్శోవా యదిస్యాత్పితృగ్రాహం
తమేన పుత్రాఃకుర్యాన్నపిండోదకాపకషణః.

వ్యా—అత్యక్రిధరీయే—శ్లో॥ మాతాపితృర్వృత్తిప్రాప్తౌదశాహేమ
ధ్యతాపివా । వనస్పతిగతేసామేశిష్టాహంపూర్వవత్క్షిపెత్॥దశాహంపిండమా
చరదితిపారాస్తరమ్ ॥ * బృహస్పతిశ్చ—శ్లో॥ అస్తర్దశాహేదర్శశ్చేన్నాతా
పితృగృహోర్వృత్తౌ । పిండందద్యాద్దశాహస్తమితరేమాంసమాపయేత్ ॥*॥
షడ్ధర్మసంగ్రహేచ—శ్లో॥దర్శేప్యేతదినేషుసత్యపితథాదద్యాద్దశాహంసుతః॥

కించ ॥ శ్లో॥ ఆశౌచమస్తరాదర్శోయదిస్యాత్సర్వవశానః । సమాప్తింప్రే
తతంత్రస్యకుర్యురిత్యాహగౌతమః ॥ ప్రవృత్తాశౌచతంత్రస్సుయదిదర్శంప్రప
ద్యతే । సమాప్యచోదకంపిండంస్నానమాత్రంసమాచరేత్ ॥ ఆద్యేందావేవక
తవాఽపిప్రేతవిండోదకక్రియాః । ద్వైరైందవేతుకుర్యాణిపునశ్శానంసమశ్ను
తే ॥ దశాహమధ్యేసజ్జాగ్రంతిదర్శోవాధభవేద్యది । తాయంపిండం సమా
ప్యేత తద్దినేనారసేతరః ॥ త్యజేత్సుక్ష్మమణేధానోమధ్యతకప్రేతకార్యతః ।
నోచేత్తత్కర్తృశాశస్సాన్విధ్యశ్చైత్తత్కులక్షయః ॥ ద్విచంద్రదర్శనేదోషో
మహానిత్యవధార్మకామ్ ॥ * ఇతిఋశ్యశృంగాదివచనం సర్వవిషయంషన్యమా
నాన్నాన్యవిదఃప్రత్యాహ—

మూ—శ్లో॥ ద్విచంద్రదర్శనెహయోమాతాపితృర్వవిద్యతే । మధ్యే పిం
డసమాప్తిశ్చేత్కులక్షయకరీభవేత్ ॥ ౧ ఇతిస్తంభాత్.

వ్యా—వచనమిదంక్రిధరీయమ్.

కించ ‘ శ్లో॥పితృరాశౌచమధ్యతు యదిదర్శస్సమాపతేత్ । తావదేవా
త్తరంతంత్రంపర్యవసేస్త్ర్యహత్పరమ్ ॥ ౨ ఇతిగాలవచనాధానభిజ్ఞాఃకేదిత్త్రి
భాత్రాదుత్తరందర్శశ్చేత్పితృరపిక్రియాంసమాపయేదితివదంతి తాప్రత్యాహ

మూ—ద్విత్వాహేనుదర్శసమ్భవే ‘ శ్లో॥ తాయంపిండం సమాప్యేత
తద్దినేనారసేతరః । ౧ ‘ శేషాస్సుతాస్తత్రసమాపయేయః ౨ ఇత్యా
దిభిరనారసపుత్రైః పిండోదకసమాపనే పృసక్తేనారసపుత్రక
ర్తృకోదకపిండసమాప్త్యవస్థాపరమ్ ‘ పర్యవసేస్త్ర్యహత్పర
మ్ ౩ ఇతివచనమ్ । అతాదర్శమనాదృత్యదశాహమేవకుర్యాదార
సోదతఃపుత్రికాపుత్రశ్చఅనారసఃపుత్రికాన్యశ్చ సమాపయేత్.

వ్యా—నన్విదం గాలపీయమారసవిషయం కిం సన్యాదితిచేన్న, తద్విషయ
తావప్రతీతేః । పితృశబ్దప్రతియోగితావత్తత్ప్రతీయత ఇతిచెన్న, దావదశవిధ
పుత్రప్రతియోగితావత్పితృశబ్దస్య । ఔరసపీవ పుత్రశబ్దప్రసిద్ధిరితిచేన్న ‘పు
త్రాభావే దత్తకఃపుత్రికాపుత్రశ్చ’ ‘పుత్రాభావేయఃప్రత్యాసన్నసపి
ణ్డః’ ‘పుత్రాభావేతుపత్నిస్యాత్’ ‘స్వర్యాతస్యావ్యపుత్రస్య’ ఇత్యాది
భిదావాదశవిధపుత్రేషు స్వశాస్త్రేపుత్రశబ్దప్రసిద్ధేశ్చాస్త్రజ్ఞానాం పుత్రశబ్దేన
పుత్రసామాన్యప్రతీతేశ్చ, అన్యథా ఔరసదత్తకత్రిమత్వాది విశేషణవైయ
థార్థావత్రైః । అతఃపితృశబ్దప్రతియోగీపుత్రశబ్దస్సాధారణః । నను ‘త్య్రహా
త్పరం దర్శనత్యోరసఃపిండాదద్యాత్’ ఇతి వచనమస్తిచేత్తద్వచనమనౌ
రసపుత్రవిషయంభవేదితిచేన్న, ‘త్య్రహాత్ప్రాగ్దర్శనంభవేవృహారసస్సమాప
యేత్’ ఇతివచనమస్తిచేత్ గాలపీయమారసవిషయంసన్యాదితచప్రసక్తైః । న
హిదమేవజ్ఞాపకం పితృశబ్దప్రతియోగిత్యేన పుత్రీమాతృప్రతీతేః|అతః ‘క్లౌ||
దశాహమధ్యేనసంక్రాంతిదర్శ్నోవాఽభవేద్యది । తోయంపిండంసమాప్యేత
తద్దినేనౌరసేతరః || ‘అశౌచమధ్యేవిధుసంక్షయశ్చైద్దద్యుదేశాహుతిలవారిపి
ణ్డమ్ । పుత్రీసుతౌదత్తిమఔరసశ్చ కేమాన్సుతాస్తత్రసమాపయేయః||’ ‘య
దినంక్రమణందర్శ్నదశాహంతస్సమాపయేత్ । విసాపితృభ్యామన్యేమాం సమా
ప్యేపిండవారిణీ ||’ ఇతి శ్రుధరియ పద్ధర్తసంకన్యాదివచనైరదశాహే క్వచిద్ది
నే దర్శనంభవే పుత్రీసుతదత్తౌరసవ్యతిరిక్తపుత్రైరదర్శ్న పిండోదకసమాప్తౌ
ప్రసక్తాయాం వ్యవస్థాపరమిదమ్ ‘పర్యవస్యేత్య్రహాత్పరమ్’ ఇతివచనమితి
శేముషీవిశేషజపాంవిమమౌసువ్యక్తం, అలమత్రాగ్రహణ || నను పర్యవ
స్యేదితి పర్యవసానాత్పర్యవస్యేదితిచేత్ || నను భోకః కలుపర్యవస్యేత్, పి
తృప్రతియోగీ పుత్రీఇతిచెద్వాభమ్, అయమారసౌఽనౌరసోవా, నాద్యః అ
ప్రతీతేః । సన్యాప్రతీతివిషయత్వకల్పనంయక్తమ్, అతిప్రసంగాత్ ‘ఔ
రసస్సమాపయేత్’ ఇతి క్వచిదపి వచనాభావాన్నతద్విషయేవ్యవస్థాపకమిదం
తద్విషయే దశాహోదకదానవిధిపరపరశ్చతనచనవిరోధాత్ । ద్వితీయస్తు పరిశి
ష్యతే ‘తోయంపిండంసమాప్యేత తద్దినేనౌరసేతరః’ ఇత్యాదిన్యతిభిన్నం
వాదివచనౌజ్ఞేవనాత్, ద్వివిధపుత్రవిషయత్వేనాక్రమేనావృత్తేర్వచనాంత
రాభావాచ్చ । అతోఽప్రతీతత్వవచనాంతరాభావాభ్యామేవ త్య్రహాత్పరమ్

రాష్ట్రవరీధావెన దశాహవిధిసమాపనయోరారసపుత్రవిషయత్వమస్య నోపప
 ద్యతే, వచనాంతరబలాత్పుత్రసానస్యానారసపుత్రవిషయత్వ సిద్ధః । ఇతఃప
 రం వక్ష్యమానశిష్యతే, తథాపి కించిత్సామప్రతం ప్రతస్యతే ‘ శ్లో ॥ పి
 త్రాస్త్రయావదాశౌచందద్యాత్పిండజలాంజలిత్ ॥ ’ ఇతిస్త్రణాద్దర్శపినపర్యవ
 సానమ్, ప్రత్యవాయస్త్రతః । త్ర్యహదర్వాద్దగ్ధవిషయంతదితీచేన్న, త్ర్య
 హదర్వాద్దగ్ధే నపర్యవస్యేదితవచనాంతరాభావాత్ । నను త్ర్యహాత్పరం ద
 ర్శ పర్యవస్యేదిత్యుక్తేన త్ర్యహదర్వాద్దగ్ధపర్యవస్యేదిత్యర్థసిద్ధేరిదమేవా
 లువచనమితిచేదహాకాశకుశానలబనస్యాయజ్ఞోభవాత్, కింతే శవముష్టిన్యా
 యేన గృహీతగృహేణ । స్యాదేవమస్యారసవిషయత్వేసిద్ధే నహి తదస్తి త
 జ్ఞాపకంవచనాంతరమ్ । సహాదమేవవచనం తద్విషయమితియక్తం, వివేకా,
 ప్రతీతః । కిమస్యారసవిషయత్వాసంభవముక్తం నస్తరసి, మాస్తవిస్తాపీః
 దర్శ పర్యవసిత్యవిమర్శేనారసపర్యవస్యేదితవచనమేవపర్యవస్యేత్ । స్యా
 దేనం, యదిత్ర్యహాత్పరం దర్శేప్యారసఃకుర్యాదితివచనమస్తి, మైవమ్, త్ర్య
 హాత్పరదినానామేవ మధ్యశబ్దవాచ్యత్వేన ‘ దశాహమధ్యతోపివా ’ ఇత్యా
 దివచనేత్ర్యహాత్పరం దర్శేప్యారసోదశాహంకుర్యాదితిసిద్ధేః ‘ శ్లో ॥ మధ్యే
 పిండసమాప్తిశ్చేత్కులక్షయకరీభవత్ ’ ఇతి సమాపన ప్రత్యవాయస్త్రణా
 చ్చ । నహ్యేవమనారసస్య ప్రత్యవాయప్రసంగః ‘ శేషాసుతాస్త్రత్రసమా
 పయేయః ’ ఇతిసమాప్తసమజ్ఞానాత్ । ‘ ద్వైరైందవేతుకుర్వాణఃపునశ్శ్వానం
 సమశ్నుతే ’ ఇత్యసమాపనేపిప్రత్యవాయస్సమాపఇతిచేత్క్రిమధఃపతనేపి క
 శగృహణేన, మైవమ్, త్ర్యహదర్వాద్దగ్ధేపినమాప్తిప్రసక్తేః । అగ్నియామి
 యవిధినా సహింస్యాదిత్యసేవ పునశ్శ్వానమిత్యస్య సామాన్యస్య ‘ ద్వీచంద్ర
 దగ్ధనెహయామాతాపిత్రార్నవిద్యతే ’ ఇతి విశేషవచనేన బాధాన్నతత్ప్రసం
 గఇతిచేతదత్రాపితుల్యం ‘ దమ్యర్థశాహంతిలవారిపిండం ’ ఇతివిశేషవచనేనపి
 త్యవాయస్త్రత్యచ సమాప్తివచనస్యబాధాత్ । కథమిదంసామాన్యం పిత్రాని
 తివిశేషస్త్రణాదితీచేన్న, పర్యవసిత్యవిశేషానుక్తః । తవాపి కథమత్రవిశేషసిద్ధిః
 జారసేతరఇతి వచనాంతరైసారసేనైవ సమాపనీయత్వస్త్రణాత్ । కాలవిశే
 షోనాక్తఇతిచేన్న- ‘ దశాహమధ్యతోపివా ’ ఇతి మధ్యశబ్దేనేనాక్తత్వా
 త్ । కించ దశాహమధ్యే కదా దర్శసంభవే సమాపనీయమితితద్వచనం సమా

ప్రికాలవిశేషమపేక్షతే- పర్యవసేయదితివచనం పునరాసానాంనకర్తృవిచేక
 మపేక్షతే- తతశ్చ నష్టాశ్చద్వంద్వన్యాయేనాన్యాయముపస్థాయ వ్యవస్థాపనా
 త్రదుభయవిశేషసిద్ధిః । యద్వా సమాప్తికాలే కర్తృవిశేషేవానందిద్ధే ‘సం
 ద్ధిగ్దేతువాక్యశేషాత్’ ఇతిన్యాయేన సాపేక్షత్వేనవచనాంతరేణవా సర్వశా
 ఖాప్రత్యయన్యాయేనవాఽర్థనిర్ణయసిద్ధిః- నిర్గుణవాక్యస్యాపహతపా
 వ్తవాక్యేనైవ పర్యవసానవచనస్యారసేతరఇత్యాదినా వ్యవస్థాసిద్ధిర్నచోద్యాన
 కాశలైశః । తస్మాదిదమేవసాధీయః- నవ్యవసానస్యారసవిషయత్వవ్యవస్థాపనం-
 దుష్టత్వాత్ । ‘దశాహంపిండమాచరేత్’ ‘పిత్రోస్తుయావదాశౌచందద్యా
 త్’ ‘దమ్యదశాహమ్’ ‘అంతదశాహమ్’ ‘చంద్రద్వయేపి కర్తవ్యా
 మాతాపిత్రార్పలిక్రియా’ ఇత్యాదివచనైరారసకర్తృకపితృప్రేతకృత్యై ద
 ర్శనాదరేణ దశాహం పిండోదకదానవిధానాత్-సమాపనేప్రత్యవాయస్త
 రణాచ్చ ‘అంతదశాహమ్’ దశాహమధ్యేదర్శః, ఇత్యాదిష్వంతర్త్యధ్యేష్టార్థశ్చతు
 ర్థాదిదమేవేతిత్యేహత్పరం దర్శప్యేరసాదశాహమేవపర్యాదసాంసంపర్య
 వసేయదితిసునిశ్చయోవివశ్చితామిత్యలమలమతిప్రపంచేన । ఏవంచనతి ‘శ్లో॥
 అస్తర్దశాహేదర్శశ్చేతత్రసర్వసమాపయేత్’ పిత్రోస్తుయావదాశౌచందద్యా
 త్విండంజలాంజలీక్ ॥’ ‘అంతదశాహేదర్శశ్చేత్పిండసర్వావణాదికమ్ । న
 పిండోవజాయేతుత్పరేణ ర్యాత్పిండోదకక్రియామ్ ॥’ ‘అంతదశాహేదర్శ
 శ్చేచ్ఛిష్టపిండోదకాదికం । మాతాపిత్రోర్విసానేయేషాందర్శవసనమాపయేత్’
 ‘చంద్రద్వయేపికర్తవ్యామాతాపిత్రార్పలిక్రియా ।’ ఇతిశ్లోకశాతమవచనా
 దికం దశాహోదశపిండదానపరమసంకుచితమేవదిరంజీవేత్ । అనతి విశేషాప
 స్థాపకే సామాన్యసంకూచోసయక్తఇతి న్యాయశ్చ గజఁన్నిజఁయతి । తస్మా
 ద్వచనేర్యవస్థాపనాత్ప్రత్యవాయస్తరణాచ్చ సత్యపిదర్శే త్ర్యేహత్పరమపి
 పిత్రోః పిండోదకదానాపకయోనాస్తేవేతిసిద్ధమిత్యలమ్ । దర్శేనత్యప్యేర
 సేనైవ దశాహం పిండోదకదానంకర్తవ్యమితినిశ్చయాదనేయేషాందర్శఏవ స
 మాపనమథాసిద్ధమప్యవ్యయవ్యతిరేకాభ్యామేవాధాసిద్ధైర్యతిరేకోపి వక్త
 వ్యఇత్యాహానారసఇతి ॥ ఆధికాత్క్రంతోక్తంబలీయఇతిభావః । అతః పితృ
 వ్యతిరిక్తానాం దర్శఏవసమాపనమ్ ‘శ్లో॥ బలిద్విచంద్రద్వశ్చేద్ధిస్త్రీశవ
 దాహకమ్ ।’ ‘పునశ్శావంసమశ్నుతే’ ఇతిదోషస్త్వతేః । ఉశనాఽపి॥శ్లో॥

ద్విచంద్రదర్శనం యావద్బలిపిండక్రియాభవేత్ । ద్విచంద్రదర్శనెదామోమహాని
త్యవధార్యతామ్ ॥ * అఖండాదర్శే—క్లో ॥ అష్టమాంశేచతుర్దశ్యాః క్షీణోభ
వతిచంద్రమాః । అమావాస్యాష్టమాంశేద పునఃక్షీణోభవేదఖండః ॥వా॥ తెనా
మావాస్యాష్టమాంశాత్ప్రాగేవ పిండోదకావకషణః కార్యః, అన్యథా ద్విచంద్ర
త్వప్రసంగాత్ ‘సప్తాంతాం రాత్రింసూర్యాచంద్రమసాసహవసతః’ ఇతి
శ్లోకైః ॥ * ఇతి ॥ సంగ్రహేచ—క్లో ॥ త్రయోదశికలామాతృతిథౌయస్యమృ
తిర్భవేత్ । నాతికృమ్యసిసీవాలీంకుర్యాత్పిండోదకక్రియామ్ ॥ చతుర్దశికలా
మాతృతిథౌయస్యమృతిర్భవేత్ । అతికృమ్య సిసీవాలీంకుర్యాత్పిండోదకక్రి
యామ్ ॥ * అతికృమ్య-విహాయ, దర్శనాదూర్వణం క్రియాంకుర్యాదిత్యర్థః ॥
అనాథవిషయే విశేషః ॥ క్లో ॥ చంద్రక్షయేమృతోఽనాథో దగ్ధశ్చేదుదకార్థి
నా । సంవయోదకదానాదితస్తిన్నహిసమావయేత్ ॥ * కాత్యాయనశ్చ—
క్లో ॥ ప్రథమేఽస్మిత్పత్యేవాయదార్హస్థభవేత్తదా । అస్థినంచయనంకు
ర్యాదితివిష్ణుస్తౌత్సవతమ్ ॥ *

ఇదమాహ—

మూ—దర్శనాత్ప్రాగేవాస్థినంచినయాత్.

వ్యా—అత్ర గాగ్యః—క్లో ॥ అంతఃశాపేసంప్రాప్తేదర్శేపిండాన్
సమావయేత్ । అస్థినంచయనంచైవ దర్శనాత్పూర్వసమాచరేత్ ॥ *

వక్షాంతరమాహ—

మూ—అపివాసంక్రమప్రభృతిదర్శనవారభ్య పిండోదకదానంకుర్యాత్

వ్యా—దగ్ధసంక్రమయోర్వస్తత్వా తప్రభృతిగ్రహణాదాదిశబ్దప్రయోగా
చ్చ తదుత్తరదినాదారభ్యేత్యర్థః ॥ అత్ర ప్రచేతాః—క్లో ॥ ప్రథమేఽహ
న్యమావాస్యాతతోదకబలింహరేత్ । అథవా తత్ప్రభృత్యైవజలపిండంస్తువా
వయేత్ ॥ * తుల్యయోగక్షేమాత్వాత్సంక్రమణ్యైవమెవగ్రాహ్యమ్ ‘క్లో ॥
త్యజైత్సంక్రమణంభానామధ్యతః ప్రేతకార్యతః’ ‘దశాహమధ్యేసంక్రాంతిః’
ఇత్యాదిభిస్తస్యాపి త్యాజ్యత్వస్మరణాత్.

మూ—దశాహమధ్యే సంచయనాదూర్వణం పిత్రామృతిశ్రవణే ‘క్లో ॥

శృణోత్యనిర్దేశః పుత్రః పిత్రాస్తుమరణంయది । మృతాహత్యైత
కృత్యంస్యాత్తస్యశుద్ధిర్దశాహతః ॥ ‘ఇతి స్మరణాచ్చుతదినాదిదశా

హాశౌచసద్బావేపి మృతాహద్యతీతదిన-పేతకృత్యంకృత్వాఽవశిష్ట
దినకృత్యమన్వహం తత్తత్కాలేషు ర్వాదేకోద్దిష్టాంతం, సాపిండ్యస్తు
త్రివక్షాదాకుర్యాత్.

వ్యా—శృణోత్యనిర్దేశమితివచనాధాఃశృతదినాదిత్యాదిసూత్రేణవివృతః
సంచయాత్ప్రొద్దశాహమధ్యేమృతిశ్రవణే ‘పిత్రామృతౌచేద్ధూర్ణశ్శ్మృతావ్
పితృవివర్యయమ్ । పుత్రశ్శ్మద్ధైర్దశాహేన సంచయాత్ప్రొక్తుశ్శేషతః ॥’ ఇతి
వచనాచ్చుత్తదినాదిదశాహముదకంకుర్యాత్.

దశాహాతిక్రమవీచ దశాహాదకదానవిధానాత్ ‘క్లౌ ॥ దశాహంతే
తతస్సమ్యక్పిండదానంసమాప్యతే ।’ ఇతి దశాహే పిండసమాపనే ‘క్లౌ ॥
నవభిదివనైర్దద్యాన్నవపిండానమాహితః । దశమంపిండముత్సృజ్యరాత్రి
శేషేశుచిర్భవేత్ ॥’ ఇతి వచనెన నవభిదివననైర్దేయానాం పిండానేకదైవద
త్వా సమాపయేదిత్యాహ—

మూ—ఏవం దశమేఽహని మృతిశ్రవణే నవాహకృత్యంకృత్వాప్రభూత
బలిందత్వాదకపిండం సమాపయేత్.

వ్యా—నను ఏకాదశాహే పితృమృతిశ్రవణే తత్ర దశాహకృత్యం కర్త
వ్యం నవా ఏకాదశాహవీచైకోద్దిష్టస్యావశ్యకతావ్యత్యవిధానాత్పూర్వక్రియా
యా ఆకరణతదయోగాత్తత్ర తత్కారణవ్యమితిచెన్న ‘క్లౌ ॥ శ్మృతావ్ తద్దిన
మారభ్యదశాహంసూతకీభవేత్ ।’ ఇతి దశాహాశౌచవిధానాద్యావదాశౌ
చం పిండోదకవిధానాచ్చ తదాదిదశాహంతంతస్య కర్తవ్యత్వాత్ । తద్ధి ‘క్లౌ ॥
పిత్రామృతౌచేద్ధూర్ణశ్శ్మృతావ్ పితృవివర్యయమ్ । పుత్రశ్శ్మద్ధైర్దశాహేన
ఞ్చయాత్ప్రొక్తుశ్శేషతః ॥’ ఇతినంచయాత్పూర్వం పితృమృతిశ్రవణే దశాహాద
కదానప్రసంగఇతిచేన్న, తత్ప్రొగపిశృణోత్యనిర్దేశమితివచనేన మృతాహ
ద్దశాహే తత్సమాప్తిసిద్ధేః । నను మలమాసే పుంసువనాదిశుభకార్యేఽవశ్య
కార్యే ‘సపిండికరణంకృత్వా కుర్యాదభ్యుదయంతతః’ ఇతి సపిండికరణాక
రణే శుభాసంభవాలైన పూర్వక్రియా యథాఽఽక్షిప్యతే తద్దైవైకాదశాహేన
కోద్దిష్టైన పూర్వక్రియాఽఽక్షిప్యతేఇతిచెన్నత్యంన్యాయతః, తథాపి ‘క్లౌ ॥ ద
శరాత్రేవ్యతీతేషు పిత్రాశ్చైదాధ్వేదైహికమ్ । పుత్రఃకుర్యాత్తదాశౌచంధ
దాతృమితిస్తృతమ్ ॥’ ఇతి పైతిననా దశాహాత్పూర్వం పితృమృతిశ్రవణే ద

శాహశాచాధ్వోదైహికయోర్విధానాన్నతదాత్యైషఇత్యలమ్ । కృతే దశాహ
కృత్యై శుక్రైస్కాదశాపాత్యాగతః పుత్రృడుప్రకశవోద్దిష్టకృత్వా దశాహంతి
లోదకందత్వాశ్రాద్ధాదికుర్యాత్ ‘ జ్యాయానెవతదూర్ధ్వమాచరతితచ్చా
ద్ధాదిమిత్రాంతకమ్ ’ ఇతి పద్ధర్తియవచనాత్. ...

అకృతై దశాహకృత్యై కర్తవ్యమాహ—

మూ—నిదేశాపేతు పితృశ్శృతాహందిదశాహంతముదకాదిదత్తైస్కా
దశాహద్వాదశాహయోరైవైకోద్దిష్టసాపిండ్యేకుర్యాత్.

వ్యా—నిదేశాపే నిగతేదశాహే, ఇదం జ్యేష్ఠపుత్రవిషయమ్. సపిం
డికరణాంతకృత్యై కనిష్ఠేనకృతేతు మాధవీయేవిశేషః ॥ శ్లో ॥ దేశాంతరగతః
పుత్రశ్శృతాహందిదశాహంతముదకాదిదత్తైస్కాదశాహంతంతిలోదకం॥
సపిండికరణశ్రాద్ధంకుర్యాదేకాదశేహని ॥ * ఇతి । అత్రాపి దశాహంతం
తిలోదకవిధానాచారసేన దర్శనత్యపి నపిండోదకాపకషణఃకార్యః.

అత్యవసామాహ—

మూ—దశాహంతరనెకేషాం దాపేపూర్వైవ ద్వితీయాదితోయం పిం
డం సమాపయేత్. ...

వ్యా—అత్యవసారితః—శ్లో ॥ దాహకార్యద్యయంస్యాచ్ఛేత్కరురైశ్చ వి
శేషతః । పూర్వైవసమాప్యేతతోయంపిండద్వితీయకమ్ ॥ * దశాహమధ్యే
పునరవసన్యన్య దాహశ్చైత్రస్య పిండోదకాదికం పూర్వప్రవృత్తపిండోదకస
మావనెన సమాపయేదిత్యర్థః । ఏవం పూర్వాశౌచేనైవోత్తరమపి సమాపనీ
యమ్ ॥ అంగిరాః—శ్లో ॥ దాహకస్తాద్దశాహేతుశవదాహంచరద్వది । పూ
ర్వైవసతుశుద్ధిస్సాన్వితీప్రొస్తద్వివసాద్భవేత్ ॥ * నారదః—శ్లో ॥ అంతదశా
శాహాచెత్కతుఃపునఃప్రేతస్యసంస్కృతిః । తస్మాచ్ఛుద్ధిఃపూర్వశేషాదేకోద్ది
ష్టంయథోదితమ్ ॥ * యథోదితమితి, ఏవం పూర్వైవైవాశౌచతోయపిండస
మావనెపి ‘ చతుర్థాశ్రాద్ధమాచరేత్ ’ ‘ ఏకోద్దిష్టంచతుర్థేహిని ’ ఇతి
త్యుహశౌచినామాద్యేకోద్దిష్టంచతుర్థాహోక్తం తదతిక్రమ్యేకాదశాహేన
కుర్యాత్ ‘ ఆద్యమేకాదశేహని ’ ఇతి దశాహశౌచినామేకాదశాహోక్తం
తదతిక్రమ్య దినాంతరేనకుర్యాత్, తత్తదుక్తదినేకుర్యాదిత్యర్థః । అంతదశా
శాహే ‘ దాహకస్తాద్దశాహంత ’ ఇతి దశాహగ్రహణాత్త్యుహశౌచే దశా

హశౌచాహుతాహౌ పూర్వేణసమాపనమితిదశమమ్, ' అసగోత్రస్సగౌ
త్రావా ' ఇత్యాదినచనంతం పెితాన్నభోజనాదికర్తృ సంస్కర్తృవిషయం
దృష్టవ్యమ్, అసపిండస్యపునః ' అసపిండృద్విజుఃప్రేతం వివ్రోనిహృత్వ ' ఇ
త్యాదినా మనునావిశేషోవిహితః. ...

అత్యవిశేషమాహ—

మూ—పిత్రోస్తద్వివసాదిదశాహంతమేవకుర్యాత్.

వ్యా—తదుక్తం ' పిత్రోస్తద్వివసాద్భవేత్ ' ఇతి || సంవతః—క్లో ' పూర్వకతాదశాహేతు పితరౌచేద్దవాత్పునః । పూర్వేణశుద్ధిరైవస్యాత్పిత్రోస్తద్వివసాద్భవేత్ || * తద్వివసాత్-పిత్రామృతేదినసమారభ్య. దశాహంచుద్ధిరిత్యర్థః । అతఃపిండోదకదానంచ దశాహంకుర్యాత్ ' యావదాశౌచం ప్రేతస్యోదకం పిండంచదమ్యః ' ఇతివిష్ణుస్మరణాత్.

మూ—ఏవం మిథః పిత్రోఃపితుఃకుర్యాత్తాతుస్సమాపయేత్

వ్యా—విజ్ఞానైష్ఠరీయే—క్లో || మాతర్భగ్యైప్రమీతాయామశుద్ధామ్రియతేపితా । పితుశ్చైవేణశుద్ధిసాన్యన్తాతుఃకుర్యాత్తుపక్షిణీమ్ || అన్యార్థః—అశుద్ధా-మాతృదశాహమధ్యే, పితృమృతౌ తన్నృతిదినాది దశాహరూపోయశ్చైవసేనశుద్ధివత్తి, తతశ్చపితుదశాహం పిండోదకదానంకర్తవ్యమ్, పితుర్దశాహమధ్యే మాతృమృతౌ పిత్రాశౌచే ఉభయోః తాయపిండదానాదికంసమాప్యపితృదశాహత్పరం మాతుఃపక్షిణీమాశౌచం కుర్యాదితి । ఏవం పక్షిణ్యాశౌచానుష్ఠానేపిపితురేకాదశాహవికొద్దిష్టంకుర్యాత్, ' క్లో || ఆద్యంత్రాద్ధమశుద్ధోపికుర్యాదేకాదశేహని । కర్తుస్తాత్కాలికిశుద్ధిరశుద్ధశుభ్రపునరేవసః || ఇతిశంఖస్తరణాత్. ...

మూ—బాలమరణే దాహాదిపితుః పిండోదకదానంవిధీయతే.

వ్యా—' క్లో || నాత్రివషాన్యకర్తవ్యాదాంధవైరుదకక్రియా । జాతదంతస్యవాకుర్యాన్నామ్మివాపికృతేనతి || ' ఇతి మనూక్రవికల్పాశ్రయణేన బాలస్య ' శిశురాదంతంసంహతాదాద్యావలక్ష్మ్యంతః । ' ఇత్యుక్తస్య దాహాకృతే ' అగ్నిసానంస్కృతస్యోక్తాపిండదానాదకక్రియా ' ఇతివచనాద్దాహాదిపిత్రోదకదానంకార్యమ్.

జ్ఞాతీనాంతు కృతచౌళై త్రివర్ణవామ్యతైజాయదానంభవతితవాహ

మూ—జ్ఞాతీనాంతు చౌళాదిత్రివర్ణాదివా పంచసప్తతితర్పణంస్తర్యతే.

వ్యా—అత్యగౌతమః—వా ॥ ఉదకదానం సపిండక్షిక్వతమాడస్య ॥ *కృతమాడస్య-కృతచౌళస్య ॥ వృద్ధకాశ్యానః—క్లౌ ॥ మృతందద్ధావ త్రిరాత్రేణ త్రివర్ణాదుదకంబలిమ్ । పంచమాద్యస్థితయసంశ్రాద్ధంకుర్యాచ్చతర్పితై ॥ * చతుర్థాదినశత్యధః ॥ క్లౌ ॥ అద్ధాదేవాష్టమామాధ్వమేకోద్దిష్టానిషాడత ॥ * బోధాయనీయేచ—క్లౌ ॥ త్రివర్ణాదుదకంపిండంశ్రాద్ధాంతం పంచమాత్పరమ్ । అష్టమాత్పరకలంగాహ్వంసపిండికరణంవినా ॥ * సంగ్రహేచ—క్లౌ ॥ ద్వాదశాద్యత్పరాదర్వాకౌగండమరణేనతి । సపిండికరణం నస్యాదేకోద్దిష్టానికారియేత్ ॥ ద్వాదశాద్యత్పరామాధ్వంసపిండికరణంభవేత్ ॥ * స్తుత్యంతరచ— క్లౌ ॥ కన్యాబాలకుమారేభ్యస్త్రహం పిండోదకక్రియా ॥ ఇతి ॥ శిశోస్త్రీవత్పరార్మాధ్వముదకంపంచసప్తతిః । త్రిరాత్రాత్పిండదశకంసర్వేషాంతర్పణంభవేత్ ॥ * ॥

ఇకమాహ—

మూ—పంచమాద్ధాదినంచయనముపదిశ్యతేఽనుపనీతస్య తూష్ణీం తత్కుర్యాదేవం పృష్ఠాద్ధాదినవశ్రాద్ధాన్యేకో తరవృద్ధిశ్రాద్ధాన్యేకోద్దిష్టంచ తంత్రితక్కుర్యాదుపనీతస్య విధివన్నవమాద్ధాదిపూర్వోక్తాని షాడశశ్రాద్ధానిచశిష్యంతే త్రయోదశాద్ధాదిపూర్వోక్తానిసోదకుంభశ్రాద్ధాని సపిండికరణంచ.

వ్యా—సప్తప్రాథాన్యేతానిసూత్రాణి సాక్షివచనానిప్రాగవప్రదర్శితాని.

అస్యాపవాదమాహ—

మూ—సతివివాహేఽష్టమాద్ధాదినపిండికరణాంతంసర్వంమంత్రోపతుగ్రార్యాత్

అత్య స్తుత్యంతరవచనముదాహరతి—

మూ—‘ క్లౌ ॥ సప్తమాద్యత్సరాదూధ్వంగృహస్థానాందిజన్తనామ్ సపిండికరణంకార్యంసప్రాగితియమోదితమ్ ॥ ’ ఇతివచనాత్

వ్యా—యక్తంచైతత్, వివాహేనతి ‘పాణిగ్రహణాదధిగృహమేధినోర్వృతమ్ ’ పాణిగ్రహణాద్ధినహత్వంకమంసు కర్తవ్యతాతః వివాహగ్నోకుర్వీత ప్రశ్నహంగృహే ఇత్యాదిశాస్త్రేశ్చౌతస్కార్తగాహ్యక ర్తవ్యధికారవిధానాత్.

(స్త్రి)యా శ్చైవనమితి ప్రాగైవ ప్రదర్శితార్థమాహ—
 మూ—సర్వసంచైవసం(స్త్రి)ణామ్.

వ్యా—(స్త్రి)ణామూఢానాం దాహాదిసపిండికరణాంతం పెరితకృత్యసర్వ
 మేవం మంత్రవత్కార్యమిత్యర్థః ॥ అత్రయాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో ॥ ఏతత్సపిండికరణమేకోద్విష్టం (స్త్రి)యాఅపి ॥ * ఇతి ॥ ఆపస్తంబః—వా ॥ అత్రహ్యధికాంశాస్తేర్భవతి, సానిష్ఠాస్తృతిశ్చ ॥ * యాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో ॥ మాతుర్భవదగ్రజాయులేద్విత్తిమంబంబంధనాల్ బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశస్తస్తాదేద్విజాస్తృతాః ॥ నిషకాదితశానాంతాస్తేషాంవైవంత్రుతిఃక్రియాః ॥ * ఇతి ॥ ' శ్లో ॥ వైవాహికోవిధిః(స్త్రి)ణామాపనాయనికఃస్తృతికః ॥ ఇతిమనుః ॥ తస్మాదుపనీతానామూఢానాంచ విధివదార్థవైహికకార్యమిత్యర్థః.

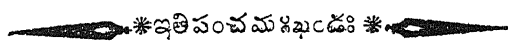
‘ యన్నామ్నతంస్వశాఖాయామ్ ॥ ఇతి స్వగృహ్యనుక్తా విరుద్ధాశానుప్రాసస్య ప్రాగైవ ప్రతిపాదనాత్ స్తారకర్తసు సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేన సర్వస్తృత్యుపసంహారకతవ్యఇత్యత్ర కాత్యాయనవచనముదాహరతి.

మూ— ‘ శ్లో ॥ సర్వశృత్యుపసంహారాచ్ఛ్రాంతేహక్తోయథావిధిః ॥

ర్వస్తృత్యుపసంహారాత్ స్తారైమా కస్తథావిధిః ॥ ॥ ఇతికాత్యాయనః

వ్యా—స్తారవదు గాహ్యోపలక్షణమ్ ॥ అతస్స కాంత్యాణామాకాంత్యా

పూరణస్యాప్యతఃకతవ్యత్వాదను క్రమస్యపేక్షితం శాస్త్రాంతరొక్రమనుష్ఠేయమేవ, నహి క్వచిదపి నిరపేక్షంకరణమస్తి, యథాహుః ॥ శ్లో ॥ నహి తత్కరణం లోకేవదేవాకించదీదృశమ్ ॥ ఇతికర్తవ్యతాసాధ్యేయస్యనానుగ్రహేర్ధితా

పెరితశరీరోత్పత్తిప్రకారమాహ—

మూ—ఏవమన్వహం దత్తైఃపిండైః ప్రేతాకృతిఃస్తర్యతే.

వ్యా—అత్రబుధ్యన్యంగః—శ్లో ॥ ప్రథమేఽహనియత్పిండం తేన మూఢాభిజాయతే ॥ చక్షుశ్శ్రోత్రేనాసికాచద్వితీయేఽహనిజాయతే ॥ భుజౌపక్షస్తథాగ్రివాతృతీయేఽహనిజాయతే ॥ నాభిస్థానంగుదంలింగంచతుర్థేఽహనిజాయతే ॥ ఊరూచపంచమేఽహుష్యౌష్మేమేదః ప్రజాయతే ॥ సప్తమేతు సిరాస్సర్వాజాయంతేనాత్రసంతయః ॥ అష్టమేతుకృతేపిండే సర్వరోమాణ్యసంతరమ్ ॥ నవమేవీర్యసంపత్తిర్దశమేక్షుత్పరిక్షయః ॥ దశమేనతుపిండేనత్యుపేత్తి

తస్యజాయతే । అశౌనాంతతస్యమృక్ష్మిండదానంసమాప్యతే ॥ తత్రాశ్రద్ధం
వ్యధాతవ్యంసర్వవణేష్వయంవిధిః । ఏకోద్దిష్టాత్పితృతప్తం పిండ
యోగతః ॥ * ॥

ఉదక దానానంతరం ప్రభూతబలిం కేచిత్కుర్వంతి తదయ క్రమిత్యాహ-
మూ—దశమేఽహిన్న మహతీక్షుద్భవతి తన్నిన్నతిః ప్రభూతేన బలినా
దశమేపిండే దత్తైఃసంతరం ప్రేతాత్థాపనస్థరణాత్తతస్తత్ప్రవా
నాత్ప్రాగేవ కుండసన్నిధౌ ప్రభూతబలిందద్యాన్నాత్రి వారా
దిదోషచింతా, బలఃక్షున్నిన్నత్యథాత్వాద్దశాహవష తత్సంభవా
త్తత్సూర్యం బలిప్రదానస్య నిరథకతాన్వేషిండోదకదానవదదౌ
మాత్ స్మృతివ్యనిషేధాచ్చ దశాహవష ప్రభూతబలిదేయః,
ప్రేతస్య మున్నిన్నత్యాకులమభివధత్.

వాగ్—ఉక్తైర్మైత్రుభిదశాహోదక దానాత్ప్రాగేవ ప్రభూతబలిదేయః,
'దశమేక్షుద్భవతి' ఇతి దశాహవషక్షుత్సంభవస్థరణాత్ । తతస్తత్ప్ర
వృత్తదధావేన బలిప్రదాననిరథకమేవ । తతోఽత్ర దశాహే ప్రభూత
బలిప్రదానె వారాదిదోషచింత్యవష వైధేకమణితుప్రాప్తేకాలదోషం
సచింతయేత్ 'ఇతిస్త్రుతేః ॥ యథా శుక్రవారాదౌ పిండోదకదానక్రియ
తే తథా ప్రభూతబలిప్రదానేనదోషః ॥ అతశ్శుక్రవారవజ్యేత్వస్థరణం
ప్రారంభసంచయశ్రద్ధనిషయమ- సహిస్తృతిమా క్వచిదప్యదకపిండదానప్ర
భూతబలినిషేధోస్తి, అతః ప్రత్యక్షే శుక్రవారేన ర్వేషాం దశాహేబలిదేయ
వష ॥ అత్రవ్యాసః—క్లౌ ॥ తిలోదకేచచిండేచదత్తైఃదశమేఽహని । అత్తనా
త్థాపనకృత్వాతతః ప్రేతంవిసర్జయేత్ ॥ * అతఃపిండదానాత్ప్రాగేవప్రభూ
తబలిదేయః ॥ యక్రచ్చైతత్ 'క్లౌ ॥ దశమేనతుపిండేనతృప్తిఃప్రేతస్యజా
యతే । 'ఇతివచనాచ్చ కృభోజనవత్ప్రప్రప్రప్రేతస్య బలిప్రదానాయోగా
త్ ॥ సంగ్రహేచ—క్లౌ ॥ దశాహేఽశ్చానముత్థాప్యశాంతిహోమంసమాచరే
త్ । సర్వాంగత్కౌరకర్తాత్రీన్నానాంతేవసంభవేత్ ॥ * ఏవం పిండదానా
నంతరం ప్రేతాత్థాత్థాపనశాంతిహోమస్థరణేన మధ్యేఽనవకాశాత్ప్రాగేవ బ
లిదానమితినిశ్చయః ॥ అఖండాదర్శే—వా ॥ అగ్రోదకపిండబలిప్రదానా
త్ప్రేతతృప్తిఃప్రేతప్రేత్య సంతతివృద్ధిర్భవతి ॥*ఇతి॥ ప్రత్యహంయత్పిండోద

కదానందశామయచ్చప్రభాతబలిప్రదానంతాభ్యాంప్రేతస్యత్పిష్టవత్పిష్టః

ప్రయోగమాహ—

మూ—అథ మధ్యాహ్నాన్నాత్వాఽఽద్యవాసాన్నంకల్పన్ వరసీధ్యవ
రిషిచ్య సవ్యంజానావద్య మాజయతాం మమప్రేతత్యవోమార్జ
యితాఽఽముక్షే ప్రేతాయైతం బలిమేతం ప్రిడమేతాని నానా
వ్యంజనాన్యేతాని పృథుకాపూపఫలానిద దదామితి దత్వాఽముక
ప్రేతైతేమేతాన్యపత్తిప్రేత్యుపస్థాయ పూర్వవదవోమాజయితాన్
ఽఽతురవ్యంజనంకల్పత్వా న్నాత్వాదకపిండదానం సమాప్య శిలా
ముత్తాప్య యవానాప్య మృద్ధిరవటమాపూర్వాన్యప్రైవక్యత్వా
ఽశ్శద్వయమపుప్రక్షిప్యన్నాత్వాసర్వాంగవపనం జ్ఞాతిభిస్సహ
కరాపర్వాస్తతశ్శాంతికర్త...

వ్యా—ఏతం పిండబలిమేతాని నానావ్యంజనాన్యేతాని పృథుకాపూపఫ
లాన్యపత్తిప్రేత్యుపస్థాయ, స్థిత్యైతిశ్చేషః ‘క్షా’ లాజహోమేచసీమంతేదేవతా
వాహనేవరే! అప్యైతిప్రేత్యుపస్థానైషడేతేభ్యగువాదితాః ॥ ‘ఇతిస్త్రుతైః ॥
పిండోపస్థానే తథా శిష్టాచారదర్శనాచ్చ ॥ అన్యత్-తీర్థండుమ్ । బోధాయ
నీయవృత్తా ॥ వా ॥ దశమ్యాంవికృతబలిందత్వా పిండంతే శిలాంకాంస్యేనిధా
యాపునవిసజయేదథనంస్కర్తుం దత్తపనిధిరతేషాం శాంతిహోమకర్తవ్య
తిపద్యతే ॥ * ఇతి ॥ దేవలః—క్షా ॥ దశమేఽహనిసంప్రాప్తే న్నానంగా
మాద్భహిర్భవేత్ । తత్రాత్మాజ్ఞానివాసాంసీకేశశ్చక్రనఖానిద ॥ * ఏవం పిం
డోదకదానానంతరం న్నానాంతవ సర్వాంగవపనవిధానాత్ ‘న్నానాంతే
వపనంభవేత్’ ‘ఏషప్రథమోఽలంకారః’ ఇతినియమాచ్చ శాంతిహోమా
త్ప్రేగేవ వపనంకార్యమ్.

‘నవమ్యాంపుష్పాయామ్’ ఇత్యాదినా శాంతిహోమముక్త్యా ‘నాపితక
ర్తాణిచ కారయంతేషప్రథమోఽలంకారః’ ఇతిసూత్రకారఃప్రాహ,తత్క్ర
మేణ కేచిన్తదధియశ్శాంతిహోమానంతరం వపంతితన్నయక్తమిత్యాహ—

మూ—వపనస్యశుద్ధ్యథాత్వాచ్చుద్ధస్తేవ శాంతికర్తవ్యధికారశ్శాంతిక
ర్తానంతరం భోజనఖిట్యావశ్యాయనోపదేశాద్భుక్తస్యవపననిషేధాచ్చ
శాంతికర్తవ్యః ప్రాగేవవపనంకార్యమ్.

వ్యా—‘మృతావాపిపాత్యగమేధ్యాయత్కేశస్తశ్శుమృతామేవత్వచమమే
 ధ్యామపహత్య యజ్ఞేయోభూత్వా మేధముపైతి’ ‘క్లౌ ॥ శుద్ధింకుర్యాత్రథా
 విద్యాక్షమలానాం దేహజన్మనామ్ । కృత్తకేశనఖశ్శశ్శుస్త్రిపత్కేమ గృహీభవే
 త్ ॥ ’ ఇతిశ్శుత్తిస్తృతిభ్యం వపనస్య శుద్ధ్యర్థకత్వావగమాత్ ‘శుచినాకర్త
 కత్తన్యమ్’ ఇతిశుద్ధ్యకర్తాంగత్వవిధానాచ్చానుప్రకశస్య శాంతికర్తానధికా
 రిత్యర్థః ॥ ‘అత్యోభయం ప్రహరతియేనజహోత్యజమేతదహఃవచంతి యపా
 జనంచాజౌసీత్యజస్య ప్రాశ్నంతింహవోసీతియపాదనస్యచాత్రాసందీప్తల్ప
 నధిరోహంతి’ ఇతి హోమానంతరం భోజనఖట్వాశయనోపదేశాత్ ‘నన్నా
 తథుక్తోత్రాటభూషితానామ్’ ఇతి భుక్తస్యవపననిషేధాత్ ‘సానాంతేవప
 సంభవేత్’ ఇతి తర్పణానంతరంసానాంతేవపనవిధానాచ్చ వపనం కృత్వైవ
 శాంతికర్తకత్తన్యమిత్యర్థః । సూత్రకారస్యాప్యేవమేవభావః, అన్యథా
 హోమానంతరమంజనస్య ద్వితియాలంకారస్య పశ్చాద్భావిత్వం, ‘ఏషప్రథ
 మాలంకారః’ ఇతి వపనస్య ప్రథమభావిత్వంచ నఘటతే.

నను ‘నవమ్యంపుష్పాయాం’ ఇతిసూత్రం, ‘నవమ్యం పృథాతా
 యాం’ ఇతిభాష్యం, అతఃప్రాతరేవశాంతికర్తకార్యమిత్యత్రాహ—

మూ—నప్రాతశ్శాంతికర్తపుష్పిశబ్దస్య దివసపరత్వాత్, ‘అహర్వ్యష్టిః’
 ఇతిశ్శుతేరనశ్శుత్వాదిశ్శుతేరంజనాద్యలంకారస్మల్లేశ్చ తత్పరమా
 తురవ్యంజనాయోగాత్కర్తృమధ్యే కర్తాంతరానుష్ఠానాసంభవాచ్చ
 బొధాయనాశ్వలాయనాదిషు తథాదర్శనాచ్చ. ... ।

వ్యా—ఏతైష్వష్టిహేతుభిఃప్రాతశ్శాంతికర్తనకార్యమిత్యర్థః । ఏతై
 కోహేతుర్నప్రాతశ్శాంతికర్తైత్యన్యసాధకఇత్యభిప్రాయేణ హేతునాం పృ
 థజ్ఞిదేశః । ఏవమన్యత్రాపిదృష్టవ్యం ॥ ‘రాత్రిరాప్వఉహః, అహర్వ్యష్టిః’
 ఇతిహిస్మాయతే । అతాదశమదివసఏవ తన్యకార్యత్వంప్రతీయతేనప్రాతః
 పుష్పిశబ్దంప్రయంజనస్యాప్యమేవాభిసంధిరనుసంధేయః ॥ అన్యథా, ‘అ
 నశ్రవోఅనమీవాః’ ఇత్యనశ్శుత్వశ్శుతివిరోధస్సాన్యత్ ‘అతురవ్యంజనాని కు
 ర్వీరక’ ఇతి ప్రభూతబల్యనంతరం క్రియమాణాతురవ్యంజనవిధివైయధ్యం
 స్యాత్ । క్రియతేహి తదాతురవ్యంజనగసర్వైః । కించ ‘త్రైకకుదేనాంజనే
 నాంజతేవేతసమాలిః’ ఇతినేత్రాంజనాద్యలంకారిస్తర్యతే, తచ్చాతుర

వ్యంజనేదిరుధ్యతే । కించ ‘ అనమాప్తేతస్మిన్నైవకుర్యాద్వ్యతాంతరమ్ ’
 ఇతినత్పూర్వకమమధ్యే శాంతికర్తృకరణంచాత్మంతవిరుద్ధమ్ । కించగృహ్యం
 తచే సింహాదకదానసమాప్త్యనంతరమేవ శాంతికమవిధిద్భవ్యతే ‘దశమే
 హనికేశశ్శశులామసఖానివాపయిత్వాగ్రామశ్శశానయోర్ధ్వే మహావధేవృ
 త్తనూలేవా’ ఇతి త్రౌరానంతరమేనశాంతిహోమోవిధాపుక్తః । తథాతాబో
 ధాయనాశ్శశులాయనయోశ్చ ఉదాహృతవిధిగ్రంథప్రకారవద్యశ్యతాత్మకః
 అతఃప్రాతస్తవ్యధానంశాస్త్రనిప్రతిషిద్ధమితిసిద్ధమ్. ...

అత్ర కేవలం దాశాజ్ఞాతినానిషిద్ధమాసాదౌ మృతిజన్మనోర్వపనంకార్య
 మిత్యాహుస్తాన్పుశ్శాహ— ...

మూ—మృతిజన్మనోర్దశాశాజ్ఞాతినానిషిద్ధమవసేతత్కాలమాసక్షణ
 తిధివారాదినశించిచ్చిస్త్యం బహుస్తృతివిహితత్వాదవిగీతశిష్టాచా
 రాదకరణే పితౄణాంసప్తసప్తచదోషస్తరణాచ్చ.

వ్యా—అత్ర విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥శ్లో॥ దశమేఽహనిసంప్రాప్తేన్నానంగా
 మాద్భూహిభవత్ । తత్రత్యాజ్యనివాసాంసి కేశశ్శశుసఖానిచ ॥*॥ ఆచస్త
 మ్భిః ॥వా॥ నాపితకమాణిచకారయంతపిషప్రథమాలంకారః ॥*॥ జ్యోతి
 శ్శాస్త్రే ॥శ్లో॥ జననేమరణేచైవ నవసందశమేఽహని । ఆతస్మాన్నాధికారిస్యా
 దాశౌచంసర్వదాభవత్ ॥*॥ నసిష్ఠః ॥శ్లో॥ వివాహేపంచమాహేచదశాహే
 మృతసూతకే । నద్యఃత్రౌరంప్రకుర్వితనతురంగోపజీవినామ్ ॥*॥ సంగ్రహే
 చ ॥ శ్లో॥ దశాహేవపనంకుర్యాచ్ఛుద్ధ్యధామృతసూతకే । మాసక్షణతిధి
 వారాణాందోషోనాస్తీతిశాకలః ॥*॥ శ్రీధరీయేద ॥శ్లో॥ మృతాహేకేశవపనం
 దశాహేశేషవాపనమ్ । అశోభనమనాయుష్యంమృతాహేఽశేషవాపనమ్ ॥*॥
 అశేషవాపనమితి పదచ్ఛేదః ॥ ‘‘ అనుభావినాంచపరివాపనం’’ ఇతివపనంమృ
 తినిమిత్రమ్, జ్ఞాతినామ్, అవరవయసామ్, తెషామేనదశాహేనవసం శుద్ధ్యర్థం
 వైమాఘ్రపాదః ॥శ్లో॥ వపనంయోనకురుతేసూతకేదశమేఽహని । మృతావా
 పితరస్తస్యమజ్జంతినరకేశుచా॥శావెచసూతకేచైవదశాహేవపనంస్తృతిమ్’తి
 ధివాక్షణ్యోగానామనవేత్తేతిగౌతమః ॥ ఏతత్సర్వంతత్కాలవిషయందశాహ
 గ్రహణాత్ । దశాహాతిక్రమేతు ‘‘ ఏతస్మిన్కాలేఽస్యామాత్యాః కేశశ్శ
 శూణివాపయంతే యే సన్నిధానేభవంతివికల్పఇతరేషు వాపయోర్నివతేఽర్థ

శాస్త్రశ్రుతవతాతువప్రవ్యమేవ । నన్నిధానైపిబోధాయనస్యవికల్పః ॥*॥ శ్లో॥ స
 న్నిధానేసపిండానాంవపసంస్యాద్ధురోమృతౌ । మహాగురూణాంనర్వత్ప్రదా
 హకస్యాగురోరపి ॥*॥ ఇతిబోధాయనాదివచనానుసారేణ అతిక్యాంతేతు మా
 సక్షాతిధివారాదివోషసమ్భవే నివతేరన్నిత్యక్రంగ్రాహ్యమ్, మాసాదిహ
 షాభావతువాపయేర్కశ్రుతవతాతువప్రవ్యమేవేతుక్రంకార్యమ్ । తదాహ ॥
 శ్లో॥ “అతిక్యాంతేదశాహేతు విషమాహఃప్రశస్యతే ” ఇతిఉక్తదినఇతివివే
 కః । అత్యేగురుశబ్దేసపితృవ్యాగ్రజమాతులాఉచ్యంతే । మహాగురుః, పితౌ౭౭
 చార్యశ్చ ॥ యత్తువిజ్ఞానైశ్వరీయే ॥శ్లో॥ ప్రథమే౭హనికతవ్యంక్షురకర్తవ్య
 యత్తుతః । తృతీయేపంచమేవాపి నప్రమేవా౭౭ప్రదానతః ॥*॥ ఆప్రదాన
 తః-ఆప్రాద్దాత్, ఏకాదశాహంత్రాగ్రిత్యధః ॥ యచ్ఛాఖండాదశే ॥శ్లో॥
 అనుప్రకాశోయఃపూర్వం సద్విత్తీయశ్చతీయయోః । పంచమేనప్రమేవాహ్నిద
 శాహేవాపివాపనుత్ ॥*॥ తద్వయమీదృశమన్యద్వచనంచానన్నిహితవిషయం
 ప్రథమాహస్యశ్రుతవారణ్యేపుత్రవ్యతిరిక్తవిషయంవా । తదుక్తమ్ “శౌక్యధ
 వారేయదివా ” ఇతి । ఇదంచప్రాగైవోదాహృతమ్ । అత్రవక్ష్యేసన్నిధానై
 దశాహేచ వపసంకార్యం “దశాహేవపసంకుర్యాచ్ఛుద్ధ్యధఃమృతసూతకే”
 “వపసంయోనకురుతే ” ఇత్యాదిస్తృతైః ॥ విధిరశ్చే ॥ శ్లో॥ దీక్షాకాలభిషే
 కేవ్రతనియమవిధానూతకేప్రకార్యేదేవార్చారమ్భకాలేనరపణివచనాద్వ్యా
 చ్ఛ్లాణానుజ్ఞయాచ । బంధాన్తుకైవివాహేతనుచఖవసనైసర్వకాలంప్రశస్తం శౌ
 క్యేయత్పైవ్రతకృ (త్యేనవపతిభయదం)త్యంసవరమతిభయం) కేశవత్ శ్రుత్యకా
 ర్యమ్ ॥*॥ శ్రిపతిశ్చ ॥శ్లో॥ ఆజ్ఞయానరపతేద్విజన్తనాందారకర్తవ్యతనూ
 తకతుచ । బంధమోక్షమఖదీక్షణేవపితౌరమిష్టమఖిలమచాడుషు ॥*॥ వసిష్ఠః
 ॥శ్లో॥ వైధేకమణితుప్రాప్తేకాలవోషంసచింతయేత్ । నద్యఃక్షౌరంప్రకుర్వీ
 త మాతాపిత్రౌమృతౌతథా ॥ జాలేసామెతథాతీర్ధే వ్రతేచాంద్రాయణేషు
 చ । యస్యకేశాశ్శిరోజాతాదశమేహన్యవాపితాః । ఆశౌచంతస్యకేశేషులీయ
 తేనాత్రసంశయః ॥*॥ ఇత్యాదీని పరశ్శతవచనానిసంతి తానివిస్తరభయా
 న్నులిఖ్యంతే.

అత్యాతిప్రసంగనిరస్యతి—

మూ—ప్రథమే౭హనికర్తవ్యం వపసంమృతబంధుభిః । దశమే౭హనిక

తే=వ్యంసూతకైచతథాపితుః ॥ ౫౫ ఇతిసూతకైపిత్వమాత్రస్యవపన

విధానాన్నాన్యైమాంవపనమ్.

వ్యా—యత్తు అఖండాదర్శే॥శ్లో॥దంపతీశిశునాసాధ౯ంసూతకైదశమేహని ।
త్రైరంకుర్యస్తతఃసూతాస్సన్నదానాదికమ౯సు ॥౫॥ తత్తులూకేనమాచారా
భారాదసంభవాద్భు నమాతుర్వపనంనాపిశిశోఃకింతుపితు రెవవపనంకై ముత్యై
నీత్యాప్రతిపాదయతి

అత్రనియమమాహ—

మూ—ఏవందశాహఏవవపనవిధానాల్ “ ధారయేదాదశాహంతమతః
ధ్వంనధారయేత్ ౫౫ ఇతినియమాచ్చసూతకేదశాహత్పాజ్ఞకా
ర్యమతఃధ్వంచనధార్యమ్.

వ్యా—“ దశాహేవపనంకుర్యాత్ ౫౫ ఇతిదశమేహేన్నైవవపనవిధానా
త్రత్రాకరణై కమాధికారీనభవతి “ అతస్మాన్నాధికారీన్యాల్ ౫౫ “ ఆశౌ
చంతిన్యకేశేషు ౫౫ “ మజ్జంతినరకైశుచా ౫౫ ఇత్యాదిస్త్యతిభ్యః । సంక్రమే
చ ॥శ్లో॥ అశుచితాన్వన్నపూ ర్నైద్యుర్నాపరేద్యుఃకదాచన । దశమేహనివై
త్రైరంకుర్యాదేవావిచారయత్ ॥౫॥ ఏవంమాసతిథివారాద్యవిచారేణదశాహ
ఏవవపనవిధానాజ్ఞాతినాంమరణేపితుశ్చప్రసవేదశాహఏవవపనం కార్యమితి
సిద్ధమ్ । తతశ్చకేచిత్ స్త్యత్యనభిజ్ఞాఃస్త్రీప్రసవేమాసాదికం విచారణీయమితి
నదంతి॥తదనాదరణీయం బహుస్త్యతివిరుద్ధత్వాల్ స్త్యతిమతథాదర్శనాచ్చ
నహిక్వచిత్ స్త్యతిమస్త్రీజననెపుంజననఇతి విశేయాద్యశ్యతే సామాన్యేనజనన
మాత్రావలంబనెనహిదశాహేవపనంవిధీయతే, ఏవశిష్టాచరంతి.

పత్నీబహుత్వైకస్యాశ్చిత్ప్రసవకస్యాశ్చిద్గర్భేచ కిమధఃశిరౌవపనం కా
ర్యమితి కాతరికావాదంతి తాన్ప్రత్యాహ—

మూ—గర్భిణ్యోఽపత్నీభ్యద్యేకాప్రాసవిష్టభర్తాత్రైరంకుర్యాజ్ఞా
తకాదిసుర్యాల్.

వ్యా—ప్రాసవిష్ట- ప్రసూతా ॥శ్లో॥ “ భార్యైయన్యతుగర్భిణ్యౌపా
కభార్యాప్రసూతికా । వపనంనైవకుర్వీత జాతకమాదికారయేత్ ౫౫ ఇతివ
చనాన్నాత్రచోద్యావకాశః.

ప్రయోగమాహ—

మూ—అథగామ శ్తశానయోమక ధ్యేవృక్షమూలెవాయజ్ఞోపవీతీసఃకల్పనీ
 లోకికమగ్నిముపసమాధాయ పాగ్గుదగఁగై గదఁరైః పరిస్తీర్యాప
 రేణాగ్నింలాహితంచర్తానడుహం పాగ్చినగ్గీవము త్తరలొమాస్తీ
 ర్యతస్తిన్యైతసమాలినొజ్ఞాతిన క్తక్రమణాధ్వర్యః “ ఆరోహతా
 యః ” ఇత్యాదౌప్య “ యథాహాన్యసుపూర్వం ” ఇతియథాజ్యే
 వ్రం(స్త్రీ)రగ్గీయధావృద్ధఃజ్ఞాకీకపరికల్పశ్చప్రతిలోమకృతౌవారు
 ణౌ సుగ్రీక్శ్చపౌప్రతితప్య సంమృజ్య వోక్ష్యన్విధాయాగ్నిం
 తూష్టింనమంతంప్రదక్షిణం పరిషిచ్య సుగ్రీవేణాజ్యంసుగ్రిచిచతుర్వ
 హీత్వా “ సహితేఅగ్నే ” ఇతిహుత్వాపూర్వవద్దహీత్వా “ అ
 పసశ్శోశుదఘమగ్నేశుశుధ్యారయిమ్ । అపసశ్శోశుచదఘంమృత్య
 వేసాప్సహ ” ఇతి హుత్వా అథసకృత్సకృద్దహీత్వా “ అపసశ్శో
 శుచదఘమ్ ” ఇత్యనువాకేనవాభ్యాందావభ్యాం వాక్యాభ్యాం
 దశాహుతీస్సుగ్రివేణాహుయాత్పత్రిహోమంహుతశేషం కస్తింశ్చ
 త్వాతేనినయేత్సుగ్రివృవౌప్రహృత్య పూర్వవత్పరిషిచ్య ఉత్త
 రేణాగ్నింప్రాజ్ఘ్నుభావస్తేతంలాహితమనడాప్సహమ్ “ అనడాప్స
 హమనాప్సరథామహే ” ఇతికనిష్ఠప్రథమాజ్ఞాతయోఽనాప్సరభ్యా
 నడుహాసహ “ ఇమేజీవాః ” ఇతిప్రాచీందిశంఁగచ్ఛేయఃవశ్చౌ
 ద్గచ్ఛన్నధ్వీర్యుర్వేతసశాఖామవశాశ్చ సహగృహీత్వాఽనడుత్ప
 దాని “ మృత్యోఃపదమ్ ” ఇతివిలాపయన్ గతాన్జ్ఞాతీక ప
 స్థాప్యజేవతాంమృతానామంతరంభవేదితి మనసాధ్యాత్వాజ్ఞాతిభ్యోద
 క్షిణతః “ ఇమంజీవేభ్యః ” ఇత్యశ్చానంధాపయితావేధ్వర్యః(స్త్రీ)
 ణౌమంజలిహుహుతశేషంపాత్రక్షిప్తమాజ్యం “ ఇమానారీ ” ఇ
 తినినయేత్, అత్రప్రతిస్త్రీమంత్రావృత్తిస్సంస్కారత్వాత్, స
 కృదేవతికెచిత్, బహువచనాంతత్వాదితిభావ్యమ్, స్త్రీయస్తేర్దు
 ఖాన్యవమృజ్య “ యదాంజనమ్ ” ఇత్యంజనెనాకీణ్యాంజేరన్,
 “ అథాధ్వర్యః యథాత్వమ్ ” ఇతిపృథివ్యామోషధిస్తంబంప్రతి
 ప్తాప్యాంకృత్యదీపహస్తాః స్త్రీరగ్గీతఃపగ్ధాప్య గృహాన్సుగ్రివే
 త్యాగారహ్యోత్తరపూర్వదేశేసంకల్పన్విగ్నుపసమాధానాదివ్రతి

పవృఖండే-శాంతిహోమాం లెసహభోజనాది

పద్య పరిస్తీర్యానలూమకృతావారణా సుక్ సుగ్రహాపరితవ్య
సంమృజ్య వోక్ష్యునిధాయ పూర్వవత్పరిషిచ్య సుగ్రహేచతుర్థా
ఆజ్యఃసుగ్రహిహితావా “ అసందాయ ,, ఇతిహుతావ పునశ్చే
పంగృహితావా - “ నవైతల్లి ,, ఇతిహుతావాప్రాయశ్చిత్తంచసుక్
సుగ్రహప్రహృత్యపూర్వవత్పరిషిచ్య పుణ్యాహంవాచయేదపివా
శాంతికర్తవ్యం నైతత్త్రైవైతే ఆహుతీజుహూయాదోబధాయనా
దౌ తథాదశనాత్.

వ్యా—అథ-వపనానంతరమేవ, శాంతికర్తావసరఇత్యర్థః । ఆనడుహాలా
భ “ విశిష్టాభావేసామాన్యస్రతినిధిస్తద్ధర్మావాసాత్ ” ఇతివచనాత్తదా
కారంమృగచర్మగాఢ్యామ్ । సకృత్సకృత్, నద్విస్త్రీరావ! దశాహుతీనాం
ప్రత్యేకం నకృదవదానమితిపిపార్థః । ఇతిభాష్యమితిఇదంవాక్యంపూర్వతో
త్తరత్రయకాకాక్షిరత్సంబధ్యతే । అథేత్యాదిసూక్ష్మాక్లంసరవంభామ్యాభాషిం
ధనమిత్యర్థః । ఉక్తక్రమేణ - కనిష్ఠఃషడధమమితిరేయథాస్వర్థకరౌపశ్యాది
త్యుక్తప్రకారేణ “ యథాజ్యేష్ఠంస్త్రీః ” ఇతిపురుషవత్ స్త్రీణామపిన్యా
యతౌల్కాత్ “ యథాహాన్యనుపూర్వం ,, ఇతిమంత్రలింగాద్బాధాయనేత
థాదశనాచ్చ యథాజ్యేష్ఠకల్పనైత్యర్థః “ ఇమానారీరవిధవాసుపత్నీః ,,
ఇతిబహువచనాంతత్వేన మంత్రాంతేస్త్రీణామంజలిష్వాజ్యంనినయేదితికేషాం
చిత్పక్షః, భాష్యకారమతంతుసంస్కారార్థతయాహుత శేషాజ్ఞాననయనెప
ప్రత్యేకం మంత్రావృత్తికతవ్యేతి । తదా “ వాయువన్ధ-అదితిఃపాశాక-బ్రా
హ్మణానాంతాన్, ఇత్యాదిష్వివబహువచనంద్రష్టవ్యం । బొధాయనఇతి, “నహితే
అగ్నే ,, ఇత్యాదిభ్య “ అసందాయప్రమోదాయ ,, “ నవైతల్లిప్రమీయతే
ఇతి మంత్రద్యయహోమాంతమేకంకర్తాచరంతి, తదవలంబనెనాపస్తమ్బినో
పిశాంతికర్తౌలైతత్త్రైవానందాదిహోమం జుహ్వతిసగృహే! పృథక్కర్మత్వే
ద్యోతనాయానందాదిహోమకరిష్యఇతిసంకల్ప్యాచరంతి, అతశ్శాంతికర్మ
సమాప్త్యసంకల్పవృత్తాభ్యాం మంత్రాభ్యాంహోమాకతవ్యే । అత్రసూత్రిం
వా॥ నవమ్యంపున్యస్తాయాం యజ్ఞోపవీత్యంతరాగ్రామం శ్మశానంచాగ్నిముప
సమాధాయ సంపరిస్తీర్యావరేణాగ్నింలాహితంచర్మానడుహం ప్రాచీనగీ
వముత్తరలూమాస్తీర్యతస్త్వీతనమాలినోజ్ఞాతీనారోపయతి, “ఆరోహతాయః

ఇతి అత్రైనానసుపూర్వాక్ కల్పయతి “ యథాహాని ,, ఇతి ప్రతిలోమకృతయా వారుణ్యాసుగ్ధాద్వేచతుగృహీతజహాతి “ నహితేఅగ్నేతనువై,, ఇతి దశస్సుగ్ధాహుతిః “అపనశ్శీఘ్రచదఘమ్,, ఇతిహుతావప్రాత్రాన్సంపాతమననయశ్శ్యత్రోభయం ప్రహరతి యేనజహాత్సుత్రరేణాగ్నిం లాహితోఽనడాన్ ప్రాప్తుభూఽవస్థితోభవతి తంజ్ఞాతయోఽనాన్వరభంతే “ అనడావహమన్వరభామహే ,, ఇతి, ప్రాంతోగచ్ఛంతి “ ఇమేజీవాః ,, ఇతి జఘన్యోవేతసశాఖయాఽవకాభిశ్చపదానిసంలోపయన్నేతి “ మృత్యోఃపదం ,, ఇతి అత్రైభ్యాఽన్వర్యదక్షిణతోఽశ్చానంపరిధిందధాతి “ ఇమంజీవేభ్యఃపరిధిందధామి ,, ఇతి స్త్రీణామంజలిమసంపాతానననయతి “ ఇమానారీః ,, ఇతి, తైర్దుభాని విమృజంతే “ యదాంజనంత్రైకకుదమ్ ,, ఇతిత్రైకకుదేనాంజనేనాంజలియదిత్రైకకుదంనాధిగచ్ఛేయ ర్యేనైవకేనచాంజనేనాంజీరక్ పృథివ్యామోషధిస్తమ్బంపృతిష్ఠాఫయతి “ యథాత్వముద్భినత్సోన్యషధే,, ఇతి, పృత్యైత్యగృహనుత్తరపూర్వదేశేఽగారస్యాగ్నిముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్యానుహోమకృతయావారుణ్యావాసుగ్ధాద్వేచతుగృహీతజహాతి “ ఆనందాయ-నవైరత్రి,, ఇతి దావభ్యామత్రోభయం ప్రహరతియేనజహాతి ||*|| ఇతి | నవమ్యాంపుష్పప్రాయాం- దశమేఽహనీత్యధః, “ అహవ్యుష్టిః ,, ఇతిశుక్రైః | ఉత్తరలోమ-ఉంఘ్విలోమకమ్, వేతసః- (నీర్వంజి) పాత్రాన్యమ్- పాత్రై, సంపాతః- హుతిశేషాజ్యస్రావః, జఘన్యః- పశ్చాత్తనఃకర్తా, అవకాశేవాలనిశేషః, అంజనం- కజ్జలం, వారుణీ- వారుణవృక్షమయీ, వాశబ్ధాత్పలాశవత్ప్రంతదధావె.

||శ్లో|| “ ప్రథమేఽహ్నితృతియేద సప్తమేనవమేతథా | జ్ఞాతిభిస్సహభోక్తవ్యమేతత్ప్రైతేషుమలభమ్ || ,, ఇతిమరీచిస్తరణాత్ప్రభమాహాదిష్యివదశాహేచజ్ఞాతిభిస్సహధౌక్తవ్యమితిసూత్రకారోనియమమాహతమాహ—
మూ—ఏతస్మిన్నహనియనోసీతియవౌదనం సర్వజ్ఞాతయస్సహభుంజీరక్
వ్యా—యవసాదృశ్యాత్తల్స్థానెవీహిగ్రాహ్యః,సోమాభావేపూతికవతో
అత్ర,సూత్రమ్ ||వా|| అజమేతదహఃపచంతి యవౌదనంచాజోసీత్యజస్య పౌగ్నంతియనోసీతియవౌదనస్య ||*|| ఇతి | అజభక్షణం యుగాంతరవిషయమ్ ||
||శ్లో|| “ వరాతిథిపితృభ్యశ్చపశూపాకరణ్రియా ,, ఇతికలౌనిషెధాల్ | అత

ప్రవశిష్టావజ్ఞయంతి, హింసామంతరేణమాంసానుపలభ్యైః । “ అగ్నియోమీయం
పశుమాలభేత , ఇతివిశేషవిధానాన్నతత్ర చోద్యావకాశః. ...

మూ—అథఖట్యుశయనాన్యధిరోహేయః

వ్యా—ఇతఃప్రాక్ “ స్వపెయుస్తేవృశక్క్షితౌ , ఇత్యథశ్శయనవిధా
నాత్తన్నివర్త్యతే । అత్రసూత్రమ్ ॥వా॥ అత్రాసందీప్తల్వానధిరోహంతి ॥
*॥ ఇతి । అత్ర - యదాదనప్రాశనేకృతేనతి, ఆసందీ, కశిపుః.

“ యత్స్త్రియతహుస్తత్కుర్వంతి , ఇతినూత్రాధకమాహ—

మూ—అత్రప్రథమాహాదివ్వీహేదాసీమిదంకార్యంగృహశౌచంబంధుజ్ఞా
పనంపుత్రాన్యాద్యానయనంజ్ఞాతిభిస్తండులాన్నాదిప్రదానం పెరిత
పత్నాన్యస్తద్బంధుభిర్వస్తాదిప్రదానమిత్యాదియచ్చకించితస్త్రి
యతహుస్తచ్చసర్వంకుర్యుః.

వ్యా—“యచ్చాత్రస్త్రియతహుస్తత్సర్వంకుర్వంతి , ఇతిబొధాయనేన
బహుధాక్రమ్, తథాత్తత్రతత్కర్తవ్యధేదనిబంధనావసరభేదపరతయాపున
రిహేదాసీముక్తేరపౌనరుక్రమ్ । తద్యథా—మృతిదినే (మూత) పత్య)పైష
ణముఖేనబంధుజ్ఞాపనమ్, సంచయేపంచభక్ష్యదానమ్, దశాపాప్రభూతబల్య
ఘృపాదిప్రదానమ్, రాత్రౌధానాపూపాదిప్రదానమ్, అపరరాత్రేమృతభ
త్వకాయైవస్త్రదానమ్, ఏకోద్దిష్టభోక్త్రేమృతవస్త్రాంగుళీయకజలపాత్రాభుక్తి
పాత్రాదిదానమిత్యాది.

ఏవంస్త్రిభిరుక్రమసికతవ్యమిత్యత్రప్రమాణమాహ—

మూ—॥శ్లో॥ “ యద్యపిసాన్యత్త్రిలోకజ్ఞస్తేత్రిలోక్యాకషణక్షమః ।

తథాపిలోకికాచారంమనసాపినలంఘయేత్ ॥ , ఇతికాత్యాయనః

వ్యా—స్పష్టోఽథః. *ఇతిపష్టఃఖండః*

ఇతిశీమద్దేవకటనాథస్య నరస్వతివల్లభావరనామధేయస్య

మిత్రితాతస్యవైదికసాంప్రదాయమన్యకృతిమపితృమేధసార

ప్రశ్నవ్యాఖ్యానేద్వితీయఃపటలః

మౌనీక కాలనైయత్యమాహ—

మూ—మాసాదామౌనీకంకార్యమ్.

వ్యా—శ్రాద్ధాంతరవస్తాసాదామాసమధ్యే మాసాంతేవా నకార్యకింతు

మాసాదావెవ.

అత్రాతిప్రసంగంపరిహరతి—

మూ—అత్రమృతాహామానాదిః.

వ్యా—అత్ర- మాసికే, మృతమివమేవ మాసాదిర్నసంక్రాంతిర్నాపిశో
క్షప్రతిపత్. ఫలితమాహ— ...

మూ—మృతాహాంతృతాహాంతోమాసః.

వ్యా—యథాసంక్రమదినమారభ్యరవేరాశ్యంతరగమనాంత ఏకోమాసః,
యథావాశుక్లషక్షప్రతిపదాదిదర్శంతామాసస్తథామృతాహమారభ్యాగామి
మృతాహంతామాసఇత్యర్థః । అతాద్వితియాబ్దికాంతృతాహాత్పూర్వాహావత్స
రాంతః । తతశ్చ మేషేమృతస్యపరమేషమృతాహంతౌద్వాదశమాసఇతి “ప్ర
త్యబ్ధిం దాప్తదశేమాసి , ఇతివచనమవిరుద్ధమ్.

మూ—మాసిమాసిమృతాహేమాసికానివత్సరాంతంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥శ్లో॥ మృతైహనితుకతావ్యం ప్రతిమాసం
చవత్సరమ్ । ప్రతినంచత్సగంచైవమాద్యమేకాదశైహని ॥*॥ వ్యాసః ॥శ్లో॥
ద్వాదశాహేత్రివక్షేచషణ్ణాసేమాసికాబ్దికే । శ్రాద్ధానిషాడశైతానిసంస్మ
తానిమనీషిభిః ॥*॥ ద్వాదశాహాఇత్యానమాసికముచ్యతే, తస్యతత్ప్రక్షేపిహిత
త్వాత్ । షాణ్ణాసికాబ్దిక శ్రాద్ధాపూనషాణ్ణాసికౌనాబ్దికపరా, మాసికమ్- మృ
తాహేవిహితం, ద్వాదశమాసికశ్రాద్ధాని । నన్వత్రవ్యాసాదివచనే మాసమా
త్రం పశీయితే, రుతోమృతాహాదిమృతాహాంతౌమాసఇతిచెన్నేవమ్॥శ్లో॥
“ మరణాద్ద్వాదశైహస్మాన్మాన్యనేతూనమాసికమ్ । , ఇతిగోభిలవచ
నాత్, అన్యథా ॥శ్లో॥ “ ఊనషాణ్ణాసికంషష్ఠేమాసార్థేహ్యానమాసికమ్ ।
తైశ్శివక్షికంత్రివక్షేస్యాచూనాబ్ధిందాప్తదశేతథా॥ , ఇత్యుక్తౌనమాసికాదీనా
మపేక్షితత్వాత్సారచాంద్రమాసాదినిస్యావధిత్వం ప్రసజ్యేత, తతశ్చమా
సాంతమృతస్యాద్యైకొద్విహౌనమాసికాదిలూపస్సాన్యదేకాదశాహాది కాలాతివ
త్తైః, అతామృతాహాపేక్షయైవాద్యైకొద్విష్టశ్రాద్ధానమాసికంకార్యమ్ । త
థాతైశ్శివక్షికద్వితియమాసిక తృతీయమాసికాదీనీతి నిరవద్యోఽయంనిణయః

అస్యకన్వచిదపవాదమాహ—

మూ—సాగైస్సంస్కారాహేద్వితియమాసికందశాన్యమాసికానిమృతాహే

వ్యా—అత్రజాతుకణిః ॥శ్లో॥ ఊర్ధ్వంత్రైవక్షాద్యచ్ఛ్రాద్ధం మృతైః

హస్తేనతద్భవేత్ । అథస్తుకారయేద్దాహాహితాగ్నేద్విజన్తః ॥*॥ త్రిప
క్షాదర్వాగ్నచ్చాగ్నిధౌ ద్వితీయమాసికంతద్దాహోపలక్షితే సంస్కారవాసరేకు
ర్యాదిత్యధః.

మూ—త్రైపక్షికం త్రిపక్షే విషమాహే.

వ్యా—గాలవః—శ్లో ॥ త్రైపక్షికంత్రిపక్షేస్యాన్తృతాపేషి తరాణితు ॥

* కాష్ఠాజనిః—శ్లో ॥ ఊనాన్యూనేమమాసేమ విషమాహేమ తానివా ।
త్రైపక్షికంత్రిపక్షేర్యాద్విషమేమది నెచుతత్ ॥ * అత్ర యద్యపి ద్వితీయమా
సికాది పంచదశాహతకః కాలఉ క్రితథాపి తృతీయాహద్యయ్యుగ్గదినే ప్రవృత్తై
త్రైపక్షికం కార్యమిత్యధః ॥ భవిష్యత్పురాణాచ— శ్లో ॥ షష్టే షాణ్డేసి
కంకుర్యాద్వాదశేమాసిచాచ్ఛిం । త్రైపక్షికంభవేద్ద్విత్రైపక్షేవిషమేదినే ॥

* నృతై-ప్రవృతై, ప్రథమషష్ఠద్వాదశమాసేమ ద్విత్రిది నైరూనేమాసమా
సికానికుర్యాత్, త్రిధాగ శేషేషి త్యేకే, ద్వాదశాహేఽర్థమాసేవాసమాసి
కమిత్యవరే ॥ కాష్ఠాజనిః—శ్లో ॥ ఊనాన్యూనేమమాసేమ ॥ * ఇతి॥శ్లో
కశాతమః—శ్లో ॥ ఏకద్విత్రిది నైరూనేతిభాగేనాసవీవవా । శ్వాధ్ధాన్యూనా
చ్ఛికాదీనికుర్యాదిత్యాహశాతమః ॥ * గాలవః— శ్లో ॥ త్రిభిర్వాదివస్తేరూ
నేప్యేకేనద్వితయేనవా । ఆచ్యాదిమచమాసేమ కుర్యాదూనానివైదిజః॥*

వ్యాసశ్చ—శ్లో ॥ ద్వాదశాహేత్రిపక్షేవా ॥ * ఇతివిశ్వాదర్యే—శ్లో॥మా
సేమాక్రమయదేకాదశసుమృతది నేష్యాద్య మేకాదశాహేహ్యానాథేయ త్తద
ధాన్యమదపి తదపరంద్వాదశాహేత్రిపక్షే॥(*కాలాదర్యేమాసికనిణయః—శ్లో
॥ఏకాదశేహేమాన్యూనేహ్యేద్యేషమృతథాంతిమే । వ్రతిమాసంమృతేహ్నృ
బ్ధంస్యస్త్రిపక్షేచపాదశ॥*ఏకాదశేహేహ్నృమరణాదేకాదశేహేఅబ్ధశబ్దనమభి
వ్యాహారాదంతిమశబ్దేన సంవత్సరాంతిమోమాసఉచ్యతే॥ఆద్యేమాన్యూనేషమృ
మాన్యూనేసంవత్సరాంతిమేమాసిద్వాదశశేమాన్యూనే,అబ్ధమితికాలాధ్యనారితి
ద్వితీయా, సంవత్సరపూర్తిపర్యంతం ॥ ప్రతిమాసం మాసేమాసేమృతేహ
ని-మరణవనే, త్రిపక్షేచ-మరణాత్త్రిపక్షేచ, పాదశమాసికాభ్యాని శ్వాధ్ధాని
స్యః, ఏలేమపాదశసుకాలమ పాదశమాసికాని కార్యాణీత్యధః । తదా
హయాజ్ఞవల్క్యః—శ్లో ॥ నృతైహనితుకతవ్యం ప్రతిమాసంతువత్సరం
వ్రతిసంవత్సరంచైవమాద్యమేకాదశేహేహని ॥ * గాలవశ్చ— శ్లో ॥ ఊసమా

త్రాసికంషచ్చేమాసాధేహ్యూనమాసికమ్ । త్రైపక్షికంత్రిపక్షేస్యామానాబ్జః
 ద్వాదశేతథా ॥ * ఏతాన్యేన యోడశమాసికానిశ్చాద్ధాని, తదాహ జాతూక
 ణిః—క్లో ॥ ద్వాదశప్రతిమాస్యానిహ్యద్యమాత్రాసికేతథా । త్రైపక్షికాబ్జి
 కచెతిశ్చాద్ధాన్యేతానియోడశ ॥ * ఇతి॥ అద్యమాత్రాసికాబ్జికశద్ధా డోనమాసికో
 నమాత్రాసికానాబ్జికపరాః, ఏకాదశేఽహ్నితస్యసహద్వాదశప్రతిమాస్యా
 ని ॥ వ్యాసశ్చ—క్లో ॥ ద్వాదశాపాత్రిపక్షైచ ॥ * ఇతి ॥ అతామాసికఇత్య
 యంశబ్దస్సామాన్యతద్ధితాంతః, తత్ప్రభవఇత్యర్థే సామాన్యేనాణాదయః ప్రత్య
 యావిహితాః, తేన తక్రృత్యయేతస్యేకాదేశేమాసికశబ్దనిష్పత్తిః॥నను ప్రథ
 మేబ్దేద్వితీయేబ్దేచ మృతాపా కథమాబ్జికానుష్ఠానం, ఉత్తరః॥౩౪౪ నాద్యాబ్జి
 కానుష్ఠానం, ప్రథమేబ్దే ఆబ్జికవిభానాభావాత్, అతాద్వితీయాద్యబ్దేమద్వి
 తీయాద్యాబ్జికాన్యేవానుష్ఠీయంతే, తేషాముత్తరోత్తరాబ్జికానాం ప్రథమద్వి
 తీయాదిభావఇత్యలమతి ప్రసంగేన । నను ‘ అద్యమేకాదశేఽహ్ని ’ ఇతి వ
 చనమయుక్తం, కింతావశోచానంతరదినఇతివక్తవ్యం, క్షత్రియవైశ్యసూదామౌణా
 మేకాదశేహన్యాద్యకరణసంభవాదితిచేన్న ‘ శుచినాకర్తృకర్తవ్యః’ ఇతిస్త్రుతిః)

అత్ర వజ్యమాహ—

మా—క్లో ॥ ద్విపుష్కరేషునందాసుదర్శేభాగవదానరే । చతుర్దశ
 శ్యాంచనానానికృత్తికాసుతిపుష్కరే ॥ * ఇత్యాహత్యస్తకణామా
 నెష్యేతావదెవవజ్యమ్.

వ్యా—భద్రాతిథీనా త్రిపాదక్షాణాం భానుభౌమశనైశ్చరవారాణాం
 చ త్రియాణాంయోగస్త్రిపుష్కరం, ద్వయోర్యోగోద్విపుష్కరమ్ ॥ అత్రగా
 గ్యః—క్లో ॥ సందాయాంభాగవదినెచతుర్దశ్యాంత్రీపుష్కరే । ఊనశ్రా
 ధ్దనకుర్వీతగృహీపుత్రధనక్షయాత్ ॥ * మరిదిః—క్లో ॥ ద్విపుష్కరేషునం
 దాసుసినీవాల్యాంభృగోదేనె । చతుర్దశ్యాంచనానానికృత్తికాసుతిపుష్క
 రే । * ఏతావదెవేతి-స్త్రీసుతస్వజన్తక్షత్రీపౌష్టాదికం బుధవారాదికంచన
 వజ్యమిత్యథః ॥ ఊనగ్రహణాత్త్రైపక్షికనివృత్తిః.

మా—పార్వణవస్తాసికానికుర్యాత్ప్రకృపింక్షికరణాదకోద్దిష్టవత్.

వ్యా—అత్రప్రేరీనసిః—క్లో ॥ సపింక్షికరణాదరాష్ట్రుర్యాచ్యూద్ధాని
 యోడశ । ఏకోద్దిష్టవిధానైనకుర్యాత్ప్రకృపింక్షికరణాదూభ్యం

యదాకుర్యాత్తదాపునః । ప్రత్యబ్దంయోయథాకుర్యాత్తదాకుర్యాత్సతాన్య
పి ॥ * బోధాయనానామేకోద్దిప్తం విహితం తై ప్రత్యాబ్ధికం తతైన కుర్వర
న్యేతుపార్వణమ్ । శాతాతపః—శ్లో ॥ సపిండికరణాఃకృత్యాన్కుర్యాత్పార్వణ
నత్సదా । ప్రతిసంవత్సరంవిదావ్చాగ్రలేయోదితోవిధిః ॥ * పార్వణం -
త్రిపురుషోద్దేశ్యమ్ ॥ విజ్ఞానేష్వరీయేద—శ్లో ॥ ఆపాద్యసహపిండత్వమారసో
విధివత్సుతః । కుర్వీతదర్శనచ్ఛాద్ధ మాతాపిత్రోక్తయోఽహని ॥ * తతశ్చ
శ్లో ॥ సపిండికరణామాధ్యక్షంప్రతిసంవత్సరంద్విజైః । మాతాపిత్రోష్పథ
క్కార్యమేకోద్దిప్తంమృతైఃహని । ఇత్యాదివచనంబోధాయనవిషయం మంత
వ్యమ్ । దర్శవత్-పార్వణవత్.

మాసికే ఆబ్ధిక వైషమ్యమాహ—

మూ—అశౌచాద్యంతరితంమాసికము త్రరమాసికాహవివతంత్రతఃకుర్యాత్
వ్యా—తంత్రితః సవృధక్ కహోమాదిః, పిండదానితమృథగేవ ॥ ఋ
శ్యశృంగః—శ్లో ॥ ఏకోద్దిప్తేతుసంపాప్రేయదివిఘ్నః ప్రజాయతే । మాసేఽ
న్యస్తింక్షితస్యాం కుర్యాదంతరితంచతత్ ॥ * ఏకోద్దిప్తమత్రసాపిండ్యాత్ప్ర
క్రియమాణం మాసికమేవ ॥ కణ్వః—శ్లో ॥ ననశ్రాద్ధంమాసికంచయద్య
దంతరితంభవత్ । తత్తదుత్తరసాతంత్ర్యాదనుష్ఠేయంప్రచక్షతే ॥ * అంతరి
తు-ద్యవ్యవిప్రాద్యలాభనవా దేహోపప్లవనవా విఘ్నలిప్తమ్.

ఆబ్ధిక మాసిక వైలక్షణ్యమాహ—

మూ—ఆబ్ధికంత్యాశౌచానంతరాహే.

వ్యా—అశౌచేనిగణైఃసంతరదినే ప్రత్యాబ్ధికశ్రాద్ధంకుర్యాన్నొత్త
తమృతాహిత్యథః ॥ ఋశ్యశృంగః—శ్లో ॥ ఆబ్ధికసమనుప్రాప్తేత్యాశౌ
చంజాయతేయది । అశౌచేతువ్యతిక్రాంతే తేభ్యశ్శాద్ధంప్రదీయతే ॥ * గౌ
భిలిః—శ్లో ॥ దేయే ప్రత్యాబ్ధికశ్రాద్ధేత్వంతరామృతనూతకే । అశౌచా
నంతరంకార్యంతిస్తాసీందుక్షయేపివా ॥ * ఇందుక్షయః-దగ్ధః, కథంచితాశౌ
చానంతరదినే శ్రాద్ధానంభవే దర్శకార్యమిత్యథః ॥ త్రిధరీయే—శ్లో ॥
ఆబ్ధికేఽహనిసంప్రాప్తేహ్యశౌచంజాయతేయది । అశౌచాంతదినే కార్యమితి
వాసిష్ఠభాషితమ్.

మూ—దోషాభావవచనంతు ప్రార్థనవిషయమ్. ...

వ్యా—శ్లో॥ మాసికాన్యాద్ధికంపితోగ్రంథోఽప్యరసశ్చతః । కుర్యా
దేవతిథిప్రాప్తమితిశాతాతపోఽబ్రహ్మిత్ ॥ వషణ్రాద్దైకుసంప్రాప్తైపితో
రాశౌచసమ్భవే । తదానీమశుచిర్నస్యాత్కుర్యాచ్ఛాభ్యుద్భవమైహని ॥ ౨
ఇతి త్రిధరీయాద్యదాహ్యతనచనమపశ్యాత్తశ్రద్ధవిషయమిత్యర్థః ॥ తథా
విజ్ఞానేశ్వరియే—శ్లో॥ నిమంత్రితేమవిపేమప్రారణ్ణేశ్శార్ధకర్త॥ నిమం
త్రితస్యవిప్రస్య నాశౌచంమృతసూతకే ॥ * ఏవమాశౌచాత్పత్రైఃప్రాగ్భాగ్య
హ్మణాథం పృథక్కృతమన్నం భోక్తవ్యమేవ ॥ తథాతలైః ॥ శ్లో॥ వివా
హోత్సవయజ్ఞేమత్సంతరామృతసూతకే । పూర్వసజ్జల్పితాథేమనదోషవ
రికిత్తః ॥ * ఇదంపితృథమిదంబ్రాహ్మణాథమిదందేవాథమిత్యాశౌచా
వగమాత్పాకేవ నిదిష్టాథేమన పశ్చాదాగతమాశౌచంనాస్తీత్యర్థః । బ్రా
హ్మణా—శ్లో॥ నిమంత్రితేమవిపేమప్రారణ్ణేశ్శార్ధకర్త॥ దేవేపితృ
మతిస్తత్సూతాశౌచంమృతసూతకే ॥ * నిమంత్రితాహేపితరడవతిష్ఠన్తితా
ద్విజాః । ౩ ఇతి మనుస్తరణాన్నిమంత్రితవిప్రదేవే పితృమతిస్తత్సూతానిమం
త్రితానాం నాశౌచమ్, కతుః సుపాకే ప్రారణ్ణేనాశౌచమితివివేకః ॥ స్మృత్య
థాసారే సద్యశ్శౌచప్రకరణే—శ్లో॥ ఆరమ్భోవరణంయజ్జగ్జల్పాన్పిత
సత్యయోః । నాందిమఖంవివాహాదౌ శ్రాద్ధేపాకపరిక్రియా ॥ * అతఃకర్తుః
భోక్తృణాంచ పశ్చాదాగతమాశౌచంనాస్తీవ. ...

మూ—ప్రాక్కృతప్రాథేస్సంకల్పవిధినాఽఽశౌచైరన్యేశ్శార్ధకారయేత్
వ్యా—అయమర్థః—అయం ముమూహు రియంప్రసవోన్మఖీ శ్రాద్ధం
చాసన్నమితివిమృశ్య మదీయమిదంగృహం గృహంతగతంసర్వం వస్తుచిబ్రా
హ్మణాథంభవత్పితృనిదిశేత్, పశ్చాదాగతేవ్యాశౌచే ప్రాగేవకృతైర్వైప్ర
స్సజ్జల్పవిధానైః, అన్యైః-ఆశౌచరహితైః, శ్రాద్ధకారయేదితి । సజ్జ
ల్పగృహణార్థామపిండదాననిషేధః ॥ అన్యగృహణాత్ప్రేషనస్పత్రిపుత్రాది
నాచ శ్రాద్ధద్రవ్యదాత్మభోక్తుస్సర్వనిషేధః ॥ అత్యవిజ్ఞానేశ్వరియే ॥ వా ॥
పూర్వసజ్జల్పితస్య ద్రవ్యస్యనాశౌచమ్, ॥ శ్లో॥ యజ్ఞేనమ్భృతనమ్భరే వి
వాహేశ్రాద్ధకర్త॥ పూర్వసజ్జల్పితంద్రవ్యదీయమానంనదుష్యతి ॥ ౩ ఇ
తికృతుస్తరణాత్ ॥ * తథాత్రేయేచ—శ్లో॥ వివాహోత్సవయజ్ఞాదిషవంతతా
మ్భృతసూతకే । శేషమన్నంపరదేయందాత్మనోభిక్త్యాంశ్చనసన్నివేశేత్ ॥

శేషం బ్రాహ్మణసాత్త్వికదీప్యమ్ । సను భుంజానెహ్యోదత్తావశిష్టం దేయ-
దీప్యం శేషశబ్దాధఃకినస్యాత్, నస్యాత్, సత్తీవృత్తిస్యత్యై నృతిః శబ్దేనబిష్టా-
చర్యాదివృత్తియోగినశ్శాంధ్యత్వభోక్తృశ్చ గృహణాత్ ॥ శ్లో ॥ నిత్యవా-
న్నప్రదస్యాపి కృచ్ఛచాంద్రాయణాదిషు । ప్రవృత్తై కృచ్ఛహోమాదౌ
బ్రాహ్మణాదిషుభాజనే ॥ గృహీతనియమస్యాపినస్యాదన్యస్యకన్యచిత్ । నిమం-
త్రితేషువిపేషుప్రారబ్ధే శ్రాద్ధకర్తృణి ॥ నిమంతితస్యవిషంగ్య స్వాధ్యాయసిర-
తస్యచ ॥ ' ఇతి విజ్ఞానెస్వరణ శ్శాద్ధకర్తుస్సద్యశ్శ్చౌచవిధానేన తేనైవ క-
ర్తుంశక్యత్వాత్ । తస్య సద్యశ్శ్చౌచ తత్ స్త్రియాశ్చ సద్యశ్శ్చౌచమపేతి ' శే-
షమన్నంపరేదేయమ్ ' ఇతి వచనంనాత్యప్రవర్తేత, అతఃప్రాక్ కర్తవ్యమ-
ఏవ శేషశబ్దాధః, ఏతద్విషయంవాఽఽశౌచే శ్శాద్ధపరం త్రిధరియవచనద్య-
యమ్, అతఃకర్తృభోక్తృద్రవ్యాణామాశౌచంనాస్యేవేతినిశ్చయతే । ఏనము-
త్సవాచాచ ॥ తథావిజ్ఞానేస్వరీయ—వా ॥ వివాహాదిషుసూతకౌత్సత్వైఃప్రా-
క్ బ్రాహ్మణాధం పృథక్కృతమన్నంభోక్తవ్యమేవ ॥ శ్లో ॥ వివాహోత్స-
వయజ్ఞేనత్వంతరామృతసూతకే । పూర్వసజ్జల్పితాథేషు నదోషపరికీర్తి-
తః ॥ ' ఇతి బృహస్పతివచనాత్ ॥ * తథాఽపరోవిశేషస్తత్త్రింశన్తేదర్శితః
॥ శ్లో ॥ వివాహోత్సవయజ్ఞాదిష్వంతరామృతసూతకే । పరైరన్నంప్రచాత-
వ్యం భోక్తవ్యంచద్విజౌతమైః, భుంజానెమతువిపేషుత్వేనరామృతసూత-
కే । అన్యగేహోదకాచాన్తాస్సర్వేతేషుచయఃస్తృతాః ॥ * ఇతి ॥ అత్యోభోజ-
నేప్రారబ్ధే ప్రాశ్నజ్జల్పితత్వాభావేపుత్రవాదౌ భోక్తృశాందోషాధా-
వపివేతిదృష్టవ్యమ్ ॥ ' అన్యగేహోదకాచాన్తాః ' ఇతిస్మరణోద్భుక్త్యనంతరమా-
శౌచసద్భావోఽవగమ్యతే । అతస్కర్తృచమనంగృహాంతరోదకేనేషకర్తవ్యం
అతిక్రాంతాశౌచవిషయంవా త్రిధరియవచనద్యయమ్... ..

ఉక్తాధఃమన్యత్రాతిదశతి—

మూ—ఏనమతిక్రాంతాశౌచద్రవ్యాణామమప్తత్వాత్సమ్మరాగశౌచే చక్రి-
యాద్రవ్యాణాం స్త్రీపుత్రాదీనాంచాశౌచాభావాత్పత్నాద్యదిభిర-
వ కారయేత్.

వ్యా—శవసంసర్గనిమిత్తాశౌచేత్వంగిరసాపిశేషఉక్తః ॥ శ్లో ॥ ఆశౌచంయ-
న్యసంసర్గాదాపతేద్రహమెధిసః । క్రియాస్తస్యవలుప్యంతే గృహ్యణాంచ

నతద్భవేత్ ||*|| ఇతి । తత్ - ఆశౌచమ్, కేవలంగృహమేధినపప, నపున స్త
 ధృపాధవానాం భార్యాదీనాం తద్ద్రవ్యాణాంచ భవేదిత్యర్థః । అతిక్రాం
 తాశౌచేవ్యయమేనవిధిః స్మృత్యంతరేదర్శితః ||శ్లో|| అతిక్రాంతేదశాపాతు ప.
 శాచ్చజ్ఞానాతిచేద్భూమి । త్రిరాత్రుంశూతకంతస్య నతద్ద్రవ్యస్యకస్యచిత్ ||*||ఇ
 తి । అతిక్రాంతేష్ట్రీయూతశౌచమస్తేవనసపిండత్వనిబంధనత్వాద్ద్రవ్యమాత్రగ్రా
 హణాచ్చ । సంపర్కాశౌచేఋక్రియాలోపాభావస్తరణార్థోమాదికమస్తేనకా
 రయితవ్యం తదాకర్తవ్యమితి క్తస్యావ్యసాసపవిత్రమేవ । తథాస్తవృత్త్యర్థశాసనై
 ||శ్లో|| ఋత్విగాదిర్యదాకుర్యాద్దోమంశ్యాద్ధక్రియాంకర్వచిత్ । ఉపపిజ్యేవకు
 ర్వీతకతుస్సావ్యదపసవ్యకమ్ । ఏతద్విషయవోత్థిభరీయంవచనదవ్యయమ్.

(ప్రాసంగికంపరినమావ్యవ్రకృతమాహ—

మూ—దాహకస్తుస్వదేయశ్చార్థమంతరితం దావదశామూపవకుర్యాన్మై
 శాదశాపే, తత్రశుద్ధ్యభావాన్నిషేధాచ్చ.

వా—అన్వయవ్యతిరేకాభ్యామర్థసిద్ధిమితమక్తిః || శ్లో|| “ ఏకోద్దిష్టా
 న్నపిషస్యాత్సంస్కర్తుశ్శుద్ధతాత్పరూత్ ।” ఇత్యేకాదశాపేసంస్కర్తుశ్శు
 ద్ధ్యభావేతత్కర్తుశ్చమతస్యత్వాత్, సంస్కరాఏకోద్దిష్టస్యదివసే శ్చార్థాంత
 రున్మర్యాత్ ||శ్లో|| “ ఏకోద్దిష్టస్యదివసే సపిండికరణంవినా । కుర్యాచ్చాగ్ని
 ధూపిత్యక్రోధాత్మయమాప్నోతిసంతతిః || ” ఇతి సాపిండికవ్యతిరక్తశ్చార్థ నిషే
 ధాచ్చ, అన్నిదోఽన్తరితంస్వదేయశ్చార్థం దావదశామూపవకుర్యాత్సపిండికర
 ణంతు సానకాశత్వాత్త్రయోదశాహదౌకుర్యాత్

మూ—దావదశాపేసాపిండికపాదశానాందిరావృత్తింకుర్యాత్

వా—అత్రీగాలసః ||శ్లో|| అరావ్కన్సంవత్సరాద్యన్యసపిండికరణం కృతమ్ ।
 షాడశానాందిరావృత్తింకుర్యాదిత్యాహగౌతమః ||*|| గౌభిలశ్చ ||శ్లో|| యన్య
 సంవత్సరాదరావగిహితాతుసపిండతా । విధివత్తానికరీతపునశ్చాగ్ధానిషోడ
 శ ||*|| అంగిరాశ్చ ||శ్లో|| యన్యసంవత్సరాదరావగిహితాతుసపిండికరణంకృతమ్ । మా
 సికంసాదకుంభంచ దేయంతస్యాపివత్సరమ్ ||*||

నన్వేనంసతి త్రిపక్షాదసాపిండికపాదశానాం పునఃకరణంస్యా
 దిత్యత్రాహ—

మూ—అన్యత్రతుపూర్వకృతానాం నపునకరణమ్.

వా— హృద్దశాహవ్యతిరక్తత్రివక్షత్రిమాసాదాసాపిండ్యస్వస్వకాలేకృతాని పూర్వమాసికానినపునః కుర్యాత్ । అశ్రగ్గర్హణః ॥ శ్లో ॥ సాపిండాన్యతాప్రజ్ఞాసికానిస్వస్వకాలేకృతానితు । నపునస్తానివైకుర్యాదకృతానిపునశ్చరేత్ ॥ * ॥ ఇదమాహ—

మూ— అకృతాన్యాకృత్యో తరమాసిక్తే స్వహనుత్తిష్టేత్

వా— “తత్తదు తరసాతంత్ర్యోత్” ఇతివచనాదు తరమాసికాపేవా సాపిండాన్యపేవా ప్రాగకృతానినంహత్యకుర్యాత్

మూ— సాపిండ్యో తరకాలభావీనిస్వస్వకాలే పునశ్చకుర్యాత్.

వా— నిషేధానుష్ఠానయోరన్యతరోక్తైర్నివాన్యతరస్య సిద్ధావప్యార్థికాత్కంతోక్తస్య బలీయస్తాద్వదత్యోభయోకిరితనచోద్యావకాశః । అశ్రగ్గర్హణజనిః ॥ శ్లో ॥ అర్వాగద్ధాద్యత్రయత్రసపిండికరణంకృతమ్ । తదూర్ధ్వంమాసికానాంతు యథాకాలమనుష్ఠితిః ॥ * ॥ ఇతి

ఏవంకృతాన్యపిమాసికానిశుభాగమేతత్పూర్వమేవతమత్తరభావీనిపునరవ్యవకృష్యకతేవాన్విత్వాహ—

మూ— నృద్ధాతదు తరమాసికానికృతానిపునరవ్యవకృష్యకుర్యాత్

వా— శాట్యాయనిః ॥ శ్లో ॥ పెతశ్రాద్ధానిశిష్టానిసపిండికరణంతథా అపకృష్యాపికుర్వీలికరానాందీముఖేద్విజః ॥ * ॥

పూర్వవక్తృతానామపి మాసికానాం స్వస్వకాలే పునఃకరణప్రాప్తే తదవవాదమాహ—

మూ— నస్వకాలేపునఃకుర్యాన్నిషేధాత్

వా— ఉత్పవాధామపకృష్యకృతానిమాసికాని స్వకాలేనపునఃకుర్యాన్నిషేధాత్పితృవాయస్తరణాచ్చ । తథాకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ నిర్వర్త్యవృద్ధితంత్రంతుమాసికానినతంత్రయేత్ । అయాతయామవరణంభవేదితివినిశ్చితమ్ ॥ * ॥ తదేవమ్ ॥ శ్లో ॥ “పేతనంస్కారకార్యాణి యానిశ్రాద్ధానియోడత । యథాకాలంతుకార్యాణి నాన్యథాముచ్యతేతతః ॥ , ఇతిహరితాదివచనాని ద్వాదశాహదౌ సాపిండాన్యథామపకృష్యకృతమాసికానాం స్వస్వకాలేపునఃకరణపరాణీతి మంతవ్యమ్ । ఏవంమాసికాపకర్షణవిధానాత్కేదిదనాథానభిజ్ఞాఃపుత్రభ్రాతృమృత్యువాగమేపి మాసికాన్యవకృష్యకుర్వంతి, తత్తథానకృ

ర్యమ్, కుతః || శ్లో || “ అవకృమ్యాపి బర్హీతకర్తానాః దీముఖేద్విజః ” ఇతి కతుణా
రేవాభ్యుదయేమాసి కాపకషణవిధానాత్ || శ్లో || “ నిర్వర్త్య వృద్ధితంత్రీతు
మాసి కానినతంత్రయేత్ ” ఇతి వృద్ధితంత్రీమాసికయోరెకకర్తృకత్వస్మరణాచ్చ

తతశ్చ యవినమాసికకర్తానవీవాత్సవకర్తృకత్వేత్తదాన్వస్తేనపుంసువనాది
శుభాగమేమాసి కాన్యపకృప్యకుర్యాన్నాన్యస్యేతి వచనన్యాయసిద్ధాంతమాహ

మూ—తద్ధృతదేవేభ్యాత్కర్తృత్వపాపకృప్యకుర్యతే తన్నతభాగుర్యా

న్తాసికకర్తృకయోత్సవేమాసి కాపకషణ వచనాత్సమానకర్తృకత్వ

స్మరణాచ్చ కర్తృకయేవాభ్యుదయేమాసి కాపకషణః

వ్యా—ఏవం మాసికోత్సవయోగకర్తృకత్వస్య స్తేనపుంసువనాది శుభాగమమంతరేణ మా

సి కాపకషణ ప్రత్యవాయమాహ శాట్యాయనిః || శ్లో || అంతరేణైవయోవృద్ధిం

మాసి కాన్యపకషణతి | సప్రాచీరకేఘారే పితృభిస్సహమజ్జతి ||*|| తస్మాద

న్యోత్సవేమాసి కాపకషణేనయ క్రమేణ మోహదపకృప్యకృతేపి || శ్లో || అకాలే

చేత్క్రమేన కర్తృకాలంప్రప్యపునఃక్రియా | కాలాతంత్రయేషు ర్యాదకృతంత

ద్వినిధిశేత్ || , , ఇతి కాత్యాయనస్మరణాత్స్వస్వకాలేపునఃకర్తృకత్వమేవ |

అతవినద్వాదశాహుడౌ కృతమాసి కానాం స్వస్వకాలేపునఃకర్తృకత్వవిధియతే,

వృద్ధాతువచనాన్నపునఃకరణమితి నశ్చిద్విరోధః

ప్రసంగాదిదమాహ—

మూ—సంఘాతమరణేవత్సరాంతసాపిండ్యేతు దావదశేమాసిమృతాపౌ

మాసి కానికుర్యాత్సంతత్యాత్

వ్యా—పితృఃపత్నీద్వివృత్తిరిక్తానాంచ సంఘాతమరణే ఏకోద్దిష్టాంతకృ

త్యవృత్తిరేణ మాసికసాపిండ్యనిషేధాదవత్సరాంతే సాపిండ్యవిధానాచ్చుత

త్తదుత్తరసాంతత్యాదనుచ్ఛేయం ప్రచక్షతే | ఇత్యేకృతమాసి కానాముత్తరమా

సి కాహవినకర్తృకత్వత్వోద్వాదాద్వాదమాసి కాహవీనమాసి కాదీని పంచదశ

షోడశశ్రాద్ధాని కుర్యాదిత్యర్థః | కథంచిద్రాకరణే ఊనాబ్ధికాపేవాపౌ

త్యాబ్ధికాత్పూర్వదినేవాసపిండికరణాపేవాకుర్యాత్.

వశ్యరాతిక్రమేనియమమాహ—

మూ—అత్యబ్దసాపిండ్యేకృతాన్యకృతానిచ మాసికానికృత్యేకాదశ్యాంద

శేకమృతేఽహివాసపిండికరణాపేవాకుర్యాత్

వ్యా— ‘శ్రాద్ధానియోడశాపాద్యవిదధీతసపిండతామ్ ’ ఇతి లా కాక్షివచనాత్కృతానాం పునఃకరణం కథమితి శంకానిరాకరణాయోక్తం కృతాన్యకృతావృతి । అత్ర శంఖః ॥ శ్లో॥ కృతేషుమాసికేష్యేషు సపిండికరణం వినా । సంవతరేచ్యతిలేతు పునస్తానిసమాచరేత్ ॥*॥ మాసికానాంసపిండికరణాంగత్వాద్విహితకాలేషు సపిండికరణాకరణే కాలాంతరేతత్కరణేకృతైరప్యంగభూతైర్థాస్యైకైస్సహసాపిండ్యైకుర్యాత్ । అత్ర కాత్యాయనః ॥ శ్లో॥ ప్రధానస్యాకిరీయామాంతు సాంగంతిక్రియతేపునః । తదంగస్యాకిరీయామాంతు నావృత్తిరైవతత్క్రియా ॥*॥ నిసురహి=ప్రధానభూత సాపిండ్యమాత్రానుష్ఠానేన మాసికాన్యుష్టానమితిచేదైవమ్, ॥ శ్లో॥ ‘యస్తేతానినదత్తానిప్రేతశ్రాద్ధాని యోడశ । విశాచత్వీనృతస్య దక్షైశ్శ్రాద్ధశతైరపి ।’ ఇతివచనాత్ ॥మరీచిః॥ శ్లో॥ శ్రాద్ధవిఘ్నైసముల్బిన్నేనజ్ఞాతేవామృతేహని । ఏకాదశ్యాంతుకతావ్యం కృష్ణపక్షేచివక్షణైః ॥*॥ తిథ్యంతరమాహ గాగ్యః ॥ శ్లో॥ కృష్ణపక్షేతుపంచమ్యుపష్టమ్యాంకుచ్ఛవీనవా । ఏకాదశ్యాంతుకతావ్యం స్వకాలాకరణేనతి ॥*॥ ఇదంచ స్వశ్రాద్ధాతికృమవిషయమ్.

మూ—నాత్రిశానిపునఃకుర్యాత్పృగ్గద్ధాదెవతత్ స్తరణాత్ ;

వ్యా—అత్ర- అతీతేవత్సరే, కృతానిమాసికాని నపునఃకుర్యాత్, అత్ర హేతుఃపృగ్గతి । ‘ అర్వాస్సిపిండికరణాత్ ’ ‘ అర్వాగద్ధాద్యత్రయత్ర ’ యన్య సంవత్సరాదర్వాక్ ‘ ఇత్యాదిభిర్వత్సరాత్పృగేవ సపిండికరణే తదూర్ధ్వమాసికానాం పునఃకరణవిధానాదిత్యర్థః

చావదశాహచోసాపిండ్యమాసికాని స్వస్వకాలేకార్యాణ్యహాస్విత్సాపిండ్యాత్పూర్వ మవకృత్యకృతావశ్యాత్సవస్వకాలేపి కార్యాణీతి పరిచోద్యసిద్ధాంతమాహ—

మూ—ప్రాగద్ధాత్సాపిండ్యే మాసికాన్యవకృత్య కుర్యాన్నవాకుర్యాదితీ మీమాంసంతే సకుర్యాదిత్యాహరప్రాప్తకాలత్వేన ప్రాగసధికారాత్కుర్యాదిత్యవరేవచనాద్దివిరావృత్తివిధానాచ్చ.

వ్యా—అత్రవిజ్ఞానేశ్వరః— వా ॥ యదా ప్రాక్సంవత్సరాత్సపిండికరణం తదా యోడశశ్రాద్ధానికృత్యా సపిండికరణం కార్యమితసపిండికరణంకృత్యా స్వకాలే తానికతావ్యానీతినంశయః, ఉభయథా వచనదర్శనాత్, తత్ర

సపిండికరణంకృత్వా స్వకాలే తాని కథవాన్వీతి ప్రథమఃకల్పః, అప్రాప్తకాలత్వేన ప్రాగనధికారాత్, యదపి వచనం షోడశశ్రాద్ధానికృత్యైవ సపిండికరణం వత్సరాత్పాగ్నితి సోఽయమాపత్కిల్పః ॥ * ॥ అప్రాప్తకాలత్వేనైతి, కాలస్యానుపాదేయత్వేనాపకపాఠాగ్రాత్సర్వకాలాత్పూర్వం మాసికానుష్ఠానం నశక్యమితిభావః ॥ కుర్యాదిత్యవరణితి, తత్ర పేతుద్వయం, వచనాత్ ‘శ్రాద్ధానిషోడశాపాద్యవిదధితసపిండతామ్’ ఇతివచనాదిత్యర్థః । ద్వీరావృత్తివిధానాచ్చ ‘షోడశానాంద్వీరావృత్తిం కుర్యాదిత్యాహగౌతమః’ ఇతి ద్వీరావృత్తివిధానాచ్చేత్యర్థః.

సహి వచనసిద్ధైర్ధేచోచ్యావకాశఇత్యాహ—

మూ—కింకింహివచనం సకుర్యాన్నాస్తివచనస్యాతిభారః.

వ్యా—యథా నిర్వస్యదానద్వాదశవాషికవృత మాసోపవాసభృగుపతనాదివిధిః । సహి తత్రశక్తింద్రవ్యంవాఽపేక్ష్యవిధీయతే, యథావా ‘క్లో ॥ హీనకల్పంనకుర్వీతపతిద్రవ్యేఫలప్రదే’ ‘ప్రథమఃప్రథమకల్పస్య యోఽనుకల్పనవత్తే । ససాంపరాయకంతస్య దుర్మలైర్విద్యలైఫలమ్ ॥’ ఇతి కామ్యేఽనుకల్పానిషిద్ధః సహి తత్ర యథాధికారం విధిఃప్రవత్తే, యథాచ ‘కామమేవైకాంగాందద్భాత్, తదధం పాదమేవవా, అతైతదవరం’ ఇత్యాదినిత్యేమగౌణవిధిః, యథావావృద్ధౌ మాసికాపకషణవిధిస్తత్పునఃకరణనిషేధశ్చ, తథాఽత్రాపీతిద్రష్టవ్యమ్ ॥ సహి వాచనికైర్ధేయక్రయః పక్షపాతావాప్రభవంతి, అతావచనస్యావిధేయాంఘోనాస్తి, అతస్సర్వత్ర శాస్త్రాక్రం నవిచికిత్సనీయం, తత్తతైవకథావ్యమితి ప్రామాణికానాంమాగణః ॥ తస్మాద్యగవద్యషాంతే మాసికాచరణం, వషణమధ్యే సాపిండ్యే మాసికాపకర్షః స్వకాలేపునరనుష్ఠానం, వృద్ధావపకృష్టానామప్యవకషణః, తేషాం సపునఃకరణం, కృతానామప్యజ్ఞే పునఃకరణం, అకృతానామప్యత్యజ్జేకరణేద్వీరావృత్త్యభావః, కర్తురేవౌత్సవే మాసికాపకషణఇత్యాదికం శాస్త్రసిద్ధమితి నాత్రవిచిత్వాకార్యేణ్యలమ్ ॥ సన్వస్తుకర్తురేవౌత్సవే మాసికాపకషణః, సపునఃకస్తిన్నితిచల్ ‘కుర్యాదధ్యుదయంతతః, మంగళంస్యాదుపస్థితం, నాందీముఖే ద్వీజః’ ఇతి సామాన్యేనస్తరణాత్సర్వోత్సవఇతిచేన్న ॥ ‘క్లో ॥ పితరాప్రమితాయస్య దేహస్తస్యాశుదిర్భవెత్ ! నదైవంనాపిపితృవృంచయావత్పూర్ణం

వత్సరః ॥ స్నానంచైవమహాదానంసావధ్యాయశ్చాగ్నితర్పణమ్ । వృథమేవై
 నకర్తవ్యం మహాగురునిపాతినే ॥ ౧ ఇతి దేవతానామీతపితృకస్య వత్సరం దే
 హశువిత్సేన స్నానాదినిషేధాత్ ॥ ఆశుచిః-కర్తానహంః, స్నానం-సమావర్త
 నం, మహాదానం ప్రసిద్ధం, సావధ్యాయః-ఉపాకర్త, అగ్నితర్పణం-అగ్ని
 ధానాది, ఏతాని పితృమృతాబ్దే సకార్యాణీత్యర్థః । తహ్యవకషవిధిర్వ్య
 ర్థసాన్నిధితిచేన్న, స్యకాలమనతికర్మ్యావశ్యకతా వ్యతయోక్త పుంసువనాద్య
 న్నుప్రాశనాంతశుభవిషయత్వాత్తస్య । స్తర్యతేహిపుంసువనాదీనామవశ్యకర్త
 వ్యత్వమాత్రేయే ॥ శ్లో ॥ మానవోక్తమకార్యమ మూఢత్వంజీవశుక్రయోః ।
 అధిమాసాదివాషాశ్చనస్యఃకాలవిధేర్బలాత్ ॥ * స్మృత్యంతరేచ—శ్లో ॥ గ
 ర్భాదిప్రాశనాంతానిప్రాప్తకాలేన లంఘయేత్ । జ్ఞాతీనాం పెతకార్యాణి
 (హ్య)కుర్వన్ప్రసిచ)కారయేత్ ॥ * త్రిధరీయేచ—శ్లో ॥ యస్యాఃక్రియాయాస్యం
 ప్రోక్తఃకాలోమాస్తేదివనైరపి । తస్యాంనైవచవక్రత్వం మూఢత్వం జీవశుక్ర
 యోః ॥ * అతో మానవాషాభావాదవశ్యకతావ్యపుంసువనాదివిషయవ
 యమవకషవిధిసాన్నిధికః, అన్యథా ‘ స్నానంచైవమహాదానం ’ ఇతిదేవతా
 వచనవిరోధఃప్రసజ్యేత । ఇదం ద్వాదశాహాదా సపిండికరణాకరణవిషయమి
 తిచేన్న, వత్సరగ్రహణాత్, తచ్చ వత్సరాంతసాపిండియాభిప్రాయమితిచేన్న,
 అప్రతీతే, తథా విశేషవచనాభావాత్, సాపిండికరణార్వాక్సాన్ననమహాదాన
 సావధ్యాయాగ్నితర్పణాదుత్సవాన్నకుర్యాదితి వచనవ్యత్యయప్రసంగాచ్చ,
 కించ ‘ శ్లో ॥ మాతాపితృమృతేనూసురరావక్సంవత్సరాద్యది । మైథునం
 తుసమాసాద్య పాశ్చాత్యంసమాచరేత్ ॥ యదిశుక్లాస్తసంయోగఃకృచ్ఛించా
 ద్ద్రావ్యణంచరేత్ । ఆహితోయదిగర్భసాన్యద్భృచ్ఛహత్యావ్రతంచరేత్ ॥ ౨
 ఇతి సత్యవ్రతాదివచనవిరోధాచ్చ ॥ ‘ శ్లో ॥ సపిండికరణం కృత్వా కుర్యాద
 భ్యుదయంతతః । ’ ఇత్యాదివచనం పుంసువనాదివిషయమితి నకశ్చిద్విరోధః ।
 తహి గర్భాష్టమోపనయనశ్చుతివిరోధఇతిచేన్న, సపిండికరణంకృత్వాన్వే
 నాపి కారయతుంశక్యత్వాత్ ॥ తథాన్వేపస్తంబః—వా ॥ తమసోవా ఏష
 తమఃప్రవిశతి యమవిద్యానుపనయతే యశ్చావిద్యానితిహి ద్వాహ్లాణం తస్మి
 న్నుభిజనవిద్యాసముదేతం సమాహితంసంస్కారామీషేత్ ॥ * ఇతి ॥ మృ
 తపితృకస్య శుద్ధాష్టమత్వే కథమితిచేన్న, ‘ అష్టవషం ద్వాహ్లాణముపనయా

త ౩ ఇతి శృతిబలాత్ ' క్లౌ ॥ శృతిస్త్వత్సాక్షిగోధాతుశృతిరెవబలీయసీ! ' ఇతి స్మృతేషు యవనాదినత్కతుంశక్యత్వాత్ । వివాహః యజ్ఞకాలాంతరేపి విధాతుంశక్యత్వాత్కాలాతివత్తిదోమాభావాద్భు నపితృమృతాజ్ఞేవివాహాదికార్యః ॥ తదేవం, యః కాలాంతరేపి కతుంశక్యతాత్మనః సతత్ర మాసికాపకర్ష ఇతిస్థితమ్ । ఏవం సంవత్సరాదధస్సాపిండ్యేపి కశచారణాదివృతం సర్వేషామ, పి పుత్రాణాంభవతి, ' పిత్రంతాజ్ఞేక్షుగంత్యజేత్, మాతాపితౄన్సు వత్సరం, మాతాపితౄర్మృతాజ్ఞేచ్ఛ వషసంనైవకారయేత్ ' ఇత్యాశ్చైయాదిభిరవిశేషేణ స్మరణాత్ ॥ ' క్లౌ ॥ ఏకభాండేసచభాంపితృదేవార్చనాదికమ్ । ఏకం భవేద్విభక్తానాంతదేవస్యాధ్యహ్నాగృహే ॥ ' ఇతిపుత్రాణాంవిభక్తానాం ప్రత్యేకం మాసికానుష్ఠానై ప్రసక్తై తదపవాదమాహ—

మూ—' క్లౌ ॥ సవశ్రాద్ధంసపిండ్యస్త్రాద్ధాన్యపిచయోడశ । ఏకేస్తై వతుకార్యాణి సంవిభక్తధనేష్వపి ॥ ' ఇతిసచనాత్సమానకర్తుక కర్తవ్యస్తృతేశ్చసాపిండ్యకర్తవ్యమాసికానికుర్యాన్నభ్రాత్రాదిః.

వ్యా—' ఏతచ్చ పౌత్రశ్రాద్ధసహితం సపిండికరణం సంవిభక్తధనేష్వపి బహుషు భాగ్యమనన్వేష్యేకేనైవ కార్యం ససరైరికపుత్రైః ' ఇతి విజ్ఞానేశ్వరః ॥ అత్ర ఏకశబ్దాముఖ్యకర్తుకపరః ॥ యవనసపిండికరణంకరోతి సవనమాసికానికుర్యాన్నాన్యకర్తవ్యః । యథా సపిండికరణంజ్యేష్ఠమనరార్యాన్నకనిష్ఠః ' క్లౌ ॥ జ్యేష్ఠపుత్రస్యసద్భావేనిష్ఠమరుతెక్కియామ్ । పౌత్రత్వాన్నివిముచ్యేతపితృత్వంనాధిగచ్ఛతి ॥ ' ఇతిసచనాత్, తథాసవశ్రాద్ధైకోత్ర రవృద్ధ్యేకోద్విష్టసోదకుంభమాసిః శ్రాద్ధాని జ్యేష్ఠమనరార్యాత్ ॥ సమానైతి, క్లౌ ॥ శ్రాద్ధానియోడశౌపాద్యవిదధీతసపిండతామ్ । ' ఇత్యాదివచనేషుమాసికానాం సాపిండ్యస్యచైకకర్తుకత్వంశూయేతేహిత్యథః ॥ ' క్లౌ ॥ సపిండికరణంకృత్యానుకుర్యాచ్చాద్ధానియోడశ । ' ఇత్యాదావేకవచనదర్శనాచ్చైతిచశబ్దాథః.

అత్ర వజ్ఞావజ్ఞ్యవివేకౌపయికమధిమాసాదిక్షణమాహ—

మూ—చాంద్రాత్స్పరాతిరేకేణ సంవత్సరః కదాచి త్రయోదమాసస్సాన్యి త్సాధిమాసః.

వ్యా—' క్లౌ ॥ మేషాద్ధినేనవితరియోయోదర్శః ప్రవతలే । చాంద్రమాసా

స్తతదంతాశ్చైత్రాద్యాదావదశస్తృతాః ॥ ౧ ॥ ఇతివచనాన్తేషాదిరాశిస్తేషా-
 యై శుక్లపక్షాదిదర్శ్యాంతశ్చాంద్రోమాసః, యావత్కాలమేకస్మిన్యాశౌ రవి-
 స్తివ్రతసమాససౌరః ॥ ఆత్మగర్భః—శ్లో ॥ చాంద్రశ్శుక్లాదిదర్శ్యాంతసౌరః,
 వస్త్రీంతాదినైః । ఏక రాశౌరవిధ్యావత్కాలంమాసస్సభావ్యతః ॥ * తస్మా-
 త్సూర్యమధ్యగతివశేన మేషాదిమ ప్రతిమాసం సౌరమాసే దినార్థం దిన-
 ద్వయమిత్యతిరచ్యతే, తతశ్చ వత్సరాంతే త్రయోదశయోడశవాదినాన్యధికాని
 సుర్యః, ఏవం సంవత్సరాంతేపీతీచాంద్రోమాసః కదాచిత్త్రయోదశమాసస్సన్వి-
 తే ॥ కదాచిదితి, కించిదధికార్థత్యతీయైర్బద్ధిత్యర్థః । ఏవంరవిమధ్యగత్వా
 దర్శ్యాంతద్వయయుక్తః పాకృతాదతిరిక్తోయోమాసస్సౌరధిమాసః ॥ తథాశ్చ
 ధరియే—శ్లో ॥ రవిమధ్యమసంక్రాంత్యోర్ధ్వేమధ్యార్కచంద్రయోగోచరే ।
 అధిమాసస్సంసర్పస్సుటయోర్హ్వాసృతిర్హోర్షోచేత్ ॥ * అన్యార్థః—యదా
 మధ్యమచారణ రివావక రాశిస్తే దర్శ్యాంతద్వయంభవతి సోఽధిమాసః, య-
 దా స్సుటచారణ తదా సంసర్పః, యదాఽస్సుటయోగోరెవ సూర్యేందుసం-
 గమయోర్ధ్వే దావపి సంకర్షమాస్తస్తదాఽహ్వాసృతిరితి ॥ హాతశ్చ—శ్లో ॥
 త్రిరేకాదశమాసాంతేత్రయోడశదినైగతే । మధ్యేమధ్యార్కసంక్రాంత్యోస్సన్వి-
 ద్ద్వీవషేఽధిమాసకః ॥ * సూర్యసిద్ధాంతేద—శ్లో ॥ సౌరసంవత్సరస్యాంతే
 మానెశశశిజెనతు । ఏకావశాతిరవ్యంతేదినానిభృగుసందక్షాబ్దద్వయేనాప్తమా-
 సేమాసాంతాసోఽతిరచ్యతే ॥ సచాధిమాసకఃపౌర్వ క్షకామ్యకమఃసుగహికా-
 తః ॥ * మాసాత్-సౌరమాసాత్, మాసః-చాంద్రః, సౌరమాసదినాతిరేకేః,
 చాంద్రవత్సరమాసాధికోభవతీత్యర్థః ' అస్తిత్రయోదశమాసః ' ఇతి శు-
 తేః ॥ ' శ్లో ॥ దావత్రింశద్భిగతైర్కాస్తేదిన్వేషోడశభిస్తథా । ఘటికానాం
 చతుష్కైః భవత్యధికమాసకః ॥ ' ఇతినిష్కృష్య సిద్ధాంతోక్తమ్, దావ-
 త్రింశద్భిరత్యధిమాసవ్యతిరేకేణ, అతానవిరోధః ॥ త్రిదత్తురాహాధిక్యంతు సి-
 ధ్ధాంతభేదాదిదృష్టవ్యమ్ ॥ త్రిధరియేచ—శ్లో ॥ దర్శద్వయమతిక్రమ్యయదా
 నజ్జ్యమతేరవిః । అధిమాసస్సవిజ్ఞేయస్సర్వకమఃబహిష్కృతః ॥ * నారధ-
 శ్చ—శ్లో ॥ నష్టేందువర్షకాలేస్యాత్సూర్యసజ్జమయోదే । తస్మిన్మాసస్వప-
 రివర్షసమాసౌఽధికమాసకః ॥ * నష్టేందువర్షకాలే-నష్టేందుకలాయుక్తదర్శ-
 నాల్లే, దర్శ్యాంతకాలశ్చత్యర్థః, దర్శ్యాంతయక్తే తస్మిన్నేవమాసి పునరపి ద-

ర్వాంతశ్చేత్సోఽధిమాసఇత్యధః । గణితభేదేనాయమధిమాసః కదాచిత్పంచమేవషేధవతి ॥ తథాసిద్ధాంతైః ॥ క్లో ॥ పంచమపంచమేవషేధాద్వామాసావధిమాసకా । ద్విరామాధస్తృతియైర్బద్ధేద్విఃపౌషఃపంచమేతథా ॥ * ॥ అయంచాధిమాసశ్చేత్ప్రాప్తిష్యేవధవతి ॥ తథాబ్రహ్మదత్తః—క్లో ॥ చైత్రాదర్వాజ్ఞాధిమాసఃపరతస్తద్వికోభవేత్ ॥ * సిద్ధాంతేద—క్లో ॥ కన్యాతులాగతేసుర్యేవృశ్చికాపాదధన్వని । మకరవాఽథకుమ్భేవా నాధిమాసోవిధీయతే ॥ ప్రాయోనకాభసస్సామ్యోజ్యేష్ఠశ్చామాధవీవచ । మధ్యమా చైత్రీవైశాఖావధికోన్యస్సుభిక్షకృత్ ॥ * సౌమ్యః-మాగేశీషః, 'సోమోదేవతామృగశీషమ్' ఇతిశ్లోకైః. అధిమాసస్వరూపమాహ—

మూ—తత్రద్వామాసావేకనామానాపష్టిదినాత్కౌతత్రాద్యః కత్తసునిందితక్షత్తరశ్శుద్ధః.

వ్యా—రాశిద్వయనిబంధసత్వాద్ద్వావిత్సుక్తిః, చైత్రాద్యైకసంజ్ఞకత్వాదేకనామానావతి ॥ శ్లోకకౌతమః ॥ శ్లో ॥ ద్వామాసావేకనామానావేక్తిన్వత్సరేయది । తత్రాద్యైదేవకార్యాణిపితృకార్యాణిచోభయోః ॥ * వ్యాసశ్చ—క్లో ॥ షష్ట్యాతుదివస్తేర్తాసకథితోదాదరాయతైః । పూర్వాధంతంపరిత్యాజ్యముత్తరాధంప్రశస్యతే ॥ * గాగ్యః—క్లో ॥ అమావాస్యాద్వయంయత్రరవిసజ్క్రాంతినజ్జేతమ్ । అధిమాసస్సవిజ్ఞేయోమాసశ్శుద్ధాఖ్యుడత్తరః ॥ * మైత్రేయసూత్రే—వా ॥ మాసద్వయోయద్యేకంరాశింసజ్క్రామేశాదిత్యప్రాద్యోమలిక్లుచశ్శుద్ధోఽన్యః.

స్ఫుటగతినిబంధసంజ్ఞాభేదమాహ—

మూ—చాంద్రేమాస్యేకస్త్రిదేవసజ్క్రాంతీచెడవ్వున్నతిరత్రోత్తరోదుష్టః, సౌరేచెడ్డొవదర్శాంతౌసంసర్పమలిక్లుచశ్చాత్రాద్యోదుష్టః.

ప్రతి, సౌరేచెడ్డొవదర్శాంతౌసంసర్పమలిక్లుచశ్చాత్రాద్యోదుష్టః.

వ్యా—పూర్వసూత్రే పరమాసస్యశుద్ధవ్యాక్రైస్సంసర్పవిషయేతి ష్యవస్థాపరమిదంసూత్రమ్ ॥ అత్రీయద్యప్యధికసంసర్పయోదర్శాంతద్వయయోగస్సమాసః, తథాపి రవేర్తథ్యమాధికారసిద్ధే దర్శద్వయైసత్యధికమాసాభవతి, స్ఫుటగతిసిద్ధతేస్త్రిసంసర్పఇతివివేకః ॥ గాగ్యః—క్లో ॥ యస్మిన్నాసినసంక్రాంతిస్సజ్క్రాంతిద్వయమేవవా । సంసర్పాష్టన్నపీతీమాసౌ సర్వకర్తృబహిష్కృతౌ ॥ * నృసింహః—క్లో ॥ యస్మిన్నాసినసంక్రాంతిస్సజ్క్రాంతిద్వయమే

వవా । సంసర్పాష్టస్పతిమాసావధిమాసశ్చనిందితః ॥ ప్రతిపద్దగ్గయోస్సంధా
యదాసజ్జమితేరవిః । పూర్వంసంసర్పమిత్యాహుఃపరమహ్నస్పతింతథా ॥*
యస్మిన్మాసీత్యుక్తక్రమేణ పౌర్వాపర్యందృష్టవ్యమ్ ॥ సంధిః-దగ్గప్రతిపదోరం
తరమ్ । ఇదం ద్వితీయదర్శవిషయమ్, ప్రథమదర్శస్యాదౌ మధ్యేవా సజ్జ
మేపి దర్శాంతస్య మాసాంతఃపాతిత్వాద్దర్శాంతద్వయయక్తోహి సంసర్పః సం
సర్పతి వధాతే, ఇతిసంసర్పః । పూర్వమానన్వేయవృద్ధత్వాత్సవనంసర్పస్త్వా
జ్యోనోత్తరః । ద్వీసజ్జాంతియక్తోహ్యస్పతిఃక్షయాభ్యశ్చ, అయంకార్తికా
దిను కదాచిద్భవతి ॥ క్షయః-లోపః । ద్వితీయసజ్జాంత్యుత్తరదర్శాంతమా
సస్యాష్టస్పతావేవాంతర్భావః క్షీణత్వాదిత్యథః, ‘తథా వషణమధ్యేఽధి
మాసద్వయంచ’ ఇత్యుక్తమాసద్వయంచదుష్టమ్ ॥ మాసద్వయేయస్మిన్మాసి నస
జ్జాంతిదర్శద్వయయక్తస్సపూర్వమాసఃకర్తార్హః, ఉత్తరోధిమాసోఽదృష్టః
తదుక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ మాసద్వయేఽబ్దమధ్యేతుసజ్జాంతిర్నయదాభవత్ । ప్రా
కృతస్తస్యపూర్వసాన్వితధిమాసస్తథోత్తరః ॥ * ప్రాకృతః-మాసదాషవికార
రహితఇత్యథః । నన్వబ్దమధ్యేసజ్జాంతిరహితమాసద్వయేపూర్వమాసఃప్రా
కృతఇత్యథఃఇతిసన్యాత్, కింసన్యాత్, అసమ్భవాత్, నన్యైకస్మిన్వషణ ద
ర్శాంతద్వయయక్తమాసద్వయంచనమ్భవతి, మైనం, కార్తికాదిను క్షయమా
సేసత్యేనంచమ్భవాత్ । తస్యతు ద్వీసజ్జాంతియక్తత్వాత్ ‘ద్వీసంక్రాంతి
మాసఃక్షయాభ్యఃకదాచిత్’ ఇతిస్తృతే ॥ అతా యథోక్తవీవాధాసాన్వధీ
యా ॥ అగస్త్యశ్చ—శ్లో ॥ నష్టేందూవాయదామధ్యేద్యేసంక్రాంతిభవేద్వ
దా । అష్టస్పతిరథాద్యసాన్వితంసర్పఃపరతస్తథా ॥ * నచాత్ర సంజ్ఞావైపరీ
త్యంశజగనీయమ్, వచనాంతరైకాధ్యాయత్ ॥ అయమథః—భవేదితి ఛాంద
సః, భవేతామిత్యథః, మధ్యశబ్దస్యషష్ఠీద్వీనచనాంతపదప్రతిసమ్పాధిత్యా
ద్విభక్తివ్యత్యయఃకార్యః, ఔచిత్యాత్, తతశ్చ నష్టేందోషదగ్గయోర్తథ్యేయ
దిద్యేసంక్రాంతిభవేతామయమష్టస్పతిః, ద్వయోస్సంక్రాంత్యోర్తథ్యే నష్టే
దూ దర్శాంతౌయదిభవేతామయంసంసర్పఇతి ॥ గాగ్రః—శ్లో ॥ య
స్మిన్మాసిసంక్రాంతిస్సంక్రాంతిద్వయమేవవా । సంసర్పాష్టస్పతిమాసా కా
మ్యకర్తనుగహేతౌ ॥ * కాలదీపవ్యాఖ్యానే—శ్లో ॥ పర్వద్వయంసంక్రమ
యోభ్యదిస్యాత్పర్వాంతిరసంక్రమణద్వయంవా । సంసర్పకాష్టస్పతిమాససం

జ్ఞానా ర్యేందుగత్యాప్తిమనసంజ్ఞా || * వర్షద్యయం-దశాద్యయం, దశా-
 న్తద్యయమిత్యథః || తత్రైవమహార్యాచంద్రమసోయోగాత్, తేనద్వితీయ ద
 శామధ్యే ఉత్తరసంక్రమేపి ససంసర్పి, దశాంతయోద్యయోస్త్రాధా
 వాత్ | ఏవం పూర్వదశ-దశాద్ర, తిచత్సంబంధయోః ప్రాగేవ సూర్యసంక్ర
 మే ఉత్తరసంక్రమాత్తు పూర్వమేవామావాస్యాసమాప్తౌచసంసర్పవీవ,దర్శా
 న్తద్యయము కస్యంసర్పఇత్యథః * అర్కచంద్రయోగౌచేత్ ఇతిస్మృతే ||
 నారదశ్చ—శ్లో || సజ్కాంతిరహితామాసాయోవాసజ్కాంతియగ్తకృత్
 పూర్వస్సంసర్పమాసస్యానదష్టసప్తతిథావశః || మలిఙ్గుచైస్సమాకాశం సూ
 ర్యసంక్రమవజితమ్ | మలిఙ్గుచంవిజానీయాతర్షక ర్తసుగహితమ్ || నైర్వ
 తైర్యాతుధానాదైస్సమాకాంతౌమలిఙ్గుచః || * || ఇతి || ఏనం విశేష
 సంజ్ఞాముక్త్యా అధిమాసాప్త్యస్పృతిసంసర్పమాసానాంసామాన్యసంజ్ఞామాహ—
 మూ—తాత్ మలమాసానాచక్షణే.

వ్యా—గాగ్యః—శ్లో || అమావాస్యద్యయంయత్ర || * ఇతి ||

కాతకగృహ్యోచ—వా || యస్మిన్వాసి * ఇతి.

మూ—వషేష్యేకస్మిన్వదిచ్ఛావలమాసౌ పూర్వోఽసజ్కాంతౌఽపి
 కమణ్యఃపరోమలమాసః.

వ్యా—జ్యోతిశ్శాస్త్రే—శ్లో || అసజ్కాంతిమాసోఽధిమాసస్సంస్థితస్సా
 ద్వివసజ్కాంతిమాసఃక్షయాభ్యంతరదాదిత్ | క్షయశ్చాత్రికాదిత్రయేనాస్యదా
 స్యాత్తదావషేమధ్యేఽధిమాసద్యయంచ || ఏకత్రమాసద్వితయంయదిస్యాద్వ్య
 షేఽధికస్తత్రపరోఽధిమాసః | త్రియోదశతుశ్రుతిరాహమౌసం చతుశ్శ
 కాపిసచాస్తిభృష్టః || * ‘ అస్తిత్రయోదశమాసః ‘ ఇతినచ్చతుర్దశమాసః
 కాపిశ్రుతౌస్తృతౌచ నభృష్టః | అతాత్తమధ్యే మలమాసద్యయసమ్భవేపి న
 పూర్వోఽధిమాసఇత్యథః || మాధపీయే— శ్లో || మాసద్యయేఽబ్దమధ్యేతు
 సజ్కాంతిర్నయదాభవేత్ | ప్రాకృతస్తత్రపూర్వస్యానదధిమాసస్తథోత్ర
 రః || * ప్రాకృతః- ప్రకృతిఃసప్తభావః, తద్యుక్తస్యాన్వభావికః, దోషరహి
 తామాసా యథా కర్తార్హస్తత్సప్తభావయ క్తస్తథైవాయమిత్యథః || జాబా
 లి—శ్లో || ఏకస్మిన్పివషేచేచ్ఛామాసావధిమాసకౌ | ప్రాకృతస్తత్ర
 పూర్వస్యానదుత్తరస్తుమలిఙ్గుచః || * ప్రాకృతః-సవికృతః, మలమాసాధిమా

సత్వాదివ్యవదేశ్యోనభవతీత్యర్థః ॥ సత్యవ్రతః—శ్లో ॥ రాశిద్వయంయత్ర
 మాసే సజ్జమితదవాకంః । నాధిమాసోభవేదేషమలమాసస్తుకేవలమ్ ॥ * ॥
 అయం సజ్జగ్రంథిద్వయయక్తోమాసోనాధికః, కింతు మలమాసవేద్యభవః,
 నను శ్రిధర్మయో—శ్లో ॥ అమాచపౌణమాసీచ యన్తాసియగలంభవేత్ । య
 స్తిన్నదృశ్యతేవాపి చౌలకర్తాదివజ్జయేత్ ॥ ద్వితీయపూణిమాయా క్తంవిష
 మాసంవదంతిహి । పూణిమాచనదృశ్యేతమలమాసః ప్రకీర్తితః ॥ ఏకమాసే
 ద్వయేపూణిదర్శనే స్య సంభవే । అగ్నిజ్ఞానతీతివిఖ్యాతాశుభకర్తవినాశినీ ॥
 * ఇతి ॥ పూణిమాద్యయియోగే తదయోగచమలమాసత్వము క్తం తత్కమితి
 త్వయాహక్తం, మైవమ్ ॥ శుభకర్మనిషేధపరత్వాప్రైహం వచనానామ్ । అ
 త్ర శ్రాద్ధౌపయికమలమాసత్వాకేర్నచోద్ధావకాశః ॥ పైతీనసిః—శ్లో ॥
 తస్మాత్త్రయోదశేమాసికమకరస్యన్నకించనా కుర్వన్ననర్థమేవాశు ప్రాప్నో
 త్యత్తవినాశనమ్ ॥ శ్రౌతస్తాతీక్రియాస్సర్వాద్వాదశేమాసికీతితాః । త్ర
 యోదశేతుకాస్సర్వారాక్షస్యఃపరికీర్తితాః ॥ * కించ ‘అధిమాసస్తుపాంచా
 త’ ఇత్యాదివచనంతు ‘తస్మాదాహితాగ్నిర్నానృతంవదేత్’ ఇతివద్దోషాధి
 క్యప్రదర్శనపరమ్ । అతస్తుండీరమండలేచ మాసదోషః పరిహరణవ్యవహ

అత్ర వివేకమాహ—

మూ—తదేవం సవత్సరవృద్ధౌ ప్రతిమాసం మాసికస్తరణా త్రయోదశమా
 సికానిస్యరతామాసద్వయేపి మాసికానికుర్యాత్.

వ్యా—‘శ్లో ॥ అబ్రమంబుఖుటంబిద్వాదన్నమాజ్యేనసంయుతమ్ । సంవత్స
 రే ప్రవృద్ధేపి ప్రతిమాసంచమాసికమ్ ॥’ ఇతి సత్యవ్రతస్తరణా త్రయోదశ
 మాసికానికార్యాణిభవంతి, నతు ద్వాదశమాసికాని ‘ద్వాదశప్రతిమాసాన్
 ని’ ఇతి జాతుకణిస్తరణాల్ ‘శ్లో ॥ మృతైహనితుకర్తవ్యంప్రతిమా
 సంచమాసికమ్ ।’ ఇతి యజ్ఞవల్క్యస్తరణాన్త్యత్రాహసోభయత్యవిద్యమాన
 త్వాత్తన్నిబంధనం మాసికం దుష్టే శుద్ధేచకార్యమిత్యర్థః ॥ జాబాలిః—శ్లో ॥
 నిత్యంనైమిత్తికచైవశ్రాద్ధంకుర్యాన్నలిష్టుచే । తిధినక్షత్రోవారోక్తంకామ్యం
 నైవకదాచన ॥ * ‘ప్రతిపత్ప్రభృతిష్యేకామ్ కృత్తికాదిభరణ్యంతమ్’ ఇ
 తి యజ్ఞవల్క్యేన తిధినక్షత్రోక్తమ్, సూర్యాదివాసరేష్వేతచ్ఛ్రాద్ధకృల్లభ
 తైఫలమ్’ ఇతి బృహస్పతినావారోక్తం కదామ్యశ్రాద్ధ మతేనకుర్యాత్

‘మృతాహేఽహరహః’ ఇతి కాష్ఠాజనినోక్తం నిత్యం నైమిత్తికంచక్రా
 ధం కుర్యాదిత్యధణః । మాసికం నైమిత్తికమితవక్ష్యతే ॥ ౪౪ స్త్రీ—శ్లో ॥
 సకుర్యాన్తలమాసేతుకమేకమేకధంచన । ముక్తాన్తేమిత్తికంశ్యాద్ధంతద్ది త
 త్రైవకీర్తితమ్ ॥ * ఇతి నైమిత్తికం ప్రేతశ్శాద్ధాది ॥ యమః—శ్లో ॥ ౪౫
 వాఘ్నేషికేభ్యత్యేశ్శాద్ధకమణిమాసికే । సపిండికరణశ్శాద్ధేనాధిమాసంచినర్జ
 యేత్ ॥ * ‘త్రివజ్రేవాత్రిమాసేవా’ ఇత్యుక్తత్రివక్ష్యతీయాదిమాసాఽధిక
 శ్చైత్వాపింద్యే తమధికమాసంచనజయేత్, ఉత్తరమాసస్య చతుర్థాదిమాస
 త్వాత్ ॥ ఇదంచ పుంసువనాద్యుత్సవాగమవిషయం, అన్యధాసావకాశత్వాత్
 సాపిండ్యం శుద్ధమాసవీవకార్యమ్ । నను జాబాల్యాదివచనం మతే శ్శాద్ధకత
 వ్యతామాత్రపరం నాభయత్ర శ్శాద్ధవిధిపరమ్, అతఃకిమేమామత్కాదాహరణ
 మితిచెత్, మైవమ్, మలమాసశక్కానిరాకరణద్వారా మాసద్వయశ్శాద్ధపర
 వచనాపాద్భులకత్వాత్, మైవమ్, తైరెవ శక్కానుభవాత్, మలమాసశ్శాద్ధ
 పరవచనానాం మలమాసమృతవిషయత్వోపపత్తైః । తస్మాత్ మాసద్వయాభి
 శ్శాద్ధపరత్వేన శ్శాద్ధాన్తరే తదుదాహరణం కథమితిచేత్తవీవ ప్రప్తవ్యాః ।
 హూయతామత్ర తత్పరోవచననిచయః ॥ అత్ర మరీచిః—శ్లో ॥ ప్రతిహా
 సంమృతాహేయచ్ఛాద్ధావపృతివత్సరమ్ । మన్వాదౌచయగాదౌచ తన్వాఽఉ
 భయత్రచ ॥ * వృద్ధసంప్రతి—శ్లో ॥ శ్శాద్ధియేఽహనిసంప్రాప్తేహ్యధిమాసా
 భవెద్యది । మాసద్వయేపికుర్వీతశ్శాద్ధమేవంచదుష్యతి ॥ * వ్యాసః—శ్లో ॥
 పష్టిభిదేవనేర్తానఃకథితాబాదరాయణైః । ఉత్తరేదేవకార్యాణిపితృకార్యా
 ణిచోభయోః ॥ * శ్లోకగౌతమశ్చ—శ్లో ॥ ద్వౌమాసావేకనామాసావేక
 స్త్రివత్సరేయది । ఉత్తరేదేవకార్యాణిపితృకార్యాణిచోభయోః ॥ * ఏల
 మ శ్శాద్ధపితృకార్యశబ్దో మన్వాదిశ్శాద్ధపరః, తస్మైవ మాసద్వయకార్యత్వని
 శ్చయేత్.

అస్యాపవాదమాహ—

మా—అద్యచూనవృద్ధావాద్యేవ్యోద్దిష్టమాద్యమాసవీవకుర్యాద్వచనాత్.

వ్యా—‘శ్లో ॥ ఏకరాశ్శాస్థితేనూర్యయదిమాసాద్విధాభవత్ । ఏకోద్ది
 ష్టంతుపూర్వత్రనవరత్రకదాచన ॥’ ఇతిజాబాలివచనాదిత్యధణః । పూర్వమా
 నన్ధనిమిత్తాధీనమేకోద్దిష్టస్య త్రరత్రమాసేనకుర్యాదిత్యధణః ‘శ్లో ॥ ఏకాదశే
 ఽహనిశ్శాద్ధం మంత్రాత్తువిధీయతే ।’ అద్యమేకాదశేఽహని ‘ఇతిమృతాహ

దేశాదశాహవీవాద్యైకోద్భిన్నవిధానాత్ । మాననృద్ధావృత్తరమాసిక్తే కాదశాహ
స్య మృతాహదేశాదశాహత్వాభావాన్నపరశ్రకుర్యాదితిసిద్ధమ్ ।

ఉక్తావాదమన్యత్రాదిశిదితి--

మూ—ఏవం తత్తత్తాననృద్ధావృత్తికమునానిచపూర్వత్రైవవరత్రసకుర్యాత్

వ్యా—ఏవతీయమాసవృద్ధావృత్తికం మృతాహత్త్రివక్షవీవకుర్యాన్నచ
పరశ్రమాసే, ఆత్రివక్షత్వాత్ ॥ ఏవం ఏవమాసవృద్ధానూనమాత్మాసికం పక్ష
మాసవీవకుర్యాన్నచపరమాసే, తస్యసప్తమమాసత్వాత్ । ఏవం ద్వితీయమాస
వృద్ధానూనాబ్ధిం ద్వాదశమాసవీవకుర్యాన్నత్రయోదశమాసే । నన్విదమను
పపన్నమ్, మాసేభవమాసిక ఇతిసామాన్యకర్తృతాలక్ష్యేనానాదెరపి మాసిక శ
బ్దవాద్యకావత్, యాగాదికమునానిచ ఇతి మాసికానాం మాసద్వయిక
త్రైవ్యత్వవిధానాచ్చానానిమాసద్వయేసికార్యాణీతిచేన్నైవమ్, మృతేహ
నితుకత్రైవ్య ప్రతిమాసంబుమాసికమ్ ఇతి మృతాహవిహితమాసికస్త్రైవ
ప్రతిమాసకత్రైవ్యత్వవిధానాత్, మృతాహస్య మాసద్వయేసంభవాత్ । న
హ త్రైవ్యకమునంవామృతాహేవిహితమ్, ద్విత్రిదినోనేషాద్వ్యవస్థద్వాదశ
మాసేమాసమాసికోసమాత్మాసికోనాబ్ధికవిధానాత్త్రైవతానికత్రైవాని నాన్య
త్రి, పరమాసస్యాన్యవస్థద్వాదశమాసత్వాభావాత్ । నను, 'పప్తిభిర్దివాస్తేః'
ఇతి పప్తిదినానామేకమాసత్వస్వరణాద్వాదిమాసత్వమేవేతిచేన్న, ఉక్తా
నాంపూర్వత్రాకార్యత్వప్రసక్తే ద్విత్రిదినోనత్వాభావాత్పూర్వమాసస్య । ప
ప్తిదినానామేకమాసత్వకథనం చాతుర్తాస్యానతిరేకార్థమేవ । తహిం ప్రతి
మాసం ద్విత్రిదినోనత్వసంభవామానాన్యభయత్రికార్యాణీతిచేన్న, పరమా
సానామాద్యద్వయమాసత్వాభావాత్, శ్లో ॥ ఆద్యాదిమచ మాసేషు కుర్యా
దూనానివైద్విజః ఇత్యాదివచనవిరూఢాచ్చ । నవిరోధః, అనధికమాసవిష
యత్వాత్తస్య, మైనమ్, ఉక్తానాం పునఃకరణనిషేధాత్ । తథాసాయణీయేన
జ్ఞప్తాచ—శ్లో ॥ త్రైవ్యకోసమాత్మాస్యేహ్యానాబ్ధికమథాచరేత్ । ఏతే
షామెవకాలతునపునఃకరణంభవేత్ ॥ ఆద్యంత్రైవ్యకంచైవ హ్యానమాత్మాసి
కంవినా । మాసికానిపునఃకుర్యాత్ సప్తసప్తకాలయథావిధి ॥ * ఇతి ॥ త్రై
వ్యకోనానివిహాయ మాసికాని మాసద్వయేకుర్యాదిత్యర్థః, నను సాపిండ్య
ప్రకృష్టత్రైవ్యకోసకార్యధ్వనికరణనిషేధపరమాద్యమితివచనమితిచేన్న, అను

పకషాదేవాద్యస్య పునఃకరణప్రసక్త్యభావేన తన్ని మేధానువపత్రైః, అకాట
 కృతాపకృష్టమాసికానామకృతత్వబుద్ధ్యా పునఃకరణవిధివైయధ్యాపవత్రైశ్చ ।
 తస్మాదాద్యశ్శార్దూపహపఠితానాంస్వకాలకృతానామాద్యవమానానాం మోసా
 న్తరే పునఃకరణనిషేధపరమేతత్ । త్రైపక్షికోనోవచనం త్రైపక్షికోనాపకర్ష
 నిషేధపరమితిచేన్న , శ్లో ॥ త్రిపక్షాదమకాలేషు సాపిండ్యంయశ్చికిషేతి । అ
 ద్భావశిష్టమాస్యానామపకషోఽభవేత్తదా ॥ ౧ ॥ ఇతి మాధవీయవచనేన సాపిం
 డ్యోత్తరకాలభావిసర్వమాసికాపకషావిధానాత్, షోడశానాం ద్వీరావృత్తి
 విధానాచ్చ । నను గోఖలీవదన్యాయేనానాదివ్యతిరక్తమాసికాపకషాపరం
 తదితిచేన్న , శ్శార్దూనిషోడశాపాద్య ౨ ఇతినియమేన షోడశసు కస్యచిదపిశ్చా
 ద్ధస్యాకరణే సాపిండాప్యసంభవాత్, అన్యునానతిరకార్థతాత్పర్యానియ
 మస్య । సప్రక్షివత్ షోడశశార్దూపస్సంజ్ఞాపరఇతిచేన్న, అద్యాదిమాసిక
 వ్యవహారవచాద్యాదిషోడశశార్దూమివ్యవహారాభావాత్ , శ్లో ॥ ద్వాదశ
 పృతిమాస్యానిహ్యద్యషాంతానికెతథా! త్రైపక్షికాద్వికశ్చైతేశ్శార్దూనేతానిషో
 డశ ॥ ౨ ఇతి క్రమత్ శ్శార్దూని పరిగణయ్య షోడశైశ్చిగమనేన సంఖ్యాప
 రత్వాపకషేః, అన్యథా శ్శార్దూని షోడశైశ్చిప్రయోగానువపత్రైః, నవశార్దూపదే
 కైకస్తిన్నపి షోడశశార్దూపవ్యవహారప్రసంగాచ్చ, నవ్యోవంశిష్టాఅచరంతివ్య
 వహరంతివా । తస్మాదాద్యశ్శార్దూపన్తానద్యయే త్రైపక్షికోనానుష్ఠానం నాస్త్యే
 వ, తన్ని మేధస్యవాచనికత్వాత్, ఇతివరం నశంకానచోత్తరమ్ , యథా కా
 లకృతాగాంతునాపకషోఽవిధీయతే । ౩ ఇతి మాధవీయవచనాచ్చ ॥ తద్వచ
 నద్యయమధిమాసే త్రైపక్షికోనశ్శార్దూపునఃకరణనిషేధపరమేవేతినిశ్చీయతే । స
 పిండికరణాత్ప్రొక్తస్వకాలకృతానాం పునరనుష్ఠాననిబంధనోఽపకషోనాస్తీ
 త్యర్థః । యదాపి అపకృష్టతైస్తాదన్యత్రేత్యపకషః, స్వకాలకృతానా
 మూనాదీనామపకషాత్తరత్రినాస్తీత్యర్థః । మాసవృద్ధౌమాసికవన్తానద్య
 యోకతావ్యత్యప్రసక్తావేకద్విత్రిదివైయానఇతివిహితస్వస్వకాలకృతోనాదిశ్చా
 ద్ధస్యోత్తరమాసే పునఃకరణనిషేధపరమేవ తద్వచనమితినిరవఙ్మోఽయం నిణా
 యః । ఏవం గ్రంథాంతరేవ్యవస్థానాస్థావిస్తృత్యావా వచనాదర్శనాద్వాఽనా
 పరాద్యేత్యలమ్ । నిష్కృష్టాథమాహ—

మూ — శ్లో ॥ యాగాదికం ఘాసికంచ శ్శార్దూపచాపరపక్షికమ్ ।

మనావదికం త్రైధికంచకుర్యాన్మాసద్వయైఽపిచ ||^౧ ఇత్యేతావదేవ
మాసద్వయకరవ్యం శ్రాద్ధమ్.

వ్యా—యాగాదిక శ్రాద్ధపంచకమేవ మాసద్వయే కార్యమితి స్మృతిమని
రీతమ్, అతామాసద్వయకార్యం శ్రాద్ధాంతరంగిణిదపి నాస్తీత్యర్థః

పూర్వమాసే శ్రాద్ధసరాణాం పరమాసే శ్రాద్ధసరాణాం చ వచనానాం
వ్యవస్థామాహ—

మూ—అతామలమాసమృతానాం మలమాసవీవాబ్దికం కుర్యాదన్వేషా
ముత్తరత్రైవిభయేషాముభయత్రైవిభవకర్యాత్.

వ్యా—అత్రైభ్యంగుః || క్లో || మలమాసమృతానాంతు యచ్ఛ్రాద్ధం పృతివత్స
రమ్ | మలమాసేతుతక్కార్యం నాన్వేషాంతుకథంచన ||*|| అన్వేషాం - శుద్ధ
మాసమృతానాం, మలమాసేనకార్యం కింతుశుద్ధమాసవీవకార్యమిత్యర్థః | సత్య
తపాశ్చ || క్లో || వషేవవషేతుయచ్ఛ్రాద్ధం మృతాపేతస్థలిష్టుచే | కుర్యా
దత్రప్రమీతానామన్వేషాముత్తరత్రైవిభవ ||*|| అత్రప్రమీతానామిత్యక్తే శ్చల
మాసే శుద్ధమాసమృతశ్రాద్ధనిషేధః, మలమాసమృతస్యశుద్ధమాసే శ్రాద్ధనిష
తకస్తు శబ్దః.

ఇదమాహ—

మూ—వీవంవ్యవస్థాసిద్ధేః

వ్యా—మలమాసమృతానాం మలమాసవీవాబ్దికం కార్యంశుద్ధమాసమృతా
నాం శుద్ధవీవ, యాగాదికం శ్రాద్ధ పంచకమేవ మాసద్వయే కార్యమితి వ్యవ
స్థాసిద్ధిరిత్యర్థః | నను నాన్వేషాంతు కథంచన ఇత్యస్య కథంచనమలమాసవీవస
కార్యం కింతూభయత్రాపీత్యర్థః కి | నస్యాత్ - నస్యాత్ | అన్వేషాం శుద్ధమా
సమృతానాం కథంచనకేనాపి ప్రకారేణమలమాసే సకార్యమిష్యేవ స్వరసతశ్చ
ద్వైధాప్రతీతేః, విధాపరశబ్ధార్థగ్రహణాయోగాత్ ‘అన్వేషాముత్తరత్రై
విభవ’ ఇతి శుద్ధమాసవీవ శ్రాద్ధవిధానాచ్చ | ప్రాప్తాథానువాదత్వాదస్మి
ధిత్వం నసంభవతీతి చేన్న, శుద్ధమాసమృతస్యాప్యభయత్రై కతవ్యమిత్యర్థః
స్య వచనాంతరాప్రాప్తత్వాద్భిన్నవిషయత్వాచ్చ నానువాదసంభవః ‘పితృ
కార్యాణిచోభయోః’ ఇతిప్రాప్తస్య ప్రతిషేధఇతి సంతోష్టవ్యమ్ | నను ||
క్లో|| ‘వషేవవషేతుయచ్ఛ్రాద్ధం మాతాపితృమృతైఽహని | మాసద్వయై
షికతవ్యం వ్యాఘ్రస్యవచనంయథా ||’ ఇతివచనమస్తీతి చేన్నేవమాగ్రహః

‘మృత్యుమాసేనకతఃస్వస్’ ఇతిపాతస్యకాలనిణాయో నిణేతత్వాత్ । ‘మాన
 ద్వయైకకతఃస్వస్’ ఇతికాలాదర్శనాపూతత్వాత్తథాపాతఇతిచేన్న, విపత్తి
 విధృష్టేన పాతనిణాయాయోగాత్, సత్ప్రితిపక్షచ్యేన సిమృతయిషితాథాసి
 ద్దేశ్య । వదంతరసంవాచేన పాతనిశ్చయాత్తత్ప్రితినిశ్చయేదాయాష్టన్నితవిహ
 బ్రూహికింతదవచనమ్ ॥శ్లో॥ ‘ప్రతిమాసంమృతాహాయ చ్ఛాద్ధంచ ప్రతివ
 త్సరమ్ । మన్వాచౌవయుగాచౌచతన్తాసఉచ్యత్యుత్తుమ్’ ఇతిమరిచివచనమితి
 చెన్న, శుద్ధమాసమృతాభికివిషయత్వాప్రతిలే, ప్రతినవత్సరం మన్వాచౌచ
 త్యవసయాచ్చ ॥యదాపి, భృగుసత్యతపోవచనాభ్యాముక్తవ్యవస్థాయాం మాస
 ద్వయే ప్రత్యాభికిచరయినమితి నత్వసిష్టసిద్ధికి, తస్మాన్మాసవ్యయేపి కతఃస్వమి
 తివ్యత్యస్తం పాతంతరముక్తానానిర్వహణాయాగ్రహాకృతమేవ, నాత్యవైపరి
 త్యవసంగః, మలమాసేషుద్ధమాసమృతాభికి నిమిషాత్, । తదుక్తంభృగుసత్య
 తపోభ్యామ్ । కాధుమిశ్చ ॥శ్లో॥ అధిమాసేనకతఃప్యే శ్రాద్ధేసంవత్సరాభికి
 వషఃవృద్ధభిషిగాదికరణవ్యయవిధిశేషమ్ ॥౩॥ ఏతేన ‘శ్రాద్ధంప్రతివత్సరం
 ఇతి మరిచివచనే ప్రతినవత్సరశ్రాద్ధచూర్దికవ్యతిరిక్తమేవేతద సువచమ్॥నను॥
 శ్లో॥ ‘గర్భవాభిషికిభ్యశ్చే ప్రేలైనిశ్చయమాసికే । ఆభికిచతథాశ్రాద్ధే
 నాధిమాసంవివక్షయేత్’ ఇతినచనాదసిమాసేపి కార్యమితిచెన్న, ప్రా
 వాదేన హతాత్మానాతరపతనెన ప్రతిపిపాదయిషితాథాసిద్ధిః ॥శ్లో॥ ‘గ
 భావాభిషికిభ్యశ్చే శ్రాద్ధకమణిమాసికే । సపిండికరణశ్రాద్ధే నాధిమా
 సంవివక్షయేత్’ ॥ ఇతిహిపాతకాలనిణాయేపరితః, తస్యవచనస్య మలమాస
 మృతవిషయత్వాచ్చ । హంతనిర్వాహ్యమనుక్తావ్యక్తిమథామనెకవచన వ్యత్యాసా
 యాసంకరోపి, భృగుసత్యతపోవచనాభ్యామేవ నియమావగతౌ ‘యాగాది
 కంమాసికంచ’ ఇతివచనమభికించ । తస్మాత్ ॥శ్లో॥ ‘జాతకమణియచ్ఛాద్ధం
 నవశ్రాద్ధతదైవచ । ప్రతినవత్సరంశ్రాద్ధే మలమాసేపితత్ స్తృతమ్ ॥ ఏక
 నుజ్ఞాయదామాసా స్యాతాంసంవత్సరకర్వచిత్ । తత్రాద్యేపితృకార్యాణిదేవ
 కార్యాణిచాత్రరే’ ఇతిసత్యవ్రతశాతాతపాది వచనం మలమాస మృతవిషయ
 మేవ । తథా॥శ్లో॥ ‘అధిమాసేనకతఃప్యే శ్రాద్ధేసంవత్సరాభికి । మాసేసంవ
 త్వరేచైవ తిధిద్వైధింయదాభవేత్ । తత్రాత్తరాతిధిగ్రాహ్యసపూర్వాత్మమ
 లిఘుచా’ ఇతి కాధుమిగాగ్రాహ్యదివచనం శుద్ధమాసమృతవిషయమ్ । ‘పితృ

‘కార్యాణిచాభయోః’ ‘మాసద్వయేపికురీవత’ ‘తర్యాన్తాసద్వయేపిచ’ ఇ
తివ్యాసాదినచనం యాగాదికశాద్ధవః చకవిషయమ్ || శ్లో || ‘మలిష్టుదస్తుయో
మాసస్సమాసఃపాపసంజ్ఞితః’ || శ్లో || ‘నభిఃతఃపితృదేవాభ్యాం సమాసఃపా
పసంజ్ఞితః’ || శ్లో || ‘సంసస్సరాతిరేకణ మాసోయస్తుమలిష్టుచః’ తస్మిం
స్తుయోదశేశాద్ధం సకుర్యాదిదుసంక్షయే || శ్లో || ‘నపిండిక రణాహూభ్యం
యత్కించిచ్చార్ధికంభవేత్’ అష్టంవాప్యథసూతంవాసంతిక్కుర్యాన్తలిష్టు
చే || ‘ఇతికాత్యాయనాదినచనం కావ్యశాద్ధవిషయమ్ || శ్లో || ‘దశోద్వయ
సమాకాంతం రవిసంక్రాంతినభిఃతమ్’ మలిష్టుచువిజానీయా ద్దహారంస
ర్వకమను || శ్లో || ‘నినివాతీమక్రిమ్యయదాసక్రిమతేరవిః’ మలిష్టుచ
స్సవిజ్ఞేయో గహితస్సర్వకమను || ‘ఇతినారదాదిస్తృత్యంతరవచనం దేవ
కార్యవిషయం శుభవిషయంచైతి వ్యవస్థా.

‘శాద్ధంచావరపక్షికమ్’ ఇత్యుత్తరపక్షికశబ్దస్య మహాలయవరత్వ ము
ద్ధ్యా మాసద్వయే మహాలయముక్తం కైశ్చిత్ తద్దురుక్తమిత్యాహ—

మూ—అత్రావరపక్షికంమఖాత్రయోదశీశాద్ధమితి వ్యాఖ్యాతమ్

వ్యా—|| శ్లో || ‘మఖాత్రయోదశీశాద్ధం శాద్ధాన్యపిచయోదశ’ కార్యాణి
మలమాసేపి నిత్యంనైమిత్తికంతిథా || ‘ఇతి కాత్యాయనవచనే నావరపక్షిక
శాద్ధం మఖాత్రయోదశీశాద్ధమితి వివృతమిత్యథః

అత్రామహాలయం మాసద్వయేనకాన్యం నిమేధాదిత్యాహ—

మూ—అత్రామహాలయంచ నిమేధాన్నమలమాసే కుర్యాత్

వ్యా—అత్రభృగుః || శ్లో || వృద్ధిశాద్ధంతథాసోమ మగ్నాన్యధేయం మహాల
యం | రాజాభిషేకంకావ్యంచ సకుర్యాద్భానులంఘితే || సభావాధనభస్యో
వా మలమాసాయదాభవేత్ | సప్తమఃపితృపక్షసాన్యదన్యత్రైవమివంచమః
|| శ్లో || అన్యత్ర || మలమాసమామాధావే || శ్లో || ‘ఆమాధిమవధిక్యత్వా యస్యాన్య
త్పక్షస్తుపంచమః’ ఇత్యుక్తఃపంచమఃపక్షవీవ మహాలయోగ్యాహ్యఇత్యన్యథః |
గృహ్యపరిశిష్టే || శ్లో || సామయాగాదికమాణి షష్ఠీష్టాయగ్రయణంతథా | మ
హాలయాష్టకాశాద్ధమలమాసేవివరజన్యేత్ || శ్లో || పితృమహః || శ్లో || మాసఃక
న్యాగతేధానావసంక్రాంతాభవద్వది | దైవంపితృన్యంతదాకమే తులాశ్చై
వతులరక్షయమ్ || శ్లో || సకన్యావరపక్షేమలేమహాలయమిత్యథః | అత్రామాస

ద్వయో మహాలయానుష్ఠానకథనం మహాసాహసమేవ.

శుద్ధమాసమృతస్యాబ్ధికం శుద్ధమాసపవ కాఽర్యమిత్యుక్తం తత్ర వ్యవస్థామాహ—

మూ—త్రయోదశమాసస్య దుష్టత్వేపివృధమాబ్ధికంతుమలమాసపవకుర్యాత్ ఆబ్ధికంవృధమయత్సాత్తత్కుర్వీతమలిష్టుః ॥ ఇతిష్టరణాత్.

వాగ్—చైత్రవైశాఖ శ్చైష్ఠాషాఢ శ్రావణభాద్రపదాశ్వియుజ కార్తిక మాగేశిషపుష్యమాఘ ఫాల్గునాశ్చాంద్రమాసాః, త్రయోదశద్వయోదశావేమృతాహమారభ్య ద్వాదశవర్షాంతరం యోమృతతిథిస్ససంవత్సరాదః, తదాచేంద్రయోదశమాసస్య, దుష్టత్వే- అధికసంసర్పాష్టసప్తతి దూషితత్వేపి శుద్ధమాసమృతస్యాబ్ధికం వృధమంమలమాసపవ కుర్యాత్, వృధమాబ్ధికగృహణాద్ధివీతీయాబ్ధికం శుద్ధమాసపవ కుర్యాన్నమలమాస ఇత్యర్థః । ఇమమర్థం సమర్థయతి తునబ్ధిః, శుద్ధమాసంవ్యవచ్ఛిన్నత్వవధారణమ్ అబ్ధిన్యాద్యస్యాతీతత్వేపి వర్షాంతమృతాహస్య ద్వితీయవత్సరాదితయా మద్యపి వృధమాబ్ధికత్వం నసంభవతి తథాపిభావిప్రత్యాబ్ధికాపేక్షయా వృధమాబ్ధికమిత్యుక్తిః । ఉక్తార్థసాక్షిత్వేనవృద్ధహిత వచనముదాహరత్యాబ్ధికమితి । లఘుహారితశ్చ ॥శ్లో॥ పృత్యబ్దంద్వాదశేమాసికార్యాపిండికియాసుతైః । క్వచిత్త్రయోదశేపిస్యాదాద్యంముక్తావశువస్సుమ్ ॥*॥ త్రయోదశేశుద్ధమాసే ఆబ్యాబ్ధికంసకుర్యాత్క్రీతుద్వాదశేమలమాసపవకుర్యాదిత్యర్థః । మృతాహంతామాసఇతిపక్షేత్రయోదశమృతాహస్య ద్వాదశమాసాంతత్వాత్ ‘ద్వాదశేమాసి’ ఇత్యుక్తమిత్యవిరోధః । వ్యాసశ్చ ॥శ్లో॥ అనఙ్గాంతేపికర్తవ్యమాబ్ధికం మాసికంతథా ॥*॥ మాధవీయ ॥ శ్లో॥ అనఙ్గాంతేనకర్తవ్యంశ్రాద్దమభ్యుదయంతథా । తథైవకామ్యంయత్కర్త వత్సరాత్పృథమాదృతే ॥ * ॥ ప్రథమసాంవత్సరికం మలమాసపవకర్తవ్యమిత్యర్థః । ఏవమ్ ‘ఏష్యాద్యం ప్రథమమ్’ ఇతివిశేషణాదైతైరేవ వచనైర్ద్విత్వీయాబ్ధికం శుద్ధమాసపవ కాఽర్యమితివ్యవస్థాన్యాయవివాంసుస్థా । దుష్టమాసద్వయేపిత్యాబ్ధికం కాఽర్యమితి వ్యవస్థాపనమాస్థాకృత్యమిత్యలమ్ । సౌరమాసపక్షేనేవంవ్యసనగంధః, మలమాసఃషాఢావాత్ । సంసర్పత్వాద్యవలమ్బనైన విధినిషేధపరవచన నిచయస్య చాంత్రమాసవిషయత్వానగమాత్సఙ్గాంతి విరహసఙ్గాంతిద్వయ

యోగాసంభవాచ్చసారే || సారావలంబినామపి శుభకమణాంమహాఅయాది
శ్రాద్ధానాం చ వచనాన్నిపెధః- ప్రత్యాభిక్తస్యనిత్యత్వేన కాలమాత్రైకతావ్య
త్వవిధానాత్ || తథా మహాభారతే || * రాజ్ఞాభిషేకః ప్రథమశ్శుద్ధకాలమ
పేక్షతే | ప్రత్యాభిక్తంతునిత్యత్వాత్కాలమాత్రైకదాభవేత్ || * గాగ్యః ||
శ్లో || అధిమాసేచశుక్రస్య గురోరప్రమయేపిచ | నిత్యంనైమిత్తికంశ్రాద్ధం కు
ర్యాత్కామ్యంతువజయేత్ || * వ్యాసశ్చ || శ్లో || మాసపక్షతీధిస్పృష్టేయో
యస్త్విక్మియతేహని | ప్రత్యబ్ధంతతథాభూతంక్షయాహంశస్యతద్విదుః ||
* అతా దుష్టమాసే న సారనిబంధనః ప్రత్యాభిక్తనిపెధః | నన్వేమవిషయభ
దాప్రతీతేమహాభారతాదివచనం చాంద్రమాసాద్భిక్తవిషయంచకింసస్యాత్, న
స్యాత్, శుద్ధమాసవ తస్యకతావ్యత్వవిధానాత్ “అన్యేషాముత్తరత్రతు ”
ఇతి సత్యతపస్తృతేః || సారే ఏకమాససంజ్ఞకమానద్యయాభావేన తద్వచనం
చాంద్రాద్భిక్తవిషయమితిసుస్పష్టమ్ | తత్పరత్వే ప్రథమాద్భిక్తవిషయందృష్టవ్యం
“ క్వచిత్త్రయోదశేపిస్యాదాద్యంముక్త్యాతువత్సరమ్ ” ఇతిహారితవచనాత్ ||
తథా వృద్ధవసిష్ఠశ్చ || శ్లో || మాసేనంవత్సరేచైవ తిథిదైవధంయదాభవేత్ | త
త్ప్రాతరోత్తమాజ్ఞేమాపూర్వాస్యాత్తుమలిష్టుచా || * భృగుశ్చ || శ్లో || నాన్యే
షాంతుకథంచన || * * “ అన్యేషాముత్తరత్రతు ” ఇత్యాదివచనేశ్చాంద్రా
ద్భిక్తస్యాపి నిత్యత్వేన మలమాసకతావ్యత్వశంకానిరస్తా

మూ—దుష్టమాసేమృతస్య మాసదోషేపి క్రియాఃకుర్యాత్. ...

వ్యా—మాసదోషః-మాధ్యాధికసంసర్వాంహస్పత్యాః | తత్రమృతస్య
దోహాదిక్రియాః కుర్యాదేవ || తథా సత్యతిపాః || శ్లో || మలిష్టుచాహ్వయే
మాసే వివద్యేతయదిద్విజః | తస్మిన్నపిచకతావ్యాః పిండవానాదకక్రియాః ||
* మాత్యైవ || శ్లో || చంద్రసూర్యగ్రహేచైవమరణపుత్రజన్తని | మలమాసే
పిదేయంస్యాన్నిమిత్తయదిజాయతే || * హారితశ్చ || శ్లో || అనంకాంతేపి
తావ్యమాద్భిక్తంమాసికంతథా | ఏవంసపిండనాంతంచవత్సరౌదఘటాదికన్త || *
అద్భిక్తమత్ర ప్రథమాద్భిక్తమ్ “ అద్భిక్తం ప్రథయంయశ్చాన్యత్తత్కుర్వీతమలిష్టు
చే ” ఇతిస్తృతేః || సపిండనాంతమితి పూర్వమధ్యక్రియాద్వయమేవాచ్యతే |
మాసదోషేపిసపిండనస్య కతావ్యత్వస్థరణం వత్సరాంతసాపింద్యాభిప్రాయం

తస్యైవ ముఖ్యత్వాత్ । “ ముఖ్యేహిసంప్రత్యయః, సంవత్సరాదర్వాకోసాపి
 డ్యమావత్కల్పః ” ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః ॥ యతస్సంవత్సరే సపిండికరణమితిష్క
 తిఘోషః ॥ అతావత్సరాంతసాపిండియమేవ మాసదోషేపికార్యమ్, నిరవకాశ
 త్వాత్, తత్ర తదకరణే “ క్లో ॥ కృతేపియాడశశ్చార్థే సపిండికరణంవినా । వ
 త్సరాతిక్రమేకుర్యాత్సునశ్చార్థానియాడశ ॥ ” ఇతి పునఃకరణప్రసక్తేః
 మలే ప్రథమాద్వికవిధానానువపత్తైః, తత్పురవచనవైయ్యధ్యక్ ప్రసంగాచ్చ ।
 నను “ క్లో ॥ జాతకమాంత్యక్రూణినవశ్చార్థానియాడశ ॥ కార్యాణి మలమా
 సేపి నిత్యంనైమిత్రికంతథా ॥ ” ఇతివచనాత్సాపిండియమపి ద్వాదశశాహచాకా
 ర్యమితిచేన్న “ క్లో ॥ సావకాశంతుయత్కామ్యంసకుర్యాత్సాసిదూషితే । కు
 ర్యాన్నిరవకాశంతునిత్యంనైమిత్రికంతథా ॥ ” ఇతిశంఖేననిత్యాదరసినిరవకాశ
 స్యైవ కార్యత్వనిష్ఠయాత్ ॥ “ సావకాశంహిత త్తస్మాత్ ” ప్రతిసంవత్స
 రశ్చార్థంమలమాసే ననజయేత్ । ‘నిత్యానియానికరూణినిమిత్తాన్జ్ఞానియానిచ’
 ‘నిత్యంనైమిత్రికంచైవశ్చార్థంకుర్యాత్తల్లిప్లుచె । తిథిసత్త్రవారోక్తకామ్యం
 నైవకదాచన ॥ ’ ‘సకుర్యాత్తలమాసేతుకమీకమేకథంచన । ముక్త్యా నై
 మిత్రికంశ్రాద్ధం తత్తుతలైవకీర్తితమ్ ॥ ’ ‘గురుభాగవయోర్హృద్యై బాల్య
 వావాధాకేపివా । మలమాసేపికతవాః క్రియాఃపూర్వాశ్చమధ్యమాః ॥’ ఇ
 తి ప్రచెతోజాబాలిగభస్తిహారీతాదివచనం తతాగలమృతివిషయం వత్సరాంత
 సాపిండియవిషయం చెతిదృష్టవ్యమ్ । కించ యస్యదశాహాంతరం ‘దర్శ పిండిపితృ
 యజ్ఞప్రాప్తిప్రసవదానదశాహేకార్యమ్, యస్యవా మాసిదుష్టే పుంసువనాది
 ప్రాప్తం తదధికం మాసదోషేపి సాపిండియకార్యమ్, తదకరణే పితృత్వమ
 ప్రాప్తసాధ్యుదయశ్రాద్ధోద్దేశ్యత్వానువపత్తైః । అతఃపుంసువనాద్యన్నప్రా
 శనాంతవీవకార్యః, మాసపోక్తత్వేన తస్యైవదోషాభావాత్ । తథా౨౨ప్రే
 యే ॥ క్లో ॥ మాసపోక్తేషుకార్యేషు మూఢత్వచిహ్నకర్మయోః । అధిమాసాది
 దోషాశ్చ నన్యుఃకాలవిధేర్బలాత్ ॥ * భాగవః ॥ క్లో ॥ జాతకమేచపుం
 సూతింసీమంతాన్నయనంతథా । మలిప్లుచెపికుర్వీతనిమిత్తంయదిజాయతే ॥ *
 తదేవమ్ ‘సపిండికరణంకృత్వాకుర్యాదభ్యుదయంతతః ।’ ఇత్యభ్యుదయశబ్దః
 పుంసువనాదిపరమచెతిసువ్యక్తమ్ । ఏతేన ‘ క్లో ॥ శ్రాద్ధజాతకనామాని యే

చసంస్కారసంజ్ఞితాః । మానదోషేషికతావ్యాః కావ్యంకర్మవివక్షయేత్ ॥
ఇత్యుక్తి సన్స్కారశబ్దో వ్యాఖ్యాతః । ఏవంచ యద్యద్భుష్టమాసేషి ప్రేతకార్యని
ధిపరంవచనం తత్సర్వం తత్కాలమృతవిషయమేవేతిదృష్టవ్యమ్.....

మూ-తథాప్రారబ్ధావశిష్టసోదకుంభదోషశాస్త్రార్థవర్ణనాసాపిండ్యమనమాసదోషః

వ్యా—యథా తత్కాలమృతదాహదానమాసదోషశ్చుద్ధమాసమృతస్యా
షి సోదకుంభాదౌ తథైవేత్యర్థః ॥ అయమర్థః—దాహాదివత్సరాంతసాపిం
డ్యకృత్యం ప్రేతసన్స్కారః, ప్రేతత్వవిమోచనార్థతాన్వితం త్వుష్టాశాంతి
రూపప్రేతాతిశయజనకత్వాచ్చ । తతస్స, ఏకోద్దిష్టాంతకృత్వా తత్తత్కాలే
మాసికసోదకుంభశ్రాద్ధానుష్ఠానపూర్వకం వహ్నం తేనవిండికరణంముఖ్యమ్,
తదర్వాణావత్కల్పః । తథర్థంమాసికాపకర్షణశ్చగౌణః । అతోముఖ్యకల్పం
చికిముః ‘ క్లో ॥ ప్రేతసన్స్కారకార్యాణియానిశ్రాద్ధానియాడత । యథా
కాలేతుకార్యాణినాన్యథాముచ్యతేతతః ॥ ’ ఇతిహరితవచనాత్ప్రేతసన్స్కా
రయాడతశ్రాద్ధాని వత్సరాదర్వాగ్యదా యథాకాలం కర్తుమిచ్ఛతి తదా
మాధ్యాదిమాసదోషసంభవేషి నదోషఇతి, యద్వా ఏకోద్దిష్టాంతకృత్యై కృతే
ఽతీతమాసికసోదకుంభశ్రాద్ధానివత్సరాదర్వాగ్యదాకర్తుమిచ్ఛతి తదాన
కాలనియమః, అతీతత్వనిబంధనకన్యాదిమాసనియమోనాస్తి । తథా దాహాదివ
త్సరాంతప్రేతకృత్యస్య సన్స్కారత్వాత్తదేకదేశస్య శ్రాద్ధాంతస్యకృతత్వే
నప్రారబ్ధత్వాత్ప్రారబ్ధశేషస్య సమాసదోషఇతి । తథా దోషాపవాదస్సంగ్ర
హే ॥ క్లో ॥ ప్రారబ్ధంమలమాసాత్ప్రాగ్యత్కార్యమనమాపితమ్ । అగతే
మలమాసేషి తత్కర్తవ్యమసంశయమ్ ॥ * తత్తు ప్రేతసన్స్కారమాసికాది
విషయమేవ ॥ ‘ క్లో ॥ ప్రేతస్యవత్సరాదర్వాగ్యదాసన్స్కారమిచ్ఛతి । నకా
లనియమోజ్ఞేయోనమాధ్యంగురుశుక్రయోః ॥ ’ ఇతివచనాత్ప్రతిమాసం ప్రత్య
హం మాసికసోదకుంభయోః కథావ్యత్యవిధానాద్భహుస్త్వతిసిద్ధత్వాద్యత్సరా
నే యదా సాపిండ్యంకర్తుమిచ్ఛతి, తదా ప్రథమాద్వికవన్నమాసదోషః ।
తథాహరితః । క్లో ॥ అసంక్రాంతేషికతావ్యమాద్వికంమాసికంతిథా, ఏవంసపిం
డ్యసంచైవ వత్సరోదకుటాదికమ్ ॥ * అత్య మలమాసాక్తవజ్యవజ్యవిధేర్థా
ధ్యేషి తుల్యత్వాన్నచోద్వానకాశః, అన్యథా వత్సరాదర్వాగ్యసన్స్కారా

దౌ ఘమాభ్యాశీతోషణి వచనాభేనతి ' శ్లో || మలిష్టుచాహ్వయేమాసే వి
పద్యేతయదిద్విజః | తస్మిన్నపిచకతావాః పిండదానాదకక్రియాః || ' ' శ్లో ||
మలిష్టుచేపికుర్వీతనిమిత్తయదిజాయతే | కుర్యాత్తత్రప్రమీతానాం నాన్యే
మాంతుకథంచన || ' ' శ్లో || ప్రార్థనమలమాసాత్పాక్తత్కాలేనతుదోషకృ
త్ | ' ' నాతీతపితృమేధస్యాత్ ' ఇతి వచనజాతం సముద్యేవిదుగ్రతమేవస్యా
త్ | అతా వచనాంతరావిరోధేనైవాథాసమథానంన్యాయ్యమ్ | సపిండికరూ
ప్య వమాంతరితివిశేషణం నిరథాకమితచెన్నేవమ్, మాసదోషే ద్వాదశా
హత్రిపక్షాదౌ తత్కరణేవచనాభావాత్ | ' ప్రార్థనమలమాసాత్పాక్ ' ఇ
తి వచనం తస్యైవాదాహృతమితచేన్న, నిరవకాశవిషయత్వాత్తస్య, ' కుర్యా
న్నిరవకాశంతునిత్యంనైమిత్తికంతభా ' ఇతి శంఖస్థరణాత్, కాలాంతరవిధానా
చ్చ | శక్యంహిసాపిండ్యం మాసవ్యాక్తశుభసంభవేపి మాసదోషాత్పాగవ శు
ద్ధకాలే కర్తుమ్, నవ్యేవంవమాంతే | నిరవకాశత్వాత్ | ' నిత్యం నైమిత్తి
కంచైవ ప్రార్థనకుర్యాన్నలిష్టుచే | ' ఇత్యాదివచనంచానెనదత్తాత్తరమ్ ' వి
పద్యేతయది ' ' నిమిత్తయది ' ఇత్యాదిభిస్తత్కాలమృతస్తేనతత్కరణస్త
రణాత్, ' కుర్యాన్నాసిదూషితే ' ఇతినిషేధాచ్చ | అతావర్తాంతవిశేషణంసాధ్యం.

మూ—నాత్రాతీతపితృకార్యమారభేత.

వ్యా—అత్ర మాసదోషే ' శ్లో || మలిష్టుచస్తుయోమాసస్సమాసఃపాపసం
జ్ఞతః | వజ్రతఃపితృదేవాభ్యాంగహితస్సగర్వకమన్సు || చాలెవాయదివాన్యధై
శుక్రేచాస్తంగతెగురౌ | మలమాసఇవైతానివజయోద్దేవదర్శనమ్ || గృహవృ
క్షాశగౌదానస్నానగ్రామమహోత్సవాత్ || ' ఇత్యాదివచనైర్మలమాసస్యేనమా
ధ్యస్యచ గహితత్వేన మాసదోషాత్పాగవమృతస్యదుష్టమాసేపితకార్యం
సకార్యమిత్యర్థః | తథా స్మృతసంగ్రహే || శ్లో || అధిమాసేహరెన్నుప్తౌమా
ధ్యేచగురుశుక్రయోః | నాతీతపితృమేధస్సాన్యద్గంగాంగౌదావరించినా || సురా
సురగురోర్తాధ్యేకృష్టస్వాపేమలిష్టుచే | నాతీతపితృమేధస్సాన్యత్తత్కాలే నతు
దోషకృత్ || * కృష్టస్వాపేఇతి కన్యామాసవ్యతిరిక్రవిషయమ్. ' కన్యాకుంభగ
జేభానా ' ఇతి శృంగగ్రాహికయా తత్రాతీతపితృకార్యవిధానాద్విహితవ్య
తిరిక్రవిషయత్వాద్వచ్చ సర్వత్ర పృతిషేధస్య, తతశ్చ ' శ్లో || మాతాపితౌర్కృ

తిప్రాప్రౌపుత్రైర్దాహాదికర్తృచ । ప్రాప్తకాలేతుకతః ఛ్యంతిభ్యాదిర్నతు.
దోషకృత్ ॥ ' ఇతి ప్రాప్తకాలే మాసదోషాభావవచనాచ్చ నాతీతప్రేతకా
ర్యమితి నిరవద్యమ్.

మూ—ప్రారభేశా త్ర మాసదోషే మృతస్యా రావృక్తివత్సాత్.

వ్యా—అత్ర అతీతే, త్రివత్సాదర్వాక్యే ప్రకార్యా రంభేన దోష ఇత్యర్థః
స్మృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ అర్వాక్తివత్సాత్ప్రేతస్య పునరదహనకర్తృణి । న
కాలనియమోజ్ఞేయోనమాధ్యంగురుశుక్రయోః ॥ * త్రివత్సాదర్వాగితి నియమా
త్రమాధ్యక్షం నాతీతప్రేతకృత్యా రంభఇతి సుస్పష్టమ్ । దశాహతికమేణాతీత
ప్రేతకార్యనిషేధే ప్రాప్తే తదపవాదాయ మర్వాక్తివత్సాదితి । ఇదంచ దుష్ట
మాసమృతస్యేవ ' వివద్యేతయది ' ' నిమిత్తయది ' ఇత్యాది స్మృతేః । అత
శ్శుద్ధమాసమృతస్య న త్రివత్సాదర్వాగ్దుష్టమాసే ప్రసక్తిః । కించ జాతకా దెన్ని
త్యత్యేపి మాసపోక్తత్యేన మాసదోషాభావస్మరణేవృత్తీతస్య నిషేధః స్వభ్యతే యు
శ్యశృంగేణ ॥ శ్లో ॥ నామకమచ జాతేష్టిం యథాకాలం సమాచరేత్ । అతిపాలే
తుకుర్వీత ప్రశస్తే మాసి పుణ్యభే ॥ * ఇతి ॥ ఏవం హికాలనిర్ణయేచ ॥ ' యోద
సంస్కారసంజ్ఞితాః ' ' జాతనామాంత్యకర్తాణి ' ఇత్యాదికం మాసదోషేపిదా
హాదిసపిండికరణాంతప్రేతకృత్యకతః వ్యతాపరం వదనంచుష్టమాసమృతవిషయ
మేవ సమర్థితమిత్యలమ్.

మూ—నైకోద్దిష్టస్య దివసే నెమాసికానికు ర్యాన్ని షేధాత్ప్రేత్యవాయస్మృతే శ్చ

వ్యా—అత్ర జాబాలిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధంకృత్వా తు తస్యేవ పునశ్చాద్ధం న
తద్దినే ॥ * దక్షశ్చ ॥ శ్లో ॥ నైకః శ్రాద్ధద్యయంకుర్యాత్సమానెమాసికస్యచిత్
* స్మృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ నైకోద్దిష్టస్య దివసే సపిండికరణం వినా । శ్రాద్ధం
కుర్యాత్ప్రేత్యకృత్యా త్ క్షయమాప్నోతి సంతతిః ॥ * నాగ్నైరేకాదశాహే నా
పిండ్యవిధానా త్ర తత్కరణేన దోషః । తస్మాదన్యస్య సాపిండ్యం వినా తత్ర
పోడశశ్రాద్ధకరణేదురభ్యయః ప్రత్యవాయః ! ఏవంచ ' శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టం నవ
శ్రాద్ధం శ్రాద్ధాన్యపిచ పోడశామికస్త్రిదవసేకుర్యాదేకోద్దిష్టంతు విష్ఫలమ్
ఇతి వదనమనాహితాగ్నివిషయమ్ । అన్యస్యచ ' శ్లో ॥ నవమైకాదశైశ్చైవ
ద్యమైకాదశైశ్చ హని । ' ఇత్యుభయోస్తత్రవిధానాదుద్దేశ్యే క్షేపినదోషః.

నహి తద్దైకాదశాహే యోడశశ్రాద్ధనిధిరస్తి ప్రత్యుత్తనిషీధ్యతే, స్మర్యతేచప్రత్యవాయుఃకథుర్హిద్వాదశాహేసాపిణ్డైయోడశశ్రాద్ధకరణంతత్రాహ.

మూ—తానిద్వాదశాహేసాపిండ్వై వచనబలాత్క్రియంతే.

వ్యా—అత్యపైరీససిః ॥ శ్లో ॥ షాష్టాసికాబ్ధికశ్చాద్ధే స్యాతాంపూర్వేద్యురేదతే । మాసికానిమృతాహేస్సుదివసేద్వాదశేపివా ॥ * అత్ర ద్వాదశాహస్య మాసిక కాలత్వస్థరణాత్తత్ర తానికుర్యాత్ । త్రివక్షాదౌ సాపిండ్వైమాసికాని మృతాహ ఇతినియమాత్సాపిండ్వాత్ప్రాగేవ మృతాహేమాసికానికృత్వా తత్రసాపిండ్వంకుర్యాత్ । ద్వాదశాహసాపిండ్వైతు తత్పూర్వం మృతాహాభావాదేకాదశాహేనిషేధాత్ ‘ శ్లో ॥ శ్వాద్ధానియోడశాపాద్యవిదధీతసపిండ్వతాం ‘ శ్లో ॥ శ్వాద్ధానియోడశాదత్వానైవకుర్యాత్సపిండ్వతామ్ । ’ ఇతి మాసికానుష్ఠానపూర్వకమేవ సాపిండ్వవిధానాచ్చ ద్వాదశాహే తదనుష్ఠానమిత్యవధ్య సుయోజ్యోఽయమథః । కేచిద్ద్వాదశాహే సోదకుంభశ్వాద్ధాన్యవకృష్య కుర్వంతి తాన్పుత్ర్యాహ—

మూ—నద్వాదశాహాదౌ సాపిండ్వై సోదకుంభశ్వాద్ధాన్యాహుత్య

దద్యాద్విధ్యభావాత్ప్రత్యహమాబ్రంతద్విధివైయధ్యాపతైర్తా

సికవద్విధిరనుష్ఠానేప్రమాణాభావాచ్చ.

వ్యా—ద్వాదశాహసాపిండ్వై ‘ శ్లో ॥ సపిండికరణాత్పూర్వంకుర్యాచ్చాద్ధానియోడశ । ’ ఇతివత్సోదకుంభశ్వాద్ధానిద్వాదశాహేఽపకృష్యకుర్యాదితి వచనం నాస్తీత్యర్థః । వైయధ్యమితి, అత్ర యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అర్వా క్షపిండికరణం యస్యసంవత్సరాద్భవేత్ । తస్యాప్యన్నం సోదకుంభం దద్యాత్సంవత్సరంద్విజః ॥ * ఏవం సంవత్సరం ప్రత్యహం తద్విధానాన్నాహుత్యతత్రదద్యాత్, అన్యథా సంవత్సరమిత్యత్యంతసంయోగే విహితద్వితియావైయధ్యం విధివైయధ్యంచస్యాత్ ॥ ‘ యోడశానాంద్విరావృత్తింకుర్యాదిత్యాహ గౌతమః ॥ ’ ఇతివత్సోదకుంభశ్వాద్ధానాం ద్విరనుష్ఠానేవచనాభావాచ్చ ప్రత్యహమేవకార్యమ్ । సోదకుంభశ్రాద్ధస్య పెరితలోక వాసజనిత క్షుత్తృష్ణాశాంత్యర్థఃత్వాత్ ‘ శ్లో ॥ పెరితలోకేతువసతిర్నృణాంవషణంప్రకీర్తితా । క్షుత్తృష్ణైశ్చప్రత్యహంతస్య భవేతాంభ్యగునందన ॥ ’ ఇతినిజ్ఞానైవై రేవత్సరం త

స్య ప్రేతలోకవాసప్రతిపాదనాచ్చనాపకషణః । నను కథం ప్రేతలోకవా
 నః ' శ్లో ॥ చతురోనిర్వపిత్విండాకామూర్వంతేమసమాచయేత్ । తతః ప్రభృ
 తివైప్రేతఃపితృసామాన్యమశ్నుతే ॥ ' ఇతిసాపిండ్యేన పితృత్వప్రాప్తేః మై
 వమ్, మూర్కండేయేన సంవత్సరం ప్రేతలోకవాసస్తరణాత్ ॥ ' శ్లో ॥ య
 స్యసంవత్సరాదర్వాకృపిండికరణంకృతమ్ । మాసికంసోదకుంభంచదేయంతస్యా
 పివత్సరమ్ ॥ ' ఇతివత్సరంప్రేతశ్చార్థవిధానాత్, ప్రేతలోకవాసఃకుత్స్యే
 చ తచ్ఛాంత్యభ్యం సోదకుమ్భం మాసికంచేత్సవగమాత్ ॥ శ్లో ॥ ' శ్రా
 ద్ధానిక్రమశోలధ్వా సపిండికరణాకృతే । ప్రేతభావాద్వినిముక్తస్సవికర్తృ
 లభ్యాగృహేత్ ॥ ' ఇతి తత్తత్కాలకృత యోజనాదిశ్చార్థలాభానంతరమేవ ప్రేత
 త్వవిమోచనావధృతేః ॥ ' శ్లో ॥ వత్సరాంతతతఃప్రేతః పితృత్వముపపద్యతే
 'ఇతిబోధాయనేన వత్సరాంతపివ పితృత్వప్రాప్తిప్రతిపాదనాచ్చ కృతేఽపి
 సాపిండ్యేనవత్సరాంతపివప్రేతత్వ విమోచనమితిధర్మశాస్త్రశ్రుత్వమ్ ॥ సాపిం
 డ్యేనపితృత్వ ప్రాప్తివచనం వత్సరాంతసాపిండ్యవిషయంచెన్నిర్నివాదః । ద్వా
 దశాహేని సాపిండ్యవిషయంచేద్వృద్ధిసంజ్ఞా వదాదనపాకవద్యాన్యధాభిప్రా
 యమ్ । అత్యాయథాయాగాదికంకృతం కాలాంతరభావి ఫలసాధనం తథాఽత్రా
 పి ద్వాదశాహేనా కృతంసాపిండ్యం వత్సరాంతప్రేతత్వ విమోచనసాధనం భ
 వతితి తత్సన్ధితిః ॥ శ్లో ॥ ' ప్రేతసంస్కారకార్యాణి యానిశ్రాద్ధానియోజ
 శ । యథాకాలంతుకార్యాణీనాన్యధాముచ్యతేతతః ॥ ' ఇతిహారీతవచనమా
 లోచ్య త్యజ్యతాంభరమిత్యలమ్ । అతస్సర్వస్తృతీనామవిరోధః । లోకద్వా
 దశాహే సముచ్చిత్య సోదకుంభశ్చార్థకరణైకింమూలమ్? భ్రాంతిః । సాతువ
 త్సరాంతసాపిండ్యతతఃప్రాగేవసోదకుంభశ్చార్థకరణాదశానమేవ । క్షుత్త
 వ్యప్రేతలోకవాసినపివత్యభిప్రాయేణ యన్యతస్యేత్యేకవచనప్రయోగస్సాధుః
 పిత్రానిసహితస్తేనోదైశ్యతావన్నపార్వణత్వభంగః । ఏవంద్వాదశాహేనా
 పిండ్యేపి వత్సరాంతాశుచిత్వస్తరణాత్ప్రత్యమ్మతాదృశేపుత్రకర్మానహా
 ఏవ ॥ తథాదేవలః ॥ శ్లో ॥ పితరౌప్రమితౌయస్య దేహస్తస్యాశుచిభవేత్ ।
 నదైవంనాపిపితృంచయావత్పూర్వోనవత్సరః ॥ * ॥ ఇదంవచనంపితృర్భృ
 తాదృశేమృతానామన్యేషాంవత్సరాంతసపిండికరణవరమ్ । అతాన్యేషాం

ద్వాదశాహుదా సాపిండ్యం । తద్వత్ప్రిత్యైర్మృతాద్దేనాగ్నాన్విధానాదికమ
 స్మృత్యేయమ్- తదప్యాహుదేవలః ॥ శ్లో ॥ స్నానంచైవమహాహనం స్వాధ్యాయ
 శ్చాగ్నితర్పణమ్ । ప్రథమేద్దేనకతావ్యం మహాగురునిపాతనే ॥ * ॥ స్నా
 నమ్- సమావతానమ్- మహాహనం ప్రసిద్ధమ్ । స్వాధ్యాయః- ఉపనయనము
 పాకమౌవా, అగ్నితర్పణమ్, అగ్నాన్విధానం, ఇదంసంవత్సరాంత సపిండిక
 రణవిషయమితి చెన్ను । తథాత్మవిశేషాప్రతీతిః, అప్రతీతార్థకల్పనేతివ్ర
 సంగాద్వచనాంతరాభావాచ్చ । “ సపిండికరణంకృత్వా కుర్యాదభ్యుదయం
 తతః ” ఇతివచనాత్కృతే తస్మిన్పుత్రః కర్మణ్యిఇతిచేన్న- వత్సరాంతమశు
 చిత్వస్తరణాద్వత్సరగ్రహణవైయ్యధ్యాయచ్చ । సపిండికరణాకరణయోరేవ విధి
 నిమేధ ప్రయోజకత్వాన్నిషేధస్య కర్తృక్తత్వే నాగ్నాన్విధానాదివ్యతిరిక్తమా
 సప్రోక్తనిరవకాశావశ్యశార్యపుంసువనాది విషయమేవ శుభకార్యపరంవచనజా
 తమ్ । తథాస్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ గర్భానిప్రాశీనాంతాని ప్రాప్తకాలం
 నలంఘయేత్ ॥*॥ ఇతి ॥ ఋశ్యశృంగశ్చ ॥ శ్లో ॥ నామకర్మచజాలేష్టిం య
 ధాకాలంసమాచరేత్ ॥*॥ ఆత్రేయేచ ॥ శ్లో ॥ మాసప్రోక్తేషుకార్యేషుమూ
 ధత్వంజీవశుక్రయోః । అధిమాసాదిదోషాశ్చ నస్యఃకాలవిధేర్బలాత్ ॥*॥ శం
 భుశ్చ ॥ శ్లో ॥ సానకాశంతుయత్కామ్యం నకుర్యాన్తాసిదూషితే । కుర్యాన్ని
 రవకాశంతు నిత్యంనైమిత్తికతథా ॥*॥ అతఃపుంసువనాదీనామేవ మాసప్రో
 క్తత్వాన్నిరవకాశత్వాదేవమాసదోషేపి విధానాచ్చ తదథామేవ సపిండికర
 ణంమాసికాపకర్షణశ్చయ్యక్తం । తదుక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ప్రేతశ్చార్ధానిశిష్టాని సపిం
 డీకరణంతథా । అవకృష్టాపికురీవత కర్తానాందీముఖేద్విజః ॥*॥ ఇతిఅగ్నాన్వి
 ధానాదీనాంమాసదోషేనిషేధాత్సావకాశత్వాచ్చ “ప్రథమేద్దేనకర్తవ్యం” ఇతి
 నిషిద్ధమగ్నాన్విధానాదికంపిత్యైర్మృతాద్దేనకతావ్యమితిశాస్త్రీయఃపంథాః

మూ—శక్తివిషయేద్వాదశాహు ప్రభృతాగ్నిసంవత్సరాత్ప్రత్యహ

మేకంత్రపురుషోద్దేశేనాదైవమధమకంసదక్షిణంసంకల్పవిధి
 నాసోదకుంభశ్చార్ధందద్వాత్ప్రతిమాసంవాదశాహుదావా మా
 సికాహున్యదినేవా అతీతసోదకుంభశ్చార్ధాన్యాహుత్యదద్వా
 త్వాగ్నిసపిండికరణాదేకోద్ధిష్టవత్.

వాన్—అత్రాక్షౌక గౌతమః ॥ శ్లో॥ అద్వైతపార్వణంశ్చాద్ధం సోదకుంభమథ
 ముకమ్ । క్యుర్యాత్పాగ్భిక్త్యాద్ధాత్సంకల్పవిధినాన్వహమ్ ॥ * ॥ సంక
 లేతి ॥ శ్లో॥ ‘ అవాహనాగ్నోకరణం స్వధానినయనంతథా । వికిరంపిండదా
 నంచ సంకలేప్తపంచవజ్రయోత్ ॥ ’ ఇత్యుక్తప్రకారేణైత్యథః । అథముక
 మితి ॥ శ్లో॥ ‘ పురరోష్ఠీజనమధాన్వనం తాంబూలందుతథావనమ్ ॥ ’ ఇత్యుక్తనియ
 మ్మరహితమిత్యథః । శ్రిధరీయ ॥ శ్లో॥ దాన్వదశాహప్రభృత్యస్య తృప్తయే
 చాన్నసంయుతమ్ ॥ దద్యాదహారహాకుంభం జలపూణంతునత్సరం ॥ * ॥ ప్ర
 తిమానువెతి , తత్తదుత్తరసాతంత్యాదనుష్ఠేయంప్రచక్షతే । ఇత్యుక్తన్యాయ
 తోల్కాదిత్యథః । మాసికాహన్యదినఇతి ॥ శ్లో॥ ‘ నైకశ్శ్యాద్ధద్యయంకుర్యా
 త్సయానైహానికస్యచిత్ ॥ ’ ఇతినిపేధాదిత్యథః ॥ దర్శాదావేతి ॥ శ్లో॥ ‘ అ
 మావాస్యాష్టకావృద్ధిఃకృష్టపక్షైర్యునద్యయమ్ ’ ఇతి సామాన్యేనశ్చాద్ధకాల
 విధానాదిత్యథః । పాగ్భిక్తి, మాసికవత్సపిండికరణా దర్వాగ్నోద్దిష్టత్వమ
 థాసిద్ధమిత్యథః ॥ శ్లో॥ ‘ సపిండికరణాదర్వాగ్నోద్దిష్టంవిధీయతే । కృతేన
 పిండికరణే పార్వణంతువిధీయతే ॥ ’ ఇతి సామాన్యేన స్మృతైః । కించ, అ
 ర్వాక్సపిండికరణం యస్య ’ ఇతి వచనా త్రమాధ్యమేవ సోదకుంభశ్చాద్ధ
 మితి నభిమత్యమ్, అసాపిండ్యేనక్షుత్తృష్టాశాంత్యభావాత్తచ్ఛాంత్యథా సా
 దకుంభశ్చాద్ధకరణభిమనిరాసార్థత్వాత్ । దాన్వదశాహప్రభృతి విధానాద్దాన్వ
 దశాహే సాపిండ్యమస్తీతిచేత్తతఃకిమ్? , యస్యసంవత్సరాత్ ’ ఇతివచనాత్త
 త్పరమేవ తత్కరణంప్రతియశ్చతిచేన్న, షష్టమాసే సాపిండ్యేసోదకుంభశ్చా
 ద్దానామథవైశసప్రసక్తే, వత్సరాంతిపాపిండ్యే స్వరూపేణలాపప్రసంగా
 చ్చ । అతో దాన్వదశాహాదాకృతైవకృతేపివా సాపిండ్యేక్షుత్తృష్టాశాంత్య
 థాంత్యవత్సరం ప్రత్యహం సోదకుంభశ్చాద్ధకతవ్యమేవేతిసిద్ధమ్,

నమోంతేపైతలొకవాసం క్షుత్తృప్తైచ విహాయస్వకమభలంప్రాప్తస్య
 సాంవత్సరికాహే సోదకుంభశ్చాద్ధదానం నిరర్థకంక్షుత్తృష్టావిరహాద్వత్సరా
 తితత్వాచ్చైత్యాహ—

మూ—నసారవత్సరికాహే తానిదద్యాత్కాలాతీతత్వాత్ ॥ శ్లో॥

అకాలేచెత్కృతంకమకాలంప్రాప్త్యపునఃక్రియా । కాలాతి

తంతు యత్కుర్యాదకృతంతద్వినిదిశేత్ ॥ ఇతి కాత్యాయనః

వ్యా—సంవత్సరమేవసౌదకుంభశ్రాద్ధవిధానాదవత్సరస్యాతీతత్వాత్సాంవత్స
రికాహస్యద్వితీయవత్సరాదితా వత్తత్రసోదకుంభశ్రాద్ధదానం నిష్ప్రయోజనమి
త్యర్థః

ఇతి నప్తమఃఖండః

ఏకోద్దిష్టకాలవ్యవస్థామాహ

మూ—సర్వవర్ణానాం మృతాహదేకాదశేఽహ్నిమధ్యాహ్నపీ
కోద్దిష్టం కుర్యాత్సాగ్నేస్సంస్కారాహదేకాదశాపౌత్ర్యహత
ర్షణేదతు భేఽఽహ్నికోద్దిష్టం పంచమేసాపిండ్యమేకాహత
ర్షణేద్వితీయేఽహ్నికోద్దిష్టం తృతీయేసాపిండ్యం దశాహంత
రనేకాహంమరణేతత్తస్మైతాహదేకాదశాపౌతిథిభేదేపిసంఘా
తానుమృత్యోఃపత్నాభిభ్రాత్రేకాదశాహదావదశాహయోరే
వ సహశ్రాద్ధంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రప్రైతీనసిః ॥ శ్లో॥ ఏకాదశేఽహ్నియచ్ఛ్రాద్ధం తత్సామాన్య
ముదాహృతమ్ । చతుర్ణామపివర్ణానాం సూతకంతుపుష్కపృథక్ ॥*॥ స్తృ
త్యంతరే ॥ శ్లో॥ ఏకముద్దిశ్యయచ్ఛ్రాద్ధం దేవహీనంవిధీయతే । ఏకోద్దిష్టంతు
తతోవక్త్రం మధ్యాహ్నాతత్పక్రీతీతమ్ ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో॥ ఆ
ద్యమేకాదశేఽహని ॥*॥ ఇతి । బృహస్పతిః ॥ శ్లో॥ ఏకాదశేహ్నికతేనమే
కోద్దిష్టంతథాద్విజైః । * ॥ వ్యాసః ॥ ఏకాదశేఽహ్నిసంపాప్తేశ్రాద్ధందద్యా
ద్యథావిధి । కృతమేవాత్రవారాది తిథిభానినిరీక్ష్యచై ॥ ఏకాదశేఽహనిశ్రా
ద్ధం కుర్యాదేవావిచారయన్ ॥*॥ అత్రాహితాగ్నేర్విశేషోజాతుకణిణాక్రః
॥ శ్లో॥ ఊర్ధ్వంత్రిపక్షాద్యచ్ఛ్రాద్ధం మృతేహన్యేవకీర్తితమ్ । అథస్తుకార
యేద్దాహా దాహితాగ్నేర్దివజ్జన్తః ॥*॥ త్రిపక్షాదర్వాగ్యత్యైతకమృతద్దా
హాదివసమారభ్యాహితాగ్నేఃకార్యమ్, త్రిపక్షాదూర్ధ్వంయచ్ఛ్రాద్ధంతస్తర
ణదివసాదారభ్య కుర్యాదిత్యర్థః । అతోదశాహకృత్యమేకోద్దిష్టమాన మాసి
కంద్వితియమాసికంచ దాహాదిసమారభ్య కుర్యాత్ । త్ర్యహశౌచినాం త్ర్య
హతర్పణం పూర్వమేవోక్తమ్; తత్రశ్రాద్ధకాలనియమమాహ ॥ త్ర్యహేతి ॥ వి
జ్ఞానెశ్వరే త్ర్యహశౌచినాం పారస్కరేణవిశేషఉక్తః ॥ శ్లో॥ అనపిండోయది

దశాద్వితియేత్వస్థిసంచయః । తృతీయేతూదకందత్వా చతుర్థశ్రాద్ధమాచ
రేత్ ॥ * అఖండాదర్శే ॥ స్తో ॥ ప్రథమేదివసేదయాస్త్రయఃపిండాస్సమా
హితైః । ద్వితీయేచతురోదద్యాదస్థిసంచయసంతతః॥ త్రింస్తుదద్యాత్తృతీయే
ఽహ్నివస్త్యాదిక్షాళనంతతః । ఏకోద్విష్టంచకర్తవ్యం శ్రాద్ధమంతతఃపరమ్ ॥
* ఇతి ॥ ఏకోద్విష్టంచతుర్థేఽహ్ని సాపిండ్యంపంచమేదినె । ఇతిపాతాగ
తరమ్ ॥ స్తుత్యంతరే ॥ స్తో ॥ అసపిండాదిదశాద్వితియేత్వస్థిసంచయః ।
ఏకోద్విష్టంతృతీయేఽహ్నిమరణాత్తువిధీయతే ॥ * అత్రవిశేషమాహ ॥ ఏకాహే
తి ॥ గాగ్వః ॥ స్తో ॥ వహాఽతీతేపునదాహేత్వేకాహాత్పిండమర్పయేత్ ।
శ్రాద్ధాద్వితియేదివసేతృతీయేఽహ్నిసపిండవమ్ ॥ * స్తుత్యంతరే ॥ స్తో ॥ మృ
తానామేకవంశ్యానామేకోయదిచదాహకః । ఏకస్త్విదివసేతుర్యాదేకతంత్రే
ణకారయేత్ ॥ అతీతేఽజ్జేతుసంస్కారేఏకాహాత్పిండమర్పయేత్ । ఏకోద్విష్టం
ద్వితియేఽహ్నితృతీయేఽహ్నిసపిండవమ్ ॥ * స్తుత్యంతరే ॥ స్తో ॥ పితరీహ్య
పితేప్రేతేపుత్రాఃకుర్యాత్క్రియాదికమ్ । సంవత్సరేవ్యతీతేపితృరాత్రంయథా
విధి ॥ * నారదః ॥ అంతఃశాహేచేత్కతుఃపునఃపెితృసన్మృతిః । త
స్మాచ్ఛుద్ధిఃపూర్వశేషాదేకోద్విష్టంయథోదితమ్ ॥ * అద్యమేకాదశేఽహ్ని
ఇత్యుక్తమిత్యర్థః । సంఘాతమరణేఽనుమరణేచ భర్తాసంతాప్తేకోద్విష్టంసా
పిండ్యంచకుర్యాన్మృతతిథిభేదేపి ॥ స్తుత్యర్థఃసారే ॥ స్తో ॥ పరేమ్యరనుయా
నెతు మరణాహఃకృమేణతు । దహనాదినపిండాంతం సహకుర్యాద్యథావిధి ॥
పూర్వేమ్యర్యావరేమ్యర్యావభర్తారంయానుగచ్ఛతి । తస్యాః పతిదినేశ్రాద్ధం
మృతాహస్తుయథాతిథి ॥ * కాష్ఠాఽజుః ॥ స్తో ॥ పితృరుపరమేపుత్రః కి
యాఃకుర్యాద్ద్యయోరపి । అనుప్యత్రాచనాన్యేషాంసంఘాతమరణేపిచ ॥ * ॥
అనువృత్తిః అనుమరణమ్ ॥ తత్ర సంఘాతమృతౌ దాహాదినపిండికరణాంతం
పితృపుత్రసృహేషకుర్యాన్నాస్యత్రినాన్యైస్సహవేత్యర్థః.

మూ—అత్రానేకాశౌచయాగవద్వేపి తత్తత్కర్తృణి శుద్ధిస్తరణా

దేకోద్విష్టాంతంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రశంఖః ॥ స్తో ॥ అద్యశ్రాద్ధమశుద్ధోపికుర్యాదేకాదశేఽహ్ని

ని । కర్తుఃస్తాతాల్లిశుద్ధిరశుద్ధఃపునరేవసః ॥ * లాకాక్షి ॥ స్తో ॥ సవశ్రా

వ్యా—స్త్రుత్యధానారే ॥ క్లో ॥ ఏకాదశాహదన్యత్ర ప్రోక్తకాలేమయ
త్నతః । వృషోత్సగేతదాశుక్రదాల్పమాధ్యంసదాపకృత్ ॥ * ఇతి ॥ వృ
షోత్సర్జసన్య పెరితనంసాగ్రతాన్వైధ్యాదివోషస్తరణాధావాప్తైతత్సమా
నాథాకం పెరితన్య నత్పరాదర్వాగితి నచసంద్యప్తమ్.

మూ—పతిపుత్రవత్యా వృషోత్సగనిషేధః కేవలవృషోత్సగే

గోసాహిత్యే నదోషోన్యశ్చైచ్ఛాద్ధికరాసవృషమాతృముత్సృజేత్

వ్యా—క్లో ॥ పతిపుత్రవతీనారిమియైతేధతురగగతః । వృషంనైవో
త్సృజేత్పత్రాయావత్సవిపిత్తజీవనమ్ ॥ ' ఇత్యయంనిషేధో గోసాహిత్యే నా
స్తీత్యధానః । తథాజాదాలిః ॥ క్లో ॥ పతిన్యశాసుశీలాచపుత్రిణీసుభగామృతా
వోత్సృజేదప్యషమేకంతుసహగాముత్సృజేదప్యషమ్ ॥ పుత్రాదన్యోయదా
తస్యాశ్శాద్ధికరాభవేద్యది । నచవైవృషముత్సృజ్యపశ్చాచ్ఛాద్ధికరాసమాచరే
త్ ॥ కించ ॥ ఆపుత్రాతుయదానారి మియైతేధతురగగతః । వృషోత్సర్గో
నకతన్య ఏకాగ్రాదీయైతదా ॥ పితురూర్ధ్వవిధింగమ్యక్రత్యావమాతుశ్చ
పుత్రకః । వృషముత్సృజ్యపశ్చాద్దిపి త్రాసహసపిండనమ్ ॥ * ఇత్యాదిద్యప్త
మ్.

ప్రయోగమాహ—

మూ—అముకగోత్రస్యాముకశమణః పెరితస్యాద్యవృషోత్సర్గ

నంకరిష్యామితి సంకల్ప్య వృషంసంసాహ్యాలంకృత్య 'యస్య

దేవన్యయోభక్తస్తన్యచిహ్నంసమాలిఖత్ ' ఇతి హేమాదౌ

నియమాత్ 'స్వేష్టదేవతాచిహ్నం పశ్యి మేదక్షిణపాదమూలై

గ్నితపైనాయసేనవిలిఖ్య ' పిశంగయాపః ' ' తన్నస్తురీపమ్ '

ఇతి ద్వామంత్రా దక్షిణైకణేజపిత్యా ' ఏతంయవానమ్ '

ఇతి గోమవిస్మజేత్, ఏతావదేవాపస్తంబినాముక్తంబోధాయనేవిస్తరః

వ్యా—అత్రనూత్రమ్ ॥ వా ॥ వృషభే గోమజీణేయూసఃకిరణమా

జపేత్ ' పిశంగయాపః, తన్నస్తురీపమ్ ' ఇత్యేతాభ్యామధైర్యంగోమ విస్మజే

త్ ' ఏతంయవానమ్ ' ఇతి * * ఇతి ॥ అత్రకాత్యాయనః ॥ క్లో ॥ య

స్యయావత్సవసూత్రాక్తం నవల్పంవాయదివాబహు । తస్య తావతిశాస్త్రార్థే

కృతేనర్హ్యంకృతంభవేత్ ॥ * బోధాయనః ॥ వా ॥ అథ వృషోత్సర్జసంతచ్చ

ద్వివిధమ్ కామ్యం నైమిత్తికం చైవ ॥ నైమిత్తికమేకాదశైహి కృతం కామ్యం
కాతిక్యాం వైశాఖ్యాంగ్రహణేనంక్రమేచ ॥ * ఇత్యారభ్య బోధాయనె వి
స్తరేణోక్త ఇతిస్వధాః.

మూ—అత్యైవైవృషోత్సవే నవద్విశ్రాద్ధమేకోద్దిష్టవిధినాన
దక్షిణం యథాశక్తిని ప్రాప్తవోజయేత్.

వ్యా—అత్యైవృషోత్సవే ॥ శ్లో ॥ నప్రైతాథేవృషోత్సవే నవద్విశ్రాద్ధం వి
ధీమతే । ఏకోద్దిష్టవిధానైసప్రశక్త్యాభోజయేద్దివజా ॥ * శంఖశ్చ ॥ శ్లో ॥
స్వగౌరవేతువృషోత్సవే నాదీముఖవిధానతః । ప్రైతాథేవృషోత్సవగ్గవి
కోద్దిష్టవిధానతః ॥ బ్రాహ్మణాభోజయిత్వాతుశక్త్యాదద్యాచ్చదక్షిణమ్ ॥ *

మూ—అత్యైవృషోత్సవగోవిశిష్యతే ‘ శ్లో ॥ లూహితాయ
స్తవణేనముఖైవృచ్చేచపాండరః । శ్వేతః ఖరవిమాణాభ్యాం న
వృషోనీలఉచ్చయే ’

వ్యా... ఇదం హేమాద్రివచనమ్. ఏకోద్దిష్టప్రయోగమాహ—

మూ—ప్రాతఃకృతవృషోత్సవగోమధ్యాహ్నప్రాణానాయవ్య
ప్రాచీనావీత్యముమైకాదశేహనాద్యైకోద్దిష్టశ్రాద్ధం కరి
ష్య ఇతి సంకల్పవ దర్శం ప్రదాయ దక్షిణహస్తే ప్రత్యక్షుఖం
విప్రమముష్య ప్రైతస్యాద్యైకోద్దిష్టశ్రాద్ధే ప్రైతాథే
భవతాక్షణికతః వ్యతి నిమంత్య ఓంతథత్యక్తే ప్రాప్తో
తు భవానిత్యామంత్య ప్రాప్తవాసీతి ప్రతిఫులెనదర్శేన
తిలేవృత్తేకుండే విప్రపాదయోరముకగోత్రముకశర్కనైవీత
ఇదంతేపాద్యమితిపాద్యందత్వా ఒముకగోత్రే ఒముకనామ్ని
ప్రైతే ఇతి స్త్రీయాః ఆదిత్యాభిముఖం కర్తాంఘ్రిం ప్రక్షాళ్య
జానుభ్యామాచమ్యచమయ్య కృసరతాంబూలానిదత్త్వాభ్యజ్య
స్నాపయిత్యా సాంతోర్వధ్వంధ్రంధారయిత్యా స్వయంధృ
త్వా ‘ యత్రకవచ ’ ఇతి విధినా లోకికాగ్నిముపసమాధాయ
దక్షిణాగ్రేదక్షిణేరగ్నింపరిస్తీర్యాగ్నేర్దక్షిణతోదక్షిణాగ్రా
దర్శ్యానం స్తీర్య తేషైవైకశబ్దేదుంబరం మేక్షణమాదుంబ

రీందర్శిమాజ్యస్థాలీం పోక్షణీపాత్రం పునదర్శిం సవతిత్ర
 మఘ్నపాత్రం హవిరుద్ధణీం తిలాకానికతాకా మధు గంధపు
 ప్పాణిచ ప్రయజ్ఞేకేన పవిత్రేణపోక్షణీం సంస్కృత్యో
 త్తానాని పాత్రాణి కృత్వా పోక్ష్య హవిరానీయ నిధాయద
 క్షిణతోఽంగా రాన్నిరూహ్యయథాపూర్వమాజ్యసంస్కారైహ
 విషాసహపర్యగ్నికృత్వాఽఽజ్యందర్శించసంస్కృత్య పవిత్రా
 నహితే అఘ్నపాత్రే ' అమలగచ్ఛతుప్రేతా దెవయా
 నాకా సముద్రాకానలిలాకానవణానస్త్రియజ్ఞైసగ్వకామాల
 భలేఽక్షీయమాణమపదుహ్యతామిమాంప్రేతాయతేగృహ్స్థామి '
 ఇత్యఘ్నం గృహీత్వా ' ప్రేతాదెవయానాకా ' ' ప్రేతా
 యైతేగృహ్స్థామి ' ఇతిస్త్రియాః, పవిత్రముద్భవ్య ' తిలానిసో
 మదేవత్యోగోనవాదెవనిమిరతిః, ప్రత్ననభిః ప్రత్తపహి
 ప్రేతమిమాకలోకాకాప్రీణయాహినః ' ఇతి తిలాకా క్షిప్తా
 ప్రేతామిమామితిస్త్రియాః, నాత్రీనవధానమశ్వష్టాబ్రూయా
 త్, పవిత్రంనిధాయ ' మధువాతాః ' ఇతి ప్రతిమంత్రంమ
 ధుగుడంవాప్రక్షిప్య ' సోమస్యత్విషిరసి ' ఇతి సర్వాంగులీ
 భిరభివృత్య ' అవేష్టాదందశూకాః ' ఇతి తత్ర యత్కించి
 దాదాయ ' నిరస్తంనముచేష్ఠిరః ' ఇతి నైఋత్యాందిశినిరస్యా
 పడపస్పృశ్య ' శన్నోదేహిః ' ఇత్యఘ్నమభిమంత్ర్యగంధా
 దిభిరభ్యర్చ్య దర్భైర్వరావ్యచప్రచ్ఛాదయేత్, నాత్ర ' అ
 పెతపిత ' ఇతి భుక్తిదేశసంమాజనం శ్తశానెతమక్తైః, ' అ
 పహతాః ' ఇత్యనైవప్రేతపిశాచాద్యుత్సారణసిద్ధైః, ' అ
 పహతాలసురారక్షాగ్ ' సిపిశాచాయేక్షియంతిపృథివీమను, అన్య
 త్రైతాగచ్ఛంతు యత్రాస్యగతంమనః ' ఇతితిలాకానికతా
 శ్చప్రక్షిర్య, ' యత్రాస్యగతంమనః ' ఇతిస్త్రియాః, ' ఉ
 దీర్తామవరణతృప్తధ్యమః ప్రేతస్సామ్యఅనుం యఇయా
 యావ్యకఋతజ్ఞస్సనోవతుప్రేతాహవేమ ' ఇత్యద్భిరవా

క్షుణ్ణః, ఉదితామవరోత్పరోన్తభ్యమాప్రేతాసామ్యాఅనుయో
 యాయాన్యకాబ్దుజ్ఞాసానావతుప్రేతాహవేమ, ఇతి స్త్రియాః
 , ఆయాహిప్రేతసామ్యగంభీరైః పథిభిఃపూరైవ్యిః ప్రజా
 మన్తభ్యుదదద్యయించదీఘాయత్వంచశతశారదంచ ' అము
 కిగోల్పమముకశర్తాణంప్రేతమావాహయామితి దక్షిణాముఖ
 స్తిష్ఠక్రేతసూవాహ్య, ' ఆయాహిప్రేతసామ్యదదతి ' ఇతి స్త్రి
 యాః, ఆననదత్వా తిలొదకముత్సిచ్యాపతే పునఃపా
 దాప్రక్షాళ్యాచాంతందర్భాసనే ప్రత్యక్షుఖంచేత్యపూర్వ
 వన్నిమంత్ర్యహస్తే శుద్ధోదకం పవిత్రించదత్వాఽముకగోత్రా
 ముకశర్క్రప్రేత ' ఇయంతేత్యప్తి ' ఇత్యఘ్నందత్వాఽ
 ముకగోల్పే ఆనుకనామ్నిప్రేతేఇతి స్త్రియాః, అస్తుత్యప్తి
 రిత్యైతే పునశ్శుద్ధోదకం ప్రదాయ పవిత్రమాదాయాఘ్నం
 పాత్రేనిధాయ గంధాదిభిర్విప్రమభ్యర్చ్య పితౄణి వస్త్రశ
 కాయనాదకుంభకాంగస్యపాత్రాణిగోభూదాసీహిరణ్యాలం
 రాదీనిచ శక్తిదత్వా పూర్వవత్పునస్తిలొదకందత్వాదక్షిణతః
 పృతిష్ఠితం హవిరభిఘార్యాగ్నిం ప్రసవ్యం సమస్తం తూష్ణీం
 పరిషిచ్యానుజ్ఞాతాదర్వాగ్నిం సకృదుపస్తీర్య మే త్రిణైసహ
 చరుమధ్యాత్సకృదవదాయాభిఘార్యాముకగోత్రాయాముక
 శమణైః ప్రేతాయయమాయదస్వాహేతికృష్టాయాంహుత్యా
 ఽముకగోత్రాయై త్రినామ్నైఃప్రేతాయైయమాయచ సాన్వి
 షేతి స్త్రియాః, ఉత్తరభస్మని అహవిష్యంచ సాన్విహు
 త్యా మేక్షణమగ్నోపహృత్య పూర్వవత్పరిషిచ్య భుక్తిపాత్ర
 ఉపస్తీర్య హుతశేషమన్నం కించిద్దత్వా వివిధవ్యంజనమన్నం
 చాభిఘార్య సవ్యంజానాన్చ్య ' పృథివీతేపాత్రమ్ ' ఇతి పా
 త్రాన్నమభిమృశ్య ' ఇదంవిద్యుః ' ఇత్యన్నేద్విజాంగుష్ఠం
 నివేశ్య ' అమృతాపస్తరూమసి ' ఇతితీర్థంప్రాశయిత్యా |
 ' స్రాణేనివిష్టోమృతంజుహోమిశివోమావిశ ' ఇతి పంచభి

ర్భుజానంద్విజం ప్రసమీక్ష్య యథాసుఖంజవ స్వేతివదేత్, ధు
 కై విప్రైః పెక్షితం పృష్ట్యా సంపన్నమిత్సుకై ' అమృతాపి
 ధానమసి ' ఇత్యావమయ్యాచాం లెఖద్ధే ' న్నదితమ్ ' ఇత్సు
 క్తావ ' అస్తుస్పదితమ్ ' ఇత్సుకై పూర్వవత్రిలోదకందత్త్వా ' అ
 స్తుతృపిః ' ఇత్సుకై తాంబూలం ధు క్తిదక్షిణాంచదత్త్వా దక్షి
 ణేనాగ్నిముచ్చిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాగ్నౌ డర్భాగ్నం స్తీర్య తే
 ఘ మాజయతాం మమప్రేతః ప్రేతైతివాచవోమాజయత్యా
 అముకగోత్రాముకశర్మకాప్రేతైతం పిండమువత్తిష్ఠేతి పిండ
 మేకందత్త్వా అముకగోత్రే అముకనామ్నిప్రేతే పిండమేకము
 వత్తిష్ఠేతి (స్త్రీ)యాః, పూర్వవదవోమాజయత్యా పాత్యసంతా
 శనతాయేన త్రిః ప్రసవ్యం పిండంవరిషిచ్య న్యుబ్జ్య పాత్యాణి
 తృప్యతృప్యతృప్యేతి త్రిరుక్తావ పాత్రాణిపోక్ష్య ఉత్తానా
 న్యుదాహృత్య అక్షయ్యమిత్సుకావ అక్షయ్యమిత్సుకై యజ్ఞా
 పవీత్రప్రణమ్య ప్రసాద్య ప్రదక్షిణీకృత్యోపచారానుక్తావ
 తంవిసృజేన్నాత్రాభిశ్రవణంనచాన్నశేషాభ్యసంజ్ఞానంనిషేధా
 త్, ధు క్తిష్టమన్నంపిండం సర్వాణీదర్భహోమపాత్రాణిచా
 ప్నుప్రక్షిప్య సాంత్యా గృహంసమేత్య పుణ్యాహం వాచయే
 త్తతస్సంస్కారాశుద్ధోభవతి ' ఖ్లా ॥ ఏకోద్దిష్టాంతపీవస్యాత్సం
 స్కర్తుంశ్శుద్ధతాల్పీఘాత్ । పిండోడకప్రదానైశ్చ పుణ్య
 హోక్త్యావిశుద్ధ్యతి ॥ ' ఇతిబౌధాయనః.

వ్యా—ప్రాతరీతి, విధానగ్రంథే ॥ ఖ్లా ॥ పూర్వభాగేథవామధ్యే దినస
 వృషముత్సృజేత్ । కార్తికక్యాంపౌణణమాస్యాంవావైశాఖ్యామపివావృషమ్ ॥
 ఉత్సృజెల్లక్షణైర్ద్యుక్తందెవషిఃపితృతృప్తయే । ఉత్సృజేద్వృషభంసీలంపౌర్ణ
 మాస్యాంతువత్సకమ్ । కార్తికక్యామాశ్వయుజ్యాంవావైశాఖ్యాం ప్రాతరేవ
 హి ॥ * ఇతి ॥ కార్తికక్యాదివికల్పఃకామ్యవిషయః । ప్రేతార్థవృషాత్సగ
 న్య నైమిత్తికత్వాదేకాదశాహవీవకతఃవ్యః । దక్షిణతఃప్రతిస్థితమితి, నాత్ర
 చావిరధిశ్చయణమనుక్తైః । ' యత్రహిపత్నీవహంతిశ్రవయిత్వా ' ' ఈశానా

యస్తాలీపాకంశ్రవయత్వా ' శాలాగ్నాతుపచేదన్నమ్ ' ఇత్యాదిభిరాపాని
 నాగ్నా పాకవిధిస్తత్ర పచనాగ్నా హవిషఃపాకనతి ' పరొక్షమన్నంసాన్నా
 య్యసంస్కృతమగ్నావధిశిత్యాద్భిఃప్రోక్షేతద్దైవవిత్తమాచక్షతే ' ఇతి త్తర
 త్తాల్లోకేగ్నా పకవస్య హవియోఽనిశ్రవణం కతవన్యం నాన్యత్ర, పిత్రేన్యమ
 అన్నసోన్యత్రరాభిజాణహోతి త్యేవోక్తః || అత్యవైఖాననః || వా || సూశకః పెత
 కయో రావపయిత్యామృత్యయాని పురాణాని భాండానిత్యక్త్వా నవాని పరిగృ
 హ్యన్యపరిచ్ఛదాన్యథోక్తంశోధయిత్వా శ్యాద్ధుకుర్యాత్ || * ఇతి | సరణా
 శ్లో || సౌవణారజతాంభోజమణిపాత్రంచతామ్రకమ్ | అఘృణాథం పరిగృ
 హ్ణీయాచ్ఛుద్ధవత్రపుటానివా || అపసవ్యేనకతవన్యం పితృకర్తాఖిలన్తృతిమ్ |
 అన్నదానాదృతేనర్వంతథామాతామహాదిమ || * కథంపితృతాథవస్య ప్రత్య
 జ్ఞుభత్యమితిచేన్నేవమ్, పితృస్తానాత్ప్రముఖతస్తస్యస్థానమ్ ' ఇతి సపిండికర
 ణఖండే వైఖానసేప్రతాథవస్య పితృద్వాభిముఖవిధానాత్ | పితౄణాం
 ప్రాజ్ఞుభత్యే భవత్యేవమ్ | ఉదజ్ఞుభత్యే తస్యగక్షిణాభిముఖత్వంభవేదితిచేన్న
 ' శ్లో || యద్వేష్టితశిరాభుజ్క్రేయద్భుజ్క్రేదక్షిణాముఖః | సౌపానతలశ్చయ
 ద్భుజ్క్రేతదైవరక్షాంసిగచ్ఛతి || ' ఇతి మనునా శ్యాద్ధప్రకరణే దక్షిణాముఖ
 త్వనిషేధాచ్ఛండికాకారేణ తథావ్యాఖ్యాతత్వాచ్ఛ నదక్షిణాముఖత్వప్రసం
 గః, ప్రత్యజ్ఞుభత్యస్య బహుప్రమాణసిద్ధత్వాత్ | తథాసరణ్యాదౌ || వా ||
 ప్రత్యజ్ఞుభంనిదుత్రంనివేశ్య || * ఇతి || గౌతమీయేవిధౌచ || వా || దక్షిణాగ్ర
 మదర్భేమపేతాథవమేకంవిహం ప్రత్యజ్ఞుభంనిధాయ || * ఇతి || వైఖాన
 సే సుందరరాజీయేచ || వా || తిలదర్భాస్తలై విష్టరై ప్రత్యజ్ఞుభమాసాదయే
 త్ || * ఇత్యేకోద్దిష్టే || ' ప్రాజ్ఞుభౌవిశ్వదేవాపుదజ్ఞుభాన్యాగవవగా
 నిత్కాం ప్రేతంప్రత్యజ్ఞుభమాసాదయేత్ ' ఇతిసాపిండియే || కించాస్యాద
 జ్ఞుభత్వం దక్షిణాముఖత్వంచా దుర్భణమేవ, ' శ్లో || ద్వాదేవే ప్రాక్రయః
 పితృఉదగేకైకమేనవా | ' ఇతి పితౄణామేవదజ్ఞుభత్వవిధానాత్ | న
 హ్యయంపితృశబ్దవాచ్యః ప్రేతత్వాత్ | నాపి ప్రాజ్ఞుభత్వందేవయోరైవైత
 ద్విధానాత్ | నహ్యయందేవః, కింతు ప్రేతః | అతః ప్రత్యజ్ఞుభత్వమేవతస్యే
 త్ నిరవద్యాయంనిజాయః | ఖండాంతేబోధాయనగ్రహణం తేనోక్తేకోద్దిష్ట

ప్రకారోఽయమితిజ్ఞాపనాథామ్ । ఆపస్తంబేనైకోద్విష్టానుక్రేస్తపవగాహ్యః
 యుక్తపైతృత్ ' శ్లో ॥ స్వరూప్రోఽవిద్యమానేతువరసూత్రైణవతతే । బొధా
 యనమతంకృత్వా స్వరూప్రోఽపభాగ్భవేత్ ॥ ' ఇతినియమాత్ । అవిద్యమానఇ
 తిపదచ్ఛేదః । అయమత్యవోధాయనోక్తఃఖండః ॥ వా ॥ అధైకోద్విష్టేష్వాది
 తపవ ప్రాచీనావీతంకృత్వా దక్షిణాప్రత్యకృప్తనణం స్థండిలంకృత్వాద్భిరహో
 త్సన్ అగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య పరిస్తస్థితౌ పురస్తాదక్షిణాగ్రాదక్షిణేప్రాగ్రాద
 పశ్చాద్దక్షిణాగ్రా ఉత్తరతఃప్రాగగ్రానుత్తరానుత్తరాదక్షిణానధరా, య
 త్తిణేనాగ్నిం దక్షిణాగ్రాద్దర్శనాన్వీత్య తేష్యైకేకహస్యంచపాత్రాణిసాదయ
 త్యాజ్యస్థాలీం సుగవమాదుంబరీం దర్శ్యం తిలోదకపాత్రం ప్రోక్షణీపాత్రముద్ధర
 ణీయంపాత్రమితితూష్టిం సంస్కృతాభిరద్భిరుత్రానానిపాత్రాణికృత్వా ప్రోక్ష్య
 సిద్ధమోదనం సవిశేషమానీయ నాత్యాపూషమాజ్యంనిర్వపతి దక్షిణతోభస్తసమ్మి
 శ్యానంగారాన్నిరూహ్య తేష్యధిశ్రిత్యాభివ్యోతనేనాభివ్యోత్య సిద్ధమోదనే
 నసహాపనవైస్యేపర్యగ్నికృత్వా సుగవంచదర్శ్యంచసమ్మజ్య సవిశేషమోదనంప్ర
 తిష్ఠితమభిఘోరయతి పవిత్రంకృత్వా తిలోదకపాత్రేనిధాయాపజనయన్నాహ
 ' ఆమత్యగచ్ఛతు పెత్తాదేవయానా సముద్రానలిలానసవణానస్మిన్య
 జ్ఞేసర్వకామాన్లభేత్తీయమాణముపదుహ్యతామిమాః ప్రేతాయవోగృహ్ణామి '
 ఇతిపుంసామ్ ' ప్రేతాదేవయానాపెత్తాయైవోగృహ్ణామి ' ఇతి స్త్రీణామ్,
 అథోద్భృత్య పవిత్రంతిలానావపతి ' తిలోసిసోమదేవత్యా గౌసవేదేవనిమి
 తః, ప్రత్నవద్భిఃప్రత్నహిపైతమిమాన్లొ కాప్రీణయాహిసః ' ఇతిపుంసః
 పెత్తామిమానితి స్త్రీయాః ॥ తిరిఃపవిత్రంవధావనయతి ' మధువాతాబుతా
 యతే ' ఇతితిస్యభింనుచ్చందసమ్, అధైనం సర్వాభిరంగులీభిన్నముదాయ
 త్యాభిమృశతి ' సోమస్యత్పిపిసితవేవమేత్సిపిర్భూయాదమృతమసి మృత్యో
 త్తాపాహిదిన్యన్నాపాహిఇతిత్సికన్తింశ్చితిగంచిదాపతితంస్యాత్తదంగుప్తేన
 చానామ్యాదోపసంగృహ్యేమాదిశంనిరస్యతి ' అవెష్టాదందహాకానిరస్తం న
 ముచేశ్విరః ' ఇతి పునరవఉపస్పృశ్య పునరభిమృశతి ' శన్నోదెపిరభిష్టయతి
 వోభవంతుపీతయే, శంయోరభిస్రవంతుసః ' ఇతి, అధైనం గంధ పుష్పభూపదీ
 పైరభ్యర్చ్యదక్షిణాగ్రేదక్షిణైః ప్రచ్ఛాద్యభోజనస్థానైష్వాసనేషుచతిలా

సికతాశ్చ సంవృత్తిరతి 'అపహతాః సురారక్షాగ్ంసిపిశాచాయైక్షియంతి పృథివీమ
 ను, అన్యత్రైతాగచ్ఛంతు యత్రాస్యగతంమనః ' ఇతిపుంసామ్ ' యత్రాస్యా
 గతంమనః ' ఇతిస్త్రీణామ్, అథైనదద్భిరవోక్షతి 'ఉదీర్తామనంఉత్పరఉన్త ధన్య
 మఃప్రేతసామ్యః అసుంయఇయాయావృకఋతజ్ఞస్సనోవతుప్రేతాహవేమ ' ఇతి
 పుంసామ్, ' ఉదీర్తామనంఉత్పరఉన్త ధన్యమాప్రేతాసామ్యఃఅసుంయే యా
 యావృకఋతజ్ఞాసానోవతుప్రేతాహవేమ'ఇతిస్త్రీణామ్, ప్రేతమావాహయ
 తి ' ఆయాహిప్రేతసామ్యగంభీరైః పథిభిఃపూర్వైః ప్రజామస్త భ్యం దద
 ద్భయించదీర్ఘాయత్వంచశతశారదంచ ' ఇతిపుంసామ్, ' ఆయాహిప్రేతేశ్శా
 మ్యేగంభీరైఃపథిభిఃపూర్వైః ప్రజామస్త భ్యందదతీరయించ దీర్ఘాయత్వం
 చ శతశారదంచ ' ఇతిస్త్రీణామ్, అథ బ్రాహ్మణానాహూయ సదర్భౌపకృష్టే
 మ్విసనెమావవేశ్య తేషాంసవవిలైషుపాణిమ తిలోదకం దద్యాత్ ' అము
 ష్తైతృప్తిరస్తు ' ఇతి ' ఆస్తుతృప్తిః ' ఇతీతరేషాంప్రతివచనంఅథైనావస్త్రి
 గంధమాలైర్వర్జితౌపవ త్రిసంపూజ్య శుద్ధోదకందత్వా సూర్యవ త్రిలోదకమధై
 నాన్ పుచ్చత్వగ్నోకరిష్యామీతికురుష్వతీతరప్రత్యాహురథాభ్యనుజ్ఞాతోద
 రావ్యమువస్తీర్య సర్వస్తాత్సకృత్సకృత్సవదాయాభిషూఽదక్షిణతోభస్మమి
 శానంగారాన్నిరూహ్య తేమజుహుయాత్ ' ప్రేతాయాముష్టై యమాయ
 చనావహః ' ఇతి తద్ధృతమాహుతంచభవత్యథేతానిబ్రాహ్మణేభ్యఉపనిక్షిప్య దక్షి
 ణాగ్రేమద ర్భేమసాదయిత్వా దర్భైః ప్రచ్ఛాద్యాభిమృశతి ' పృథివీతే పా
 త్రం ద్యౌరపిథానం బ్రహ్మణస్తామిభేజహోమిబ్రాహ్మణస్సతావ విద్యావతఃప్రా
 ణాపానయోజుహోమ్యక్షితమసిమాప్రేతస్సక్షేప్తాఅముత్రాముష్టికాలాక ' ఇ
 తిఅథైతానిబ్రాహ్మణేభ్యఉపనిక్షిప్య బ్రాహ్మణసాంగుష్ఠేనానభేనానుదిశతి ' అ
 ముష్టాఉపలిప్తతు ' ఇతి భుంజానాన్ సమీక్షతే ' పాణేనివిష్టోఽమృతౌజహో
 మి ' ఇతి పంచభిః ' బ్రహ్మణిమత్రామృతత్వాన్ ' ఇత్యాత్తానంచాతఠార్థవం
 ననిరీక్షేత తృప్తాసవఆచమయ్య ' స్వదితమ్ ' ఇత్యుచ్యతామిశ్యుకై ' అస్తు
 స్వదితమ్ ' ఇతీతరేషాంప్రతివచనంపూర్వవ త్రిలోదకందత్వా అన్నశైవైఃపిం
 డందదాతి ' అముష్టాఉపలిప్తతు ' ఇతి సంతాళనేనావసవ్యంపరిషించతి, తృ
 ష్ఠేతి ప్రాథ్య దక్షిణోదత్వా అక్షయ్యంవాచయిత్వా యజ్ఞోపవీత్యభివాద

సంకృత్యా ఉత్తాప్య ప్రసాద్య ప్రదక్షిణీకృత్య శేషమనుజ్ఞాప్య లెనేవ యథా
దితమిత్యన్న శైవంనివేదయతే యథాబ్రూయన్ ప్రథాప ర్వా త్ర తీయవత్తేద్వితీయే
సంతతమే కేనైకాదశమాసాన్నయంతి సద్వాదశమాసమారభ్యా రోహంత్యథనం
వత్సరేసపిండికరణమ్ || * ఇతి ఖండాంతరేచస ఏవవిశేషమాహ || వా || అ
త్తైకోద్ధిష్టేయ నాగ్నోకరణంనాభిశృవణం నపూర్వం నద్రేవం నఘాపంనదీపంన
స్వధానమస్కారౌ నాత్మాపూజమ్ || * ఇతి | నను బోధాయనసూత్రనిబం
ధనోహ్యాయం ఖండస్తతాన్న శైవాభ్యనుజ్ఞాక్తానాత్మైతిచెన్న, బోధాయనీయా
నాం ప్రత్యాఖ్యికాదెరపేకోద్ధిష్టత్యేన తద్విషయత్వాత్తదనుజ్ఞాయాః, తచ్చ
సూచ్యతే ఏకోద్ధిష్టేషి వ్రతిబహువచనైన ' శ్లో || ఏకోద్ధిష్టేతు యద్బృక్తు రభో
జ్యంశిష్టమోదనమ్ | చంద్రసూర్యోపరాగేచశిష్టమన్నంచనజయేత్ || ' ఇత్యా
ద్యైకోద్ధిష్టశిష్టాన్ననిపేధాన్నాత్మాన్న శైవాభ్యనుజ్ఞాక్తా | అత్యస్తృత్యథనా
రవిశేషః || శ్లో || క్రొత్రియంవేదవిద్విప్రం తడహివినియోజయేత్ | తస్యచ
త్తశుకర్తాఃసాననభుభ్యజ్యకారయేత్ || ఏకోద్ధిష్టేభవేదక ఉద్దేకోబ్రాహ్మణ
స్తథా | అఘ్నపాత్రంభవేదకంపాణావేశాహుతిర్భవేత్ || ఏకపిండోభవేత్త
స్త్రిన్నహన్యేవనిమంత్రణమ్ | దైవంఘాపంతథాదీపం స్వధాశబ్ధంచనజయేత్ ||
* ఇతి || సన్వేకోబ్రాహ్మణత్యైతదనుపపన్నం ' ఏకాదశామోపాత్రరథ్యాయ
పేతాథణం బ్రాహ్మణానెకాదశామంత్ర్య మధ్యాహ్నతాన్నానాభత్యాన్నర
సవిన్యాసేరాశయత్వా విధివత్ప్రండదానంవాసాహారణ్యదాన్యపానచ్ఛత్రాద
కుంభదక్షిణా గుణవతివిపే దద్యాచ్ఛయనంచ తతస్సవస్త్ర్యయనాదిధర్మాఃప్రవ
తంతే ' ఇతినత్యవ్రతస్తరణాదితిచేన్న, ఏకోద్ధిష్టబ్రాహ్మణవ్యతిరేకణాపేతత్య
ప్రయోదశబ్రాహ్మణభోజనవిధ్యపవత్రైః | సంఖ్యానియమస్తవయోగవ్యవచ్ఛే
దాధణః || అతఏవహ్యేకాదశామో లోకేబహూక్ బ్రాహ్మణాభోజయంతి||
యథాహాత్మాత్రిః || శ్లో || పెతాథణంసూతకాంతేతుబ్రాహ్మణా భోజయే
ద్బహూక్ | ఆద్యశ్రాద్ధనిమిత్తేతుహ్యేకమేకాదశైవహని || * అత్మాప్యక్తం
గుణవతివిప్రఇతి || విజ్ఞానైశ్వరచ || శ్లో || వస్త్రాలంకారశయాదివితుర్యదావహ
నాదికమ్ | గంధమాల్యరథాభ్యర్చ్య శ్రాద్ధభోక్త్రేప్రదాపయేత్ || * సంగ్ర
హే || శ్లో || ఆశ్చేదాంతైకృతస్సానసస్వస్తివాచనపూర్వకమ్ | బ్రాహ్మణాన్భు

జయే త్రత్య శుద్ధయే నిర్గుతు స్తయె || ఇత్యప్తమఃఖండః

మూ—దావదశేఽహనివిప్రస్యసాపిండ్యంకుర్యాత్సప్తదశాపేరా
జ్ఞోఽభిషిక్తస్య త్రియోదశాపేవైకవింశాపే వైశ్యస్యగోరక్షాసక్త
స్య యోడశాపే దావదశాపేవా శూద్రస్యామంత్రకం సర్వే
మాంద్రాదశాహంబిష్యాసప్తదశాహంద్రోషనజః కైఽన్యతమాపే
త్రివక్షేవా తృతీయమాసివా చతుర్థేషష్టేవైకాదశేవా మా
సిపూణేవాఽష్టే యదాకదాచిచ్ఛుభాగమేవా సాపిండ్యం
కుర్యాదిత్యనాహిహైరష్టాకాలావికల్ప్యంతే,

వ్యా—వ్యాఘ్నిః || శ్లో || ఆంత్వాఘ్నులధర్తాణాం పుంసాంచైవాయుషః
క్షియాత్ | అస్థిరతావచ్ఛరీరస్య దావదశాహఃప్రశస్యతే || * కాత్యాయనః || శ్లో ||
తత్సంవత్సరేపూణేనసపిండికరణంభవేత్ | దావదశాపేత్రివక్షేవాయదర్వా
గ్వృద్ధిరావతేత్ || * విష్ణుః || శ్లో || మంత్రవిజఃహిశూద్రాణాం దావదశే
ఽహ్నిసపిండనమ్ | * విజ్ఞానేశ్వరేచ || వా || శూద్రాణామపేతత్కర్తక
ర్తావ్యం దావదశేఽహ్ని ఏవంసపిండికరణం మంత్రవిజఃతం , శూద్రాణాం
దావదశేహ్ని ఇతివిష్ణుర్చరణాత్ || * కాత్యాయనః || శ్లో || సర్వేషామేవ
నణానామాశౌచాంతేనసపిండనమ్ || * ఇతి || ఆశౌచనిణయేక్షత్రియవైశ్య
యోరభిషిక్తగోక్షాసక్తత్యభేదేనాశౌచవైషమ్యముక్తమ్, తదనంతరేనాత్ర
సాపిండ్యకాలభేదాత్ || శ్రిధరీయే || శ్లో || ఏకాదశాహమారభ్యయావదా
యోడశాద్దిచాత్ | సపిండికరణం కార్యంతతస్సప్తదశేఽహని || * అత్ర యథావ
కాదశాహంబిష్యాతాహస్తథా యోడశాహంబిష్యాతాహంబేతి నాథాంతరభి
మఃకాన్యః || బోధాయనః || పా || సంవత్సరేపూణేనసపిండికరణంత్రివక్షేవామాసిత్వ
తీయేవాషష్టేవైకాదశేవా దావదశాపేవా || * ఇతి || ఖండంతరేదనపవాహ || వా ||
సంవత్సరేనసపిండికరణమేకాదశేమాసిషష్టేవాచతుర్థే దావదశాపేవా || * ఇతి
విధౌచ || వా || అథ దావదశాపే తృతీయేచతుర్థేషష్టేవైకాదశేవామాసిస
పిండికరణమ్ || * ఇతి || భవిష్యత్పురాణేచ || శ్లో || సపిండికరణంకుర్యాద్య
జమానస్తవగ్నిమా | అనాహితాగ్నేఃప్రేతస్య పూణేఽష్టే భరతక్షభ ||
దావదశేఽహనిషష్టేవాత్రివక్షేవాత్రిమాసివా | ఏకాదశేపివామాసిమంగలంస్యా

కుపస్థితమ్ || * అశ్వలాయనః || వా || ద్వాదశాహేతిపత్రేవాఽభ్యుదయకమహా
ప్రాస్తానంవత్సరేపూర్ణాణాంసపిండికరణమ్ || * ఇతి || ఆత్మాభ్యుదయవృద్ధిసంధా
దిశద్భాః పుంసువనాద్యవశ్యకార్యోత్సవవరాఃసావకాశానాంతు కాలాంతరైక
తుంశశ్యత్వాత్ | అతానిరవకాశోన్మనసంభవవీచమాసికావకమహాసపిండికరణం
చ ' శ్లో || పెతశ్చాద్ధానిశిష్టానిసపిండికరణంతథా | అపకృష్టాపికుర్వీత క
ర్తానాందీముఖేద్విజః || ' ఇతిస్త్రుతిః || అతస్సానకాశనియతొత్సవే నతదవక
మహా ' శ్లో || యావత్క్రియాసమాప్తస్సాన్యత్రావచ్ఛిద్ధ్యాదిసేష్యతే | ' ఇ
త్యాదివచనంసంపుంసువనాదివిషయమ్ | పితౄమృతాద్ధే స్నానాగ్నితిర్పణా
దినిషేధవచనం సంవత్సరాంతసపిండికరణాభిప్రాయమితికేదవదంతి | తన్న
త్రిపతాదౌ సాపిండియే స్నానయాగాదిప్రసక్తైః | అస్తివతిచెన్నైవమ్, ' శ్లో ||
మహాగురునిపాతేతు పెతకార్యంయథానిధి | కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వాక్షేణో
ద్దిష్టంసపార్వణమ్ || ' ఇతి పితౄమృతాద్ధేఽన్యేషాం సంవత్సరాంతే సపిం
డికరణపరదేవలాదివచనానామపి పితౄర్వాత్సరాంతసపిండికరణాభిప్రాయత్వ
ప్రసక్తైః, ద్వాదశాహేదౌ సాపిండికృతే వత్సాన్యదివ్యతిరిక్తానామపివత్సరా
దర్వాగపి సాపిండిప్రసక్తైశ్చ | బాధమితిచేన్న ' శ్లో || అన్యేషాంపెతకా
ర్యాణిమహాగురునిపాతనే | కుర్యాత్సంవత్సరాదర్వాచ్ఛిద్ధమేకంతు వర్జయే
త్ || పితౄతాపమితాయస్య ' ఇతి పితౄమృతాద్ధేఽన్యేషాం సంవత్సరాంతస
పిండికరణపరలోకాత్పాద్యదివచనవైపధ్యోవత్తైః, అసతివచనాంతరే నిషేధస్య
సంవత్సరాంతసాపిండియాభిప్రాయత్వకల్పనానుపపత్తైశ్చ.

మూ—తద్యదిసంవత్సరాంతేకుర్యాద్దివ్యత్రైప్రిచతురైర్వాదివసే
రూనెపూర్ణాత్వాభావాదవిహితకాలదోషపరిసంగాచ్ఛాబ్ధికా
హత్పూర్వాహవీవ సాపిండియంకుర్యాద్వత్సరస్య పూర్ణాత్వా
న్నాత్ర వారాదిదోషోపచనాద్విహితత్వాదనవకాశత్వాచ్చ.

వ్యా—సంవత్సరేపూర్ణాణాంసంవత్సరేపూర్ణాణాం ఇతిస్త్రుతిమహాపితౄత్వా
ద్దివ్యత్రిచతుర్దివనైరూనే వత్సరస్యాపూర్ణాత్వాన్నతత్కర్తవ్యమిత్యర్థః | ఆ
విహితేతి || అత్రకార్యాయనః || శ్లో || అకాలేచెత్కృతంకమకాలంప్రాప్యపు
నఃక్రియా || * ఇతి అకాలే కృతస్యాకృతత్వాత్కాలే ప్రాప్తే పునఃకర్తవ్య

మిత్యథః || స్మృతిసంగ్రహే || క్లో || సపిండికరణంకుర్యాద్వత్సరాంతే య
దాపునః | డోనాద్వికాత్పరంకుర్యాదాద్వికాత్పూర్వవాసరే || వత్సరాంతే య
చాకుర్యాత్సపిండికరణంసుతః | తదాతుతిథివారాదీన్ కుర్యాదేవావిచార
యన్ || * వసిష్ఠః || క్లో || వైధేకమణితుప్రాప్తేకాలదోషంనచింతయేత్ |
* ఇతి || సాయణీయేచ || క్లో || శ్యాద్ధంసపిండనంకుర్యాత్తిథివారం నచింతయే
త్ | వహంతేద్వాదశాహేవాసపిండికరణంయది || * అనవకాశేత్వాదిత్యత్ర
శంఖః || క్లో || సావకాశంతుయత్కమనకుర్యాన్తాసిమాషితే | కుర్యాన్నిర
వకాశంతునిత్యంనైమిత్తికంతథా || * వత్సరాతిక్రమేసపిండికరణాకరణే పున
ష్టోడశకరణప్రకైర్వత్సథః. అత్రవిశేషమాహ—

మూ—సాగ్నిఃపుత్రోద్వాదశాహవీవ పితుస్సాపిండ్యంకుర్యాత్త
ద్వినా పిండపితృయజ్ఞాసిద్ధైః పుత్రోఽనగ్నిస్సాగ్నిః పితాచె
త్త్రివక్షవసాపిండ్యంకుర్యాత్.

వ్యా—విజ్ఞానైశ్వరే || క్లో || సాగ్నికస్తుయదాకర్రాప్రేతోవాప్యగ్నిమా
న్భవేత్ | ద్వాదశాహేతదాకార్యంసపిండికరణంపితుః || * భవిష్యత్పురాణే
|| క్లో || యజమానోఽగ్నిమాన్ రాజన్వైశశ్చానగ్నిమాన్యది | ద్వాదశాహే
భవేత్కార్యంసపిండికరణంసుతైః || * అత్రమేతుస్తద్వినైతి , క్లో || సపిండి
కరణాత్ప్రేతైస్తృతంపదమాస్థితే | ఆహితాగ్నేస్సినీవాల్వాంపితృయజ్ఞఃప్రవర్త
తే || * ఇతిసపిండికరణోత్తరకాలమేవపిండపితృయజ్ఞప్రవృత్తైః || సుమంతః ||
క్లో || ప్రేతశ్చేదాహితాగ్నిస్సాన్యత్కర్రానగ్నిర్యదాభవేత్ | సపిండికరణం
తస్య కార్యంపక్షేత్పతీయకే ఇతి

మూ—తయోద్వాదశాహాచా ప్రమాదాదకృతం కాలేమా
త్తరభావిషు సాపిండ్యంకుర్యాత్.

వ్యా—తయోః ఆహితాగ్నీనాహితాగ్నేయః || అత్రగోభిః || క్లో ||
ద్వాదశాహాదికాలేషు ప్రమాదాదకృతంయది | సపిండికరణంకుర్యాత్కాలే
షు తరభావిషు || * || అస్యావవాదమాహ—

మూ—పితామహాదిమత్రిమజీవత్సు ససాపిండ్యమన్యతమాత్యయేషు
త్ర్యః పత్నిపతిశ్చకుర్యాన్నాన్యఞ్చిత్తితిః.

వ్యా—సంవత్సరాంతే ప్రతాయ తత్పితౄ తత్పితామహాయ తత్పితౄపితా
మహాయచ బ్రాహ్మణాన్భజయేత్ శ్లో॥ త్రయాణాముదకంకుర్యాత్త్రిమపిండః
ప్రపతతాతే । ఇతి పితౄదీనాంత్రయాణాం పిండోడకశ్శార్దూలరణాత్తైషు జీ
వతుస్స తదయోగాన్నిషేధాద్భుతసాపిండ్యమిత్యర్థః । పితామహే ప్రపితామ
హేవా ప్రమీలైపుత్రఃపత్నీపతిశ్చకుర్యాదితనియమ్యతే ॥ తథా స్కాందే ॥
శ్లో ॥ పుత్రక్రమేణమృతానాంనసపిండికృతిరివ్యతే । యదిమాతా యదిపితా
భర్తానైషవిధిఃస్మృతః ॥ * అతామాతాపితౄః పుత్రఃపత్యుః పత్నీపత్నీయః
పతిశ్చ పుత్రక్రమమరణేపి సాపిండ్యంకుర్యాదెవేతిసిద్ధమ్ ॥ తథా బ్రాహ్మే ॥
శ్లో ॥ మృతేపితరియస్యాధవిద్యతేచపితామహః । తస్మద్యోస్త్రయఃపిండాః
ప్రపితామహాపూర్వకమ్ ॥ లెభ్యశ్చప్రేత్యకఃపిండోనియోక్తవ్యశ్చపూర్వవత్ ॥
* సుమంతుశ్చ ॥ శ్లో ॥ త్రయాణామపిపిండానామేకేనాపిసపిండనే । పితౄ
త్వమశ్నుతేప్రేతఇతిధర్తృవ్యవస్థితః ॥ * వ్యవస్థితః నిర్భిరతిత్యర్థః ॥ విష్ణుశ్చ ॥
వా ॥ యస్యపితాప్రేతస్సాస్మృతామహేజీవతి సపితౄపిండనిధాయ పితామ
హాత్పరాభ్యాందచ్యాత్ ॥ * ఇతి ॥ మనుశ్చ ॥ శ్లో ॥ ధీయమాణేతు పితరి
పూర్వేషామేవనిర్వపేత్ । పితాయస్యతువృత్తస్సృజ్జీవేచ్ఛాపిపితామహః ॥
పితుస్సనామసంకీర్త్యకీర్తయేత్పిపితామహా ॥ * ఇతి ॥ అఖండార్యేచ ॥
శ్లో ॥ అపుత్రాయామృతాయాస్తుపతిఃకుర్యాత్సపిండనమ్ । శ్వశ్వౌదిభిస్తౌ
వాస్యాస్సపిండికరణంభవేత్ ॥ * ఆదిశబ్దేనశ్వశూసద్భావే తస్యాశ్శ్వశ్వౌ
దిభిరేవ సాపిండ్యంకుర్యాదితి. మాతరిమృతాయాం పితామహ్యదిషన్వనత
మాత్యయే మాతుస్సాపిండ్యమతిదిశతి.

మూ—ఏవంమాతుః

వ్యా—అత్ర బ్రాహ్మే ॥ శ్లో ॥ మాతర్యపిచవృత్తాయాం విద్యతేచ పితామ
హీ । ప్రపితామహిపూర్వంతుకార్యస్త్రాప్రయంవిధిః ॥ * విధిః సపిండిక
రణమ్ ॥ నను ‘ ధీయమాణేతు ’ ఇతి మన్వాదినచనా శబ్దప్రయోగనియమవ
రమితిచేత్, కులభాగో? జీవపితౄకశ్శార్దూలరణాచ్ఛేన్న, ‘ వృత్రేపితరి ’, ‘ పితాయ
స్యతువృత్తస్సౌత్సాన్యత్ ’ ఇతిమృతపితౄవిషయత్వావగతేః । మాతృశ్శార్దూలరణాచ్ఛేన్న
‘ ధీయమాణేతుపితరి ’ ఇతి పితౄశ్శార్దూలరణాచ్ఛేన్నగమాత్తాత్మశ్శార్దూలరణాచ్ఛేన్న

రణాభావాచ్చ । తథాస్పష్టమేవోపరిష్టాత్ప్రతిపాదయిష్యతే । మాతృశ్చాగ్నే
 హోమే పిండప్రదానేచశబ్దప్రయోగనియమవరం తదితిచేన్న, సర్వసాధార
 ణమనాది వచనజాతస్యావస్తంబిమాత్రవిషయత్వేన సంకోచానుపపత్తేః ।
 విశేషసన్నిధౌహి సామాన్యసంకోచశ్చాస్త్రేషుదృష్టః । నవ్యేనమాత్ర ‘పితా
 యస్యతువృత్తః’ ఇత్యాదివచనేషు వచనాంతరేవాశబ్దప్రయోగనియమస్యావ
 స్తంబివిషయత్వాప్రతీతిః ॥ నను ‘క్లౌ’ ॥ పాపండాదిహతేతాతే పతితేసం
 గవజ్జితే । పుత్రక్రమచ్ఛమృతౌదేయంయేభ్యవపదదాత్యసా ॥ ‘ఇతివచనా
 ద్వ్యతక్రమమృతస్యాపిండ్యేనతి తముల్లంఘ్య పితామహాదిభ్యః పార్షణవి
 ధానమనుపపన్నమితి సపిండికరణాభావోఽవగమ్యతఇతిచేన్న, పుత్రక్రమ
 మృతస్యాపి సాపిండాభావేనపార్షణానంభవాత్తత్రశబ్దప్రయోగనియమస్య
 దుర్వచత్వాత్ ‘క్లౌ’ ॥ నాసపిండికృతేప్రతేపితృకార్యంప్రవర్తతే । ‘ఇ
 తిస్తృతేః ‘క్లౌ’ ॥ అనుక్తకాలేష్వపితుద్వ్యతక్రమేణమృతావపి । ‘ఇతిగో
 భిలవచనేన సత్ప్రతిపక్షత్వాచ్చ ససాపిండ్యనిపెధశ్శంక్యః । అతోఽస్యాయమ
 ధః—అసౌ పుత్రక్రమమృతౌ జీవద్దశాయాం యేభ్యోదదాతి తేభ్యవప త
 త్సపిండికరణే పుత్రక్రమమృతపితృగోదదాతీతి ‘క్లౌ’ ॥ పుత్రక్రమచ్ఛప్ర
 మీతానాం నైవకార్యానపిండదా । ‘ఇతినిషేధాన్నసాపిండ్యమితిచేన్న,మా
 తాపితృభృతృపత్నివ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్తస్య, యదిమాతేత్యనూద్య మాత్రాదే
 స్సాపిండ్యవిధానాచ్చ । యదిపుత్రక్రమమృతౌ మాతాపితావా తథా యదినా
 పత్నిభర్రావా పుత్రక్రమమృతస్తదా నైసనిషేధః కింతు విధిఃస్తృతః సపిండి
 కరణవిధిరేవ మనాదీభిన్నస్పృతఇతి ॥ తథామనుః ॥ శ్లో ॥ పితాయస్యతు ॥
 ఇతి ॥ సుమంతుః ॥ శ్లో ॥ త్రయాణామపిపిండానామ్ ॥ ఇతి ॥ శాతాత్రచో
 పి ॥ వా ॥ యది యస్యపితా పెతస్సాగ్నే ॥ * ఇత్యాది ॥ అతోఽత్రశబ్ద
 ప్రయోగనియమః ‘ధ్రియమాణేతుపితిరి’ , ‘పితాయస్యతువృత్తస్సాగ్నే’
 ఇత్యుభావప్రధికృత్యోక్తే జీవపితృకశ్చాగ్నే మృతపితృకశ్చాగ్నే నమానః । త
 ద్యథా —పితామహాదిమప్రమీతేషుపితుఃపితృపితామహప్రపితామహేభ్య
 ఇతి పితుస్సాపిండ్యే జీవపితృకకర్తృకవృద్ధ్యాదిశ్చాగ్నేమచ, తథాపితామహా
 చ ధ్రియమాణే పితామహస్య పిత్రాదిభ్యఇతి, తథా పితృమృతేపితామహే

ధ్రియమాణే పితురకంపిండందత్వా పితుఃపితామహాదిభ్యోదద్యాత్, ప్రపితామహౌ ధ్రియమాణే పితుఃపితామహాయేతిదిక్ । తదేవం పుత్రస్క్రమమృతస్యాపి సాపిండిశ్చ శబ్దప్రయోగనియమఃకనవార్యతే ॥ నను, ఘ్నా ॥ సపితుఃపితృకృతైస్సమహ్యనికారోనవిద్యతే । సజీవంతమతికృమ్యకించిద్దద్యాదితిఘ్నతిః ॥ ఇతి నిషేధః కించిషయఇతిచెదుచ్యతే, షడేతేజీవతఃపితుః ॥ ఇతి జీవపితృకస్యశ్చాద్దపట్కవిధానాదుప్యత్క్రమమృతౌ పితుస్సాపిండ్యవిధానాచ్చ తదుభయస్య తిరిక్తవిషయః, సచదర్శాదిః ॥ తథాలాక్షిః ॥ ఘ్నా ॥ ఆమశ్చాద్దంగయాశ్చాద్ధా శ్చాద్ధుచాపరపక్షిక్మ ॥ సజీవపితృకఃపర్యాత్తిలైఃకృష్టైశ్చతర్పణమ్ ॥ * ఇత్యాది ॥ అతః, త్రయాణామపిండికానామ్ ॥ యదిమాతా ॥ ఇత్యాదివచనైర్బుప్యత్క్రమమృతస్య సాపిండియనిర్వాన్యకులమ్ ॥ అతో పుత్రస్క్రమమృతౌ సాపిండియనిషేధఃపాక్షికః । సపిండికరణంనాస్తీతిచ వాదశ్చింత్యపవ । యత్తు, ఘ్నా ॥ అపుత్రస్యపరేతిస్య నైవకుర్యాత్సపిండనమ్ । ఆశౌచముదకంపిండమెకోద్దిప్తం నపార్వణమ్, ఇతి తిత్తు అధికారెనత్యక్తత వివాహపుత్రానాశ్రమివిషయమ్ ॥ ॥ పాపండానాశ్శమిస్తేనాః ॥ ఇత్యత్ర విజ్ఞానేశ్వరణతథావ్యాఖ్యాతత్వాత్ ॥ యదపిండంవచనమ్, ఘ్నా ॥ అపుత్రాయేమృతాఃకచిత్పురుషావాస్త్రీయోపివా । లేషాంసపిండికాభావాదకోద్దిప్తంనపార్వణమ్ ॥ * ఇతి, తదపిన, అనంతాఃపుత్రిణోలాకాః ॥ ॥ నాపుత్రస్యహిలాకోఽస్తి ॥ ఇతివన్నిందాపరత్వాత్ ॥ అతోఽపుత్రస్యాపిభతుఃపత్నీకుర్యాదేవ । తథావృద్ధమనుః ॥ ఘ్నా ॥ అపుత్రాశయనంభతుః పాలయంతీవృతేస్థితా । పత్నైవచద్యాత్రతిష్ఠాడం కృత్సమంశంలభేతసా ॥ * సుమంతుశ్చ ॥ ఘ్నా ॥ అపుత్రేవృద్ధిలేకతానభవెచ్చాద్ధిక్తమణితత్రపత్నైవకుర్వీతసాపిండియంపార్వణంతథా ॥ * శంఖశ్చ ॥ ఘ్నో ॥ అపుత్రాయాఃపతిదేద్యాత్సపుత్రాయానతుక్వచిత్ । భార్యాపిండంపతిదేద్యాగ్భర్తృభార్యేవరస్పరమ్ ॥ * ఇతి నన్వస్తుపుత్రస్క్రమమరణేసాపిండియమ్, పిండసంయోగంకథమితిచెత్, మృతస్య పితృజీవనై తతఃపరభ్యస్త్రీభ్యఇతిచేన్న; ప్రపితామహాత్పురేషాం లేపభాక్తే వినతేభ్యఃపిండదానాయోగాత్, మైవమ్, పిత్రాదిజీవనే లేషాం పిండభాక్త్యాత్, సూర్యపూర్వాభ్యయేహి కృమేణోత్తరోత్తరస్య లేపభాక్త్యమ్ । నను, ఘ్నో ॥ జీవమానేపి

తరి పూర్వేషామేననిర్వపెత్ । విప్రనద్వాపితంశ్చా దై స్వకంపితరమాశయెత్
 ఉఘోయస్యవ్యతీతాతు జీవేచ్ఛప్ర పితామహః । ద్వాపిండనిర్వపేత్తత్ర భో
 జయేత్పితామహమ్ ॥ ^౧ ఇతి ప్ర పితామహజీవనే పిండద్యయదానవిధానా
 తైవైవ న్యాయేన మృతపితృజీవనే తతఃపరాధ్యాం ద్వాభ్యామేవ పిండదాన
 మ్మితచెద్ధంతతహి ^౨ శ్లో ॥ త్రయాణామపిపిండానామేకేనాపిపిండనే । పి
 తృత్వమశ్నుతేపృతఇతిధర్మోవ్యవస్థితః ॥ ^౩ ఇతి సుమంతువచనెనైవ జీవపితృపి
 తామహస్య మృతస్యసాపిండ్యై ప్ర పితామహైకపిండదానతత్సంసగ౯వస
 క్తేః సార్వణత్వభంగపరశంగాత్, ^౪ శ్లో ॥ ధ్రియమాణేతుపితరిపూర్వేషామేన
 నిర్వపెత్ । పితాయన్యతువృత్తస్సాన్యజ్జీవేచ్ఛాపిపితామహః ॥ పితృస్సనామసం
 కీర్త్యకీర్తయెత్పితామహమ్ ॥ ^౫ ఇతి మనుస్మృతివిరోధాచ్చ । విజ్ఞానేశ్వ
 రణాన్యాభాసమర్థితః — ధ్రియమాణేపితరి పితుఃపితృభ్యఃపితామహేభ్యఃప్ర
 పితామహేభ్యో దద్యాత్, పితామహేచధ్రియమాణే పితామహస్యపిత్రాది
 భ్యః, ప్ర పితామహేధ్రియమాణే ప్రపితామహస్యపిత్రాదిభ్యఇతి ॥ తతస్త్ర
 యాణామపిపిండదానమవజనీయమ్ । తథాతత్రైవ ॥ శ్లో ॥ చతురనిర్వపె
 త్పిండాపూర్వం తేషునమాపయెత్ । తతఃప్రభృతివైపైతః పితృసామాన్యమ
 శ్నుతే ॥ * చాగ్నే ^౬ శ్లో ॥ మృతేపితరియస్యాధవిద్యతేచపితామహః । తే
 నదేయాస్త్రయఃపిండాః ప్రపితామహపూర్వకాః । తేభ్యశ్చనిర్వపెత్పిండం ని
 యోక్తవ్యశ్చపూర్వవత్ ॥ అతఃపిత్రాదిష్యైకాత్యయేపి సాపిండ్యవిధివరమేక
 నాపీతివచనమ్ । అతావ్యత్క్రమమృతౌ సాపిండ్యనిపెధఃపాక్షికః ॥ నను ॥
^౭ శ్లో ॥ ధ్రియమాణేతుపితరిపూర్వేషామేననిర్వపెత్ । పూర్వేషు త్రిమదాత
 వ్యంజీవేచ్ఛత్రితయంయది ॥ ^౮ ఇతి పిత్రాదిత్రయజీవనేసి ప్రపితామహపిత్రాది
 భ్యః కాగ్యమితిప్రతీయతే, అతః కథం త్రిమజీవత్సు నసాపిండ్యమితిచేన్నైవం
 జీవపితృకశ్చాద్ధవిషయత్వాజ్జీవేచ్ఛత్రితయమితివదనస్య; ద్వాపిండావితీ వదనం
 తు ప్రపితామహాధే జీవత్పితామహవరణవిషయం, తచ్చాచారవిరుద్ధం, పూ
 ర్వేషామేననిర్వపెత్, ' చతురనిర్వపెత్పిండాంస్త్రిభిఃపిండైర్నియోజయే
 త్ ' ఇతిమన్వాదివచననిచయవిరోధాచ్చ । మృతస్యపిత్రే పిండమేకందత్వాజీ
 వతః పితామహత్పరాధ్యాందద్వాదితి, యస్యపితాప్రమీతస్సాన్యత్పితామహే

జీవతి తతఃపరాధ్యాందద్వాదితిచవచనాధోవిజ్ఞానైశ్చరేణసమర్థితః । అతస్త్రిభ్యసవ పిండదానం । అతః పితౄణామితిహ శ్వశ్వాదిమవాతిన్యతరావస్థానే ప్రస్థానేచ పుత్రఃపత్నీపతిశ్చసాపిండ్యంతుర్యాదితసుస్థాక్రమ్.

మూ— వత్సరాతిక్రమేకన్యాయాంతు మ్మేవామాన్యపరపత్నే అనూరాధాద్యాహస్తరోహిణీనామన్యతమనక్షత్రేమాసిక్తేస్స హసాపిండ్యంతుర్యాత్.

వ్యా—అత్రబృహస్పతిః ॥ శ్లో ॥ అకృతేస్రాప్తకాలేతుశ్చార్ధకాలాః త్రవక్ష్యంతే । కన్యాకుంభగతేదానా కృష్ణపక్షేవిధీయంతే ॥ * ॥ జ్యోతిశ్చాస్త్రేచ ॥ శ్లో ॥ కన్యాకుంభగతేసహస్రకిరణై ॥ * ఇత్యాది ॥ త్రిధరీయేచ ॥ శ్లో ॥ కన్యాకుంభగతేనూర్వే పితరఃప్రీతిసంయుతాః । పితౄణాంకాత్సమాయాతి సంశబ్దానాం గృహంప్రతి ॥ * ॥ అతస్తత్రైవమర్యాదితశేషః ॥ గాలవః ॥ శ్లో ॥ సపిండికరణశ్చార్ధముక్తకాలనచేత్క్రతమ్ । రౌద్రేహస్తేచరోహిణ్యాం మిత్రభేవానమాచరేత్ ॥ * ॥ ఋశ్యశృంగః ॥ శ్లో ॥ సపిండికరణంయేన ప్రమాదాదకృతంభవేత్ । అనూరాధాఽఽద్యహస్తేషు రోహిణ్యాంవానమాచరేత్ ॥ * ॥ అకృతమ్, ద్వాదశశాహదిష్టితశేషః । అత్రవిధిబలాత్సామాన్యరోహిణీనిషేధోనచింత్యః । మాసిక్తేస్సపేతి, అత్ర శంఖః ॥ శ్లో ॥ కృతేషిషోడశశ్చార్ధై సపిండికరణంవినా । సంవత్సరవృత్తితేతు పునష్టోడశమమాతి ॥ * ॥ అతఃకృతేష్వపిషోడశశ్చార్ధైశ్చ వత్సరాంతసాపిండ్యభావేతాని పునరనుష్ఠేయానీత్యర్థః ॥

మూ—అనుక్తకాలేవృత్త్యమమరణేచ దేశవిప్లవాద్యత్వంతాపని మాతాపితృవృత్తిరిక్తస్య సపిండికరణాంత మాధ్వందైహికమామేన పౌమ్నావతుర్యాత్.

వ్యా—అత్రగౌభిలః ॥ శ్లో ॥ అనుక్తకాలేష్వపితుర్వ్యక్త్యమమేణ మృతావపి । ఆమేనవాపిసాపిండ్యం పౌమ్నావాపిప్రకల్పయేత్ ॥ * ॥ అత్రసపిండికరణమాత్రస్యా మవిధానేపి తన్నాంతరీయకతయాశ్చార్ధాంతసిద్ధమ్, ఏకోద్విష్టాంతకృత్యాకరణైసపిండికరణాసంభవాత్ । కించద్వాదశశాహదా సాపిండ్యచమాసికాన్యపకృష్ణతద్విధానమామేనైవ కార్యమితియక్తమనుక్తకాలత్వాత్ । పృతిమాసం మృతాహోహ్యక్తకాలామాసికస్య । మాససంవత్స

విద్యతే || * || నిమిత్తప్రతిపూరుషమితిపారాంతరం । స్మృత్యధానారే || క్లో ||
 వర్షాంతితేపుసదాహౌ ప్రధమేపిండిసంతతిః । శాద్ధంద్వితియేదివసేసపిండితు
 త్పతీయకే || సమాసపిండియోగానాం సపిండికరణంసహ || దైవంపిత్యంవతం
 త్రింస్యాన్నిమిత్తం ప్రతిపూరుషమ్ ||*||

అస్యాపవాదమాహ—

మూ—అన్యత్రపితృః

వ్యా—నత్సరాతిక్రమేపి దశాహమేవపితృః ప్రేతకృత్యవిధానాత్,
 || అనువృత్తాచనాన్యేషాం ' ఇతి సంఘాతమరణవ్యతిరేకేణ పితృగ్రహిణహక
 రణనిషేధాద్భుతయోఃపృథగేవ కుర్యాదిత్యధః || క్లో || ' మాతాపితౄర్భృ
 తావైకస్యం కాలేనాపిభవేద్వని । పితృశ్శాద్ధంపురాకృత్యాకుర్యాన్తాతురసం
 తరమ్ || పితౄశ్శాద్ధేసమంప్రాప్తే నవేవరుషీతేపితౄణా । పితృపూర్వం సు
 తఃకుర్యా దన్యత్రానత్తియోగతః || ' ఇత్యాదినచన్యేపృథగ్విధానాత్ప్రతా
 స్సర్యం పృథగేవకార్యమ్.

మూ—పుంసఃస్త్రియావాసాపిండ్యపితౄదీనేన వృణుయాత్

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరే || క్లో || సపిండికరణశాద్ధం దైవపూర్వంనియోజయేత్
 పితౄనేవాశయేత్తత్ర పుంసఃప్రేతంచనిదిశేత్ ||*|| స్మృత్యంతరేద||క్లో||మా
 తుఃపితౄవాసాపిండ్య పితౄదీనేవభోజయేత్ । పితామహ్యాదిభిస్సాధుఃమా
 తుఃకుర్యాన్మృతేహని||*||,

మూ—పుంసఃపిండంపితౄదిపిండేస్సన్యజేత్ స్త్రియాఃపిండంశ్వ

శ్వాగ్ది పిండేరేవఆసురాదివివాహేపిపితామహ్యాదిభిరేవవచ

నాదాచారాద్వికల్పస్తరణాచ్చ,

వ్యా—అత్రశంఖః— క్లో || మాతుస్సపిండికరణం కిథంకార్యం భవేత్సు
 తైః । పితామహ్యాదిభిస్సాధుః సపిండికరణం స్మృతమ్ ||*|| పైతీనసిః ||క్లో||అ
 పుత్రాయాం మృతాయాంతు పతిఃకుర్యాత్సపిండితామ్ । శ్వశ్వాగ్దిభిస్సజై
 వాస్యాస్సపిండికరణంభవేత్ ||*|| విజ్ఞానేశ్వరే || క్లో || పితామహ్యాదిభిస్సా
 ధుః సపిండికరణంసుతః । మాతుఃకున్వీతపితౄద్వైపితుఃకుర్యాద్వృథావిధి||*||
 మాతుమాతామహాది సాపిండ్యపరవచనానాం వ్యవస్థామాహ ఆసురాదీతి||వ

ప్రమీతపితృకఃపితౌ పితామహ్యపివాసుతః ॥ ౧ ఇత్యాదివచనస్య వ్యవస్థాదృష్ట్యా—॥శ్లో॥ పత్యాచైకేనకర్తవ్యం సపిండికరణంప్రియాః । సామృతాపిహితేనైక్యం గతామంతాహుతివృత్తైః ॥ ౨ ఇతియమవచన మనుమరణవిషయమ్ ‘ సామృతాపిహితేనైక్యంగతా ’ ఇతిచేతూక్తైః

తదాహ—

మూ—అనుమృతౌపత్యా.

వ్యా—అత్యశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ మృతాయానుగతానాథం సాలేనసహవాసతామ్ । అహాతిస్వగ్వాసేపియావదాభూతినంష్లవమ్ ॥ * ఏలేన ‘ మృతస్మియాచెత్ ’ ఇతిచానుమృతివిషయం, ప్రియమనుమృతామృతస్మియా । ఏవమేవాచ్యవచనచనానాం వ్యవస్థాస్థాపితా విజ్ఞానైశ్చరేణైత్యలమ్.

ఏవం వ్యవస్థయా సపిండికరణేపి మృతాపే పితామహ్యదిభిరేవ మాతుశ్చాగ్రిధం కార్యమిత్యాహ—

మూ—యేనకేనాపి సాపిండ్యే మాసికాబ్ధికాదిమ పితామహ్యది

భిరేవసహ మాతుశ్చాగ్రిధం పృథక్కుర్యాదప్తకాసుచేతినియమాత్.

వ్యా—అత్యవిజ్ఞానైశ్చరః ॥ వా ॥ అత్య యేనకేనాపి సాపిండ్యేవ్యప్తకాదిమ మాతుశ్చాగ్రిధం పృథగ్విహితమ్ ‘ శ్లో ॥ అప్తకాసుచవృద్ధాచ గయాయాంచమృతేఽహని । మాతుశ్చాగ్రిధంపృథక్కుర్యాదన్యత్రపతినానహ ॥ ౩ ఇతి పితామహ్యదిభిరేవ మాతుః పార్వణశాగ్రిధం కర్తవ్యమ్ ॥ * ఇతి । అత్రపార్వణశాగ్రిధమితి వదతా పితృవరణంనకర్తవ్యమితి దర్శితం తద్వరణే అయగ్మత్సవిరోధాత్ । త్రిపురుషోద్దేశ్యంహిపార్వణం ‘ శ్లో ॥ త్రినుద్దిశ్యతుయత్తద్ది పార్వణంమునయోవిదుః ॥ ’ ఇతికాష్టాజనిస్తృతేః ॥ అతఃపితామహ్యదిభిరేవమాతుశ్చాగ్రిధంకర్తవ్యం సపిత్రాదిభిః ‘ శ్లో ॥ పితరేవపితృకుర్యాన్మాతురేవమృతేఽహని । యదికుర్యాత్సపత్నీకం తచ్చాగ్రిధముసురాలయమ్ ॥ ’ ఇతిస్తృతేః ॥ ‘ శ్లో ॥ మాతుమృతాపేపిత్రాదీభూజయేద్యదినాశయేత్ । తథాపితమృతాపేతునపూజ్యాఇతరాస్తృతాః ॥ ’ ఇతి పితృవరణే శ్రాద్ధనాశస్త్రరణాత్పితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃపార్వణం సపితృవరణమితిసిద్ధమ్ ॥ తథాశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ నాందీముఖేఽప్తకాశాగ్రిధే గయాయాంచమృతేఽహని ।

పితామహ్యదిభిస్సాధం మాతుశ్శాశ్రద్ధంగమాచరెత్ || * జాతుకణిశ్చ ||
 శ్లో || అనవృత్తకన్యంతథావృద్ధింమాతుశ్శాశ్రద్ధంగమృతైహని | ఏకోద్విష్టతథా
 ముక్తావ శ్రీణాంనాస్తిపృథక్క్రియా || * అష్టకాదిమత్రిమనచనాత్పితృవరణ
 మితృవిరోధః | కేదిన్తాతుమృతాపాపి పితృనైవభోజయంతితన్నసాధీయః
 తద్గృహ్యదౌ తథాఽనుక్తః ' అష్టకాసుచ ' ఇతి మనువచనవిరోధాత్ | అ
 త్రేతు యెనకేనాపి సాపిండ్యే పితామహ్యదిభిరెవమాతుః పార్వణం కుర్యాదితి
 విజ్ఞానేశ్వరణవ్యాఖ్యాతమ్ || అతః ' నాచీముఖైష్టకాశ్చాద్ధై ' ఇతినియమా
 త్పితృత్రాదివరణమజ్ఞానకృతమేవేత్యలమ్. నను విజ్ఞానేశ్వరే ' అన్యత్రపతినా
 నహ ' ఇతి పతినాపిండ్యే తదంశభాగితావైత్రైవనహ, యథాహ శాతాతపః ||
 శ్లో || ఏకమూర్తిత్వమాయాతిసపిండికరణైకృతే | పత్నీపతిపితృణాంతు త
 స్తాదంశేషభాగినీ || * ఇతి పతినాపిండ్యపీవాష్టకాదివ్యతిరిక్తశ్చాద్ధైషు తదం
 శభాగిత్యముక్తమ్, అతఃకథం తదభావే తత్సాపిండ్యమితిచేత్తత్రాహ—

మూ—అన్యత్ర దర్శమాసిశ్చాద్ధాదౌ పిత్రాదిభిరెవనహమాత్రా
 దయోఘంజతే అఘ్న సన్సగ్గణ భర్తృసాహిత్యాత్సై
 హచ్ఛతదర్థంహి పితృఘ్నమాత్రఘ్నసన్సగ్గణకుర్వంతి.

వ్యా—శ్వశాస్త్రిదిసాపిండ్యేపి దర్శమాసిశ్చాద్ధాదౌ పృథక్వాభావార్థమే
 వ భర్తృఘ్న సన్సగ్గణకుర్వంతిశిష్టాః || అత్రేమనుః || శ్లో || స్నేహద్భ
 త్యాసమంశ్శాశ్రద్ధం మాతాభుక్తేనావధానమ్ | పితామహీస్వధాంస్వేన త
 దైవప్రపితామహీ || * శాతాతపశ్చ || శ్లో || ఏకమూర్తిత్వమాయాతి || * ఇతి
 తదాహ—

మూ—తస్మాద్దర్శాదౌ మాతుః పృథక్వాద్ధాభావః.

వ్యా—ఏవం మనావదిభిరష్టకాదిషైవ పృథగివధానబలాత్తదన్యత్రిరిక్తేషు
 మహాలయయగాదిమనావదిదర్శమాసిశ్చాద్ధాదిమ మాతుః పృథక్వాభావఇత్య
 థః ' శ్లో || యస్సపిండికృతంప్రేతం పృథక్పిండేనియోజయేత్ | విధిఘ్నస్తే
 నభవతిపితృహాపజాయతే || ' ఇతి పృథక్తే వ ప్రత్యవాయస్మృతేః.

తదాహ—

మూ—యస్సపిండికృతమితినిషేధాత్.

తపో మృతామోష్యేనమితీచేత్తత్రాహ—

నూ—వచనాదన్యథా.

వ్యా—యైన ప్రకారణపిత్రాదిసాపిండ్యకృతంతస్తాత్ప్రకారంతరేణపితామహ్యాదిభిస్సహ శాస్త్రవిధానమ్ ‘ఆప్తకాసుచ’ ఇతి మన్వాదివచనాదిత్యధికః, సర్వత్ర విహితవ్యతీరి క్తవిషయత్వాత్ప్రతిషేధస్య.

నూ—మాతామహేనమాతుస్సాపిండ్యధనహరిత్యేవ మాతామహా

శాస్త్రనిత్యం నాన్యథాకృతేఽభ్యుదయోఽకృతే నప్రత్యవాయః

వ్యా—అత్యవిజ్ఞానేశ్వరః || వా || మాతామహేనమాతుస్సాపిండ్య మాతామహాశాస్త్రం పితృశాస్త్రం నిత్యమేవ, పితామహ్యా వత్సావా మాతుస్సాపిండ్యే మాతామహాశాస్త్రమనియతమేవ, కృతేఽభ్యుదయః అకరణే నప్రత్యవాయ ఇతినిర్ణయః || ఇతి ‘క్లౌ || శాస్త్రమాతామహానాంచహ్యవశ్యంధనహరిణా | దౌహిత్యేణవిధిజ్ఞేనకర్తవ్యంవిధివత్సదా || ‘ఇతిచ || * తస్మాత్ ‘క్లౌ || పితర్యాయత్రాపూజ్యంతేతత్ర మాతామహాఅపి | అవిశేషేణకర్తవ్యంవిశేషాన్నరకంప్రజేత్ || ‘ఇత్యాదిమాతామహాశాస్త్రపరంవచనం తద్విషయమేవ ‘క్లౌ || దౌహిత్యాహ్యఖిలంరిక్తమపుత్రస్యపితృహారేత్ | నవీవదద్వాద్వాపిండౌపిత్రేమాతామహాయచ ‘ఇతి వచనముభయసంబంధివిషయమ్. ఇదమాహ—

నూ—తత్రపుత్రికాపుత్ర మాతృమాతామహమాతృపితామహా

భోజయేదయంనోభయసంబంధో మాతామహస్యదర్శాదా

పితృశాస్త్రంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రమాతృశాస్త్రే ఋశ్యశృంగః || క్లౌ || మాతూఃప్రథమతఃపిండం వదద్వాత్పుత్రికాసుతః | ద్వితీయంతుపితృస్తస్యాస్తృతీయంతుపితృఃపితృః|| * ‘క్లౌ || అపుత్రాహంప్రదాస్యామి తుభ్యంకన్యాంభవాశపి | పుత్రార్థంచేదిహోత్పన్నస్సనాపుత్రాభవేదితి || ‘ఇత్కుక్తోభయసంబంధః పితృ మాతామహయోరపికుర్యాత్ || కాష్టాజనిః || క్లౌ || కుర్యాత్తామహాశాస్త్రనియమాత్పుత్రికాసుతః | ఉభయోరపిసంబంధేకుర్యాత్కుభయోరపి || *స్కాందేచ|| క్లౌ || పార్వణంకురుతేయస్తుకేవలంపితృహేతుతః | మాతామహేనకురుతేపితృహాచాపజాయతే || * యః పుత్రికాపుత్రఇత్యధికః | అత్ర మహాలయ దర్శ

మాసిశ్శాద్ధాదౌ మాతామహశ్శాద్ధంచౌభయసంబంధేనైవ కార్యమితిసిద్ధమ్
ఏతదభావే ధనగ్రహణపుత్రికాకరణవిరహేచ మాతామహశ్శాద్ధాకరణైదౌహి
తృస్యనదోషగంధః. అత్రనియమమాహ—

మూ—పూర్వం మాతామహస్య పశ్చాత్పితృశ్శాద్ధంకుర్యాత్.

వ్యా—ఋశ్యశృంగః ॥ క్లో ॥ యస్సాస్యదుభయసంబంధః పుత్రికాయాస్సు
తౌహ్యసౌ । పూర్వంమాతామహశ్శాద్ధంపశ్చాత్పితృకమాచరత్.

అత్ర సాపిండ్య నియమమాహ—

మూ—పుత్రికాపుత్రౌమాశుస్సాపిండ్య మాతుఃపితౌదీనేవ

వృణుయాదన్యస్సప్రపితౌదీన్.

వ్యా— ‘ పితౄనైవాశయేత్తత్ర ’ ఇత్యత్రపితృశబ్దఃస్వమాత్మపితృపరశ్చై
తిభావః. నను కిమథం మృతస్య పిండోదకదానశ్శాద్ధాదికరణం మంత్రాన
స్తరమేవ స్వకర్తృజాతగతిప్రాప్తరీత్యాహ—

మూ—అత్రాయంవివేకః— ఏకోత్తరవృద్ధిశ్శాద్ధోదకదానైదాన్

చాజనితక్షుత్ప్రస్థానివృత్తిఃపిండేరాకారావాప్తిరేకాద్విప్రేనపి

శాచత్వనివృత్తిః సౌదకుంభశ్శాద్ధైః పెత్తలోకావాసజనిత

క్షుత్ప్రస్థాశాంతిర్వయోత్సగంనవపాడశశ్శాద్ధైః పెత్తత్వ

నివృత్తిః సపిండీకరణాత్పిల్వత్వప్రాప్తిః క్షుత్ప్రస్థాజనితాత్వం

తమఃఖానుభవావస్థాపైతత్వం వసాదిశ్శాద్ధదేవతాసంబంధః

పితృత్వప్రాప్తిరతస్తన్నివృత్తయేతత్ప్రాప్తయేచయథాకాలమవి

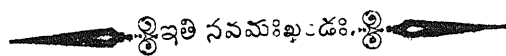
ల్లంజేన పైతకార్యంకార్యమన్యథామహాదోషః.

వ్యా—అథగీయే ॥ క్లో ॥ నవత్రిపక్షమాత్నాససాంవత్సరికిమాసికైః । శ్శా
ద్ధైష్ట్యోడశభిఃపృతఃపిశాచత్వవిముంచతి ॥ * మార్గండేయః ॥ క్లో ॥ పె
త్తలోకేమనసత్పిర్నైవోవషణంవ్యక్తితమ్ । క్షుత్ప్రస్థైఃపృత్యహంతత్ర భవే
తాంభృగునందన ॥ * ఇతి ॥ అతఃపిండోదకదానసౌదకుంభశ్శాద్ధానికార్యాణీ
తిభావః ‘ క్లో ॥ ఏకాదశేహిస్సంస్కారైః ’ ‘ యస్తేత్రానినదత్తాని ’ ‘ చతు
రోన్యపేత్పిండాన్ ’ ఇత్యాదిపూర్వాదాచ్యుతవచనాన్యత్రాప్యనుసంధేయా
ని ॥ ఋశ్యశృంగః ॥ క్లో ॥ పృథమేహనియత్పిండంతేనమూర్ధాభిజాయతే ।

నవమఖండే-మృతస్యపిండోదకదానాద్యానశ్చకత్వవిచారః ౨౨౦
 చక్షుశ్శృంగేనాసికాచక్షితీయేఽహనిజాయతే ॥ భుజౌవక్షస్తథాగ్రీవాత్మతీ
 యేఽహనిజాయతే । నాభిస్తనూగుండలింగంచతుర్థేఽహనిజాయతే॥ ఊరూ
 తుపంచమెఙ్జేయాషడ్ధేచమఃప్రజాయతే । సప్తమేతుసిరామాంసం జాయతే
 నాత్యసంశయః ॥ అష్టమేనతుపిండేనసర్వోద్భూంసముద్భవః । నవమేవీర్యసం
 సత్రిడశమేక్షుత్పరిక్షయః ॥ ఆశౌచాంతెతత్సమ్యక్పిండదానంసమాప్యతే ।
 తతశ్చాగ్ధంప్రదాతవ్యం సర్వవక్షేఽప్షయింవిధిః ॥ * ఇతి విజ్ఞానేశ్వరశ్చ ॥
 ఛా ॥ పిండసంధౌజన్మంప్రేతత్వనివృత్త్యాఽపిత్వత్వస్యాప్రసృథం ప్రేతత్వంచ
 క్షుత్ప్రస్థాజనితాత్మ్యంతదుఃఖానుభవావస్థా పిత్వత్వప్రాప్తిశ్చవసావది శ్వాధ్య
 దేవతాసంబధః ప్రాక్తనైకాద్విప్ర సహితేన సపిండికరణేన ప్రేతత్వనివృత్త్యా
 పిత్వత్వం పాప్నోతి ॥ * ॥ ఏతైర్ద్రాక్షదాహృతవచనసిద్ధాంతానవిలంబః
 కార్యఇత్యాహ అత ఇతి, అతః, క్షుత్ప్రస్థానుభవపిశాచత్వప్రాప్తేరిత్యథః,
 తన్నివృత్త్యై- ప్రేతత్వనివృత్త్యై క్షుత్ప్రస్థాపిశాచత్వాది నివృత్త్యథామిత్యర్థః
 తత్ప్రాప్తయే, వసావదిశ్వాధ్యదేవతాసంబంధాయ యథాకాలంమాతాపితృః
 ప్రేతకృత్యమవిలంబేనకార్యమ్.

కాలాతిక్రమే నిర్వాషకాలచాలభ్యం తత్కాలేదోషాభావంచ విది
 వ్యప్రాప్తకాలే క్రియాంకుర్యాత్తదకరణే యవత్సపిండికరణం తావత్కర్తా
 సహాత్వాధిదోషసాన్వితదాహ—

మూ—నాస్యకించైత్రమణ్యధికారః ॥ క్లో ॥ అకృతాప్రేత
 కార్యాణి నిత్యనైమిత్తికాన్యపి, నకుర్యాత్తావదాశౌచంయా
 వత్ప్రేతస్యమోక్షణమ్ । ౨ ఇతి సంగ్రహకారః.
 ఛా—ప్రేతమోక్షణమ్. సపిండికరణం. అన్యత్సుప్రప్తమ్

ఇతి శ్రీమద్వైంకనాథస్య సరస్వతీవల్లభాపరనామధేయస్యవైదిక
 సార్వభౌమస్య కృతిమ పితృమేధసారప్రశ్నవాఖ్యానే
 సుధీవిలాచనేతృతీయఃపటలః

ఇదానీమానీయాన్యతఃపదార్థాన్ సపిండికరణేనియమమాహ—

మూ—అథాభిసృపిండికరణంపిత్రాదేమాతామహాదేశౌ పాస
నేకుర్యాత్.

వ్యా—ఇదమగ్నిమిద్వేతినుత్యభాష్యవాక్యమ్ || అత్యయాజ్ఞవల్క్యః ||
శ్లో|| కమన్తాతఃవివాహగ్నౌ కురీవతప్రత్యహంగృహే || * || ఇతి | త్రిధ
రియే || శ్లో|| ద్వాదశాహేత్రిపక్షేవాషణ్తాసేమాసికాబ్ధికే | సపిండికరణంకు
ర్యా త్పిత్రారాపాసనేసుతః || * || మాసికాబ్ధికశబ్దావేకాదశమాససంవత్స
రాంతవరా | విజ్ఞానేశ్వరః | ఆహితాగ్నిస్తుజహుయాద్ధక్షిణాగ్నౌసమాహితః |
అనాహితాగ్నిగృహ్యే గౌనగ్నిభావేవ్యజేత్పునా || * || దక్షిణాగ్నౌ
హోమశేషాధానపక్షే , భౌతావాభ్యాత్పిత్రౌవా ' ఇతివచనేనయదాభ్యా
త్పితృత్వాదికరోతి తదాపాసనఇతి కచిదబ్ధిదంతి తచ్చింత్యమితివ్యాఖ్యాతం.
తాత్పర్యదర్శనె

మూ—యద్యనగ్నిర్జ్వలంతసాగ్నికనిస్తః కుర్యాద్యద్యకఃపుత్రః

నగ్నిర్బహుచారివాఽనుపనీవాశ్చోత్రియాగారాదాహృతే.

ఽగ్నౌకుర్యాత్తమాపాసనమాచక్షతే.

వ్యా—అఖండాదర్యే || శ్లో || జ్వేష్టఃపుత్రోఽనగ్నిమాన్యాత్కనిష్ఠస్తన్
గ్నిమాన్యది | కనిష్ఠసవకురీవత మాతాపిత్రౌన్సపిండసమ్ || * || పైతీనసిశ్చ ||
శ్లో|| సపిండికరణంపుత్రః పితృకురీవతయోఽగ్నిమాన్ | అనగ్నిస్తుక్రియాంనా
న్యా మేకోద్దిష్టాద్య తేకవచిత్ || * || అతాఽగ్నిమానేవపుత్రస్సపిండికరణంకు
ర్యాత్ | విష్ణుః || శ్లో|| సపిండికరణంపిత్రః కుర్యాదాపాసనేసుతః | అలా
భేరౌకికహ్యగ్నౌ సర్వంసంపాదయేద్బుధః || * || బోధాయనీయంనూత్రం.
ఘౌత్రియాగారతి.

యదిభార్యా రజస్వలాతదాకథమిత్యాశక్యాహ—

మూ—ద్వాదశాహాదాయద్యనాలమ్భుకాపత్నిసౌత్తామనాదృత్యకుర్యాత్

వ్యా—అనాలమ్భుకా- రజస్వలా యస్యప్రత్యేహప్వత్సనాలమ్భుకా
భవతి ' ఇతిశ్చుతే || శ్లో|| , ఋతుమత్సవపిదారేషు విదేశాన్ధాప్యనగ్నికః |
అన్నేనైవాబ్ధికంకుర్యాద్దేహ్మవాఽఽమేనశకవచిత్ ' ఇతివచనాత్పితృత్వా

ట్టికొపలై నమధ్యమపిండదానవిధానే పితామనాద్యభ్యశ్యాధ్యక్షుర్యాక్కిరి
ముతసాపిండ్యంపలై పిండప్రదానాభావాన్ని షెధాచ్ఛ । అగ్నివిచ్ఛేదేతు
సంధానేపత్నిసాపేక్షత్వాత్కలాంతరైఁగ్నిం సంధాయాపాసనాగ్నినా సా
పిండ్యం కుర్యాన్నసాంవత్సరికవత్పత్నిప్రతినిధానేనాగ్నిసంధానంయుక్తంసా
వకాశత్వాత్సాపిండ్యస్య । తథాశంఖః । శ్లో ॥ సావకాశంతుయత్కామ్యం సకు
ర్యాన్తాసిదూషితే । కుర్యాన్నిరవకాశంతు నిత్యంనైమిత్తికంతథా ॥ * ॥ ఇతి
శ్వాయస్వతుల్యత్వాదిదముదాహృతమ్. ఇదమాహ—

మూ—యద్యగ్నిర్విచ్ఛిన్నస్సా న్యత్సావకాశత్వాత్కలాంతరైఁ
గ్నిం సంధాయసాపిండ్యంకుర్యాత్.

వ్యా—నను ॥ శ్లో ॥ ‘పిత్రాక్షయదినైస్సాప్రైయస్యభార్యరజస్వలా
అగ్నింసంధాయవిధివ చ్ఛాద్ధంకృత్వాపినజయోత్’ । ‘ఇతివదత్యావ్యగ్నిం సం
ధానమస్మితిచేన్న ప్రత్యాబ్ధికస్య నిరవకాశత్వాత్ ॥ శ్లో ॥ మృతాహంసమతి
క్రమ్యచండాలఃకోటిజన్తసు । ‘ఇతిమృతాహతిక్రమే ప్రత్యవాయభూయ
స్తస్త్వతేశ్చ । నైవమత్యాప్తిప్రత్యుత్ ॥ శ్లో ॥ ‘సపిండీకరణంపిత్రాఃకుర్యా
దేకాహియన్సుతః । అష్టిరత్వాచ్ఛరీరస్య దావదశాహఃప్రశస్యతే’ ॥ శ్లో ॥ ‘ఏ
కపుత్రోఽగ్నిమాంశైఃప కుర్వీతదావదశైఃసాని । సపిండీకరణశ్యాధ్యక్షతయో
రెషఇతిస్థితిః ॥’ । ‘అనగ్నికస్తుత్రిపక్షే వృద్ధిపాప్రాసంవత్సరేవాకుర్యాత్ ।
ఇతి కాశ్యానాశనావిజ్ఞానేశ్వరాదిభిర్ద్వాదశాహసాపిండ్యస్తే న్యకపుత్రా
గ్నిమత్పుత్రవిషయత్వ పరిపాదనాదగ్నిస్తుత్రిపక్షోదావేన సాపిండ్యంకు
ర్యాదితి విజ్ఞానేశ్వరాదిభిర్నిశ్చితత్వాద్ద్వాదశాహ సాపిండ్యం పాక్షికమేవ
ఇదంచ సత్యగావేకపుత్రస్య సాగ్నేస్తుదర్శనన్నిహితేనాన్యథానచాన్యస్య
॥ శ్లో ॥ ‘అనగ్నిరధ్వగశ్చైవ యస్యభార్యరజస్వలా । ఆమశ్యాద్ధృప్రకుర్వీత
ఇతి విజ్ఞానేశ్వరేణ రజస్వన్నశ్యాద్ధనిషెధాత్ । అతస్తదుభయవిషయం దావద
శాహసాపిండ్యవిధానమ్, తదభిప్రామేణోక్తం తామనాదృత్యేతి, అతఃకాలా
న్తరే సాపిండ్యం కుర్యాదితీయానుపపన్నమ్. కంచిత్యవిశేషమాహ

మూ—వత్సరాంతేత్వేవంచత్సత్సాన్యః ప్రతినిధాయాగ్నింసంధా
యతత్తత్సాపిండ్యంకుర్యాత్.

వ్యా—సంవత్సరెనసిండికరణమితి విహితేవమాంతసాపిండ్యేవత్సావ్యర
జన్వలాత్వే || క్లో || శ్యాద్ధీయేహనిసంపాప్రై యస్యభార్యరజన్వలా | అ
గ్నింసంధాయవిధివచ్చార్ధంకృత్వావినజయేత్ || ఇతి నారద స్మరణాన్నిర
వకాశత్వాచ్చ నదోషగంధః.

మూ—ఏనందూరభార్యేచ పార్వణవన్నిరవకాశత్వాత్.

వ్యా—వత్సరాంతేసాపిండ్యే యదిభార్యూమారదేశే స్థితాతదాదూరభా
ర్యేపి కతఃకరివిచ్చిన్నాగ్నో విధివదగ్నిం సంధాయ సాహిడ్యంకుర్యాన్నిరవ
కాశత్వా త్తత్రాకరణేపునఃపీడత కరణప్రసక్తైర్విధిబలాచ్చ | అత్యిక్రికాండి ||
క్లో || యస్యభార్యవిమూరధా సతితావ్యాధితాపిహ | అనిమఃప్రతికూలా
వా తస్యాప్రతినిధాక్రియా || * || నారదశ్చ || క్లో || నష్టాగ్నిరూపభార్య
శ్చ తావర్యజేసముపస్థితే | సంధాయాగ్నించవిధివచ్చార్ధంకృత్వావినర్జయేత్.

ప్రయోగమాహ—

మూ—అథసాయంహోమంహుత్వావనశ్చ(ఽపుత్యవర్ధ్యంతి) సమీ
శితైర్భోద్యాహ్మణైర్భ్యశ్శోష్విమష్యసపిండికరణం భవితా త
త్రభవద్భిః ప్రసాదఃకరణీయఇతి విజ్ఞాప్యశోష్మాతేనిత్యకర్తా
నై బ్యాహ్మణానాహూయయథాశక్తిద్రవ్యసంభాయాం నిధాయ
ప్రణమ్య మాసికానియథాకాల మనుష్టితాన్యనుగృహ్మాంతుయ
థాశక్తికరణేన సాదకుంభశ్చార్ధంనర్వంకృతం భవతివతిప్రార్థ్య.

వ్యా—అత్రావస్తమ్యః || వా || పూర్వేద్యుర్నివేదనమవరేద్యుర్ద్వితీ
యం తృతీయమామంత్రిణమ్ ||*|| ఇతి | అయమసోజ్జ్వలాభః—శ్యాద్ధదినా
త్పూర్వేద్యురేవ బ్యాహ్మణైర్భోనివేదయితవ్యంశ్చార్ధంభవితాతత్ర ఆహవనీ
యాథా ప్రసాదఃకతవ్యఇతి; అవరేద్యుః శ్రాద్ధవిని ద్వితీయం నివేదనం
కార్యమద్య శ్రాద్ధమితి తృతీయం ఆమంత్రిణం, ఆహవనమ్, భోజనకా
లసిద్ధమాగమ్యతామితి (అత్యసర్వత్రాదశ్చ బేతతద్విభక్తికంశమణిదేష్టవ్యం
విష్టుశమణోవిష్టుశమణే విష్టుశమణిత్వాదిబూయాత్ | అద్యేతిశబ్దేదావీ
దశేహనిత్రివక్ష్యత్యాదిబూయాత్ | అత్యసపిండికరణే ఇతిబూయాత్) | అ
స్థిఖండేనూత్రాథ సంవాదవచనాని అథశ్చార్ధేనేయమికా క్లోకానుదా

హరిష్యామః ' ఇత్యుదాహృతాని వచనానిదృష్టవాని । హ్యయేబతత్రాను
క్తాన్యేనాదాహ్రియంతే । మాసికా నాంత త్తన్తాసిమృతాహేమ విహితేష్వపి వ
చనబలాదవకృష్టతత్కరణేష్య కా లేకృతస్యాకృతత్వ పని కైస్తదథం బ్రాహ్మ
ణానుగ్రహఃకతవ్యఇత్యర్థః । ఏవంసోదకుంభానాం కాల్పెన్నిగ్రానానుష్ఠా
నాశక్తేః । శ్లో ॥ జపద్భిద్యంతపశ్చిద్రంయద్భిద్యంయజ్జకమణి । వచనా
ద్భూమి దేవానాం సర్వంపూణత్యమశ్నుతే ॥ ' ఇతినంవతః స్థరణౌదవశ్యం
బ్రాహ్మణానుజ్ఞాకారయితవ్యేత్యర్థః.

మూ—బ్రాహ్మణైరనుజ్ఞాతః ప్రాణానాయమ్యప్రాచీనాపిత్యము
ష్యసపిండికరణం కరిష్యన్నద్యద్వాదశేహని ఊసమాసికా
దీన్యానాద్భిక్త వర్షంతాని పంచదశప్రేతశ్శాద్ధాని తంప్రేణకరి
ష్యఇతి సంకల్ప్య ఊసమాసికాద్యధై పంచదశవిప్రావృ
త్యాపాదప్రక్షాలనాదికృత్వా-

వ్యా—ఊసమాసికార్థద్వితియమాసికార్థే త్రైపక్షికశ్శాద్ధాధాఇతిక్రమే
ణ ష్యణుయాదిత్యాదీశబ్ధార్థః । ప్రక్షాలనాదిత్యాదిశబ్దేన కృసరాభ్యంగతా
మూల దానసాపనాదిసంగ్రహః.

మూ—ఏకోద్దిష్టవదగ్నుప్రసమాధానాదికృత్వాపక్షహోమ వత్సం
చదశధాఽవదాయాముష్మేయమాయచసావహేతి కృష్టాయా
మేకదాహుత్వా.

వ్యా—ఆదిశబ్దేన అఘ్నిగ్రహణప్రేతావాహనాఘ్నిదానాదిసంగ్రహః
పక్షేతి, యథాపక్షహోమే చతుదశధోన్నీయసకృదేవహోమఃక్రియతే తథా
పంచదశధాఽవదానాన్యవదాయసకృదేవజుహుయాద్యిత్యర్థః । కృష్టా-దక్షి
ణాజిహ్వ । అత్ర స్మృత్యంతరం ॥ శ్లో ॥ మాసికానాంతుసాపింజ్యాతుప్రసం
తుయుగవత్కృతౌ । ప్రత్యేకంపిండదానంసావ దగ్నౌప్రేతామతిస్సకృత్ ॥*

మూ—ఆమేనాన్నైనవామాసి కానికృత్వావిప్రా విన్యజ్యపిం

దాక దత్వాఽఽచమ్య,

వ్యా—అత్ర విజ్ఞానైశ్యః ॥ శ్లో ॥ యద్యద్దాతివిప్రేభ్యశ్శృతంవా యది
వాఽశృతమ్ । తేనాగ్నౌకరణంకుర్యాత్పిండాంస్తేనైవనిర్వపేత్ ॥*॥ ఏవంహో

మపిండయోస్సన్నియోగశిష్టత్వాద్దోమాభావే సంకల్పశ్చాద్దై పిండవానం నా
స్త్రేయేవ । తథాస్తృత్యథాసారే ॥ శ్లో ॥ ఆవాహనాగ్నోకరణం స్వధానిసయ
నంతథా । వికిరంపిండవానంచ సంకల్పేపంచవజ్రయేత్ ఇతి । * ॥ అత్రామ
శ్చాద్దై హోమాకరణే పిండవానం చింత్యమేన । ప్రాయేణాత్రామేనైవ యో
డశశ్చాద్దముక్తమ్ । ‘ అనుక్రకాలేషు ’ ఇతిగోవిల స్తరణాత్ । నహిద్వాదశా
హోదిరుక్తకాలః ‘ మృతేహనితుకర్తవ్యమ్ ’ ఇతి స్మృతేః । తథాపి ॥ శ్లో ॥
‘ శ్చాద్ధానియోడశాపాద్య విదధీతసపిండతామ్ ’ ‘ యోడశానాంద్విరావృత్తిం
కుర్యాత్ ’ ఇత్యాదివచనాత్తత్పూర్వం తత్కరణమ్ । ఏమామకాలేకృతత్వేనా
కృతత్వబుద్ధ్యాహి స్వస్వకాలే పునఃకరణం స్తర్యతే । అతఏవ విజ్ఞానేశ్వరేణా
క్తమ్ ॥ వా॥ సపిండీకరణంకృత్వా స్వస్వకాలవచన మాసికానికర్తవ్యానీతి పృ
థమఃకల్పః అప్రాప్తకాలత్వేన ప్రాగనధికారాత్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ అతోద్వా
దశాహాడౌ సపిండీకరణమాపత్కల్పః ‘ కుర్యాదేకాహియస్సుతః ’ సాగ్నిక
స్సుయదాకర్తా ‘ ఇత్యాదివచనైరెకపుత్రాగ్నిమద్యుమేవద్వాదశేహస్యవ
శ్యంకార్యమ్ । యత్తువతుర్వింశతిమతే ॥ శ్లో ॥ ఆమశ్చాద్ధయవాకుర్యాత్పిం
డదానంకథంభవేత్ । గృహాదాహృత్యసత్వాన్నం పిండందద్వాత్తిలైస్సహ ॥ * ॥
ఇతి తత్తుసూద్రవిషయమిత్యన్వేషన్యంతే, తస్మైవవామశ్చాద్ధస్యాత్పత్తిశిష్టత్వా
త్ । ‘ శూద్రఃకుర్యాత్సదైవహి ’ ఇతివికల్పఇత్యపరే । ‘ యద్యద్దదాతివిపే
భ్య ’ ఇతివచనాద్యదాతమశ్చాద్ధం ద్విజఃకుర్యాత్తదాతేనైవామేనాగ్నోహో
మఃపిండవానంచేతి యక్తరమిత్యలమ్

మూ—అనుజ్ఞాతఃపవిత్రపాణిరుపవీతీప్రాణానాయమ్య ప్యాదీనావీ

త్యముకగోత్రస్యాముకశమణః ప్రోసాద్యసపిండీకరణ శ్చా

ద్ధం కరిష్యఇతి సంకల్పన్

వ్యా—॥ శ్లో ॥ ‘ పవిత్రపాణిరాచాంతా నాననెమాపవేశయేత్ ’ ‘ అపవి
త్ర (కరం)కృతంకర్మవిప్రస్యవిఫలంభవేత్ ’ ఇతియాజ్ఞవల్క్యదిష్టతేర
న్యాయం పవిత్రపాణిరెవస్యాదివ్యధాః । ఉపవీతీత్యనేన ‘ ప్రాణాయామేనమ
రే ’ ఇ పరిభాషోక్తం స్తర్యతే । స్మృతిచంద్రికాయాంచ ॥ శ్లో ॥ సపిం
డీకరణాదరాగృజుదరైశ్చమృతిక్రియా । పరతాద్విగుణైరెవ దైవంకర్మసద

జాభిః ॥ * ॥ ఇతి । క్లో ॥ 'పితౄషేష్యకఃపితౄదాదౌద్వదర్భాదౌనక ర్షణి'

ఇదమాహ—

మూ—ఉపవీతిని ప్ర పాణా వృజూదర్భాప్ర దాయాముష్యాద్యన
పిండికరణాభ్యశ్శాద్ధై విశ్వ దేవార్ధైఃపతాక్షణికతఃస్వ ఇతి పా
ఙ్గుభావుదగపవగౌ దౌద్వవిప్రానిమంత్ర్యప్రాచీనాపీతి ద్విగు
ణభుగ్నం దభం ప్ర దాయాముష్యాద్యాత్రపితుః పిత్ర
దైపితుఃపితామహార్దైపితుః ప్ర పితామహార్థ ఇతి కృషేణోద
ఙ్గుభాక్ ప్రాగపవరా ప్రాఙ్గుభాక్ ఓక్షిణాపవగౌనాన్వి
తీక్ విప్రాన్నిమంత్ర్య పృశ్నఙ్గుభుమేకం విప్రంప్రేతార్ధైవృ
తోపవవీతిన్విధేకమేకంనిమంత్రయేత్.

వాన్—యాజ్ఞవల్క్యః ॥ క్లో ॥ 'దౌద్వదేవప్రాక్తృయఃపితౄష్యహ్యదగ
తైకమేవవా ॥ * దేవే-విశ్వదేవే, దౌద్వవిప్రాప్రాఙ్గుభావుపవేశ్యా పితౄర్ధై
త్రియఉదఙ్గుభాఉపవేశ్యాఇతివాన్భూతమ్ ॥ బోధాయనః ॥ వా ॥ ప్రాఙ్గు
భానుపవేశయిత్పుదఙ్గుభాన్వాళధ యదిప్రాఙ్గుభాః దక్షిణాపవగౌః అథ య
ద్యుదఙ్గుభాః ప్రాగపవగౌః ప్రాప్నోతుభవాక్ ప్రాప్నవానీతీతరే ప్ర
త్యాహుః ॥ స్మృతిసారసముచ్చయేవిశేషః ॥ క్లో ॥ పూర్వం నిమంత్ర్య దేవ
దౌద్వత్రికావిప్రాక్పిశ్యకమణి । దైవపితౄన్విధవైకైకం సపిండికరణంవి
నా ॥ * అతస్త్వ 'ఏకైకముభయత్సవా' ఇత్యాదినచనంసాపిండికరణ్యతిరిక్తపా
ర్వణవిషయమత్యంతాపవ్యవయంవా ॥ సాయణీయ ॥ క్లో ॥ సపిండికరణైఽవ
శ్య-విష్ణుమభ్యర్చయేద్ద్యిజః । స పకంతుతథాభ్యుతంవినావిష్ణుంకథంతథా॥*విష్ణు
వరణాభావేసాపిండికరణ్యన పకత్వభ్యాతిర్భజ్యతేత్యధః 'క్లో ॥ ఇతివై దేవ
లః ప్రాహశాండిల్యశ్చమహామనిః । యతిగాంచితాపర్వణశ్చార్ధంతత్రీసర్వత్రవై
ద్విజః ॥ పూజయేద్విష్ణుమి త్యేనంశ్చార్ధంసిద్ధ్యతి నాన్యథా ॥ ' ఇతిస్మృతేః ॥ఎవ
మిత్రి, విష్ణుచరణైశ్చార్ద్ర సిధ్యతి విష్ణువరణాభావేనసిద్ధ్యతి అతస్సాపిండికరణ్యవిష్ణువ
రణమవశ్యంకతేవ్యమ్. తదకరణైవోపమాహ—

మూ— క్లో ॥ దేవాద్యంతంభవేచ్ఛార్ధం పితౄద్యంతంనతద్భవే
త్ । పితౄద్యంతంతదీహానశ్చార్ధమాప్నోతినిష్ఫలమ్ ॥ ' ఇ
తి మనుఃప్రాహ.

వ్యా—విష్ణువరణాభావే సాపిండాన్యశ్చార్థం నిష్ఫలమిత్యస్తిన్నభేయః
ద్వైకించమనురవదత్తద్వైషజమ్ ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధోమనురాహిత్యనెనసాపిం
డ్యసాఫల్యాయావశ్యం విష్ణుర్వరణీయిత్యుక్తంభవతి.

పాత్రాలాభేద్యవ్యాలాభేవాకథమిత్యత్రాహ—

మూ—ఉభయత్రైకైకంవావిప్రంనిమంత్యి.

వ్యా—స్పష్టార్థమిదమ్ || అనేన కాండానుసమయఉక్తః | అతవ వై
శ్వదేవానుష్ఠానకాండముదఙ్ముఖఃకుర్యాత్తైత్వకం కాండం దక్షిణాముఖః కు
ర్యాదతోవిష్ణుకాండం దేవవత్కుర్యాదితిక్రమః || తథాశాతాతపః || స్తో || ఉ
దఙ్ముఖస్తుదేవానాంపితృణాందక్షిణాముఖః | ప్రదద్యాత్పర్వణేనర్వం దేవపూ
ర్వంవిధానతః || * ఆశ్వతాయనశ్చ || వా || బ్రాహ్మణా శ్రుతిశీలవృత్తసంప
న్నానేకేనవాకాలేన జ్ఞాపితాన్సాపితాన్కృతపాదశౌచానాచాంతానుదఙ్ము
ఖాన్ పూర్వంవిశ్వేభ్యోదేవేభ్యః || * ఇతి.

మూ—అనాయసేనశక్యునాఖాణేమగోమయేనోపలిప్తేషావ్యూ.

మవిస్తారేషు తదర్థాఖాణేషు తిలైరర్చితేషు సదర్భేషు కుండే
మాపవీతీచతురశ్చోదకుండే సూర్యాభిముఖోఽముష్యాద్యా
త్ర విశ్వేదేవాఇదంవఃపాద్యమితి సాక్షతం దత్త్వాఽఽబాన్వా
జంఘంవాంఘీప్రక్షాల్నైవంప్రాచీనావీతీ త్రిణాణే మధ్యమే
కుండే పితుః పితరీదంతేపాద్యం పితుఃపితామహేదంతేపాద్యం
పితుఃప్రపితామహేదంతే పాద్యం పితుఃపితృపితామహప్రపితా
మహాఇదంవఃపాద్యమితివా సతిలందత్త్వా పిత్రాదీంస్తథాప్రక్షా
త్సవృత్తాకారే దక్షిణేకుండేఅముకగోత్రాముకశర్కాప్రేతదం.
తేపాద్యమితి సతిలంపాద్యందత్త్వా ప్రక్షాత్స ఉపవీతీ దేవకుం.

డేవిష్ణవేపాద్యం దత్త్వాకుండోదగ్ధేశేన్వయమాచమ్యచమయ్య.

వ్యా—అత్రశంఖః || వా || ఔదుంబరేణశంకునా తీగ్రనవటాఖాత్వాగో
మయేనోపలిప్య గంధాదిభిరభ్యర్చ్య తిలమిశ్రైగిరంబుభిః పచ్ఛాచం కారయే.
త్ || * ఇతి || స్మృత్యర్థసారే || స్తో || కుండానినిఖనేచ్ఛార్ధేయేనకేనా

పిశంకునా । ఆయనేనఖనెద్యస్తునిరాశాఃపిఠరొగతాః ॥ * విష్ణుయామలేశ్శ్లో ।
శౌద్ధస్యచైకంకుండంస్యాదజపాదెసలక్షణమ్ । సాపిండిస్యస్యతిఃకుండంస్యాదప్స
తాకారంతుదక్షిణం ॥ త్రికోణంమధ్యమంకుండముత్తరంచతురశ్రకమ్ । ఆయా
మస్తస్యవిస్తారస్తదధాంఖనసంభవేత్ ॥ న్యూనాశ్చిరక్తయఃకుర్యాత్సభవేత్పి
త్యుమాతుకః ॥ సదర్భేగోమయాలిప్తేతిలాక్షతనమర్చితేపాదావనేజనంతుర్యా
ద్బృహ్మణానాంతుభక్తితః ॥ * భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ పాదావాజానువాఽఽ
జంఘమపివాచరణద్వయమ్ । కూర్పరాంతంకరౌసమ్యక్ త్వాశయేత్ప్రభమంబు
ధః ॥ * ఇదమాచమనవ్యకరణోక్తమత్రాపిసమానమ్.

మూ—వృతక్రమేణ కృసరాదీదత్వాఽభ్యజ్యస్నాపయితాస్నా
త్వా ధృతోధ్వజపుండ్రోత్తరీయోవిష్ణుంవిధివచారాధ్య పితృ
థాఽదనాదనేనాన్నేనవైశ్వదేవాదీకృత్వా ధృతోధ్వజ
పుండ్రోత్తరీయాకృతానాహూయ స్వాగతవచవైరభిష్టా
యాసనెమావపేశ్య.

వాగ్—యాజ్ఞసల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అపరాజ్ఞాసమభ్యర్చ్యస్వాగతేనాగతాం
స్తుతాన్ । పవిత్రపాణిరాచాంతానాసనేమాపవేశయేత్ ॥ * బొధాయనః॥
వా ॥ తాన్ శ్వాభూతై శ్శక్యకర్తాభ్యంజనస్నానైర్బధోపపాతంసంపూజ్యస్వ
యమాప్లుత్యాన్యగ్తా దృహ్మణాన్సుప్రత్యాశితపాదపాణీనపతచమయ్య సద
ర్భివక్తృప్రేషాసనేషు ప్రాజ్ఞుభానుపవేశయత్సుదక్షుభాన్వా ॥ * ఇతిశ్లో॥
సప్తైవకస్యస్నాపానాద్యైఃపాదోదకవిమిశ్రితైః । భుక్తైర్భగవతాపూర్వం తా
వయేత్పితృత్వప్రయే ॥ ' శ్లో ॥ యశ్చార్ధకాలహరిభుక్తశేషండదాతిభక్త్యా
పితృదేవతానామ్ । ' ఇతి శాండిల్యనారదాదిభిఃపితృభ్యో విష్ణునివేదితదానస్త
రణాత్పూర్వం తదపూజనే తద్దానాయోగాత్ ' శ్లో ॥ ఏకస్త్రిన్వా పచేద్భాం
డేపూర్వంవిష్ణునివేదనమ్ । వైశ్వదేవంతత్స్కీష్టావాన్వీనస్య వదనంయథా ॥ '
ఇతి వ్యాసేన విష్ణునివేదనశిష్టాన్నేనవైశ్వదేవాదివిధానాచ్చ తదారాధనంప్ర
భమం కతాఽమృత్యుధాన్ ॥ ' ధృతోధ్వజపుండ్రః కృతచక్రధారీ విష్ణుం పరం
ధ్యాయతియోమహత్తా ' ధృతోధ్వజపుండ్రః పరమేశితారం నారాయణంపూ
జయతిస్తభక్త్యా ' ఇత్యాదిస్తృతిభిరేవోధ్వజపుండ్రస్త్వేన ధ్యానపూజాకరాం

గత్వవిధానాత్ ' శ్లో ॥ శోష్ణమాతేనిత్యకర్తాణినద్యాదౌవిమలజలే । కృత్వా
శ్రాద్ధేముదాశుభాగ్నియాధ్వఃపుండ్రాణిధారయేత్ ॥ ' ఇతిస్తృత్యధఃసారవ
చనెన విశేషేణశ్రాద్ధే కర్తుమర్హస్యః పుండ్రవిధానాత్, తద్విదాకృతస్య ' శ్లో ॥
భస్మీ భవతితత్సర్వసూధ్వః పుండ్రంవినాకృతమ్ । ' ఇతి చంద్రికావచనేన నై
ష్పల్వోక్తైః, ' వైశ్వస్యవతులకారమ్ ' ఇతి వైశ్వస్యేన తిలకాకారపుం
ద్రవిధానెన తిలకనిషేధస్య వైశ్వవిషయత్వావగమాత్తత్సూర్యేణ సంగ్రహవ
చనెన ' శ్లో ॥ వజ్రయేత్తిలకంఘాలేశాద్ధకమణినర్వదా । తిర్యగ్వాప్రూప్య
ధ్వఃపుండ్రంవాధారయేచ్ఛాద్ధకర్తృణి ॥ ' ఇతివైశ్వస్యాపి శ్రాద్ధే పుండ్రాం
తరవిధానాచ్చ శ్రాద్ధేనవశ్యమూధ్వఃపుండ్రం విప్రేధాభ్యమితిసిద్ధమ్, శ్లో ॥
ఖండవస్త్రాన్వృతస్తేనవస్త్రాధాళంబినస్తథా । ఉత్తరీయవ్యతీతస్యసమస్తానిష్ప
లాఃకియాః ॥ ' సా త్తరీయస్సదాభవేత్ ' , నైకవస్త్రంప్రవతేత ' , శ్లో
ఏకవస్త్రానభుంజితసకుర్యాద్దైవతార్చనమ్ । నకుర్యాత్పితృకార్యాణిదానంహా
మంజవంతథా ॥ ' ఇతి పరాశరస్మృతిచంద్రికాదివచనమత్యదృష్టవ్యమ్.

మూ—విరాచమ్య దర్భేషావసీనా దర్భాక్ ధారయమాణస్త్రిః

ప్రాణానాయమ్య ప్రాచీనావీతీ యత్యిక్వచేతివిధినాఽగ్ని

ముసనమాధాయ సవ్యపాణేరంగుష్ఠానామికాభ్యంగం దక్షిణతో

భువంసస్పృష్టావ ' యేపార్ధివాసఃపితరోయేతంతరిత్యేయేదివియే

వామ్యతాఽభూపుస్తేఅస్తిక్యజ్ఞైరమవయంతామ్ ' ఇతిజపితావ్య

వ్యా—అత్యవోధాయనః ॥ వా ॥ శుచౌసమేదేశేఽగ్నీయతనదేశం శ

కలన త్రిః ప్రాచీనముల్లిఖేత్త్రిరుదీచీనమథాద్భిరభ్యుక్ష్య శకలం నిరస్యాపడప

సస్పృశ్యాగ్నిముసనమాధాయసవ్యస్యపాణేరంగుష్ఠేనోపకనిష్ఠికయాచాంగుల్య

చాలభ్య పృథివీంజపేత్ ' యేపార్ధివాసః ' ఇతి * ఇతి ॥ దక్షిణతో భువంస్పృ

ష్టేతివిజ్ఞానైశ్వరే.

మూ—దక్షిణాప్రాగగ్రైరుత్తరతడత్తరైదక్షిణతోఽధరైర్దైర్భ్యః

ప్రాగారభ్య పసవ్యమగ్నింపరిస్తీరోతరైణాగ్నిం ప్రాగ

గ్యాదక్షిణతస్తూపవీతీవశ్చాదుదగగ్నాప్రాచీనావీతీమధ్యేపుర

స్తాచ్చ దక్షిణాగ్నిమపవీతీ పురస్తాదుదగగ్నా నెనం చతుర్థాద

రాభాక్ సంస్తీర్ణప్రాగగ్రమదర్భేమదర్వాన్వదీనేకైకశఃపర్యయ
జ్యోపవీశ్యదగగ్రేషు దేవాన్వసాత్రించపర్యయజ్ఞప్రాచీనాపీతీ
మధ్యమేషు పితౄద్యర్హస్వపాతృణీ తీర్ణైకంవాపవితృణీ హ
విః పాతృద్యయం తిలాక్ సికశామధుచైకైకశఃపర్యయజ్ఞ పు
రస్తాహాస్తీర్ణేమహాపేతాఘ్నపాతృమాదుంబరమేక్షణం హ
విఃపాతృముపవీశ్యదగగ్రేషుదర్భేషు విష్ణ్వస్యపాతృంచప
యజ్ఞ ప్రాచీనాపీశ్యదగగ్రాధ్యం పవితృధ్యం ప్రాగ
గ్రాతానపాణ్యంగుప్రోపకనిష్ఠికాధ్యం పౌక్షణీరుత్సాయో
త్రానానిపాతృణ్యుభయతః పౌక్ష్యప్రణీతాఃప్రణీయ.

వ్యా—అత్య దర్వాన్వదీనాం దేవతాపాతృత్వేపి ఏకైకశఃపితృసంయక్తా
ని^౧ ఇతీసూత్రే పితృత్వే ద్దర్థానిదర్వాన్వదీన సప్తధావాతృదీనిచ ఏకైకమే
వ పర్యయసక్తీతచవ్యాఖ్యానాన్నద్వంద్వప్రయోగః || అత్యబోధాయనః || వా||
ఉత్తరణాగ్నిం ప్రాగగ్రాక్షదర్భాక్షసంస్తీర్ణ తేష్యైకైకశోస్యంచ పాతృణీ
సాదయతి దేవసంయక్తాని దక్షిణాగ్నిం దర్భాక్ష సంస్తీర్ణ తేష్యైకైకశో
స్యంచపాతృణీ సాదయతి || * || ఇతి | దైవాని ఏ దర్వాన్వజ్యపాతృణీ ఇతి
కవదినోక్తాని ఏ పురస్తాత్సంస్తీర్ణేమదర్భేషుపేతాఘ్నపాతృసాదయేత్
ఇతి విధిః | ఏ క స్తింశ్చిత్వాత్రేహవిష్యమస్యస్థిన్నహవిష్యంచ సాదయేత్^౨
ఇతి భాష్యమ్ | బోధాయనః || వా || చత్వారిపాతృణీతిలమిశ్రగంధోదకేన
పూరయిత్వైకం పేతస్యతీర్ణపితౄణామేకంవా || * || ఇతి | స్త్యత్సర్థసారే
విశేషః || క్లౌ || దృవాన్వభావేద్విజాభావే యద్యేకాబ్రాహ్మణోభవత్ | పాతృ
ణీసాదయేత్తీర్ణ సతుబ్రాహ్మణసంఖ్యయా | * || బోధాయనీయే || వా || తీర్ణ
పితౄణామేకంవా || * || ఇత్యుక్తమ్ | కాత్యాయనీయే^౩ | వా|| విశ్వేషాం దే
వానామేకమఘ్నపాతృం పితౄణాంతీర్ణీ ||*|| ఇతి | కించ విజ్ఞానేశ్వరా
దా || క్లౌ || ఏ ఆవాహయెదనుజ్ఞాతో విశ్వేదేవానకృత్యుచా | యవైరన్వవ
కీర్యాభ భాజనేనపవిత్రకే || శన్నోదేవ్యా అపఃక్షిప్త్యా యవోనీతీయవాక్షి
పేత్ ||^౪ ఇతి విశ్వదేవావాహనాది విధానాదత్యుక్తమ్, తేషాందేవత్వాదు
త్తరాగ్రాదర్థాః.

మూ — బ్రాహ్మణాననావిదర్శ్యసంస్కారాంతంకృత్వా.

వ్యా — బొధాయనః ॥ వా ॥ దర్భేషు దక్షిణతాబ్రాహ్మణ ముపవేశయత్సు
త్తరత ఉదపాత్రం తిరఃపవిత్రమాజ్యస్తాల్పమాజ్యం నిరుహ్యోదీహోఽగ్నేరా
న్నిరూహ్యవ్యస్తాన్ కృత్వా తెషవధిశ్శత్యాభివ్యాతనేనాభివ్యాత్యదైదర్భా
గ్రప్రచ్ఛిద్యప్రక్షాల్య ప్రత్యస్య తిఃపవ్యగ్నికృత్వావత్తకుర్వన్నుదగుదావ
స్యప్రత్యాహ్యం గారానధై నమదీచీనాగ్రాభ్యాం పవిత్రాభ్యాం పునరాహంగం
తిరుహ్మయ విసగ్య పవిత్రేఅస్థిస్సంస్పృశ్యాగ్నావనుప్రహృత్యదర్శ్యః
క్షిప్య సమ్యజ్యపునర్విష్టవ్యనిదధాతి దధాన్తస్థిస్సంస్పృశ్యాగ్నావనుప్రహ
॥ ఇత్యేవమంతం కృత్వేత్సఫణః.

మూ — తైజసేషుపాత్రేష్యేకద్రవ్యేషు పణాపుత్రేషు మృన్తయేషు
వాపవిత్రాంతహితేషామపవిత్రే దేవాఘ్నాపాత్రే శన్నోదేహిః
ఇత్యఘ్నం గృహీత్వా పవిత్రముద్ధృత్య యవాసి ధాన్యరా
జ్ఞాసివారుణామధుసంయుతే, నిరోదస్సర్వపాపానాం పవిత్ర
మృషిభిః స్తృతమ్ ఇతి యవానోపాన్యస్సర్వ మేకొద్విష్టవ
త్కుర్యాత్ప్రచీనాపీతీ పిత్రాద్యఘ్నంపాత్రేషు ఆమగ
చ్ఛంతుపిశుఃపితరోదేవయానాన్ముద్రాన్ సలిలాన్సవర్ణా
నస్త్రిక్ యజ్ఞేసర్వకామాన్లభంతేక్షీయమాణముపదుహ్యతామి
మాం పితుఃపితృభ్యోనాగృహ్మమి ఇత్యఘ్నం గృహీత్వా పవి
త్రముద్ధృత్య తిలాసిసోమదేవత్యా గౌసవేదేవనిమిత్తః,
ప్రత్నవద్భిః ప్రత్నస్వధవహిపితుః పితౄనిమాల్లోకాన్ ప్రీణ
యాహినస్సన్ధానమః ఇతి తిలాన్నిక్షిప్యాన్యత్సర్వం పూర్వవ
త్కుర్యాదేవంకరమాత్పితామహాద్యఘ్నం గ్రహణంతత్రాఘ్నం
గ్రహణే తిలావాపే పితృశబ్దేఽఘ్నంప్రవత్పితుః పితామ
హప్రపితామహశబ్దంబ్రూయాత్.

వ్యా — అత్రాశ్వలాయనః ॥ వా ॥ తైజసాశ్శమయేషు మృన్తయేషుపాత్రే
షుపాత్రేష్యేకద్రవ్యేషు దధాన్తహితేష్యేషాపః పృథాయ శన్నోదేవీర
భిష్టయే ఇత్యామంత్ర్యతాను తిలాసిసోమదేవత్యః ఇతి తిలాక్షిపతి ॥
॥ ఇతి ॥ ఏకద్రవ్యేష్యితి భిన్నజాతీయద్రవ్యాఘ్నంపాత్రనిషేధః ॥ యోగయా

జ్ఞానల్క్యః ॥ క్షో॥ సౌనిత్యం రాజతం చైవ కాంస్యం వాతామృతేన వా । పితౄణాం తర్పణైరపాత్రం మృత్తయంతు పరిత్యజేత్ ॥ * ॥ అతామృత్తయస్యవికల్పః, పాత్రా లాభవిషయోవావిధిః । బోధాయనః ॥ వా ॥ పవిత్రం కృత్వాతిలాదకపాత్రేనిధాయాప అనయన్నాహ, అమగచ్ఛంతు, ఇత్యాది ఏకాద్విష్టనదితి, మధువాతాఋతాయతే, ఇత్యాదిభిర్మధుప్రక్షేపాదిగంధాద్యచక్షాణాంతం కార్యమిత్యర్థః । పూర్వనదితి ॥ మధు ప్రక్షేపః సౌమసేత్యభిమర్శనం అవేష్టా ఇత్యర్హుంతస్థాదానం నిరస్తమితి నిరసనం జలస్పర్శనం ॥ శన్నాదే వీరిత్యర్హుభిమర్శనం గంధాదిభిరర్పనం దధాదిభిః ప్రచ్ఛాదనంచకుర్యాదిత్యర్థః । అఘ్నమంత్రవదితి-యథాఽఘ్నగ్రహణేపితుఃపితామహదేవయానాః పితుఃప్రపితామహదేవయానితి బ్రూయాత్తథా తిలాసీతి తిలావాపెచ పితుః పితామహాః పితుఃప్రపితామహనిమాల్లాకానితి బ్రూయాదిత్యర్థః । ఏకాఘ్నపాత్రపక్షేతునైవమ్-పితృశబ్దస్త్యేవపితుఃపితృపితామహప్రపితామహవాచిత్యాదేకశేషత్వాత్ । తథోత్తరఖండేవత్ప్రాయః । అతాత్రద్వాత్పాత్రత్రయపక్షేపేకబ్రాహ్మణపక్షేపేకస్థిన్నాత్రే అఘ్నగ్రహణే, ఆమగగచ్ఛంతుపితుఃపితరః, ఇత్యేవబ్రూయాత్ ॥ తథాపితుఃపితృభ్యోవోగృహ్యమిత్యేకదైవాఘ్నం గృహ్ణీయాత్ । పితుఃపితౄనిమాల్లాకానితినకృదేవతిలాకప్రక్షిపేత్.

మూ—పెరితాఘ్నగ్రహణమేకోద్విష్టవన్నాత్రస్వధానమశ్శబ్దౌ వ

జయేత్సపిండేపెరితాఘ్నగ్రహణే బోధాయనాశ్వలాయ

నాభ్యాం తథామంత్రామూనాత్.

వ్యా—బోధాయనీయే ॥వా॥ తిలానావవతి, తిలాసినామదేవత్యాగౌనవోదేవనిమిత్తః, ప్రత్నవద్భిః ప్రత్నస్వధవహిపెరితమిమాల్లాకాప్రీణయాహినస్సవధానమః, ఇతిస్వధానమశ్శబ్దయోరభిహితత్వాత్ మధావనయనప్రభృతినమాసమాపెరితావాహనాత్ ॥*॥ ఇతి, యథేకోద్విష్టే, మధువాతాః, ఇతి మధావనయనాదిదధాదిభిఃప్రచ్ఛాదనమ్, యత్రాస్యగతంవనః-యత్రాస్యాగతంవనః, ఉదీతామవరఉత్పరః ఉదీతామవరోత్పరా, అయాహిప్రేతసోమ్య, ఆయాహిప్రేతసోమ్యేఇతి మంత్రోహః, తథా సపిండికరణచపెరితా

ఘోరదివ మంత్ర హస్తమానఇత్యధః

మూ—ఏకపా తేమపి ఓపితృభౌవోగృహ్లామీశ్వక దైవాఘ్నం
గృహ్లామౌత్పితృపితృనిమానిత్యేవ బూయాదుపవీతీదేవవద్వి
ష్టవఘ్నగ్రహణమ్.

వ్యా—వాఘ్నాభ్యాతమిదం । దేవవద్విష్టవఘ్నగ్రహణమ్, విశ్వదేవార్హవ్య
గ్రహణే యథాశక్తి దేవీరిత్యాదినా అఘ్నగ్రహణం తద్వదిత్యధః । యా
జ్ఞవల్క్యః ॥ క్లో॥ యవైరన్వనకీర్య ॥ ఇతి ॥ క్లో॥ యాదివాఇతిమంత్రేణ హ
స్తేషవఘ్నంవినిక్షిపతేత్ ॥ * ॥ తతావిశ్వదేవాధా బ్రాహ్మణసమీపభూమిం
పరిదక్షిణేన యవైరన్వనకీర్యానంతరం తైజసాదిభాజనై కుశయగ్ధాంతరితే ‘ శ
న్నోదపిరభిష్టయే ’ ఇత్యనయర్చాపః ‘ యవోసిధాన్యరాజోసి ’ ఇతిమం
త్రేణయవా తతాగృహపుష్పాదిచక్షిపేదితి వ్యాఖ్యాతమ్.

మూ—అఘ్నపాతాగ్నివివృతాని నకు ర్యాన్నపునః పూరయేత్కృ

త్సంస్కన్నైప్రోణీతావన్తంత్రినత్సునరఘ్నం గృహ్లామౌత్తతా
నొద్ధరేద్దర్వాన్యైదాదయాఘ్నం దద్యాత్.

వ్యా—ప్రయోగానువయ క్తశ్చేవనవశజ్ఞాతవ్యత్వాత్ప్రసంగాదిదముక్తమ్ ।
అత్యశౌనకః ॥ క్లో॥ యదాతుహ్యద్ధృతంపాత్యం వివృతంవాయదాభవేత్ । అ
భోజ్యంతద్భవచ్ఛాన్త్యం కుద్ధేపితృగణైకైః ॥ నొద్ధరేత్ప్రధమంపా
త్యం పితృణామఘ్నపాదికమ్ । అన్వతాస్తత్రీతిష్ఠంతి (పిశాచాః) పితరశ్శ్చేన
కోఽబ్రహ్మిన్ ॥ అపొశనంక రేకృత్వా పాత్యైకృత్వాతిలాదకం ॥ పూరణంతు పు
నఃకృత్వా సురాపానసమంభవేత్ ॥ * ॥ ఇతి । ప్రోణీతావదితి, యదిప్రోణీతాసు
న్నేయురుదస్యేయర్వా ‘ అపొహిష్టామయోభువః ’ ‘ ఇతిస్మభిఃపునగృహీ
త్వా ’ ‘ తతమపః ’ ‘ ఇత్యాజ్ఞాహుతిజాహుయాదితివలైనైవ న్యాయేనా
తాపి పునఃకంత్రనదఘ్నం గృహ్లామాన్న త్వేక దేశస్కన్న ఇత్యధః.

మూ—ప్రాచీనపీతీతతాభుక్తిసానెమ‘అపహతాఅసురారక్షాన్

సిపిశాచాయేక్షియంతివృథిపీమసు । అన్యత్రైతాగచ్ఛంతు య
త్రైహంగతంమనః ’ ఇతి తిలాన్ సికతాశ్చప్రకీర్య, పెరితస్థా
నై ‘ యత్రాన్యగతంమనః ’ ‘ యత్రాన్యగతంమనః ’ ఇతి

(స్త్రి)యాః, ఉదీతామవరకత్పురాన ఉన్నధ్యమాఃపితరస్సోమ్యా
సః అనుంమతాయరవ్యకాముతజ్ఞస్తేహంమతాపితరో హవేమ
ఇత్యద్భిరవౌక్ష్య పెగిణస్థానమేకోద్దిప్తవదవౌక్ష్య.

వ్యా—వ్యాఖ్యాతమిదమ్ || నను అపేతవిత ; ఇతిభుక్తిస్థానసంమాజన
సం కిమితిత్వయానోక్త మైవమ్, బొధాయనీయాదిను క్వచిదపివాతదనుక్తై
శ్శశానాయతన సమ్మాజనవివహసమన్త్రానియుజ్యతే , శ్శశానాయతనం
సమ్మాప్త్యకపేతవిత ఇతి ఆత్మస్తాధరం మాధ్యవిభ్యమ్భిమేవ, కింద తన
పిశాచాదుత్సారకార్థత్వాత్ , అపహతానురాః ఇత్యనేనైవ తదుత్సారా
సిద్ధాకిమనెనేత్యలమ్.

మూ—ఉపవీత్యనుజ్ఞాతః ప్రాజ్ఞుఖస్త్రిప్తక్ , విశ్వేదేవాశ్శృణుతే
మగ్హావంమే యెఅంతరిక్షేయఉపద్యవిప్తయెఅగ్నిజహ్నితవా
యజత్రాఅన వ్యా స్త్రిక్ బహిఃషిమాదయభ్యమ్ , ఆగచ్ఛం
తుమహాభాగా విశ్వేదేవామహాబలాః, యేహ్యత్రవిహితాశ్చా
ద్దైహవధానాభవంతుతే ఇతిక్రమదత్తోద్యాత్వ క్రతుదత్తా
ఖ్యా విశ్వాదేవానావాహయామీశ్యావాహ్య యవోదక
ముత్సృజ్య ప్రాచీనావీన్యనుజ్ఞప్తోదక్షిణాముఖస్త్రిప్తక్ , ఆయా
తపితుః పితరస్సోమ్యాగమ్భిరైః పథిభిఃపూర్వైఃప్రజామస్త
భ్యం దదతోరయిచ దీహాయత్వచ శశశారదంచ , పితుః
పితౄనావాహయామీత్యావాహ్య తిలోచకముత్సృజ్యానుజ్ఞా
తః , ఆయాహిప్రేత , ఇత్యేకోద్దిప్తవశ్చైతమావాహ్యాపపీ
తి , నహన్యశీమా , ఇత్యుచావిష్టుమావాహ్య

వ్యా—అనుజ్ఞాతిఇతి విజ్ఞానేస్వరే || వా || విశ్వాదేవానావాహయిష్య
ఇతిబ్రాహ్మణాక్ పృష్ట్యా ఆవాహయేతి త్రైనుజ్ఞాతా , విశ్వేదేవానఆగతః ,
ఇత్యనయర్చా , ఆగచ్ఛంతుమహాభాగాశ్వేదేవామహాబలాః ఇతిస్థాతేన
మంత్రేణ తానావాహయేత్ || * ఇతి || విశ్వేదేవాసఇతియాజ్ఞవల్క్యదిభి
రావాహనాక్తావపి బొధాయనై , విశ్వేదేవాశ్శృణుతే , ఆగచ్ఛంతు
ఇతి మంత్రద్వయస్య విశ్వేదేవావాహనై విహితత్వాత్తదేవాత్క్రమ్ ! క

తివతి ' క్లౌ || సాపిండ్యతుక్రతుడక్షః కామ్యశ్చాద్ధేధురూరుచిః | ఇతిస్త్రై
తేః | అనుజ్ఞప్తఇతి ' పితృనానావాహయిస్య ఇతి బ్రాహ్మణౌ పృష్టావ్ ఆవాహ
యేతి తైరనుజ్ఞాతః పితృనానావాహయేత్ ' ఇతి విజ్ఞానేశ్వరః || ఏవంప్రేతావా
హనేచ | ఏతద్వైశ్వదేవానుష్ఠానకాండముదట్టుఖః ప్రాజ్ఞుభౌవాకుర్యాత్ప్రీ
త్యంసర్వేందక్షిణముఖః | స్మృత్యంతరే || క్లౌ || దైవంకర్మాఖిలం కుర్యా
త్ప్రాజ్ఞుభౌవాపునదట్టుఖః | పితృగ్రంథ్రాఖిలంకుర్యాత్సతతందక్షిణౌముఖః || *
ఇతి || ' క్లౌ || ఉదట్టుఖస్తుదేవానాపితృణాందక్షిణౌముఖః | ప్రదద్యాత్ప్రీ
ర్వణేసర్వమ్ | ' ఇతివిజ్ఞానేశ్వరః || ఏకోద్దిష్టవదితి ' దదద్ర్ముందతీరయించ
ఇతి యథాథామూహేదిత్యథః | సాపిండ్యేవశ్యం వస్త్వవరణవిధానాత్తదవ
రణేసప్తకత్వభంగాత్, విష్ణోకవ్యంరక్షసేవీతి ప్రార్థనాయాదుర్వచత్వాచ్ఛాద్ధ
స్య నిష్ఫలత్వప్రసంగాచ్చ విష్ణోవాహనంవరణంచకర్తవ్యమ్ ఆద్యయావా
హయేద్దైవమృచాతుపురుషౌత్తమమ్ ' ఇతిశౌనకస్తరణాత్ ' సహస్రశీర్షా ' *
ఇత్యేచావిష్ణుమావాహయేదిత్యథః.

మూ—పూర్వవత్క్రమాద్విప్రపాదౌ ప్రక్షాళ్యాచమ్యాచాంతా
నాననేమాదకదానపూర్వకంద్విగుణభుగ్నాదర్భా వామ
తావిష్టరాథేందత్వా నివేశ్యాపః ప్రదాయ పూర్వవన్నిమం
త్ర్యోవవీతీ హస్తేశ్చుద్ధోదకం పవిత్రంచ ప్రదాయ ' యాది
వ్యాప్తపఃపయసాసంబధూపుర్యాఅంతరిక్షఉతపార్థిపీర్యాః | హి
రణ్యవర్ణాయజ్ఞయాస్తానఆపశ్యన్ స్యానా(స్సుహవా)భవంతు *
విశ్వేదేవాఇదంవోఅఘ్నమిత్సఘ్నమిందత్వాస్తస్యఘ్నమి
త్సుక్తే పునశ్చుద్ధోదకందత్వా పవిత్రమాదాయ తేనదర్భాదిభి
శ్చాఘ్నపాత్రిం ప్రచ్ఛాద్య ప్రాచీనావీత్యేవం పితుః పి
తాదిభ్యోఽఘ్నమిందద్యాత్పితుఃపి త్రైమస్త్వే పితుఃపితామ
హాయాముష్టే పితుః ప్రపితామహాయాముష్టే పితృపితా
మహాప్రపితామహ్యాభ్యిఇతివాఘ్నమిందద్యాత్ ' అముష్టే
స్వధానమస్సాన్వేతితిలోదకందద్యాత్ ' ఇతిపేతీనసిః ' అ
ముష్టే స్వధానమః ' ఇతిబోధాయనః ' యాదివ్యాఇతి మం

త్రైణ హస్తైష్వప్యం వినిక్షిపెత్ ఇతి యాజ్ఞవల్క్యః : పృ
స్యష్టాస్తా అపస్సకృత్సకృత్స వధాఘ్నం వఇత్యభిమత్రయైత
ఇత్యాశ్వలాయనః, విప్రహస్తగళితాస్తా అపఃకస్త్రిశ్చితావలై
గృహీతావ దక్షిణాగ్రేషుదర్భేషు, పితృభ్యఃస్థానమసి ఇతి
తత్పాత్రమధోముఖం నిక్షిపెత్ సంస్మతాభిరద్భిః పుత్రకా
మోముఖం పరివృజెత్ ఇత్యాశ్వలాయనః, అముకగోత్రాము
కశర్తృక ప్రేతేదం లైఽఘ్నం మిత్యఘ్నం దత్త్వాపవీతీ శ్చార్ధ
సంరక్షకక్రిమహంఽస్మిం ఇదం లైఽఘ్నం మిత్యఘ్నం దధ్యాద
స్యత్సర్వం సమానమ్.

వ్యా—పూర్వవదితి, ప్రథమం విశ్వేదేవా ఉపచరణీయా అనంతరం పితక
స్తతః ప్రేతస్త్రాణా విష్టురితి క్రమేణ త్యథః । అత్యాశ్వలాయనః ॥ వా ॥ కృత
పచ్ఛాచానాచాంతానుదట్టుఖాన్ పూర్వం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః పూర్వవ
దుపచేశ్యాపః ప్రదాయ ద్విగుణభుగ్నదర్భానసంప్రదాయాపః ప్రదాయ ॥
* ఇతి ॥ విప్రహస్తేత్యాదివిజ్ఞానైశ్వరగ్రంథః । ఆస్యదితి, మాస్తే శుద్ధోదకదా
నాదీత్యథః । సర్వత్రాముష్టే పదే గోత్రశ్రమసంధేశః కార్యః, వత్సగో
త్రాయ విష్టుశ్రమణ ఇతి । ఫితుః పితృపితామహప్ర పితామహేభ్య ఇన్యైకబ్రా
హ్మణపక్షే అఘ్నం దానై మతభేదస్సప్తః । అముష్టే స్వధానమ ఇత్యైవాస్తాక
మఘ్నం దానం బోధాయనమతత్వాత్ । శేషం వ్యాఖ్యాతమ్.

మూ—అథ క్రమాద్బ్రహ్మణేభ్యో విశేషేణ ప్రేతాయచగంధపు
ష్టాని వస్త్రధూపణగోహిరణ్యాదిదక్షిణాం దత్త్వా పూర్వవదము
ష్టై స్వధానమ ఇతి శేభ్యః క్రమాత్స్వధానదత్వాత్ । అత్ర
బోధాయనః ॥ వా ॥ బ్రాహ్మణానామాయ నదర్భోపకృష్టే
ష్టాన నేమావచేశ్య తెషాం సపవిత్రైషుపాణిషు తిలూదకం ద
దాతి తథా అలంకృత్య దదాతి తథాఘక్తవత్సుదదాతి ॥ * ॥
ఇతి ॥ తస్మాన్నపాత్రాభిమర్శనాం లైఽఘ్నం దానం విధ్యభావా
త్ప్రచీనాపవీతీ పరిధ్యాధానాదికుర్యాదయంక్రమో బోధాయ
నీయః లూకే క్రమాంతరంతుచింత్యం వదనాభావాత్.

వ్యా—అత్ర దర్శనంస్కారాంతే అఘ్నః గ్రహణం భుక్తిదేశసంస్కారా
 గః ఆవాహనం పాదప్రక్షాళనం దిభాసనోపవేశనం వరణం అఘ్నః దానంగం
 ధాదిదక్షిణాదానం పునరఘ్నః దానం తతః పరిధ్యాధానాదీతి క్రమోఽయమేవ
 బోధాయనాత్ కః; అతోఽయమేవ క్రమశ్చాస్త్రసిద్ధిః । అపస్తంబానుక్తై రావ
 స్తంబిభిర్బోధాయన క్రమవీవాసుష్ఠేయః ‘ బోధాయనమతంకృత్వా స్వనూ
 త్రఫలభాగ్భవేత్ ’ ఇతికాత్యాయనస్త్రుతే ॥ అత్ర బోధాయనీయో నపిండి
 కరణఖండే ॥ వా ॥ అథ దేవయజ్ఞనాల్లేఖనప్రభృత్యాపరిధ్యాధానాత్కృత్వా
 పూర్వవత్తిలోదకంసంయుజ్య పితౄణామావాహనప్రభృతితిలోదకదానాంతం
 కృత్వాఽభ్యనుజ్ఞాతః పరిధానప్రభృత్యాన్నాభిమర్శనాత్కృత్వా ॥ * ఇతి ॥
 అత్ర ప్రభృతిశబ్దేన పాదప్రక్షాళననిమంత్రణాఘ్నః దానగంధపుష్పదాన ద
 క్షిణాదానానిగృహ్యంతే । ఏనం దర్శనంస్కారానంతరమేవాఘ్నః గ్రహణా
 దిస్వధాదానాంతముక్త్యాఽనంతరమేవ పరిధ్యాధానాదికముక్తమ్ । ఖండం
 తరేచాయమేవ క్రమస్సప్తముపదిష్టః ॥ వా ॥ అథాపరతిపరిధానాత్కృత్వా
 సౌవణికంరాజతం తామ్రంకాంశ్యంమృత్తయంవాపాత్రం దక్షిణాగ్రేషు ద
 భేషుసాదయత్వా పవిత్రంకృత్వా తూష్టిం సంస్కృతాభిరద్భిరుత్తానానిపా
 త్యాణికృత్వా పోక్ష్య తిస్త్రితిరఃపవిత్రమపతనయన్నాహాత్రమతగచ్ఛంతు
 పితుఃపితరఇతి , అథోద్ధృత్యపవిత్రం తిలానావతి , తిలోసి * ఇతి
 మధ్వనయతి , మధువాతాఋతాయతే * ఇతితిస్మభిరనుచ్ఛందనం అథైతస్మ
 రావభిరంగులీభిస్సముదాయత్వాఽభిమృశతి , సామన్యత్విషిరిసి * ఇతితిస్త్రి
 క్షిపిదాపతితంస్యాత్తదంగుమైనానామికయావాపసంగృహ్యేమాందిశంనిరన్యతి
 , అవేష్టాదండశూకానిరస్తంసముచేశ్కరిః * ఇతి అథావడవన్పుశ్య పునరేవాభి
 మృశతి , శన్నోదేహి* ఇతి అథైతంగంధపుష్పధూపదీపైరభ్యర్చ్యదక్షిణాగ్రే
 దక్షిణైఃప్రచ్ఛాద్య భోజనస్థానేష్యాస నేమచతిలాకాసికతాశ్చసంప్రకిరతి , అ
 పహతా * ఇతి అథైతదద్భిరవోక్షతి , ఉదీరతామవరిః * ఇతి అథపితౄణానావా
 హయతి , ఆయాతిపితరః * ఇతి అథ బ్రాహ్మణానావళాయ పాదాప్రక్షాళ్యన
 దర్భోపక్తపైష్యాసనేమాపవేశ్య నిమంత్రయతేతేషాం నపవిత్రేషు పాణిషుతి
 లోదకందదాతి తథాఽలంకృత్యదదాతి తథాధుక్తవత్సుచదదాతి నొచ్చిష్టంప

శివమూహత్యక్త్రపిండికాదదాతి || * ఇతి || తథా మాః శాశ్రద్ధై ప్రకృతిభూ
తే అష్టకాశ్రద్ధై ఖండంతరే సోప్తాన్యఘ్నః గ్రహణభుక్తిదేశసంస్కా
రావాహనాని సిద్ధవత్క్రొత్వా క్రమ్ || వా || అయగ్నా బ్రాహ్మణా సుప్ర
త్యాభిపాదీపాదానవలచమయ్య సదర్శివక్త్రప్రేక్షాస్సనెషు ప్రాజ్ఞాభానువచ
శయత్సదజ్ఞాభాన్వాసయదిప్రాజ్ఞాభా దక్షిణాపవగోఽధయద్భువజ్ఞాభా
ప్రాగవవగః | ప్రాప్నోతుభవా ప్రాప్నవానీతరే ప్రత్యాహుః ||
అధైనా తిలమిశ్రా అపఃప్రతిగ్రాహయత్సముష్టే సప్తధానమితి తిలో
దకమెకేసమామనంతి పురోన్నాద్దివస్తిలోదకందద్యాద్భుక్తవత్సుచ త్పతీయ
మథాభ్యసజ్ఞాతః పరిధ్యాధానప్రభృత్యాగ్నిముఖాత్క్రొత్వా || * ఇతి || ప్రథ
మమఘ్నం తతస్సప్తధా భుక్త్యనంతరంతృప్తిరితివేషః | అతా బహుమ స్థ
లేషు దర్శిసంస్కారాంతే అఘ్నః గ్రహణాదీనాం పరిధ్యాధానాంతానాం
దశాథానాం బద్ధక్రమత్వేన మధ్యేఽన్యస్యాసుప్రవేశానవకాశాత్ప్రణీతానం
తరమఘ్నః గ్రహణం తతో భుక్తిదేశసంస్కారోఽధబ్రాహ్మణాసనాదికమనం
తరం ముఖాహుతిస్తతః పిశ్చీణామావాహనంచ కథమితి చింత్యతాంవిదవద్భిః
అస్మిక్తక్రమే నకించిదపివచనమస్తి | ఆస్తాంప్రయోగ(వృత్తి)శత్రుకారికాసహ
స్యంవాగతానుగతికత్వాల్లోకస్య మానుషత్వాత్సంవాదవచనాభావాచ్చ | య
ద్యపివిజ్ఞానేష్వరాదా క్రమాంతరముక్తమ్ తథాప్యాపస్తంబినాం స్వగృహ్య
నుక్తా ' ఘ్నా || స్వనూత్రేఽవిద్యమానేతు పరనూత్రేణవతలే | బోధాయన
మతంకృత్వాస్వసూత్రఫలభాగ్భవే || ' ఇతి బోధాయనమతస్తేవ గ్రాహ్య
త్వనిధృతైర్నప్రకారాంతరం వచనసిద్ధమపి గ్రాహ్యమిత్వలమ్ | ఏవం బోధా
యనీయేచ త్రైజసాత్మమయమృన్తయపాత్రవిధానాల్ 'మృన్తయంతుపరిత్యజే'
ఇతి నిషేధాచ్చ మృన్తయపాత్రస్యవికల్పఃపాత్రాంతరాలాభవిషయోవా దగ్ధ
వ్యః | అత్యోయత్ర కాండానుసమయఃపదార్థానుసమయోవా తత్రతదైవ
కతావ్యం నవ్యత్యాసేన క్రిమప్రమాణభంగప్రసంగాల్

మూ—రెఖొల్లేఖనాజ్యసంస్కారపరిశ్రావధానం దైవవత్కుర్యాత్

వ్యా—తిస్మణాం రేఖానాముల్లేఖనేదక్షిణాపవర్గత్వభ్యాంతిర్నకార్యా, త
థాఽఽజ్యసంస్కారేచ పర్యగ్నికరణోద్వాసనయోశ్చాప్రదక్షిణ దక్షిణోద్వా

సనత్పభ్రమోనకార్యః తథాపవిత్రయోః పశ్చిమపరిధేశృ దక్షిణాగ్రత్యమోహ
శ్చనకాగ్యః. ఏకైకశః పితృసంయుక్తాని దక్షిణాగ్రేః పిత్రేయమైత్యకేమ స
మంతమేవేత్వాది పరిస్తరణపాత్రాసాదనపరిమెచనాదావపడల్లేఖనపరిధ్యాధా
వాదిమ విశేషానుక్షేస్తతప్రావీరుదీచీశ్చ ఉదగగ్రం మధ్యం ప్రాగగ్రావి
తరాపుదగగ్రాధ్యం పవిత్రాధ్యామితి సర్వకర్త సాధారణ్యేనాక్తప్రకార
పవాత్రాప్రదేవేపిత్రేపిభవతీత్యథః

మూ—అథోపవీత్యాపూరసమిధావాధాయ ప్రాచీనావీత్యగ్నిం
ప్రసవ్యం తూష్ణీం పరిషిచ్యాజ్యాక్తం తూష్ణీమిధమాధాయో
పవీత్యాపూరహోమాజ్యభాగముఖాహుతీహుతాన్

వ్యా—ప్రథమం మధ్యమం పరిధీముదగగ్ర మగ్నైః పశ్చాన్నిధాయాశ్చై
ర్దక్షిణాద్వితీయం ప్రాగగ్రం పరిధినిధాయ తథా తృతీయముత్తరతోనిధా
యైమ పరిధీనన్యోనన్య స్త్రీసంస్పృష్టాన్నిధాయ ఉపవీతీమధ్యమం పరిధిముపస్పృ
శ్యాగ్నైః పూర్వదక్షిణపూర్వోత్తరదిగ్భాగయోరాపూరసమిధావాదధ్యాత్
హోమేతి- ఉత్తరపరిధి సంధిమారభ్యాగ్నై యదిగంతం దీర్ఘధారయాజహు
యాత్ ఏనం దక్షిణపరిధిసంధిమారభ్యైశ్చానంతం మాఘార్యాగ్నయే సావహే
త్యుత్తరార్థపూర్వాద్ధైసోమాయసావహేతి దక్షిణార్థపూర్వాద్ధై నమంపూర్వే
తేతి క్రమేణ హుత్యైత్యర్థః

మూ.—ప్రాచీనావీతీసాదితే పాత్రేహవిరాసీయాధిశ్చ్యత్యనిధాయా
న్యోస్త్రిన్నహవిష్యం చోత్తరేణాగ్నిం ప్రతిష్ఠితం హవిరభిఘా
ర్యాహాయోధ్రియతామగ్నోచక్రియతామిత్యాపృచ్ఛ్యకామము
ద్ధ్రియతాం కామమగ్నోచక్రియతామితివాగ్నో కరిష్యే కురు
ష్యేతివాఽతిస్పృహోదర్వాన్ సకృదుపస్తీర్య అర్ధ్రామలకమా
త్రం హవిర్ద్వివరవదాయ జమదగ్నివత్సయోస్త్రీరవదాయ స
కృదభిఘార్య యన్తేపితుర్దాతా ఇత్యాదిభిఃకృష్టాయాం న
ప్తాన్నాహుతీహుతాన్ సావహేతిఃపిత్రే ఇత్యాదిభిష్ఠ
డాజ్యాహుతీశ్చ హుతాన్దర్వాన్ సకృదుపస్తీర్య సకృదవ
దాయాభిఘార్య ఉపవీతీహవిః పృత్యభిఘార్య ప్రాచీనావీతీ

దక్షిణతొభస్మమిశ్రానంగా రాన్నియాహ్య ఏకోద్దిష్టవల్పే శ్రా
హుతిం హుతాం ఓపవీతి దర్వాన్యఃసకృదవస్తీర్యాంగుష్ఠపర్వ
మాత్రం కేచిదధికం హవిస్సక్కుదనవాయ తయోద్వింశతవదా
య ద్విరభిఘాన్య ' అగ్నయేస్సిష్టకృతేసాహా, ఇతి స్రాగు
దీచ్యాంహుత్వా ప్రాచీనావీత్య తరభస్మస్యవిషవ్యం చ సాహా
తిహుత్వా పరిధ్యజనం లేపకార్యం పరిధిప్రహరణంసగ్నాన
హామలచక్రత్వాపవీతిప్రాయశ్చిత్రాహుతీహుత్వా ప్రాచీ
నావీతీ పూర్వపక్షిం పరిషిచన్య ప్రణేతావిమోక్ష్య ద్వాహ్మ
ణం సంపూజ్యోత్థాయ శ్లో ॥ ' పితాపితామహశ్చైవ తదైవ
ప్రపితామహః! మమత్వప్రిం ప్రయూలత్వద్య హోమాప్యా
యితమాతయః ॥ , ఇత్యచ్చరేత్.

వ్యా—అత్ర ప్రేరీసః ॥ వా ॥ పితౄనావాహ్యసంపదత్వాత్తద్ధస్తే తూష్టిం
జలందత్వా సప్తధానమసాన్వహేతి తిలూచకంచ దత్వా స్రవ్యైకం గుఢకుసు
మై రభ్యద్యౌ పురస్సవధాందత్వా తదనుమతోఽగ్నోహవిజ్ఞాహుయాత్. *
ఇతి । అత్ర చ హోమాత్పాగైవాఘ్నదానం సప్తధాదానం చోక్తమ్, అతిః
పాత్రాభిమగ్నానాంతేసప్తధాదానం చింత్యమేవ । ఏవంచ ' ఓష్ణణోవ్యావృతే
ఉపాస్తే । ఊష్ణభాగాహిపితిరః , ' యావదుష్ణంభవత్యన్నమ్ , ఇతి శ్లోతిస్తృ
తీ దిరజీవిష్యతి । అత్ర బోధాయనః ॥ వా ॥ అత్ర పృథ్వీత్యుద్ధియితామ
గ్నోచక్రియతామితి కామముద్ధియతాం కామమగ్నోచక్రియతామి తీతగైవ్ర
త్యాహురపివాఽగ్నోకరిష్యామీతి కరుష్యేతీతరే. * ॥ అతోఽత్ర వ్రశ్నప్రతి
వపనయోర్వికల్పః । స్పృత్యథాసారే ॥ శ్లో ॥ ఆద్రామలకమ్మాత్రాస్తుగ్నా
సాఇందువ్రతేస్తృతాః । తద్దైవాహుతయస్సర్వాశ్శ్చైచార్థైయాశ్చమృత్తికాః ॥
కుక్కుటాండప్రమాణస్తు పిండఇత్యభిధీయతే । అంగుష్ఠపర్వమాత్రం స్యాదవ
దానమితిస్థితిః । మధ్యమానామికాంగుష్ఠేరవదానంవిధీయతే । తద్దైవహోమం
కుర్వీతవజ్రయేదితరాంగులీ ॥ * ॥ దర్శిగ్రహణైకస్మింకాతజ్జన్యా వజ్రయే
దిత్యథః । కృష్ణా - పితౄకార్యమదక్షిణైత్యక్తా । తయోజమదగ్నివత్ప్రయోః
పితాపితామహశ్చైతి విష్ణుపురాణవచనం । అత్ర పార్వణప్రకృతిఘాతే మాస్వి

శ్వాధ్యాయస్తేమాతెత్యాది మంత్రాత్మానాదస్యస్యోత్తరాభిజుహోతీతి చా
దితత్వాచ్చ బొధాయనొక్తాహోమమంత్రానాత్రభవేయః । ఏవం పిండదా
నైచ దగిష్టవ్యం । నమంత్రకస్య తస్యోక్తత్వాత్- అనుక్రమస్యతోగ్యాహ్వామ

మూ—అథహోమశిష్టాదన్యేనాజ్యేన దేవాదిపాత్రైఃపాపస్తీర్ణ్య పి
త్రాదిపాత్రేషు హుతశేషమన్నం దేవతీర్థేన కించిత్ప్రదా
యనర్వపాత్రేషు హవిష్యాన్నాని పాయసాపూపఫలాని పాజ్య
మాజ్యంచ ప్రదాయ భుక్తిభాజనస్యాథస్తామపరిష్టాచ్చ దర్భా
న్నిక్షిప్య ఉపవీతీ దక్షిణంజాన్వాచ్యదక్షిణహస్తంగృహీత్వా, పృ
థివీతేపాత్రమ్ ' ఇతిపాత్రాన్నమభిమంత్ర్యోపస్పర్శయిత్వా
' ఇదంవిష్టుః , ఇత్యన్నేననభేనద్విజాంగుష్ఠం నివేశ్య 'విష్టో
హవ్యంరక్షస్వ ; విశ్వేభ్యోదేవేభ్యఇదమిదమన్నం పరివిష్టంపరి
వెక్ష్యమాణంచాత్మప్రేరితి యవోదకేన నివేదయేత్ ఏవం ప్రా
చీనావీతీ పితృదిపాత్రదత్తాక్ పదార్థాక్ , ఏషతేపితుస్తత ,
ఇత్యాదిభిరభిమంత్ర్య సవ్యం జాన్వాచ్య ' పృథివీతేపాత్రమ్ , ఇ
త్యభిమంత్ర్యోపస్పర్శయిత్వా ' ఇదంవిష్టుః , ఇత్యన్నేననభే
న ద్విజాంగుష్ఠంనివేశ్య 'విష్టోరక్షస్వంరక్షస్వ, ఇతిప్రార్థ్య అము
ష్టే పితుఃపిత్రే ఇదమిదమన్నం పరివిష్టంపవేక్ష్యమాణంచాత్మ
ప్రేరితితిలాదకేననివేదయేత్, ఏవం ఏషతేపితుఃపితామహఇత్యా
దినివేదనాంతం పితుఃపితామహాయకృత్వా ' ఏషతేపితుఃప్రపి
తామహ , ఇత్యాదిభిరభిమంత్రణోపస్పర్శన ప్రార్థననివే
దనాని పితుఃప్రపితామహాయకుర్యాత్ । ఏకబ్రాహ్మణవక్షే ' ఏ
షతేపితుస్తత , ఇత్యాదిభిః పాత్రాన్నమభిమంత్ర్య ' పృథివీతే
పాత్రమ్ ' ఇత్యభిమంత్ర్యోపస్పర్శయిత్వా 'విష్టోరక్షస్వంరక్షస్వ'
ఇత్యనభేనాన్నేద్విజాంగుష్ఠంనివేశ్యపితుఃపితృపితామహప్రపితా
మహేభ్యఇదమిదమితినివేద్యఏవం ప్రేతాయ, అముకగోత్రాయా
ముకశర్తణేప్రేతాయేదమిదమితిపుంసఃఅముకగోత్రాయైఅముక
నామ్యైప్రేతాయైఇదమిదమితిస్త్రీయఃభేషవద్విష్టవనివేద్య.

వ్యా—అత్ర బొధాయనః ॥ శ్లో॥ అగ్నౌకరణశేషేణ యదన్నమభిహృతమ్ । నిరంగుష్ఠంచయద్దత్తం సతత్ప్రణాతివైపిత్యేన్ ॥*॥ ‘పాత్యేమాధ్యుత్య విశేషానపక్షిప్య హుతశేషేణసంస్పృజ్య దక్షిణాగ్రేమ దర్శ్యమాసాదయత్వా ౭ రైస్యః ప్రచ్ఛాద్యాభిమృశతి పృథివీతేపాత్రమితి । ఇతివిజ్ఞానేశ్వరే ॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ శ్లో॥ హుతశేషం ప్రదద్యాత్తుభాజనేమసమాహితః । యథాలాభోపపన్నేమ రాప్యేమతు విశేషతః । దత్తావన్నం పృథివీపాత్రమితి పాత్యాభిమంత్రణమ్ ॥ కృత్యేదంవిష్టురిత్యన్నేద్విజాంగుష్ఠం నివేశయేత్ ॥*॥ అత్యే హుతశేష ప్రదానం నదేవపాత్యే కింశుపిత్యాదిపాత్యేష్వేవ ॥ తథావిజ్ఞానేశ్వరే ॥ వా ॥ హుతశేషంపిత్యాదిభాజనేమ దద్యాన్నవైశ్వదేవభాజనేమ ॥*॥ ‘పిత్యాదిపాత్రదత్తాని ’ ఇత్యయమేవ పక్షస్సాధుః । హుతశేషాన్నాభీమర్శనే పదాథాభిమర్శనాభావస్సాన్యత్, భాండస్థపదాథాభిమర్శనే ‘ఏషతేత ఇతి పితృధామద్విప్తస్య పదార్థస్య విశ్వేభ్యాదేవైభ్యః ప్రదానంనోపపద్యతే, అతఏవారుచ్యా ‘కృష్టాన్వాప్రతిసూరుషమ్ ’ ఇతి పక్షాంతరపరిగ్రహః । తతశ్చ ఏకేకేన మంత్రేణయథాలింగం పృతిపూరుషం పాత్రదత్తా పదాథానభిమృశేత్, ఏకబ్రాహ్మణపక్షేపి త్రిభిమంత్రైరభిమృశేత్ । అత్యమనుః॥శ్లో॥ మున్యన్నం బ్రాహ్మణస్యాక్తం మాంసంక్షత్రియవైశ్యయోః । మధుప్రదానంశూద్రస్య సర్వేషామవిరోధియత్ ॥*॥ శాకమూలఫలాని మున్న్యన్నాని; సర్వేషాం బ్రాహ్మణాదీనాం యచ్ఛాస్త్రావిరుద్ధం కదళీవనసారావరుకముద్గాదిఫలం తచ్చ దేయమిశ్యధాః । ఏతత్ప్రపంచితం నియమఖండే ॥ అత్ర కేచిదగ్రసేవ్తివదంతి తాన్నిరాకరోతి విజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ ఇదంవిష్టుర్విచక్రమిత్త్యనయర్చా ౭ న్నేద్విజాంగుష్ఠం నివేశయేత్, తత్రచ వైశ్వదేవీయే యజ్ఞోపవీతీ విష్టోహస్యంరక్షేతి, పిత్యేప్రాచీనావీతీ విష్టోకస్యంరక్షేతివిష్టోహస్యంచకస్యంచబూయాద్యక్షేతినైక్రమాదితి స్మరణాత్ ॥*॥ ఇతి ॥ విష్టోహస్యంరక్షసేవ్తిత్వనయానిదధాతీత్యత్ర రక్షతేరాత్మనెపదంఛాండసత్వాత్సఫవ్యమ్ । అనంతరం విశ్వేభ్యోదేవేభ్య ఇదమిదమన్నం పరివిష్టంపరివేక్ష్యమాణంచాతృపైరితియథాదేశేన నివెన్య తథాపిత్యే అముకగౌత్రాయాముకశర్తణే ఇదమిదమన్నం పరివిష్టంపరివేక్ష్యమాణంచాతృపైరితి తిలోదకేననివేద్య ఏవం పితామహాయ ప్రపితామ

గాయ నివేదయేదితి । ప్ర పితామహేత్యాది- ఏష లెతలేతి పాత్రాభిమగ్ననా-
నంతరం వృధివీతే పాత్ర మిన్ద్యభిమంత్య ద్వాహ్లాణహసేన పాత్రాన్నము,
వసపగ్నయితావై నైద్విజాంగుష్ఠమిదం విష్ణురితి నివేష్య విష్ణోహవ్యంరక్షేతిప్రా-
థ్యం వత్సగోత్రాయ విష్ణుశర్తజేపితుః ప్ర పితామహాయేదమన్నం పరిష్కంప
రివేక్ష్యమాణంచాత్మపైరితి తిలొదకేన నివేదయేదిత్యధః । ఏతేన పూర్వీకా
త్యైచ వ్యాఖ్యాతమ్ । అత్ర యాజ్ఞనల్కేయేన పాత్రాభిమంత్యణముక్తమ్, ఆ
పస్తంబేనాపసపగ్ననముక్తమ్, ఏతదుభయమవిరోధాఽస్మాభిరుక్తమ్ । ఏవమితి
వృధివీతేపాత్రమిన్ద్యభిమంత్యోపసపగ్నయితావై నైద్విజాంగుష్ఠం నివేష్యవత్స
గోత్రాయ విష్ణుశర్మణే ఇదమిదమన్నమిత్యాదినా నివేదయేదిత్యధః । ఏ
వంప్రేతస్య వృధివీతేపాత్రోద్యోగపిధానం బ్రహ్మణస్తావముఖేజహామి బ్రాహ్మ
ణస్యత్వాఽక్షితమసి మాప్రేతస్య క్షేప్తాగత్యభిమంత్యోపసపగ్నయితావైతి
నైద్విజాంగుష్ఠం నివేష్య వత్సగోత్రాయ విష్ణుశర్మణేప్రేతాయేదమన్నంపత్రి
విష్టం పరివేక్ష్యమాణంచాత్మపైరితి తిలొదకేన నివేదయేదిత్యధః ॥ దేవసతిః
'వృధివీతేపాత్రమ్' ఇతి పాత్రాభిమంత్యణాది నివేదనాంతం దేవేభ్యోదక్షి
ణం జానాన్వాచ్యోపశీతీ యథాప ర్యాత్రధావిష్టవేచెత్సిధః ।

మూ—' భూర్భువస్సువః ' ఇతి ' సత్యంత్యతేన ' ఇతిదవిప్రైః
ద్విఃపరిషేచనేకృతే విప్రహస్తేమతీర్థం దత్వాపాత్రాన్మైమ
సిక్తా ' క్లీ ' ॥ యజ్ఞేష్వరోహవ్యసమస్తకవ్యభోక్తావ్యయా
త్తా హరిరిష్వరోత్ర । తత్సన్నిధానాదపయాంతు సహ్యర
క్షాంస్యశేషాణ్యసురాశ్చసర్వే ॥ ' , క్లీ ॥ ఏకోవిష్ణుర్దహ
ద్భూతం వృథగ్భూతాన్యనేకశః । క్రికలోకాకావాన్యభూతా
త్తా భుక్తేఽశ్వభుగవ్యయః ॥ ' ఇత్యుచ్చార్య త్రిమహావిష్ణుః
ప్రీయతామితి జలముత్పుజ్యాప్రణవక్ ' అమృతోపస్తరణమ
సి ' ఇశ్యాహాశనం కారయిత్యా ప్రాణాహుతీః కుర్వాణాకా
' ప్రాణానిష్టః ' ఇత్యాదిభిఃపంచభిః ప్రసమీక్ష్య ' బ్రహ్మ
ణిమత్రావ్యుత్తాయ ' ఇత్యాత్తానం బ్రహ్మణినియోజ్య స
వ్యాహృతికాం గాయత్రీం మధుత్రయంచ జపిత్యా యథాసు

ఖంజుసద్విమిత్తభిధాయ ఉపచారానుక్రూప భుంజానాననవ
క్షమాణోఽన్యతోఽవనిశ్చౌపవీతి పితృనూక్తనజం పురుష
సూక్రాదేని పవిత్రాణింపక్ శాశ్వయేతైచవాగ్యతా భుంజిరన్న
హవిగుణాణాం బూయః.

వ్యా—అత్ర సంవాదవచ నాన్యదాహరిష్యామః ॥ బోధాయనః ॥ వా ॥
ఘహావ్యాహృతిభిః ప్రదక్షిణమన్నముదతేన పరిషిచ్య సప్తేనాముచక ॥* ॥
ఇతి ॥ పరాశరశ్చ ॥ శ్లో ॥ త్రయోమహావ్యాహృతిభిః పాత్రంతత్పరిషిచ్యచ ॥
సత్యంతప్రతేకనచార్భిశ్చహస్తప్రక్షాళయేత్తతః ॥ * వామభాగఽన్నోపరిచ
ఆహారనగ్రహణాదినిషేధోస్తదుక్తస్త్వతిరత్నాకరేవృష్యః ॥ శాండిల్యః॥శ్లో॥
స్వలైవరష్యన్నసానాద్యైః సాహిత్యవిమిశ్రితైః ॥ భుక్తైః భాగవతానంతంతోష
యేత్పిశ్యైశ్చపయే ॥ * విశేషతఃపాదజతేన సిక్తమ్ १, శ్లో ॥ యశ్శాన్ద్రకా
లేహరిభుక్తశేషః దవాతిథిక్యాపిశ్చదేవతానామ్ ॥ తద్రైవపిండాస్తు తిలేర్వి
మిశ్రానాకంబుకోటేఃపితరస్తుకృపాః ॥ ౨, తులసిగంధమాలేణపితరస్తుష్టిమా
ఘ్నయః ॥ పర్యాతిగరుణాయాథాస్తశ్చవచక్రపాణినః ॥ ౩ ఇతి స్మృత్యర్థః
సారాదివచనచాత్రదృష్టవ్యమ్ ॥ అపరణమన్నితి ౪ శ్లో ॥ భోక్తుకామోయ
దావిప్రతాపాంతోవ్యాసనేష్ఠితః ॥ అభివాచకకౌత్యస్య పునరాచమనం చరె
త్ ॥ భుంజానాభివదేవస్తుపదన్నంపరినజయేత్ ॥ * వృద్ధసన్తః ॥ శ్లో ॥
భోజనేతిప్రమానాస్తు స్వస్తిసంప్రతియేన్విజాః ॥ నలైషాంతప్రియాయాతిని
రాశాపితిరోగతాః ॥ * స్మృతిమందికాయాంచ ॥ శ్లో ॥ జపహోమజలస్థేహ
విష్ణుశ్రాద్ధదివిజనే ॥ రాజ్ఞానమిపేదానేచ శ్రాద్ధకాలవిశేషతః ॥ దేవా
ర్చనైభేజనెచ నాభివాద్యఃకరుచన ॥ * బోధాయనః ॥ వా ॥ భుంజానా
నమిక్షతే స్రాతేనోష్ఠృతతి పంచభిఃబ్రహ్మణిపతక్తాఽయతత్వామేత్యాత్మానం
చాతడోష్వకంససేరితతః ॥ అత్రోబ్రహ్మణియోగసు ౪ యశ్శ్రోషీయథశ్చాసి
౪ బ్రహ్మేహ బ్రహ్మహుః ౧ ఇన్యకప్రకారైఃశామసుధాసమ్ ॥ యజ్ఞవల్క్యః
॥ శ్లో ॥ సవ్యాహృతాగామిత్యేమమహుతాఽత్యంతాచమ్ ॥ ఉప్తాయథాసు
ఖవాద్యంభుజీంస్తేపవాగ్యతాః ॥ * పాంసైర్భు ॥ శ్లో ॥ గాయత్రీం త్రి
స్సక్మరాపి జపేదావ్యహృతిపూర్వకామ్ ॥ మధువాతాఇతిత్యచంమధ్యక్షే

తామృచంతథా ॥ * విజ్ఞానేశ్వరేచ ॥ వా ॥ మధుమధుమధ్వితి త్రివారం జపి
త్వా యథాసుఖంజుషధ్వమితిబ్రూయాత్ ॥ శ్లో ॥ సంకల్ప్యపితృదేవేభ్యఃసావి
త్రిమధుమజ్జపః । శ్రాద్ధనివేద్యావోశసంజుషిప్రేయోఽథభోజనమ్ ॥ ఆత్మ
ప్రస్తువవిత్తాణిజప్త్వాపూర్వజపంతథా ॥ ౩ ॥ పవిత్రాణి పురుషసూక్తపవమానప్ర
భృతీని, జపేత్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥ నాందీముఖేగయాశ్రాద్ధే
నవశ్రాద్ధేచమూసికే । నపిండికరణశ్రాద్ధే నజపేత్పితృసూక్తకమ్ ॥ * ఇతి ॥
అతః ప్రత్యాఖ్యైశ్శ్రాద్ధైషేవ పితృసూక్తజపఃకార్యః । ॥ శ్లో ॥ యావదుష్టం
భవత్యన్నం యావద్భుంజంతివాగ్గతాః । తావదన్నంతిపితరాయావన్నాంతాహు
విగుణాః ॥ ౩ ॥ అతఃపదార్థగుణాన్నబ్రూయః ।

మూ—భుక్తేషు పేక్షితంపృష్ట్యాప్రాచీనావీతీనంపన్నం సుసంప.

న్నం తృప్తాస్త తృప్తాస్తఇతిప్రశ్నప్రతిపదనెభవతః.

వ్యా—ఆశ్వలాయనః ॥ వా ॥ అపేక్షితంయోచయేత్ ॥ * ఇతి ॥ యజ్ఞవ
ల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అన్నమాదాయ తృప్తాస్త ॥ * ఇతి ॥ విజ్ఞానేశ్వరః ॥ వా ॥ అ
నంతరం సర్వమన్నమాదాయ తృప్తాస్తేతి తాత్పర్యప్రాయే తృప్తాస్తఇతిత్రైవిప్రతు
క్తస్తదన్నం దక్షిణాగ్రదభాంతరితాయాం భూమా తిలోదకంప్రక్షేపపూర్వకం
'యేఅగ్నిదగ్ధాః' ఇత్యుచా ప్రక్షిప్య పునఃస్తిలోదకంప్రక్షిపేత్ ॥ * ॥ సం
పన్నం సుసంపన్నమ్' ఇతిబోధాయనోక్తమ్ ॥ అత్యాశ్వలాయనః ॥ వా ॥ తృ
ప్తాశ్చాత్వా మధుమతీశ్శ్చావయేదక్షన్నమీమదంలేతిచ ॥ * ॥

మూ—అథ గాయత్రీం మధుత్రయంచ పూర్వవజ్జప్త్వా 'అక్షన్న

మీమదంత' ఇతిచ, పితృదేవతయోమేధేభ్యభువంప్రోక్ష్యద

భానాస్త్ర్య తిలోదకంబత్త్వా 'యేఅగ్నిదగ్ధా యేఽనగ్నిద

గ్ధాయేనాజాతాఃకులేమమ' భూమాదత్తేనపిండేనతృప్తాయాస్తు

పరాంగతిమ్' ఇతి వికిరందత్త్వా పునఃస్తిలోదకం ప్రదాయాచ

మ్యావోశసంకారయితాన్.

వ్యా—చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ పితృదేవతయోమేధేభ్యభువంప్రోక్ష్యతి
తాత్పర్యే ॥ తతాదభావనమాస్తీర్యతాస్తీందత్త్వాతిలోదకమ్ ॥ యేఅగ్ని
దగ్ధాయేనెతి దద్యాదుచ్చిష్టసన్నిధౌ । శ్రాద్ధేషువికిరందత్త్వా నాచామెన్నతి

విభామాత్ । పితరస్తస్యవత్సాసంభవంతుచ్చిష్టభోజనాః ॥ * విజ్ఞానేశ్వర ॥
 శ్లో ॥ అన్నమాదాయతృప్తాస్తశేషంప్రవానుమాన్యచ । తదన్నంవికిరద్భూమా
 దద్యాచ్చాపసకృత్సకృత్ ॥ వా ॥ తృప్తాస్థేతితావత్ప్రప్త్యా తృప్తాస్తశతితైఃప్ర
 త్యుక్తై తదన్నం పితృస్థానస్యపురస్తాదుచ్చిష్టసన్నిధౌ దక్షిణాగ్రదభాణంతపి
 తాయాం భూమా తిలోదకప్రక్షేపపూర్వకమ్ , యెఅగ్నిదగ్ధాః ' ఇతి నిక్షిప్య
 పునస్తిలోదకం ప్రక్షిపేదనంతరం బ్యాహ్మణహస్తే గఽమాషాధణం సకృత్సకృద
 పోదద్యాత్ ॥ * ఇతి ॥ ఏవమత్రవిజ్ఞానేశ్వరే వికిరదానానంతరముత్తరాపో
 శనముక్తమ్, తథాపరాశరేణాపి ॥ శ్లో ॥ తృప్తైఃమతేషాంవికిరేదన్నం విప్రేషా
 భూతల । దద్యాదాచమనాభాణాయ తేషాంవారిసకృత్సకృత్ ॥ * ఇతి వికిర
 దానానంతరముత్తరాపోశనముక్తమ్, బోధాయనెనతు ॥ వా ॥ తృప్తానపతచ
 మయ్య అన్నశేషాన్ప్రకిరతి యెఅగ్నిదగ్ధాః ॥ * ఇతి తదనంతరమేవ వికిరదాన
 ముక్తమ్, అతో యథాచాభ్యనుక్తేయమ్ ॥ ఏవం సర్వత్రస్త్పతిమ యెఅగ్ని
 దగ్ధాఇతి మంత్రేణైవ తద్విధానాత్, మంత్రాంతరానుక్తేస్తావన్తాత్రమేవమయో
 క్తమితి నదేవవికిరానుక్తిచోద్భావకాశః.

మూ—ఆచార్యేషు పూర్వవత్తిలోదకమియంతైత్పత్తిరితిదత్త్యా రో
 చయంతే దేవాన్ సద్దితిమితి పితౄనావచఃకావ్య , శ్లో ॥
 పితాపితామహశ్చైవ తథేవప్రప్తితామహాః । మమ తృప్తిం ప్ర
 యాంత్యద్య విప్రదేహేషుసంస్థితాః ॥ ' ఇత్యుచ్చార్య త్రివిష్టు
 పాదపద్ధార్పితటలసీదలం సకర్పారం తాంబూలం భుక్తిదక్షి
 ణాంచదత్త్యా అస్తవక్షయ్యమిత్యుక్తై సద్ధాంచాచయిష్యేఇత్యా
 పుచ్చ్య వాచ్యతామిత్యుక్తై పితృభ్యస్సవధాం బ్యూతేతి ప్రా
 ధ్యన్ పితౄదిభ్యస్సవధాస్త్రివీతిప్రత్యుక్తకమండలూదకం భూ
 మాసిక్త్యా విశ్వేదేవాఃప్రీయంతాం ప్రీయంతాం విశ్వేదేవాఇ
 త్యుక్తై సర్వభ్యోఽన్నశేషేభ్యః పిండాధణం ప్రాశనాధణం
 చాన్నం సముద్భృత్యానశిష్టమన్నమన్నశేషేః కింకిరీయతామితి
 ప్రాధ్యన్ ఇష్టేస్సహ భుజ్యతామితి ప్రత్యుక్తే యజ్ఞావపితి ।
 శ్లో ॥ దాతారోనోఽభివధంతాంవెదాస్సంతిరెవ ॥ శ్ర

ధాచనామాచ్యవగాచ్ఛహుదేయ చనాస్తు ॥ ౩౬ ॥ అన్నచనా
 బహుభవేవతిఫి శ్వలభేమహి! యావత్తాత్యనర్పతుమాచయా
 చిషకంచనా ॥ ఇతి ప్రార్థయేత్, తేవ నాస్థా నెశ్వబ్జలభగ్నం
 యాచన్మమితిపురుషన్మన్యయ. చక్మత్వాన్తాపేనశ్లేశాకౌప్యతిబూయిః ॥

వాన్—స్మృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ రోదయతైతివైదేవానావచయితాన్ తతఃపి
 త్యోక ॥ స్వనితరవాచయితాన్ తాన్ స్వస్త్వక్షయన్ చవాచయేత్ ॥ * విజ్ఞానే
 త్వరే ॥ శ్లో ॥ స్వసివాచ తతఃకుర్యాదక్షయోదకమేవచ దత్తాన్తమక్షిణం
 శక్త్యాన్వధాకారముదాహరేత్ ॥ బూయగస్తుస్వభేత్సుక్తేభూమాసి చైత్తతా
 జలమ్ ॥ వా ॥ శుద్ధాదయనానంతరం స్వస్త్రిసిబ్యాలైతి బ్రాహ్మణాన్వస్త్రివాచ
 యేభ్యేష్వన్వస్త్రిస్వకేక్షయన్వస్త్రితిబ్యాలైతిబ్రాహ్మణమాస్తేమాదకం దత్తాన్
 స్వధాంవాచయన్వభిత్సుక్తాన్ తైర్బ్రాహ్మణైర్వాచ్యతామిత్సున్వజ్ఞాతః పితౄ
 దిభ్యశ్చస్వధాన్వతామితి స్వధాకారముదాహరేత్తైచ బ్రాహ్మణాః ఆసుస్వధేతి
 బ్యాల్యుస్తేరెవముక్తైరనంతరం కమండలునాదకంభూమాసిచేద్విశ్వేదేవాప్రీ
 యంతామితిబ్యాల్యుదాబ్రహ్మణైష్చ ప్రీయంతాం విశ్వేదేవాగత్యైకైశ్చమంశ్లో
 కంజపేత్ , దాతారోనాభిసంధంతామ్ ఇత్యాది ॥ * ఇతి సాంక్షిక్యాద్వా
 హ్మణాః దాతారోవాభిసంధంతామితి అన్నంచవోబహుభవేదితి లభ్యవ్యవస్సంతు
 మాచయాచధ్వంకంచనేతి ప్రతిబ్యాయః ।

మూ—అథ ప్రాచీనావిత్యథోముఖన్య స్తం పాత్రముత్తానంకృత్వా
 పవిత్రవిపాక్ ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్యోపచారానక్తాపాదౌ
 నిపీడ్య ప్రాచీనావీతీ 'వాజెవాజె' ఇతిజపిత్యా 'ఉత్తిష్ఠతపిత
 తావిష్వదేదైస్సహ' ఇతి దర్భాచ్ఛారంభణేనోత్తాప్య విస్మ
 జ్యోపవీత్యా సీమాంతమనువ్రజ్య పదక్షిణీః త్యాగశ్చ

హ్యా—విజ్ఞానేశ్వరే ॥ క్షా ॥ ఇత్యుక్తావచ ప్రియావాచః ప్రణీపత్యనిసర్జయే
 తే । వాజేనాదభితిప్రీతిః పితృపూర్వం విసర్జయేత్ ॥ వా ॥ ప్రియావాచః ధ
 న్యావయంభవచ్ఛరణయగళ రజః కణపవిత్రీకృతమస్తనన్దిరం శాశాద్యశనక్లేశమ
 విగణయ్య భవద్భిరనుగృహీతావయమిన్యేవం రూపాః, ప్రణీపత్య- ప్రదక్షి
 గపూర్వకం నమస్కృత్య 'వాజేవాజే' ఇత్యనయరాబ్ధి, పితృపూర్వకమ్; పి

తృపితామహ ప్ర పితామహాది విశ్వదేవాంతం దర్భానాన్వరంభణాన ' ఉత్తిష్ఠత
పితరః ' ఇతి విసజనంతు ర్యాత్ ||*|| అ త్ర బోధాయనః || వా || ఆచమనే
చాగ్నిముఖేచాభిశ్రవణేషు చోపసంగ్రహేషు పశ్చాద్ధోమేషుచ యజ్ఞోపవీతం
||*|| ఇతి । కపదీ || క్లో || అఘారదార్పగ్నిముఖాజ్యభాగ ప్ర దక్షిణానువ్ర
జనేషుతద్వత్ | అఘారయోస్సి వస్త్రకృతి ప్ర సిద్ధయజ్ఞోపవీతంహికవర్తినస్సాన్వత్

మూ—ప్రాచీనావీతి హుతశేషమిత్యైః పూర్వోద్భవతైరనైస్తి
లయుక్తైస్సవ్యంజనైస్స పపిండాననుమరణైః పైపిండా ననేక
సాపిండితావతానిమి త్రపిండాన్ కృత్యాచిచ్ఛస్వసన్నిధావగ్నై
దక్షిణతోదక్షిణాగ్రాదర్భాన్స్తే గ్రధాసంస్తీర్య దక్షిణాముఖ
స్సవ్యంజానావచ్యతేషు మధ్యమదర్భేషుమాజయంతాం మమ
వీతుఃపితరఇత్యాదిభిఃపశ్చిమదర్భేషుమాజయంతాం మమవీతు
మాతరఇత్యాదిభిదక్షిణాపవగంమాజయేత్ | అ త్ర మా
తృమృతౌ మాజయంతాం మమమాతర ఇత్యేవం మాజయ
తోమాజనక్ర మేణ వీతతైపితు స్తతేత్యాదిభిష్ఠిపిండాన్ద
త్వా యేచత్వామను యాశ్చత్వామన్వీతి ప్రతిపిండం దభా
మూలెషు లేపనిమృజ్య పూర్వదర్భేషు మాజయంతాం మమ
ప్రేతఃప్రేతేతివాఽవోదత్వాఽముకగోత్రాముకశర్కాన్ ప్రే
తైతల పిండముపతిష్ఠేతిపిండం ప్రచాయాముకగోత్రైఽముక
నామ్ని ప్రేతేతిస్త్రియాః.

వ్యా—అత్రాప్రస్తమ్యైవ ' భుక్తవతోఽనువ్రజ్య ప్రదక్షిణీకృత్య ద్వే
భం దక్షిణాగ్రాన్ దర్భాన్సంస్తీర్య ' ఇత్యాది పిండదానప్రకార ఉక్తః, తే
నైవాత్మపిండప్రదానంకర్తవ్యమ్ | యాజ్ఞవల్క్యః || క్లో || సర్వమన్నముపా
దాయ సతిలందక్షిణాముఖః | ఉచ్ఛిష్టసన్నిధౌపిండాన్ దద్యాద్దైవపితృయజ్ఞ
వత్ ||*|| అగ్నౌకరణశేషేణ భుక్తశేషేణచపాయసా పూపఫలాదికం సర్వమ
న్నముపాదాయాగ్నిసన్నిధౌ పిండాన్దద్యాత్ | బోధాయనః || వా || దక్షి
ణాభిరారాధయతి సవీణహిరణ్య ప్రాణివస్త్రలోహఘామిభాండేగోఽ
శ్వాజ్ఞావికహస్తి దాసీపురుషవీరీహి యవమాషతిల దండోపాసచ్ఛత్రకమండ

ఋయానాసన శయనోపధానైస్సరోవకంజైర్యథోపపాతంసంపూజ్యాక్షయ్యం
 వాచయితావస్వధాం వాచయితావస్థాప్యోపసంగృహ్య ప్ర సాద్య పృథక్కిణీ
 కృత్యానువృజ్య యథేతమెత్య దక్షిణేనాగ్నిం దర్భా సంస్తీర్య తేషవన్న శే
 నైఃపిండా దదాతినోచ్చిష్టం పరిసమూహత్యత్రిపిండందదాతి ||*|| ఇతి ||
 ఆశ్వలాయనః || వా || తృప్తాజ్ఞాతావమధుమతీశ్చావయేదక్షన్నమీమదంతేతిచ
 సంపన్నం పృష్టావయద్యదన్నముపభుక్తం తతస్తతః స్థాలీపాకేన సహపిండా
 ధామద్భుత్య శేషం నివేదయేదభిమతేనుమతేవాధుక్తవత్సనాచాంతేమ
 పిండం నిదధ్యాదాచాంతేష్విత్యేకే ||*|| శ్రీవిష్ణుపురాణేన || శ్లో || న్వపి త్యే
 ప్రథమంపిండం దద్యాదుచ్చిష్టసన్నిధౌ | దర్భమూలైవభాజః ప్రీణయేల్లేవ
 శుషకైః ||*||

మూ—బ్రాహ్మణాభ్యనుజ్ఞాతః ‘సమానోమంత్రః’ సమానీవః ‘
 ఇతి దావభ్యాం’ పేతాఘ్నం పితాఘ్నం పాలేమనినీయతూ
 స్తీం పేతపిండమాదాయ త్రేధావిభజ్య తత్తద్భాగత్రయం
 పితాదిపిండానాం పురస్తాన్నిధాయ స్త్రియాఃపిండంమాత్రా
 దిపిండానాంపురస్తాన్నిధాయ వైతరణీగోదానం కృత్వానుజ్ఞ
 ప్రామధుమతీభిస్సంగద్భధ్వం సమానోమంత్రస్సమానీవ ఇతి
 చతుర్భిస్తత్త్విండైస్సహభాగత్రయం హస్తాభ్యాం యగవ
 త్సంస్మజత్, ఏవం పేతపిండం పితాదిపిండైస్సంస్మజ్య ‘యే
 సమానాః’ ‘యేసజాతాః’ ఇతి దావభ్యాంపిండానుపస్థా
 య సంస్మజేనాఘ్నాదకేన మంత్రానూపేన పూర్వవస్తాజ్ఞ
 యిత్యా యేచవొత్రఇత్యాదితాశ్చవహంతామిత్యంతమేకోమం
 త్రః, తేనోభయపిండానుపస్థాయ తృప్త్యంతభవంతఇతి మా
 తృపిండాతృప్తవత్తృప్తవత్తృప్తవత్తృప్తభయపిండానుపస్థాయ
 ‘శ్లో || పితాపితామహశ్చైవతథైవప్రపితామహః | తృప్తిం
 ప్యయాంతుపిండేన మయాదలైసభూతైః ||’ ఇత్యుచ్చార్య పు
 త్రాన్పిత్రానిత్యభయ పిండాన్యగవదుదపాత్రేణావిచ్చి
 న్నం పితృతీర్థేన త్రివిధసవ్యం పిండా వదిషీచ్యమ్యజ్జపా

త్రాణి తృప్యతేతి యజుర్వావచ్చక్రిత్యవరాధ్యమవత్య
ప్రాక్ష్య పాత్రాణిద్వంద్వమభ్యుదాహృత్య పిండకరణావశిష్ట
మన్నం గాగ్రసవరాధ్యమసత్వామపి భోజనేచ్ఛాయామ్ ||
'ప్రాణైనివిష్టోఽమృతం జహోమి బ్రహ్మణిమత్రాఽమృత
త్వామి' ఇతి పాశ్యాసశిత్వాచమ్యత్య పిండానప్పేవవిః
సృజేన్నపత్రైర్విదద్యాద్దోషశ్రవణాత్.

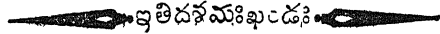
వ్యా—యాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || గంధోదకతిలైర్ద్యుక్తంకుర్యాత్పాత్రచతుష్టే
యమ్ || అఘ్యాధకం పితృపాత్రేషుప్రేతపాత్రంప్రసేచయేత్ || యెనమా
నాఇతి ద్వాభ్యాం శేషంసూర్వవదాచరేత్ || * న్యుజ్య అధోముఖవిలాసికృ
త్వా తృప్యతేతియజుః, తృప్యతృప్యతృప్యతేత్వామ్నాతంతదేవ, త్రిరభ్యస్తం
త్యవసరాధ్యం, నవకృత్వాఽభ్యసితవ్యమిత్యధః | ఏవమనుచ్చ ఏసన్వావ
చ్చక్వాఽవత్యన్యగ్భూతానిపాత్రాణి ప్రాక్ష్య ద్వంద్వమభ్యుదాహృత్య గాగ్ర
సవరాధ్యమవశ్యం ప్రాశ్యం కర్తాంగత్వాత్ || స్మృత్యధఃసారే || శ్లో || స
పిండికరణాపైతాక్ పిండానప్పేవనిక్షిపేత్ | అన్యథాకరణాతేషాం పితృదే
వారుదంతిహి || * పితరశ్చ దేవాశ్చభిద్యంతి అతానపత్రైర్విదద్యాదిత్యధః ||
అత్రజమదగ్నిః || శ్లో || నదీవైతరణీనామ దుగ్ధంధారుధిరావహః | కృష్ణతా
యామహఃవేగిన్యస్థితైతరంగీణీ || దత్తాగౌర్యససాపిండ్యసతాంతరితేతరః | అ
వీణైతత్రవద్యంతే ప్రాయశ్చిత్తైశుపాపినః || * స్మృతినారసముచ్చయే || శ్లో ||
నిదధ్యాత్పితృపిండేషుప్రేతపిండంవిభజ్యతు | త్యచేన మధువాలేతి సంగచ్ఛ
ధ్వంత్యచేన || * ప్రేతపిండంప్రేథావిభజ్య మధువాలాఇతి వాక్యపట్కా
త్తకత్యచేన 'సంగచ్ఛధ్వం సంవనధ్వం, సమానామంత్యః, సమానీవః' ఇ
తి మంత్రిత్రయేణైవ పితృపిండేషు ప్రేతపిండంనిదధ్యాదిత్యధః || ఏవంచయ
ద్దురుక్తం మధుమతీభిః ప్రేతపిండమాదాయేతి; యచ్చజల్పితం మధుమతీభిః
ప్రేతపిండంవిభజ్యేతి తదుభయమనాదరణీయం; సంవాదవచనాభావాత్, పిం
డసంసగ్ధేవ మధుత్రయవినియోగస్తరణాచ్చ | అనూపేనేతి మాజయంతాం
మమపితర ఇత్యేనబ్రూయాన్నపూర్వవత్పితృపిండపితరత్వతి, పిండసంసగ్ధేవ పితృ
శ్వప్రాప్తే || తథాసాయణీయే || శ్లో || పిండసంయోజనాదాధ్యంప్రేతత్వం

శాతాతపః || క్లో || ఏకమూర్తిత్వమాయాతినపిండికరణేకృతే । ' ఇతివిజ్ఞానేశ్వరపరిపాదనం శంఖాదివచనంచనిర్వాప్యకులం చిరంజీవేత్ । తస్మాదేకవదంభత్యువగోఽపలక్షకంనభవతి, న్యూనాతిరిక్తస్యవచ్చేదాధికత్వాత్సంఖ్యాయా ఇత్యలమ్ ॥ అత్యపద్ధర్తికాకారస్సప్తమేవాచప్త ॥ ' యాపత్యామమునూషకతేపతిమ్ ' ఇత్యారభ్య క్రియాముక్త్యా ' పశ్చాదనన్వహమేతయోః పృథగమూఃకుర్యాత్ప్రమేణక్రియాః । స్త్రీపిండిపతిజ్ఞగైతదనుతంపిత్రాదిభిర్త్వయేతో' ఇతి మూ—ఏవమనెకసాపిండియై క్రమేనైకకోఽఘ్నంసంసృజ్య పృత్యైకం వైతఃశీగోదానంకృత్వా పితృదిపిండిఃక్రమేణ సంసృజేత్తతోమాజనాదిసమానమ్.

వ్యా—ఏవమితి, సమానపిండియోగానాం సాపిండియై అఘ్నంసంసగ్గోదానపిండసంయోగేష్యయమేవక్రమఇత్యర్థః । అత్య స్మృత్యర్థసారే || క్లో || శ్యాద్ధైమక్రియమాణేచుబహూనాంజహుయాత్సికృత్ । నదేయాబహవఃపిండిాస్త్రీన్పిండిానేపదాపయేత్ ॥ నిమిత్తపిండిమేకైకందత్వాత్సంసృజేత్క్రమాత్ । సమానపిండియోగానాంసపిండికరణంసహ ॥ పిత్రస్తుపృథగేవస్యాత్సంఘాతానుమృతీవినా ॥ * సంఘాతానుమరణయోరెన పితృస్సహక్రియాంకుర్యాదస్యత్ర సదా పృథగేవ కుర్యాదిత్యర్థః.

ఇదానీం మతభేదముదాహరత్యనుక్తావిరుద్ధార్థగ్రహణాయ—
మూ—' యేసమానాఇతి ద్వాభ్యామఘ్నంసంసగ్గః ' ఇతియాజ్ఞవల్క్యః ॥ ' మధుత్రయేణసంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రేఇతి ద్వాభ్యాంచాఘ్నంసంగర్గః, సమానోమంత్రేస్సమానీవఆకూతిరితిద్వాభ్యాం పిండిసంగర్గః ' ఇతిబౌధాయనః ॥ సమానోమంత్రేస్సమానీవఇతి ద్వాభ్యామఘ్నంసంగగ్గః, సంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రేఇతిద్వాభ్యాంపిండిసంగగ్గః ' ఇతివైఖానసః ॥ ' యేసమానాఇత్యఘ్నంసంగగ్గః, యేసజాతాఇతి పిండిసంగగ్గః ' ఇతిగౌతమవిధిః ॥ సమానోమంత్రేస్సమానీవఇతి ద్వాభ్యామఘ్నంసంగగ్గః, మధుమతిభిస్సంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రేస్సమానీవఇతి త్రిభిఃపిండిసంగగ్గః ' ఇత్యాశ్వలాయనః

వా—అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ ఆఘ్యాంధం పితృపాత్రేషు పేతృ
పాత్రంప్రసేచయేత్ । యేనమానాఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ * ఇతి ॥ బొధాయనః॥
వా ॥ పెత్రపాత్రం పితృపాత్రేషు నిసయేన్మధుమతీభిస్సంగచ్ఛధ్వం సంవదధ్వ
మితిద్వాభ్యాంప్రేతపిండంపితృపిండేషునిసయేత్సమానోమంత్రస్సమానీవకూ
తిరితి ద్వాభ్యామధైనానువతిష్ఠతే యేనమానాయేనజాతాఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ *
ఇతి ॥ అత్ర వైఖానససూత్రం గౌతమీయేవిధిరితీసూత్రంచనవ్యతిరిక్తే ॥ ఆశ్వలా
యనః ॥ వా ॥ ఏకంపాత్రంత్రీషుపాత్రేషునిసయేత్సమానోమంత్రస్సమానీవకూ
కూతిరితి, ఏకంపిండంత్రీషుపిండేషునిర్వపేన్మధుమతీభిస్సంగచ్ఛధ్వమితచద్వా
భ్యామ్ ॥ * ఇతి ॥ ఎవం పిండాఘ్నం సంసగే మధుమతీవినియోగస్తరణా
న్మధుమతీభిః పిండదానం త్రేధావిభాగకరణంచ దూరంనిరస్తమ్ ॥ ఏవం మత
భేదేషు పిండసంసగే మధుత్రయం సంగచ్ఛధ్వం సమానోమంత్రఇతి మంత్ర
త్రయమాశ్వలాయనోక్తమ్, సమానీవఇతిబొధాయనవిధిసిద్ధమ్ । అతస్తంత్ర
భతుష్టయం శిష్టేఃపిండసంసగేంగీకృతం, వైకల్పికేషుపదాభేషు శిష్టాచా
రస్త్యేవ, ప్రమాణత్వాత్ ॥ ‘ శ్లో ॥ యేనాస్యపితరోయాతా యేనయాతాఃపితా
మహాః । తేషయాయాత్సతాంమాగం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతి ॥ ’ ఇతిమనుః ॥అ
తస్సుష్టాకంచతుర్భిరితి.

అత్ర హోమపిండదానషయ క్తం శ్రాద్ధంపార్వణమితిపావరధ్యాంతిం
భిరస్యే పార్వణైకోద్దిష్టయోరుద్దేశ్యభేదేన వ్యవస్థాంప్రతిపిషాదయిషుస్తయో
స్సవరూపంతావదాహ—

మూ—పార్వణం త్రిపురుషోద్దేశ్యమేకోద్దిష్టమేకోద్దేశ్యమ్.

వా—త్రయఃపురుషాః పితృపితామహప్రపితామహ ఉద్దేశ్యాయస్మి త
త్త్రిపురుషోద్దేశ్యమ్, ఏక ఏవోద్దేశ్యాయస్మిన్నితివిగ్రహః ॥ అత్రకణ్వః ॥ శ్లో ॥
ఏకముద్దిశ్యయద్దత్తమేకోద్దిష్టంప్రకీర్తితమ్, । త్రినుద్దిశ్యతయత్తద్ధి పార్వణంము
నయోవిదుః ॥ * ॥ అత్రవ్యవస్థామాహ—

మూ—సపిండీకరణాదూధ్వంపిత్రోస్సదాపార్వణంకుర్యాత్.

వా—ఏకోద్దిష్టంబోధాయనీయమ్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరాదా ॥ శ్లో ॥ ఆపాద్య
సహపిండత్వమారసావిధివత్సుతః । కర్వితదర్శనచ్చాద్ధంమాతాపిత్రోమ్మౌతే

౭హని || * దర్శనల్-పార్వణవదితివ్యాఖ్యాతమ్ || పరాశరః || క్లో || పితుర్గత
స్య దేవత్వమారసేనత్రిపూరుషమ్ | సర్వత్వానేకగోత్రాణామేకస్తేనవమృతే
హని || * దేవత్వంగతస్య-సపిండికృతస్యేత్యధః | అనేకగోత్రాణాం మాతు
లాదీనామేకోద్దిష్టమేవకుర్యాదిత్యధః || * క్లో || సపిండికరణాదూర్ధ్వంపరి
సంవత్సరంసుతిః | మాతాపితౄఃపుత్రకుర్యాదేకోద్దిష్టమ్మతే౭హని || * ఇ
తి యమాదివచనమేకోద్దిష్టపరంబోధాయనీయవిషయంమంతవ్యమ్ | అత్రబోధా
యనః || క్లో || నమేవమేతుకతావ్యామాతాపితౄస్తుసత్క్రియా | అదైవం
భోజయేచ్ఛాద్ధం పిండమేకంచనిర్వపేత్ || * అత్యంతస్యేషాం పార్వణమేవే
తిసిద్ధమ్ || తథాశాతాతపః || క్లో || సపిండికరణంకృత్వా కుర్యాత్పార్వణవత్స
దా | ప్రసంవత్సరంవిదావంశ్చాగలయోదితౌవిధిః || *

మాతామహదీనామపి పార్వణమేవకతావ్యమిత్యత్రనచనముదాహరతి
మూ—* క్లో || పుత్రఃపౌత్రఃప్రపౌత్రశ్చదాపితౄదుహితాస్తు
షా | దంపతీచక్రమాదేతేశ్చాద్ధంకుర్యప్రిపూరుషమ్ || * ఇతిస్త
రణాల్పౌత్రాదయః పార్వణంకుర్యః.

వ్యా—నిగదవ్యాఖ్యానమేతత్.

మూ—అపుత్రస్యపితృవ్యస్యాగ్రిజస్య భ్రాతుః ప్రేతపక్షే దర్శన
మృతస్య పార్వణంకుర్యాత్.

వ్యా—అతిస్తృత్యధఃసారే || క్లో || అపుత్రస్యపితృవ్యస్య భ్రాతృణా
మగ్రిజన్తనామ్ | మాతామహస్యభార్యాయాశ్చాద్ధంపితృవదాచరేత్ || * ||
యథా పితౄఃపార్వణశ్చాద్ధంకరోతి తదైవచాపుత్రాణాంపితృవ్యాగ్రిజాదీనాం
పార్వణంకుర్యాదిత్యధః || విజ్ఞానేశ్వరే || క్లో || అమాయాంతు క్షయాయస్య
ప్రేతపక్షే౭ధవాపునః | పార్వణంతస్యకతావ్యంనైకోద్దిష్టంకదాచన || * ||

మూ—పుత్రమాతులకన్యభ్రాతృస్వసృగురూణామేకోద్దిష్టమేవకుర్యాత్

వ్యా—అత్రవసిష్టః | క్లో || సపిండికరణాదూర్ధ్వంయత్రయత్రప్రదీ
మతే | భ్రాతృభగినైపుత్రాయ సామినేమాతులాయచ || మిత్రాయగురువే
శ్చాద్ధమేకోద్దిష్టం సపార్వణమ్ || * || సుమంతుః || క్లో || యశ్చమంత్రప్రదో
౭ధః వాయశ్చవిద్యాంప్రయచ్ఛతి || గురూతావపిజానీయాత్తయోర్నవతు

పార్వణమ్ || * || అత్ర పృచేతతాః || శ్లో || ఏకోద్విష్టాయతేర్నాస్తి త్రిదండ
గృహణాదిహ | సపిండికరణాభావా త్పార్వణంతువిధీయతే ||*

ఉద్దేశ్యనియమమాహ—

మూ—దర్శా శాపార్వణశ్రాద్ధే పితృదయవినశోజ్యోః

వ్యా—కాత్యాయనః || శ్లో || దర్శేన్నాత్వాపితృభ్యస్తు దద్యాత్కృష్టే తి
లోదకమ్ | అన్నంచవిధినద్దద్యాత్సంతతిస్తేనవర్ణతే ||*|| శ్లో || ‘వసురుద్యాదితి
సుతాః పితరశ్శార్ధదేవతాః ‘ ఇతియాజ్ఞవల్క్యుఃవసురుద్యాదిత్యసంజ్ఞాకాః పి
తృపితామహాపృపితామహాశ్శార్ధదౌద్దేశ్యాత్సంజ్ఞాకాః.

కచిన్తాత్మమృతాపేపితృనప్యాశయంతితాప్రత్యాహ—

మూ—మాత్మమృతాపేతుమాత్మాదయోభోజ్యోనపితృదయఃనిషే

ధాదయ గృత్వవిరోధాతావర్షణత్వభంగాదాచారాభావాచ్ఛ

వ్యా—అత్యయమః || శ్లో || అన్వారోపేతుభతైవమాతుస్సహసపిండ
నం | సపిండికరణామాధ్వం పితామహ్యదిభిస్సహ || * || శాతాతపః || శ్లో ||
నాందీమఖైష్టకాశ్రాద్ధేగయాయాంచమృతేహని | పితామహ్యదిభిస్సార్ధం
మాతుశ్శార్ధంసమాచరేత్ || * || సప్తష్టకాదిమపితృవర్గవరణదర్శనాత్తత్స
హపారాచ్ఛ మాత్మమృతాపేపితృవరణమితిచేన్న, తద్వదేవమాతామహవర
ణస్యాపి ప్రసక్తేః | అష్టకాయామిన మాత్మమృతాపేన తద్వరణప్రసంగఇతి చె
న్న || సాహచర్యనిమయభంగాపత్తైః | పృథక్కుర్యాదితి విధానాత్తద్వరణమి
తిచెన్నార్థః? దర్శాదివత్సహనకుర్యాదపితృపితృవర్గా త్పుథక్కుత్యమాత్మ
వరణం కుర్యాదిత్యథాఇతిచేన్న, మాతామహ్యవత్ప్యానేనవాసాపిండ్యే ప
త్యాదిభిస్సహనకుర్యాత్కింతుతతః పృథక్కుత్య పితామహ్యదిభిరేన మాతుః
పార్వణం కుర్యాదితి విజ్ఞానేశ్వరాదౌ తస్యార్ధస్యసమర్థనాత్, యస్సపిండికృ
తంపీతం ‘ ఇతివచనావవాదతేన ‘ అష్టకాసుచవృద్ధౌ ‘ ఇతివచనార్థప్రతి
పాదనాచ్ఛ | అతః ‘ పితామహ్యదిభిస్సార్ధం మాతుశ్శార్ధంసమాచరేత్ ‘ ఇతి
నియమాత్పితృవరణపార్వణత్వభంగాదుర్వారః | ‘ తీనుద్దిశ్యతుయత్తద్దిపార్వ
ణమ్ ‘ ఇతి స్మృతేర్వృద్ధ్యాదిష్వపి పితృవరణేన పార్వణత్వ భంగఇతిచేన్న,
వృద్ధ్యాదేశ్శార్ధత్వత్యయత్వేన వర్గత్రయోద్దేశ్యత్వవిధానాత్ వృద్ధ్యాశ్రాద్ధత్వ

యం విదురితిహి స్తర్వతే తమష్టధాక్యత్యేతిచ, నహ్యేవం మాతృమృతాపేశ్యా
 ధృవ్యయకరణే పృమాణంజ్ఞాపకంవాస్తీ ॥ శ్లో ॥ మాతుఃక్షయదినేప్రాప్తేపితరం
 తత్రపూజయేత్ । అపూజతేతుపితరిమాత్రాపిండోనగృహ్యతే' ఇతిచేన్నపితా
 మహ్యదిభిరేవేతి శాతాతపాది స్మృతినియమభంగప్రసంగాత్పితామహ్యదిభిరేవ
 మాతుఃపార్వణశ్శార్ధంకుర్యాదితివిజ్ఞానేశ్వరవిరోధాచ్చ । అతోమాతృమృతాపే
 నపితృవరణమయ్యగ్తత్వవిరోధాత్ । 'అయగ్గాంస్త్ర్యవారాన్ పితృకార్యే'
 'తీర్ణాపిల్యేఽయగ్గాన్' ఇతి హిమన్వాదిభిః స్తర్వతే, తదేవమాచారా
 భావాన్నపితృవరణమ్ ॥ శ్లో ॥ 'పితృరేవపితుఃకుర్యాన్నాతురేవమృతేఽహ
 ని । యదికుర్యాత్సపత్నీకం తచ్చాగ్ధమసురాలయమ్ । మతుర్మృతాపేపిత్రా
 దిన్ పూజయేద్దదినాశయేత్ । తథాపితుమృతాపేతు నపూజ్యాఇతరాః
 స్మృతాః' ఇత్యాదివచనేఃపితృవరణేదోషప్రతిపాదనాచ్చ । తేహిమాతుః
 క్షయదినఇత్యన్వకోఽథః । శూర్యతామితవీహి స్యాద్ధైత్ర్యేషిప్రధానాని హో
 మోభోజనం పిండదానమితి, తత్రయదిభోజనమాత్రం కుర్యాత్తదాహోమ
 పిండదానాభావేన పితరోనపూజితాస్సుయః అతస్తత్పూజనాథం హోమపిం
 డదానేచ కుర్యాన్నసంకల్పశ్చార్ధేన భోజనమాత్రమితి । తథాస్మృతినంగ్ర
 హే ॥ శ్లో ॥ పిండహోమపరిత్యజ్య సంకల్పంకురులెయది । సంతతేశ్చవినా
 శాయ సంవదోహరణాయచ ॥ * ॥ అతఃపితృవరణాభావేనవచనాంతరవిరోధః
 నచ పార్వణత్వభంగః నాప్యాయ్యగ్తత్వస్థరణవిరోధః నాప్యసురాలయత్వమ్
 'మాతుశ్శార్ధమ్' 'పితామహ్యదిభిస్సార్ధమ్' ఇత్యాదినచనంచ దీక్షా
 యురిత్యాస్తాంతావత్,

మూ—వృద్ధిశ్చార్ధేషు మాతృపితృమాతామహవగత్రయోద్దేశేన

శ్శార్ధంకుర్యాత్.

వ్యా—అత్ర బహువచనేన పుంసువనాదినంస్కారవిహితశ్చార్ధాన్యచ్యం
 తే ॥ అత్ర లోకాక్షి ॥ శ్లో ॥ నామాన్నచౌలగోదానసోమోపనయపుంసవే
 స్నానాధానవివాహేషు నాందీశ్శార్ధంవిధీయతే ॥ * కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ క
 న్యాపుత్ర్యవివాహేషు ప్రవేశేనవవేశ్యనః । నామకమణిదాలానాంచూడాక
 మాదికేతథా ॥ సీనుంతొన్నయనైవేన పుత్రాదిముఖదర్శనే । నాందీముఖా

నిత్యగణానాశయైత్ప్రయతాగ్భహి || * గాగ్యశ్చ || శ్లో || పుత్రాత్పత్ని
 ప్రతిష్ఠాసు తన్మాంజిత్యాగబంధయోః | మాడాయాంచ వివాహేషు వృద్ధిశ్చ
 ధంవిధీయతే || అగ్న్యధానాభిషేకాదావిష్టాపూర్తైస్త్రియాబుతౌ | వృద్ధిశ్చ
 ధంప్రకుర్వీతహ్యశ్రమగ్రహణేతథా || * కాష్టాజనిశ్చ || శ్లో || ప్రాదుర్భా
 వెపుత్రీపుత్ర్యోగ్యహణేనూర్యదంద్రయోః | సాత్వానంతరమాత్మీయాపి
 త్యాశ్చాద్దేనతర్పయేత్ || * విష్ణుపురాణే || శ్లో || జాతేపుత్రే-పితృసానం
 సచేలంతువిధీయతే | జాతకమంతతఃకుర్యాచ్ఛాన్తమభ్యుదయంతతః || * ||

తత్కమమాహ—

మూ—తత్రప్రతివగ్ం ద్వాద్వావిశ్వదేహమాత్రాదీనాం నవా
 నామేకైకస్య ద్వాద్వావిప్రొనిమంత్రయెదశక్తౌ విశ్వదేవా
 ధేద్వావిప్రో ప్రతివగ్ం ద్వాద్వావాతిత్యాష్టా విప్ర
 స్సంపద్యంతే పూర్వత్ర చతుర్వింశతింత్రాపవీతీప్రాజ్ఞుభిః ప్ర
 దక్షిణం సర్వంకుర్యాత్రిలాధేయవాఃకార్యాః

వా—అత్ర శాతాతపః || శ్లో || మాతుశ్చాన్తమపూర్వంసాత్పితౄ
 కౌంతదనంతరమ్ | తతామాతామహదీనాంవృద్ధాశ్చాన్తత్రయంస్తృతమ్ || * ||
 అశ్వలాయనః || వా || అత్రాభ్యుదయకేయగ్తాబ్రాహ్మణౌ ఆమూలాగ్రదర్భాః
 ప్రాజ్ఞుభిఃపితౄనాత్పితౄదక్షిణముపచారో యవాస్తిలాధాగంధాదిదా
 నంచ ద్వీర్వజదర్భానాసనెదద్యాత్ ‘యవాసిసోమదేవత్యోగోనవేదెవసర్వి
 తః | ప్రత్నవద్భిః ప్రత్రః(పుష్ట్యానాందీ)పునర్నాందీ)ముఖానిమాణ్లాకా
 పీణయాహినస్సావహా ఇతియవావాపనమ్ || * ఇతి ముద్గలః || వా || దేవే
 మదావేకోవ్రాపితౄష్యేకోద్వావాబ్రాహ్మణాశ్రాద్ధకల్పయేత్ || * ఇతి
 విజ్ఞానశ్శ్రేణః || శ్లో || యగ్తాదైవేయధాశక్తిపిత్ర్యయ్యగ్తంస్తథైవచ || వా || దై
 వే-అభ్యుదయకేశాద్దే; యగ్తా సమా బ్రాహ్మణానుపవేశయేత్, వైశ్వదే
 వేద్వాద్వా మాత్రాదీనాం తిన్మణామేకైకస్య ద్వాద్వాతిస్మణాంవా ద్వా
 ద్వాభీవం పిత్రాదీనాం త్రయాణామేకైకస్య ద్వాద్వాత్రయాణాంవా ద్వా
 ద్వా ఏవంమాతామహదీనాంచ వగ్త్రయేపి వైశ్వదేవతంత్రంవా || * || ఇతి
 స్సవ || శ్లో || ఏవం ప్రదక్షిణావృత్తావృద్ధానాందీముఖాపితౄణాం | య

జేతదధికర్కంధూమిశ్రాపిండాన్యవైక్రియాః || వా || తిలసాధ్యాస్సర్వాః
క్రియాయవైకతావాః, మధువాతాఇతి ఋచస్థానె ఉపాస్తే గాయతేతిపం
చమధుమతీశ్చావయేత్, ఆచాంతేమ భుక్తాశ్రయాన్ గౌమయేనాపలివ్యతే
మ ప్రాచీనాగ్నా దర్భాన్ పూర్వం సంస్తీర్యతేమ పృషదాజ్యమిశ్రేణభుక్త
శేషణైకేకస్యచాప్యచాపిండోదద్యాత్ ||*||

మూ—అష్టకాస్యష్టావిపాన్యాచ్యావిప్ర్యావిప్ర్యాదేహమాత్రాదయ

స్తిన్యః పితౄదయస్త్రయైతి సిద్ధశ్శేషస్తమష్టభాకృత్వాద్య

ష్టాణైభ్య ఉపహరతీతిజ్ఞాపనాత్.

వాన్—సప్తప్రోఽథః

శాస్త్రకాలనియమమాహ—

మూ—వృద్ధిశాస్త్రంప్రాతరామశాస్త్రం పూర్వాష్టావీకోద్దిష్టంమ

ధ్యాపౌపార్వణమపరాష్టేమ ర్యాత్రథాఽగ్న్యధానాని

మిత్రం వృద్ధిశాస్త్రమపరాష్టే.

వాన్—అత్రశ్రుతిః || పూర్వాష్టాదేవానాం మధ్యందినమనుష్యాణామ
పరాష్టాపితౄణామ్ ||*|| ఇతి | భరద్వాజః || శ్లో || పూర్వాష్టావీవనాందీప్యా
న్నమధ్యాపౌకదాచన | ఏకోద్దిష్టంతుమధ్యాపౌ హ్యపరాష్టేతుపైతృ
కమ్ || ఏకోద్దిష్టంతు మధ్యాపౌ ప్రాతర్యధ్ధినిమిత్రకమ్ ||*|| గాలవః || శ్లో
ఆమశాస్త్రంతుపూర్వాష్టే సిద్ధాన్వేనతుమధ్యతః | పార్వణంచాపరాష్టేతు
వృద్ధిశాస్త్రం తథాఽగ్నికమ్ ||*|| ఆగ్నికమ్- అగ్న్యధాననిమిత్రమ్.

అత్రవిశేషమాహ—

మూ—అత్రనియతనిమిత్రమాదావిహితంప్రాతరంతేవిహితంశ్వః

ప్రాతరనియతనిమిత్రం జన్తగ్రహణాదిశాస్త్రంనిమిత్రానంత

రంమర్యాత్.

వాన్— ‘బ్రాహ్మణానాంభోజనముపనయనవత్ బ్రాహ్మణాన్ భోజయి
త్వా ‘ఇత్యాదినాసీమంతాన్న ప్రాశనచాలాపనయనాది దినేష్వాదావిహితం
తస్మిన్నేవదినే ప్రాతరభ్యుదయశాస్త్రమనుష్టేయమ్ ‘తదంతితాభవతి వివాహో
దిమ ‘ఇతి వివాహదానంతేవిహితంశాస్త్రం పరతత్త్వఃప్రాతరేవకతావ్యమ్||

ఇదంనియతనిమిత్తంసీమంతాదీనాంనియతకాలత్వాత్, జన్మాదికమనియతనిమిత్తం
తస్యానియతకాలత్వాత్, తత్పునర్నిమిత్తానంతరమేవ కర్తవ్యం సప్రా-
తః । అత్యులోకాక్షిః ॥ క్లౌ ॥ నియతేమనిమిత్తేషు ప్రాతర్వృద్ధినిమిత్త-
కమ్ । పుత్రజన్మనికుర్వీత శ్రాద్ధంతాత్కాలికంబుధః ॥ * ॥ తాత్కాలి-
కమ్- తత్కాలభవమ్. నిమిత్తానంతరంకార్యమిత్యథః । తథాకాష్టాజనిః ॥
క్లౌ॥ పౌదుర్భవేపుత్రపుత్యోగ్యహణేచంద్రసూర్యయోః । స్నానానంత-
రమాత్మియాః పితౄంశ్చౌద్ధేవతర్పయేత్ ॥*

మూ—నైకశ్రాద్ధవ్యయమేకోద్దేశ్యమేకవాసరకుర్యాద్దేవతైశ్చాత్.

వ్యా—దక్షః ॥ క్లౌ॥ నైకశ్రాద్ధవ్యయంకుర్యాత్సమానేహానికస్యచిత్ ॥ స-
యజ్ఞం సబలింనైవదేవసేపితృతర్పణమ్ ॥*॥ జాబాలిః ॥ క్లౌ॥ శ్రాద్ధంకృత్వా
తుతస్తేన పునశ్శ్రాద్ధం సతద్దినే । నైమిత్తికంతుకర్తవ్యం నిమిత్తానుకప్రమో-
దయం ॥*॥ కృతుశ్చ ॥ క్లౌ॥ శ్రాద్ధంకృత్వాపునశ్రాద్ధం పకుర్యాదేకవాసరే
యదినైమిత్తికంసన్యాదేకాద్దేశ్యంభవేద్యది ॥*॥

నిమేధవిషయమాహ—

మూ—తద్యథానిత్యేన దార్శ్వికస్యసాదకుమ్యేన మాసికస్య దార్శ్వి-
కేన మన్వాదియుగాది గృహణసంక్రాంతిశ్రాద్ధానాం సన్నిపా-
తేప్రసంగాత్పురస్సిద్ధురంతరందార్శ్వికాదిశ్రాద్ధమేవకుర్యాదని-
యతస్య బలీయస్తాత్.

వ్యా—సన్నిపాతే సమైశనే । యత్యోత్తరశాస్త్రాథానుష్ఠానెనానియతే-
న నియతపూర్వశాస్త్రాథసిద్ధిసప్రసంగః పృత్యహం కర్తవ్యశ్రాద్ధాపేక్ష-
యాదర్శశ్రాద్ధమనియతమ్, ఏవం సోదకుంభాత్పృత్యహం విహితాన్తాసిమాసిమ్మ-
తాహేవిహితం మాసికమనియతం ఏవదర్శశ్రాద్ధం ప్రతిమాసం నియతం మ-
న్వాదికంకర్తవ్యమిచ్ఛానేభవాదనియతమ్, ఏవంసర్వత్యోహాసియమ్ । అత్యని-
యతత్వమేవ పూర్వానుష్ఠానేషాతుః.

అస్యాపవాదమాహ—

మూ—దేవతాభేదేశ్రాద్ధవ్యయం కుర్యాత్తద్యథానిత్యదార్శ్వికా-
భ్యాం సోదకుంభమాసికాబ్దికానామాబ్దికేన సంక్రాంతిమాసిక-

సోదకుంభానాం సంయోగసోదకుంభాది పూర్వమనుష్టేయమని
యతత్వాత్తతోదశాది.

వ్యా—అత్ర దేవతాదేవతా శ్రాద్ధధ్వయానుష్ఠానపాతకుః, అత్రాత్రినియతా
నియతనిమిత్తత్వ సంభవేషి దేవతాభేదాన్న ప్రసంగః శ్రీతత్రాశ్రాద్ధధ్వయమను
ష్టేయం తదుదాహరతి తద్యథేతి || శ్లో || ‘ ఏకమప్యాశయేన్నిత్యం పితృభాం
పాంచయజ్ఞకే | ఇత్యుక్తం నిత్యశ్రాద్ధమ్, తేన || శ్లో || ననిర్వపతియశ్శ్రాద్ధం
ప్రమీతమిత్యకోద్విజః | ఇందుక్షయమాసిమాసి ప్రియశ్చీత్రీయతేద్విజః || ఇ
త్యుక్తదర్శశ్రాద్ధసంయుక్తమ్ తేనచమాసికం సోదకుంభాదిసంయుక్తమ్, తదా
శ్రాద్ధధ్వయంకుర్యాత్ ఏవంమాతుర్వాపితుర్వాక్షయాపేన సంక్రాంత్యాది
నైమిత్తికశ్రాద్ధసన్నిపాతేశ్రాద్ధధ్వయం కుర్యాత్, తత్రానియతనిమిత్తం సో
దకుంభమాసికాబ్ధికాదిపూర్వకృత్వా నిత్యదర్శశ్రాద్ధకుర్యాత్ | తథాస్తృత్య
భాసారే || శ్లో || దర్శక్షయాహుపన్నే శ్రాద్ధంత్రకథంభవేత్ | క్షయాహం
తువినిర్వృత్తౌ దర్శశ్రాద్ధసమాచరేత్ ||*|| ఏవంసంక్రాంతిమాసికసోదకుంభాని
కృత్వాఽఽబ్ధికం కుర్యాత్తేషామనియతత్వాత్ | అనియతత్వమేవ పూర్వాను
ష్ఠానై హేతురిత్యభాషి.

మూ—తథాదేవతాదేవతా నిమిత్తభేదేనైమిత్తికానికుర్యాత్

వ్యా—యథాదేవతాభేదే శ్రాద్ధధ్వయకరణం తథానిమిత్తభేదేవశ్రాద్ధధ్వ
యవిధానం నాత్మదేవతైక్యం ప్రయోజకమిత్యభావః | అత్రకాత్యాయనః || శ్లో ||
దేవీబహునిమిత్తాని జాయేరన్నైకవాసరే | నైమిత్తికానికార్యాణి నిమిత్తా
త్పత్త్యనుక్రమాత్ || * || నిమిత్తానాంతుల్యత్యాదిత్యభావః, యథాదర్శోపరా
గసంక్రాంతిమేళనే.

మూ—పార్వజైకోద్విష్టయోఃపార్వణం పూర్వంకుర్యాత్

వ్యా—జాబాలః || శ్లో || యద్యేకత్రభవతాంచే ద్యేకోద్విష్టంచపార్వణం | పా
ర్వణంతువినిర్వృత్తౌ హ్యేకోద్విష్టసమాచరేత్ || * ||

మూ—తథావచనాన్తానికాన్యేకాపేకుర్యాత్

వ్యా—అత్రదేవతానిమిత్తయో ర్భేదాభావేషి ‘ శ్రాద్ధానిబోడశాపాద్యవి
శ్రవసిండతామ్ ’ ఇతినచనబలాద్ధావదశాహాదా మాసికానికుర్యాన్మాసికాఽ

కరణే సపింఢీకరణాయోగాత్ । ‘తానిద్వాదశాపా’ ఇతిసూత్రంద్వాదశా
హేమాసికవిధిపరమ్ , ఇదంత్యేకదినశృద్ధసప్తయవిధానశంకానిరాస పరమితి
స పౌనరుక్త్యమ్.

మూ—పితృఃక్షయాహౌర్యపితుఃపూర్వంకృత్యావమాతుఃపర్యాత్

వాన్—ఇదంస్పష్టమ్.

మూ—కామ్యన్నిత్యసిద్ధిరితిజైమినిః నిత్యాత్కామ్యసిద్ధిరిత్యావస్తంబః

వాన్—‘శ్లో॥ కామ్యతంత్రేణనిత్యస్య తంత్రంశృద్ధపసిద్ధ్యతి । స్యాదే
కత్వంతుదగ్నాదేదేవతైకన్యంభవేద్యది ॥’ ఆపస్తంబః ॥ వా ॥ నెమంలౌకిక
మధం పురస్కృత్య ధర్మాశ్చరేన్నిష్ఫలాహ్యభ్యుదయోభవంతి ॥ * ఇతి ॥
అభ్యుదయోశ్చైవసివిషయే, నిష్ఫలాస్సన్యః, విహింసంఫలముద్దిశ్యధర్మాచరణేపి
కమకత్వసాధనవైగుణ్యేననిరథకాని కామ్యకర్తాశిభవంతీత్యథః ॥ యథా
౨౨హమనుః ॥ శ్లో॥ అకృత్స్వత్యాత్సాధనానాం మాధ్వాత్క్రమకృతస్త
థా । ఫలస్యచాభిసంధానాదపవిత్రోవిధిఃస్తృతః ॥ * అత్రయథాశక్తినిత్యక
మానుష్టానేనైవాథాశ్చసిద్ధ్యంతి, తదసిద్ధావపి ‘నేహభిక్రమనాశోస్తీ
ప్రత్యవాయోదవిద్యతే’ ఇతిన్యాయేన కామ్యవత్కృతస్య నిత్యకమణోహ
నిర్నాస్తీ, తదపి సదృష్టాంతమాపస్తంబవీవాహ ॥ తద్యథా ఆమ్రేఫలాధా
విమితేభాయాగంభావనూత్పద్యతే ఏవంధమం చర్యమాణమథా అనూత్ప
ద్యంతే నొచేదనూత్పద్యంతేనధమహానిష్ఠవతీతి । అస్యవ్యాఖ్యానేచ ‘శ్లో॥
యథేక్షుహేతౌస్సలిలంనిషేదితంతృణానివల్లీరపిసంప్రసించతి । ఏమనరోధర్క
పథనవతీయకౌయశశ్చకామాంశ్చవనూనిసౌశ్చుతే ॥’ యద్యపి మీమాంస
కమత్యా కామ్యానుష్ఠానాదేవ నిత్యసిద్ధిః ప్రసంగాత్, తథాపికల్పసూత్రకా
రాణాం ప్రక్రియయా గుణఫలాధికారవిధానయా నిత్యానుష్ఠానాదేవ కామ్య
సిద్ధిఃప్రాసంగికీభవతి, స్యాధికారత్వేన ప్రయక్తిశక్తియోగ్యతయాఅన్యతాప్ర
యక్తౌ నిత్యాధికారవిధి ప్రయక్తిశక్తిపుష్పపన్నా, యథావివరణమిత్యన్వదిధిప్ర
యక్తమధ్యయనమితి.

మూ—తివిధంహిశృద్ధంవిజ్ఞాయతే.

వాన్—తివిధం నిత్యాదిభేదసవిజ్ఞాయతే, తేషా నిత్యాదిషేషకైకం త్రిః

భంజ్జాయత ఇత్యధః. తత్సర్వరూపం వచనేరుదాహరతి—

మూ—తథాకాష్టాజనిః || క్లో || మృతాహేహరహదర్శేశ్యా
ద్ధయచ్చమహాలయే తన్నిత్యముదితంసద్భిర్నిశ్చేనత్రద్విధాన
తః || పేతశ్రాద్ధంసపిండత్వం సంకాంతిగ్రహణేషుచ | సం
వత్సరోదకుంభంచవృద్ధిశ్రాద్ధంనిమిత్తతః || తిథ్యాదిమచయచ్ఛాన్
ద్ధంమనావదిమయగాదిమ | అలభ్యేషుచయోగేషుతత్కామ్యం
సముదాహృతమ్ || * ఇతి

వ్యా—పేతశ్రాద్ధం-సగ్నప్రచ్ఛాదనేకోత్తరవృద్ధిసవశ్రాద్ధాది | వ
ద్ధిశ్రాద్ధమ్, అత్యేకాష్టాజనిః || క్లో || ప్రాదుర్భావేపుత్రపుత్ర్యాగ్రహ
ణేచంద్రసూర్యయోః | స్నాత్యానంతరమాత్మియాపితౄనైవతర్పయేద్దివజః ||
* లోకాక్షిః || క్లో || నామాన్నచౌలగౌదానవృతౌపనయపుంసవే | స్నానా
ధానవివాహేషు నాందీశ్రాద్ధంవిధీయతే || * కాత్యాయనః || క్లో || పుంసి
నామాన్నచౌలోపస్నానపాణిగ్రహేషుచ | అగ్న్యధేయే తథాసామేదశసప్త
భ్యుదయంస్తృతమ్ || * పుంసి-పుంసవనం సీమంతం, ఉప-ఉపనయనమ్ || కా
ష్టాజనిః || క్లో || కన్యాపుత్రవివాహేషుప్రవేశేనవచేత్సనః | నామకర్మా
ణిబాలానాం మాడాకర్తాదికమేషు || సీమంతోన్నయనేయజ్ఞే పుత్రాదిముఖద
ర్శనే | నాందీముఖాపితృగణౌనాశయేత్ప్రయోగృహీ || * గాక్ష్యః || క్లో ||
అగ్న్యధానాభిషేకాదావిష్టాపూతేస్త్రియాబుతౌ | వృద్ధిశ్రాద్ధంప్రకు
ర్వీతహ్యశ్రమగ్రహణే తథా || * చంద్రికాయామ్ || క్లో || తత్పురస్కర్య
త్వాపెత్కృత్వాపిచాభ్యుదయంతతః | కుర్యాత్కర్మతతాతత్సద్యఃకర్తేతి కథ్య
తే || * తిథ్యాదిత్యాదిశబ్దేన ఉపరాగాదిగ్రహణం | నను ' క్లో || అమావా
స్యవృతపాతమనాదిషవప్తకాసుచ | విదావంశ్చార్ధమకుర్యాణఃప్రాయశ్చి
త్తియతేనరః || * ఇతి శౌనకేననిత్యైస్సహమనాదిగ్రహాత్రస్య కామ్యత్వం
కథమితిసభృమితవ్యమ్ | అర్కద్విపర్యరాత్రాదితివత్సంకల్ప్య ప్రకాంతావర
తవిషయత్వాత్ | గృహీతనియమత్యాగేప్రాయశ్చిత్తస్యయక్తత్వాన్నచోద్యా
వకాశః ' క్లో || కన్యాంకన్యావేదిశశ్చపశూనైవనత్సుతానపి | ద్యూతంకృషీం
శువాణిజ్యంద్విశపైకశఫాంస్తథా || బ్రహ్మవర్చసినఃపుత్రాక్ సప్తణ్డరూపేన

కుప్యకే । జాతిశ్చై శ్రీష్ట్యంనర్వకామానాబ్జితశ్రాద్ధదన్యదా ॥ స్వగృహ్యూప
త్యమోషశ్చశౌర్యంత్రేత్రంబలంతథా । పుత్ర్యంశై శ్రీష్ట్యంచసౌభాగ్యంనమృద్ధింము
ఖ్యితాంశుభమ్ ॥ ప్రవృత్తచక్రతాంజైవవాణిజ్యప్రభృతినపి । అరోగిత్వంయ
హాపీతకోకతాంపరమాంగతిమ్ ॥ ధనంబేదాభిషక్సిద్ధింకుప్యంగామప్యజావికం
అశ్వినాయశ్చవిధివద్యశ్శాగ్ధంసమృద్ధయచ్ఛతి ॥ కృత్తికాదిభరణ్యంతంనకామా
నాపున్నయాదిమా ॥ శ్లో ॥ 'కృత్తికాదిమయుత్తేషు శ్రాద్ధేయత్వలమీరితం ।
విష్కంభాదిమయోగేషు సకామానాపున్నయాదిమా ॥ ఆరోగ్యంచైవసౌభా
గ్యం శత్రుశాంతం పరాజయమ్ । సర్వాన్కామాశ్శ్రియంవిద్యాం ధనమా
యర్యథాకృమమ్ । సూర్యాదిజాసరేష్యేషు శ్రాద్ధకృల్లభతేఫలమ్ ॥ , ఇతియా
జ్ఞవల్క్యబృహహస్పత్యాదునక్రతిధిసక్షత్ర వారయోగశ్రాద్ధాని కామ్యనీత్యర్థః
మన్వాది- మాత్యై ॥ శ్లో ॥ ఆశ్వయశ్శుక్లనవమీకాతికకర్వాదశీసితా । తృతీ
యాచైత్రమాసస్య తథాభాద్రపదస్యచ ॥ ఫాల్గునస్యాప్యమావాస్యా పుష్యవ్యే
కాదశీసితా । ఆషాఢస్యాపిదశమీ మాఘమాసస్యసప్తమీ ॥ శ్రావణస్యాష్టమీ
కృష్ణా ఆషాఢస్యాపిపూణిమా । కాతికీఫాల్గునీచైత్రీజ్యేష్ఠీపంచదశీసితా ।
మన్వంతరాదయశ్చైతా దత్తస్యాక్షయశేతవః ॥*॥ శ్రివిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥
వైశాఖమాసస్యచయాతృతీయా నవమ్యసౌకాతికకశుక్లపక్షే ॥ నభస్యమాసస్యచ
కృష్ణపక్షే త్రయోదశీపంచదశీచమాఘే ॥ ఏతాశ్చతస్రస్తిథయోయుగాద్యాః ॥*॥
జ్యోతిషే ॥ శ్లో ॥ శుక్లాతృతీయావైశాఖ నవమీకాతికీసితా । మాఘీచామాత
థాపోష్టపదీకృష్ణాత్రయోదశీ । ఏతాశ్చతస్రస్తిథయోయుగాద్యాఃపరికీర్తితాః
॥*॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ అమావాస్యాష్టకావృద్ధిఃకృష్ణపక్షోఽయనద్యయం
ద్రవ్యంద్రాహణంపత్తిర్విమనత్సూర్యసంక్రమః ॥ వ్యతీపాతాగజచ్ఛాయాగ్ర
హణంచంద్రసూర్యయోః । శ్రాద్ధంప్రతిరుచిశ్చైవ శ్రాద్ధకాలాఃప్రకీర్తితాః*॥
అష్టకాః ' పేమంతశిశిరయోశ్చతుర్ణామపరపక్షాణామష్టమిష్యష్టకాః ' యా
మాఘ్యాపౌణిమాస్యా ఉపరిష్టాదష్టకాతస్యామష్టమీజ్యేష్ఠయాసంపద్యతేతా
మేవాష్టకేత్యాచక్షతే ఇత్యుక్తాద్రష్టవాః । వ్యతీపాతఃప్రసిద్ధః । అత్రీగార్గ్యః
॥ శ్లో ॥ పంచాననస్థాగురుధూమిపుత్రా మేపేరవిస్సాద్యదిశుక్లపక్షే । మాసాభి
ధానాకరభేదయైకామహావ్యతీపాతృతీహయోగః ॥*॥ మహాభారతే ॥ శ్లో ॥ శ్రి

వణాశ్విధనిష్ఠాద్రాక్షానాగదైవతమాపతే ॥ 1 రవివారయతామాయాం వ్యతిపా
తస్స ఉచ్యతే ॥ * ॥ స్వత్యంతరే ॥ క్లౌ ॥ ఉపరాగసహస్రాణి వ్యతిపాత త
తానిచ ॥ అచూలక్షంతుద్వాదశ్యాఃకళాంనాహంతియోడశీమ్ ॥ * ॥ మనుః॥
క్లౌ ॥ సంధ్యా రాత్రోర్నక్షతతవ్యం శాస్త్రంఖలువిచక్షణైః ॥ తయోరపిచకర్త
వ్యం యదిస్యాద్రాహుదర్శనం ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ క్లౌ ॥ రాహుదర్శ
నసంకాంతి విమవాత్యమిస్పద్మిమ ॥ స్నానదానాదికంకార్యం నిశికామ్యవ్ర
తేషుచ ॥ * ॥ మహాభారతే ॥ క్లౌ ॥ సర్వసేవనాపికర్తవ్యం శాస్త్రంవైరాహు
దర్శనే ॥ అకుర్వాణస్తునాస్తిశ్యా త్పజ్జేగౌరివసీదతి ॥ * ॥ అంగిరాః ॥ క్లౌ ॥ స
ర్వోపనాశస్తూతకచ మృతకరాహుదర్శనే ॥ స్నాతావశాస్త్రంపరివృత విత్త
శాత్యవివర్జితః ॥ * ॥ అత్ర గ్రహణగ్రహణాత్సంకాంత్యాదిష్యాశాచిభిర్ను
శాస్త్రం కర్తవ్యమ్ ॥ క్లౌ ॥ ‘ గ్రహణోద్వాహసంకాంతి యాత్యాతిపగ్ర
వేషుచ ॥ స్నానంనైమిత్తికంజ్ఞేయం రాత్రావపినదుష్యతి ॥ ’ ఇతివచనాన్నై
మిత్తికత్యాచ స్నానమాత్రంకార్యమ్ ॥ ఇదంగ్రహణాదిశాస్త్రం నిత్యమా
మేనేనకార్యమ్ ॥ తథాబోధాయనః ॥ క్లౌ ॥ సంకృమేన్నద్విజాభావే ప్ర
వాసేపుత్రజన్తని ॥ ఆమశాస్త్రంసంకటేచ ద్విజశ్శూద్రస్సదాచరేత్ ॥ * ॥

ఇదమాహ—

మూ—శూద్రస్స రాక్షశశాస్త్రాన్యామేనేవకుర్యాన్నద్విజైః పా
చయిత్వా ॥ క్లౌ ॥ ‘ అమావాస్యాదికంశాస్త్రం యదాహుద్య
స్సమాచరేత్ ॥ కుర్యాదామేనపేమావా పాచయిత్వాతు
నాంధసా ’ ॥

వ్యా—అమావాస్యేతి బోధాయనవచనమ్ ॥ వ్యాఖ్యపాదః ॥ క్లౌ ॥ ఆతే
షేన్నద్విజాభావే గ్రహణాదేశవిప్లవే ॥ ఆమశ్రాద్ధద్విజఃకుర్యా చ్చూద్రః
కుర్యాత్ప్రదైవహి ॥ * ॥ సదైవ, నకదాచిదప్యన్నేనైత్యర్థః నిషేధాత్.

భార్యాయారజసిసతి దర్శాదిశ్రాద్ధమామేనేవకార్యమిత్యాహ—

మూ—దర్శాదౌరజస్యామశ్రాద్ధద్విజఃకుర్యాత్ ॥ క్లౌ ॥ ‘ ఆప
ద్యనగ్నోతీర్థేచ సామసూర్యగృహేతథా ॥ ఆమశ్రాద్ధద్వి
జఃకుర్యాచ్ఛూద్రఃకుర్యాత్ప్రదైవహి ’ ॥

వాన్—ఇదంవ్యాసవచనమ్ । ఆదిశబ్దాన్తనాన్వదియగాదివ్యతీపాతాప్తకాది
 శ్రాద్ధసంగ్రహః, తత్సర్వంశ్రాద్ధభార్యాయాంరజస్వలాయామామేనైవకుర్యా
 న్నన్నైన । నను, ఆర్తవేన్నద్విజాభావే ' ఇతి ద్విజాన్నాభావపవామశ్రా
 ద్ధవిధానాత్తత్సంభవేనైవైవ తత్కార్యమితిచేతాహినెత్యాహ, రజస్వ
 యేవమితిచేన్న, ద్విజాన్నసద్యావేపి స్త్రీరజస్సంగమాదివదామశ్రాద్ధని
 మిత్రతావత్సమదితస్య నిమిత్రతావదాచ్చ తథాచద్విజాన్నసద్యావే పుత్రజ
 స్తస్యన్నశ్రాద్ధం పనిజ్యేత, తత్రాశౌచ సద్యావాన్నతత్సంగఇతిచేన్న;
 గ్రహణాదిషవన్నశ్రాద్ధప్రసక్తేః, ఆమశ్రాద్ధనిమిత్రత్వేన గ్రహణాది
 గ్రహణవైయధ్యాపత్తేః ద్విజాన్నాభావస్తేవ పరియోజకత్వాత్ అతార
 జా ద్విజాన్నాభావగ్రహణాదికం పృథక్పృథగేవామశ్రాద్ధనిమిత్రం, నా
 ప్యాశౌచమామశ్రాద్ధపరియోజకమ్, మరణాశౌచేప్యామేన దర్శాదిశ్రాద్ధపని
 క్తేః । అతారజస్సంగ్రాంతిగ్రహణాచ దర్శాదిశ్రాద్ధమామేనైవకార్యమితిసి
 ద్ధమ్ । సమరజస్యామశ్రాద్ధనిధానంరజస్వలాకర్తృకభర్తృశ్రాద్ధ విషయమితి
 చేన్న, తస్యాస్త్రీరాత్రాశౌచ సద్యావేన శ్రాద్ధాదికమానధికారాత్, ప
 జ్ఞమేహని తద్విధానాచ్చ ' శ్రాద్ధీయైహనిసంప్రాప్తయదిభార్యరజస్వ
 లా । శ్రాద్ధతత్త్రినకర్తవ్యం కర్తవ్యంపంచమేహని ॥ ' ఇతి స్మరణాత్ ॥ ప
 తేనదర్శాదిశ్రాద్ధమపి రజస్వలయా పంచమేహస్యేవ కార్యమితిసిద్ధమ్ । అ
 తారజస్వలా(ప్రత్యాభిశా) దర్శా) దిభర్తుశ్చాద్ధమామేనైవ పంచమేహ
 నికుర్యాదితిశాస్త్రస్థితిః । తథాకాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ ఆపద్యనగ్నాతీర్థేచ
 ప్రవాసేపుత్రజన్తని । ఆమశ్రాద్ధంపృథుర్వీత యస్యభార్యరజస్వలా ॥*॥ అ
 నగ్నీకః, ఔపాసనరహితః మృతభార్యశ్చ । తథాభరవాజః ॥ శ్లో ॥ యావ
 తాస్యన్నాగ్నిసంయుక్తతన్నాగ్నిరథాపివా । ఆమశ్రాద్ధంపృథుర్వీతహస్తే
 గ్నాకరణంభవేత్ ॥*॥ శ్రౌతేనవాస్తా లెనవాయావన్నాగ్నిసంయుక్తసాస్య
 త్నచవిచ్ఛిన్నాగ్నిశ్చామేన దర్శాదిశ్రాద్ధం కుర్యాదిత్యర్థః । అఖండాద
 శేచ ॥ శ్లో ॥ అపస్తీకఃపరివాసీచ యస్యభార్యరజస్వలా । ఆమశ్రాద్ధం ద్వి
 జఃకుర్యాచ్ఛుద్రఃకుర్యాత్సదైవహి ॥*॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ ఆపద్యనగ్నా
 తీర్థేచప్రవాసేపుత్రజన్తని । ఆమశ్రాద్ధంపృథుర్వీత భార్యరజస్సంగమామే*॥

భార్యారజసీతి విశేషణాద్భ్రాతృవామశ్చార్ద్రం కుర్యాత్పుత్రాదిస్తస్మైనైవ ఆ
 తోరజసిసంక్రమాదిమ ద్విజాన్నసద్భావేపి సదా౭౭మశ్చార్ద్రంకుర్యాత్ ।
 గాలవః ॥ శ్లో ॥ తీర్థైశ్చగ్నావాపదిచదేశభృంశేరజస్యపి । ఆమశ్చార్ద్రంద్వి
 జ్జేఃకార్యం శూద్రేఃకార్యంసదేవహి ॥*

ఏవంభార్యాయాం రజస్వలాయాం దర్శాదిశ్చార్ద్రం ద్విజైశ్చామనైవ కా
 ర్యమిశ్యస్యాపవాదమాహ—

మూ—విదేశస్థాప్యనాలంధు కాధార్యోప్యన్మైవైవాత్మికంకుర్యాత్
 ॥ శ్లో ॥ ‘ ఋతుమత్సప్సిదారేకు విదేశస్థాప్యసన్నికః! అన్నే
 నైవాత్మికంకుర్యాన్తాతాపిత్యామృతే౭౭హని ॥ ’

వ్యా—ఇదంలోకాక్షివదనమ్ । ఏవంచద్విజస్యామశ్చార్ద్రపరం వచనం పృ
 త్యాత్మికమృతిరిక్రవిషయం మంతప్యమ్ । మరియు ॥ శ్లో ॥ అసగ్నిశ్చప్రవాసీచయ
 స్యభార్యారజస్వలా । ఆమశ్చార్ద్రంప్రపర్విత మాతాపిత్యాఃక్షయాన్మతే ॥*॥అ
 తోరజసిదర్శాదికమేవామేనద్విజఃకుర్యా న్నుపిత్తమృతాహశ్చార్ద్రం పిత్తగ్ని
 హణాదస్యేషమాత్మికమామేనకుర్యాత్.

పిశ్యవిషయే ప్రతిపాసమాహ—

మూ—దర్శరవిగ్రహేపిత్యోరప్యాత్మికమామేనైవకుర్యాత్సమ్భవే
 ౭౭న్నైవైచకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ‘ దర్శరవిగ్రహేపిత్యోరప్రత్యా
 భిక్తఉపస్థితే!అన్నేగాసంభవేహేమామృతకుర్యాదామేనవాపునః!

వ్యా—ఇదంగాగ్యంవచనం । వచనెనూత్యేచసంభవాసంభవశబ్దౌపూర్వా
 స్థాపరాహ్యగ్రహణసంభవాభిప్రాయా తతశ్చ యదాగ్రహణానంతరం దివైవా
 న్మైనశ్చార్ద్రం సంభవతితదా౭౭మశ్చార్ద్రంనైవకుర్యాత్ । ఏవంమృతాహే౭
 న్మైనైవ శ్చార్ద్రవిధానాదాపత్సుకథం చిత్తదసంభవే కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ ఆ
 పన్నాప్యాత్మికంనైవ కుర్యాదామేనకహిచిత్ । అన్నేనతదమాయాంవాక్య
 ష్టేవాహరివాసరే ॥ * మరియు ॥ శ్లో ॥ శ్చార్ద్రవిఘ్నై సమత్సన్నేహ్యవిజ్ఞా
 తేమృత౭౭హని । కుర్యాదన్మైనకృష్టాయాంవైకాదశ్యాంవిధుక్షయే ॥ * శ్లో ॥
 ముఖ్యకాలంసమాశ్రిత్యగౌణమప్యస్తుసాధనమ్ । నముఖ్యద్రవ్యలోభేన గౌణకా
 లప్రతిక్షణమ్ ॥ ’ ఇతి నియమాదామేనైవ ప్రత్యాత్మికంకార్యం, తత్ర తదనం.

భవే దర్శాదావన్నేనకార్యమిత్యథః.

మూ—నాభాభ్యాం రజస్వలాభతురాబ్ధికఃకుర్యాత్పంచమేహ
 న్యన్నెనైవకుర్యాత్ ‘ శ్లో ॥ అపుత్రాతుయదాభార్యా సం
 ప్రాప్తేభతురాబ్ధికే । రజస్వలాభవేత్సాక్షాత్తత్కుర్యాత్పంచ
 మేఽహని ॥ ’

వ్యా—ఇదం శ్లోకగౌతమపదనమ్ ॥ ఉభాభ్యాం పశ్వామాభ్యామ్ ॥
 పంచ ‘ శ్లో ॥ ఆబ్ధికసమనుప్రాప్తయన్యభార్యారజస్వలా । పంచమేఽహ
 నితచ్ఛాన్త్రద్ధంసతతురాన్త్రైఽహని ॥ ’ ఇత్యాదివచనమేతద్విషయంద్రష్ట
 వ్యమ్ । మృతస్య భార్యాయది స్వయమేవశ్రాద్ధకర్తృభతుర్మృతాహేద
 జస్వలా సా పంచమేఽహ్నికుర్యాన్నాన్యస్త్రిన్నిత్యథః.

ఆమశ్రాద్ధప్రసంగాదిదమచ్యతే.

మూ—యద్యద్విప్రీభ్యోదద్యాత్రైవైవ హోమస్తేనవా గృహదా
 హృతాన్నేనవా పిండా దద్యాద్యదాహోమస్తదాపిండదా
 నం హోమాభావే పిండదానాభావః, ఆమశ్రాద్ధేదరరభా
 వా తద్ధర్మాణామభావా భోజనాభావా తత్సంబంధినాంచాభా
 వః, సంకల్పవరణంపాదప్రక్షాళనం గంధపుష్పాదిదానం తం
 డులాదిప్రదానం దక్షిణేత్యామశ్రాద్ధేకార్యమ్.

వ్యా—అతివిజ్ఞానేశ్వరః ॥ శ్లో ॥ యద్యద్దదాతివిప్రీభ్యశ్శృతంవామ్యయది
 వాఽశృతమ్ । తేనాగ్నోకరణంకుర్యాత్పిండంస్తేనైవనిర్వపేత్ ॥ * చతుర్విం
 శతిమతే ॥ శ్లో ॥ ఆమశ్రాద్ధంయదాకుర్యాత్పిండదానంకథం భవేత్ । గృ
 హదాహృత్యపశ్యాన్మం పిండందద్యాత్త్రైవైవహ ॥ * ‘ తేనాగ్నోకరణం కు
 ర్యాత్పిండంస్తేనైవనిర్వపేత్ । ’ ఇతి హోమపిండదానయోగస్సన్నియోగశిష్ట
 తాన్విదవధారణాచ్చాగ్నోహోమాభావే పిండదానంనాస్తీత్యథః, తద్ధర్మాణాం
 అధిశృవణాభిఘాతానాం సరణావదానానాం, ఔపాసనహోమవద్ధస్తేనసకృత్స
 కృదుపహృత్య జహుయాదిత్యథః । తత్సంబంధినామ్- పాత్రాభిమంత్రణాద్వి
 జాంగుప్తనివేశనప్రాణేనివిష్టజపాదీనాం, ఇదం నన్యంజనమియత్తండులపరిమి
 తం పిత్రాదిభ్యస్సంప్రదదే నమమేతిదద్యాదిత్యథః. అన్యకాలమాహ—

మూ—తదామ శ్రాద్ధం పూర్వాష్టమీవశూద్రః కుర్యాద్దివ్యజోఽపరాష్టమీ
 వ్యా—నను ' ఆమ శ్రాద్ధః కు పూర్వాష్టమీ ' ఇతిపూర్వాష్టమీవామశ్రా
 ద్ధవిధానాత్కథం ద్విజోఽపరాష్టమీ ఇతిచెన్న, ' శూద్రః కుర్యాత్సదేవహీ ' ఇతి
 నిత్యవద్విహితామశ్రాద్ధవిషయత్వాత్పూర్వాష్టమీ స్య । ఆపదాదుర్పాధినా వి
 హితానిత్యద్విజామశ్రాద్ధవిషయత్వమస్యనోపపద్యతే, నిత్యానిత్యసంయోగవి
 రోధాత్ । అతశ్శాద్ధవ్యయోద్ధేశేన వదనమిదంనపూర్వాష్టమీకాలవిధాతుం
 క్షమతే; కించాపరాష్టమీవిహితాన్నశ్రాద్ధప్రతినిధిత్వేనవిహితద్విజామశ్రాద్ధా
 తద్ధర్మలాభాదపరాష్టమీవకర్తవ్యం నపూర్వాష్టమీ ॥ అతాప్రస్తంబః ॥ వా॥
 శిష్టాభావేనామాన్యాత్ప్రతినిధిస్తద్ధర్మాచస్యాత్ ॥ * ఇతి॥అతోఽపరాష్టమీకా
 లీనాన్నశ్రాద్ధస్థానే విహితద్విజామశ్రాద్ధస్య తత్స్థానాప్త్యాఽపరాష్టమీధర్మ
 త్వసిద్ధేస్తద్వద్భావేనాపరాష్టమీవకాలఇతిసువ్యక్తమ్ । కించ ' దర్శ్య తిలోద
 కంపూర్వం తతశ్శాద్ధంనమాచరత్ । ' తిలోదకంతుపూర్వం స్వాధామ
 శ్రాద్ధంతతశ్చరేత్ ' ఇత్యాదిభిరామశ్రాద్ధస్య తిలోదకదానపూర్వకత్వస్స
 రణాత్తస్యచాపరాష్టమీవ కర్తవ్యత్వాత్తత్పూర్వకం ద్విజామశ్రాద్ధస్య పూ
 ర్వాష్టమీకర్తవ్యత్వేదుర్భణమ్ । ననుచ కథం నిత్యానిత్యామశ్రాద్ధవ్యయోద్ధే
 శేనాపరాష్టమీకాలవిధానం తిథివైషమ్యోపత్తేః, మైవమ్, విధ్యనపేక్షత్వాద్ద్విజా
 మశ్రాద్ధస్య ఉత్పత్తిశిష్టాపరాష్టమీకాలీనాన్నశ్రాద్ధస్థానీయత్వేనాన్యతత్కాల
 లలాభాత్, ' ఏమామసంభవేకుర్యాదిష్టంవైశావసరంద్విజః ' ఇతిపశుసోమాగ్ని
 యణాదిస్థానవిహితవైశావసరెష్టినత్ ' సంక్రమేఽన్నద్విజాభావే ' ఇత్యన్న
 శ్రాద్ధస్థానే విహితస్వాస్య తత్కాలకర్తవ్యత్వసిద్ధిరిత్యలమ్.

తత్రవ్యవస్థామాహ—

మూ—యదివంచషముహూర్తాతిథిస్సాన్యత్రదా తత్రైవామశ్రా

ద్ధం శూద్రః కుర్యాత్.

వ్యా—వ్యాఖ్యపాదః ॥ క్లేహ ॥ కాలాత్ప్రతిస్తనాదూర్ధ్వంత్రిముహూ
 తాభవేద్యది । ఆమశ్రాద్ధంతత్రకుర్యాద్దివ్యముహూర్తాపివాభవేత్ ॥ * ॥

సంకల్పశ్రాద్ధవర్జ్యమాహ—

మూ—సంకల్పశ్రాద్ధతు, శ్లో॥ అవాహనాగ్నోకరణంస్వధా
నినయనంతథా । వికిరంపిండవానంచసంకల్పేపంచవజ్రయేత్ ॥
ఇతినియమ్యతే, తద్వాశక్తా శ్లో॥ అంగానిపితృయజ్ఞస్య
దాకతుంసంశక్యతే । సంకల్పశ్రాద్ధమేవాసాకుర్యాద్ధర్మాది
వజ్రేతిమ్ ॥ ౧ ఇతిశిష్యతే.

వ్యా—అవాహనెతివచనం స్మృత్యర్థసారాదౌ, అంగానీతి స్మృతిచం
ద్రికాదౌ ॥ నియమ్యతే శ్రాద్ధత్వావిశేషాత్పక్షేప్రాప్తంహోమాదివజ్రానం
విధీయతఇత్యర్థః । శిష్యతే, అశక్తత్వేనసర్వవజ్రానాంసక్తే సంకల్పయామే
ణ శ్రాద్ధంవిధీయతే అవశ్యకతావ్యత్యాసాత్.

మూ—జీవపితృకౌదర్శ్యాదిశ్రాద్ధంతర్పణంచనకుర్యాత్.

వ్యా—అత్రిలోకాక్షిః ॥ శ్లో॥ అమశ్రాద్ధంగయాశ్రాద్ధాశ్రాద్ధాఞ్చా
పరవక్షికమ్ । నజీవపితృకః కుర్యాత్తిరైకృష్టే శ్చ తర్పణమ్ ॥ * కృతుశ్చ ॥
శ్లో॥ అప్రకాసుచసంక్మాలౌమన్వాదిమయగదిమ । చంద్రసూర్యగృహే
పాతేస్వేచ్ఛయాపూజ్యయోగతః ॥ జీవత్పితౄనైసకుర్యాద్భాగ్భాగం కామ్యం త
థాఖిలమ్ ॥ * ॥ ఇతి. అస్యాపవాదమాహ—

మూ—అన్యత్ర వివాహాదిభ్యః శ్లో॥ ఉద్వాపేపుత్రజననెపు

త్రైప్ర్యాసామికెమఖే । తీర్థేద్యాహ్మణాయాతేషడేతేజీవతఃపితృః ॥ ౧

వ్యా—జీవపితృకస్య షడైశ్రాద్ధకాలాఇత్యర్థః.

మూ—పితౄర్యాదేవతాస్తావీవజవపితృకస్యచశ్రాద్ధదేవతాః.

వ్యా—పితౄర్విద్యమానత్వాత్పితృపితౄదయో జీవపితృకశ్రాద్ధాద్దైశ్వాదై
త్యర్థః ॥ అత్రిహారీతః ॥ శ్లో॥ అనగ్నికోపికుర్వీత జన్తాదా వృద్ధికమణి ।
యేభ్యవీవపితౄదద్యాతానెనాద్విశ్వపార్వణమ్ ॥ * సుమంతుః ॥ శ్లో॥ నజీవ
పితృకఃకుర్యాద్భాగ్భాగమగ్నిమృతేద్విజః । యేభ్యవీవపితౄదద్యాతైభ్యఃకుర్వీత
యోఽగ్నిమా ॥ * ఇదమన్యత్రాతిదిశతి—

మూ—తథాసన్యస్తేపితరీవతితేచండాలాదిహతేవా యేభ్యవీవ పి

తాదద్యాతైభ్యవీవ తత్పుత్రాపిదద్యాత్.

వ్యా—పతితాదేర్వేపితౄదయస్తేభ్యవీవ జీవత్పితృకఃకుర్యాదిత్యర్థః ॥ వి

జ్ఞానేశ్వరీయే॥ శ్లో॥ పాపండాదిహతైతాఽవతితైసంగవజ్జితైః । వ్యుత్క్రమా
చ్చమృతేయేభ్యస్తేభ్యఏవదదాత్మసా ॥ *

మూ—తథాజీవత్యపిపితరి మృతామేమాతుశ్శక్తిర్ధృఙ్కుర్యాత్ ॥

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరీయే॥ శ్లో॥ అసాద్యసహపిండత్వమారసావిధివత్సతః ।
కుర్వీతదర్శవచ్చాద్ధృ మాతాపిత్రౌమృతైఽహని ॥ హరితః ॥ శ్లో॥ జవత్పి
తాపికుర్వీతమాతుశ్శక్తిర్ధృమృతైఽహని । పితామహృదిభిస్సాధకంకుర్యాత్సా
ర్వణవత్సతః ॥ * అనెనదర్శవదితిపదం వ్యాఖ్యాతమ్.

మూ—వివాహోద్వషణముపనయనాద్వషణార్థం సపిండానాం

సపిండికరణాదన్యత్ర పిండవానంవివాహాద్ధృఙ్కుర్యాత్.

వ్యా—అత్రకాష్టాజనిః ॥ శ్లో॥ మాంజీబంధాద్వివాహోచ్చ వషణం వ
షణార్థమేవవా । పిండాన్సపిండానోదయ్యస్సపిండికరణాద్యతే ॥ చంద్రి
కాయామ్ ॥ శ్లో॥ వివాహోపనయాదూర్ధ్వంవషణంవర్షార్థమేవవా । నకు
ర్యాత్పిండనిర్వాపనదద్యాత్సరకాణిచ । మహాలయేగయాశ్రాద్ధమాతాపిత్రౌ
మృతైఽహని । కృతౌద్వాహోపికుర్వీతపిండనిర్వాపణంసుతః ॥ * ॥

ఇమమథమాహ—

మూ—పిత్రౌమృతాశామహాలయే గయాయాంచకృతోద్వా

హోపిపిండందద్యాత్

వ్యా—మహాలయాదిత్రయస్యతిరేకేణ దర్శాదౌపిత్రౌరపి పిండంనద
ద్యాత్సతాహగ్రహణాత్.

మూ—ప్రమితపితృకస్తుజీవంత్యామపితృరిదర్శాపరవక్షాది శ్చ

ద్ధం తర్పణంచకుర్యాత్.

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరీయే॥ శ్లో॥ సనిర్వవతియశ్శక్తిర్ధృ ప్రమితపితృకోద్విజః ।
ఇందుక్షయేమాసిమాసిషోయశ్చిత్రియలైద్విజః ॥ * ॥ స్తృతిసంగ్రహే॥ శ్లో॥ ద
శశ్చాద్ధమతిక్రమ్య యోభుంక్తేతునరాధమః । చండాలత్పమవాప్నోతి జన్తా
నినవపంచచ । ప్రమితపితృకంకుర్యాద్దర్శాప్తకమహాలయమ్ । జనన్యామపి జీవ
న్త్యా మేషధర్మస్సనాతనః ॥ * ॥ ‘ధ్రియమాణేతుపితరి’ ‘వృత్తైపితరి’ ఇ
తిమనునాజీవత్పితృకమృతపితృకయోరపి పిండనిర్వాపణవిధానాద్భాగ్యధిధానా

చ్చ హోమభోజనపిండదానానితదంగతర్పణంచకుర్యాత్ । కాష్టాజనిః॥శ్లో॥
 చర్మసాత్వాపితృభ్యస్తుదద్యాత్కృష్టతిలొదకమ్ । అన్నంచవిధివద్దద్యాత్పుంత
 తిస్తేనవధత్ ॥ * ॥ అస్యాపవాదమాహ—

మూ—అకృతేసపిండికరణే దర్శ్యాదిశ్రాద్ధం తపణాంశుభంచనకుర్యాత్

వ్యా—స్మృతినంగ్రహే ॥ శో ॥ నాసపిండికృతేప్రీతే పితృకార్యంప్రవతణ
 తే । సపిండికరణంశ్చత్వా కుర్యాద్ధా 'ధృ. శుభానిచ ॥ సపిండికరణంయావ
 త్తావద్వృద్ధ్యాదిదేష్యతే । తత్సాదరస్యపుత్రస్య నత్యన్యస్యసగోత్రిణః ॥ * ॥
 విజ్ఞానేశ్వరీయే॥ శో ॥ భ్రాతావాభ్రాతృపుత్రౌవా సపిండశ్శిష్యవీవవా । సపి
 డీకరణంశ్చత్వా కుర్యాదభ్యుదయంతతః ॥ * ॥ కించ ॥ శో ॥ ' అకృతేప్రీతసం
 స్కారే నకుర్యాదాత్తనశ్శుభమ్ । కుర్యాదేవ శుభంకర్తముఖ్యకర్తుశ్చ స
 న్నిహౌ ॥ సంశజానామసంస్కారే సూతకంతుకథంభవేత్ । దశాహత్పరతశ్శు
 ద్ధిజ్ఞాతీనాంచ విశేషతః ॥ సపిండికరణశ్రాద్ధమకృత్వాశుభకమేకృత్ । ధృ
 వమాప్నోతిసరకం సపిండానాం మృతౌక్రమాత్ ॥ ' ఇత్యాదికమత్రిధావ్యం ।
 సపిండికరణశుభకమేణోరెకకర్తృకత్వే అయంనిషేధఇతిదృష్టవ్యమ్.

మహాలయమాహ—

మూ—సింహాంతకృష్టపక్షస్యాదౌమధ్యేనైవాకన్యార్కసంకృ

మేకృత్సృపక్షైవామహాలయే ప్రశస్తః

వ్యా—కాష్టాజనిః ॥ శ్లో ॥ ఆదౌమధ్యేతథానైవా యత్రకన్యాం
 వ్యజేద్యవిః । సపక్షస్సకలఃపూజ్యశ్రాద్ధయోడశకంప్రతి ॥ * ॥ శుక్లప్రతిపదా
 సహ షోడశదినానీతి సవిరోధః పక్షాంతరమాహ—

మూ—పంచమ్యాద్యప్తమ్యాది దశమ్యాదివా దర్శాంతం క్వచిద్దినే

వాయథాశక్తిమహాలయశ్రాద్ధంకుర్యాత్

వ్యా—అత్ర గౌతమః ॥వా॥ అథాపరపక్షైశ్రాద్ధంపితృభ్యోదద్యాత్పంచ
 మ్యాదిదర్శాంతమప్తమ్యాది దశమ్యాదిసర్వస్థి నావ ॥ * ॥ ఇతి । బ్రహ్మాండేశ్లో॥
 సభగ్యకృష్టపక్షైశ్చ శ్రాద్ధంకుర్యాద్దినేదినే । త్రిభాగహిసపక్షంవా త్రిభాగస్త
 థమేవవా ॥ * ॥ త్రిభాగహినేతిపంచమ్యాదీత్యథః, త్రిభాగమితి దశమ్యాదీ
 త్యథః, అథమిత్యప్తమ్యాదీత్యథః ఏవ్యన్యతమంపక్షం పరిగృహ్యేతి శేషః

కన్దదితి || శ్లో || 'పుత్రా నాయస్తథారోగ్య మేశ్వర్యమతులం తథా |
ప్రాప్నోతిపంచమేదత్వా శ్రాద్ధంకామాస్తథాపరామ్ ||' ఇతి జాబాలిస్తర
ణాన కామ్యత్వానగమాన్నిత్యస్యతు సకృత్కరణేనైవ చరితార్థత్వాత్తావతా
ప్రత్యవాయనివుత్తైశ్చ కస్తింశ్చిద్దినై మహాలయం కాఢ్యమిత్యధః | తథాకా
త్యాయనః || వా | అవరపక్షే శ్రాద్ధం కుర్వితోధ్వం చతుర్థ్యాదయదహస్స
మృద్యతే ఋతేదతుదశశిమేకేనాప్యపరపక్షం నాతిక్రామేత్ || * ఇతి ఏక
సదినేనాపి శ్రాద్ధం నాతిక్రామేచ్ఛతుర్థ్యా ఉధ్వమేకస్తిన్నపిదినై నిత్య
మహాలయశ్రాద్ధంకుర్యాదిత్యధః, ఏకైకదినస్య కృతుతుల్యత్వాత్ || అత్ర
శ్లోకగౌతమః || శ్లో || కన్యాగతేనవితరి యాన్యకానితుషోడశ | కృతుభిస్తాని
తుల్యాని సమాప్తవరదక్షిణైః || * దేవలశ్చ || శ్లో || అహష్టోడశకంయత్తు శు
క్లప్రతిపదాసహ | చంద్రక్షయాదిశేషేణసాపిదర్మాత్కాస్తృతా || *

అత్ర వజ్యుమాహ—

మూ—చతుర్దశ్యాంనందాయాం భృగౌపౌష్ఠేపితృశ్శిజన్తసుమ
హాలయంకుర్యాత్.

వ్యా—గాగ్యః—శ్లో || నందాయాంభాగవదినే చతుర్దశ్యాం త్రిజ
న్తసు | ఏషశ్రాద్ధంనకుర్వితపుత్రమిత్యధనక్షయాత్ || మఖాయాంపిండదానా
చ్చ జ్యేష్ఠపుత్రావినశ్యతి || * ఇదంకామ్యభిప్రాయమ్ || తథాకాష్టాజనిః
|| శ్లో || ఋతేనేమితికంకామ్యం శ్రాద్ధంయత్తుమఖాదినే | కుర్యాత్తజ్జ్యేష్ఠ
పుత్రస్య నాశస్సాదితినిశ్చితమ్ || * వృద్ధగాగ్యః || శ్లో || ప్రాజాపత్యేచ
పౌష్ఠేచపితృక్షేభాగవేతథా | మహాలయంకుర్విత జ్యేష్ఠపుత్రావినశ్యతి ||
* || ప్రాజాపత్యం-రోహిణి, పౌష్ఠం-రేవతి, పితృక్షం-మఖా-భాగవమ్-
శుక్రవారిః.

అస్యావవాదమాహ—

మూ—సక్షమహాలయేనేవచతుర్దశ్యాదినజ్యుమ్.

వ్యా—కాష్టాజనిః || శ్లో || సభస్యస్యావరెపక్షే శ్రాద్ధంకుర్యా
ద్దినేదినే | నేవనందాదినజ్యుంస్యానైవసజ్యుః చతుర్దశిః || *

మూ—నైకస్యవగ్స్యత్యయోదశ్యాంకుర్యాత్.

వ్యా—కాష్టాజనిః || శ్లో || శ్రాద్ధంనైకస్యవగ్స్య త్యయోదశ్యాముప

కృమేత్ । అత్మప్రాస్తస్యయోచస్యఃప్రజాంహింసంతిలౌగృజాం ॥ * అనేనపు
త్రికాపుత్యధసహరిచాహిత్యవ్యతిరికే న మహాలయంపితృవర్గమాత్రస్య కార్య
మితిసిద్ధమ్, విజ్ఞానేష్వరీయాచా తథానిష్ఠయాత్. అస్యాపవాదమాహ—

మూ—మఖాయక్తాత్రయోదశి గజచ్ఛాయాచవ్యశస్యతే.

వ్యా—అత్యవిజ్ఞానేష్వరిః ॥ శ్లో ॥ తథా వషాత్ప్రయోదశ్యాంమఖాసుచ
విశేషతః ॥ వా ॥ వషాత్ప్రయోదశ్యాం-భాద్రపదవృష్టత్యయోదశ్యాం, విశేష
తామఖాయక్తాయాం యద్దీయతే తత్సర్వమానంత్యమశ్నుత ఇత్యర్థః ॥ * ॥
ఇతి ॥ బృహన్నతిశ్చ ॥ శ్లో ॥ నభస్యాపరపక్షేతు యత్యకన్యాన్యజేద్రవిః ॥
నమహాలయసంజ్ఞస్యాన్ద్రుజచ్ఛాయాహ్వయస్తథా ॥ * విజ్ఞానేష్వరీయే ॥ శ్లో ॥
యదెందుఃపితృదైవత్యేహంనశ్చేవకరెస్థితః । యామ్యతిథిర్భవేత్సాహిగజచ్ఛాయా
యాప్రకీర్తితా ॥ * ॥

మూ—శస్త్రహతస్యపితృగృహ్యకోద్దిష్టం సదైవంచతుర్దశ్యామేవ

మహాలయంకుర్యాత్.

వ్యా—మరీచిః ॥ శ్లో ॥ సమత్వమాగతస్యాపి పితృశస్త్రహతస్యతు । ఏ
కొద్దిష్టంసుతంకుర్యాచ్చతుర్దశ్యాంమహాలయే ॥ * మహాలయగృహణాచ్చ
స్త్రహతస్య మృతాహాదా పార్వణమేనకార్యమ్ ॥ స్మృతినంగృహే ॥ శ్లో ॥
ప్రేతపక్షేదతుర్దశ్యామేకోద్దిష్టంసదైవతమ్ । తచ్ఛాన్ద్రుదేవహీనంచతుర్దశ
క్షయకరంభవేత్ ॥ * ఇతి. ఇదమన్యత్యాతిదిశతి—

మూ—తథాదుమృతానామ్.

వ్యా—స్మృతినంగృహే ॥ శ్లో ॥ శస్త్రేణనిధనంయతా యేచవిద్యుజ్జలాది
భిః । తేషామపిచతుర్దశ్యామేకోద్దిష్టంమహాలయే ॥ *

యతేరత్యతిథినియమమాహ—

మూ—యతేద్వాదశ్యాంపార్వణంకుర్యాత్.

వ్యా—ఋగరాశే ॥ శ్లో ॥ సన్న్యాసినోపాన్యబ్ధికాది పుత్రఃకుర్యాద్య
థాతిథి । మహాలయేతుతచ్ఛాన్ద్రుదవాదశ్యాంపార్వణేనతు ॥ * యథాతిథి -
మృతాహాఇత్యర్థః ' శ్లో ॥ దవాదశ్యాంపార్వణేనైవ శ్రాద్ధంకుర్యాన్మహాల
యే । సుతస్సన్న్యాసినోఽన్యత్ర మృతాహాపార్వణంచరేత్ ॥

వీకాదశఖండే-మహాలయే గౌరీకాలపార్వణకాలే

అత్ర గౌరీకాలమాహ—

మూ—కన్యాపరపక్షే మహాలయే కథంచెచ్చాక్షాకరణే తులూ

యాంవాఽవరపక్షే మహాలయంకుర్యాదకరణే మహాఽదోషః

వ్యా—సుమతుః || శ్లో || యెయిందీపావళీరాజ్ఞాఖ్యాతాపందశీభువి |
తస్యాందద్యాన్నచెద్దత్తంపితౄణాంవైమహాలయే || * మహాలయేనదత్తంచేత్త
స్యాం దద్యాదిత్యథః || కాష్ఠాఽజని || శ్లో || వృశ్చికేనమనుప్రాప్తై పిత
రొదైవలైస్సహ | నిశ్వస్య ప్రతిగచ్ఛంతి శాపందత్వా సుదారుణమ్ || తావ
త్ప్రేతపురీషాన్యా యావద్వృశ్చికదర్శనమ్ | వృశ్చిక సమనుప్రాప్తై నిరా
శాఃపితరొగతాః || * || గాగ్ధ్వం || శ్లో || సూర్యే కన్యాగతే శ్రాద్ధంయో
నకుర్యాద్ద్యహాశ్రమి | ధనం పుత్రాః కుతస్తస్య పితౄనిశ్వాసపీడయా ||
|| * || ఏవం ప్రశ్యవాయుస్తరణాత్ || శ్లో || ‘మృతావేఽహరహదార్శై
శ్రాద్ధం యచ్చ మహాలయే | తన్నిత్యముదితమ్ ||’ ఇతి నిశ్చేమ పరిగణనా
చ్చ నిత్యంచ మహాలయమ్ | కన్యాగతేష్టపలక్షణం పంచమపక్షస్య శ్రాద్ధ
కాలత్వాత్ || తథామనుః || శ్లో || ఆషాఢీమవధింకృత్వా యఃపక్షః పంచమో
భవేత్ | తత్ర శ్రాద్ధంపంచరీప్య కన్యాస్తోర్కృభవేన్నవా || * || సింహమా
సాంతేభాద్రపదాపరపక్షస్య కతిచిద్దిశానిక దాచిత్సింభవంతి తదానవతిః క
న్యాగతేష్టాభావేపి లేదు మహాలయంకార్యమిత్యథః | పంచమపక్షస్యాధిక
మాసత్వేన ప్రమంపక్షవినశాద్దకాలః | తథాభ్యుగం || శ్లో || నభోవాఽథనభస్యో
వా యదామాసాద్విభాభవేత్ | న ప్రమంపితృపక్షస్యావస్యత్రైవతుపంచమః
* || చాంద్రేమాసిదర్శాత్పరంభవినభస్యాభవతితి సభోవాథనభస్యావేత్సు
క్తిః, అతామలమాసే మహాలయంకార్యమేవ || శ్లో || ‘మాసఃకన్యాగతే
భానా వసంక్రాంతాభవేద్దవి | దైవపితౄణం తదాజ్ఞేయం తులూప్థేకతురక్ష
యమ్ ||’ ఇతివచనాత్ పార్వణకాలనియమమాహ—

మూ—పార్వణశ్రాద్ధేత్వపరాహ్లావ్యాపినీతిధిగ్రాహ్య, యద్యప
రాహ్లాద్యయే సాస్యాస్త్రాతానికాగ్రాహ్య యదిసమాతదాపూ
రావద్యయోస్సాయం వ్యాపిత్వేనలైవగ్రాహ్య, యదిదద్యయో
రపరాహ్లాయోర్నాస్యాత్ప్రాయంకాలే త్రిమువూతాగాగ్రాహ్య

పితృమధసారనహితసుధీవిలాచనై

యదిన్యూనాకుతజ్జకాలవ్యాపిని ప్రశస్యతే

వ్యా—సా- మృతతిథిః, తత్ర అపరాహ్లాద్యయే, ద్వయోః- దినయోః త్రి
ముహూర్తాగా - షణ్మాదివ్యాప్తా, న్యూనాచేచ్ఛన్తి కుతపకాలవ్యాపినిగ్రా
హ్యేత్యర్థః । అత్రహారితః ॥ క్లౌ ॥ అపరాహ్లాఃపితృణాంతుయాఽపరా
హ్లానుయాయినీ । సాగ్రాహ్యపితృకాల్యేతు సమారాహ్లానుయాయినీ ॥*॥ మ
రీచిః ॥ క్లౌ ॥ ద్వ్యపరాహ్లావ్యాపిని చేదాబ్దికి స్యయదాతిథిః । మహతీయతాత
స్త్రిస్తాం ప్రశంసంతిమహాషయః ॥ * ॥ మహతీ, స్పర్శాధికస్యకౌ ॥ గౌ
బిలిః ॥ క్లౌ ॥ ఖరావదర్పాతథాహింసాగ్రతివిధం తిథిలక్షణమ్ । ఖరావదర్పాప
రగ్రాహ్యే హింసాస్యాత్పూర్వకాలికి ॥*॥ ఖరావ, వృద్ధిక్షయరహితా అప
రాహ్లాద్యయేనమా; దర్పా; వృద్ధిపక్షే అపరాహ్లాద్యయేనమా హింసా క్షయ
పక్షే అపరాహ్లాద్యయేనమా । ఇదమేకదర్శవిషయం తథావక్ష్యే । అత్రిషడ్వ
మీయే ॥ క్లౌ ॥ సాయంతస్యవరత్రచైత్త్యతతిథిస్తేనవాబ్దికేమాసికే గ్రా
హ్యసాద్యపరాహ్లాద్యాయదితదాయత్రాధికాసామతా । తుల్యాచేదుభయా
ఽపరాహ్లానమయే పూర్వానచెత్సాద్యయోః పూర్వైవతిముహూర్తాగా స్రస
మయే నాచేత్పరైవచితా ॥*॥ దినద్యయే అపరాహ్లావ్యాప్తావరదినేసాయం
కాలవ్యాపిత్వే పరదినమేవగ్రాహ్యమ్ । నాచేదితి సాయంకాలతిముహూర్త
వ్యాపితావధావపరైవతిగ్రాహ్య । స్పృతిసరణా ॥ క్లౌ ॥ సాయంతస్యత్ర
రాస్యాచ్చ త్పూర్వవిధాపరాహ్లాకీ । సాయంతనీవాపక్షేసాత్పరవిద్రావ్యశ
స్యతే ॥*॥ గోబిలిః ॥ క్లౌ ॥ ద్వ్యహవ్యాపినిసచేత్సాన్త్యతాహస్యయచా
తిథిః । పూర్వవిధేవకర్తవ్యా త్రిముహూర్తాభవేద్యది ॥ * ॥ అపరాహ్లాతి
థివ్యాప్త్యభావపూర్వేద్యసాయంతిముహూర్తాచేత్త్రైవగ్రాహ్యేత్యర్థః
బోధాయనః ॥ క్లౌ ॥ ఉదితేదైవతంభానా పితృచాస్తమితేరహా । ద్విము
హూర్తాప్రిరహ్నాస్యతాన్తిథిహాస్యకవ్యయోః ॥*॥ యథాక్రమఉదితే
ద్విముహూర్తాదైవగ్రాహ్య అస్తమితే సాయంతిముహూర్తాకజ్యే గ్రా
హ్యేత్యర్థః । తదేవమ్ ॥ క్లౌ ॥ అహ్నాస్తమయవేళాయాంకలామాత్రా
పియాతిథిః । సైవప్రత్యాబ్దికజ్యేయా నాపరాపుత్రహనిదా ॥ క్లౌ ॥ ౬
ర్జుంచపూర్ణమాసంచ పితృసాన్త్యసంధినం । పూర్వవిధమహర్వాణో సరకం

ప్రతిపద్యతే ॥ ఇతి నారదాదివచనమపరాహ్లాద్యయవ్యాపిత్యాభావే సా
యంతిముహూర్తావ్యాపి తిథిగృహణవరం ద్రవ్యవ్యవస్థాపనమ్ ॥ యత్తు యమవచనం
శ్లో॥ చతుర్థైప్రహరైప్రాపైయచ్ఛాన్త్యధుంకురుతేనరః ॥ ఆమరంతర్భవచ్ఛాన్త్య
ద్ధం దాతాచనరకంవృజేత్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ తదాలస్యాదినాఽపరాహ్లాతిక్రమప
రమ్, కథంచిత్రత్రానంభవేనాయాహ్లాఽప్యనుజ్ఞానాత్ ॥ తథావ్యాసః శ్లో॥
న్వకాలాతిక్రమేకుర్యాద్యాప్రేమాన్వయథావిధి ॥ * ॥ ఇతి ॥ మనుశ్చ ॥ శ్లో॥
సంధ్యా రాత్రోర్మకతాన్వయం శాస్త్రద్వైపావనిరూపణమ్ ॥ * ॥ ఇతి ॥ సంధ్యా యాం
నిషేధాత్సాయంకాలాన్వయజ్ఞాసిద్ధా ॥ తథావ్యాసుపాదః శ్లో॥ విభిజ్జన్య
ద్దయోపేతస్సమ్యక్సాన్త్యేయోజకః ॥ రాత్రేరన్యత్రకుర్వాణః ప్రాప్నోయ
చ్ఛాన్త్యజంభవమ్ ॥ * ॥ సనుసాయంకాలావ్యాపితిథిగృహణాపరాహ్లాతదభావేన త
త్రశాస్త్రం కథమితిచేన్నైవమ్ ॥ శ్లో॥ సాతిధిస్తదహారాత్రిం యస్యామస్త
మియాద్యపిః ॥ ఇతి సాయంకాలతిథేరహారాత్త్రవ్యాపిత్యసిద్ధేః ॥ తథాచనా
రదః శ్లో॥ పిత్యేములంతిక్రమోక్తం శాస్త్రజ్ఞైః కాలకోవిదైః ॥ తదైవ
దైవకార్యమతిథేరన్వయవ్రతస్యతే ॥ * ॥ స్మృతినరణాచ ॥ శ్లో॥ పారణమర
ణాచైవ తిథిస్తాత్కాలికి స్మృతా ॥ పిత్యేఽస్తమయవేళాయాం సప్తప్రాపూర్ణా
నిగద్యతే ॥ * ॥ అత్రసాయంకాలేపి కథంచిత్రత్రాన్త్యధుంకురుతేనరః క్తంశాస్త్రంకు
ర్వితారభ్యేచాభోజనమాపరిసమాపనాత్ ॥ ఇత్యావస్తంభవదనాత్ ॥ మృతాహంసమ
తిక్రమ్య ॥ ఇతి మృతాహతిక్రమే చండాలతావలైశ్చ రాత్రావ్రాధమయామే
పి ప్రత్యాభిక్తం కతావ్యమితి గ్రంథాంతరేషు నమర్చితమ్ త్రిముహూర్తా
న్యూనత్యేగోబిలః శ్లో॥ త్రిముహూర్తానచేద్ధ్యాహ్లాత పరైవకుతుపెహిసా ॥
కుర్వీతకుతపే శాస్త్రం సాయాహ్లావ్యాపినచేత్ ॥ * ॥ విజ్ఞానేశ్వరియే శ్లో॥ మ
ధ్యాహ్లాతాన్త్యసాన్త్రంచ తథానేపాళకంబళః ॥ రూప్యంగావస్థిలాదభావ దా
హిత్రశాస్త్రప్రమః స్మృతః ॥ పాపకుత్సితమిత్యాహు స్తస్యసంతాపకారిణః ॥ అ
ప్రావేతేయత స్తస్మాత్కుతపాఇతివిశ్రితాః ॥ దినసన్యాప్తమేధాగే యదామం
దాయతేరవిః ॥ సకాలకుతపోనామ పిత్యేనౌండత్రమక్షయమ్ ॥ ఊర్ధ్వం
ముహూర్తాత్కుతపాద్యన్తముహూర్తచతుష్టయమ్ ॥ ముహూర్తాపంచకంశ్యా
తత్సప్తధాభవనమిష్యతే ॥ * ॥

ఇదమస్యత్రాతిదిశతి—

మూ—మాసి కైకోద్దిప్తేష్యపేసం మధ్యాహ్నవ్యాః సీతీధిగ్రాహ్య

వ్యా—ఏవమితి, ప్రథమమధ్యాహ్నవ్యాపినీగ్రాహ్య మధ్యాహ్నాద్య
యవ్యాపిత్వేయత్రాధికాసాగ్రాహ్య ఉభయత్రాభావేపూర్వవిధాగ్రాహ్య
త్యధః ॥ గోవిలః ॥ శ్లో॥ ఖర్వాదర్పితథాహింసా త్రివిధం తిథిలక్షణమ్॥ ఖ
ర్వాదపాపరేగ్రాహ్య హింసాస్యాత్పూర్వకాలికీ ॥*॥ అస్యాధఃప్రాగే
వసమర్థితః, ఇదంవచనం సర్వశౌద్ధవిషయమితి సమర్థితం గ్రంథేషు ॥ దేవలః
॥ శో॥ పూర్వాష్టాదైవికంకర్మే అపరాష్టాతుపైత్యకమ్ । ఏకోద్దిప్తంతమధ్యా
హ్నోపాతమృద్ధినిమిత్తకమ్ ॥*॥ గాలవః ॥ శ్లో ॥ పూర్వాష్టాచైవ మధ్యా
హ్నో చాపరాష్టాదైవికమ్ । ఏకోద్దిప్తంపార్వణంచ వృద్దిశౌద్ధంతథాగ్నికమ్
*॥ అగ్నికమ్- అగ్నిధానవృద్దిశౌద్ధమ్ ॥ తచ్ఛాపరాష్టా కార్యమిత్యధః
గౌతమః ॥ శ్లో॥ ప్రారభ్యకుతపెశౌద్ధం కుర్యాదారోహిణంబుధః । విధిజ్ఞో
విధిమాస్థాయరోహిణంతునలంఘయేత్ ॥*॥ కుతపవిరించరోహిణాఖ్యముహూ
తత్రయః, మధ్యాహ్నః తత్ర ఏకోద్దిప్తశ్రాద్ధేషురోహిణంనలంఘయేత్ ॥
కుతపంప్రారభ్యరోహిణాంతస్సమాపయేదిత్యధః । అత్రైకోద్దిప్తశబ్దేన ‘ ॥ శ్లో॥
సపిండికరణాత్పూర్వం దైవహీనంవిధీయతే । ఏకోద్దిప్తయత్రయత్ర సపిండిక
రణాత్పూరం । దైవయుక్తంతత్కార్యం దైవహీనం నతద్భవేత్ ’ ఇతి గాగ్య
వచనా క్తందైవహీనంతియ్యక్తం చోచ్యతఇతి శబ్దానిరాసాయోక్తమ్ । మాసి
కైకోద్దిప్తేష్యితి । అతస్సపిండికరణాత్పూర్వమాసిక విషయం మధ్యాహ్న వి
ధానమ్ । నను ‘ పూర్వాహ్నవ్యాపినీగ్రాహ్య ప్యేకోద్దిప్తేతిథిభవేత్ ’ అప
రాహ్నవ్యాపినీగ్రాహ్య పార్వణాతిథిభవేత్ ॥ ‘ మధ్యాహ్నవ్యాపినీయా
స్యాదేకోద్దిప్తేతిథిభవేత్ ’ అపరాహ్నవ్యాపినీయాపార్వణాతిథిభవేత్
ఇత్యాదివచనై స్సామాన్యేనైకోద్దిప్తస్య మధ్యాహ్నవిధానాత్సర్వస్యాప్యేకో
ద్దిప్తస్య మధ్యాహ్నకాలఇతిచేన్న సపిండికరణాత్పితృత్వం ప్రాప్తస్య ‘ పూ
ర్వాష్టాదేవానాం మధ్యందినమనుష్యాణామపరాష్టాపితృకామ్ ’ పితృ
ణామపరాష్టాస్యాత్ ఇతిఘృతైస్తృతిభ్యామపరాహ్నావవ శౌద్ధకతవ్యతా
విధానాత్ ॥ శ్లో॥ ‘ ఏకముద్దిశ్యయచ్ఛౌద్ధం దైవహీనం విధీయతే । ఏకో

ద్విష్టంతుతతోపక్రం మధ్యాహ్నతప్రకీర్తితమ్ ॥ ' ఇతివ్యాసేన దేవహి
నైకొద్విష్టస్తేనైవ మధ్యాహ్నవిధానాచ్చ సకథంతావకాశః । ఆత్రసంగ్రహ
కః ॥ శ్లో॥ గ్రాహ్యవర్తనకాలిక్షిద్విదినసేయద్వేనమత్రాధికాశస్తాత్ర స
మాక్షయేయదితాచూర్వాతువృద్ధౌపరా ॥ వృద్ధిహ్యసవియక్సమాపిచపరా
మధ్యాహ్నయోస్సాసనచేత్పూర్వైవెతితిథిసస్పిండనకృతేప్రాజ్ఞాసికమాదితా
ఏవం మన్వాదిశాస్త్రేషు తిథిగ్రహణమిత్యాహ—

మూ—శ్రాద్ధాంతరెవ్వపేచమ్.

వ్యా—ఏవం-పార్వణవత్తిథిగ్రహణమ్ ' పార్వణేనాతిథిగృహేత్ ' పితౄ
ణామపరాష్టాస్యైత్ ' ' అపరాష్టావ్యాపినిగ్రాహ్య ' ఇత్యాదిభిరపరాష్టాఏ
వ పార్వణవిధానాత్పర్యాదినచనాచ్చ ' శ్లో ॥ ఏకొద్విష్టంయతేర్నాస్తిత్రిదండ
గ్రహణాదిహ । సపిండీకరణాభావాత్పార్వణంతస్యసర్వదా ॥ ' ' శ్లో॥ ఏకా
ద్విష్టంయతేర్నాస్తిత్రిదండగ్రహణాదిహ । అతస్సజేన కర్తవ్యం పార్వణంతు
మృతేహని ॥ ' ఇతివిజ్ఞానేశ్వరీయాదౌ మృతాహేపార్వణవిధానాత్సన్యా
సినః ప్రత్యాష్టికశాస్త్రమపరాష్టావ్యాపిన్యామేవతిథౌకార్యమ్.

ఏవందశేఽపీత్యాహ—

మూ—దర్శేఽపేచమ్

వ్యా—పార్వణవత్తిథిగ్రహణమిత్యర్థః. అత్రవిశేషమాహ—

మూ—అత్రవిశేషోఽపరాష్టాద్యయే క్షయే యదా తుల్యతదా
సర్వేషాంపూర్వా యదావృద్ధౌ వృద్ధిహ్యసవియోగేవాసమా
తదాఽఽహితాగ్నేపూర్వా అనేకేషాం (స్త్రీ)సూద్రానాహి
తాగ్నినామతరేతినిర్ణయః, బోధాయనకాన్యవాజననైయ్యా
దిభిస్సాయం ద్విత్రినాడీయక్తోదర్శోగ్రాహ్యః, సప్రకారత
మ్యానాదరణ ' వృద్ధౌపరైవసర్వేషామ్ ' ఇత్యుక్తందురుక్తం
' శ్లో ॥ అపరాష్టాద్యయవ్యాపిస్సమావాస్యా యదాభవేత్ ।

తత్రాల్పత్వమహత్వానిభ్యాంనిర్ణయఃపితృకర్తృణి॥ ఇతివచనవిరోధాత్

వ్యా—ఏవం-ప్రథమమపరాష్టావ్యాపినిగ్రాహ్య అమావాస్యాసాఽపరా
ష్టాద్యయే యదిస్యాద్యామహతీ సేవగ్రాహ్యేతి । అపరాష్టాద్యయవ్యాపినితి

వచనం కాలనిణియేడదాహృతమ్ ॥ జాదాలిః ॥ శ్లో ॥ అపరాహ్లాద్యయవ్యా
 పీ యదిదర్శస్తిధిక్షయే । ఆహితాగ్నేస్సినీవాలీనిరగ్నాన్యదేకుహూర్తతా ॥ సా
 మ్యేపిచకుహూర్జ్ణేయావేదవేదాంగవేదిభిః ॥ * కాష్ఠాజనిః ॥ శ్లో ॥ సినీ
 వాలీన్విజైగ్రాహ్యసాగ్నికేఃపితృకమణి । స్త్రీభిర్హృదైగ్రీకుహూగ్రా
 హ్య తథాదాసగ్నికేర్ద్విజ్జేః ॥ దృప్తచంద్రాసినీవాలీ సప్తచంద్రాకుహూర్త
 తా । సినీవాలీకుహూర్జ్ణేచ శుక్రుశ్చైత్యపితృకమణి ॥ * యజ్ఞభిస్సినీవాలీని
 రగ్నాన్యదిభిఃకుహూగ్రాహ్యేతి శుక్రుశ్చైత్యభిః ॥ తతశ్చ ' శ్లో ॥ మ
 ధ్యాహ్నత్పరతోయత్రిదతుడేశ్యనువతతే । సినీవాలీతసాజ్ఞేయాపితృకార్యే
 మనిష్పలా ' ॥ ఇతివచనమ్ ' శ్లో ॥ భూతవిద్ధామమావాసాన్య మోహదజ్ఞాన
 తాపివా । శ్వాద్ధకమాణియోకుర్వస్తేషామాయః ప్రహీయతే ॥ ' ఇతిప్రచే
 తోవచనంచ నిరగ్నాన్యదిషయం కాన్యవాజససెయ్యాదిన్యక్తవిషయంవా డ్య
 ప్తన్యమ్ ॥ అత్రవడ్ధమేయే ॥ శ్లో ॥ దర్శోయత్రాపరాహ్లాం స్మృతశ్చి నదివ
 సశ్శాన్ధికాలాద్వయోశ్చేద్యత్రావల్పస్మృతుస్యాద్యదిభవతిసమః క్షీయమాణైతు
 పూర్వః । వృద్ధాసామ్యేస్యసగ్నైర్భవతివృషలయోశ్చ శ్వవీవాహితాగ్నేః పూ
 ర్వానతావ(క్వా)పరాహ్లాంస్మృతశ్చిసకుతపశ్శాన్ధికాలః ప్రశస్తః ॥ * పూర్వ
 దినేపరదినేవా యత్రాపరాహ్లా దగ్నస్మర్శ్చేదికోసల్పస్మవీవగ్రాహ్యః;క్ష
 యపత్యై ద్వయోరపరాహ్లాయోస్సల్పగ్నసామ్యే సత్వైః పూర్వదినంగాహ్యమ్,
 ' దర్శంచ పూర్ణమాసంచ ' ఇతిస్త్రోతః ॥ వృద్ధిపత్యై వృద్ధిక్షయరహితేచాప
 రాహ్లాద్వయే స్సల్పగ్నసామ్యే సాగ్నేఃపూర్వః నిరగ్నాన్యదేః పరవీవదివసో గ్రా
 హ్యభిత్సభః ॥ తథాశ్లోకావస్తంబః ॥ శ్లో ॥ కుతపాద్యాక్ ముహూతాం
 స్త్రీయదాచరతిభానురః । సకాలఃకుతపస్తత్ర పితృశాంతత్రమక్షయమ్
 * శ్లోకగౌతమశ్చ ॥ శ్లో ॥ సూర్వాశ్చైత్యభిఃపదోభూతేసాయమమాయది
 ఆరభ్యకుతపేశాన్ధికారోహణంతునలంఘయేత్ ॥ భూతవిద్ధాప్యమావాసాన్య ప్ర
 తిపన్తి శ్రితాచయా । తయోశ్చపితృకార్యమగ్రాహ్యకుతపకాలికీ ॥ * ఎవం కు
 తపకాలవ్యాప్తదర్శగ్రాహణస్తరణాన్నసాయంతనగ్రాహణమ్ ॥ ప్రచేతాః॥శ్లో॥
 న్యాతాంలెయదిమధ్యాహ్నచ్ఛాన్ధితత్రకథంభవత్ । తిథిక్షయేసినీవాలీ తిథి
 మ్మజ్జాకుహూమతా ॥ సామ్యేపిచకుహూర్జ్ణేయా వేదవేదాంగవేదిభిః ॥*

మధ్యాహ్నత్పరతఃకుహూఃసినీవాలీదతేస్యాతాంచేదపరాష్టాతిధిక్షయే సమేభ
 వెతాం యదితహాసినీవాలీగ్రాహ్యేత్యథః । కాష్టాజన్యాదివచనానుసారా
 దేవమేవాధాన్యమధానియః, స్పర్శతారతమ్యే పునరధికస్త్యేన గ్రాహ్యత్వని
 ణాయాత్ ॥ తదుక్తమ్ ‘తత్రాల్పత్వమహత్వాభ్యాంనిణయఃపితృకర్మణ
 ణి ॥’ ఇతి ‘యత్రాల్పస్పృశుస్యాత్’ ఇతిచ, అతః కృత్వాపరాష్టావాన్
 పిత్యే తదెకదేశవాన్పిత్యేవ్యయమెవనిణయఇతి । కాలాదశే సప్తకాధిక్య
 మనాద్యశ్యే క్షయేపూర్వదినగ్రహణంకేశ్చిదుక్తందురుక్తమేవ । ఉభయాపరా
 ష్టావాన్ప్రభావే కుతపకాలవాన్పినీగ్రాహ్యేత్యుక్తమ్ ‘క్లో ॥ భూతవిద్ధా
 ప్యమావాస్యాప్రతిపన్నిశ్రితాపివా । పిత్యేవకర్మణివిద్యద్భిగ్రాహ్యకుతప
 కానికి ॥’ ఇతిహరిశ్చాద్యైః ॥ ఏనమప్యపరాష్టాఃపితృశామితుత్పత్తిశిష్టావ
 రాష్టావపశ్చార్ధకతావ్యమ్ ॥ తథాజాబాలిః ॥ క్లో ॥ పూర్వాశ్లేచేదమావా
 స్యానావరాష్టాభవద్వది । ప్రతిపద్యపికతావ్యంశ్చార్ధంవేదవిదోవిదుః ॥ *॥
 ఇతి । అపరాష్టాద్వయవాన్పిత్యాధావే పూర్వదినంగ్రాహ్యమితిసపవామ్ ॥ క్లో ॥
 ప్రతిపద్యప్యమావాస్యానావరాష్టాగతాయది । పూర్వవిధైవకతావాన్పితృ
 కర్మణిసర్వదా ॥ * ఇతి, తత్కాత్యాననబోధాయనాదివిషయమ్ ॥ తథాచ
 బోధాయనః ॥ క్లో ॥ ఘటికే కాప్యమావాస్యానావరాష్టాగతాయది । భూత
 విధైవసాగ్రాహ్యదైవేపిత్యేవకర్మణి ॥ * కాత్యాననోఽపి ॥ క్లో ॥
 సినీవాల్యపరాష్టాచెద్యగావస్తంబశాఖనామ్ । సాయాహ్నాద్విత్రినాడీచేత్సా
 బోధాయనకాన్వయోః ॥ * తథాత్రైరేనోక్తమ్ ॥ క్లో ॥ చతుర్దశీదినాంతే
 తుచతుస్త్రిసుటికాయది । ఆమాఘాతేపికతావ్యంశ్చార్ధంవాజసనైభిః ॥ *
 అత్రశ్రిధరః ॥ క్లో ॥ సాతిధిస్త్రీముహూతాస్యాత్పూర్వకుస్తమయాద్యపేః
 వృద్ధావణ్నాడికాతత్రక్షయేతిసగ్రమేచతుః ॥ *

మూ—యోయస్యాంమియేత తస్యతస్యాంతిథావేవమాసికాద్వికకుర్యాత్

వ్యా—అత్రవ్యాసః ॥ క్లో ॥ మాసిపక్షేతిధిన్పుష్టయోయస్కి మియ
 తేహని । ప్రత్యబ్దంతుతథాభూతంక్షయాహంతస్యతద్విదుః ॥ * నారదః ॥
 క్లో ॥ యస్మిన్మాసిమృతిఃపక్షేయన్యయస్యాంతిథాభవత్ । తస్యామేవ తిథౌ కు
 ర్యాదాద్వికంమాసికంతథా ॥ * తతశ్చ మాసపక్షతిథిషన్యతరానన్వయేనత్ర

త్ర శ్రాద్ధం కార్యం మాసాదియ క్తస్యేనశ్రాద్ధకాలత్వాత్.

మూ—సంఘాతానుమృత్యాస్తిథిభేదేయథాతిథికుర్యాత్.

వ్యా—స్తృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ పరేద్యురనుయానేతుమృతాహస్తు యథాతి
థి । యస్యాంతిథౌమృతాభార్యాతస్యామేవాద్భికంచరేత్ ॥ పూర్వేద్యుర్వా ప
రేద్యుర్వాభతారంయానుగచ్ఛతి । తస్యాఃపతిదినేశ్రాద్ధంమృతాహస్తుయథాతి
థి ॥ * తిథిమనతిక్రమ్య మృతాహవీవాద్భికం కుర్యాదిత్యర్థః.

మూ—సారేమాసేకస్తితిథివ్యయసంభవే పరస్యామేన శ్రాద్ధం

కుర్యాత్తత్రసంక్రాంత్యుపరాగదాషే పూర్వస్యాంతతై

వంచేత్పరస్యామభయత్రాప్యేవంచేత్పరస్యామ్.

వ్యా—అత్రస్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ జన్మక్షేతీర్థక్షేత్రతానుభానియ
ద్యకమాసేతుపునర్భవాని । పునర్భవేషేవహిముఖ్యకంస్యా త్రాపిసంక్రాం
త్యుపరాగవజ్జమ్ ॥ తథా ॥ ఏకమాసి ద్వేతిథీచేత్పరస్యాత్పూర్వస్తస్మింతు
ర్యసంక్రాంతిదుష్టే । ద్వావపేవసంయుతౌచేత్పరసాన్విత్యర్వంచైవంచంద్ర
సూర్యోపరాగే ॥ * నను యద్వేకస్తిన్తాసేకైవ తిథిరత్యసందేహః, తిథి
ద్యయసంభవేపునర్నిరణాయి, క్వచిత్సౌమాసేమృతతిథ్యభావే కథమితిచేత్,
ఇత్థం, తత్రగతమృతతిథేరాద్భికాదిత్వాత్తదాదిపరిగణయ్య ద్వాదశమృతతిథి
మగతేషు ద్వాదశమాసాంతే యాతిథిస్తేనగ్రాహ్యే ‘ శ్లో ॥ ప్రత్యజ్ఞందావ
దశమాసికార్యాపిండక్రియాసులైః । ఇతి లఘుహరితస్తృతైః ‘ శ్లో ॥ సా
రేమాసితిథిర్హిచేచ్ఛాంద్యమాసస్తుగృహ్యతే । ఇతివచనాచ్ఛ. ఇదమాహ-

మూ—క్వచిత్సారేమాసితిథ్యభావే చాంద్యేతిథౌప్రత్యాద్భికంకు

ర్యాత్పూర్వతిథిగ్రహణవచనం చాంద్యవిషయమ్.

వ్యా—స్తృతిసంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ యస్తిన్తాసిద్విసక్షత్రతిథిర్వాసంభవే
ద్యది । శిశ్ర్యేపూర్వేతుకతేవ్యంజన్మక్షేమపరంతథా ॥ * శ్లో ॥ తిథిర్నక్ష
త్రమేకస్తిన్తాసిద్విదినభాగ్యది । తిథిఃపూర్వాతుకతేవ్యాజన్మసక్షత్రమంతతిః ।
॥ * ॥ శ్లో ॥ ఏకమాసే ద్వితిథిక్షేత్రేహ్యంత్యక్షేతీర్థక్షేత్రేమాచరేత్ । తథా
జన్మక్షేమపరం తిథిః పూర్వాతుకౌభనా ॥ * ॥ ఇత్యాదివచనమ్ ॥ ‘ శ్లో ॥
ఏకసంజ్ఞా యదా మాసౌ న్యాతాం సంవత్సరే క్వచిత్ । తత్రాద్యపిత్వకా

ర్యాణిదేవకార్యాణిచాత్తరే ' , మలమాసేతుతత్సృతమ్ ' , మలమాసేతు
తత్కార్యం నాన్యేషాంతుకథంచన ' ఇత్యాదిశాతాతపవదనైకాధ్యాన్తలమాస
మృతప్రత్యాభిక్విషయమితి మలమాసప్రకరణైస్తాభిన్నమర్థితమ్ | యదాన్వి
అధికమాసేతిభిన్నయసంభవేపి సారపక్షేమాసవ్యోక్తత్వేన దోషాభావాత్పూర్వ
ర్వ తిథిగ్రహణపరంతద్వచనజాతిమిత్వవిరోధః.

మూ—తదేవం సారచాంద్రమాసౌ శాస్త్రవిహితాయథాచారంగ్రహ్యా
వ్యా—జ్యోతిగణేశ్వరే || శ్లో || సారోమాసోవివాహః యజ్ఞాదాసావ
నస్తృతః | ఆద్దికేమాసికేదైన చాంద్రోమాసః ప్రశస్యతే ||*|| ఆత్మేయే||శ్లో
అభిషేకేతునాక్షత్రం సావనంవెతనాదిమ | పితృవ్యచాంద్రమసంశస్త్రం సారం
(పూ)స్తాతేత్వనిందితమ్ ||*|| గాగ్యః || శ్లో || అన్వష్టక్యంచపూర్వేద్యురష్ట
కామాయుగాదయః | మన్వాదయోక్షయాపంచమ్యాద్యాశ్చాంద్రే ప్రకీర్త
తాః || మాసికేచాద్దికేవస్త్రధాన్యస్వణాదివృద్ధిమ | భృత్యోపకల్పనాయాం
చ మాసాజ్ఞా సారసావనా ||*|| సంక్రమే || శ్లో || చాతుర్మాస్యాదిమన్వా
దిత్రిభీమేచయుగాదయః | చాంద్రమాసేమసంగ్రహ్యః ప్రత్యాభిక్విషంవి
నా ||*|| ఏవంతియోర్విహితత్వేపి || శ్లో || ' యేనాస్యపితరోయాతా యేన
యాతాఃపితామహః | తేనయాయాత్యతామగం తేనగచ్ఛన్నరిష్యతి || య
త్ర శాస్త్రగతిభిన్నా నర్వకమనుభారత | తస్మాత్కూలక్రమాయాతమా
చారుత్వాచరెద్బుధః || శిష్టాచారిః స్మృతిరేవేదస్త్రివిధంధమకలక్షణమ్ ' || ఇ
తిమనుసుమంతాద్దివదనైః పిత్రాదనియతాచారోగ్రహ్యః, తదభావే||శ్లో||
' ఆచారశ్చైస్ససాధూనా మాత్తనస్తుష్టిరెవచ ' | ఇతి మనుస్మృతేరాత్తనస్తు
ప్రావౌనృతరమాసోగ్రహ్యః | ద్యమిదేషుప్రాయశః || శ్లో || ' ఆద్దికంసా
రమాసేస్యాత్సంక్రాంతిరహితేతిథౌ | సారేమాసితిభిర్నస్యా చ్చాంద్రమాసే
స్తృతంభృగౌ ' | ఇతి వసిష్టాదివచననిచయైస్సారమాసవివాచారోద్భవ్యతే

మూ—తిథిజ్ఞానేమాసాజ్ఞానే మాఘమాఘాద్యోక్తవీక్ష్యానేమాసి
కాద్దికేకర్యాన్తాసజ్ఞానేతిథ్యజ్ఞానే తిస్యామావాస్యాయాం కృ
ష్ణే కాదశ్యాం దావదశ్యాం శ్రవణేవా కుర్వాద్యైవాదం తి
త్యం చైవం ఉభయాజ్ఞానే ప్రస్థానమాసజ్ఞానే తిథ్యజ్ఞానే పూర్వో

క్రతిధివ్యవస్థతమయాంప్రస్థానతిధిజ్ఞానే మాసాజ్ఞానే పూర్వో
క్తాన్యతరమాసే పక్షాజ్ఞానైక్యస్థపక్షే సర్వాజ్ఞానేమృతిశ్రవణా
హే తస్మానదశేసంస్కారాహేవాచర్యాత్

వ్యా—సర్వథాతిధివిచ్ఛేదా నకతకన్యఇత్సర్థః । తథామతీచిః । క్షోఃతి
ధిచ్ఛేదానకతకన్యో వినాశౌచంయదృచ్ఛయా । పిండంశ్చార్ధంచదాతవ్యం వి
చ్ఛిత్తింనైపకారయేత్ ॥ జ్ఞానినోఽజ్ఞానినోవాపిమూఖఃపండితీవమా । మృ
తాహంసమతిక్రమ్య చండాలఃకోటిజన్తసు ॥*॥ అత్ర బృహస్పతిః ॥క్షో॥
యదామాసానవిజ్ఞాతా విజ్ఞాతందినమేవతు । తదాహ్యషాఢకేమాసే, మాఘే
వాతద్దినంభవేత్ ॥ నజ్ఞాయేతమ్మతాహశ్చేత్వాప్రితేనంస్థితేనతి । మాసశ్చే
త్ప్రతివిజ్ఞాతస్తద్దశేసాస్త్రదాత్రికమ్ ॥*॥ మరీచిః ॥క్షోః! శ్రాద్ధవిఘ్నో స
ముత్పన్నై హ్యవిజ్ఞాతేమృతేఽహని । ఏకాదశ్యాంశుకతకన్యం కృష్ణపక్షేవిచ
క్షణైః ॥*॥ బృహస్పతిః ॥ క్షోః! దినమాసానవిజ్ఞాతా మరణస్యయదాతిధిః ।
ప్రస్థానమానదివసా గౌహ్యపూర్వోక్తయాదిశా ॥*॥ పూర్వోక్తయా- ప్ర
స్థానమాసజ్ఞానే తిథ్యజ్ఞానే తత్కుమారస్త్రాప్తదావదశీవాగాహ్య, మాసా
జ్ఞానేప్రస్థానతిధిజ్ఞానే మాఘషాఢయోరన్యతరస్థిత్తానఇత్యకరీత్యేత్యర్థః॥
యదామృతమాసోమృతతిధిః ప్రస్థానమాసః ప్రస్థానదినంచ నజ్ఞాయేతదా,
ప్రచితాః ॥వా॥ అపరిజ్ఞాతేఽమావాస్యాయాం శ్రవణదినే సంస్కారాహేవా॥
*॥ ఇతి ॥ ఆత్రేయ ॥ క్షోః! దావదశ్యాంశ్రవణాదర్శే దేశాంతరమృతిశ్చతా,
శ్రాద్ధందద్యాన్నభస్యస్యచతుదశ్యాంక్షతస్యచ ॥*॥ చంద్రికాయామ్ ॥ క్షోః ॥
మాసస్థిధిర్వాప్రస్థానదినంవాశ్రవణంనచేత్ । యస్థిధినేతుసంస్కారః క్ష
యాహస్తద్దినంభవేత్ ॥ *॥ శ్రవణంమృతిశ్రవణమ్.

మూ— డర్శోపరాగాదాస్మాత్వాత్పక్వవాసాః ప్రాణానాయ
మ్య ప్రాచీనావీతి సంకల్ప్య ‘ ఆయాతపితరః ’ ఇతిషిక్షా
నావాహ్య ‘ సకృదాచ్ఛిన్నమ్ ’ ఇతిదర్భానాసనాథానాస్తీ
ర్య సన్యంజానావద్యదక్షిణాముఖః పాణిభ్యాం పితృతిథేనవా
మాంగుష్ఠమూలనిహితైస్తిలైః పితౄదీంస్తర్షయేత్తతాఽవ
సానాఽజిమిమృతృజ్య ‘ ఊజకంవహంతిః ’ ఇత్యుదకంత్రోప

దక్షిణీకృత్య తృప్యతతృప్యత తృప్యతైతి త్రిరుదకాంజలిముత్స్సృ
జ్జోత్తాయ తృప్యధ్వమితి త్రిశుక్తావ , సమోవశి తరోరసాయ
ఇతి పితౄణామపతిష్ఠతే తతస్సానవస్త్రం చతుగుణీకృత్య యే
కచేతి మంత్రేణసదశ, తీరెనీవీతీ నిస్పీడయేత్ , పితృవంశ్యా
మాతృవంశ్యామేచాన్యేమ త్తడదకమహాంతి తాన్ స్వధాన
మస్తగ్భయామీత్యవసానాంజలిః , ఇత్యుక్తం సప్తత విబహిషి
నోదకేన పాత్రేనైకపాణినానాద్రావానానాస్యహస్త దత్తైస్తి
లేర్నాన్యత్ర నిక్షిప్తైర్నాక్షతయైక్తైస్తర్పయేత్ యద్యశక్తోగ్ను
హేతర్పయేత్సాత్రా ద్వాజలమాదాయశుభేపాత్రాంతరేతర్ప
యేత్తదా పాత్రజలమతిలాక్ పక్షిప్య వ్యామిశ్రేస్తిలేస్తర్ప
యేదత్ర మృన్మయం పాత్రం వజ్రయేత్తైజసం ప్రశస్యతేతదభా
వే జలపూజేగజేవాతర్పయేత్ కాత్యాయనస్తు , సవ్యా
నాన్వరభేనపాణినాతర్పయేత్తిలాభావేసువజ్రేన దత్తైర్నాన్య
త్రాశువిష్టలందర్భహీనంవాయథాకామమపుతర్పయేత్తిలగ్రహ
జేతజన్యంగుప్తయోగంవజ్రయేత్సరాక్షసీముద్రా ఉక్తంచ
తజన్యంగుప్తయోగ్యైరాక్షసీముద్రికాభవేత్ । రాక్షస్సా
ముద్రాయాముక్తం తత్త్రాయందుశిరంభవేత్ । దక్షిణాంగుష్ఠేనై
వాంజరౌతిలాక్క్షిపేత్ ,

వ్యా—అత్రకర్మాత్సంవాదవచనాన్యచ్యవంతైఃయోగయాజ్ఞాఫల్యైః ॥ శ్లో॥
ఆవాహ్యపూర్వవస్తంత్రైరాస్తీగృచకుశాంశ్చుభాన్ । గౌత్రనామస్వధాకా
రైస్తర్పయేదమపూర్వశః ॥ * ॥ ఆయాతపితరః , ఇతిపితౄణానావాహ్య , స
కృదాచ్ఛిన్నమ్ , ఇతిదర్శనాననాథానాస్తీగృతేమవశ్యిగౌత్రావిష్టుశ
మణః పితౄణాంస్వధానమస్తర్పయామీతితర్పయేదీత్యర్థః । చంద్రికాయాం
॥ శ్లో॥ సన్యంజామతతాన్వాచ్యపాణిభ్యాదక్షిణౌముఖః । తల్లింగైస్తర్పయేన్నం
త్రైస్సర్వాపితృగణాన్స్తథా ॥ * ॥ మంత్రానాహ ॥ శ్లో ॥ ఉదీరతామం
గిరస ఆయంత్యిత్సూర్జమిత్యపి । పితృభ్యఇతియేచేహ మధువాతాఇతిత్యృచమ్
పితౄణాభ్యాంకా ప్రసించేదైవజపేన్దంత్యాం యథాకర్మమ్ । తృప్యధ్వమి

తచత్రిరై వ్రతతః ప్రాంజలి రాసతః ॥ సమోవఇతిజప్తాన్వైతతామాతామహానహి
 తర్పయేదాన్మౌనాన్సార్ధంపరమంధర్మమాస్థితః । గోత్రీనామస్వధాకారైస్తర్పయే
 దనుపూర్వతః ॥*॥ ఇతి ఉద్దిరితామవరఉత్పరానః అంగిరసానఃపితరః ఆయం
 తునఃపితరః ' ఇతి త్రిభిస్త్రీనుదకాంజలీక పితృభ్యోదత్వా ' ఉర్జాంవహం
 తీ ' పితృభ్యస్స వధావిభ్యః యోచేహపితరః ' ఇతి త్రిభిస్త్రీనుదకాంజలీక పి
 తామహేభ్యోదత్వా ' మధువాతా ' ఇతిత్యుచేన ఏకైకమంత్రాంతే త్రినుద
 కాంజలీక ప్రపితామహేభ్యోదత్వా తతా మాతృపితామహీ పృపితామహీ
 భ్యస్సన్వధా నమస్తర్పయామీతి పృత్యేకం త్రినుదకాంజలీనుత్పజ్య మా
 తామహాద్ధిన్నిత్యాదిసత్వైమంత్రైః ॥ కృమా తర్పయేత్ తతా మాతామహ్యాదీ
 ర్నాత్మవత్తర్పయిత్వాస్త్రాయత్యవ్యధ్యమితితిరుచ్చార్య ప్రాంజలి రాసతస్సక
 ' సమోవఃపితరోసాయ, ఇతిమంత్రమ్ ' వసిష్ఠోభూయాసం ' ఇత్యంతంజప్తాన్వ
 యధాసుఖం గచ్ఛతేత్సుచ్చార్చ్యోద్వాసయేత్ । హరితః ॥ శ్లో॥ వసిత్వావస
 సంశుష్కం స్థలః సీరాజబహిషి । విశిష్టస్తర్పణంతుర్యా త్సర్వాకపితృగ
 తాంస్తథా ॥*॥ గోవిలః ॥ శ్లో॥ నొదకెమ సహతేమ సకుర్యాదెకపాణినా
 నొపతివ్రతిత్రాయం యన్నభూమా పదీయతే ॥ పాత్రాచ్ఛాజలమాదాయ శు
 భేపాత్రాంతరెక్షిపేత్ । జలపూజైఃకథవాగతే సస్థలెతువిబహిషి ॥*॥
 తిలదర్భాభావెమరీది ॥ శ్లో॥ తిలానామవ్యభావేతు సువణరజతాన్వితమ్ । త
 దభావేనిషించేత్తు దగ్ధమాతేణవాపునః ॥ యత్రాశుచిస్థలంవాస్యా దుదకేదెవ
 తాఃపితౄకా । తర్పయేత్తుయథాకామ మపునర్వంప్రతిష్ఠితమ్ ॥*॥ దశాదౌ
 నిషిద్ధనారాది సంభవేపి తిలై రెవతర్పయేదిత్యాహమరీది ॥ శ్లో॥ ఉపరాగేపి
 తుశ్శ్చార్ధై పాలైఃకూమాయాంచసంక్రమే । నిషిద్ధేపిహినర్వత్ర తిలైస్తర్పణమా
 చరేత్ । తిథివారసమాయోగ నిషిద్ధోయఉదాహృతః । ఋషిభిస్తర్పణనిత్యే
 నైమిత్తైనతూధ్యతే ॥*॥ భరవాన్జః ॥ శ్లో॥ గంధపుష్పక్షతతిలైస్సాధం త
 ర్పణముత్తమమ్ । దేవాకబ్రహ్మఋషీంశ్చైవ తర్పయేదక్షతోదక్షేః॥పితౄకా
 సాక్షాత్తిలైరేవ తర్పయేద్దివిజసత్తమః ॥*॥ అవధారణనాక్షతాదినిషేధః ॥ మరీ
 చిః ॥ శ్లో ॥ ముక్తహస్తేనదాతవ్యం నముద్యాంతత్రదశయేత్ । వామ
 హస్తేతిలాగ్రహ్య ముక్తహస్తస్తుదక్షిణః ॥

అత్ర విష్ణుపురాణ పితృతర్పణాంతే కామతర్పణం సంక్షేపతర్పణంచోక్తమ్॥
 శ్లో॥ యేబాంధవాఽబాంధవాశ్చ యేన్యజన్తన్బాంధవాః । తే తృప్తిమఖలా
 యాంతు యశ్చాస్తత్రోఽభివాచ్ఛతి॥ యత్ర కష్టచనసంస్థానాంక్షుత్త్యహో
 పహతాత్తనామ్ । తేషాంహిదత్రమక్షయ్యమిదమస్తుతిలాదకమ్ ॥ యేమత్కు
 లేలు ప్రపిండాఃపుత్రపారవివర్జితాః । తేషాంహిదత్రమక్షయ్యమిదమస్తుతి
 లాదకమ్ ॥ అభిహ్నాస్తంబసర్వంతంజగత్ప్రప్యతివీతిమృగ్ ॥ క్షిపేత్ప్రయోంజ
 లింశ్రీంస్తు కుర్వత్సంక్షేపతర్పణమ్ ॥ * ఆవసానాంజలిమాహకాత్యాయనః ॥
 వా ॥ పితృవంశ్యామాత్మవంశ్యా యేచాన్యేమత్తడకమహాంతి తాన్ సప్తధా
 నమస్తర్పయామిత్యనసానాంజలిః ॥ * ఇతి ॥ అత్ర పక్షే పితృతర్పణాంతే కా
 మోదకమవసానాంజలించదత్వా ‘నమోవఃపితరః’ ఇతిపితౄనామపత్తితే ॥ ఉ
 ద్భృతజలతర్పణమరీచిః ॥ శ్లో॥ యద్యుద్భృతంనిసింశెత్తుతిలాన్ సమ్మిశ్రియేజ్జ
 లైః । అతోఽన్యథాతుసవ్యేన తిలాగ్రాహ్యవిచక్షణైః ॥ * అతోఽన్యథా -
 స్థావరౌదకే అనుద్భృతైశ్చ ॥ శ్లో॥ తిలైరుగుప్తమూలస్తేర్నాన్యదలైః
 క్వచిత్స్థితైః । పితృతీర్థేనపిత్రాదీంస్తర్పయేత్పిశ్చుదిక్షుఖః ॥ * క్వచిత్ స్థి
 తైః వామాంగుప్తమూలవ్యతిరిక్తైః పాత్రశిలాదానిక్షిప్తైః, ‘వామహస్తే తిలా
 గ్రాహ్యః’ ఇతినియమాత్ ॥ శ్రివిష్ణుపురాణే ॥ శ్లో॥ తిలై స్సప్తాష్టభిర్వా
 పి సమవేతాన్ జలాంజలిన్ ॥ భక్తిసమ్రస్సముద్దిశ్యభువ్యస్తాకంపగదాన్యతి ॥ *

తర్పణకాలవ్యవస్థామాహ—

మూ—దశైతర్పణంపూర్వం తతశ్శాన్ధం ప్రత్యాఖ్యైకేతు పరే
 ద్యుః ప్రాతః మహాలయే తస్మిన్నైవాహ్నిశ్యాద్ధాత్పరంతర్ప
 ణం తీర్థోపరాగాదౌ సువర్ణాశ్వాద్ధై శ్యాద్ధానంతరం తర్ప
 ణం సపిండికరణబోడశశ్వాద్ధైషు ద్రవ్యద్యాహ్మణసంపత్తిగ్రీతి
 శ్యాద్ధేషుచ నతర్పణంభవతి

వ్యా—కాష్టాజనిః ॥ శ్లో॥ దశైస్సాత్వాపిపితృభ్యస్తుదద్యాత్కృష్టతిలా
 దకమ్ । అన్నంచవిధిపద్దద్యాత్సంతతిస్తేనవధాతే ॥ విజ్ఞానైశ్వరీయే॥ శ్లో॥ సని
 ర్వపతియశ్శాన్ధం ప్రమీతపితృకోద్విజః । ఇందుక్షయేమాసి మాసిప్రాయశ్చి
 త్తీయతేనరః ॥ పరేద్యుశ్శాన్ధకృన్త్యోయోనతర్పయతేపితౄన్ ॥ (ప్రా)

తస్మాన్ న త్యాగితి తైర్ద్యుక్తం శాపందత్వాన్యజంతితి ॥ * స్త్రోతృధానారాదా ॥
 క్లా ॥ తిలోదకంతుపూర్వంస్యాదామశాద్భుతతశ్చరత్ । ప్రత్యాబ్ధికేమాసి
 కేచ పరహనితిలోదకమ్ ॥ * మాసిః-మాసికార్యమితివిహితమ్ ॥ * క్లా ॥
 మహాలయో నవర్ణశ్చాద్ధై శ్చాద్ధంకృత్వాతిలోదకమ్ । కుర్యాత్తీర్థోపరాగా
 దా శ్చాద్ధంకృత్వాతిలోదకమ్ ॥ * ఆదిశబ్దాద్దేశవిప్లవాదివిహితామశ్చాద్ధసంగ్ర
 హః ॥ క్లా ॥ దృశ్యవ్యాప్తానంగపత్రోప్రీతిశ్చాద్ధానుమాసికే । సంవత్సరవిమో
 కేచనకుర్యాత్తీలతర్పణమ్ ॥ * సంవత్సరవిమోకః-సపిండికరణం, తతాసహచ
 ర్యాదత్యానుమాసికం యోడశశ్చాద్ధాని, ఉక్తార్థసంగ్రహమాహ—

మూ' క్లా ॥ న్వధానమస్తర్పయామి త్యేకైకం త్రిస్తిలోదకైః । పి
 తృణమాతామహం న్నాత్వాసస్త్రీకాం స్తర్పయెత్గ్రామాత్
 ఇతి విష్ణుః.

— పితృదశఃఖండః —

అత్ర నారాయణబలిమనెక ప్రకారమామృత త్రయహం ప్రామాణ్య
 కవిజ్ఞానేశ్వరోక్తం తత్ప్రకారం తావదాహ—

మూ—అథాతానారాయణబలిమమృతౌ, కృచ్ఛాచరణపూ
 ర్వకం నారాయణబలింకృత్వా తతఃపేద్యదైహికంకుర్యాత్ ।
 అత్యశుక్లైకాదశ్యాం సాయంవిష్ణుం విధివదభ్యర్చ్య ప్రాణా
 నాయమ్య ప్రాచీనాపితృముష్య పేతీతస్య నారాయణబలిం
 కరిష్యేఇతిసంకల్ప్య విష్ణుసన్నిధౌ దక్షిణాగ్రాదర్భాక సం
 స్తీర్య తేషు మాజయతాం మమప్రేతగత్యహోమాజయితాన్
 మధుమృతాప్లుతాన్ తిలమిశ్రాదశపిండాన్ సన్యంజానాన్
 చ్య దక్షిణాముఖోఽముకగోత్రాయాముకశర్మణః ప్రేతా
 యై తగపిండందదామీత్యముకగోత్రాముకశర్మణః ప్రేతైతం
 పిండముపతిష్ఠేతివా పితృతీర్థేనదక్షిణాపవగాణ్ క్రమాద్ద
 త్వా గంధాదిభిరభ్యర్చ్య భక్ష్యభోజ్యఫలానిచదత్వా పూర్వవ
 స్థాజయితాన్ నద్యంభసిపిండాన్ ప్రక్షిపెదత్రయత్కించ
 త్క్రియమాణం విష్ణుం బుద్ధౌ సమాధాయ నమోవిష్ణవేవశ్యే
 వ సర్వం కుర్యాదథ రాత్రౌ చతుర్షడక్షావావిపానముష్య

తాదక్షిణాప్రాసీంరఖాంస్ఫేయోల్లిఖోద రాత్రీన్ద్రే జన్తై
 రహక్ష్య దర్భానాస్తీర్య ప్రాచీనావీతీ నవ్యంజానావ్యదక్షి
 ణాముఖోరఖాయామాస్తీణామ దర్భేషు పంచస్థానైషు తూ
 స్తీమపాదతైవ్రతతై విష్టోపతతై బ్రహ్మన్నైతతై శివైతతైసపరి
 వారయమెతివిష్టవే బ్రహ్మణశివాయసపరివారాయ యమాయ
 చవతురశిపిండాక్ క్రమాద్దత్వాఽముకగోత్రాయాముకశర్మ
 ణై ప్రితాయ నమోవిష్టవఇతిపంచమంపిండందత్వా పూర్వవద
 పోమాజన్యైదధామృతాపిధానమసీతి విప్రానాచమయ్య శు
 ధానాచాంతాక్ విప్రాక్ భుక్తిదక్షిణాభిర్ఘ్నంతామ్యోవచా
 రానుక్త్వా విప్రహస్తేషు క్రమాత్తిలోదకంబద్యాత్తైతు తత్తి
 లోదకమముష్టే ప్రితాయై తత్తిలోదకమస్త్వితి భూమాద
 ద్యురధైతాక్ ప్రితస్యసుగతింప్రాథ్యక్ విస్మజ్యాసీమాంత
 మనువ్రజ్య వ్రదక్షిణహూవృత్యాగత్య పుణ్యహంవాచయిత్వై
 త్పై స్పహభుంజేత, ఆయం ప్రకారోవిష్టాక్తో విజ్ఞానేశ్వరేణా
 ద్యృత్య లిఖత్యేబాధాయనేవిస్తరిః, శౌనకీయేవిశేషః అత్యశ్లేషా
 కాభవతః శ్లో ॥ నారాయణబలిః కార్యోలోక గహాభయా
 న్మరైః । తదాతేషాంభవేచ్ఛాచు నాన్యథేత్యబ్రవీన్నయః ॥
 తముద్దిశ్యబలిః కార్యో దత్తాహిమరితావహః । మంత్రీసంస్కా
 రహీనంతు సుగతింప్రాప్తయిష్యతి ॥ ౩ ఇతినారదః ॥

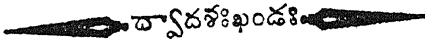
వ్యా—ప్ర యోగస్ససప్తః ॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ వా ॥ నారాయణ
 బలిశ్చైత్థంకతవ్యః కన్యాంచిచ్ఛుక్లే కాదశ్యాం విష్ణుంవైవస్వతంయమం య
 థావదభ్యర్చ్య తత్సమీపే మధుఘృతాప్లుతాం స్త్రీలమిశ్యాక్ దశపిండాక్ విష్ణు
 రూపేణ ప్రేతమనుస్తరక్ ప్రేతనామగోత్రే ఉచ్ఛర్య దక్షిణాగ్రేషు దర్భే
 షు దక్షిణాముఖోదత్వా గుధాదిభిరభ్యర్చ్య పిండప్రవాహణాంతంకృత్వా స
 ద్యాంపృక్షిపేన్నవత్పాద్యదిభ్యోదద్యాత్తతస్తస్యామేవ రాశ్శ్రావ్యమయగ్తాక్
 బ్రాహ్మణానామంత్ర్య ఉపాపితహోవభూతే మధ్యాహ్నే విష్టోరారాధనం
 కృత్వైకోద్దిష్టవిధినాబ్రాహ్మణపాదప్రక్షాళనాది తృప్తిప్రశ్నాంతంకృత్వా పిండ

పెత్తయజ్ఞావృతాల్లేఖనాద్యవనె జనాంతం తూష్టింకృత్వా విష్ణువేదాంతాణామ
య పరివారసహితాయయమాయచ చతురసింహాక్షదత్తా నామగోత్రసహి
తం పెరితంసంస్తృత్య విష్ణోర్నామసంకీర్త్య పంచమంపిండందద్యాత్తతావి
ప్రానాచార్యాద్దక్షిణాభిప్రాషయత్వా తన్మధ్యేచైకం గుణవత్తమం పెరితబు
ద్ధ్యాసంస్తరక్ష గోధూహిరణ్యాదిభిరతిశయేనసంతాప్య తతఃపరిత్రపాణిభిర్వి
ప్రేరితైః పెరితాయ తిలాదిసహితముదకం దాపయిత్వా స్వజనేస్సాధకం ఘంజిత
తతస్సర్వమాధ్వదేహికంకుర్యాత్ । నారాయణబలిస్వరూపంచ వైష్ణవేపున్య
క్తమ్, యథా—శ్లో ॥ ఏకాదశింసమాసాద్యశుక్లవక్షస్యవైతిధిమ్ । విష్ణుంసమ
ర్చయేద్దైవం యమంచైవస్వతంతథా ॥ దశపిండాక్షఘృతాభ్యక్తాక్షదశ్భేషు మ
ధుసంయుతాక్ష । తిలమిశ్రాక్షపదద్యాదైస్సంయతోదక్షిణాముఖః ॥ విష్ణుం
బుద్ధాసమాసాద్యనద్యంభసితతఃక్షిపేత్ । నామగోత్రగ్రహంతత్ర పుష్కైర
భ్యర్చనంతథా ॥ ధూపదీపప్రదానంచభక్ష్యంభోజ్యంతతఃపరమ్ ॥ ఏవంత్ర
యేతవిప్రాన్వైపంచసప్తసహపివా ॥ విద్యాతపస్సమృద్ధాన్వైషకులౌత్పన్నాక్ష
సమాహితాక్ష । చతురోవాఽథవావిప్రాక్షపడష్టావానిమంత్రయేత్ ॥ ఆసరే
ఽహనిసంప్రాప్తైవధ్యాహ్నాసముపాషితిః । విష్ణోరభ్యర్చనంకృత్వా విప్రాం
స్తానుపవేశయేత్ ॥ ఉదజ్ఞుభాన్యథాజ్యేష్ఠంపెరితయావమనుస్తరక్ష । ఏనోనిచే
శ్యవిష్ణోవైసర్వంకుర్యాదతంద్రితిః ॥ ఆవాహనాదియత్ప్రకృతందైవపూర్వంత
దాచరేత్ । తృప్తాక్షాత్సాతతావిప్రాక్షత్ప్రింపుష్టావయథావిధి । హవిష్మ
వ్యంజనేనైవ తిలసహితేనచ । పంచపిండాప్రదద్యాచ్చ దైవయావమను
స్తరక్ష ॥ ప్రథమంవిష్ణవేనద్యా ద్భుక్తిజ్ఞాదశివాయచ । యమాయసానుచా
రాయ చతుర్థంపిండముత్పృజేత్ ॥ మృతంసంకీర్త్యమనసాగోత్రపూర్వం
తతఃపరమ్ । విష్ణోర్నామగృహితైవ పంచమంపిండముత్క్షిపేత్ ॥ విప్రా
చమ్య విధివద్దక్షిణాభిస్సమర్చయేత్ । ఏకంవృద్ధతమంవిప్రం హిరణ్యేనసమర్చ
యేత్ ॥ గవావస్తే గోధూమ్యాచ పెరితంతమనసాస్తరక్ష । తతస్త్రిలాంభోవి
ప్రాస్తృ హస్తేదక్షిణమవిన్వితైః ॥ క్షిపేయగోత్రపూర్వంతు నామబుద్ధానివే
శ్యచ । హవిగంధతిలాంభస్తృ తస్తేదమ్యస్సమాహితాః ॥ మిత్రభృత్యజనే
స్సాధకం పశ్చాద్భుంజితవాగ్యతః ॥ ఏవంవిష్ణుమతేష్ఠిత్యామోదద్యాదాత్తఘా

తినే । సముద్ధరతితంత్రం నాత్ర కార్యావిచారణా ॥౩॥ ఇతి । బోధాయనీ
యే ॥వా॥ అథాతానారాయణం వ్యాఖ్యాస్యామోదక్షిణా త్రరాయణయో ర
వరపక్షస్య ద్వాదశ్యాం కియతే పూర్వేద్యుద్వాదశషద్వాద్యాహ్లాణాన్నిమ
న్త్రయితే యోనిగోత్రశ్రుతవృత్తసంపన్నానథావరెద్యుదేనగృహే నదీతరె
వాగ్ని ముపసమాధాయ సంపరిస్తీర్వప్రణీతాభ్యంకృత్వాహోత్రాయా శ్రేణా
గ్నిం దైవతమావాహయతి పురుషసూక్తే ద్వే ఋచౌజపితాన్వ్యాహృతిభిరదే
వతా మావాహయత్యుధైసం స్నాపయతి పురుషసూక్తేనాధైసం గంధపుష్పధూ
పదీపైరష్టాక్షరేణార్చయిత్వాన్వేద్యిస్తర్పయతి కేశవంతర్పయామితి ద్వాదశనా
మభిఃపరిధానప్రభృత్యాగ్నిముఖంకృత్వావకవం జహోతి ' విష్ణోర్ముకమ్ ' ఇ
తి పురోఽనువాక్యావసూచ్య ' పరోమాత్రయా ' ఇతి యాజ్ఞయాజహో
త్యథాజ్ఞాహుతీ రుపజహోతి కేశవాయస్వాహేత్యేతైరేవ గుడపాయసఘృత
మిశ్రమన్నం నివేదయతి ' దేవస్యత్వానవితూః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం
పూష్టోహస్తాభ్యాం విష్ణవేమహాపురుషాయ హవిర్నివేదయామి ' ఇతినమ్ర
వ్యాహృతిభిస్సాన్వహోకారణజపతివ్యాహృతిభిరేవాచమనీయ మథబ్రాహ్మణా
నామూయ సదర్భోపకృతైష్యావసేషా పవేశ్యాత్రై నాన్వస్త్ర గంధధూపదిపమా
న్త్రైరభ్యర్చాప్రథాభ్యనుజ్ఞాతస్తిలమిశ్రం హవిస్సముదాయత్యహస్తేన జహోతి
' పితృభ్యసన్విధానమో నారాయణాయస్వాహా ' ఇత్యాదివతుర్వింశతి మం
త్రానూహ్య ' అగ్నయేకవ్యవాహనాయస్సిష్టకృతైస్సధానమోనారాయణాయ
స్వాహా, ఇతి, అథబ్రాహ్మణానన్నేన పరితాప్యతేషాంయథాశక్తిక్షిణాఽదద్యా
త్పృథక్క్షిణీకృత్య శేషమనుజ్ఞాప్య దక్షిణేనాగ్నిం ప్రాగగ్రాక్షదర్భానంస్తీ
ర్య తేషుబలిందదాతి విశ్వేభ్యోదేవేభ్యోనమః సాధ్వేభ్యోదేవేభ్యోనమః సు
ర్వాభ్యో దేవతాభ్యోనమః విష్ణవేనమః నారాయణాయనమః సహస్రశీషా
యనమః యజ్ఞాత్తనెనమః యజ్ఞపురుషాయనమః జ్ఞానాయనమః సర్వేశ్వరాయ
నమః ఇతి సిష్టకృత్ప్రభృతి సిద్ధమాధేనువరప్రదానాశ్చిరాన్వే పితౄణా నమ
ధిగచ్ఛతి బ్రహ్మలోకేమహీయత ఇత్యాహభగవాన్ బోధాయనః॥౩॥ అస్మిన్
ఖండే పాఠపుస్తక మదర్శనాదర్థక్రమస్య బలీయస్తావదావ్యఖ్యానానుసారే
నెకగ్రంథపర్యాలోచనయానుక్రమోఽస్థాభిరుక్తః । అథదేవగృహే పదీతరే

వా విప్రానాహూయ నారాయణబలిం కరిష్యే ఇతి సకల్వ్య కేశవాద్యధై కృ
 మాద్వాదశ షడ్వానిపాక్ నృత్యానసాయం తద్దినం త్రైస్వహోపాష్య శ్వాఘా
 తెపూర్వవద్విప్రాన్నిమంత్ర్యకుండేషు విప్రాఘ్నేప్రత్యక్ష కృతశాంబూలాదీ
 ని దత్త్వాఽభ్యజ్య స్నాపయి శ్వాఽఽగతేషు లౌకికాగ్ని ముషసమాధాయ సం
 పరిస్తీచ్య పాత్రసంసాదనాదికృత్యాన్వణీతాః ప్రిణీయో త్తరణాగ్ని మగ్రేవాదే
 నం నారాయణనిధాయాఘ్నాది పరికల్ప్య సహస్రశీషేతి ద్వేయుచౌజ
 పిత్యా ఓంభూః పురుషమావాహయామీతి సప్తవ్యాహృతిభిఃప్రత్యేకం పురుష
 మావాహ్నాఘ్నాది దత్త్వా పురుషసూక్తేన దేవమభిషేచ్య జస్త్రాప్రవీతాచమ
 న గంధపుష్పఘృతపదీపోపచారాక్ కృత్యాఽగ్నేదక్షిణతో బ్రాహ్మణనిధానా
 దిపృతిపద్యాగ్నిముఖాలే ౨ విష్ణోర్ముకం పిర్యాణిప్రవౌచంయఃపాథివానిని
 మమెరజాసియోతిసగ్రాభాయదుత్తరం సధస్థం విదకృమాణస్తే గ్రధోరుగాయః ౩
 ఇతి పునానవాక్యామనూచ్య ౪ పరోమాత్రయాతనువామృధాన నశేమహితస్య
 మన్వశ్శునంతి ఉభతేవిద్ధరజసీపుథివ్యా విష్ణోదేవత్వం పరమస్యవిప్నై సావి
 హా ౫ ఇత్యన్వేనపృత్యా కేశవాయస్వాహేత్యాదిభి ద్వాదశతాజ్ఞాహుతిహుతా
 త్యా కేశవాదీనుదకాంజలిభి స్తర్పయిత్యా తైరేవాష్టాక్షరేణార్చయిత్యా దేవం
 వివిధవ్యంజనఘృతగుడసహితం సశర్కరం సఫలం పాయసాన్నంనివేద్యాచమ
 న తాంబూలాదిదత్త్వా ఓంభూ స్తర్పయామీతి సప్తవ్యాహృతిభి స్తర్పయిత్యాస్తు
 త్యా కేశవాదీక్ పూర్వనన్వృత్యాగౌమయేహోపలిప్తేష్వర్షి తేషుకుండేషు లైషాం
 పాదౌ పూర్వసప్త త్రైతాశ్చోదహ్యాచమయ్యఉదద్దుఖానాస నేషాపతేత్యగంధపు
 ష్పవాసోగులీయకకుండలాద్యై రలంకృత్యానుజ్ఞాపాప్రజ్యతిలమిశ్రంహవిరిడా
 పా తెగ్నిధాయపిత్తభ్యఃపితామహేభ్యఃప్రపితామహేభ్యోమాతృభ్యఃపితామహీ
 భ్యఃప్రపితామహీభ్యోమాతామహేభ్యోమాతుఃపితామహేభ్యోమాతుఃప్రపితా
 మహేభ్యో మాతామహీభ్యోమాతుఃపితామహీభ్యోమాతుఃప్రపితామహీభ్యః
 చార్యేభ్య ఆదాభ్యపత్నీభ్యోగురుభ్యోగురుపత్నీభ్యః సఖిభ్యస్సఖిపత్నీభ్యోరా
 జభ్యో రాజపత్నీభ్యోఽమాత్యేభ్యోఽమాత్యుపత్నీభ్యస్స ర్షేభ్యస్స రాష్ట్రభ్యః
 ప్రతిమంత్రం న్వధానమోనారాయణాయ స్వాహేత్యనుషజ్య చతుర్వింశత్యా
 హుతిహుతేనాచాయహుత్యా అగ్నయేకవ్యవాహనాయ సిన్ధుకృతేనవీధాన

మోనారాయణాయస్వామేతి స్విష్టకృతంచహుత్వాహుతశేషంపాతేమప్రదా
య కేశవాదీప్యథిపీతేపాతృమితి దేవతీదైనావసర్గయిత్యావోవిష్టుమహా
ద్యుతమ్ ఇతిజపిత్యాధుంజానాప్రాణనిష్టఇత్యాదిభిఃప్రసమీక్ష్యయథాసు
ఖంజషభ్యమితుప్రచారానుక్తాఽఽచాంతేమవిశ్వేభ్యాదేవేభ్యానమఃసాధ్యే
భ్యాదేవేభ్యానమఃసర్వేభ్యాదేవేభ్యానమఃసర్వాభ్యాదేవతాభ్యానమఃవిష్ట
వేనమః నారాయణాయనమః సహస్రశీమాయనమఃబ్రహ్మణాయనమఃయజ్ఞా
త్తనైనమః యజ్ఞపురుషాయనమః జ్ఞానాయనమః సర్వాత్తనేనమఇతి కేశవాది
భ్యఃక్రమేణ ధుక్షిదక్షిణాంతత్వా ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్యతా విసృజ్యదేవస
న్నిధౌ దక్షిణేనాగ్నిం దర్భా చతుర్థాసంస్తీర్య తేమదర్భేషు సకృత్సక్తు
త్తూష్ణీమవోదత్త్వా పితృభ్యస్సప్తధానమోనారాయణాయేత్యాదిభిశ్చ తుర్వింశతి
భిరెకైకస్యాం దర్భసజ్జాషట్షట్పదం క్రమేణచతుర్వింశతి బలీ దత్త్వా
పూర్వవదపానీనియజయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతంకృత్వా ప్రణీతావోక్ష
ణం బ్రహ్మేదావసనం వస్త్రసూషణాదిభిరాచార్యంపూజయేదితి । శౌనకీయ
ప్రకారస్తుసన్యాసివిషయేపుథగేవ వక్ష్యతే । అఖండాదర్శే ॥ శ్లో ॥ దేవదేవ
స్సభవనే విష్ణోర్మద్యామథాపివా । తీర్థేవాపావనేవిద్వాత్ శుచిర్భూత్వా
సమాహితః । ద్వాదశద్యౌష్మాణా ప్షడ్వాప్యశక్తాతు నిమంత్రయేత్ ॥*॥ శ్రీధ
రీయేచ ॥ శో ॥ ద్వాదశ్యాంశ్రవణేవాపి పంచమ్యాంపర్వణోరపి । పంచమింస
ర్పదష్టస్య నారాయణబలౌపితుః ॥*॥ ఏవంతిథివిధానంయతివ్యతిరిక్తవిషయమ్
తస్యతు సపిండీకరణస్థానీయత్వాద్యతేర్నారాయణబలిద్వాదశాహవీన కా
ర్యః । అత్రశౌనకః ॥ శ్లో ॥ యతినాంయోగినాంప్రైవమన్యేషాంమోక్షకాంక్షిణాం
పుణ్యపాపక్షయాథాయ ద్వాదశేఽహనికారయేత్ ॥*॥

ద్వాదశఃఖండః

ఇతి శ్రీమద్వేంకటనాథస్య సరస్వతీవల్లభాపరనామధేయస్య

పైదికసార్వభౌమస్యకృతిషు పితృమేధసారసహిత

వ్యాఖ్యానే సుధీవిలూచనె చతుర్థఃపటలః

నను ప్రాతిస్వికశుభాశుభకర్మవశేన స్వగౌరవరకతానాం మను
 ఘ్యేణాం పుత్రాదిభిరదృతైరన్నపానాదిభిస్తృప్త్యసంభవాత్సంభవేపి స్వయం
 మాత్మనామప్యసిశానాఃకథం స్వగౌరవిఫలం పయిచ్చంతి పితరగతిచేన్నైవం
 విజ్ఞానేశ్వరణైవమేవాశంక్యపరిహృతత్వాత్ । తథాహి॥ శ్లో ॥ వసురుద్రాది
 తిసుతాః పితరశ్శ్రాద్ధదేవతాః । ప్రీణయంతిమనుష్యాణాం పితృహృచ్చాగ్ధేనత
 ర్పితాః ॥ ఆయుఃప్రజాంధనంవిద్యాంస్వగౌరవంమోక్షంసుఖానిచ । పయిచ్చంతి
 తథారాజ్యం ప్రీతాన్మృతాంపితామహః ॥ * నహ్యత్రదేవదత్తాదయఏవ శ్రాద్ధ
 కర్మణి సంప్రదానఘాతాః పితృదిశద్వైరుచ్యంతే కింత్యధిష్ఠాత్మవస్వాదిదేవ
 తాసహితావసయథాదేవదత్తాదిశద్వైర్గుళరీరమాత్రంనాప్యాత్మమాత్రంకింతు
 శరీరవిష్టా ఆత్మనడచ్యంతే, ఏవమధిష్ఠాత్మ దేవతాసహితావసదేవదత్తాదయఃపి
 త్రాదిశద్వైరుచ్యంతే; తతశ్చాధిష్ఠాత్మదేవతావస్వాదయఃపుత్రాదిదత్తాన్నపానా
 దిభిస్తృప్తాస్సంతస్తాసపి దేవదత్తాదీంస్తర్పయంతికర్తవ్యాంశ్చపుత్రాదీన్ఫలేనయో
 జయంతి యథా మాతా గర్భపోషణాయాన్యదత్తేన దేహృదాన్నపానాదినా
 స్వయముపభుక్తేన తృప్తాసతీ జతరగతమపత్యంతర్పయతి, దేహృదాన్నాది
 ప్రదాయినశ్చ ప్రత్యుపకారఫలేన యోజయతి, తద్వల్ (వసురుద్రా)దితి
 సుతా వలే పితరః పితృపితామహ ప్రపితామహశబ్దవాచ్యాః నకేవలం దేవద
 త్తాదయఏవ శ్రాద్ధదేవతాః ప్రకృతశ్రాద్ధకర్మణి సంప్రదానఘాతాః, కింతు
 మనుష్యాణాం పితృగౌరవదేవదత్తాదీం స్వయంశ్రాద్ధేనతర్పితాస్తర్పయంతిజ్ఞా
 నశక్త్యతిశయయోగేన, కించ నకేవలం పితృగౌరవతర్పయంతి, అపితు శ్రాద్ధకారి
 భ్యః ఆయురారవిఫలం శాస్త్రాక్రమస్యదపి ఫలం స్వయం ప్రీతాః వస్వాదయః,
 ప్రయిచ్చంతి) ఇదమాహ—

మూ—పితృపితామహ ప్రపితామహానామవసురుద్రాదిత్యైః ॥

‘క్లో ॥ వసుషఃపితరోజ్ఞేయారుద్రానైవపితామహః । పృష
 తామహస్తథాదిత్యాశ్శృతిరేషాసనాతసి ’ తవీవవస్వాదయ
 శ్శ్రాద్ధేషు పితృదిశర్తాణోభవంతి, తవీవ శ్రాద్ధదేవతాస్తత్ప
 త్నోమమాతృగౌరవాభవంతి, తేశ్రాద్ధేన తృప్తాదేవఘాతాపి
 తృత్యంప్రాప్తాన్నరకస్తాసపి స్వపితృగౌరవప్రీణయంత్యకరణేన

వంత్రి తస్మాత్తైభ్యవీవ హోమభోజనపిండదానాదికుర్యుః.

వ్యా—సప్తమోఽధ్యాయః.

హోమమధ్యైభ్యభేద తస్య హోమాదెవస్యకర్తవ్యత్వేహేతుంచోపన్యస్యతి

మూ—శ్లో ॥ అగ్నోహుతేనదేవస్థాకపితృస్థాకభోజనైర్దివ్యజ్జేః ।

ప్రీణయెన్నరకస్థాంశ్చభూమాపిండనిపాతనాత్ ॥ * హోమా

దీనామేకోద్దైభ్యత్వాభివాగ్ధతసందేహాచ్చ త్రిణిశ్చాద్దైవభా

నాని హోమభోజనపిండదానాని కార్యాణి భోజనమేవప్ర

ధానం హోమపిండానంగమిత్వైకే, అనధాపెక్ష్యభోజయే

దితిభోజనస్తేవప్రధానత్వావదేశాత్ ‘ అంగాని పితృయ

జ్ఞస్య ’ ‘ ఆవాహనాగ్నోకరణమ్ ’ ‘ ఆహోమాత్క్రూత్వావిర

మేత్ ’ ఇత్యాదిజ్ఞాపనాచ్చ.

వ్యా—అగ్నోహుతేనేతివచనం స్పృత్యధానారాదా । ఇదమత్రప్రాచీ
సంవదనం ॥ శ్లో ॥ దేవస్థాకపితరః కేచిత్పితృస్థాశ్చాపరపునః । తిర్యక్స్థాకపిత
రఃకేచిత్తైషాంత్వప్తిర్నవిద్యతే ॥ * ఇతి ॥ తిర్యక్స్థాక-సరకస్థాక ॥ సంవతఃః ॥
శ్లో ॥ నదాచారణదేవత్వం ఋషిత్వంచతథైవచ । ప్రాప్నువంతికుయోనిత్వం
మనుష్యాస్తద్వివర్యయే ॥ అతస్తత్తత్తత్తస్యధం త్రయంకార్యమేవ, అగ్నో
ధయేభూతాస్వామినా త్రయాణాం ప్రాధాన్యోక్తేర్వైశ్వదేవ విశ్వేదేవాఇ
తి కవదిస్వామినోక్తత్వాచ్చ । నను ‘ శ్లో ॥ సపితృపితృకృత్వేషుహ్యధికా
రోసవిద్యతే । ’ ఇతివచనాజ్ఞేవపితృకస్య కథంత్రయమితిచెన్న, దర్శాదిశ్రా
ద్ధనిషయత్వాదస్య; శ్వాద్ధషట్రవిధానాచ్చ ॥ తథాశాతాతపకాష్టాజనిషము
క్తాః ‘ గయాయాంచమృతైహని ’ ‘ మాతుశ్శ్వాద్ధంపుథక్కుర్యాత్ ’ ఇతిమా
తృమృతాపేశ్వాద్ధంవిహితమ్ ‘ యద్యద్దదాతివిప్రేభ్యః ’ ఇతిమనుః ॥ నను ॥
‘ శ్లో ॥ పితృయజ్ఞంపితృర్నసావదగ్నోహోమోపిపాక్షికః । యేభ్యోవాపి పి
తాతేభ్యోదద్యాద్వైతానకమణి ॥ దద్యాత్తైభ్యఃపరేభ్యస్తజ్జీవద్విత్రితయం
యది । ’ ఇతి యమస్తరణంకథమితిచెన్న ‘ శ్లో ॥ పితృయజ్ఞంతునిర్వత్స వి
వశ్చంద్రక్షయైఽగ్నిచిత్ । పిండాన్వాహర్యకంశ్వాద్ధక్కుర్యాత్సానుమాసికం
ఇతిమనూక్తపిండపితృయజ్ఞపిండదానవిషయత్వాన్నిషేధస్య ॥ తథాఽపస్తంబః

30 త్రయోదశఖండే-మసిశ్శార్ధాదౌమాతుఃపిండదానవ్యవస్థా ౨౯౭

॥ వా ॥ యదిజన పితాదద్యా దాహోమాత్మతా వవిరమేత్ ॥ * ఇతి ॥
అత్రాపియేభ్యఇతి పక్షాంతరీక్వా తత్త్రయంసిద్ధమ్ ' శ్లో ॥ ప్రత్యక్షమర్చ
సంశ్చాద్దేనయ క్రమనురబ్రపిత్ । పిండసిర్వావణంచైవమహాపాతకసమ్మితం॥
ఇతి భవిష్యత్పురాణవచనాన్నచతత్కార్యమితిచెన్న ' జీవంతం పితరం పితా
మహంవా తల్ స్థానైర్యయేత్ ' ఇతి పక్షాంతరనిషేధపరత్వాత్తస్య । కించ
' శ్లో ॥ మహాలయేగమూశ్చాద్దేమాతాపిత్రోర్మృతైఃహని । కృతౌద్యా
హోపిసర్వీతపిండసిర్వావణంసుతః ॥ ' ఇతిమృతాహవ్యతిరిక్తశ్చాద్దే ' శ్లో ॥
అయస్మద్యితయేశ్చాద్ధౌ విషుచద్వితయేతథా । సంశ్చాంత్యాదిషుకుర్వీత పిండని
ర్వావణాదృతే ॥ ' ఇతిపిండదాననిషేధవదత్యతదధావాత్; ' యేభ్యఏవపితా
దద్యాత్ ' ఇతి హోతవచనాచ్చ జీవపితృకేనతత్త్రయంకర్తవ్యమితినిశ్చీయతే
నను ప్రధానమేవాంగకషకమహామసిశ్శార్ధాదౌ భూజనాథా
వాన్మాతుః పిండదానంకథమిన్యిత్రాపం—

మూ—మసిశ్శార్ధాదౌ మాతుర్భోజనాథావేషి ' ద్వైధందక్షిణా
గ్రాక్షదర్శ్యానితవగ్ద్యయస్యపిండదానవిధానాన్తంత్రామ్నా
నాచ్చ పిత్రాదేర్భాత్రాదేశ్చసర్వత్రపిండదానమవజన్తీయమ్.

వ్యా—సర్వత్ర సర్వశ్చాద్దేను, మంత్రామ్నానాత్ - మాజయంతాం మ
మపితరః మాజయంతాంమమమాతృభిశ్చావిభిర్వగ్ద్యయపిండదానమంత్రా
ణామనీతత్వాత్.

కిమేవం మాతుస్సర్వత్ర భూజనాథావోనేత్యాహ—

మూ—' అష్టకాసు ' ఇతివచనాన్మాతుర్మృతాహే పృథక్పార్శ్వ
ద్ధంచ కథేవ్యం నకథేవ్యం మాల్యాదేహోమః వచనాథా
వాత్రాన్విదపి సమాచారాభావాచ్చ; ప్రతియోగిభేదేపి
త్రాదేరేవ హోమఇతివ్యాఖ్యానాచ్చ మాతుర్మృతాహే పి
త్రాదేరేవ హోమోమాత్రాదేరేవవరణమ్.

వ్యా—అష్టకాసుచవృద్ధౌచేతికాష్టాజనివచనమ్! అస్యాఘోషప్రాగవస
మధికతః ॥ ' శ్లో॥ మాతామహానామపేష్యవంశాద్ధంకుర్యాద్విచక్షణః । మం
త్రాప్రాసయథాన్యాయంశేషమంత్రవివర్జితమ్ ॥ ' ఇతి విష్ణువచనాన్మాతు

శ్లో॥ మంత్రోపేన హోమం గుర్యాదితివచనాభావాదాపస్తంబబోధాయ
నాశ్వలాయశచ్చందోగకాత్యాయనాదిమమాత్మభ్యోహోమాదగ్గునాచ్చనూత్రై
షష్ఠస్కైః ముచ్చైవదం నాహసీయమిత్యర్థః ॥ అత్ర తాత్పర్యదర్శనమ్ ॥వా ॥
అత్ర యద్యపి మాత్రాదిభ్యః పృథగేవ పిండప్రదానదర్శనం తిథాపి తాసాం
పృథగ్బ్రహ్మణభోజనంనభవతి హోమాభిమర్శనయోః పృథక్పాదర్శనాత్, అ
తః ప్రతియోగిభేదేపి పితౄదేరేవహోమః ॥ * ఇతి ॥

మూ—ఏవం జీవపితృకర్మ మాతుశ్శ్లో॥ పితృః పితౄదిభ్యో
హోమోవగ్గేద్యయస్యపిండదానంకార్యమ్.

వ్యా—గతార్థమ్.

మూ—అత్రాఘ్యుగ్రహణ తిలావాపెన్నాభిమర్శనైద పితౄ
దిశబ్దేషు మాత్రాదిశబ్దః ప్రయోక్తవ్యోసాధారణత్వాత్.

వ్యా—అత్ర మాతృమృతాపే- దర్శాదిశాబ్దం మాతృపితృసాధారణమ్,
అతస్తత్రనుంత్రానూహః, మాతుమృతాపేతు మాత్రాదేవద్దేశ్యత్వేనాసా
ధారణత్వాత్పితౄదిశబ్దస్థానేమాత్రాదిశబ్దః ప్రయోక్తవ్యుశ్యర్థః ॥ అత్రైవం
ప్రయోగః—ఆమరిగచ్ఛంతుమాతరః మాతృభ్యోవోగృహ్ణామి మాతరిమాన్
లూకాన్విషతేమాతరిత్వాది.

మూ—ఆయాతపితరంతాత్వాదిషు కృతైకశేషత్వేన బహువచనాంత
పితృశబ్దస్య పితౄదిమాత్రాదిరూపార్థప్రకాశనాఖ్యకార్యత్వా
వపత్రైమాత్మశాబ్దేషన్వనూహః, పితరశ్శ్లో॥ దేవతాః, 'పి
తరశ్చత్రయఃప్రోక్తాః, 'యదేవతర్పయంత్యద్భిఃపితౄణాం
త్వానమాహితః, 'ఇతిమన్వాదిభిః పితృశబ్దేనపితౄదిమాత్రాది
నిర్దేశాత్పితౄదీనాంమాత్రాదీనాంచబహువచనాంతపితృశబ్ద
వాచ్యత్వం వచనసిద్ధమతొప్యనూహః.

వ్యా—పితామాత్రేత్యాదినా కృతైకశేషః పితృశబ్దః బహువచనాంతోవర్గ
ద్యయవాచిత్యత్ర మన్వాదివచనముదాహృతమ్ । పితౄది మాత్రాది రూ
పేతి, అథేవాకార్యత్వాదితి సూత్రార్థః ఉక్తః ॥ అయంభాషః—అన్యమైయా
ధప్రకాశకోమంత్రః, అత్యంతాగ్నిదిశబ్దస్థానైవికృతా సూర్యాదిశబ్దనిప

త్రయోదశఖండే-మాతృశ్చాద్వైమాతృపదాహనిషెధః ౩౯౯

శోధన్ ప్రకాశకత్వాత్ । నాత్ర తథా పితృశబ్దస్తేవ వగ౯ద్యయరూపార్థ
ప్రకాశనాదితి । అత్రసాయణీయే ॥ శ్లో ॥ కేవలపితృశబ్దస్తు పితృసామాన్య
వాచకః । మాతామహాదిసంబంధం మంత్రంమాత్రాదిమాహయేత్ ॥ * ॥ ఇతి । క
వలేతి, పితృపితామహ ప్రపితామహ ఇత్యయంశబ్దః పిత్రా దివాచితథాపితా
మహాశబ్దః ప్రపితామహాశబ్దశ్చ తన్మాతృవాచీపితర ఇతి శబ్దస్తుపితృత్వ సామా
న్యమభిధత్తై మాతృశబ్దస్తునపితృవాచీఅతో౭ త్రమంత్రోహానకార్యఇత్యర్థ

ఊపే౭నిష్ఠమాహ—

మూ—యద్యాయాతమాతర ఇత్యావాహయే దనాహూతత్వాదనా

గతాస్సు యఃపితరస్తతో హోమపిండభాగినస్తేనస్వస్వభాగాలా

భాత్ తంచయంతేయోవైభాగినం సంతమభాగంసదతేచయ

నేవైనం నయదివైనంనచయతే అథపుత్రమథపౌత్రంచయతే

ఇతి శూర్యయతే అనూపౌపునస్స స్వస్వభాగా౯ లభంతే

వ్యా—యఃపునరాయాతపితర ఇతి నావాహయేత్ - తంచయంతేఅనాహూ
తాఃపితరోనాశయంతి తత్రశృతిముదాహరతి 'యోవైభాగినమ్ ' ఇతి సుదతే
నావాహయతీత్యర్థః । ఆయాతపితర ఇత్యావాహనే ఆహూతాఃపితరోహోమ
పిండ౯ స్వస్వభాగా౯ లభంతే మాతరశ్చ స్వభాగా౯ భౌజనపిండ౯ ల
భంతే తతఃపితరస్తంనచయంతే.

మూ— మాతామహయోశ్శ్చాద్వైష్వావాహనాఘృణ గృహణతి

లావాపహోమాన్నాభిమన్యన పిండదానాదిమంత్రేషు షష్ట్యం

తం మాతృశబ్దముక్త్యాపిత్రాదిశబ్దం బ్యూయాత్

వ్యా—షష్ట్యంతమితి - మాతుఃపిత్రేస్సాప్సహ, ఏషతేమాతుస్తత (ఏతత్తై
మాతుస్తత) మాజయంతాం మమమాతుఃపితరః ఏషతేమాతుమాతః య
స్తేమాతుమాతేత్యామ్యాహనీయమిత్యర్థః

మూ—ఏకద్యాహ్నాపత్యై పెవ్కోద్దిష్టేచ ' పృథివీతేపాత్రం ' ఇ

త్యత్రానూహః ' యథైక స్థి౯వత్యైవాయవస్థాపాయవస్థేత్యేవంవి

ధేషు బహువచనంపర్యయోగసాధుత్వాప్రథం ' ఇతిభాష్యమ్

వ్యా—సప్తష్టో౭ధః । అత్రితాత్పర్యదశ౯నమ్ ॥వా॥ తతాదిశబ్దానాంసం

బుద్ధిశబ్దత్యాగిస్త్రా దినామాని సముద్ధ్యాగృహ్ణీయాదెవమన్యత్రాపి తత్త
ద్విభక్తికమూహ్యమ్, పితావృక్షామిత్యా ద్యైకవచనం పిత్రాదిత్వసామాన్య
వరమ్, అతవపకృతౌ దశ్యపూణః మానయో రనేకపత్నికస్యాపి పత్నింసన్న
హృదిత్యైకవచనేనేన సంప్రేషః ఊహితత్వపదేశః ప్రకృతానేనద్వాదశా
హౌఽద్యనుశ్శామితి దర్శనాదేవ తేతత్వమధుమానిత్యాదిషష్ట్యయామేవన్యాయః
వాయవస్తేతివద్బ్రాహ్మణానాం త్వేతిబహువచనంప్రయోగఃసాధుత్వాద్ధాం | *ఇతి

మూ—పుత్రికాపుత్రదత్తత్రేత్రజాదావ్యవముష్యాయణాః తత్రిద

త్రిదైవమాతురంపు మృతాపేయన్తైసామాతా యన్తైసపత్ని

మాతాఽసాపి తేత్యేనబ్రూయాత్.

వ్యా—దైవమాతురః సపత్నిసుతః ససపత్నిమాతృమృతాపేయన్తైసపత్ని
మాతేతి బ్రూయాత్ దత్తస్తుయన్తైస్త్రిసామ్నీమాతేతి తథాయజ్ఞశర్వాపి తేతిచ
బ్రూయాత్ అత్రపైతినసిః || వా || అథదత్తక్రితకృత్రిమపుత్రికాపుత్రిత్రైత్రజాక
పరిగ్రహేణాపేణజాతాదావ్యవముష్యాయణకాభవంతి

మూ—దర్శాదిశ్రాద్ధేషు ద్వివచనాంతంపితృశబ్దబ్రూయాత్ 'య

దిద్విపితాస్యా దైకైక స్త్రీ పిండోద్యోద్యాపుపలక్షయేత్' ఇతిపిం

డపితృయజ్ఞదర్శనాత్

వ్యా—నను 'పూయతిహవావీతదృవోఽక్షరం యదేనదూహతితస్మాదృచం
నోహేన్నమాతావధాతే నపితా ' ఇతిశ్రుతేః కథంమాతృపితృశబ్దౌహాఇతిచే
న్న ' నప్రకృతానూహోవిద్యతే ' ఇతిశ్రుతేః ప్రకృతివిషయత్వాన్నిపెధస్య త
త్రాపినిషేధః పాక్షికః ' ఊహితత్వపదేశః ' ఇతివాఖ్యాతత్వాద్వచ్చ | అ
తాదర్శనాదా దావ్యవముష్యాయణోమాతృపితృలతాదిశబ్దేషు ఆముష్మేషదేచ
ద్వివచనాంతం పిత్రాదిశబ్దంబ్రూయాత్ అత్రదేవలః || శ్లో || దావ్యవముష్యా
యణకాదద్యుద్వాభ్యాం పిండోదకక్రియాః | దావ్యభ్యాం దేయాస్తుషట్పిండా
వీవం కుర్వన్నముహ్యతి ||*|| త్రైత్రిబీజిపితౄంపుత్రాభావేద్యయోః త్రైత్రిజః
క్రియాఃకుర్యాత్తత్రిదత్తశ్చపితౄఃకుర్యాత్ తత్తన్మృతాపేత్రికా పిండాద
దావ్యద్వాభ్యాం పితృభ్యామతష్టపిండాస్సుగ్ధి ద్వయోరపిపితౄశ్శ్యాద్ధకత
వ్యతాభిప్రాయేణ పట్టిండాశ్చత్తుక్తం సతుసంహత్య ఇదంవచనం పుత్రికాపు

త్రవిసయంచేద్దర్శాదా మాతామహదేః పిత్రాచేత్స వగద్యయోద్దేశేన ప
 టిఎండాదెయః ద త్రస్త్రీనెసదద్యాత్ । బోధాయనః । శ్లో ॥ ద్విపితుఃపిండ
 దానంసాస్య దేక్షకస్యద్వి దెవతా । దాస్యానందేయాస్త్రయఃపిండా ఏవతుభ్య
 సముహ్యతి ॥*॥ ఋశ్యశృంగః ॥ శ్లో ॥ ద్విపితుఃపిండదానంసాస్య త్వితుఃపిండో
 ద్విసామకః ॥*॥ దాస్యానందేయాత్సతి సమానమ్ ‘యస్యాస్యదుభయసంబంధః
 పుత్రికాయాస్సుతోహ్యసా ! పూర్వంమాతామహాశాస్త్రం పశ్యాత్తైవత్సకమాహ
 రత్ ॥ ’ తంత్రేణకరణేయాజ్ఞవల్క్యః ॥ శ్లో ॥ మాతామహానామప్యసం త
 త్రంవాపైశ్వదేవికమ్ ॥*॥ కాత్యాయనః ॥ శ్లో ॥ కర్మాసమన్వితంముక్త్యా త
 థాశాస్త్రానియోడత । ప్రత్యాభిక్తంచశేషేషు పిండాస్సు నిష్పడితిస్థితిః ॥*॥ సపి
 డీకరణయోడతప్రత్యాభిక్తేషు త్రీనేపపిండాన్ దద్యాత్తద్యతిరిక్తశాస్త్రేషు ప
 టిండాన్ పుత్రికాపుత్రదద్యాదిత్యధః

యస్యాఃకస్యాశ్చిత్ స్త్రీయఃశ్రాద్ధైకృమమాహ—

మూ—శ్లో ॥ ‘వస్త్యంతంభర్తృశమోక్షావ్యూయాత్పిశ్యతితాది

కమ్ । స్త్రీశ్రాద్ధైభ్యాత్పవతోన్యశ్చనాపాస్తన్త్యానితిస్థితిః ॥*

వ్యా—శ్రాద్ధే సాపిండ్యే త్రినామ్నైభర్తృర్విష్ణుశర్మణః పిత్రాది
 శబ్దం బూరియాత్ యదాభ్యేష్టభాగఃపత్నీనాసాపిండ్యంపాఠ్యణంవా కరో
 తి తదా యనైమాతేత్యాదిమంత్రాన్నామేత్స కృతిపద్యూరియాత్ కర్తు
 స్సవసచభాగఃశ్చ పితృత్వాపిశేషాత్ స్త్రీవగద్యహోమాభావాచ్చ

మూ—శ్లో ॥ యల్లింగంయద్విభక్త్యూహ్యం తల్లింగంతద్విభక్తికమ్ ।

డోపాత్పదంతద్విభక్త్యేవమోద్దేశ్యస్సనిర్దిశెత్ । లింగంవావ

చనంయత్రి వ్యత్యయేన పరియుజ్యతే । శబ్దాంతరనివేశావా స

డోహాశ్చిగీయతే ॥*

వ్యా—మంత్రస్థంపదం యల్లింగంయద్విభక్తికం త్రిమలింగమప్రథమాం
 తం సముద్ధ్యంతం ద్వితియాద్యంతంవావతతే డోహాహాం పదంచతల్లింగంత
 ద్విభక్తిక మేవబూరియాత్ అదశ్చదేతు శ్రాద్ధాద్దేశ్యశర్మణవదేత్తద్విభక్తిక మేవ

సరణప్రకారమాహ—

మూ—శ్లో ॥ స్త్రీశ్రాద్ధేవ్యుపయాద్యతాన్ పత్నీమాతృపితామ

హిః । పితృవ్యాగృజయోశ్శాశ్చైదైతత్తత్పితృపితామహా ॥*॥

వ్యా—ప్రథమంపత్నీ నృణామృతాపితృపితామహావృణుయాత్ పితృవ
శ్రాద్ధతం అగృజ శ్రాద్ధేతమగృజం వృతావృతాఽస్యపితృపితామహా వృణు
యాత్ ఏవంవరణప్రకారేణావాహనాఘృణదానపిండప్రదానాదికంకర్తవ్యం

మూ.—శ్లో॥ యెభ్యోదదాతిపిత్రాదిస్తేభ్యఃపితౄదిజీవనే । ధ

ద్యాత్తథాయతౌతాతే పతితేవృతగ్రమాన్తృతే ॥ (స్త్రీ)మృ

తాపాస్త్రీయోభోభ్యాఃపితరస్త్రీసపిండనే । పితౄదేరెవహా

మసాన్యత్పిండదానంతువగ్గయోః ॥*॥

వ్యా—పూర్వమేవాన్యార్థశ్చర్పితా నిశ్చితశ్చ సాకర్యార్థమిదానీమి
దం పద్యద్వయము క్తమితి నచోద్యావకాశః

ధందోగాదీనాం పిండత్రయము క్తం తత్కథంమాతృవగ్గస్యాపిపిండ
దానమిత్యత్రాహ—

మూ—ఇత్యావస్తంబినామ్

వ్యా—దైన్విధంధక్షిణాగ్రానిత్యాదినాఽఽపస్తంబేన పితృమాతృవగ్గయో
రుభయోరపి పిండదానవిధానాదిదమాపస్తంబివిషయమిత్యవిరోధః

మూ—అస్యేషాన్యథాసూత్రమ్

వ్యా—స్వసూత్రాక్రప్రకారేణైవాస్యేసగ్నంకురుత్సరిత్యర్థః

మూ—అష్టకాసుచవృద్ధాచేతి నియమాదిదం సర్వేషాన్సమానమ్

వ్యా—అత్రశాతాతపశ్చ॥శ్లో॥ నాందీముఖేఽష్టకాశ్చైదైగయాయాంచమృ
తేఽహని । పితామహ్యదిభిస్సాధణం మాతుశ్శాశ్చైదైగయాయాంచమృ

కణిః ॥ శ్లో॥ క్షయాహంపజయితైవకం (స్త్రీ)ణాంనాస్తిపృథక్క్రియా ॥*॥

ఇతి । వృద్ధశాతాతపశ్చ ॥ శ్లో॥ మాసికేచాబ్ధికేశ్రాద్ధే మాతుఃకుర్యాత్ప్రథ
గ్విధిమ్ ॥*॥ ఏవంపితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃపాగ్నణవిధానాత్పితృవరణై అష్ట

కాసుచేతి మనుకాష్టాఽజనిశాతాతపజాతుకణ్యోదివచనవిరోధాద్విర్గద్యయవ
రణైపార్వణత్వభంగాదయ్యగ్తవ్యవిరోధాచ్చ పితామహ్యదిభిరేవ మాతుఃప్ర

త్యాబ్ధికం కర్తవ్యం నపితృవగ్గవరణమ్ । స్వసూత్రేవిశేషవిధిరస్తిచెత్సేవక
ర్తవ్యఇతి నిశ్చయః అత్రవిభక్తినియమమాహ—

మూ—‘ క్లో ॥ సంకల్పసనయోష్ఠ్ఠీద్వితీయాఽఽవాహనమతా

అన్నదానేచతర్థీస్యాచ్ఛేషాస్సంబుద్ధయఃస్తృతాః॥ ఇతినారదః

వ్యా—నిగదవ్యాఖ్యానమేతత్.

—ఇతి త్రయోదశఖండః—

అథ పృత్యాబ్ధికాదిశ్రాద్ధావిహితం, తత్రాచశ్యకర్తవ్యార్థపరాణి పచ
శాన్యుదాహరతి—

మూ—అత్ర శ్రాద్ధే నైయమికాఽక్లోకానుదాహరిష్యామః

శ్రాద్ధశబ్దనిర్వచనమాహ—

మూ—శ్లో ॥ ప్రితంపితౄణామమద్దిత్యభోజ్యంయత్ప్రియమాత్మ

నః॥ శృద్ధయాదీయతేయత్తు తచ్చార్పిధంపరికిరీతమ్ ॥ * ॥

వ్యా—యత్ప్రియం పితౄణాంస్వస్యవా.

శాస్త్రావిరుద్ధమేతదుదాహరతి—

మూ—కదళీజాతిభేదకారవల్లీత్రయపనసాంర్వారుక నిష్పావపటా

లముద్గామగ్రకనాళికెరఫలానిశిగురకాళశాకమహాశాకక్షుద్రకం

దమహాకందానివన్యానిచశంసంతి.

వ్యా—చంద్రికాయామ్ ॥ క్లో ॥ ఉర్వారుకకారవల్లీచపటాలీకాళపత్రికా ।

కదళీకందళీచైవ శ్రాద్ధేహ్యత్వంతతోభనాః ॥ * నిగమే ॥ క్లో ॥ గవాంక్షి

రంఘృతంశాకంక్షౌద్రమిక్షురసాగుడమ్ । ఉర్వారుకారువల్లీచపటాలంకాళపత్రి

కా ॥ కదళీకంటకిఫలం భాత్రిపించ్చాలచూతికా । నారంగంధోగ్రాణుష్ఠీచతం

దులీచకృవతికా ॥ వాలుకాచమవలయంకోశాతకిఫలంశిశుః । శ్రాద్ధేహ్య

తానిదెయాని తథాపితౄరుచీనిచ ॥ నాగరంవైసదాదేయం దీఘములకమేవ

చ॥ ఘృతేనభోజయేద్విప్రాః॥ ఘృతంభూమాసముత్పజెత్ ॥ శర్కరాఃక్షిర

సంయుక్తాః పృథుకానిత్యమక్షయాః । నర్పిసాన్నితానిసర్వాణి పాకేనంస్కృ

త్యయోజయెత్ । ముస్యన్నానిచసర్వాణివస్యమూలఫలానిచ । శ్రాద్ధేహ్యేతా

నియోదద్యాత్పితరఃప్రీణయంతి తమ్ ॥ ఇతి ॥ * విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ క్లో ॥ అన్న

మిష్టంహవిష్యంచదద్యాదక్రొధనోఽత్వరః ॥ వా ॥ అన్నమ్-భక్ష్యభోజ్యతే

హ్యచోష్యపెయాత్తకం పంచవిధమ్, ఇష్టం-యత్ బాహ్యతానాపేతాయక

త్రైవా రోచతే, హవిష్యం-శ్రాద్ధయోగ్యం ప్రీహిశాలియనగోధూమముద్ద

మాషముభ్యన్నకాళశాకమహాశాకశుంఠీమరీచిహింగుకర్పూరగుళస్తేంధవ సాగర
వనసనాళికేరబదిరగవృషయోదధిఘృతపాయసమధుప్రభృతిస్తృత్యంతరసిద్ధింబె
దితవ్యమ్ || * ఇతి || విష్ణుపురాణే || శ్లో || ప్రశాంతకానీనీవారాశ్శాన్య
మాకావివిధాఃస్త్వశాః | వన్యోషధిప్రధానాశ్చ శ్రాద్ధాహాఃపురుషషణ్ణ
యవాఃప్రియంగవోముద్గాగోధూమావీహయస్తిలాః | నిష్పావాఃకొవిదారా
శ్చ సషణ్ణపాశ్చాత్రకౌఠనాః || * ఉశనా || శ్లో || ప్రియంగవఃకొవిదారా
నిష్పావాశ్శాన్యధనమృతాః | సకంటకంచవాతాకంపితృభ్యాదత్రమక్షయమ్ || *
వాయుః || శ్లో || జీరకంమరిచంశ్రాద్ధే పటౌలంబృహతీశిశుమ్ | కశేరుం
కొవిదారిం చ వనసారావరుదాడిమమ్ || కూశ్మాండంరక్తనాశంచప్రదేయశ్రా
ద్ధకమణి || * || వజ్రజమాహ —

మూ—తక్రంమధితంకూశ్మాండమాథకిబృహతీద్వయముబోతకీరాజ

మాషశృణకం కుళుత్తంచూరణం తత్కండమిత్యాదీని శ్రాద్ధ
ఘ్నాని విశేషేణవజ్రయేత్.

వ్యా—చంద్రికాయామ్ || శ్లో || ఉడశ్విదపిక్వకూశ్మాండమాథకో రాజసర్వ
పాః | చణకారాజమాషాశ్చ ఘ్నుంతిశాన్యంసంశయః || * విష్ణుః || వా ||
భూతృణానిగిగుగౌరసషణ్ణపరక్రశాకహస్తాండాలాయవాతాకబృహతీఫలవా
లుకా తండలీయకకుసుంభమాహిషక్షీరాదీనిశ్రాద్ధేవజ్రయేత్ || * ఇతి || దే
వలః || శ్లో || కుంభీతికంచపిన్యాకం శ్వేతవృంతాకములకే | కొశాలకీచింబఫ
లం మద్యమాంసమయానితు || వంశాంకురమలామంచ తాలహింతాలకెఫలై | ఔ
షరంలవణశ్రాద్ధే కూశ్మాండంబృహతీఫలమ్ || శ్లేష్మాతకంచశిగుంచ ప్రత్య
క్షలవణాత్యజేత్ | తామ్రపాత్రస్థితంగవ్యం క్షీరంచలవణాన్వీమ్ || ఘృతంలవ
ణసంయుక్తం సర్వదాపరివజ్రయేత్ | పాయసేలవణైశ్చగేనదోషస్తడ్యతం
వపైత్ || * విజ్ఞానెత్సగీయే || వా || హవిష్యమిత్యనేనైవాయోగాన్సాన్స్తృ
త్యంతరప్రతిష్ఠితానాం కోద్యోనమసూరవణకకుళుత్తపులకనిష్పావ రాజమాష
శ్వేతకూశ్మాండవాతాకబృహతీద్వయోబోలకీమంశాలంకురపిష్టలీ త్వచాతణకపు
ష్పాపరంలవణమాహిషాహిషక్షీరదధిఘృతపాయసాదీనాంనివృత్తిః || * ఉశనా ||
శ్లో || వజ్రయేద్ధృంజనంశ్రాద్ధేకంజికాంపిండములకమ్ | కరంజయేపిచ్ఛా

న్యైవైరసగంధోత్కటాస్తథా ॥ సమూహాభాండమాదాయ హస్తేనేకేన దీప్యతే । తద్విన్యసం పితృపాత్రేషు తులితంక్రిమిరాశిభిః ॥ * అత్ర విధిప్రతిషేధాభ్యాం వికల్పావా కృష్ణరక్తనిష్పావకోవిచారఘృతకోశాతకీక్షుద్రాన్యబృహతిఫలాదివిషయోనిషేధశతివాద్యస్తవ్యమ్ ॥ క్షీరంచలవణాన్వితమితి కేవలక్షీరవిషయం పాయసేతునదోషః 'క్లౌ ॥ పాయసంపాచయేదన్నంలవణంతత్రయోజయేత్ ' ఇతి పాద్మవచనాత్.

మూ—అగోధూమమమాషమముద్గమలైలపక్వమతిలమమధ్యగవ్యమశృద్ధం శ్రాద్ధంసకుర్యాత్.

వ్యా—స్తృప్తినంగ్రహే ॥ క్లౌ ॥ లైలపక్వేనరహితం ముద్గమాషమధూజ్ఞితమ్ । అగోధూమంచయచ్చాశ్చిద్ధమాయఃక్షయకరంభవేత్ ॥

మూ—వాతాకం శిగుమలాబుం కోవిదారు శ్వేతవృంతాకం రక్తశాకం శ్లేష్మాతకముత్పలత్రయం బిసకం మఘాకం కాళింగమిత్వేశానివజయేత్, మాహిషమజావికంపయస్తద్వికారాంశ్చ శూద్రద్రవ్యాణి ప్రతిలామానీతానిచ కోద్రవాద్దాలకాదికుథాన్యానిచవజయేత్.

వ్యా—క్లౌ ॥ అంతురాణ్యవపిత్రాణివస్తూనికమలాసన । శృంగాటంలకునం శిగుం నాళికాసునిషణ్ణకమ్ ॥ కోభాంజనంరక్తపుష్పంమఘాకంబిసకంశ్యజైన్వీచైడతాంస్తథాస్పృష్టావతిత్రైఃప్రతిలోమజైః ॥ ఆశౌచవద్భిరవరైశ్శూద్రాన్నంచైవవజయేత్ ॥ శూద్రైఃస్పృష్టంచదృష్టంచతత్పక్వంతన్నిమంత్రితంతద్దత్తంచతదుద్దిష్టంచూద్రాన్నంషడ్విధంస్తృతమ్ ॥ ఆమంశూద్రస్య శూద్రాన్నం పక్వముచ్ఛిష్టభోజనమ్ । తస్మాదామంచపక్వంచ దూరతఃపరివజయేత్ । * అన్యేషాం సంవాదవచనాని పాగైవదర్శితాని.

మూ—విశేషేణాత్క్రానహృద్యింపరిహరేత్ ॥ క్లౌ ॥ ఉదక్యానూతికాశౌచిమృతాహారైశ్చపీక్షితే । శ్రాద్ధేసురాసపితరౌఘం జతేపురుషర్షభ ॥ ఆచామాహిషికందృష్టామధ్యతువృషలీపతిమ్ । అంతేవాధుషికందృష్టాన్వినిరాశాఃపితరౌగతాః ॥ * ॥

వ్యా—చంద్రికాయామ్ ॥ క్లౌ ॥ చికిత్సకాదెవలకామాంసవిక్రియితస్తథా ।

వివణనచజీవంతోనజ్యోస్సుప్తహృష్యకవ్యయోః ॥*

ఇతఃపరం యద్యత్సూత్రమస్మి తత్సర్వంనంవాదవచనైరేవ స్పష్టోక్తం, నూ
త్యాథేస్తు సహోదితసాక్షివచనైరేవసుస్పష్టః, అతోనాత్రోవాఖ్యాపెత్—

మూ—‘ శ్రాద్ధసంపదశ్శిష్టాస్తదభావే వరంక్రియాలోపస్సముదే
తస్సోదర్యోపి భోజయితవ్యః ’ ఇత్యావస్తంబః ॥ ‘ వేదవిద
స్సుశీలాకథోజయేత్ ’ ఇతిశంఖః ॥ ‘ యోనిగోత్రమంత్రస
మ్బంధాసమీకామం శ్రుతవృత్తసంపన్నాకథోజయేదితి శ్రుత
వృత్తయోహిన్వధానిధీయతే ’ ఇతిబొధాయనాపి ॥ ‘ క్లో ॥
పావనంభోజయేచ్ఛాద్ధైర్బ్రాహ్మణంవేదపారగమ్ । శ్రుతశీలా
దిసంపన్నమవక్షణవజితమ్ ॥ ’ ఇతివసిష్ఠః ॥ ‘ క్లో ॥ స
బ్రాహ్మణంపరీక్షేతదైవేకమణిధమణిత్ । పితౄన్యకమణి
తుప్రాప్తేపరీక్షేతప్రయత్నతః ॥ ’ ఇతినంవర్తాపి ॥ ‘ క్లో ॥
అశ్రోత్రియఃపితాయస్యపుత్రస్సాన్యజేదపారగః । అశ్రోత్రియో
వాపుత్రస్సాన్యత్పితాన్యజేదపారగః ॥ జ్యాయాంసమనయో
ర్విద్ధియస్యస్యాచ్ఛ్రోత్రియఃపితా ॥ ’ ఇతిమనుః । ‘ క్లో ॥ ఆ
త్మానంవానియంజేతపుత్రంవాపిగుణాన్వితమ్ । సోదర్యమపివా
శ్రాద్ధేభోజయీతద్విజోత్తమః ॥ ’ ఇతివరాహః ॥ తస్మాచ్ఛ్రో
త్రియాక సాధువృత్తానేవానథాపెత్సోభోజయేత్ । బ్రహ్మ
చారియతిశ్చశ్రాద్ధేవ్యస్తా.

వ్యా—అత్రోదానః ॥ వా ॥ యతీగృహస్థాక సాధూ పరిణతవ
యసాంతేవాసినః ॥ * త్రివిష్టుపురాణే ॥ క్లో ॥ సామాధారఃపితృగణోయో
గాధారస్తుచంద్రమాః । తస్మాద్యోగినియోగస్తు శ్రాద్ధేభూపాలశస్యతే ॥ సహ
సాగదపివిప్రాణాంయోగీచేత్పురతఃస్థితః । సర్వాకథోక్త్యాంస్తారయతియోగీ
చేత్పురతఃస్థితః ॥ * ॥ ఇతి ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ క్లో ॥ యోవాయతిననాదృత్య
భోజయేదితరాంచుచీత । విజనేతువసేద్ద్రామేహవ్యంకవ్యంచరాక్షసమ్ ॥ *
యతయః-త్రిదండినః క్లో ॥ శిఖిభ్యోధాతురక్షేభ్యస్త్రీదండిభ్యశ్చ దాపయే
త్ । తాననాదృత్యయద్దత్తంకవ్యమన్యేభ్యఆసురమ్ ॥ అలాభేధ్యానిభిక్షనాణాం

భోజయెప్పుగ్మహారిణః । తదలాభేతుసద్వృత్తాగృహస్థానపిభోజయెత్ ॥
 ఋత్విక్కుత్పాదయోమ్యేతేనంస్కృతాబ్రాహ్మణాస్తథా । వైశ్వదేవే నియోక్త
 వ్యాయద్యేతేగుణవత్తరాః ॥ ౧ ॥ ఇత్యాదినారదబ్రహ్మాండపురాణాదినచనముచా
 హృతమ్ ॥ హరివంశే ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్దేశస్తోత్రబ్రహ్మచారితిగంఢీయతిరెవచ ॥*
 ఇతి ॥ అశోనిర్విశలకం పితృనిస్థానెషు యతివృత్తినానియోక్తప్ర్యా విశ్వదేవా
 థేనాధుధాగ్రాగ్మయస్మ ॥ యాజ్ఞవల్క్యుః ॥ శ్లో ॥ కర్మనిష్ఠాస్తపోనిష్ఠాః
 పంచాగ్నిబ్రహ్మచారిణః । పితృమాతృపరాశ్చైవబ్రాహ్మణాశ్శాద్ధసంపదే ॥ *
 స్మృతిరత్నై ॥ ఉగ్రేణతపసాయుక్తశ్చిత్తవాదీబహుశ్రుతః । అనాశ్రమీతపసీచ
 తత్సర్వం స్యాన్నిరర్థకమ్ ॥ చానెచ శ్రాద్ధకాలేచవివర్జ్యస్థిలవానపి । అనా
 శ్రమీద్విజోయస్సాన్యదాశ్రమీవానిరర్థకః । అత్యాశ్రమీచయోవిప్రస్త్రియ
 స్తేవజ్జీరూషకాః ॥*॥ యాజ్ఞవల్క్యుః ॥ శ్లో ॥ రోగీహీనాతిరక్తాంగః కాణః
 పౌనర్థవస్తథా । అనకిణీకుండగౌశౌ తునఖిశ్యావదంతకః ॥ భృతకాధ్యాప
 కఃక్లిబఃకన్యామాష్యభిశస్తకః । మిత్రభుక్కిపిశునసోమ విక్రయావేదనిండకః॥
 మాతాపితృగురుత్పాత్రీ కుండాశీవృషలాత్తజః । వరపూర్వాపతిస్తేనఃకర్మదు
 ష్టాశ్చనిందితాః ॥*॥ ఇతి । ఏతేషాంపరిగణనం శ్రోత్రియాద్యధావ రోగివృ
 భృతిభ్యోఽన్యేషాం గ్రహణార్థమితి వ్యాఖ్యాతమ్

మూ—నవిస్తరంకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ష్వాదైవేపితృకార్యేత్యేనేక
 ముఖయత్రీవా । భోజయెత్సుసమ్మద్ధోపి సప్రసజ్యతవిస్తరే ॥
 *॥ విస్తారేదోషః స్మర్యతే ॥ శ్లో ॥ సత్క్రియాదేశకాలౌచ దృ
 వ్యంబ్రాహ్మణసంపదమ్ । పంచైతాస్విస్తరోహంతిస్తాన్నైశా
 తవిస్తరే ॥ *॥ నదైవహీనంకుర్యాత్ ॥ శ్లో ॥ పిశాచారాక్షసా
 యక్షా భూతానానావిధాస్తథా । విప్రలుంపంతిసహసా శ్రా
 ద్ధమారక్షవజ్జితమ్ ॥ తత్పాలనాయవిహితా విశ్వదేవాః
 యంభువా ॥ * ॥

వ్యా—స్తృప్యథేనారే ॥ శ్లో ॥ ఏకోద్దిష్టంయత్రయత్ర సపిండికరణాత్ప
 రమ్ । దేవయక్తంతుతత్కార్యం దేహీను సతద్భవేత్ ॥ సపిండికరణాదూ
 ధ్వం దేవహీనంకరోతియః । మాతాపితృగురుఘ్నసాన్యదాత్మఘాతీచజాయతే

మూ—పాత్రా లాభేదేవాధాం విష్ణవేనివదయేత్ || క్లో || య
 ద్యేకంభాజయచ్ఛాద్ధై దైవంతత్రకథంభవేత్ | అన్నంపా
 త్రేసముద్భృత్య సర్వస్యప్రకృతస్యచ || దేవతాయితనేకృత్వా
 తతశ్చాద్ధంప్రకల్పయేత్ | పాస్యేదగ్నోతదన్నంతు దద్యా
 ద్వాబిష్టాచారిణై ||*|| తమేకమధిష్ఠాయపిత్రాదయో భుంజ
 తె || క్లో || ఏకశ్చేద్వాహ్మణోలబ్ధ శ్చాద్ధంచ పృథ్వీతంభవే
 త్ | పితరశ్చ త్రియోవ్యక్తాఃకథంతృప్త్యంతిలేత్రీయః || ఉరస్య
 శ్చంతిపితరోవా మధాశపితామహః | పృథితామహదక్షిణతః
 పృష్ఠతస్తవనుయాయనః ||*|| శ్రాద్ధాహేవావిపాన్నిమంత్రీ
 యేత్ || క్లో || పూర్వేద్యుర్వాపరేద్యుర్వా శ్రాద్ధకమణ్యుప
 ణ్ణితే | నిమంత్రీయాశత్యసరాన్ సమ్యగ్విపాన్సన్ధాదితాన్ ||*||
 శ్వఃపూర్వేద్యుశ్చరాత్రానాశ్చీయాత్ || క్లో || నిరామిషంసకృ
 ద్భుక్త్యా భుక్తసర్వజనైశ్చహే | శ్వఃకతాన్ స్తీలినిశ్చిత్త్య సదా
 విప్రాన్నిమంత్రీయేత్ || * || తథాసస్త్రియముపేయాత్ || క్లో ||
 పూర్వేద్యుశ్చాపరేద్యుశ్చ నజయేత్ స్త్రీనిషేషమ్ | న్యవా
 యారతసాగతే మజ్జయత్యాత్తనఃపితౄన్ || * || సపురాణ
 భాండేమవచేత్ || క్లో || పురాణభాండపకవ్యంధనిస్తుశ్రాద్ధ
 కమణి | భుంజతేనైవపితరో నదేవాశ్చాసురంభవేత్ || * ||
 నానుత్తరీయోధ్వఃపుండ్రీసాస్యత్ || క్లో || కతాభేక్తాచస
 ర్వత్ర నైకవస్త్రాభవేద్విజః || తస్మాద్వస్త్రాదినాశ్చాద్ధేనోత్తరీ
 యస్సదాభవేత్ || శోభూతేనిత్యకమాణి నద్యాదావిమలే
 జరే | కృత్వాశ్చాద్ధేమృదాశుభ్రాణ్యుధ్వఃపుండ్రాణిధార
 యేత్ | యాగోదానం జపోహోమో న్సాధ్యాయఃపితృతర్ప
 ణమ్ | భస్మీభవతితత్సర్వ మూధ్వఃపుండ్రం వినాకృతమ్ ||*|| ఇ
 తిస్తృత్యక్షసారస్తృతిచంద్రికయోః

వ్యా—అత్రశ్రీవిష్ణుపురాణే || క్లో || జపహోమార్చనాద్యాసు క్రియాసా
 క్రమనేతరథా | నైకవస్త్రంవవతేతద్విజోనాచనికేజపే ||*|| స్మృత్యంతరెచ

శ్లో॥ ఖండవస్త్రావృతస్త్రేవ వస్త్రాధానంబిసస్త్రాహా । ఉత్తరీయవ్యవీతస్య సమస్తానిష్ఠలాఃక్రియాః ॥ * ॥ శ్లో॥ ‘శౌతస్తాతఃక్రియాస్సరాష్ట్రాహ్యధ్వజపుండ్రమకుర్వతః । జాయంతేదిగుహాభిర్హృతాబాహుభాగభిఃసంతితాః ॥ పూజాకారేజపేదతోమే నాస్విధ్యాయేపితృతర్పణే । శ్రాద్ధకారేవిశేషేణ కర్తాభోక్తాదనశ్చజేత్ ॥’ అతావశ్యశ్రాద్ధేషు కర్తాభోక్తాహ్యధ్వజపుండ్రాధ్యయన్ ॥

సను ॥ శ్లో॥ ‘కాంస్యపాత్యేహవిద్యుష్టావి కంఠేవృష్టావచ మాలికామ్ । లలాటేతిలకందృష్టావి నిరాశాఃపితరౌగతాః ॥’ ఇతిసంగ్రహవచనస్య కాగతిరిత్యత్రాహ—

మూ—లలాటేతిలకందృష్టేతివచనం వైశ్యవిషయమ్ ‘వైశ్యస్యను

తులకారమ్’ ఇతితస్యేతివచనవిధానాత్

వాన్—ఆగ్నేయపురాణాదా ॥ శ్లో॥ బ్రాహ్మణస్యోధ్వజపుండ్రంస్యాత్ కర్తృయస్యోధ్వజచంద్రకమ్ । వైశ్యస్యనుతులకారమ్ శూద్రస్త్రేవతిపుండ్రకమ్ బాలేందువత్ కర్తృయాణాం వైశ్యానాంవతులకృతి । త్రిపుండ్రంశూద్రజాతీనాం విధిరేషసనాతనః ॥ ఊర్ధ్వంనయతియత్పుండ్రం ప్యాశినఃపాపకారిణః । తస్యాఖ్యాహ్యోధ్వజపుండ్రైశ్చ తస్మాత్సంధారయేద్దివజః ॥ * ॥ ‘త్రిపుండ్రంశూద్రకల్పనాం శూద్రాణాంచవిధియతే ।’ ఇతి బ్రహ్మాండవిదవచనం చేహభావ్యం । పుండ్రగతౌ ఊర్ధ్వంనయతీత్యధః ॥ అతావైశ్యాపేతిలకంవిహాయతి ర్యకుండ్రమూర్ధ్వపుండ్రంవాధారయేత్ లలాటేతిలకందృష్టేతివచనాత్

ప్రాచీనసంగ్రహవచనముదాహరణి—

మూ—సాపిశ్యాద్ధైతిర్యగస్యోధ్వజపుండ్రంవాధారయేత్ ॥ శ్లో॥

వజ్రయేతిలకంఘ్రే శ్రాద్ధకర్తృనర్వదా । త్రిర్యగస్యోధ్వ

జ్వజపుండ్రంవాధారయేద్ధృద్ధకమణి ॥’ ఇతిసంగ్రహే

వాన్—వైశ్యేతిలకభ్యతే ‘వజ్రయేతిలకమ్’ ఇతివక్తృతత్వాత్ । ఏవంశ్యాద్ధైమాధ్వజపుండ్రవిధానాత్తిలకశబ్దస్యోధ్వజపుండ్రత్వాదావివేచనావశ్యతాం

మూ—నాన్యదిచ్ఛుఖంపాదా పృథ్విశయేత్ ॥ శ్లో॥ అప్రవాహాద

కస్నానం విప్రపాదావనేజనమ్ । గాయత్రీజపమధ్యంత్రం చ ఆ

దిత్యాభిముఖశ్చరేత్ ॥ సగృహంతఃపాదాపృథ్విశయేత్ ॥ శ్లో॥

నాంతఃపరక్షాశయేత్వాదౌ దైవపితృశ్రేయశ్చ కర్తవ్యం । నౌ త్ర రేచక్ష
ణైవైవ పశ్యేమేనగృహంతరే ॥*॥ సాపిండ్యాదూర్ధ్వం కుం
డమనాంఘ్రిప్రక్షాశయేత్ ॥ శ్లో ॥ సపిండికరణాదూర్ధ్వం
కుండేపరక్షాశనంయదికులక్షయకరంచైవనరకేపాతయేద్భ్రువం॥*

వ్యా—ఇదంవిష్ణుయామశ్రవచనమ్ । తత్త్వేన ॥ శ్లో ॥ సపిండికరణాదూర్ధ్వం
కుండమేనవిధీయతే । సపిండికరణాదూర్ధ్వం మండలంతువిధీయతే॥ఏకోద్దిష్ట
సపిండిభ్యామన్యశ్చాద్ధైవమోహతః । పాదపరక్షాశనంకుండకులక్షయకరంభవేత్

మూ—మండలేష్వేనపాదౌపరక్షాశయేత్ ॥ శ్లో॥ పాంగణైమండ

లంకుర్యాద్దైవానాంచతురశ్రకమ్ । వితస్త్రిమాత్రంపితృభణం ద
క్షిణైవతులంభవేత్ ॥ ఘృతయ్యైవగోమయైవ పాదశౌచంవి
శిష్యతే॥శ్లో॥ఆజ్యంగోమయసంయుక్తంపాదయోలేపవయేద్యది
పితరస్తస్యకలాపిత మమృతేనాభిషేచితాః ॥*॥ నవవిత్రపా
ణిఃపరక్షాశయేత్ ॥శ్లో॥ నన్వదాదభాపాణిస్సాన్వదైవపితృశ్రే
యశ్చకమణి । పాదశౌచంగంధలేపం సకుర్యాద్దభాపాణినా॥ స
పవిత్రేణహస్తేన విపరీపాదాననెచనాత్ । యథావజ్రహతోవృ
త్యస్తదైవపితృదేవతాః ॥*॥ కర్తాపూర్వమాచామేత్ ॥శ్లో॥
కర్తురాచమనాత్పుర్యం భోక్తురాచమనంయది । శునోమూ
త్యసమంతాయ మిల్యేవంమనురబ్రవీత్ ॥*॥ మండలాదగ్గేశేతి
చామేత్ ॥ శ్లో॥ మండలస్యోత్తరేభాగే విప్రస్యాచమనంభవేత్
అమృతంస్యాద్ధితత్త్రాయ మన్యత్రోరుధిరంభవేత్ ॥*॥

వ్యా—అన్యత్ర-మండలాత్పూర్వక్షిణాపర్యగ్తేశేష్యిత్యర్థః

మూ—సకుర్యాద్ధేన్నత్వరత ॥ శ్లో॥ తీర్ణశ్రాద్ధప్రధానానిదాహి

త్యైవతపస్త్రీలాఃతీర్ణిచాత్యప్రశంసంతిశౌచమక్రోధమత్వరామ్

నను ॥ శ్లో॥ ‘ సభాక్తవ్యంసభాక్తవ్యం సంప్రాప్తేహరివాసరే । భుంక్ష్వ
భుంక్ష్యేతియోబ్రూయాత్తమాహుర్భిక్షాహుతుకమ్ ॥ ’ ‘ నాశ్చియాత్తత్రయ
త్వతః ’ ఇత్యేకాదశ్యామన్నంసిద్ధం ‘ ప్రత్యాభిక్తశ్రాద్ధుచవిహితం ’ క
త్తత్ర కర్తవ్యమిత్యత్రాహ

ఏకాదశ్యాంశ్రాద్ధకర్తవ్యత్వం, శ్రాద్ధానంతరభోజనవిషయము 300

మూ—నైకాదశీంత్యజేత్ ॥ శ్లో ॥ ఉపవాసా యదా నిత్యశ్చ

ద్ధంచ ప్రకృతంభవేత్ । ఉపవాసంతదాకుర్యాదాఘ్రియపిత్తసేవితం

వ్యా—ఇదంచవనం విజ్ఞానేశ్వరైఃలిఖితమ్ । కర్వచిత్పురాణైశ్చదావదశ్యా

మేవకార్యం నైకాదశ్యామిత్యుక్తం తదనాదరణీయమ్, పురాణాత్ స్మరైర్బ

లీయస్తావత్ ॥ యదాపి, ప్రమాదాచ్చాశ్రద్ధవిఘ్నైః యదేకాదశ్యాంవిహితం

తత్ప్రకృత్యుక్తం శ్రాద్ధద్వాదశ్యామేవకార్యమిత్యర్థవదం; అన్యథాదోషాపత్తైః

మూ—ఋతుకాలేపి శ్రాద్ధంకర్మాత్ ॥ శ్లో ॥ ఏకాదశీవృతంచై

వపితుస్సాంవత్సరందినమ్ । ఋతుకాలశ్చ తత్కాపి శ్రాద్ధకర్మ

విధీయతే ॥ * నమృతాహమతిక్యామేత్ ॥ శ్లో ॥ జ్ఞానినా

జ్ఞానినావాపిమూఖఃపండితఏవవా । మృతాహంసమతిక్రమ్య

చండాలఃకోటిజన్తసు ॥ * బుద్ధిపూర్వాతిక్రమే మహా దా

షః ॥ శ్లో ॥ పితృమృతతిథింజ్ఞాత్వా యోనకురీషత్పైతృకం

పాపమక్షయమాప్నోతిపితృహాదౌపజాయతే ॥ * ॥

వ్యా—ఏవంచ ద్వయోరతిక్రమే ప్రత్యవాయసామ్యస్తరణేపి విధిబలాదే

కాదశ్యాం శ్రాద్ధమవశ్యం కర్తవ్యమేవేతిద్ధం ॥ కించ ' శ్లో ॥ ఏకభుక్తేన

భక్తేనక్షీణవృద్ధాతురఃక్షిపేత్ । ఇతిఏకభుక్త్యభ్యసంజ్ఞాతవృద్ధవరణేనకశ్చిద్దోషః

మూ—ప్రార్థితేపాకాదానిమంత్రితానాం కర్తుంశ్చ నాశౌచమ్ ॥

శ్లో ॥ నిమంత్రితేమవిపేక్షుః ప్రార్థితే శ్రాద్ధకర్మణి । దేహే

పితృమతిష్ఠతుస్సనాశౌచమ్మతసూతకే । పరైరిన్నం ప్రదాత

వ్యందాత్పూర్వాభోక్త్యాంశ్చనస్పృశేత్ ॥ *

వ్యా—మృతసూతక ఇత్యేకవద్యాహః, మరణజననాశౌచయోరత్యర్థః । ప

రైః-అశౌచరహితైః, నస్పృశేదాశౌచినఇతిశేషః ॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ శ్లో ॥

అరమ్భేవరణంయజ్ఞేనకలౌప్యవ్రతసత్ప్రయోః । నాందీముఖంవివాహదాశ్రాద్ధే

పాకపరికియా ॥ * విజ్ఞానేశ్వరీయేచ ॥ శ్లో ॥ వివాహోత్సవయజ్ఞాదిషష్ఠంతరా

మృతసూతకే । శేషమన్నంపరైదేయం దాత్పూర్వాభోక్త్యాంశ్చనస్పృశేత్ ॥

* యత్తుక్రిధరీయే ॥ శ్లో ॥ మాసికాన్యాభిక్రమిత్రోరశుద్ధోవ్యోరసస్సుతః ।

కుర్యాదవతిథిప్రాప్తమితీతాతపాబ్రవీత్ ॥ వషణ్యాద్ధతుస్సంప్రాప్తపితృ

రాశౌదసంభవే । తదానీమశువిర్నుస్యాత్కుర్యాచ్ఛాచ్ఛాద్ధంవిచక్షణః ॥ * ఇత్యాదికం ॥ తత్ ప్రా బ్రహ్మార్థనిషయంతివ్యూ, అతిక్రాంతాశౌచవిషయంవా; 'క్లౌ ॥ అతిక్రా తేదశాశాతుపశ్చాజ్ఞానాతిచెద్ధహీ । త్రిరాత్రంసూతకంతస్యనతద్ద్రవ్యస్యకహిచిత్ ॥ ' ఇతిపిజ్ఞానైర్వరొక్తైః । అతాద్యస్యస్యాతిక్రాంతాశౌచాభావాచ్ఛాచ్ఛాద్ధంకార్యమ్, యదాప్య సమృద్ధాశౌచవిషయంవాతత్ తథాపిజ్ఞానైర్వరీయే ॥ క్లౌ ॥ ఆశౌచంయస్యసంపర్కాదాప తెద్ధహమేధిసఃకియాస్తస్యనలుప్యంతెగృహ్యణాంచనతద్భవేత్ ॥ * గృహ్యణి-(స్త్రీ)పుత్రాగ్రదయః, తెషాంబద్ధివ్యాణాంతత్వాస్యక్రియాణాంచాశౌచాభావాచ్ఛాచ్ఛాద్ధంకార్యమిత్యర్థః.

మూ—స్వయమకృత్వాశ్చాద్ధం పరమహాలయేనాశ్చియాత్ ॥ క్లౌ ॥

అకృత్వాఽన్యత్రినాశ్చియాచ్ఛాచ్ఛాద్ధంచపరవక్షిక్వమ్ । పశ్చాత్ కృతేపిశ్చాద్ధైఃస్త్రితచ్ఛాచ్ఛాద్ధంనిష్ఫలంభవేత్ ॥ * పిత్రైః ప్రత్యాబ్ధికమవిభక్తధనాపిభిన్నచేష్టఃపుత్రైఃకుర్యాత్ ॥ క్లౌ ॥ భిన్నస్థానగతైః పుత్రైరివిభక్తధనైఃపి । ప్రత్యాబ్ధికం పృథక్కార్యమస్యశ్రాద్ధానిసంభవే ॥ *

వ్యా—అన్యశ్రాద్ధాని-పోడశమృతిరిక్తశ్రాద్ధానీత్యర్థః, సాపిండ్యాదుర్ధ్వమపి మాసికానాం సాపిండ్యకర్త్రైఃవ కర్తవ్యత్వనియమాత్ ॥ తథావిజ్ఞానైర్వరః ॥ క్లౌ ॥ నవశ్రాద్ధానపిండ్యంశ్రాద్ధాన్యపిచపోడశ । ఏకేనైవతుకార్యాణిసంవిభక్తధనైఃస్వపి ॥ * ఇతి । అతానసరైః పుత్రైఃసోదకుమ్భశ్రాద్ధవత్ పోడశశ్రాద్ధానికార్యాణి.

ప్రత్యాబ్ధికదర్శనాదితు విభక్తైస్సరైఃపుత్రైః కార్యమిదమాహ—
మూ—విభక్తస్వర్వంపృథక్కుర్యాత్ ॥ క్లౌ ॥ ఏకభాండేపచతాం

పితృదేవార్చనాదికం । ఏకంభవేద్విభక్తానాంత దేవస్యాద్యహేగృహే ॥

వ్యా—దేవలః ॥ క్లౌ ॥ విభక్తాభ్యంతిరస్య ర్వే సప్తసావజితథనాశనైః । దర్శాబ్ధికాదికంపితృశ్శాద్ధ కుశ్యుఃపృథక్స్వధత్ ॥ *

మూ—సర్వందేవపూర్వంకుర్యాత్ ॥ క్లౌ ॥ ఉదబ్బుఖస్తుదేవానాం

పితృణాందక్షిణాముఖః । ప్రదహ్యాత్పార్వతేనర్వం దేవపూ

ర్వంవిధానతః ॥ * 1

వ్యా—ఉదఙ్ముఖో దేవయోఃపూర్వందత్వా వశ్చాద్దక్షిణాముఖః పితౄణాం
సవ్యంజనాన్నాదికం దద్యాదిత్యథాః । ఏవం కాండానుసమయనియమాదవ్యవ
త్ప్రయోజనదద్యాత్.

మూ—శ్రాద్ధద్రావ్యం భూమావేననిక్షిపెత్ ॥ శ్లో ॥ నిమంత్రణా
పూర్వశాణాన్నంసూపంమధుఘృతంపయః । విన్యసేత్ప్రియతస్య
ర్వం భూమావేనసమాహితః ॥ * నిమంత్రితానహోమంవజ్ఞా
యెత్ ॥ శ్లో ॥ నిమంత్రితాజపేద్దోగ్ధ్రింనియక్తసునిషంగితే
విన్యస్తోవామదేవాయశ్రాద్ధభుగ్దోషవజ్ఞాతః ॥ దశకృత్యః పి
బేదాపసానిత్యావశ్యాద్ధభుద్ధివజ్ఞః । తతస్సంధ్యాముపాసీత
హోమంచాపియథావిధి ॥ * ॥

వ్యా—దోగ్ధ్రి 'అబ్రహ్మణద్రాహ్మణః' ఇత్యనువాకః, నిషంగితే 'సహో
మంధ్యాయచ' ఇత్యనువాకః 'శ్లో ॥ సూతకేమృతకచ్చేవహ్యశక్తాశ్చాద్ధభో
జనే । ప్రవాసాదినిమిత్తైమహావయెన్నతుహవయెత్' ఇతివదనంతుద్రాహ్మ
ణిజపగాయత్ర్యభిమంత్రితజలప్రాశనాభావవిషయంమంత్రవ్యవ.

మూ—నిమంత్రితానస్యత్రాపకామెత్ ॥ శ్లో ॥ వేదితస్తుయ
థాన్యాయంహవ్యకవ్యద్విజౌత్తమః । కథంచదప్యవకామణ
పాపీహుకరతాంవశైత్ ॥ * నిమంత్రితానమంత్రముచ్చార
యెత్ ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధేనిమంత్రితావిప్రౌ మంత్రముచ్చరతే
యది । త్రయస్తేనరకయాంతి దాతాభోక్తాతథాపితా ॥ * ని
మంత్రితానాథీయాత ॥ శ్లో ॥ నిమంత్రితాభవేద్విప్రీనియ
తాత్తాభవేత్రహ । నదచ్చందాంస్యధీయాత యస్యశ్రాద్ధంచ
తద్భవేత్ ॥ * నిమంత్రితోనకించిద్భుక్షయేత్ ॥ శ్లో ॥ శ్రా
ద్ధేనిమంత్రితాయస్తుప్రతిగృహ్యప్రతిగృహమ్భక్షయేత్కి
చ్చిదప్యన్యత్సకృతుతస్యనశ్యతి ॥ *

వ్యా—ప్రతిగృహమితిసామాన్యేనాక్తేః కించిదపిద్రావ్యం నిమంత్రితేన
ప్రతిగృహ్యమ్, తథానకించిదపిభక్షణీయం, సుకృతనాశస్త్యైః ॥ తతశ్చ ॥
'శ్లో ॥ ఇత్యనానవశంఫలంమూలం తాంబూలంపయదేషధమ్ । భక్షయిత్వాపి క్త'

తేజవాస్సానదానాదికాఃక్రియాః । ఇతివచనంశ్రాద్ధవ్యతిరిక్తవిషయమ్.

మూ—నిమంతిత్వాన్యత్రనాశ్చీయాత్ ॥ శ్లో ॥ నిమంతిత్వస్తు
యోవిప్రా భోక్తు మన్యత్రగచ్ఛతి । నరకాణాంశతంగత్వా చం
దాలెష్వభిజాయతే ॥ * ॥

వ్యా—అనఘృణానశసిద్ధిరాప్నోతిభావః ॥ తతశ్చ ‘యన్నప్రాశ్చీయా
దహవిస్సానీతివృత్త్యభివృద్ధ్యైవ’ ఇతిశ్చ తేఃపఠ్యవాయోదురత్యయస్సాన్యత్

మూ—నిమంతిత్వంసత్యజేత్ ॥ శ్లో ॥ నిమంతిత్వాన్యత్రాని
వారయతిదుమఃతిః । బ్రహ్మహత్యామవాహ్నోతి శూద్రయోనా
చజాయతే ॥ * ॥ విశిష్టవిప్రనాగతంవృతాభ్యనుజ్ఞయా భో
జయేత్ ॥ శ్లో ॥ నిమంతిత్వేమవిప్రేషు యద్యాగచ్ఛేద్విజౌత్త
మః । బ్రాహ్మణైరభ్యనుజ్ఞాతఃకామంతమపిభోజయేత్ ॥ * ॥ శ్వాద్ధీ
యంప్రతిగృహ్యన్య శ్రాద్ధేనాద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఆమశ్రాద్ధం
గృహీత్వాతు యోన్యశ్శాద్ధైర్జ్ఞాతిమోహతః । పతంతిపితరస్త
స్య లుప్తపిండోదకక్రియాః ॥ * ॥

వ్యా—ఆమశ్శాద్ధమితి ॥ శ్లో ॥ పెరితంపితౄణాంసముద్దిశ్య భోజ్యంయత్ప్రి
యమాత్మ ॥ * ॥ ఇత్యుక్తశాకమూలఫలాదేయపలక్షణమ్ । అతఃపితౄద్వైశేషదత్తం
యత్క్రిందిద్దగ్ర్యంసగ్రాహ్యంవృతేనమహాదోషస్తృతైః

మూ—రంభాపత్రదండంసకృంతయేత్ ॥ శ్లో ॥ శ్వాద్ధీమహానిసం
ప్రాప్తై రమృభృష్యం సకృంతయేత్ । కృంతయేద్వదిమూఢా
త్తా నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * ॥

వ్యా—నికృత్తృష్యషడండంరంభాపత్రంశ్వాద్ధైవజ్యేష్ఠమ్, నాన్యత్ అతారం
భావత్య సమేధస్తద్విషయఇతి మంతవ్యమ్ । యత్తుస్తృతిచంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥
నమృత్తయానిపాత్యాణి భోజనేదేవపితౄయోః । పలాశేభ్యోవినాసస్యఃపర్ణ
పాత్రాభ్యోజనే ॥ * ॥ ఇతిచత్వలాశపత్రప్రాశస్త్యపరమ్ । ఆత్రివిశేషస్సర
ణా ॥ శ్లో ॥ పలాశపద్మదళీపత్రాణిపుత్రకృమాత్త్యజేత్ । గర్భచ్ఛత్రైల
తాభ్యాని శ్రాద్ధేసర్వత్రయత్నతః ॥ శిష్టానితానిసర్వత్ర శ్శాద్ధయోగ్యానిదావ
యేత్ । యథాసువర్ణపాత్రాణి తథైవైతానినిణయః ॥ * ॥ అతఃపలాశ

చతుర్దశశబ్ద-శ్లో-ద్వైపరివేషణనియమః

పద్మకదళపత్రాణిశ్శాద్ధైప్రశస్తాన్వేన ॥

మూ—శ్లో-ద్వైపరివేషణనియమః ॥ శ్లో ॥ శ్వాద్ధంభుక్తాన్ వర
శ్వాద్ధైస్తుభుంజితలాలుపః । పతంతిపితరస్తస్య లుప్తపిండో
దకక్రియాః ॥*॥

వ్యా—నిమంతిత్వాన్యత్రాశ్చియాదిత్యనేనేన గతార్థత్వేపితస్య స్వ
ప్రత్యవాయవకత్వాదన్యతు పితౄణామపి దావప్రదర్శనార్థత్వాచ్చనవిరోధః

మూ—దరైర్వ్యవహన్నందద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ దర్శనదేయం శృతా
న్నంచ సమస్తవ్యంజనానిచ । లైలపకవ్యవకవంచనతుదర్శన
కదాచన ॥ * ॥ హస్తదత్తంనాద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఘాతంతమా
క్షికంశాకం గౌరంలవణంఘృతమ్ । ఏతానిహస్తదత్తానిభుక్త్యాన్
నాద్యాదహర్మిశమ్ ॥*॥

వ్యా—హస్తేనహస్తేదత్తంనాద్యమ్ । చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ హస్తేదదాతి
యస్మైహం లవణవ్యంజనాదికమ్ । నదాతానరకంయాతి భోక్తాభుంజేతకిల్బి
వమ్ ॥*॥ స్నేహమ్; ఘృతలైలాది

మూ—నాయసేనదద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ఆయసేనకుపాత్రేణ యదన్న
ముపసీయతే । శునామూత్రమసాధుంక్రేదాతాచనరకంవృజేత్ ।
నేకపాణినాదద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ ముక్తంహ్యభయపాణిభ్యాం
యదన్నముపసీయతే । తద్ధిప్రలుంపత్య సురాస్పహసావిష్టచేత
నః ॥ * ॥ నాపసప్యనాన్నందద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ అపసప్యేన
యస్తస్మం బ్రాహ్మణైఃప్రయచచ్ఛతి । విష్టామశ్నంతిపి
తరౌదాతాచనరకంవృజేత్ ॥ స్తృత్యథాసారే ॥ అపసప్యేన
కతవ్యం పితౄంకర్మాఖిలంబుధైః । అన్నదానాదృశేనరవ
మేవంమాతామహాదిభిః । ఇతి ॥ అన్నదానంపిండదానం । శ్వా
ద్ధైవశ్యమభ్యంగమాచరేత్ ॥ శ్లో ॥ అష్టకాయామథాష్టమ్యా
మమాయాం శ్వాద్ధకర్మాణి । పితౄణామచవికారేషు లైలాభ్యం
గోవిధీయతే ॥*॥ భుక్తిదేశావస్థితేషు విప్రేషునపాత్రముద్ధరేత్
॥ శ్లో ॥ పిండంస్తుగోజవిప్రభ్యో దద్యాదగ్నోజరేపివా । ప్ర

పితృమేధసారసహితసుధీవిలాసనె

క్షిపెత్సత్సునివిప్రేమ ద్విజౌచ్ఛిష్టంసమాజయేత్ ||

వ్యా—ఉత్థితేష్వపిషిజేమ నౌచ్ఛిష్టమాజనం కుర్యాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ
పిండదానవిధానాత్ భుక్తిదేశావస్థితేష్వీతికథం । మేవమ్ । తదానీమేవౌచ్ఛి
ష్ట సన్నిధౌ పిండదానంకైశ్చత్క్రియతే తదభిప్రాయత్వా తస్య ఆపస్తంబి
నాంతు ‘ భుక్తవతోఽనువ్రజ్య ’ ఇతివిసర్జనానంతరమేవ పిండదానవిధానా
త్తావన్నమాజయేత్

మూ—నదాస్యాదిభిఃపాత్రముద్ధావయేత్ || శ్లో॥ పాత్రాణిచాల
యెచ్చాద్ధై స్వయంశిష్యోఽథవాసుతః । నస్త్రియోనచదాలా
శ్చ నచదాస్యఃకదాచన ||*|| పాత్రాణిగోపయేత్ || శ్లో॥ భు
క్తిపాత్రంసమద్భుత్య నిఖనేతుప్రయత్నతః || అలబ్ధపేతకా
ర్యేతు తస్యత్యాగోవిధీయతే || * || నసూద్రాయశ్శాద్ధశిష్టంద
ద్యాత్ || శ్లో॥ శ్శాద్ధందత్వాయఉచ్ఛిష్టం నృషలాయ ప్రయ
చ్ఛతి । పితరస్తస్యషణ్డాసం భవంతుచ్ఛిష్టభోజనః || * ||

వ్యా—ఉచ్ఛిష్టమత్రపితృ భుక్తిశిష్టంభాండస్థమేవ అన్యేషాంతదౌర్భజన మ
విదధమ్-ఇష్టే సుహౌవభుజ్యతామిత్యభ్యనుజ్ఞానాత్ । క్వచిన్నిషేధోఽస్తితిచే
ద్భుమ్యేతవ్యాత్యాదిశ్శాద్ధశిష్టవిషయోదృష్టవ్యః । అస్యథా ‘ శేషంచైవాసుమా
న్యద ’ ‘ వృద్క్షణీకృత్య శేష మనుజ్ఞాప్య ’ ఇతియాజ్ఞసంక్య బోధాయనాదిభి
శ్శేషాభ్యనుజ్ఞావిధివైయధ్యాపయతైః । అతవననశ్శాద్ధశేషస్యవజ్యత్వస్తరణా
న్నాభ్యనుజ్ఞాకియతే । అత్రవిజ్ఞానశ్వరీయే || వా|| ‘ భుంజితపితృసేవితం ’ ఇ
త్యస్య ఏకొద్దిష్టవిశేష నిషేధోదృశ్యతే । శ్లో॥ నవశ్శాద్ధతుయచ్ఛిష్టం గృహేవ
ద్యుషితంచయత్ । దంవత్యోర్భుక్తశిష్టంచ నభుంజితకదాచన ’ || ఇత్యాదిభిః||*
ఇతి । సంగ్రహే || శ్లో॥ ఏకోద్దిష్టైతుయచ్ఛాత్తురభోజ్యశిష్టమోదనమ్ । చంద్ర
సూర్యోపరాగేచ శిష్టమన్నంచనజయేత్ ||*|| అతవపప్రత్యావికాదావిష్టే
సుహాశిష్టాభుంజతే । యత్త్విదంవచనమ్ || శ్లో॥ ‘ స్త్రీషూద్రానుపవీతానాం శ్శా
ద్ధౌచ్ఛిష్టంనదావయేత్ । యోదద్యాద్యాగసంమోహాన్నతద్గచ్ఛతివైపితౄణా
ఇతి తత్ భుక్తపాత్రోద్ధౌచ్ఛిష్టవిషయమ్ । అతా ‘ భార్యభృతకదాసేభ్యఉచ్ఛి
ష్టంశేషయేద్భుధః ’ ఇతి నియమశ్శాద్ధవ్యతిరక్తవిషయఇత్యర్థః

మూ—గృహసాన్విమ్యనుజ్ఞాయా శాన్ద్ధంకుర్యాత్ || శ్లో || పరస్య
హిప్రదేశేతు శాన్ద్ధంకుర్యాద్యదిద్విజః | తద్గృహసాన్విమిత్పృథి
హాన్యతేనుజ్ఞయావినా ||*|| హోమాజ్యశేషేణ నొపస్తరేత్
శ్లో||అగ్నోకరణశేషేణయదన్నమభిఘోరితమ్|నిరంగుష్ఠంచయద్ద
త్తం సతత్ప్రీతాతివైపితృక్ ||*|| హుతశేషమన్నం పిత్రా
దిపాత్యేషు దద్యాత్ || శ్లో||హుతశేషంప్రదద్యాత్తు భాజనేను
సమాహితః | యథాలాభోపపన్నైషురౌష్యేషుతువిశేషతః||*

వ్యా—అత్రివిజ్ఞానేశ్వరీయే ||వా|| హుతశేషంపిత్రాదిభాజనేషు దద్యాత్
న్నవైశ్వదేవభాజనేషు || * || ఇతి || సంగ్రహేచ || శ్లో|| నవైశ్వదేవపాత్యేషు
హుతశేషంప్రదాపయేత్ | అజ్ఞానాద్యదివైదద్యాన్నిరాశాఃపితరోగతాః ||*||

మూ—పాత్యోపస్పర్శనాచానన్యంజానుధూమాన్యసేత్ || శ్లో|| పా
తయేద్దక్షిణంజాను దెవాన్ పరిచరణసహ | పాతయేదితరజ్ఞానుషి
తృక్ పరిచరణద్విజః ||*|| పురుషనూక్తాద్విశ్రావయేత్ || శ్లో||
సాన్విధ్యాయంశ్రావయేద్భాగధర్మశాస్త్రానిచైవహి | అభ్యా
సానీతిహసాంశ్చ పురాణాన్యథిలానిచ ||*||

వ్యా—అత్రివిజ్ఞానేశ్వరీయే || శ్లో || అన్నమిష్టంహవిష్యంచ దద్యాద
కొగ్రహాంతవరః ||వా|| అన్నమిష్టమాత్మప్రైహద్యాదితి సంబంధః తుశబ్దాద్య
ధాకథంచిదుచ్చిస్యతే తథాచద్యాత్ || శ్లో|| ఉచ్చేషణంధూమిగతమజిహ్వాసాన్వి
శరస్యచ | దాగనగన్యతత్ప్రీత్యేభాగధేయంప్రచక్షతే | ఆత్మప్రైహవిశ్రా
ణి పురుషనూక్తపవమానప్రభృతీని జపితాన్విత్పాతృ జ్ఞాతాన్వి సూర్యజపమ్- స
వ్యాహృతికామిత్సుక్తం, జపేత్ || * || ఇతి

మూ—నియక్రోనకించితృచ్ఛేత్ || శ్లో|| శ్రాద్ధేనియక్రోధుంజా
నానపృచ్ఛెల్లవణాదికమ్ | ఉచ్చిష్టాఃపితరోయాంతి పృచ్ఛయా
నాత్రసంశయః ||*|| పృచ్ఛేపక్షితమవశ్యంయాచయేత్ || శ్లో||
అవశ్యంయాచయేద్భాగధర్మముపకల్పితమ్ | అయాచితౌ
ద్విజౌమూఢస్సభవేద్భృహ్మహుతకః||*|| ధుంజానానామిథస్సర్వ
ర్వేపాత్యేషుమన్నంసత్యజేత్ || శ్లో || శ్రాద్ధేపక్షిమధుంజా

నాబ్రాహ్మణోబ్రాహ్మణంస్పృశేత్ | తదన్నమత్యజ్జఘ్నత్వాగా
యత్యస్తవతంజపేత్ || సరాణాంభోజనెకాలేయదిదీపోవినశ్య
తి | పునరన్నంసభోక్తవ్యం భుక్తావచాంద్రాయణంచరేత్ | స
రాణాంభోజనెకాలేయదిదీపోవినశ్యతి | పాణిభ్యాంపాత్రమా
దాయ భాసురంమనసాస్తరణ | పునదీపంసమారోప్య త
చ్ఛేషంభోజయెన్నరః ||*|| దీయమానంననిరుంధ్యాత్ || శ్లో||నా
జ్ఞిజానుర్బహిజాను హుంకారిద బలిపదః | దీయమానని
వారీచ శ్యాద్ధంకృత్యావతత్యధః ||*|| పాత్రేఽన్యోచ్ఛిష్టపతనేని
యమ్యతే || శ్లో|| ఉచ్ఛిష్టస్పర్శసంజ్ఞాత్వా తత్పాత్రంపరిహృత్య
చ | అస్పృష్టాపాణినాపాత్రం భూమింసమనులిప్యచ || అన్య
పాత్రంనిధాయైవ స్వమన్నం ప్రవేశయేత్ | పరిషిచ్యతతః
పశ్చాద్భోజయెచ్చవదోషకృత్

వ్యా—అత్యోచ్ఛిష్టస్పర్శనమితిసామాన్యోక్తైశ్శ్యాద్ధవ్యతిరిక్తకాలేపినమా
నమ్, ఏవంశ్యాద్దేవక్రిష్టితి నచనంచద్రష్టవ్యమ్ | ఏకపక్తిష్టితి స్మృత్యథా
సారే దశనాత్.

మూ — శుక్తిమధ్యేన్యతేధదితే || శ్లో||పితౄణాంతత్రసర్వేషాం
పితౄణాంపవనంయది | తద్దినంచాపవానశ్చపితౄణాంధంపరేఽ
హని || ఏకపవయదావిప్రీ భోజనెధదితాభవేత్ | తద్దేవా
గ్నింసమాదాయ హోమంకుర్యాద్యధావిధి | తత్స్థాననామ
గోత్రేణ హ్యసూదిభిరర్చయేత్ | అన్నత్యాగంప్రకరీత త
తోఽగ్నేజహుయాచ్ఛరుమ్ | ప్రాణాదిపంచభిమంతైః
కుర్యాద్దావత్క్రిశవాహుతః | హోమశేషంసమాప్యథశ్యాద్ధ
శేషంసమావదేత్ ||*|| ష్వాఽవశ్యంతర్పయేత్ || శ్లో|| యాను
ద్విశ్యభవేచ్ఛ్యాద్ధం తెభ్యస్తర్పయతిద్విజః | పరేద్యుశ్శ్యాద్ధకర్ష
త్యోయోసతర్పయశేపితౄణా || పాత్రసాన్నిత్యావతిద్యుక్తం
శాపందత్త్వావ్రజంతితే ||*||

వ్యా—పితౄణాం త్రయణాం, ఛదితే-వమనె, పరేద్యుశ్శ్యాద్ధం

ర్యమ్, తత్సాంసంభవే కృష్ణై కాదశ్యాం కాద్యమ్, త్రిషైకస్యభద్రానై పాణా
యస్వాపేత్యాదిభిః సంచభిరగ్నా తత్ స్థాననామగోత్రోద్భారణపూర్వకమా
సనాదిభిరభ్యర్చ్య హోమఃకతాన్యః । యానుద్దిశ్యేతి-మాతృమృతాపే పితృ
ణాం భోజనాభావేపి హోమపిండవానాద్దైశ్యత్వాన్తాతుశ్చ పితృమృతాపే
పిండోద్దైశ్యత్వాచ్చ పరేద్యుః పాతః పితృణాం మాతృణాంచతిర్పణం కు
ర్యాదిత్యథః ॥ దర్శా దౌ మాతామహాదీనాముద్దైశ్యత్వాన్భావేపివచనాత్తర్ప
ణమితిసవిరోధః । పుత్రీకాపుత్రత్వధనహరిత్వసంభవే మాతామహాశ్రాద్ధంతర్ప
ణంచ నిర్వాప్యకులమ్.

మూ—సతికత్వంతరే నచశ్రాద్ధందద్యాత్ ॥ శ్లో ॥ యోదద్యా
చ్చాద్ధమస్యస్తే సతన్వసంతరకత్వమ । వ్యథం భవతి త
చ్చాద్ధం భవెచ్చపితృపూతుకః ॥

వ్యా—నను ‘క్షేణా ॥ పుత్రైశ్చభాగ్యతత్పుత్రైః పత్నైశ్చైవైవవాఙ్
లః । క్రియాఃకార్యాః ’ ఇతి పరాశరవచనాత్పుత్రాదయస్సర్వేష్యధికారిణ
తిచేన్న, పూర్వపూర్వాభావే ఉత్తరోత్తరస్య క్రియాకత్వత్వ పరిపాదనపర
త్వాత్ । తదుక్తమ్ ‘పూర్వాభావేపరఃపరః ’ ఇతి, ‘అసన్నిభానై పూర్వే
పాముత్తరే పిండదాస్తృతాః ’ ఇతిచ ॥ నన్యస్తుపూర్వక్రియాయామ్, ఉత్తర
క్రియాయాంతు పుత్రాదయస్సర్వేధికారిణఇతిచేన్న, వచనాభావాత్, సహ
పితృవ్యాదిమృతాపే పుత్రాదినద్భావేష్యనై శ్రాద్ధంక్రియతే ॥ శిష్యైః క్రి
యతఇతిచేత్తత్సాధీయః ‘తచ్ఛ్రేష్ఠంజన్త ’ ఇతి పితృవదాచార్యతాజన్తస్తర
ణాత్పుత్రైః పృథకపృథక్పితృశ్రాద్ధకరణాచ్చ.

కత్వభోక్త్రనియమమాహ—

మూ—క్షేణా ॥ పునర్భోజనమధావసం భారాభ్యయనమైధునమ్ ।
దానంవ్రతిగ్రహంహోమం శ్రాద్ధభోక్తాప్రవజయేత్ ॥ తాం
బూలందంతథావందత్రైలాభ్యంగంక్షుంక్రియామ్రత్యౌషధపరా
న్నాని శ్రాద్ధకృత్సప్రవజయేత్ ॥ *

వ్యా—ఇదంచొపలక్షణమ్, పునర్భోజనాభ్యయనమైధునాదేకతరపి వ
జ్యత్వస్తరణాత్. ‘విశ్వేదేవాదశావరాః ’ ఇతిస్తృతమ్, తత్ప్రవజస్థాపరం

వచనముదాహరితి.

మా—శ్లో॥ శ్రాద్ధేనేమిత్రికేరాజ్క కృతుడక్షానియోజయే
ల్ । అష్టకాయంకాలకామా శ్రాద్ధేనాందీముఖేపునః॥ పసున
తౌతుకా మేయతుసముద్దిష్టాఘరూరుచీపుహంవాద్యేనశ్చై
తా పార్వణతునియోజయే ॥ *

వ్యా—నిత్యాదిశ్రాద్ధభేదః ప్రాగవవ్యాఖ్యాతః ' అతానుజమాతులాది
మృతాహస్య నిత్యతాపదవచనాచ్చ దేవయ క్రమేన తత్తద్యోద్దిష్టంకర్తవ్యమ్.

అత్ర ఖండాదావనహాద్యష్టిం హరిహరేదిత్యుక్తంతానాహ—

మా—శ్లో॥ సేనాభిశస్తనగ్నాఘుషండమాజాఞ్జరకుక్కుటాః ।

కుండదేవలకావిద్యాః కాణాంధాశ్శిష్టగర్హితాః । నవార్యపిప్రయ
చ్చేత్తుజేడాలవృత్తికెద్యజై । నబకవృత్తికచేననావేదవిధిమహా
ఙ్కల్ ॥ సభ్యాశరౌనియుంజతశ్రాద్ధేపితృసుతావపి । విధురం గ
ర్భనంతందవిశిష్టమపినజయేల్.

వ్యా—ఏతేశ్రాద్ధానహాః ! స్తేషప్రసిద్ధః శ్లో॥ విద్యాచారో గురు
ద్రోహీ నాస్తికోవేదనిందకః । ఏతద్రాష్టాణచండాలాజాతిచండాలవంచమాః
సంచయంకురుతేయస్తు ప్రతిగృహ్యసమంతతః । ధర్మాధాన్యోపయంజిత త
సగారంతందవజయేల్ ॥ ' ఇత్యాదుక్తోవా । అభిశస్తః ' యాంమలవద్వాన
సంసంభవంతి యస్తతాజాయతేసాభిశస్తః ' ఇతి శ్మితేః పాతకాభియుక్తోవా
నగ్నః ' శ్లో॥ యస్తుసంత్యజ్యగాహాస్థస్యవానవృష్టానజాయతే । పరివ్రా
డాపిమైత్రీయసనగ్నః పరికీర్తితః ॥ ' ఇత్యాదిభిరుక్తో నగ్నో బహువిధః
తథా అస్తదుక్తైస్తృతిరత్నాకరై సంజ్ఞాపకరణైదృష్టవ్యమ్ । ఆఖుః శ్లో॥ వి
భవేసతిస్తేవాధాందదాతిసజహాతిచ । తమాహురాఘంతస్యాన్నం భుక్తావృ
చ్చేగ్రణశుభృతి ॥ నజహామ్యుచితేకాలేనస్మాతినదదాతిచ । పితృదేవార్పనా
ద్దీనస్సమృదఃపరికీర్తితః ॥ దంభాధాన్యజతేయస్తుతప్యతేచతపస్తథా । నపర
శ్రాధాఇమ్యుక్తస్సమాజార్యవ్రతీతః ॥ సభాగతానాంయస్సభ్యఃపక్షపాతం
సమాశ్రయేల్ । తమాహుఃకుక్కుటందేవాస్తస్యాస్సన్నంవివజయేల్ ॥ అభో
జ్యాన్నాఇమేషండమాజాఞ్జరౌహ్యఘుకుక్కుటాః ! ' ఇత్యాదుక్తావేదితవాః

‘ పరదారెనుజాయంతే ’ ఇతి కుండగోళకావ్యసిద్ధా ॥ దేవలకః- దేవకోశా
 వజీపీ, వృత్త్యర్థయాజీ, అద్వితీయశ్చ ॥ దేవలః ॥ శ్లో ॥ దేవకోశోవజీపీయ
 న్యుదేవలకఉచ్యతే ॥ * శాంపిల్యః ॥ శ్లో ॥ వృత్త్యర్థయాజనస్సర్వే దీక్షా
 హీనాశ్చ కేవలమ్ । కర్మదేవలకావతే స్తృతాహ్యత్రిపురామునే । యేకలోపక్రం
 చ్రకుర్వంతి దీక్షాహీనాద్విజాతయః । వృత్త్యర్థం వాయుకోథం వా కల్పదేవ
 లకాస్తుతే ॥ * స్తృత్యంతరే ॥ శ్లో ॥ దేవార్చనపరీవిద్యో విత్తాథే నత్సర
 త్రియమ్ । సవైదేవలకోనామసర్వకర్మబహిష్కృతః ॥ * ఇతి । అవిద్యః-ప్ర
 సిద్ధః ॥ కాణాధా ॥ శ్రుతిస్తృత్యంతరస్యతరహీనః కాణః, దావభ్యాంహీనాంధః
 ఏకచక్షుర్జాత్యధాచ , రోగిహీనాతిరిక్తాంగః కాణః పానభ్యవస్తథా ’ ఇతి క
 మ్మదుప్తత్వస్సృణోః ॥ * శ్లో ॥ ధర్మధర్మజేనదాలుబ్ధశ్చాద్వికోలోకదాంభి
 కః । బ్రేడాలవృత్తిశోభేయోహింసస్సర్వావతిసంభవః ॥ అధోద్వష్టిర్మైకృతికస్సాన్వి
 థాసాధనతత్పరః । శిరోమిథ్యావినీతశ్చబుః పృతిరుదాహృతః ॥ ’ ఇత్యుక్తాబ్రే
 డాలవృత్తిబకవృత్తిః శ్లో ॥ సభ్యాతరౌనియః జీతశ్చాద్ధేపిత్వసుతావపి । వి
 ధురగర్భవంతతచ విశిష్టమపినజయేత్ ॥ ’ అహాత్వేప్యేతేవజ్యోతిర్భవః

పితాపుత్రయోర్భాగోర్గ్రాన్వఽన్యతరనిమంత్రణమవిరుద్ధా, గ్రంథవిస్త
 రభయాద్విత్తాత్రిమత్యకృతమ్, అన్యదతః పరిషత్సు దృష్టస్య మిత్యాహ—

మూ— శ్లో ॥ పామకోపానమాచృత్యశిశ్రుస్తాంబరాణిచ । ర

క్తపుష్పంచమాజా రంశ్యాద్ధమామావనజయేత్ ॥ ’ ఇత్యా

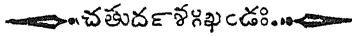
దీని దృష్టవ్యాని, నయంతువిస్తరభీరవః.

వ్యా—అదిశబ్రేన ‘ శ్లో ॥ గోబాశ్వాదిమృషృషేమకృత్రిమాయాంతథాభు
 వి । నకుర్యాచ్ఛాద్ధమేతేషు పారశ్యాసుచభూమిమ ॥ దంభవైతాతుకపాషండ
 బకవృత్తింశ్చనజయేత్ ॥ అజ్ఞాతాయితయైచ్చనవిధురాబ్రహ్మచారిణః । ససో
 మయాశ్చాద్ధేదవరణీయాః ప్రయత్నతః ॥ ’ ఇత్యాదీనాంగ్రహణమ్ ॥ నను త
 హిం బ్రహ్మచారి ‘ యితిశ్చాద్ధేవశస్తా ’ ఇత్యుక్తిః కథమితిచేన్నేవమ్యత్రి
 త్తీండివిషయత్వాన్తదుక్తేః ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ శిఖభ్యో ధాతురక్తేభ్య
 స్త్రిదండిభ్యః ప్రదాపయేత్ । తాననాదృత్యయోదద్యాత్కన్యమన్యేభ్య ఆనరం
 ఆలాభేధ్యానిభిక్షాణాంభోజయేద్బ్రహ్మచారిణమ్ । తదలాభేతు సదస్వితాత్

గృహస్థానపిభోజయేత్ || * ఇతి || విష్ణుశ్చ || శ్లో || యోవై యతిననాదృత్య
భూమియేదితరాద్విజాన్ | విజనెనవసేద్ధ్రామే హవ్యంకవ్యందరాక్షసమ్ || *
శ్వాద్ధ పాత్యప్రసంగే త్రిహారివంశే || శ్లో || త్రిదండియోగిరెవచ || * || ఇతిత్రి
దండిహాగినవోక్తాః తస్మాత్ || శ్లో || 'అవ్యతాహ్యసధీయానాయత్రబైక్షచ
రాద్విజాః | తంగ్రామందండయేహాజా చోరభక్తప్రదోహిణః' || ఇత్యుక్త
బ్రహ్మచారివిషయోనిషేధః అన్యథామనుయాజ్ఞవల్క్య పరాశరవచనవిరోధో
దుర్నిరూఢోభవేత్ | దమ్భి-కెవలం లోకరజనాథమనుషాయా | శ్వాతుకః
వచనసిద్ధేః స్యద్ధేయైశ్చ తన సర్వత్రసంశయకారి | పాపండినగ్నస్వరూపమి
చ్ఛామీత్య్రభ్యవిస్తరేణ తమభిధాయ 'ఏతేపాపండి పాపానప్యేతానాం
పెద్బుధః' ఇతిత్రివిష్ణుపురాణోక్తలక్షణః | గూఢవిప్రీయకృచ్ఛతః 'వచస్య
స్వస్వస్వస్వత్' ఇతి ప్రసిద్ధః.

ఏతైస్సంభాషణమపినకతవ్యమ్, కుతశ్చాగ్రధైనియోగఇతిభావః ఇదమాహ
మూ—శ్లో 'పాపండినోవికమన్థాః జేతాలవృత్తికాంశ్చరాః |

శ్వాతుకాబకవృత్తింశ్చ వాఙ్మలైణాపినార్చయేత్ ||' ఇతిమనుః.

పార్వణంత్రిపురూపైశ్చమిత్యుక్తం తస్యప్రయోగమాహ—

మూ—అథాతఃపార్వణశ్రాద్ధమ్.

వ్యా—అతశ్శబ్దశిరస్కర్తావదతాగ్రయమథశబ్ద ఆనంతర్యేవతే | అతశ్శ
బ్దోవృత్తస్య శ్వాతుభావే వృత్తాత్ సర్వసూత్రసాధారణ ధర్మాత్ అనంతరమా
వస్త్రమిదామసాధారణ ధర్మోవక్ష్యతఇత్యర్థః | అత్రవరిభాషామాహ—

మూ—ఆసమాప్తైఃప్రాచీనావీతమ్.

వ్యా—'పితృణిప్రాచీనావీతి నాపౌనవ్యందక్షిణతోపవగః' ఇతిని
యమాచ్ఛాద్ధపరిసమాప్తివర్ణంతం కతుః ప్రాచీనావీత మేవేత్యర్థః.

తస్యాపవాదమాహ—

మూ—అన్యత్రప్రాణాయామాఘారదారావఘారహోమాఙ్గభా

గాగ్నిముఖసిష్టకృద్ధోమప్రాయశ్చిత్తాహుత్యభిశివణామదన

పౌదక్షిణసమస్కరానువృజనేభ్యః.

వ్యా— పార్వణాయామాచమనవదాఘారహోమాదీనాం సర్వకర్తసాధారణత్వాదేతేమాపవీతమేవేత్యధః । తథాబోధాయః ॥వా॥ ఆచమనేచాగ్నిముఖేచాభిశేనశ్చైవసంగ్రహణేషుచ పశ్చార్థోమేమయజ్ఞోపవీత మితరత్రప్రాచీనాపవీతమ్ ॥*॥ ఇతి । అత్రకపదీః॥క్లౌ॥ ఆఘారదార్శగ్నిముఖాజ్యధాగ ప్రదక్షిణామవ్రజనేషు తిద్వత్ । ఆఘారయోస్సిష్టకృతిప్రసిద్ధం యజ్ఞోపవీతంహికపదినసన్స్యత్ ॥*॥ ఇదంపశ్చార్థోమాదేరుపలక్షణమ్ । పశ్చార్థోమః-ప్రాయశ్చిత్తాహుతిః. అథకాండానుసమయమాహ—

మూ—సర్వందేవార్థముపచారముపవీతీ పార్జుఖఃప్రదక్షిణంపార్గగ్రేర్భరైర్భరైవతీర్ధైసపూర్వంకృతాపిత్తభ్యఃప్రసవ్యంసర్వందక్షిణాముఖంకుర్యాత్ప్రత్యంతరం దేవవత్సర్వంవిష్టాంకుర్యాత్.

వ్యా—క్లౌ॥ ఉదఙ్ముఖస్తు దేవానాం పితౄణాందక్షిణాముఖః । ప్రదద్యాత్ త్పూర్వజేసర్వం దేవపూర్వంవిధానః ॥*॥ సంగ్రహే ॥క్లౌ॥ యజ్ఞోపవీతీదేవానాం కుర్యాత్సర్వంప్రదక్షిణం । అపసవ్యంతతఃకృత్వా పితౄణామప్రదక్షిణమ్ దక్షిణాగ్రాశ్చదర్భాసుస్సస్పృశచవైదక్షిణాముఖః.

మూ—శ్శార్దూగారస్యాత్తరపూర్వదేశే హోమస్థానమగ్నే దక్షిణతఃపిండదానదేశస్తస్తాద్దక్షిణతఃపితౄదిభుక్తిస్థానంపశ్చిమేదేవస్థానంచ ప్రకల్పయేత్ ॥

వ్యా—తాత్పర్యదర్శనవాక్యమిదం । అత్ర యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ॥ క్లౌ॥ పరిశ్రీతేషుచాదేశే దక్షిణాప్రసణతథా ॥*॥ శ్శార్దూచపరిశ్రీతేసర్వతఃప్రచ్ఛాదితేషుచాదేశేగోమయాదినాపలిప్తైదక్షిణాప్రసణేదక్షిణాసనతేదేశేకార్యమ్ ఇతివాన్యభ్యంతమ్ । దేశగ్రహణాత్పాస్వాదాదినపేధః.

మూ—పితౄర్గ్రాతామహాయోశ్చౌపాసనేశ్రాద్ధంకుర్యాత్.

వ్యా—విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥క్లౌ॥ అహితాగ్నిసుజుహుయాద్దక్షిణాగ్నా సమాహితః । అనాహితాగ్నిరౌపాసనేఽగ్నస్థావేద్విజేఽపువా ॥ * ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥క్లౌ॥ కర్మస్తాతఃవివాహోగ్నా కుర్వీతప్రత్యహంగృహీ ॥ ఇతి ॥ కర్మస్తాతః స్మృత్యుక్తంకర్మ వైశ్వదేవాదికం పితౄఃప్రత్యాభిశ్శార్దూచ వివాహోగ్నాకుర్యాత్ కుర్వీతేత్యాత్తనెవదగ్రహణాద్యత్ఫలం జాయావతిగా

మృత్యుతరగామివా తతః-మఃచాపాసనేకుర్యాదిత్యక్షణః । అగ్నిమిద్వైత్యత్య
మాతామహదేపిత్రాదేశ్యా ఇద్దమాపాసనేకుర్యాద్భూత్పృథ్విదిగ్ధగ్నిర్భూ
హ్మచారీచ లోకికేఽగ్నౌకుర్యాదితి స్పష్టమేవవ్యాఖ్యాతమ్.

అన్యేషాంకథమిత్యేత్రాహ—

మూ—అన్యేషాంలోకికేఽగ్నౌయద్యభగ్నిర్భూహ్మచారీవాహోత్రి
యాగారాదగ్నిమాహృత్య కుర్యాద్యదివిచ్చినఁగ్నిర్భజన్త్రీకో
దూరభార్యోవాఽగ్నిం విధిసత్సంభాయకుర్యాత్.

వ్యా—ప్రకరణాచ్చ ఇద్దమితలభ్యతే । సంగ్రహే॥శ్లో॥ కుర్యాదాపాసనే
శ్చాద్ధం మాతాపిత్రోరభ్యావిధి । అన్యేషాంలోకికేతివ ద్భూహ్మచార్యవ్యవస్థా
కః ॥ నారదీయే ॥ శ్లో॥ సప్తాగ్నిమాంసరభార్యశ్చేత్రావ్యవస్థాసముపన్దితే । అగ్నిం
సంధాయవిధినచ్చ ఇద్దంకృత్వావిసజయేత్ । శ్చాద్ధేఽహనితుసంహారే య
స్యభార్యారజన్వలం । అగ్నింసంధాయవిధిన చ్చ ఇద్దం కృత్వావిసజయేత్ ॥శ్లో॥
అత్రత్రికాండీ ॥ శ్లో॥ యస్యభార్యవిహారస్థా పతితావ్యాధితాపివా । అని
చ్ఛుఃప్రతిహలావా తస్యాఃప్రతినిధాకియా ॥ కుర్వీత దగ్ధసచ్చ ఇద్దం మాతా
పిత్రోర్మృతేఽహని ॥శ్లో॥ ఇతివిహితస్యాద్వికస్యనిరవకాశత్వాద్యజన్త్రీకోదూ
రభార్యోవా బోధాయనే నాపాసనాగ్నిర్భూతం సంభృతేత్రోత్రియాగా రాదా
హృతేఽగ్నౌశ్చాద్ధం కుర్యాత్ సాపిండ్యస్యతు సావకాశత్వాత్కాలాంతరేఽ
గ్నిం సంధాయతత్కుర్యాదితివివేకః । యథాగ్నౌనుగమేకాలవివ్రకచేతా
కికాగ్నౌవగ్నిహోత్రహోదః పునర్భూతానాయమగున్వితాదనంచ తథాఽ
త్రాపి లోకికేఽగ్నౌ పిత్రోఃప్రత్యాద్వికశ్చాద్ధం పునరగ్నిసంధానంచేతినిరవద్యం

మూ—పూర్వేద్యసామయంహోమంకృత్వావిసజయన్

స్మశితేభ్యశ్శృతవృత్తసంపన్నేభ్యోద్యోహాస్తానాభ్యశ్శోషం 2ము

వ్యవ్రత్యాద్వికశ్చాద్ధంభవితా తత్రభవద్భ్యోప్రసాదకఃకణీయఇతినిజేద్య

వ్యా—స్తోత్రక్షణసారే ॥ శ్లో॥ నిరూమిషంసకృద్భుక్తావ భుక్తసర్వజనేగ్మ
శా । శ్వఃకితాః స్తీతినిచ్చిత్య తదావిప్రాన్నిమంత్రయేత్ ॥శ్లో॥చంద్రికాయాం
ప్రచేతాః ॥ శ్లో॥ కృతాపసవ్యోపూర్వేద్యఃపిత్రోఃసూర్యంనిమంత్రయేత్ । భ
వద్భ్యోపిత్వకార్యం నస్సమృద్ధ్యంచ ప్రసీదత ॥శ్లో॥ పిత్రోశ్శ్వశ్చాద్ధంభవితా త

భువన్విస్సంపాద్యమితిపూర్వం విప్రాన్నిమంత్రేనోదత్త్యథః । ఇదంనివేదన
శ్రాద్ధదినేవాకార్యమ్ ॥ శ్లో ॥ ‘ పూర్వేద్వ్యుర్వా పరేద్వ్యుర్వా శ్రాద్ధకర్తః
ణ్యుపస్థితే । నిమంత్రయేత త్ర్యసరాక్ష సమ్యగ్విప్రాన్యథోదితాః । ’ ఇతిమ
ను స్మరణాత్ ॥ ‘ పూర్వేద్వ్యుర్నివేదనమపరేద్వ్యద్విత్తీయః తృతీయమామంత్ర
ణమ్ ’ ఇత్యాపస్తంబః । శ్రాద్ధవినాత్పూర్వేద్వ్యురేవ బ్రాహ్మణభ్యానివేదిత
వ్యం శ్వశ్శాస్త్రం భవితాతత్ర భవతాప్రసాదః కరణీయఇతి శ్రాద్ధవినేద్వితీయ
నివేదనం కతవ్యమద్యశాస్త్రమితి తృతీయమామంత్రణమాహ్వానం భూజనకాలేన
ద్దమాగమ్యతామితివ్యాఖ్యాతమ్ । అతఃపాత్రద్వ్యధికరణార్థం పూర్వేద్వ్యశ్శాస్త్ర
ద్ధాహేచ నివేదనమ్ । పితృరైభవతాక్షణికతప్యఇతి నిమంత్రణం శ్రాద్ధదినే
సకృదేవకార్యమ్, ఏవంహి శిష్టాచారః

మూ—శ్వాధూతేనివేదితాన్పూర్వణానాహూయాభ్యజ్య సామ

యిత్యాప్సవ్యంసామిత్యా.

వ్యా—అత్రబోధాయనః ॥వా॥ శ్వఃకరిష్యామితి బ్రాహ్మణాన్నిమంత్రయా
తే తాంకోచ్యమాతే శ్తశ్శుకమాభ్యంజనసామనైయ్యధోపవాతంసంక్షృజ్యస్వ,
యమాప్లుత్య శుచాదశే ॥*॥ ఇతి । అత్రశ్శుకర్తవ్యోద్దిష్టవిషయమితికే । అ
ప్తకాయామిత్యపర ॥ విహితమపి శిష్టాదారాధివాన్నశ్రాద్ధేషు వపనమితి
వృద్ధాః । అనెననిమంత్రితస్సవ్యమేవతేరిచచ్ఛాద్ధాహావన ‘యజ్ఞయోధూ
త్వామేధముపైతి ’ ఇతిశ్రుతేః । త్రయోదశవారంతుష్టిం నిమజ్యశుష్కవస్త్ర
పరిధాయ విధివత్పవనసామిత్యాశుద్ధోభవతి.

మూ—విష్ణువిధివదారాధ్యోపాసనహోమం మంత్రాపితృధాద

న్నాదన్యేనాన్నేనవైశ్వదేవాదికంకృత్వా.

వ్యా—సంగ్రహే ॥ శ్లో ॥ యోవైశ్శాద్ధదినేపూర్వమకృత్వావిష్ణుత్రాజనమ్ ః
సశ్రాద్ధీరకేఘారే యావదాధూతసంప్లవమ్ ॥*॥ అన్యేనైతి ॥ శ్లో ॥ గృహ
గ్నిశుదేవానాం యతినాంబ్రహ్మచారిణామ్ । పితృఃపాతేనదాతవ్యం యావ
త్ప్రదాన్ననిక్షిపేత్ ॥ పితృపాతృముద్భవ్యవైశ్వదేవంకరోతియః । అసురం
తద్భవేచ్ఛాద్ధం పితృఃశానోపతిష్ఠతే ’ ఇతిపైతృనస్యాదివచనమపిత్వపాకాదితి
విశేషితత్వాత్పితృభవ్యతిరిక్తభాండవశాన్నేనవైశ్వదేవాదీర్కుర్యాదిత్యర్థః

మూ—అపరాధ్యానివేదతానామాయ సావ్యతవచనైరభిష్టాయక్య,
తపాదశౌచానాచాంతానాసనేమాపవేశ్యాగ్నైరుపసమాధానా
దిముఖాంతై హవిష్యమహవిష్యంచ పాత్ర్యద్యయేసముద్భృత్యా
సీయహవిష్యమన్నమగ్నావనధిశ్రిత్యాభిఘాత్య సౌకర్యాదవ
రణాగ్నిముదగాప్రతిష్ఠితమభిఘార్యానుజ్ఞప్తాదర్వామపస్తీ
ర్య ద్వీరవదాయ జమదగ్నివత్సయోస్త్రిరవదాయ సకృదభిఘా
ర్య యన్తేమాతేత్యాదిభిష్టడన్నాహుతిః కృష్ణాయాం హుత్యాస
ప్తమమవదాయాభిఘాత్య నిధాయోపవీతీ సిన్ధుకృదధం హ
విఃప్రత్యభిఘాత్య పాచీనావీతీ సప్తమింహుత్యా సావహాపి
త్ర ఇత్యాదిభిష్టఢ్విరాజ్యాహుతిహుత్యోపవీతీ దర్వామ
పస్తీర్య సకృదవదాయ తయోద్వీరవదాయ ద్వీరభిఘార్యో
త్తరాధాపూర్వాధే అగ్నయేసిన్ధుకృతేసావహాతి హుత్యా
ప్రాచీనావీత్యదీదీనముష్టంభస్తాహాహృతత్రాహవిష్యంసావ
హాతి హుత్యాపరిధ్యంజనం లెవకార్యంపరిధిపహరణం సంసా
వహామంచ కృత్యోపవీత్యనాజ్ఞాతత్రయం తవన్నసృతవన్నఇ
తిద్వేవ్యాహుతీర్య సస్తానుమస్తాశ్చహుత్యా పాచీనావీతీ తూ
ర్ణిం సమంతం ప్రసవ్యం పరిషిచ్య ప్రణీతావిమోక్ష్యబ్రాహ్మణం
సంపూజ్య ' ఏషతేతత ' ఇత్యాదిభిస్సర్వమన్నంప్రత్యేకంమం
త్రమావత్యాసంభవతాం సకృన్నంత్యముచ్చార్యాభిమృశేత్.

వ్యా—పార్వణస్యమాసిశ్రాద్ధవికారత్వేన తత్ర ' శుచీ' మంత్రవహా
యోనిగోత్ర మంత్రాసంబాధా నయగ్నాన్త్రయవరా ననధాపేక్షేనా భో
జయేదన్నస్యాత్తరాభిజాహూత్యాజ్యహుతిరుత్తరయా ఏతద్వా విపరీతం
సర్వమత్రైరభిమృశేత్ ' ఇతి సూత్రవ్యాఖ్యానోక్త ప్రకారవీవా
త్రాస్థాభిస్సంగృహీతః । తహిం సూత్రే వైశ్వదేవానుక్తైస్తత్కథం త్వ
యోక్తమితిచెన్న, అన్యతః పదార్థాణా సమాహృత్య యథాప్రతిభాసంప్ర
యోగఉచ్యతేఇతి పదతా వ్యాఖ్యాత్యా తదుక్తైః । తహిం ' క్షో ' వృద్ధావా
దాక్షయాపేక్షాంత్య దర్శమధ్యమహాలయే । ఆచాంతేషిహుతకతవ్యం వై

శ్వదేవంచతుర్విధమ్ ॥ ౧ ఇతి వచనాదంతేతత్సార్వమితిచెన్న, క్షయాచాస్త్రే
కర్తవ్యత్వస్తరణస్య 'క్లో ॥ యాజమాన్సామగాఃపూర్వం మధ్యే కుర్వస్తు చ
హవ్యచాః । అథర్వణాస్తుశ్చార్ధాంతే వైశ్వదేవమితిస్థితిః ॥ ౨ ఇతివచనేనాథర్వ
ణవిషయత్వావగతే ॥ అత్రవిజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ క్లో ॥ అపరాజ్ఞాసమభ్యర్చ్య
స్వాగతేనాగతాంస్తుతా ॥ పవిత్రపాణిరాచాంతానాసనేమాపవేశయేత్ ॥
వా ॥ అపరాజ్ఞా ఉక్తలక్షణాన్నిమంత్రితానాహూయ స్వాగతీవచనైస పూజ
యిత్వా కృతపాదధావనానాచాంతా ॥ కుశక్ష్మపైష్పాననేమ పవిత్రపాణిదపవే
శయేత్ ॥ * ఇతి ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ క్లో ॥ ఆసనోష్మానసందహ్యాన్నతుహ
స్తేకదాచన । దీయతేయదిమూఢాత్తానిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * అత్రకృతపా
దశౌచానాచాంతానితి రధ్యోపసర్పణనిమిత్తాచమనమేవోచ్యతే, శాస్త్రీయ
పాదశౌచాదిపశ్చాద్విక్షణే ॥ అనుజ్ఞప్తఇతి ॥ అత్రయాజ్ఞవల్క్యః ॥ క్లో ॥
అగ్నోకరిష్యన్నాదాయ పృచ్ఛేదన్నంఘృతప్లుతమ్ । కురుషేత్సభ్యనుజ్ఞాతౌ
హుత్వాగ్నోపేత్సయజ్ఞవత్ ॥ * అగ్నోకరిష్య హవిరాదాయాగ్నో కరిష్య
ఇతి బ్రాహ్మణానాపృచ్ఛ్య తైః కురుషేత్సభ్యనుజ్ఞాతౌ జహూయాదిత్యథః ।
కృష్ణాయామితి-హిరణ్యాదిసప్తజహ్వీసు కృష్ణాయామగ్నోదక్షిణభాగేవర్తతే ।
'పితృకార్యేతుదక్షిణే' ఇతి స్మృతేస్తత్రైవ హోమఇత్యథః । మధ్యాత్పూ
ర్వస్యావదానం మధ్యేహోమఇత్స్మృతేమధ్యేహోమఇత్యన్యే । సప్తమీ యో
చేహపితరః 'ఇత్యాహుతిః' । అత్ర అన్యత్రప్రాణాయామేత్యత్యానుక్తేరుప
వీతవిధానమ్, తదనుక్తిభయాత్పునః ప్రాచీనావీతమిత్యవిరోధః । అభిమృశేది
తి- ఏషతేతతమధుమానితి త్రిభిమంత్రైః పిత్రధణం సర్వం భక్ష్యభోజ్యా
దికమభిమృశేత్; అనుభవతాం మంత్రావృత్తిః, అయోముఖ్యకల్పః । బ్రాహ్మ
ణపాత్రైమ దత్తపదార్థాభిమర్శనంగౌణమ్, కృత్స్నస్వాదత్తత్వాత్ । హో
మావశిష్టహవిరభిమర్శనమేవకేదిదాహుః, నేతివయమనుక్తేః.

ఏవం హోమంసమాప్యానంతరకర్తవ్యమాహ—

మూ—ద్వావిప్రౌవిశ్వదేవాథేభవతాక్షణః కర్తవ్యఇత్యవవీతి
నిమంత్య ప్రాచీనావీతి పిత్రధణ పితామహాథే ప్రపితా
మహాథే ఇతి త్రిన్నిమంత్రయేదపివోభయత్రైకైకంవానిమ

స్త్ర్య గౌమయేనాపలిప్తేపాంగణ సాక్షలైసదర్శే చతురశ్రే
మండల సూర్యాభిముఖఉపవీతి విశ్వేదేవా ఇదంఃపాద్యమితి
సాక్షతం పాద్యం దత్త్వా విశ్వదేవపాదా ప్రత్యక్ష్య ప్రాచీనా
వీతీ తిలార్చితేనదర్శే సృతాకారదక్షిణమండలేపిఠరిదంలేపా
ద్యమిత్యాదిభిఃపితృపితామహ ప్రపితామహ ఇదంఃపాద్యమితి
వైకద్యాహ్లాసకై సతిలంపాద్యం దత్త్వా పితౄదిపాదావనవిజ్ఞా
దేవవద్విష్ణవంఘ్రిప్రత్యక్ష్య మండలూదద్దే శైస్వయమాచమ్య
థ విప్రానాచమయ్య.

వ్యా—అ త్ర కేచిన్తందా విశ్వదేవాథ ఇత్యత్ర విశ్వపదం ప్రథమాబ
హువచనాంతంపతంతి, తత్క్రిలశబ్దశాస్త్రానభిజ్ఞానామజ్ఞానవిజృంభితమ్, అలు
గభికారైననుశిష్టత్వాత్ ‘వైశ్వదేవంహవిః’ ‘వైశ్వదేవేనచతురా’ ‘వై
శ్వదేవీమామిక్షామ్’ ఇత్యాదిపద్యలుగదర్శనాచ్చ || తథాఽస్యేస్తాతానభిజ్ఞా
ఉదగారంభం దక్షిణాపవగఁరేఖాలిఖంతి; తథా మధ్యమంపరిధిం దక్షిణాగ్రం
నిక్షిపంతి, తథా స్రాణాయామేపి స్రాచీసావీతకుర్వంతి, తదిదంసర్వమర్వా
చీననిర్వాహః, విశేషానుక్తైః | వక్త్రహత త్రతత్రవిశేషంసూత్రకారః దక్షిణ
తాపవగః ‘దక్షిణాగ్రేఃపితౄమ’ ‘ఏకైకశఃపితృసంయుక్తా’ ఇ
త్యాది || నహ్యేవమత్రాక్రమే, ప్రత్యుతథాపెన్విరూహోదానసంపరిధ్యాధా
నరేఖోల్లేఖనాదికం పితౄపి సమాసమిత్యేవాభాషి | ఏవమాచమనవత్ప్రా
ణాయామస్యాపి శుద్ధ్యధఃతాపితృర్వకమసాధారణ్యాత్పరిధామావచనాచ్చ పి
తౄపునవవీతి ప్రాణానాయమ్య ప్రాచీవీతంకుర్యాత్ | కించ ‘అయగ్ధాం
ప్రప్రవరా’ ఇత్యుక్తేనదీపికారే మాతృపాద్యైవప్యగ్తత్వవిరోధాన్నన్య
తృవరణంకార్యమ్ | హోమపిండదానదర్శనాత్తత్ర తద్వరణమితిచెన్న, మాసి
శ్రాద్ధే మాతృవరణప్రసక్తే, తత్రపిండప్రదానదర్శనాత్ | ఇదముక్తంతా
త్పర్యదర్శనే || వా || అత్ర యద్యపిమాతృదిభ్యః పృథగేవపిండప్రదానదర్శ
నం తథాపి తాసాం పృథగ్పూర్వాణాంజననభవతి, హోమాభిమర్శనయోః
పృథక్త్వాదర్శనాత్ | మాతృపితృబ్రాహ్మణసంఖ్యాసంకలనేసత్యయగ్తత్వవిరో
ధాదాచారాధావాచ్చ | అపిచ ‘హో || అష్టకాన్సుచపృథ్వాచ. గయాయాంచ

మృతేహని । మాతుశ్శ్రాద్ధాపృథక్కుర్యాదన్యత్ర పతినాసహ ॥ ౧ ॥ ఇతి మ
నువచనాదష్టేకాదిభ్యోఽన్యత్ర మాసిశ్శ్రాద్ధాదౌ పృథక్తాపభావస్సన్వితమేవా
వగమ్యతే ॥ * ఇతి ! తను వృద్ధ్యాదివత్పుణ్యకర్మాదివరణమస్తితిచెన్న, త
ద్వేదేవ మాతామహాదివరణప్రసక్తైః । అష్టకావంతాత్మమృతాహే నతత్ప్రసంగఇ
తిచేత్మైసం బాలిశబంభ్రమిః , సిద్ధశ్శేషస్తవప్రథాకృత్వా ' ఇతివత్ ' వృద్ధౌ
శ్రాద్ధత్రయంవిదుః ' ఇతివచ్చపితృవరణే ప్రమాణాభావాత్ , పితరం తత్ప్ర
వృజయేత్ ' ఇతి వచనమాషణంచేదపి , పితురెవపితుఃకుర్యాత్ ' , మాతు
మృతావేపిత్యాదీన్ ' , నాందీముఖేఽష్టకాశ్రాద్ధై ' ఇత్యాదివచనైస్తస్యస
త్ప్రతిపక్షితత్వాత్ , అన్యార్థత్వానయుగ్తత్వవిరోధాత్పార్వణత్వభంగాచ్చతద్య
చసం దూరతానిరాన్యమిన్ద్యలమ్ । ప్రాంగణేతి—స్తృత్యథాసారే ॥ శ్లో ॥
ప్రాదేశమాత్రం దేవానాం మండలంతురశశమ్ । వితస్తిమాత్రం పితృథణం
మండలంవతుకలంభవేత్ ॥ దేవానాముత్తరేణార్చ్యంపితృథణం దక్షిణతథా । అం
తరాళంతుకతః న్యం తయోర్మధ్యేషడంగులమ్ ॥ * స్మృతిరత్నై ॥ శ్లో ॥ ప్రా
గ్గణే మండలంకుర్యాద్దైవే పితృకృతకర్మాణి । నాత్తరేదక్షిణేనైవపశ్చిమేన
గృహంతరే ॥ సమూజితోపలిప్తే చ శేఖరీవ్రతమండలమ్ । ఉదక్ష్ణవముదీచ్యం
స్యాద్దక్షిణం దక్షిణాష్టవమ్ ॥ పరిస్తరే త్రిలాదర్భాశుచౌదక్షిణతఃష్టవే । ఉత్త
రేక్షతసుయక్రాపూర్వాగ్రావిన్యసేత్కుశాన్ ॥ దక్షిణేదక్షిణాగ్రాంశ్చసతి
లాన్విన్యసేత్కుశాన్ । అద్భిస్సగంధపుష్పాభిస్తదభ్యర్చ్యపసవ్యవత్ ॥ వి
ప్రాణాం క్షాళయేత్పాదావభిసంధ్యపునఃపునః ॥ * అతిః ॥ * ఏకోద్దిష్టేన
పిండేవ కుండంకుర్యాద్యథావిధి । అన్యశ్శ్రాద్ధేమసర్వత్రమండలంతువిధీయతే ॥
* దక్షః ॥ శ్లో ॥ యావత్కాలం పెరితనామతావత్కుండం ప్రకల్పయేత్ । స
పిండికరణాదూర్షణం మండలంశువిధీయతే ॥ * విష్ణుయామశే ॥ శ్లో ॥ సపి
ండికరణాదూర్షణంకుండేప్రక్షాళనంయది । కులక్షయకరంచైవ సరకపాతయత్ప్ర
త్యాన్ ॥ వైశ్వదేవేతుసంప్రాప్తమండలాత్పశ్చిమేతతః । ఆచామేదుత్తరత
స్థాత్ప్రత్యాణాంమండలాత్తతః ॥ * భరద్వాజః ॥ శ్లో ॥ పాదావాజానమాఽ
జంఘమపివాచరణద్వయమ్ ! కూర్పరాంతంకరౌసమ్యక్ కాలయత్ప్రథమంబుధశ్చ

మూ—ప్రాక్షుభావుదగవనగోవిశ్వదేవాపుదక్షుభాప్రాగవ

వర్గాః పితౄణాః ప్రాజ్ఞుభావదక్షిణాపవర్గానాం సదర్భో
వక్తృప్రేషాసననెమాదక దానపూర్వకం ద్విగుణభుగ్నాదర్భా
వామతా విష్టరాధణం దత్త్వా నివేశ్యాపఃప్రదాయ సర్వత్ర
తిలాక్ ప్రకీర్య ' శ్లో ॥ యజ్ఞేశ్వరోహవ్యసమస్తకవ్యభాక్తా
ఽవ్యయాత్మాహరిరీశ్వరోఽత్ర । తత్సన్నిధానాదపయాతు స
ద్యో రక్షాంస్యశేషాణ్యసురాశ్చసర్వే ॥ ' ఇతి.

వా—విజ్ఞానేశ్వరీయే ॥ వా ॥ పితౄదీనాం త్రయాణామయగ్నాన్ము
ఖాన్ ద్విగుణభుగ్నానప్రదక్షిణం వామతావిష్టరాధణమాసనేమాదక దానపూ
ర్వకం దత్త్వా పునరుదకందద్యాత్, ' అపఃప్రదాయ ' ఇత్యాశ్వలాయనస్మర
ణాత్ । ఏతచ్ఛాద్యంతయోరుదక దానం వైశ్వదేవేపి త్ర్యేచ ప్రతిపాదనాథణం ద్రష్ట
వ్యమ్ * ఇతి ॥ బొధాయనశ్చ ॥ వా ॥ అయగ్నాబ్రాహ్మణాన్ సుప్రత్యాళిత
పాణిపాదానపతనమయ్య సదర్భోవక్తృప్రేషాసననెమప్రాజ్ఞుభానుపవేశయిత్వ
దక్షిణానాం సయదిప్రాజ్ఞుభాన్ దక్షిణాపవర్గాః అథ యద్యుదక్షిణాన్ ప్రా
గవవర్గాఽదైవాన్ వస్త్రగంధధూపదీపమాల్యేన సమపూజ్య ॥ * ఇతి । క్రివి
ష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ ఉర్వాన్యంతుతిలవిత్తైపాద్యాతుధానాన్నివారయేత్ । య
జ్ఞేశ్వరోహవ్యసమస్తకవ్య ॥ * ఇతి ॥

మూ—అథ వృతేశ్వరగంధపుష్పపస్త్రాలంకారాదీని దక్షిణాంచద
త్త్వా భాజనేమాపస్తీర్య పితౄనిభుక్తిపాత్రేషు హుతశేషమ
న్నం కించిద్దైవతీర్థేనప్రదాయ సర్వేషు పాత్రేషు హవిష్యా
న్నానిదత్త్వాఽభిఘాత్య పాత్రసాధస్తాదుపరిష్టాచ్చ దర్భా
న్నిక్షిప్య ఉపవీతి దక్షిణంజానావచ్చ విశ్వదేవహస్తంగృహీత్వా
వృధివీతేపాత్రమితి పాత్రదత్తానన్నవిశేషాన్ స్పర్శయిత్వా
' ఇదంవిష్ణుః ' ఇత్యన్నే ద్విజాంగుష్ఠం నివేశ్యవిష్టోహవ్యంరత్నై
తి ప్రార్థ్య పితౄదీనామేవంకుర్యాత్ ॥ ప్రాచీనాపీతం
సవ్యంజానావచ్చ విష్టోకవ్యంరత్నైతిభేదః ॥ తతో విశ్వేశ్వర్యా
దేవేభ్యః పి త్రే పితామహాయపృథితామహాయ పితృపితామహ
ప్రపితామహేభ్యః ఇతివాఇదమిదంపరివిష్టంపరివేక్ష్యమాణమాత్మ

పైరితినివేద్య ' క్లో ॥ ఏకవిష్ణుర్నహద్భూతంపుషగ్భూతాన్యనే
కశః । తీర్ణలోకాణావ్యాప్యధూతాత్తాధుజ్జ్యే విశ్వభుగవ్యయః
ఇత్యుచ్చార్య, త్రిమహావిష్ణుః ప్రీయతామితి తిలొదకముత్సృ
జ్య పరిషేచనపూర్వకమాపాశనంకారయిత్వా ప్రాణాహుతిః
కుర్వాణా ' ప్రాణనివిష్టః ' ఇతి పంచభిఃప్రసమీక్ష్య 'బ్ర
హ్మణిమతర్తామృతత్వాయ ' ఇతిజపితావ్యాహృతిభిస్సహితాం
గాయత్రీంమధుత్రయంచజపితాయథాసుఖం జపధ్వమిత్సు
క్తావ పురుషసూక్తపనమానప్రభృతీని పవిత్రాణ్యాత్మపైర్భుంజా
నా ' శ్రావయన్నధీత్య భుక్తేషన్పెక్షితంపుష్టావ గాయత్రీం
మధుత్రయంచ పూర్వవజ్జపితావ పితృదైవతయోమధ్యేభువం
ప్రోక్ష్య దర్భాసంస్తీర్య పితృతిథేన తేషు తూష్టింతిలొద
కందత్త్వా ' యేఽగ్నిదగ్ధాయేఽనగ్నిదగ్ధాయేవాజాతాఃకులేష
మ భూమాదతైనపిండేన తృప్తాయాంతుపరాంతిమ్ ' ఇతి ఐకి
రందత్త్వా పూర్వవద్వికిరే తిలొదకందత్త్వా సన్వయమాచమ్య వి
ప్రానాపాశనంకారయిత్వా.

వ్యా—ప్రయోగస్సుస్పష్టః ॥ అత్ర విజ్ఞానేశ్వరేణ ॥ గంధాదీనాంస్మృత్యన్
న్తరొక్తావిశేషః ॥ వా ' చందనకుంకుమకర్పూరాగురుపక్ష కాన్యసులేపనార్థే
ఇతివిష్ణునా క్రమ్, పుష్పాణిద ' క్లో ॥ శ్యాద్ధజాత్యవ్రశస్తాస్సుస్మర్మణికాశ్వేత
యూధికాః । జలార్థవనిసర్వాణి కుసుమానిచచంపకమ్ ॥ ' ఇత్యాద్యుక్తాన్
' క్లో ॥ ఉగ్రగంధీస్యగంధీనిచైత్యవృక్షోద్భవానిచ । పుష్పాణివజ్జనీయానిరక్త
మణానియానిచ ॥ ' శుభ్రానవమహాతంసదశంవాసోదద్యాత్ ' * ॥ ఇతి ।
' క్లో ॥ దత్తావన్నంపుష్పివతేపాత్రమితి పాత్రాభిమంత్రణమ్ । కృత్యేదంవి
ష్ణురిత్యనేద్విజాంగుష్ఠంనివేశయేత్ ॥ ' సూపపాయసాదికమన్నంభాజనెషు ద
త్త్వా పృథివీతేపాత్రమితిమంత్రిణ పాత్రాభిమంత్రణంకృత్వా ఇదంవిష్ణుశిష్య
నయర్చా అన్నే ద్విజాంగుష్ఠంనివేశయేత్ । తత్ర వైశ్వదేవేయజ్ఞాపవీతి విష్ణో
హవ్యంరక్షేతి పిత్యేప్రాచీనావీతి విష్ణోకవ్యంరక్షేతిబ్రూయాత్ ' విష్ణోహ
వ్యంచకవ్యంచబ్రూయాద్రక్షేతివైక్రమాత్ ' ఇతి స్మరణాత్ ' క్లో ॥ సవ్యా

హృతి కాంగాయతీం మధువాతాఇతిత్యవమ్ । జప్తాయథాసుఖంవాచ్యంభూం
జీరంస్తేపివాగ్యతాః ॥ ౧ అనంతరంవిశ్వేభ్యాదేవేభ్యఇదమిదమన్నంపరిపిష్టం ప
రివెక్ష్యమాణమాత్మప్తేరితి యవాదకేననివేద్య తథాపి లోకముకగ్రాత్రా
యాముకశమకణై ఇదమిదమన్నంపరిపిష్టంపరివెక్ష్యమాణమాత్మప్తేరితి తీలా
దకేననివేద్య ఏవం పితామహాయపితామహాయద నివేద్యానంతరమావోశనం
వత్తావ వ్యాహృతిభిస్సహితాంగాయతీం ‘ మధువాతాబుతాయతే ’ ఇతిత్యవ
చం మధ్వితితివారంచజపితావ యథాసుఖంజుషధ్యమితిబ్రూయాత్ ‘ శ్లో ॥ స
జ్జుల్యపిత్వ దేవేభ్యసామితిమధుమజ్జవః । శాద్ధానివేద్యావోశనం జవప్రే
బౌధభోజనమ్ ॥ ౨ ఇతి పారస్కరవచనాత్ ॥ చంద్రికాయామ్ ॥ శ్లో ॥ సచ
కంటకిజండద్వాద్దద్వాచ్ఛుభ్రంసుగంధితత్ । సరక్తరక్తమప్యఘ్నం సకు కు
మజలంతథా ॥ మల్లికాంకుముచంచైవకేతకీంకరమీరజమ్ । జాతీదగ్ధనమాత్రేణ ని
రాశాఃపితరోగతాః ॥ చందనాగురుకర్పూరగుంతుమానిచచంపకమ్ । వ్రదద్వా
దనులేపాథంపిత్వ దేవేభ్యఉత్తమమ్ ॥ సరళౌగురుమధ్యాజ్యదేనదారూః గు
ర్గుళమ్ । దేయానిసర్వంధూపాథేనప్రాగ్వాగంక దాచన ॥ అది తమన్నం వి
ప్రస్తు పాణినాస్పృశతేయది । త్రయస్తేనరకంయాంతి దాతాభోక్తాతథాపితా ॥
మృతాపిత్రగతమఘ్నం చ మృత్రికాగంధలేపనమ్ । మానారోచ్ఛిష్టశేషంచ
నిరాశాఃపితరోగతాః ॥ ఆసీనేషావసనందద్వాన్నతిష్ఠశుకదాచన । యది ద
ద్వాత్ప్రమాదేననిరాశాఃపితరోగతాః ॥ * మనుః ॥ శ్లో ॥ ఉచ్ఛేషణం భూమి
గతమజ్జన్తాన్యాశతస్యచ । దానసగ్గతత్ప్రత్యోర్భాగధేయంప్రచక్షతే ॥ * ॥
అతా యథా కించదుచ్ఛిష్యతే తథావద్వాదిత్యథః ॥ స్మృత్యథాసారైశ్శ్లో
ఘృతైనభూజనాద్విప్రం ఘృతంధూమావినిక్షిపెత్ । మధుమాంసు సహతస్యం
యతీనాంబ్రహ్మచారిణామ్ ॥ తతఃక్షిపెద్భుక్తవశామగ్రతామండలాద్బహిః । గ
ద్ధమూల్యంచతాంబూలమనుజ్ఞాప్యాస్మతోదిశేత్ ॥ * యత్త్రిదంవదనమ్ ॥ శ్లో ॥
మధ్వలాభేయదిఘృతంయోదద్వాచ్ఛుద్ధకమణిః । నష్టంభవతితచ్ఛుద్ధమితి శా
తాతపోబ్రవీత్ ॥ ౩ ఇతితదవశ్యంమధుదానపరమ్, యద్వా యస్తేవమధువ
ధానం శాద్ధముక్తం తద్విషయంవా ॥ అతాబ్రాహ్మణసామ్రాజీనామ నిర్బంధః
‘ విలయనంమదితంపిశ్చాకం మధుమాంసుచవజ్జయేత్కృష్ణధాన్యం శూద్రా

న్నం యేచాన్యైనాశ్వసమ్మతాః ' ఇత్యావస్తఃజన్మఽణాత్ । అన్యచ్ఛజాత్యా
 శ్రియనిమిత్తదుష్టం వస్తువాతమస్తదుక్తైస్సృతిరత్నాకరైస్సప్తంద్రస్థవ్యమ్ । వి
 లయనాదికంశ్రాద్ధావిషయకథమితిచేన్యైవమ్సృతియశోమేధామిచ్ఛన్'
 ఇతి మధుమాంసాదివజన్తే హేమాకేః స్మృత్యాదియాపఫలస్య సర్వేష్టత్వా
 చ్చ ॥ ' వస్తంధవతి ' ఇతి శ్రాద్ధసాశస్త్రణాన్నుదవజన్తమితిచేన్న, యతిబ్ర
 హ్మచారిణాం శ్రాద్ధసాత్రోత్సవిధానాత్ । తహిగృహస్థాస్తైత్యావతిమితిచే
 న్న, యతిబ్రహ్మచారిణాభవన గృహస్థనిమంత్రణస్త్రణాత్, తత్రైవచంద్రికా
 వచనమథస్తాదుదాహృతమ్ ॥ ' క్లౌ ॥ వజన్తయైన్మధుమాంసంచ గంధమాల్యర
 సాన్ప్రియమ్ ॥ ' ఇతి మనుస్మరణాద్బ్రహ్మచారిణాదిభిరగంధమాల్యాదివస్త
 ధుమాంసవజన్తేనశ్రాద్ధహాగి, అతస్సర్వదాయతిబ్రహ్మచారిణోమేధుమాం
 సాదినిమేధి, గృహస్థానాంతు స్మృతియశోమేధాకామనాయామ్ ' క్లౌ ॥ మ
 ద్భక్తస్యతు... నాన్యదాచ్ఛాదయేద్వస్త్రమద్భక్తోజలతారణైః । స్వస్థస్థు నది
 వాసుప్యాన్మధుమాంసంచవజన్తయేత్ ॥ ' ఇతి భగవదుక్తైస్సర్వదాతన్నిమేధి
 అతశ్శాస్త్రేమధుదానవచనం యత్సాదివతుష్కన్యతిరిక్తవిషయః ద్విష్టవ్యమ్ ॥
 పరాశరః ॥ క్లౌ ॥ శ్రాద్ధక్రియాఫలంహంతినరేంద్రానూజితోఽతిధిః । తస్మా
 దభ్యర్చయేచ్ఛాస్త్రాప్రకారేఽతిధింబుధిః ॥ * ॥ విష్ణుబుద్ధ్యాన్మత్రైస్సహ
 తూష్టిం భోజయేదిత్యధః ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణైః ॥ క్లౌ ॥ పితౄణామయజ్ఞో
 యుగ్గాదేవానాంవృణుయాద్విజాన్ । దేవానామేకమేవంవా పితౄణాం
 చనియోజయేత్ ॥ పౌర్ణిమిభాన్భోజయేద్విప్రోదేవానాముభయాత్మకాన్ ।
 పితౄన్మాతామహంశ్చైవ భోజయేద్వాప్సుదడుహాన్ ॥ పృథక్ కయోఃకేచిదా
 హుశ్శాస్త్రధన్యకరణంనృప । ఏకతంత్రైకపాకేన వదంత్యన్వేమహాపణయః ॥ హు
 తాపశిష్టమలావన్నంపితౄసాత్రేమనిర్వపేత్ । అక్రధ్యతాచాత్విరతా దేయంతే
 నాపిభక్తితః ॥ గక్తోఘ్నమంత్రపఠనంధూమెరాస్తరణంతిలేః । తృప్తమలెమ
 వికిరదన్నంవిపేమభూతత ॥ దద్యాదాచమనాథాయతేభ్యోవారిసకృత్స
 కృత్ ॥ * విజ్ఞానేశ్వరీయై ॥ క్లౌ ॥ అన్నమదాయతృప్తాఃసృశేషంచేవానుమా
 వ్యచ । తదన్నం ప్రకిరేద్భూమాదద్యాచ్ఛాపస్సకృత్సకృత్ ॥ వా ॥ అనుత
 థం సర్వమన్నమాదాయ తృప్తాఃస్థితి తాన్పృష్టావతృప్తాఃస్త ఇతితైః ప్రత్యు

క్తశ్చైషమవస్యస్తి కింక్రియతామిత్యుప్తాస్ ఇష్టే సస్సహాపభుజ్యతామిత్యభ్యుప
 గమ్య తదన్నం పితృస్థానస్థితస్య చాహ్వాణస్య పురస్తాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ దక్షిణా
 గృదర్భాంతరితాయాం భూమా తిలాదకప్రక్షేపపూర్వకం యేతిగ్నిదగ్ధాశ్చత్య
 నయర్పాప్రక్షిప్య పున స్తిలాదకంక్షిపెత్తదనంతరం చాహ్వాణహస్తేమగండూ
 షాథం సకృస్సకృదవోదద్యాత్ || * ఇతి || ఇదంవికిరదానంపాక్షికమ్ || చం
 ద్రికాయామ్ || శ్లో || శ్రాద్ధారంభేపిరామెచ పాదశౌచేతథాఽఽర్చనే | వి
 కిరెపిండదానెచ పట్నస్వీప్యాచమనంస్సృతమ్ || శ్రాద్ధేతువికిరందత్వానాచా
 మేన్తతివిభూమాత్ | పితరస్తస్యషణ్ణాసంభవతుశ్చిచ్ఛిష్టభోజనాః || * మనుః
 || శ్లో || సార్వవణికమన్నాద్యమదాయాస్థావ్యవారిణా | సముత్సృజెద్భు
 క్తవతామగృతావికిరంభువి || * చంద్రికాయామ్ || శ్లో || పితృదేవతయోర్మ
 థ్యే భువంప్రోక్ష్యతిథాక్షిపేత్ | తకాదర్భాన్సమాస్తీర్య తూష్ణిందత్వా తి
 లోదకమ్ || ఉచ్ఛిష్టతిలమిశేణపిండదద్యాత్సమాహితం | యేతిగ్నిదగ్ధాయేనేతి
 దద్యాదుచ్ఛిష్టసన్నిధౌ || * ఇతి మనుయాజ్ఞానల్క్యబోధాయనవిజ్ఞానేశ్వరా
 దిభిః 'యేతిగ్నిదగ్ధాయేన' ఇత్యనెనవికిరదానవిధానాదన్యస్యానుక్తేస్తావన్నా
 త్రమేవ వికిరదానంకార్యమ్; ఏవం వికిరదానానంతరమేవ విజ్ఞానేశ్వరాదాపు
 త్తరావోశనవిధానాదేవమేవాస్తాకంమతమ్ || బోధాయనస్తువికిరదానాత్పూర్వ
 మేవతదాహ || వా || ఘంజానాన్సమీక్ష్య తేప్రాణనివిష్టోఽమృతంజుహోమీతిపం
 చభిఃబ్రహ్మణిమత్రామృతత్వాద్యేశ్యాత్తానంచాతపోర్ధ్వంసనిరీక్షతేహ్నికాపిపిత
 రితివిజ్ఞాయతేసర్వైఃకామైస్తర్పయన్సవధాయక్తానిబ్రహ్మణ్యభిశ్చావయన్కరా
 త్నోహ్మనిస్తేఋతానిచతుష్టాసపతచమయ్యాసీనెషన్మశేషాప్రకిరతి'యేఽ
 గ్నిదగ్ధాయేనగ్నిదగ్ధాః... పరాంగతిమ్'ఇతి | అగ్రైతాన్సంతాళనేనావకిర్య
 దక్షిణాభిరారాధయతి || * ఇతి | విజ్ఞానేశ్వరీయే || శ్లో || ఆత్మప్రేస్తుపవిత్రా
 ణి జప్తాపూర్వజపంతతః || వా || ఆత్మప్రే, పవిత్రాణి- పురుషసూక్త పితృసూ
 క్తపవమానప్రభృతీని, జపితావ తృప్తింజ్ఞాత్వా పూర్వోక్తజపం సవ్యాహృతికా
 మిత్సుక్తం, జపేత్ || * ఇతి | ఏవం స్మృతిషాక్తైరత్యాభిశృవణమస్తాభిరుక్తమ్

మూ—ఆచార్యేషుతాంబూలం భుక్తిదక్షిణాంచదత్వాఽన్నశేషమ

నుజ్ఞాప్య ప్రణమ్యోపచారానుక్తాన్ దర్భాన్సార్వభౌతాన్ పిశ్యం

విస్సృజ్యాథవిశ్వేదేవాంశ్చ విస్సృజ్యాసీమాంతమనునిజ్యాగత్స.

వ్యా—అత్రీయాజ్ఞవల్క్యః శ్లో॥ ఇత్యక్తావప్రియావాచః పశ్యేపత్యవి
సంజయేత్ । వాజేవాజఇతిప్రీతఃపితృపూర్వంవిసజన్మ ॥*॥ ఇతి । అత్రీవిజ్ఞా
ప్రీతః ॥ వా ॥ ధన్యావయంభవచ్చరణరజఃపవిత్రీకృతమస్తస్తందిరంశాకాద్యశ
నక్లేశమవిగణయ్య భవద్భిరనుగృహీతావయమి త్యేవంరూపాఃప్రియావాచఉక్తాన్
పశ్యేపత్య- ప్రదక్షిణపూర్వకం సమస్కృత్య, వాజేవాజఇత్యనయర్చాపితృపి
తామహపృథివితామహది విశ్వేదేవాంతం దధాన్వాసరంభణన ఉత్తిష్ఠతిపితర
ఇతిప్రీతః సుప్రీతమనావిసజన్మం కుర్యాత్ ॥*॥ ఇతి । యాజ్ఞవల్క్యః శ్లో॥ద
త్వాతుదక్షిణాంశక్త్యాసప్రధాకారముదాహరేత్ । వాచ్యతామిత్యనుజ్ఞాతఃప్రకృ
తేభ్యస్స ఏహోచ్యతామ్ ॥*॥ శ్రీరామాయణే శ్లో॥ పాదశౌచంవినాభ్యంగంతి
లహీనంతుతర్పణమ్ । సర్వీంతుత్రిజతేతుభ్యం యచ్చశ్రాద్ధమదక్షిణమ్॥*॥ఇతి

మూ—అగ్నేదక్షిణతఉచ్చిష్టసన్నిధౌవాదేవధం దక్షిణాగార్

దర్భాక్ సంస్తీర్య దక్షిణాముఖస్సన్యంజాన్వాచ్యపూర్వదర్భేషు
మార్జయంతాం మమపితరఇత్యాదిభిఃపశ్చిమదర్భేషు మార్జ
యంతాం మమతాతరఇత్యాదిభిదక్షిణాపవగంసతిల మపాద
త్వాహుతశేషాద్భుక్తశేషాచ్చాన్నమాదాయ సన్యంజనం తిల
మిశ్రంపిండపట్కంకృతాన్ పూర్వదర్భేష్వేతత్రైతతాసావిత్యా
దిభిఃపశ్చిమదర్భేష్వేతత్రైమాతరసావిత్యాదిభిః పృథిమంత్రంకృ
మాత్పిండాన్ప్రదాయ యేచత్వామను యాశ్చ త్నామన్వితచ
పృథిపిండం దర్భములే లేపం నిమృజ్య పూర్వసత్పిండేష్వహా
దత్వా యేచనోలైత్వాదితాశ్చ వహంతామిత్యంతమేకోమం
త్రస్తేనోభయపిండానుపస్థాయ తృప్యంతుభవంతఇతి పితృపిం
డాం తృప్యంతుభవత్యఇతి మాతృపిండాన్ తృప్యతేపృప్యతృప్య
తేతుభయపిండానుపస్థాయ పుత్రాన్పౌత్రానిత్యనూపేన ఉభ
యపిండాన్యగవదుదపాలేణావిచ్చిన్నంత్రీః పృనవ్యంపితృతీర్థ
తఃపరిషిచ్యన్యజ్ఞపాత్రాణి తృప్యతేతృప్యత తృప్యతేతి య
జుప్రసవరాధ్యం సవకృత్య ఆవత్యపాత్రాణిప్రీక్ష్య ద్వి

దవమధ్యుదాహృత్య పిండం రణశిష్టమన్నం గ్రాసావరాధ్యం
మనశ్చామపిభోజనెచ్ఛాయం పాణైవిహ్నేఽమృతం జహం
మి బిహ్మశిత్రామృతశ్వాదేతి పాశ్చోపవీత్యాచామేత్.

వ్యా—ఆశ్రాప స్తంబః ||వా|| భుక్తవత్సమవృజ్య పృథక్కిణీకృత్య ద్వై
థందక్షిణాగ్రాఢ ర్భాక్ సంస్త్రీయ తేషాత్తరైరపాదతావత్తరైదక్షిణాపవ
గాఢాఢ పిండాఢదత్వా ||*|| ఇత్యాది || శ్రువిష్ణుపురాణే || శ్లో || సుత్యుప్తైస్తేర
నుజ్ఞాత శ్శుద్ధేనాన్నైనభూతలే | సతిలనతతఃపిండాఢ సవ్యగ్దత్వానమాహితః ||
దక్షాగ్రేమదభేమ ధూపదీపాదిపూజనమ్ | సవపిలైప్రధమంపిండం దదాన్
దుచ్చిష్టసన్నిధౌ || పితామహాయచైవాన్యం తత్ప్రత్యేచతథావరమ్ | మాతామ
హాభ్యఃపి త్రైలోక పిండం స్త్రీభేన నిర్వపేత్ | దభామూలేలేవభాజః ప్రీణయే
త్లవభుషణైః ||*|| యాజ్ఞవల్క్యః || శ్లో || సర్వమన్నముపాదాయ సతిలందక్షి
ణాముఖః | ఉచ్చిష్టసన్నిధౌదద్యాత్పిండాన్వేపితృయజ్ఞవత్ ||*|| సర్వమన్నం,
హోమశిష్టం భాండస్తలం | బోధాయనః || వా || సువణహిరణ్యపాణివస్త్ర
లూహాధూమిధాన్దేగోఢాన్వాజావిహస్తిహసీపురుషవీహియవమాష తిలదం
దాపానచ్చత్రకమండలుయానాసనశయనోపధానైస్సర్వోపకరణై ర్యథోపపా
తం సంపూజ్యాక్షయ్యం వాచయిత్వా సప్తధాంవాచయిత్వాత్థాప్య సంగృహ్య
ప్రసాద్యనంసాద్య పృథక్కిణీకృత్య శేషమన్నమనుజ్ఞాప్యేతేనైవయథేతమేత్యభ్య
నుజ్ఞాతోదక్షిణేనాగ్నిం దక్షిణాగ్రాఢ ర్భాక్ సంస్త్రీయ తేషవన్న శేషేపిండం
దదాతి ||*|| శ్రువిష్ణుపురాణే || శ్లో || భుంజీయాచ్చసమంపశ్చా ద్భృత్యబంధు
భిరాత్మనః | ఏవంశౌద్ధబుభుకుర్యాత్తై ఎత్రిమతామహంతథా ||*|| విజ్ఞానే
శ్వరీయే ||వా|| శౌద్ధశిష్టమిచ్చై స్సహభుంజీత నియమవీవాయం నవరినఃఖ్యా||*||
ఇతి | ఏనమిష్టానాం బంధూనాంచ శౌద్ధశిష్టాన్నభోజనస్య శాస్త్రాభ్యనుజ్ఞానా
త్ జ్ఞాతీనామేవ పితృశేషభోజనమితి మందనచనమ్.

చంద్రికాయామ్ || శ్లో || ఉపవాసాయదానిత్యశ్శౌద్ధంచప్రకృతంభవేత్ | ఉ
పవాసం తదాపర్యాదాఘ్రియపితృసేవితమ్ ||*|| ఇత్యుక్తమాహ—
మూ—ఏకాదశ్యమవజిఘ్రి దుపవాసస్య నిత్యత్వాత్ ‘ ఆహూ
యపితృసేవితమ్ ’ ఇత్యుక్తే.

వ్యా—॥శ్లో॥ ‘సభోక్తవ్యంనభౌక్తవ్యం సంప్రాప్తీహరివాసరే ।’ ఇతి
 వీప్సయాచ ॥ శ్లో॥ ‘వరంస్వమాత్మగమన మేకాదశ్యన్న కామతః ।’ ఇతి పృత్య
 వాయ స్తృతే శ్చైకాదశ్యపవాసోఽవశ్యకార్యిత్యర్థః । ‘ఏకభుక్తననక్తన
 క్షీణవృద్ధాతురఃక్షిపేత్ ।’ ఇత్యుక్తక్షీణాదివరణే భుంక్ష్యభుంక్షేవతియోబూ
 యా త్రమాహుర్భగ్న్యూహతుకమ్ । ఇత్యుక్తదోషా నాస్త్యేవ । దావదశ్యాం
 శ్రాద్ధపరవచనం సావచార్యభూతసన్యాసిశాద్ధవిషయమ్, పుత్రసృతు ‘మృ
 తాహంసమతిక్రమ్య చండాలఃకొటిజన్తసు ।’ ఇతి పృత్యవాయ స్తృతః పుత్రే
 ణపితృః క్షయాహశ్రాద్ధమేకాదశ్యామేవకార్యమ్, తిథ్యంతరమృతాతత్రశా
 ద్ధవిఘ్నైదావదశ్యాంవాకార్యమితివివేకః.

మూ—మధ్యమపిండదవ్యయం పల్లైవప్రయచ్ఛేదిత్యుక్తం పిండంప్ర
 యచ్ఛేత్, పత్నీభ్యస్తుపిండదవ్యయం విభజ్యప్రత్యేకం ‘అపాం
 త్వాషధీనాం రసంప్రాశయామి భూతకృతం గభాంధత్సవే
 ఇతి మంత్రమావర్త్య దద్యాత్తంపత్నీప్రాశ్నీయాత్ ‘అధ
 త్రపితరోగభాం కుమారంపుష్కరసృజం యథేహపురుషోనలో
 ఇతి । సతంభాగ్నివత్సానిదిభ్యోదద్యాన్నిపెధాత్ -

వ్యా—మధ్యమపిండదవ్యయం పల్లైవప్రయచ్ఛేదిత్యుక్తం సర్వశ్రాద్ధ
 సమానమితిభావః । చంద్రికాదా ॥శ్లో॥ ప్రదద్యాన్మధ్యమపిండం పల్లైవభ
 తావిశేషతః । నదద్యాద్భాగ్నిపత్నీనామేషధర్తస్సనాతనః ॥ పుత్రేజాతే
 తుషణ్తాసే నార్యాంవాధముతుత్రయే । నదేయంరజసఃపూర్వం తద్దేయంరజ
 సఃపరమ్ ॥ అక్షతాగభిణీవంధ్యా గతేక్తారజస్వలా । నాశ్నీయాన్మధ్యమపిం
 డం స్వేరిణీచవిశేషతః ॥శ్లో॥ సత్యవ్రతః ॥శ్లో॥ పత్నీబహుత్వేనతిపిండమేకం
 విభజ్యదద్యాత్ప్రజానాథమిష్టమ్ । మంత్రేస్సదావృత్తిరిహపసిద్ధాతతైవయో
 క్తృం బహుపత్నీకన్య ॥శ్లో॥ ఇతి । స్మృతిసారే ॥శ్లో॥ రజస్వలయాం భార్యా
 యాం క్షయాహంయఃపరిత్యజేత్ । నవైవరకమాబ్జీతి హంతిదేవాకాపితృం
 స్తథా ॥శ్లో॥ బోధాయనః ॥ వా ॥ నొచ్చిష్టంపరిసమూహాత్యత్రపిండందదాతి॥శ్లో
 ఇతి । సంగ్రహే॥శ్లో॥ నొచ్చిష్టంమాజయేత్తావద్యావత్పిండంననిక్షిపేత్ । ఉ
 చ్చిష్టసన్నిధౌపిండాన్ ప్రదద్యాద్దక్షిణాముఖః ॥శ్లో॥ సనుగ్రంథలాఘవాక్షంప్ర

పీకోపాదానెనహి వ్యాఖ్యాతారోవ్యాఖ్యాస్యంతి, అతస్తద్విహాయ గ్రంథగౌరవాపాదకం ప్రతిసూత్రం కృత్వా పాపాదనంకిమథామితిచెదుచ్యతే, అత్రప్రశ్నేవ్యాఖ్యానకృతేఃస్వార్థంపాఠభేదాన్యాసనతాతిరేకశ్చాస్తి అతశ్శుద్ధపాఠజ్ఞాపనాథామత్రకృత్వాపాదానమితి నిరవద్యమ్.

ననుస్వధాగ్రహణాదికం బహుత్వప్రతిసిద్ధం తద్విదాపి త్వయాకిమథాంతన్నోక్తమిత్యాశంక్యాహ—

మూ—అత్రయేపాథివాస ఆవాహనముద్ధిగ్రయతామఘ్యుంభుక్తి

దేశసంస్కారో విసజ్జనమిత్యాదీనిపాక్షికాణి.

వ్యా—‘యేపాథివాసః’ ఇతిమంత్రేణ పృథివ్యభివృద్ధనమ్; ‘ఉద్ధిగ్రయతామగ్న్వచక్రియతాం కామముద్ధిగ్రయతాం కామమగ్న్వచక్రియతాం’ ఇత్యతిసజ్జనం ‘అపహతాఅసురాః’ ఇత్యనెనభుక్తిస్థాన సంమార్జనంఉదీరతాం ఇత్యద్భిరవోక్షణమ్, ‘యేఽగ్నిదద్దాః’ ఇతివికిరదానమ్, ‘ఉత్తివృతపితరః విశ్వైర్దేవైస్సహ’ ఇతివిసజ్జనమ్, ‘వాజేవాజే’ ఇతిజపః ‘దాతారీనోఽభివర్ధంతామ్’ ఇతియాచనంచేత్యాదీని గౌణానీత్యథః.

అత్ర హేతునుపన్యస్యతి—

మూ—సూత్రభాష్యకారాభ్యా మనుక్తత్వాన్తంత్రానామ్ననా

త్సన్వసూత్రాక్రమాత్రకరణనచరితార్థత్వాచ్చ సర్వేషాం స్వ

సూత్రాక్రమేవకార్యమ్.

వ్యా—నహిమాసిశ్రాద్ధవ్యాఖ్యానైఽఘ్యాదీన్యవశ్య కార్యాణీతిభాష్యకారణోక్తమ్, తదనుక్తిశ్చ మాసిశ్శాద్ధస్యావరపక్షఇత్యత్రసూత్రకారణానుక్తేః యన్తేమాతేత్యాదిషు మంత్రైస్సఘ్యుగ్రహణావాహనాదిమంత్రానధీతైః | అతపవతానిస్తృత్యంతరోక్తానిపక్షేప్రాపానినావశ్యకార్యాణి | స్వసూత్రానుక్తేః || అత్రకాత్రాయనః || క్షౌ|| యస్యయావత్సన్వకళ్యాక్తం స్వల్పంవాయదివాఽహం | తస్యతావతిశాస్త్రార్థే కృతేనర్వంకృతంభవత్ ||* || యద్యేతాన్యవశ్యకార్యాణి అన్యదతఃపరిషత్సన్వితవద్భూగ్రియాత్ | నను ఉదీచ్యవృత్తివిస్త్యాదినాఽఘ్యాదీనాముక్తత్వాత్తానిసూత్రకారస్యాపీష్టానీతిచేత్ మైవమ్, ఉదీచ్యవృత్తిరిత్యేవాక్తేః|స్వాభిమతత్వేఅపివానవానామిత్యాదివద్భూగ్రియాత్ ||

॥శ్లో॥ ‘యన్నామ్నాతంస్వశాఖాయాం యధోక్తమవిరోధితః । విద్యద్భిస్తదను-
ష్ఠైర్య మగ్నిహోతృాదికమన్వత్’ ఇతి సచనాత్తాని కార్యాణీతిచైన్నేవమ్;
యజేత ’ ఉపాసీత ’ ఇతివత్తానిశాద్ధృతం కుర్వాదిత్యేతావదేవయజ్ఞుర్యాయా
త్తదాఖిల్యా కాంతృత్యయపరిపూరణాయ సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయేవ్యవర్త-
తే సహితథాత్మాస్తి ‘అన్నసోస్త్రరాభిజ్ఞాహోతి ’ ఇత్యాదిభిఃకథన్వాన్యం
కావదేశాత్ అతాససముచ్చయః నాపివికల్పః శాఖాంతీయత్వాత్ ॥శ్లో॥సజా-
తుపరశాఖోక్తం బుధఃకర్తృగమాదరేత్ |ఆచరన్పరశాఖోక్తం (శాఖా)కర్మాన్
రండఃప్రకీర్తితః ’ ॥ ఇతివచనాచ్చ. ఉపసంహరతి—

మూ—సర్వేషాం స్వసూత్రాత్తమేవకార్యమ్.

వ్యా—యథా—అగ్నిసంధానేకేహించిచ్చతుస్త్వస్తిరాహుతయః, అస్తాకం
తుస్త్వప్రాయశ్చిత్తమనాజ్ఞాతత్రయమిత్యేతావదేవ, వృయాత్సగేచ ద్విత్వాప-
వమంతాః బోధాయనేవిస్తరః అతాగురువా లఘువా స్వగృహ్యోక్తమేవకా-
ర్యం తావతాతత్కర్మాసిద్ధిరిత్యర్థః । తహిణిమథాన్ బోధాయనోక్తముక్తం
త్వయాసపిండికరణఖండఇతిచేత్ మైవం ఆపస్తంబేన సపిండికరణామక్తేః అను-
క్తస్యావిరుద్ధస్యాన్యతాగాహ్యత్వాత్ ॥శ్లో॥ ‘స్వసూత్రేఽవిద్యమానేతుపరసూ-
త్రేణవత్తే । బోధాయనమతంకృత్వా స్వసూత్రస్థలభాగ్భవేత్ ’ ॥ ఇతివచ-
నాత్ కస్తింశ్చిత్కర్మాణి స్వసూత్రస్యాభావేనాన్యసూత్రాక్తే కథన్వే బో-
ధాయనసూత్రాక్తేనేవ కర్తవ్యస్వసూత్రోక్తఫలభాక్తావగమాచ్చ । తహి-
దేవయజ్ఞనాల్లేఖనప్రభృత్యాపరిధానాత్కృత్యేతి దర్శిసంసారాంతం పూ-
ర్వముక్త్యా పూర్వవత్తిలాదకం సంయోజ్యేశ్యాదినాఘృతానాంత మభిధా-
య తిలాదకాంతంకృత్వాఽముష్మేస్వధానమఇతి తథాఽలంకృత్య దదాతిమం-
త్రేణాగ్నాకరిష్యామితి కురుష్వేత్యనుజ్ఞాతఃపరిధానప్రభృత్యన్నాభి మర్శకాం-
తం కృత్వేత్యుక్తం తథామాసిశాద్ధైసూత్రేష్వకాశాద్ధైవ దేవయజ్ఞనాల్లేఖనప్ర-
భృత్యాప్రణీతాభ్యంకృత్యేత్యాదినాతిలాదకదానాంతేవస్త్రగంధమాల్యైస్సంపూ-
జ్యవృద్ధత్వద్ధియతామగ్నాచక్రియతాం కామముద్ధియతాంకామగ్నాచక్రియ-
తా మిత్యనుజ్ఞాతఃపరిధానప్రభృత్యాగ్నిముఖాత్కృత్యేత్యుక్తమ్, తథాదశమే-
ఽహనిశాద్ధైవ ఆధావరతపరిధానాత్కృత్యేత్యారభ్య అర్ఘ్యగ్రహణాదీన్య

క్వా పోమాదికముక్తమ్, ఏనంసర్వత్రప్రణితాప్రణయన భుక్తిదేశసంస్కారా
వాహన పాదపక్షాలనాననోపవేశన వరణాఘ్నదాన గంధాదిదక్షిణాదానపు
నస్స ఏధాదానాంతవీవ పరిధానప్రభృతికృత్యస్య బద్ధకమత్వాత్క్రమప్రమా
ణవిరోధాచ్చ భుక్తిదేశసంస్కారాంతే బ్యాప్తాణాదక్షిణాదానదభేదమనిషాద్యై
త్యాది కథనముఖాంతే ఆవాహనకథనం చాయుక్తమితిచేత్ సత్యమయ్యుక్త
మేవ బాధాయనమతే కథమేనం శిష్టాచరంతీతి నవయంపర్యనుయోజ్యాః 'ని
మంత్రయేతపూర్వేద్యుః' 'అపరాష్టానమభ్యర్చ్య' ఇత్యాదిభిర్యాజ్ఞవల్క్యే
న నిమంత్రణస్సాపనామంత్రణ పాదపక్షాలనాననోపవేశ నావాహనాఘ్న
దానహోమభోజనపిండదాన విప్రవిసజ్జనాంతస్య క్రమాంతరస్య పార్యణధ
మన్య 'శేషంపూర్వవదాచరేత్' ఇతి సపిండికరణైతిదేశాల్ విజ్ఞానైశ్చ
రేణ తథైవపరిపాదనాచ్చ । తహితదెవకార్యమితిచేత్ మైవమ్, బోధాయన
మతానుష్ఠాతురేవ సస్సూత్రఫలధాక్తవస్తృతే । నిమంత్రణాదిమ పౌర్వాపర్య
వివర్యాససాధ్యవ్యః ఆర్యనమయసిద్ధిరిత్యలమ్.

మూ—ఏననిత్యనైమిత్తికశ్రాద్ధమవశ్యంకార్యమ్.

వ్యా—ఏనమితి నిమంత్రణాభ్యంగస్సాన విష్టావరాధన వైశ్వదేవద్యాహ్న
ణామంత్రణ హోమపదాధాః భిమర్చన వరణపాదపక్షాలన పాత్యాభిమశన
భోజనదక్షిణాదానానువ్రజనపిండదానాంతేనాపస్తంబ మైతన, మాసిశ్రాద్ధక్ర
మేణ ప్రత్యాబ్ధికాదిశ్రాద్ధ కార్యమిత్యథః॥ లోకాక్షిః ॥ శ్లో ॥ శ్రాద్ధంకు
ర్యాదవశ్యంతు ప్రమితపితౄకౌద్విజః । ఇందుక్షయేమాసిమాసి మన్వాదిమయగ
దిమ ॥*॥ శౌనకః ॥ శ్లో ॥ ఆమావాస్యవృతీపాత మన్వాదిష్వప్తకాసుచ । వి
దాష్వంశ్రాద్ధమకుర్యాణః ప్రియశ్చిత్రియతేద్విజః ॥*॥ మరీచిః ॥ శ్లో ॥ పండి
తాజ్ఞానినోమూఖాః (ప్రియోవాబ్రహ్మచారిణః । మృతాహంసమతిక్రమ్యచం
దాలేష్వభిజాయతే ॥*॥ కామేః ॥ శ్లో ॥ నైమిత్తికంతుకతవ్యం గ్రహణేచం
దగ్రహార్యయోః । బాధవానాంచమరణే నారకీస్యాదతౌఽస్యభా ॥ దర్శశ్రాద్ధ
మతిక్రమ్యయస్తథుక్షేద్యిజాధమః । చండాలత్వమవాప్నోతి జన్మానివవం
చచ ॥ నిత్యనైమిత్తికశ్రాద్ధే సమానైఃసూనికస్యచిత్ । నిత్యశ్రాద్ధంపురాక్కు
త్యా నైమిత్తికమథాచరేత్ ॥*॥

అతావశ్యనిత్యంనైమిత్తికంచశ్రాద్ధంకతవ్యమిత్యత్రవచనాన్యదాహర

మూ—శ్లో॥ ‘ అస్మాపకూలాస్సర్విర్నద్యఃపాయసకదమః! ఉప
తిషేరక ’ ఇతిగాధా । ‘ క్షీరొదనెనసూపోదనేనవాయద్వా
భవత్యామైర్వా ఫల మూలైర్వా పృథానమాత్రం హిరణ్య
నవా పృథానమాత్రమపివా గోగ్రాసమాహ రెదపివాఽనూ
చానెభ్య ఉదకుంభమాహ రెదపివా శ్రాద్ధమంత్రాగ్రధీయాతాపి
వారణ్యైఽగ్నినాకక్షముపోషేత్ ’ ఇతి బౌధాయనః । శ్లో॥
శ్రాద్ధహనితుసంపాగ్రప్రేత్యభావెద్రవ్యవిప్రయోః । పిండమాత్ర
పృథానంవా భవేన్నరశనోఽపివా॥ ‘ ఇతిస్త్యత్యథాసారే ॥
‘ అభావేతైలంశాకమితి ’ ఇత్యాపస్తంబః ॥శ్లో॥ ‘ తాయస్యదా
నపిత్వపిండబహిష్కృతానాం సంభాషణోదపి ఫరానరకం పృ
యాంతి । ’ ఇతి పరాశరః ॥శ్లో॥ ‘ శ్రాద్ధవిఘ్నేద్విజాతీనామా
మశ్రాద్ధంప్రకీర్తితమ్ । అమావాస్యాదినియతం మానసంవత్స
రాదృతే ॥ ’ ఇతిహరిత ఇతిహరితః.

వ్యా—నిగదవ్యాఖ్యానమెతత్, ద్విరుక్తిఃప్రశ్ననమాప్తింత్యాతయతి.

—ఇతిపంచదశఖండః—

ఇతిశ్రీహరితకులతిలకస్యసరస్వతీవల్లభాచార్యపౌత్రస్యశ్రీరంగనాథాఽఽ

పుత్రస్యయజుర్నిధేఃశ్రీవేంకటనాథాఽఽస్యవైదికసాఽఽభౌమస్య

కృతిమ పిత్వమేధసారప్రశ్నవ్యాఖ్యానేసుధీవిలాసనై

—పంచమఃపటలః—

సమాప్తశ్చాయంగ్రంథః.

యద్యప్యస్య గ్రంథస్య గ్రంథకత్రాసమ్యగశౌధనాద్వాల్పకప్రమా
దాద్వాబహుస్థ రెమ ప్రాపరీత్యంభాతి । తథాపి పాఠీనానేకవిద్యత్పుస్తకసా
హాయకేన యథామతిపరిశోధ్య క్వచిత్పరిహృతంతత్ । అన్యశ్చిద్వందోషశ్చే
మహాత్మభిఃపుస్తకాంతరావలోకనపర్యాలోచనపూర్వకం పరిహరణీయమితి
సవిధయంప్రార్థ్యతే.

సారోద్ధారమిత స్తతః స్తృతిశతం వీక్ష్యాసకృన్నిశ్చితై
 సార్సారాంశైః పితృ మేధసారమవదం వ్యాచక్షిచాభ్యధితః ।
 శంకౌన్మూలనమర్థనిర్ణయకరం వేద్యాం శవూణాంబుధా
 గృహీత్వాం పితృ మేధసారవివృతింగ్రంథం సుధీలాచనమ్ ॥
 వేదేఽద్వితీయః స్తృతిమ ప్రవీణో వేదాంతవిశ్వాంతమనాశ్శ్చ తేమ ।
 సుధీన్సు శీలాహరితాన్వయా రోగ జయత్యయం వైదిక సార్వభౌమః॥
 సుధియాంయత్తునదసదభాసాథాప్రకాశకమ్ ।
 వ్యాఖ్యానమిదమన్వథం తత్సుధీలాచనం విమమ్ ।
 యత్సవం (త్రయా)యజః) లక్షణమక్షిణీహి శ్చ తిస్తృతీయస్య సుధీ
 స్సుశీలః । సరస్వతీవల్లభమిత్రేతాతా జయత్యయం వైదిక సార్వభౌమః॥
 ఆశౌచపూర్వశతకం పితృ మేధసారం
 వ్యాఖ్యానోఽయోశ్చ దశనిర్ణయగృహ్యరత్నై ।
 రత్నాకరం విబుధక తవిధూషణంచ
 పాహపబంధమితి వైదిక సార్వభౌమః ॥

